

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 68

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 1 від 30.08.2024

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування Міжнародного гуманітарного університету **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедри іноземних мов, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадомський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року.

Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, іспанська.

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2024

© Міжнародний гуманітарний університет, 2024

МОВОЗНАВСТВО

---

*Архипенко Л. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української філології та історії**Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця*

УПЛИВ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ НА ФОРМУВАННЯ ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНИХ ВІДНОШЕНЬ У ТЕРМІНОСИСТЕМАХ

Анотація. Сьогодні термінологія становить найбільш динамічний пласт лексичної системи мови. Вивчення термінологічних систем має важливу наукову й практичну значущість для розв'язання ключових завдань сучасної лінгвістики, зокрема лексикології. Незаперечним став факт поширення в сучасному глобалізованому світі будь-якої інформації переважно через посередництво англійської мови, що визначає постійну потребу ретельного вивчення пласта лексичних запозичень у сучасну українську мову, зокрема в терміносистемі різних галузей знань. Одним із видів семантичних відношень в термінології є гіперо-гіпонімічні. Мета пропонованої статті – дослідити вплив запозиченої лексики на функційні особливості гіперонімів і гіпонімів у науковому дискурсі. Гіперо-гіпонімічні відношення належать до фундаментальних типів парадигматичних відносин. У результаті дослідження встановлено, що цей тип відношень засадничий у структуруванні як словникового складу в цілому, так і його спеціальної лексики; з'ясовано, що сітка родо-видових відношень вказує на місце терміноодиниці системі й уможливорює прогнозування появи нових термінів, які віднайдуть вільні місця в гіперо-гіпонімічній структурі. Субстратом для виникнення нових термінів може бути й загальноживана лексика, і запозичена з інших мов вузькоспеціальна термінолексика. Доведено, що запозичування – поширений формат створення нових термінів й одночасно продуктивний спосіб збагачення загальномовного словника; запозичені терміни мають преференції порівняно загальноживаними лексемами завдяки властивим їм однозначності й нейтральності. Зроблено висновок про те, що інтенсивність запозичування терміноодиниць перебуває в прямій чи опосередкованій залежності від екстралінгвальних причин, а збагаченню лексичного фонду сучасної мови науки і техніки сприяють родо-видові відношення в термінології, що виникають і як результат термінозапозичування.

Ключові слова: термін, терміносистема, гіперо-гіпонімічні відношення, запозичення, іншомовна лексика.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі міжкультурна комунікація – невід'ємна складова життя будь-якої людини, яка реалізується через опанування іноземних мов і потребує навиків у систематизації знань, зокрема лексичних. Віддзеркалюючи дійсність, лексична система мови певною мірою повторює навколишню реальність. Зв'язки об'єктивної дійсності, відображені в мові, потребують і внутрішнього впорядкування слів. Об'єднання лексем у групи переважно базується на семантичних відносинах двох універсальних видів: синтагматичні (горизонтальні) й парадигматичні (вертикальні). Смысловая системність мови виражається смисловим зв'язком як між окремими мовними одиницями, так і між їх гру-

пами. Такі зв'язки реалізуються в семантичних полях, тематичних групах, лексико-семантичних групах, синонімічних, антонімічних, гіпонімічних рядах тощо. Сприймаючи новий, досі невідомий фактом дійсності, свідомість людини відразу фіксує його в певній ділянці пам'яті, яка далі може активізується в певних ситуаціях. За схожим принципом нові елементи мови не механічно додаються до вже наявних, а розміщуються у вже сформованій у свідомості системі (додчуються до складу тематичної групи, семантичного поля, набувають рис сполучуваності).

Гіперо-гіпонімічні відношення – один зі значущих принципів організації словникового складу будь-якої мови, субстрат якого – родо-видова концептуальна спільність лексем. Такий принцип систематизації можна назвати відношеннями підпорядкування й панування, де одне слово (гіперонім) позначає групу понять, до якої входить поняття, позначуване іншим словом – гіпонімом. Обсяг референції гіпероніма за змістом закріпленого за ним поняття ширший порівняно з гіпонімом, а отже, значення гіпероніма набуває спеціалізації в значеннях усіх його гіпонімів. Для гіперо-гіпонімічних рядів, крім відношень підпорядкування та панування, характерні відношення рівності, які встановлюються між гіпонімами одного гіпероніма. Це співгіпоніми, когіпоніми чи еквоніми, які різняться виокремленими в значеннях диференційними ознаками за наявності спільного семантичного елемента. Визначення гіпер-гіпонімічних відносин між лексемами, зокрема термінами, особливо актуальне для складання словників різного спрямування, для створення пошукових інформаційних систем тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням вивчення гіперо-гіпонімічних зв'язків присвячені наукові розвідки багатьох дослідників. Ще в середині ХХ століття цим типом відношень цікавилася такі усесвітньо відомі лінгвісти, як Ш. Баллі і Дж. Лайонез. Терміни «гіпонім» і «гіперонім» на позначення мовознавчих понять з'явилися в працях британського семасіолога Дж. Лайонза. Лексему із загальним, широким значенням він назвав гіперонімом, а з конкретним, вузьким значенням – гіпонімом [1]. У сучасному вітчизняному термінознавстві вивченню родо-видових зв'язків у різних терміносистемах присвятили свої роботи М. Гонтар, О. Чуєшкова, С. Овсейчик, Т. Михайлова, О. Чорна, П. Мельник, Г. Ус, Є. Ковкіна та інші.

Мета статті – дослідити вплив запозиченої лексики на функційні особливості гіперонімів і гіпонімів у науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Значний лексико-фразеологічний пласт мови науки і професійної діяльності становить

термінологія, адже термін – це відображення людського прагнення до раціональної й оптимальної усної і писемної комунікації. Поєднання наукових понять чи іншої галузі знань формує її термінологію. У сучасному мовознавстві здебільшого розрізняють поняття ‘термінологія’ та ‘терміносистема’. Ми визначаємо термінологію як сукупність слів та словосполучень, використаних на позначення спеціальних понять і застосованих в комунікативних ситуаціях у певних галузях знань. Термінологічну систему бачимо як упорядкований та структурований, кодифікований набір термінів певної галузі знань.

Вироблення універсальної дефініції поняття ‘термін’ упродовж тривалого часу перебуває серед актуальних завдань термінознавства. Пошуки спільних точок перетину у визначенні терміна, прагнення сформулювати коротке й чітке визначення цього поняття невинне. У науковій літературі існує чимало авторських трактувань поняття термін. Узагальнивши різні термінологічні концепції М. Вакуленко пропонує наступний варіант на позначення ‘терміна’ (від грец. *τέρμα* ‘кінець, межа’) – це одиниця лексичного рівня (слово або словосполучення), яка позначає певне поняття у відповідній галузі людської діяльності, утворює функціонально-тематичний клас галузевої лексики і є органічним (системним чи позасистемним) елементом термінологічного фонду [2, с. 46–47].

Легке й повноцінне функціонування терміноодиниці можуть забезпечити такі її ознаки як влучність, повнота «зручність і морфологічна придатність до легкого створення від нього похідної та зложеної термінології» [3, с. 11]. У сучасному термінознавстві науковці оперують поняттям ‘вдалий термін’. М. Вакуленко вибудовує наступну послідовність ознак вдалого терміна відповідно до критерія важливості: 1) точність (відповідність морфемної будови терміна його значенню); 2) суттєвість (охоплення ключових сем тлумачення поняття, відсутність хибних семантичних асоціацій); 3) зрозумілість (прозора внутрішня форма); 4) гнучкість (здатність легко творити похідні слова); 5) доброзвучність (відповідність нормам фонотактики); 6) системність (відображення в назві належності до певного класу понять); 7) органічність (відповідність нормам правопису і тенденціям розвитку мови); 8) сполучуваність (здатність поєднуватися в термінологічні словосполучення); 9) однозначність (на противагу багатозначності); 10) номінативність (на противагу описовості); 11) стислість [2, с. 56]. Окреслені ознаки важливі в практичному застосуванні термінології, основний напрям якої – назовництво понять.

Понятійна ієрархічність, упорядкованість засвідчують межі вивченості різних галузей знань. Прагнення виявити системність – основний рушій будь-якої науки, в якій висновковість від загального до конкретного (дедукція) чи від конкретного до загального (індукція) – найвагоміший спосіб пізнання. Наприклад, у журналістиці *жанри – інформаційні жанри – замітка, репортаж, інтерв'ю*; у торгівлі й маркетингу *торгівля – роздрібна торгівля – спеціалізована роздрібна торгівля, марка – торговельна марка – відома торговельна марка – всесвітньо відома торговельна марка*; в інформаційному праві *інформація – захист інформації – технічний захист інформації – технічний захист секретної інформації* тощо.

Гіпонімія на лексико-семантичному рівні мови один із провідних видів системних відношень, гіперо-гіпонімічним відношенням належать важливі функції у формуванні мовної картини світу. Науці відомі різні погляди на цей тип підпоряд-

кування. У нашому дослідженні ми прихильні до міркувань про те, що гіпер-гіпонімічні відношення визначають найважливіші універсальні зв'язки лексем як одиниць семантичного вимірювання. Гіпонімія, заснована на логіко-семантичному підпорядкуванні, – базовий вид відношень, визначальний в ієрархічній структурі окремих семантичних полів та лексичної системи мови в цілому.

М. Кочерган гіпонімію називає найбільш фундаментальними парадигматичними відношеннями, які структурують словниковий склад мови; на їх основі лексичні одиниці об'єднуються в тематичні й лексико-семантичні групи і поля; панівні позиції родо-видових відношень в лексико-семантичній системі визначають основний тип опозицій – інклюзивні, що надає лексико-семантичній системі домінантно-підпорядкованої впорядкованості [4, с. 269]. На взаємозв'язку в термінології родо-видових відношень і дефініції акцентує увагу П. Мельник, зазначаючи, що «дефініція не лише пояснює значення терміна, а ще й встановлює його, при цьому значення суворо фіксується й формується через взаємовідношення в межах певної системи. Дефініції формуються в процесі наукового пізнання й містять мінімальну інформацію, необхідну для розуміння, сприйняття й розмежування окремих понять. Родо-видові дефініції можуть вибудовуватися для понять будь-якої категорії, при цьому як родові поняття обов'язково виступає ознака найближчого родового поняття, а здатність формувати різні родо-видові групи від одного родового поняття дає змогу подати розгорнуту семантичну структуру поняття, представити видові значення, незафіксовані в дефініції» [5, с. 119–120].

Розглядаючи гіпонімічні та синонімічні відношення, виявляємо «спільне семантичне ядро», але порівняно з синонімією гіпонімічні відношення проявляються в терміноодиницях лише одноплановою заміною. У тексті може відбуватися еквівалентне заміщення гіпоніма гіперонімом як результат видового підпорядкування під рід, зворотній формат не завжди можливий. Окремо зазначимо, що формування чіткої відповідності пари ‘термін – поняття’ – важливе завданням систематизації й стандартизації, в, а це насамперед завбачає уникнення термінологічної синонімічності [6].

У сучасному світі наука і техніка розвиваються у супроводі стрімких потоків інформації в різних галузях знань чи професійної діяльності, приводить до виникнення значного в кількісному вираженні пласта нових понять. Субстратом для їх позначення може бути і загальноновживана лексика, і запозичена з інших мов вузькоспеціальна термінолексика.

Запозичування – поширений формат створення нових термінів й одночасно продуктивний спосіб збагачення загальномовного словника. Для запозичених термінів завжди можна знайти преференції порівняно загальноновживаними лексемами, але їм вже відразу властиві однозначність і нейтральність. Англійська мова, яка останнім часом стала основним джерелом поповнення терміносистем новими одиницями, часто застосовує такий словотвірний спосіб, як основокладання, що є одним із аспектів відповідності принципу стислості терміна (наприклад, порівняймо термінолексеми *смайтборд* та *інтерактивна дошка*). Усталені схеми морфологічної адаптації англійців (наприклад, *tion – ція: informatization – інформатизація; ing – ування: ranking – ранжування, dumping – демпінгування* тощо) так само надають перевагу над іншими способами термінотворення.

Інтенсивність запозичування терміноодиниць перебуває в прямій чи опосередкованій залежності від екстралінгвальних причин: державна мова політика; потреба у використуванні терміна в міжнародних відносинах різного рівня; частотність застосування терміна тощо [7; 8]. Прагнення гармонізувати національні термінології з міжнародними стандартами, пришвидшення міжнародної співпраці створюють сприятливі умови інтеграції іншомовних термінів в українські галузеві терміносистеми.

Ступінь сформованості терміносистеми-реципієнта, динаміка розвитку галузі знань визначають потребу в запозичуванні. Іншомовні терміни, переважно англізми, посідають різні ієрархічні позиції. Місце запозиченої лексеми в родо-видових відношеннях стосовно інших термінів визначає наступні форми:

– слово чи словосполучення, утворене на в українській мові, – родовий термін, видовий – термін-англіцизм. Такий формат трапляється в уже сформованих термінологічних системах, а виникнення видових форм спричиняє потреба в називанні нових понять, пристроїв чи їхніх елементів зі змінними властивостями відносно до родового терміна. Наприклад, комплектація сучасних літаків на сьогодні сформована й суттєво не змінюється в процесі проектування, але конструкторські колективи для полегшення керуваності літака чи зменшення паливних витрат вносять удосконалюють окремі елементи конструкцій, а це потребує нового назовництва: *механізація крила літака – елерон, спойлерон, елевон; кінцівка крила літака – шарклет, вінглет*. Значний приплив запозиченої термінолексики, що вступає в гіперо-гіпонімічні відношення за зазначеним форматом спостерігаємо в економічній термінології: *вартість дисконтна, вартість альтернативна, вартість імпортна, вартість капіталу, вартість кредиту, вартість підприємства балансова; облік аналітичний, облік камеральний, облік кредитних* тощо;

– слово чи словосполучення, утворене на українському ґрунті, – це родовий термін, калька – видовий термін. У літературі переважно використовують коротку форму позначування – іншомовна аббревіатура. Такі форми частотні наукових галузях, які потребують формування спільної інтернаціональної термінологічної системи: *розрахунковий час прильоту – ETA, розрахунковий час вильоту – ETD* (аеронавігація); *дизельний турбований інжекторний двигун – TDI, бензиновий турбований інжекторний двигун – TSI* (двигунобудування); *виконавчий директор – CEO, фактична вартість – ACV, валовий прибуток – GP, прибутки і видатки – P & L* (економіка);

– запозичене слова / словосполучення – родовий і видовий термін. Такий формат властивий галузям з стрімким темпом розвитку, адже результат створення нових типів пристроїв так само потребує називання: *мобільний телефон* (гіперонім) *камера смартфон, комп'ютер* (гіперонім) – *ноутбук нетбук*;

– родовий термін – основа співгіпонімів, сформованих додаванням поточновальних компонентів до гіпероніма. Такий формат властивий близьким до кінцевого споживача галузям техніки (уточнює важливу для споживачів специфіку), наприклад, *роутер – WiFi-роутер, 3G-роутер, 4G-роутер, 5G-роутер; камера – веб-камера, IP-камера, HD-CVI камера, HD-TVI камера, AHD камера*.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Збагаченню лексичного фонду сучасної мови науки і техніки

сприяють родо-видові відношення в термінології. Обсяги, місце запозичених лексем в парадигматичних відношеннях термінологічних системах різних галузей знань визначають і лінгвальні, й екстралінгвальні причини. Вивчення гіперо-гіпонімічних зв'язків дозволяє формувати й уточнювати семантичне наповнення галузевих термінологічних систем, використовувати отримані результати при укладанні довідників лексикографічного характеру й накреслює подальші перспективи для лінгвістичних досліджень у цьому напрямі.

Література:

1. Lyons J. Frontmatter. In *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. 1995.
2. Вакулєнко М. О. Синтез дескриптивного та прескриптивного підходів у сучасній кодифікації українського наукового термінолексикону: дис. ... д-ра філол. наук: за спец. 10.02.21 – «Структурна, прикладна та математична лінгвістика». Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Національна академія наук України. Київ, 2020. 432 с.
3. Шелудько І., Садовський Т. Словник технічної термінології (загальний). Київ: Держ. вид-во України, 1928. 588 с.
4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник. Київ: Академія, 2006. 464 с.
5. Мельник П. В. Особливості виявів гіперо-гіпонімічних відношень в термінології інформаційного права. Закарпатські філологічні студії. Випуск 27. Том 3. 2023. С. 118–123.
6. Архипенко Л. Запозичення в парадигмі синонімічних відношень української фінансової терміносистеми. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 71, том 1, 2024. С. 147–152.
7. Архипенко Л. М. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX – початку XXI ст.). Харків: Вид-во ХНЕУ, 2008. 168 с.
8. Архипенко Л. М. Англіцизми в українській мові: причини, наслідки, перспективи запозичування. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71). № 5. Ч. 1. С. 1–6. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27225>

Arkhypenko L. The impact of borrowed vocabulary on the formation of hypero-hyponymic relations in terminological systems

Summary. Today terminology is the most dynamic layer of the lexical system of the language. The study of terminological systems has important scientific and practical significance for solving the key tasks of modern linguistics, in particular lexicology. The fact that any information is distributed in the modern globalized world mainly through the medium of the English language has become undeniable, which determines the constant need for a thorough study of the layer of lexical borrowings in the modern Ukrainian language, in particular in the terminologies of various fields of knowledge. One of the types of semantic relations in terminology are hypero-hyponymous. The purpose of the proposed article is to investigate the influence of borrowed vocabulary on the functional features of hyperonyms and hyponyms in scientific discourse. Hyper-hyponymous relations belong to the fundamental types of paradigmatic relations. As a result of the study, it was established that this type of relationship is fundamental in the structuring of both the vocabulary as a whole and its special vocabulary; it was found that the grid of genus-species relations indicates the place of the term unit in the system and makes it possible to predict the appearance of new terms that will find free places in the hypero-hyponymic structure. The substrate for the emergence of new terms can

be both commonly used vocabulary and highly specialized vocabulary borrowed from other languages. It has been proven that borrowing is a common format for creating new terms and at the same time a productive way of enriching the general language dictionary; borrowed terms have preferences compared to commonly used lexemes due to their inherent uniqueness and neutrality. It is concluded that the intensity

of borrowing of term units is directly or indirectly dependent on extralingual reasons, and the enrichment of the lexical fund of the modern language of science and technology is facilitated by generic-species relations in terminology that arise as a result of term borrowing.

Key words: term, terminological system, hyperonymic relations, borrowing, foreign vocabulary.

Базова В. І.,*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і перекладу
Національного авіаційного університету*

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ-КОЛОРОНІМОМ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджено та проаналізовано особливості вживання колоронімів у фразеологічних одиницях, оскільки історія назв англійських кольорів демонструє складний зв'язок між мовою, культурою та тим, як люди сприймають навколишній світ. Мета статті – дослідити та проаналізувати особливості вживання колоронімів у фразеологічних одиницях англійської мови. Встановлено, що компоненти-колороніми знайшли своє місце в багатьох фразеологічних одиницях англійської мови й достатньо широко використовуються в англійській мові носіями мови. Визначено, що одними з найпоширеніших колоронімів у фразеологізмах в англійській мові є такі: *black* та *white*, які мають такі значення: темрява, влада, таємничість; *grey*, який позначає нейтральність, скромність і практичність; *red*, який означає червоний або рум'яний має два основні значення, а саме: кохання, пристрасть, небезпека; *blue* часто асоціюється як з небом, так і з морем, а також є поєднанням спокою і меланхолії, колір ясних днів і спокійних вод; *green* втілює зростання і життя, його значення пов'язані з: природою, зростанням, родючістю, молодістю та відсутністю досвіду, заздрістю; *yellow* означає колір золота або стиглого зерна та часто асоціюється зі щастям, теплом і обережністю, а також гіркотою, заздрістю, ревнощами та страхом. З'ясовано, що англійська мова багата на фразеологізми з компонентами-колоронімами, які своєю чергою задають напрям смислу фразеологізму та його інтерпретації. Доведено, що символізм колоронімів у складі фразеологічних одиниць може відрізнитись від стандартних асоціацій з тим чи іншим кольором, які складались у мові історично. Встановлено, що вивчення колоронімів у складі фразеологічних одиниць є важливим напрямком лінгвістичних досліджень з метою поглибленого розуміння культури, традицій, звичаїв, цінностей та способу життя народу. У сприйнятті кольору відображається бачення навколишнього світу тим чи іншим народом, а у фразеології приховано його багатоглибну мудрість. Таке поєднання цих двох компонентів відкриває нові можливості для досліджень культурних та історичних явищ, що знайшли своє відображення у мові.

Ключові слова: колоронім, фразеологічна одиниця, історичний вплив, культура, негативний символізм, позитивний символізм.

Постановка проблеми. Сприйняття кольорів – захопливий аспект людського пізнання, який досліджується різними науками, включаючи біологію, неврологію, культурологію тощо. Англійські слова на позначення кольорів мають давню історію, вони зберігають століття людської взаємодії, культурних обмінів і тонких відмінностей у сприйнятті. Історія назв англійських кольорів демонструє складний зв'язок між мовою,

культурою та тим, як люди сприймають навколишній світ. Назва кожного кольору англійською мовою розповідає історію про минуле, розкриваючи цінності та моделі мислення людей, які нею розмовляли. Головне, що назви кольорів – це не просто слова; вони представляють різноманітні діапазони історичних впливів.

Досліджуючи терміни-колороніми тієї чи іншої мови, можливо відкрити, як мови розвивалися з часом, як змінювалися культури та як люди інстинктивно організують і розуміють світ за допомогою кольорів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимала кількість мовознавчих досліджень сучасних учених спрямована на вивчення колоронімів, зокрема у складі фразеологічних одиниць. Так, наприклад, М. С. Давидович та І. С. Ковальчук [2] розглядали значення та роль колоронімів у фразеологічному фонді англійської мови; І. А. Лягіна [3] аналізувала колороніми у структурі англійських фразеологізмів; Т. Стоянова, О. Коцабенко, О. Килимник [4] студіювали особливості перекладу колоронімів з англійської мови українською; О. Хорош [5] досліджувала фразеологізми з компонентом-колоронімом *red* та *white* як засіб характеристики людини; І. Я. Дувняк [6] вивчала широковживані ідіоми з назвами кольорів в англійській мові.

Мета статті – дослідити та проаналізувати особливості вживання колоронімів у фразеологічних одиницях англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи фразеологічні одиниці з компонентом-колоронімом, можливо краще зрозуміти ту чи іншу культуру, схарактеризувати її особливості, а також простежити розвиток мови, якою спілкуються представники цієї культури. Усе завдяки тому, що культурний символізм відіграє вирішальну роль у формуванні розуміння та інтерпретації кольорів. Не дивно, що різні суспільства мають власний набір значень, наданих різним кольором. Для прикладу, червоний колір вважається щасливим і сприятливим у Китаї, однак часто асоціюється з небезпеккою або попередженням у багатьох західних країнах; зелений символізує родючість і удачу в Ірландії, однак іноді пов'язується із заздрістю чи ревнощами в певних західних культурах; блакитний вважається кольором трауру в Ірані, але символізує мир і спокій у багатьох західних суспільствах. Ці приклади підкреслюють, як культурні переконання та норми можуть глибоко впливати на сприйняття кольору [1].

Компоненти-колороніми знайшли своє місце в багатьох фразеологічних одиницях англійської мови. Такі фразеологізми мають як художнє, так і популярне походження, і достат-

ньо широко використовуються в англійській мові носіями мови, їх часто можна почути в кіно чи на телебаченні [6, с. 130]. Колороніми у фразеологічних одиницях англійської мови можуть вживатись не лише в буквальному, а й у фігуральному значенні. Вони здебільшого характеризуються високим рівнем експресивності і можуть виражати як позитивну, так і негативну оцінку [5, с. 153].

Одними з найпоширеніших колоронімів у фразеологізмах в англійській мові є *black* та *white*. Назва чорного кольору у сучасній англійській мові походить від давньоанглійського слова *blæc*. Цей глибоко вкорінений термін несе конотації темряви та відсутності світла з давніх часів. До його значень в англійській мові, зокрема, належать такі [1]:

- темрява (історично чорний був пов'язаний з ніччю та величезною невідомістю всесвіту. Також він представляє первинну порожнечу або хаос у багатьох міфологіях);

- влада (в англійській мові чорний часто символізує авторитет і урочистість; у моді він передає витонченість, отож мантії суддів або офіційний одяг є прикладом цієї асоціації);

- таємничість (завдяки своїй здатності поглинати світло, чорний створює ауру таємничості та невідомості; його часто обирають для об'єктів, які мають на меті викликати загадковість або прихованість).

Інтегруючись у фразеологізми, значення чорного кольору часто виражається у негативних аспектах, таких як смерть або зло. Наприклад:

- *a black day* (a day on which something terrible has happened; a day of grief) [7];

- *black mood* (to be angry, irritable or in a temper; be down, gloomy or depressed; feel sad, miserable, melancholic or fed up) [7];

- *black out* (to be in a semi unconscious state so as to not have any memory of a particular moment; usually it is a short span of time when a person only remembers everything going 'black'; to go in deep shock so as to no longer be in cognizance of the environment; darkness or faint; a failure of electrical power supply) [7].

Притаманні чорному позитивні атрибути, такі як елегантність і офіційність також зустрічаються в англійській фразеології:

- *in the black* (to be in a profitable condition (usually referred to businesses) [7];

- *black tie* (formal evening dress code for men, typically consisting of a black tuxedo or dinner jacket with matching trousers and bow tie) [8].

Щодо колороніму *white*, його назва походить від давньоанглійського *hwit*, і може мати наступні значення:

- світло (білий колір в англійській мові, як і в більшості інших, асоціюється зі світлом, часто вважається найчистішим кольором через відображення всіх видимих довжин хвиль світла);

- чистота та невинність (в англійській культурі білий символізує чистоту та невинність; його традиційно носять наречені й використовують у релігійних церемоніях для позначення доброчесності);

Широкий спектр білого відображає різні символічні значення, починаючи від миру (білий голуб) і закінчуючи капітуляцією (білий прапор) [1]. Розглянемо наступні приклади:

- *great white hope* (someone or something expected to succeed or on whom/which certain hopes are based) [8];

- *hit the white* (to be correct; to be right on target) [8];

- *white flag* (a signal of surrender or defeat) [8];

- *a white knight* (one who saves another person from harm or a difficult situation) [8].

Однак, в англійській мові колоронім *white* може зустрічатись і у негативно забарвлених фразеологізмах, й наприклад:

- *white elephant* (an expensive item with no use or purpose; burdensome possession; something that's not useful anymore and costs a lot to keep) [8];

- *bleed (someone) white* (to take all of the money that another person has, often through blackmail) [8];

- (as) *white as a sheet* (extremely and unnaturally pale, as owing to fear or illness) [8].

Колоронімом, що використовується для позначення кольору між чорним та білим є *grey*. Назва сірого кольору в англійській мові походить від давньоанглійського слова *græg*, яке використовувалося для опису «проміжного» кольору. Він займає центральне місце не лише між чорним та білим, а ще й у людській психології [9, с. 3]. Сірий має особливе значення в англійській мові та культурі. Він часто асоціюється з нейтральністю, скромністю і практичністю. Крім того, його зазвичай пов'язують із промисловим середовищем через представлення таких матеріалів, як бетон і сталь. У літературі сірий колір часто використовується для передачі таких емоцій, як смуток, темрява або невизначеність [1]. Це чудово ілюструють наступні фразеологізми:

- *shades of grey* (refers to a situation where things are not really clear; when things are vague or have very sketchy details; a state of uncertainty where things are ambiguous) [8];

- *a grey area* (a concept or topic that is not clearly defined or that exists somewhere between two extreme positions) [8].

За Н. Кемертелідзе та М. Гіоргадзе, головним символічним значенням сірого кольору є нудьга та смуток. До того ж цей колоронім нерідко асоціюється зі старістю (*grey hair*) [9, с. 3]. Саме таке значення простежується у фразеологізмі *to give (one) grey hair* (to cause one to experience negative or undesired physical effects (such as having gray hair) by making them exceedingly worried, stressed, or upset) [8].

Далі пропонуємо розглянути колоронім *red*, чия назва походить від давньоанглійського слова *read*, що з'явилося від протоіндоевропейського кореня *reudh*, який означає червоний або рум'яний. В англійській мові червоний колір має два основні значення, а саме [1]:

- кохання, пристрасть (яскраві відтінки червоного викликають почуття пристрасті та енергії, а також часто асоціюються з любов'ю і бажанням);

- небезпека (червоний також може попереджати про небезпеку, він використовується в знаках і сигналах для привертання уваги через його високу видимість).

Відтак, подвійна природа червоного кольору як атрактора та попереджувального знаку ілюструє його потужний вплив на людські емоції. Це можемо простежити у таких фразеологізмах:

- *red-handed* (doing or about to do something illegal or wrong; committing or about to commit a crime) [8];

- *in the red* (spending more than you earn; owing money to the bank) [8];

- *go in(to) the red* (to go into debt) [8];

- (as) *red as a beet* (blushing or flushed, especially from embarrassment) [8];

– *red hot* (arousing exceptionally intense excitement or interest; extremely sexy or attractive; extremely spicy) [8].

З наведених вище прикладів можемо спостерігати те, що фразеологізми з колоронімом *red*, окрім яскравих почуттів, можуть описувати неприємну або небезпечну ситуацію, у якій опинилась людина, як-от злочин чи нестача грошей та борги, а також збентеження.

Колоронім *blue* має глибоку історію в англійській мові, часто асоціюється як з небом, так і з морем. Назва цього відтінку походить від давньофранцузького слова *bleu*, яке має німецьке походження. Лінгвістично його можна пов'язати з давньоверхньонімецьким словом *blao*, яке означає *сяйний*, що вказує на природне сяйво блакитного в навколишньому світі. В англійській культурі колоронім *blue* являє собою парадоксальне поєднання спокою і меланхолії. Це колір ясних днів і спокійних вод [1]. Це значення втілено, наприклад у фразеологізмі (*as*) *clear as the sky is blue* (very apparent or obvious) [8]. Історично блакитний пігмент був рідкісним і дорогим, що може сприяти його асоціації з чимось унікальним, незвичним, винятковим, для прикладу: *once in a blue moon* (very rarely; once after a long time; hardly ever) [8]. Також блакитний колір використовувався для одягу людей високого статусу та митців епохи Відродження, що асоціює його з авторитетом і гідністю. Це значення можемо простежити у фразеологізмі *blue blood* (a member of an upper-class family; descent from nobility or royalty; an aristocrat; a person from a family that has a high social status) [7]. В англійській фразеології також зустрічаються фразеологізми з колоронімом *blue*, що мають дещо негативне забарвлення:

– *blue Monday* (Monday in which one experiences a depressed mood due to returning to work after the weekend) [7];

– *feel blue* (have the blues) (to feel sad or depressed; to miss something or someone to a great extent) [7].

Колоронім *blue* чудово демонструє відмінності сприйняття кольорів спектра різними народами й культурами, адже, як відомо, цей колоронім в англійській мові використовується на позначення як блакитного, так і синього кольорів. Однак, на думку А. Л. Порожнюк, Кількість назв кольорів спектра жодним чином не свідчить про ступінь зорового сприйняття кольору. Кожна мова має свій спосіб поділу спектра. Це ще раз свідчить про те, що колір може відображати історію народу, його традиції, культуру, побут [10, с. 29].

Наступний колоронім – *green* – походить від середньоанглійського слова *grene*, що втілює зростання і життя. Значення, пов'язані з зеленим включають наступні [1]:

– природа (символізує рослини та ліси – життя і природні багатства);

– зростання (протягом усієї історії зелений колір був провісником весни та омолодження – теми, які є центральними для різних культурних міфів про відродження);

– родючість, плодovitість (родючість землі для сільського господарства в англійській культурі візуалізується через представлення зеленого кольору, позначаючи його як колір процвітання).

Зелений колір продовжує відігравати важливу роль у сучасній фразеологічній символіці, пов'язаній з екологією та захистом навколишнього середовища, завдяки його глибокому зв'язку з природою:

– *green state* (a country or sovereign state in which environmental concerns dictate policy or are of the utmost importance) [8];

– *green fingers* (a figurative trait attributed to someone who is a skilled gardener) [8].

В англійській фразеологічній мові зелений часто асоціюється з молодістю та відсутністю досвіду:

– *be green* (be (as) green as a gooseberry) (to be very young, immature, or inexperienced) [8];

– *a little green* (having little or no experience in a given field, specialty, or skill) [8].

Також фразеологічні одиниці з колоронімом *green* можуть описувати негативні людські почуття, особливо заздрість: *be green with envy* (to be very jealous of another person) [8].

Заглиблюючись у спектр кольорів, і розглядаючи англійські фразеологізми, слід також звернути увагу на колоронім *yellow*. В англійській мові цей термін походить від давньоанглійського слова *geolu*, що означає колір золота або стиглого зерна. Цікаво спостерігати, що ця асоціація зі стиглим зерном і, відповідно, врожаєм і процвітанням, залишалася важливою протягом століть. До того ж *yellow* нерідко асоціюється зі щастям, теплом і обережністю [1]. В англійській літературі яскравий відтінок жовтого використовується для того, аби викликати почуття радості та успіху, як у фразеологізмі *yellow brick road* (a path believed to lead to success or adventure) [8]. Однак, якщо говорити про більшість англійських фразеологізмів з колоронімом *yellow*, вони відображають скоріше несхвальні риси характеру та якості людини. Н. Кемертелідзе та М. Гіоргадзе наголошують на негативному символізмі жовтого кольору в англійській мові і як приклад наводять такі асоціації, як-от: гіркота, заздрість, ревності, страх [9, с. 4]. Наступні приклади використання колороніма *yellow* в англійській фразеології підтверджують це:

– *be yellow* (to be cowardly) [8];

– *wear yellow stockings* (to be jealous) [8];

– *a yellow streak* (a tendency to be cowardly or easily frightened) [8].

Як бачимо з наведених вище прикладів, у сучасній фразеології значеннєві відтінки колороніма *yellow* можуть не збігатися з асоціаціями, присутніми в англійській літературі.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проведене дослідження дозволило виявити, що англійська мова багата на фразеологізми з компонентами-колоронімами. Нерідко саме колоронім задає напрям смислу фразеологізму та його інтерпретації. До того ж символізм колоронімів у складі фразеологічних одиниць може відрізнитись від стандартних асоціацій з тим чи іншим кольором, які склались у мові історично. Відтак, вивчення колоронімів у складі фразеологічних одиниць є важливим напрямком лінгвістичних досліджень з метою поглибленого розуміння культури, традицій, звичаїв, цінностей та способу життя народу. У сприйнятті кольору відображається бачення навколишнього світу тим чи іншим народом, а у фразеології приховано його багатотисячолітню мудрість. Саме через це поєднання цих двох компонентів відкриває нові можливості для досліджень культурних та історичних явищ, що знайшли своє відображення у мові.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в аналізі фразеологічних одиниць з компонентом-колоронімом в англійській мові на матеріалі сучасної англійської художньої літератури.

Література:

1. The History Behind English Color Names. URL: <https://chinesetranslationservices.com/the-history-behind-english-color-names/> (дата звернення: 21.09.2024).
2. Давидович М. С., Ковальчук І. С. Значення та роль колоронімів у фразеологічному фонді англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2017. № 31. Т. 3. С. 35–37.
3. Лягіна І. А. Колороніми у структурі англійських фразеологізмів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. 2010. Вип. 13. С. 425–429.
4. Стоянова Т., Коцабенко О., Килимник О. Особливості перекладу колоронімів з англійської мови українською. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2021. № 33. С. 508–524.
5. Хорош О. Фразеологізми з компонентом-колоронімом RED та WHITE як засіб характеристики людини. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 30. Т. 3. С. 152–156.
6. Duvnjak I. J. Colour Idiom Frequently Used In English language. *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*. 2018. Vol. 12 No. 1-2. Pp. 127–136.
7. The Idioms. URL: <https://www.theidioms.com/> (дата звернення: 22.09.2024).
8. The Free Dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com/> (дата звернення: 22.09.2024).
9. Kemertelidze N., Giorgadze M. Impact of Colour Symbolism on English Colour Idioms and Their Georgian Equivalents. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2021. № 1(29). Pp. 1–6. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7453.
10. Порожнюк А. Л. Червона барва в мові художнього твору. *Культура слова*. 1990. Вип. 38. С. 29–33. URL: <http://www.kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine38-8.pdf>

Bazova V. Phraseological units with a colouronym component in the English language: linguistic and cultural aspect

Summary. The article investigates and analyzes the peculiarities of the use of colouronyms in phraseological units of the English language, since the history of the names

of English colours demonstrates the complex relationship between language, culture, and the way people perceive the world around them. The purpose of the article is to investigate and analyze the peculiarities of the use of colouronyms in phraseological units. It has been established that colouronyms components have found their place in many phraseological units of the English language and are quite widely used in the English language by native speakers. It was determined that one of the most common colouronyms in phraseology in the English language are: *black and white*, which have the following meanings: darkness, power, mystery; *grey*, which denotes neutrality, modesty, and practicality; *red*, which means red or ruddy, has two main meanings, namely: love, passion, and danger; *blue* is often associated with both the sky and the sea, and is also a combination of peace and melancholy, the colour of clear days and calm waters; *green* embodies growth and life, its meanings are related to: nature, growth, fertility, youth, and lack of experience, envy; *yellow* means the colour of gold or ripe grain and is often associated with happiness, warmth, and caution, as well as bitterness, envy, jealousy, and fear. It was found that the English language is rich in phraseological units with colouronyms components, which in turn determine the direction of the meaning of the phraseological unit and its interpretation. It has been proven that the symbolism colouronyms in the composition of phraseological units can differ from the standard associations with one or another colour that have formed in the language historically. It has been established that the study of colouronyms as part of phraseological units is an important direction of linguistic research with the aim of in-depth understanding of the culture, traditions, customs, values, and way of life of the people. The perception of colour reflects the vision of the surrounding world by one or another people, and its centuries-old wisdom is hidden in phraseology. Such a combination of these two components opens up new opportunities for research into cultural and historical phenomena reflected in language.

Key words: colouronym, phraseological unit, historical influence, culture, negative symbolism, positive symbolism.

*Байдак Є. В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти за ОП «Українська мова та література»
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»*

*Тараненко К. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології та мовної комунікації
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»*

МОВНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СТЕНДАПІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню мовних засобів, які створюють комічне в сучасному українському стендапі. Актуальність теми дослідження зумовлена потребою оприявлення й системного лінгвостилістичного опрацювання сукупності мовних засобів творення комічного в текстах сучасного українського стендапу. Розглянуто естетичні, соціальні, біопсихологічні і лінгвістичні критерії розмежування різновидів комічного, що мають суттєве значення під час їх комплексного опису. Проаналізовано поняття «гумор» з погляду кожного з критеріїв. Прокласифіковано словесні засоби, форми і прийоми гумору (протиставлення, підсилення, перероблення), які за допомогою різних механізмів (метафоризації, повтору, паронімії, цитат тощо) реалізуються в лінгвостилістичних засобах (мемах, фразах, евфемізмах). Визначено, що комічне у сучасному стендапі має чітко виражений національний характер, а спільність еволюційних світових процесів вносять в нього інтернаціональні елементи. Описано мовні засоби, які використовують коміки під час своїх виступів у жанрі стендап. Аналізуючи мовні засоби в сучасному українському стендапі, було визначено, що лінгвістичними чинниками творення кумедних образів та ситуацій є такі: слова іншомовного походження, наслідки лексичної та граматичної інтерференції (суржик), сленгізми, арготизми, інвективна та обсценна лексика. Іронічного відтінку набувають використання фразеологічних одиниць, прислів'їв та приказок, лайливих виразів. Дуже часто коміки посилюють свої жарти мемами, будують жарти на основі прислів'їв, афірмацій, замовлянь та інших жанрів усної народної творчості. Доведено, що мовностилістичні прийоми, засоби і механізми пов'язані між собою і тісно переплітаються у текстах жанру стендап, створюючи комічний ефект.

Ключові слова: гумор, абсурд, комічне, стендап, мовні засоби.

Постановка проблеми: Поняття гумору та комічності здавна привертало увагу представників багатьох наук. Комічне – категорія естетики, філософії, психології, літературознавства й лінгвістики, що характеризує об'єкти й явища дійсності з більшою або меншою мірою осміяння. Поняття комічного вивчається з часів Аристотеля. Існує безліч досліджень цього поняття. У мовознавстві існує кілька визначень комічного, висуваються багато питань щодо видів, форм, засобів, прийомів комічного.

Мовні засоби творення комічного в сучасному українському стендапі досі не були висвітлені в мовознавстві, тому

потребують докладного розгляду. Про творчість стендап-коміків написано небагато, і тому потребують дослідження мовознавчого характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовні засоби вираження іронії та сатири у структурі художніх творів привертало увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема А. Щербина, А. Макарян, Г. Почепцов, Т. Буйницька, С. Походня, С. Іваненко, О. Титаренко, Дж. Сазерленд, Е. Нокс, Н. Нокс, П. Елкін, Р. Ескарпі та ін. Аналіз мовних засобів комічного на матеріалі текстів українських художніх творів здійснили такі дослідники: Н. Гуйванюк, О. Калита, П. Плющ, А. Попович, Б. Пришва, О. Скорик, Т. Шульга, О. Шумейко. Учені здебільшого вивчають лексичні та фразеологічні засоби комічного, беручи до уваги художні твори різних жанрів: романів (Ю. Білодід, А. Попович), повістей та оповідань (О. Скорик), гуморесок (Б. Пришва, О. Чехівський), пародій (В. Вербицька), казок (С. Сотникова). Проте в українському мовознавстві досі не здійснено комплексного дослідження мовних засобів творення комічного на матеріалі поширеного нині жанру розважальних програм – стендапу – сольного гумористичного виступу перед живою аудиторією. Актуальність теми нашого дослідження зумовлена потребою оприявлення й системного лінгвостилістичного опрацювання сукупності мовних засобів творення комічного в текстах сучасного українського стендапу.

Метою дослідження є аналіз мовних засобів створення комічного, які використовують коміки сучасного стендапу.

Виклад основного матеріалу. Комічне (у всіх його проявах) є формою оцінного освоєння світу й інструментом руйнування надмірної стереотипності мислення – норми. Як правило, комічне визначається як результат контрасту, протиріччя. Ефект очікування у реципієнта викликаний передусім самим змістом тексту, у ході викладу подій якого спостерігається логічний збій. Реципієнт сміється під час сприйняття такої інформації, до якої він не є підготовленим попереднім змістом або власним досвідом [1].

Різновидом ефекту несподіванки є різного роду дисонансні явища, за яких навмисно порушуються автором логічна, семантична, синтаксична сполучуваність. Найбільш уживаним є прийом, коли в одному ряду однорідних членів стоять різні предмети і явища. Для цього прийому характерним є поєднання слів різних за значенням, але в результаті утворюється досить ціль-

ний та цілком логічний образ. У цьому й проявляється прийом неочікуваності.

Комічне має чітко виражений національний характер, але спільність еволюційних світових процесів вносять в нього інтернаціональні елементи. За А. Бергсоном, національну специфіку комічного визначають такі чинники:

1) комізм ситуацій, який означає, що комік як носій певної національної мови відтворює об'єктивну дійсність з погляду свого національного сприймання та змальовує в текстах виступів національні типи характерів;

2) мовний комізм, який виявляється в тому, що спільні об'єкти висміювання в різних мовах репрезентують специфічні мовні засоби [2]. Національний компонент у структурі комічного пов'язаний з інтернаціональним, соціально-груповим та індивідуально-психологічним чинниками.

А. Беляков виділив критерії диференціації різновидів комічного, оперуючи естетичними, соціальними, біопсихологічними і лінгвістичними аспектами розмежування різновидів комічного, що мають суттєве значення під час їх комплексного опису [1].

Естетичні критерії являють собою ознаки, що характеризують предмети та явища з погляду категорій прекрасного і потворного, ідеального і реального. Указаний критерій передбачає вивчення об'єкта комічного (дійсності, що є предметом пізнання, практичного впливу суб'єкта, тобто предмета або явища, на які спрямоване комічне суб'єкта) та співвідношення комічного об'єкта з ідеалом (співвідношення висміяного предмета або явища дійсності з тим, що становить вищу мету діяльності, намірів, із досконалим утіленням чого-небудь). Гумор, наприклад, убачає в об'єкті осміяння сторони, що відповідають ідеалу, тоді як іронія, сатира, сарказм, чорний гумор протиставляють об'єкт осміяння естетичному ідеалові.

Соціальні критерії, тобто ознаки, що характеризують стосунки людей у суспільстві, включають ступінь злободенності (значущість висміяного об'єкта або явища для суспільства в конкретний період і рівень критичності (критичне ставлення до об'єктів і явищ реальності, їх обговорення з метою надати гумористичну оцінку, виявити та висміяти недоліки).

Біопсихологічні критерії охоплюють ознаки біопсихологічних процесів і закономірностей, які визначають будь-який вид діяльності. Їхня мета полягає в тому, щоб оцінити рівень емоційної насиченості (поєднання кількості та якості проявлених емоцій), інтенсивність вираження емоцій (сила їх прояву: посилення чи ослаблення), характер емоцій (конкретні емоції, які виникають у комунікатора під час створення комічного та у реципієнта при його сприйнятті: образа, ненависть, злість, засмучення, гнів), а також рівень агресивності (ворожий характер комічного).

Лінгвістичні критерії охоплюють мовні та комунікативні ознаки і поділяються на такі категорії:

1) лінгвокогнітивні критерії – понятійні та пізнавальні ознаки, пов'язані з мовою, у межах яких виділяються такі аспекти:

– ступінь інтелектуальності (рівень інтелекту, потрібний для створення і сприйняття комічного),

– характер полюсу оцінки (позитивний або негативний),

– ступінь негативності (рівень заперечення або відмови);

2) лінгвопрагматичні критерії, що містять комунікативні ознаки:

– характер вираження оцінки (імплицитний або експліцитний),

– перлокутивний ефект (емоційна реакція адресата на комічне: усмішка, веселий сміх, саркастичний сміх або агресивний сміх),

– рівень розуміння (повне або часткове) комічного адресатом (наявність почуття гумору в реципієнта);

3) суто лінгвістичні критерії, які охоплюють мовні ознаки:

– контраст між формою і змістом (співвідношення між тим, що сказано, і тим, що мається на увазі для досягнення комічного ефекту),

– лінгвістичні засоби, які домінують у конкретному виді комічного.

Комічне поєднує будь-які явища чи ситуації, які здаються смішними або дивними. Гумор – це форма комічного, яка покликана викликати доброзичливий сміх. Він зазвичай більш м'який і позитивний. Комічне може представляти не лише гумор, а й, наприклад, сатиру чи фарс, де сміх може мати іронічний або навіть глузливиий характер. Гумор є одним із способів вираження комічного, коли автор або актор створює ситуації, що викликають сміх або усмішку без негативних наслідків для людей. Комічне є більш загальним поняттям, а гумор є його складником, яка спрямована на створення позитивного емоційного ефекту.

Для гумору типовим є найбільш низький ступінь негативності порівняно з іншими видами комічного, оскільки ставлення суб'єкта є доброзичливе до об'єкта. Як правило, адресат не завжди розуміє гумор та іронію і, навпаки, прекрасно сприймає сатиру, сарказм і чорний гумор. Це зумовлюється тим, що іронія має імплицитний характер, на противагу гумору, сатири, сарказму та чорному гумору, які мають експліцитний аспект комічного.

Гумор (англ. *humour* – настрої, вдача, натура, від лат. *humor* – волога, рідина) – різновид комічного, відображення смішного у життєвих ситуаціях та рисах людського характеру. Це здатність людини, а також певних об'єктів чи ситуацій викликати сміх. Одна з форм людського спілкування, його призначення – знімати напруження, стрес, нівелювати агресію; він є передумовою виникнення позитивних емоцій: радості, веселості тощо [3].

Почуття гумору певною мірою притаманне майже кожній людині. Особи, в яких воно відсутнє, досить часто стають об'єктом глузування, іронії. Здатність людини сприймати гумор, тобто наявність у неї почуття гумору, залежить від її інтелектуального розвитку. Він виявляється у здатності особи бачити, розуміти і відображати смішне, ставитися до нього доброзичливо і жартома. Для кожної етнічної культури характерний свій гумор, тому часто те, що викликає посмішку у представників однієї етнічної групи, в іншій не сприймається як смішне. Об'єктом гумору є окремі недоліки, вади у характері чи поведінці особи. Гумор спрямований на вдосконалення людини і суспільних відносин. На відміну від сатири та сарказму, це тактовний сміх, що має доброзичливий характер.

Проаналізуємо більш докладно лінгвістичний аспект, який має значущість при дослідженні різновиду гумору як комічного. Спроба класифікувати дотепну словотворчість бере свій початок ще в античну епоху. Перші спроби були здійснені такими вченими, як Цицерон і Квінтіліан. Цицерон серед словесних форм гумористичної дотепності виділяє двозначність,

чення світла «екофлор – 60 тис. грн, не так і темно, краще темно і є 60 тис., аніж світло з 0 грн, не хочу купляти екофлор, щоб бачили, що я бідний», про питання, коли святкувати Різдво «2 рази святкують Різдво церковний розкол, та не, просто 2 вихідних». Василь Байдак до жанрів соціальної тематики, наприклад про те, що коміки перейшли на українську мову 25 лютого, а він 24 лютого: «що вони чекали?», про те як його батько, коли починалась повітряна тривога, затуляв «шторкою» вікно, жарт про ціни на житло у Львові на початку війни «якщо здасте житло у Львові, здавайте в 20 разів дешевше, 48 тис. – теж нормально».

Коміки також вдаються у своїй творчості до порівнянь. Василь Байдак часто жартує про свою зачіску: «як катишек на світері», «як подмишка ведмеда», «Анжела Девіс в тілі чоловіка» [11].

Створює комічне у стендапі також рефрени, які бувають без зміни сенсу (або навпаки). Антон Тимошенко у своєму виступі про вакцинацію створив пісню-відспівування (заупокійне богослужіння в християн, яке здійснюється над тілом спочилого) [12] антивакцинаторів, коли 2 останні рядки повторювались двічі без зміни сенсу:

*Казали, Андрій, вакцинуйся
Хай будуть антитіла
Андрій сказав, що це дурість
І ось вже Андрія нема (2р) [5].*

Також Антон Тимошенко створив афірмацію. Афірмація – коротка фраза, що містить вербальну формулу, яка при багаторазовому повторенні закріплює необхідний образ або установку в підсвідомості людини, що може бути використано для розвитку особистості та світогляду, чи досягнення певних цілей. Комік назвав її «Антиросійська медитація»: «росія повністю зникає з лиця землі. Не просто як держава, а буквально разом зі своєю територією» [13].

Василь Байдак переробив пісню, створивши ремікс – версію музичного твору, скомпоновану шляхом «перемішування» декількох частин вихідної композиції) про пса Патрона, але кожен наступний рядок він змінював: співав про Євробачення, Орбана та інші новини. Повторив 3 рази фразу мами «не дай Бог, не дай Бог, знайде ворона, сплете з волосся, вік буде боліти голова», щоб підсилити цю фразу, але без зміни сенсу фрази.

Висновки. Створення комічного в сучасному українському стендапі відбувається завдяки використанню різноманітних прийомів (протиставлення, підсилення, перероблення), які за допомогою різних механізмів (метафоризації, повтору, паронімії, цитат тощо) реалізуються в лінгвостилістичних засобах (мемах, фразах, евфемізмах і под.). Пояснення сутності гумору як виду комічного збігається з поглядами більшості науковців і цілком застосовне до словесного гумору. Мовностилістичні прийоми, засоби і механізми пов'язані між собою і тісно переплітаються у тексті, створюючи комічний ефект. Перспективу подальшого дослідження цієї проблеми може бути пов'язана з вивченням мовних засобів творення комічного на більш широкому тлі досліджуваного матеріалу, а також у сучасній публіцистиці.

Література:

1. Блинова, І. А., Зернецька А. А.. Гумор як різновид комічного: критерії виокремлення, теорії реалізації і засоби вираження. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вер-*

- надського. Серія «Філологія. Журналістика». 2022. Т. 32 (71), № 1, ч. 2. С. 35–43.
2. Бергсон Анрі. Сміх. Київ, 1994. 164 с.
3. Савченко О. В. Гумор. Енциклопедія Сучасної України. 2006. URL : <https://esu.com.ua/article-24711>
4. Василь Байдак – довільно-хаотичне. LIVE / стендап із перекладом жестовою мовою. URL : <https://youtu.be/Z4fKj60BegE?si=O1uBn27vApwAjmDI>
5. Антон Тимошенко – «Проповідь для антивакцинаторів». Підпільний Стендап. URL : <https://youtu.be/E1i3ob0qChM?si=I5en29gsdCQPn6fj>
6. Василь Байдак – «Комедія спостереження за абсурдом» [ENG SUBS] Сольний стендап концерт 2022. URL : https://youtu.be/C34z0zw_9E?si=kVLYdiLISLNUyflb
7. Василь Байдак – стендап про родичів у Росії та повернення в Київ. Підпільний стендап. URL : <https://youtu.be/HyVFwryNuW4?si=i0D4VP5kwkwhkklb8>
8. Літературознавчий словник-довідник за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ, 2007. 751 с.
9. Тараненко О.О. Евфемізм. Енциклопедія Сучасної України . 2009. URL : <https://esu.com.ua/article-18587>
10. Теглівець, Ю. В. Інтернет-мем як особлива одиниця комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Т.2, Вип. 24. С. 23–27.
11. Василь Байдак – Постригся | Нові 17 хвилин стендапу. Підпільний Стендап. URL : <https://youtu.be/wBd7wKVg3DE?si=h21tGGX1kjl1do-Ai>
12. Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. Львів. 2001. С. 29.
13. Антон Тимошенко – «Антиросійська медитація №2». URL : <https://youtu.be/q28LU1UvVRE?si=WDLATLDMbqApuIPZ>

Baidak E., Taranenko K. Linguistic means of comic creation in modern Ukrainian stand-up

Summary. The article is devoted to the study of linguistic means that create the comic in modern Ukrainian stand-up. The relevance of the research topic is determined by the need to reveal and systematically linguistically stylistic study of the set of linguistic means of creating the comic in the texts of modern Ukrainian stand-up. The aesthetic, social, biopsychological and linguistic criteria for distinguishing varieties of the comic, which are of significant importance during their comprehensive description, are considered. The concept of "humor" was analyzed from the point of view of each of the criteria. Verbal means, forms and methods of humor (contrast, amplification, reworking), which are implemented in linguistic stylistic means (memes, phrases, euphemisms) with the help of various mechanisms (metaphorization, repetition, paronymy, quotations, etc.) are classified. It was determined that the comic in modern stand-up has a clearly expressed national character, and the commonality of evolutionary world processes is brought into it by international elements. Language tools used by comedians during their performances in the stand-up genre are described. Analyzing the language tools in modern Ukrainian stand-up, it was determined that the linguistic factors of creating funny images and situations are the following: words of foreign origin, consequences of lexical and grammatical interference (surzhik), slangisms, argotisms, invective and obscene vocabulary. The use of phraseological units, proverbs and sayings, abusive expressions acquire an ironic tone. Very often, comedians enhance their jokes with memes, build jokes based on proverbs, affirmations, orders and other genres of oral folk art. It has been proven that stylistic techniques, means and mechanisms are interconnected and closely intertwined in the texts of the stand-up genre, creating a comic effect.

Key words: humor, absurd, comic, stand-up, linguistic means.

*Бойко Ю. П.,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницького національного університету*

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ В ОНТОГЕНЕЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню семантики англійських політичних термінів з погляду їх термінологізації, детермінологізації і ретермінологізації. Автор описує термінологічну систему політології в плані семантичної деривації, її розвиток і взаємодію з іншими прошарками лексики. Виявлено основні напрями семантичної деривації політичних термінів, описано етапи їх термінологізації, детермінологізації і ретермінологізації, встановлено основні причини цих процесів, визначено їх приблизні хронологічні рамки, охарактеризовано роль семантичної деривації в утворенні нових термінів політології.

Встановлено, що семантична деривація – досить продуктивний спосіб словотвору в царині політичних термінів: понад 50% політичних термінів зазнали процесів термінологізації, детермінологізації або ретермінологізації. Процес термінологізації слів загальноживаної мови займає від 50 (друга половина XX–XXI ст.) до 300 (до початку XX століття) років з моменту утворення слова. Детермінологізація, у середньому, займає від 30 (у другій половині XX–XXI ст.) до 100 років (до початку XX століття). Процес ретермінологізації для більшості з розглянутих термінів займає близько 30–50 років.

На семантичну деривацію англійських політичних термінів впливають такі інтра- та екстралінгвальні чинники, як виникнення нових понять, які потребують відображення в термінологічній системі, зміна уявлення про обсяг певного поняття, розвиток різноманітних напрямів у політології, свідоме прагнення учасників політичного процесу змінити обсяг значення певного терміна, підвищена зацікавленість засобів масової інформації й нефахівців політикою, характер термінологічної системи політичної науки.

Ключові слова: термін, терміносистема, політична термінологія, фахова мова, термінологізація, детермінологізація, ретермінологізація.

Вступ. Численні військові конфлікти, мінлива політична ситуація у світі, стрімкий розвиток міжнародних контактів, необхідність адекватного і взаємо-вигідного діалогу на різних рівнях призводять до того, що проблеми, пов'язані з термінологією політики, нині залишаються одними з найактуальніших і найцікавіших для дослідників. Політичними термінами активно послуговуються не тільки вчені в межах наукових досліджень у галузі політології, а й самі учасники політичного процесу під час переговорів (зокрема й на найвищому рівні), у публічних виступах, у політичних документах тощо. Для того, щоб досягти взаєморозуміння і звести до мінімуму ризик виникнення конфліктних ситуацій, необхідно, щоб інформація, якою обмінюються учасники, передавалася і сприймалася максимально повно і точно. Варто також зазначити, що англій-

ська мова відіграє особливу роль у світовій політиці, оскільки це мова-посередник під час спілкування представників різних культур. Саме тому вивчення системи політичних термінів англійської мови набуває особливого значення.

При розгляді семантики політичних термінів необхідно враховувати деякі специфічні риси термінологічної системи політології. Як і в будь-якій гуманітарній науці, предмет дослідження тут безпосередньо пов'язаний зі свідомістю людини, зокрема й вченого-політолога. Звідси впливає низка особливостей політичної термінології. Так, її структура і розподіл семантичного простору між термінами великою мірою залежать від того, до якого наукового напрямку належить дослідник. Визначення термінів часто сильно різняться залежно від методології, і навіть від особистого сприйняття відповідного поняття політологом. Отже, вони менш стандартизовані, більш рухливі й більш індивідуальні, ніж визначення термінів природничих наук. Крім того, не можна забувати про тісний зв'язок політології з політичним життям суспільства і, отже, про залежність політичної термінології від екстралінгвальних чинників. Варто також відзначити часте вживання політичних термінів поза науковим контекстом, а також тісний зв'язок політичної термінології із загальноживаною мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. У роботі ми розглядаємо терміносистему політології в діахронії з погляду семантичної деривації включених до неї термінів. Під семантичною деривацією ми розуміємо утворення похідних значень від початкових без зміни форми знака. Семантична деривація зазвичай включає в себе розширення, звуження і різного роду зсуви значення [1, с. 179-180; 2, с. 78-79; 3, с. 152-153]. Питаннями семантичної деривації займалися такі видатні лінгвісти, як В. фон Гумбольдт, О. Потєбня, Г. Штейнталь, В. Вундт, Г. Пауль, Ф. де Соссюр, С. Ульман, В. Левицький та інші. Так, у праці Г. Пауля «Принципи історії мови» [4] розглянуто загальні закономірності зміни значення і їх причини, виокремлено основні типи змін залежно від логічних відношень, наявних між старим і новим значеннями, встановлено такі типи семантичної деривації: 1) звуження значення, або спеціалізація, як наслідок звуження обсягу змісту поняття; 2) розширення значення як наслідок розширення обсягу і збагачення змісту поняття; 3) перенесення значення на підставі суміжності, причинно-наслідкових відношень або асоціативних зв'язків; 4) інші випадки зміни значення на кшталт гіперболи, літоти, евфемізмів, пейорації, амеліорації значення тощо. Г. Стерн виокремив сім типів семантичної деривації: 1) субституція – зміна значення у зв'язку зі змінами в референтах, знань про референти або їх оцінки; 2) аналогія – поява у слова нового

значення за аналогією з будь-яким іншим семантично пов'язаним; 3) скорочення – виникнення нового значення в результаті усичення словосполучення; 4) номінація – перенесення найменування на підставі схожості між різними класами референтів; 5) регулярне перенесення найменування з одного референта на інший внаслідок скорочення; 6) переміщення – метонімічне перенесення на підставі суміжності; 7) вирівнювання – зміна значення слова відповідно до сприйняття мовцем притаманних референту характеристик [5]. Сам термін «деривація» у зв'язку із семантикою був уперше вжитий у 30-ті роки ХХ століття для характеристики словотвірних процесів. Пізніше питанням семантичної деривації приділяється значна увага в рамках когнітивної, комунікативної і функціональної лінгвістики. Предметом досліджень лінгвістів стають різні аспекти семантичної деривації, як-от: її місце в семасіології, зв'язок із лексико-семантичним варіюванням і полісемією, причини виникнення й типи семантичної деривації, можливість її прогнозування, регулярність семантичної деривації, її наявність у різних лексико-семантичних групах і термінологіях [6, с. 241-248; 7, с. 183-188; 2, с. 78-87]. У термінології семантична деривація проявляється у термінологізації, детермінологізації і ретермінологізації слів загальноповживаної мови, а також термінів і терміносполук.

Нині наявна велика кількість праць, присвячених семантиці термінів різних терміносистем, таких як термінології лінгвістики, літературознавства, мистецтво-знавства, музики, медицини, обчислювальної техніки, економіки, архітектури, біології, хімії, різноманітних технічних наук тощо. Серед них праці українських дослідників О. Боднар, С. Вовчанської, Т. Галай, Ю. Грибнік, С. Кійко, Н. Кудрявцевої, Р. Лоскутової, Є. Рубаной, Л. Стегніцької, Н. Школьної та багатьох інших. Проте, вивченню політичної термінології з погляду семантичної деривації поки не було приділено достатньої уваги.

Мета статті. Актуальність нашої розвідки полягає в необхідності дослідження семантики політичних термінів з погляду їх термінологізації, детермінологізації і ретермінологізації. Мета дослідження – описати термінологічну систему політології в плані семантичної деривації, охарактеризувати її розвиток і взаємодію з іншими прошарками лексики, визначити хронологічні межі процесів термінологізації, детермінологізації і ретермінологізації. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: 1) виявити основні напрями семантичної деривації політичних термінів; 2) описати основні етапи термінологізації, детермінологізації і ретермінологізації політичних термінів; 3) встановити основні причини цих процесів; 4) визначити приблизні хронологічні рамки для кожного із зазначених напрямів процесу семантичної деривації; 5) встановити (у відсотковому відношенні) роль семантичної деривації в утворенні нових термінів політології.

Матеріалом дослідження слугували політичні терміни, виписані з авторитетних термінологічних словників G. K. Roberts «A Dictionary of Political Analysis» [8], J. Dunner «Dictionary of Political Science» [9], W. Laqueur «A Dictionary of Politics» [10], F. Bealey «The Blackwell Dictionary of Political Science» [11], F. Elliott «A Dictionary of Politics» [12], P. Dickson, P. Clancy «The Congress Dictionary» [13], G. Haensch «Dictionary of International Relations and Politics» [14], W. Safire «Safire's New Political Dictionary» [15], E. C. Smith, A. J. Zurcher «New Dictionary of American Politics» [16], а також матеріали Інтернет-сайтів

«Europa – Gate-way to the European Union» (http://europa.eu.int/index_en.htm), «Top 100 American Speeches in the 20th Century» (<http://www.americanrhetoric.com>), «Global Knowledge Partnership» (<http://www.globalknowledge.org>), «BBC» (<http://www.bbc.co.uk>), «Reuters» (<http://www.reuters.com>), «Working Paper Sites of Political Science» (<http://www.workingpapers.org>). Загальний обсяг проаналізованих лексичних одиниць складає близько 7 000 термінів і терміносполук.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час дослідження семантичної деривації застосовно до термінів політології необхідно враховувати одну з найважливіших особливостей будь-якої термінології – її системний характер. Термінологія тісно пов'язана з галуззю знань, поняття якої вона описує. Оскільки в будь-якій науці поняття, якими ця наука оперує, є певною системою, то й терміни, що їх позначають, також пов'язані між собою логічними відношеннями. Значення будь-якого терміна залежить від його семантичного оточення, пов'язаного із ним як у межах терміносистеми, так і поза нею, від характеру таких зв'язків і від того, як ділиться понятійне поле між цими термінами.

Насамперед розглянемо процеси термінологізації як перетворення слів літературної мови в терміни. Можна виокремити кілька стадій термінологізації: на першому етапі слово загальноповживаної мови запозичується для позначення наукового поняття, при цьому воно набуває характеристик терміна. Його значення стає вужчим, конкретнішим, точно визначеним і включається в систему понять політології, проте залишається зрозумілим нефахівцям. Наприклад, термін «cohesion», яке позначає в політології «a concept, very similar in meaning to that of political integration, being the quality of attraction of members of a political community towards that community as an organisation» [8, с. 34], походить від загальноповживаного слова «cohesion» у значеннях «(1) the action or condition of cohering; cleaving or sticking together; <...> 3) of non-material union» [17, с. 600]. Загальноповживане слово вказує, таким чином, на фізичне об'єднання, а в політичній термінології ми спостерігаємо перенесення значення з його подальшою спеціалізацією, як-от: «The introduction of different forms of flexible integration is likely to put strains on the political cohesion and policy and legal coherence of the Union», «The integration of European Union should continue as an economic cohesion, not a political union. The political cohesion is not realistic».

Термін «feedback» визначається в політології як «response, voter reaction, information resulting from a «trial balloon»; negative reaction» [15, с. 240]. Поза терміносистемою він має інше значення: «the loud squeak that jars the nerves of an audience when loudspeakers are misplaced» [15, с. 240]. Отже, «feedback» спочатку було терміном радіотехніки, потім детермінологізувалося («information given in response to a product, performance etc., used as a basis for improvement» [18, с. 1046]), і вже із загальноповживаної мови перейшло в інші терміносистеми, в тому числі й політологію. Зараз термін вживається досить активно, як-от: «This partnership allows for ongoing feedback ensuring the Initiative Teams are empowered by the Promise Office», «Within the next few weeks copies of the draft Banishment Law will be made available to the community. Once it's made available, community members will be asked for feedback on the law».

Отже, при семантичній деривації нове, термінологічне значення містить в собі частину значення загальноповживаного слова, тобто спостерігаємо звуження значення. Іноді під час

переходу із загальноживаної мови в термінологію політології слово змінює не лише лексичне, а й категорійне значення. Так, слово «primary» має в загальноживаній мові значення «of the first order in time or temporal sequence» [17, с. 1358], причому вживається як прикметник. У політичній термінології воно спочатку входило до терміносполуки «primary elections», але пізніше почало вживатися окремо, як іменник, часто у множині: «Although millions of voters will cast ballots in caucuses and primaries across the nation, a few super primaries will likely determine the presidential nominee of the Democratic Party».

Подальша семантична деривація термінів пов'язана зі зміною обсягу понять самої терміносистеми. Так, слово «rainmaker» зі значеннями «a member of a tribal community believed or claiming to be able to procure rain by the use of magic» [18, с. 1035], початково перейшло в систему політичних термінів у значенні «anyone with an ability to get things done legislatively» [13, с. 281], як-от: «To a far greater degree than the Republicans, Davis is willing to let his appointees fill the dual role of public servant and political rainmaker». Пізніше термін набув більш вузького значення «a lobbyist capable of causing big money to flow into campaign chests» [13, с. 281]. В оцінному значенні цей термін вперше вжитий у 1982 році: «The Hill rainmaker has counterparts in the legal and investment banking fields who bring major clients or investors to the firm» [13, с. 281].

Нові значення терміна можуть існувати одночасно зі старими або поступово витіснити їх. Значення терміна може розширюватися, звужуватися або змінюватися в міру того, як наука, що оперує певною термінологією, розвивається, і дослідники починають вкладати в нього інший смисл через те, що їхні знання про позначуване ним поняття розширюються. Так, наприклад, значення вже розглянутого терміна «feedback» і далі уточнювалося в політичній термінології. Спочатку цим терміном позначали будь-який відгук громадськості на ті чи інші дії і заяви уряду або політичних діячів, як-от: «response, voter reaction, information resulting from a “trial balloon» [15, с. 1993], а потім цей термін став позначати негативну реакцію без уточнювального визначення. Таким чином, значення цього терміна звужувалося вже в рамках політичної термінології, причому обидва значення одночасно співіснують у рамках однієї терміносистеми.

Іноді нове значення приписують уже наявному терміну усвідомлено, з метою економії мовних засобів, оскільки з'являються нові поняття, для яких потрібні назви. Вживати вже наявне слово в цьому разі видається найпростішим за умови, що це перенесення буде якимось вмотивоване. Так, термін «adviser» зареєстроване в 1611 році в значенні «one who advises or counsels» [17, т. 1, с. 141]. Часто перед ним вживалося означення, як-от, «legal adviser» або «security adviser». І тільки в 1915 році у збірці «Handbook of the Turkish Army» цей термін вперше вжито як евфемізм для позначення військових, яких надсилають для підтримки інших країн в бойових діях: «Turkish military authorities and their German military advisers» [15, с. 8]. Таким чином, нове, вужче значення поступово виокремилася зі старого терміна для позначення нового поняття.

Утворення термінів відбувається іноді шляхом термінологізації власних назв, при цьому одночасно відбувається перехід власних назв у загальні. Так, словом «Watergate» початково позначали комплекс житлових і конторських приміщень у Вашингтоні, потім – політичний скандал, який там стався,

пізніше – будь-який політичний скандал, особливо пов'язаний зі спробами зловживання владою. Друга частина слова «-gate» може приєднуватися до будь-якої іншої географічної назви залежно від місця скандала, перетворюючись, таким чином, на продуктивний суфікс, як-от: «Koreagate», «Iraqgate», «Iran-gate», «Billygate», «Terrorgate»: «Unlike British Prime Minister John Major's recent trouble with Iraqgate foul play, U.S. leaders successfully slipped away from similar allegations».

Термінологізації у XX – на початку XXI століття зазнавали як слова, наявні в англійській мові вже кілька століть (такі як «adviser»), так і ті, що з'явилися відносно нещодавно, наприклад, «environmentalist», «feedback». Більшість із розглянутих термінів перейшла із загальноживаної мови в термінологічну систему політології за період від 50 до 300 років. Однак останнім часом цей процес дещо прискорився, з одного боку, у зв'язку з розвитком політології і появою великої кількості нових понять, а з іншого боку, внаслідок швидшого поширення інформації за рахунок широкого впливу засобів масової інформації та інформаційних технологій. Так, до початку XX століття процес термінологізації (від моменту появи слова в мовленні до утворення політичного терміна на його основі) займав у середньому 250 років, а в XX столітті на це потрібно в середньому 50 років.

Крім термінологізації, у системі політичних термінів активно відбувається також і зворотний процес – перехід у загальноживану мову, тобто детермінологізація. При цьому відбувається як розширення значення терміна, так і сфери його вживання, а також можливостей сполучуваності. Так, термін «empowerment» має значення «надання/отримання можливостей, підвищення ролі». Іменник «empowerment» походить від дієслова «to empower», яке з'явилося у 17 столітті у значенні «надавати юридичні повноваження». Воно набуло вагомого політичного значення в 60-ті роки минулого століття, коли було вжите в політичному контексті групою «Students for a Democratic Society». Сьогодні ж цей термін часто трапляється у значенні «надання рівних можливостей у сфері освіти та праце-влаштування всім, незалежно від їхнього соціального становища» і перекладається словосполученням «підвищення компетенції» як надання людям можливості самостійно діяти на основі отриманих знань і навичок. Таким чином, значення терміна розширилося від надання тільки юридичних повноважень до ширшого розуміння, яке включає соціальні й навіть психологічні аспекти.

Цікавими з погляду поступової детермінологізації є однокореневі терміни «centrism» і «centrist». Оскільки визначення одного терміна перебуває в прямій залежності від визначення іншого, можна розглядати розвиток їхніх значень паралельно. Так, у сучасній англійській системі політології терміни «centrism» і «centrist» мають, відповідно, такі значення: «an ideological position between extremes within a party», «a member of a centre party», «one closely attuned to the thinking of the majority» [15, с. 111]. Згідно з даними про історичне вживання цього терміна, спочатку це слово стосувалося тільки представників однієї партії, пізніше його значення стало більш узагальненим: «The policy of adopting a middle position between extreme views» [18, с. 469], і цей термін став вживатися стосовно як політичних, так і будь-яких інших поглядів, як-от: «... philosophical centrism that should preserve the British tradition...» (1935 рік), «Bell's centrism lead him rather seriously astray» (1960 рік) тощо.

Однією з найочевидніших причин детермінологізації є те, що сам предмет політології – сфера політики – став доступнішим і зрозумілішим для нефахівців. Політичні терміни частіше, ніж терміни будь-якої іншої галузі наукового знання, вживаються в засобах масової інформації, через які проникають у мовлення великої кількості людей, які не є фахівцями в цій галузі, але активно цікавляться нею. Ці люди «пристосовують» значення вживаного ними терміна до свого розуміння, а часто надають йому певних конотацій або вживають у зовсім новому, переносному значенні. Так само, як і у випадку з переходом слів загальноновживаної мови в термінологічну систему політології та їхньою подальшою спеціалізацією, у процесі детермінологізації можна виокремити кілька етапів. На першому етапі слово тільки частково втрачає свій термінологічний характер. При цьому позначуване поняття залишається одним і тим самим, але в нього можуть, залежно від контексту, з'являтися додаткові відтінки значення, які відбивають особисте сприйняття цього предмета або явища мовцем. Розглянемо, як приклад, термін «back-bencher», який початково вживався у своєму буквальному значенні «a person sitting at the back bench». Так, додаток до «Великого Оксфордського Словника» 1972 року видання наводить таке визначення: «a member who occupies a seat on the back benches on either side of the house» [18, т. 1, с. 174]. Однак, оскільки в Палаті Громад британського парламенту ці місця посідали пересічні представники, менш відомі порівняно з тими, хто посідав місця попереду, і ті, хто мав менші повноваження, практично одразу цим терміном стали позначати пересічних членів певної партії. Крім того, у мовленні цей термін досить часто набував конотацій невідомого, скромного представника парламенту, який мало на що претендує в політичному плані, як-от: «Mr. Baldwin filled the modest, unknown and useless role of a back-bencher in the House for many years». Отже, для цього терміна характерні негативні конотації, на що вказує його безпосереднє оточення – прикметники «modest», «unknown» і «useless». Ці додаткові відтінки значення ще не зареєстровані у тлумачних словниках загальноновживаної мови, тому вони є доволі рухливими і можуть змінюватися залежно від наміру автора висловлювання і ставлення до поняття, позначуваного певним терміном. Крім того, при розширенні спектра вживання терміна можуть змінюватися і додаткові відтінки його значення. Так, наприклад, словник політичних термінів «Safire's New Political Dictionary» дає таке визначення терміна «backbencher»: «a legislator of low seniority; a steadfast supporter of party leaders» [15, с. 32]. В американському варіанті англійської мови буквально значення цього терміна «парламентарій, який займає місце в задніх залу засідань» втрачене, оскільки, на відміну від британської Палати Общин, в американському Конгресі нема визначеного розташування членів парламента.

Особливий науковий інтерес становлять терміни, які перейшли у загально-вживану лексику, а потім повернулися в систему політології в новому значенні. У таких випадках спочатку відбувається повна або часткова детермінологізація певного слова, а потім його повторна термінологізація. Залежно від того, наскільки певний термін є необхідним для позначення певного поняття, він може або повернутися в термінологічну систему політології в попередньому значенні, або в зміненому, утвореному шляхом семантичної деривації від нового значення літературного слова. Так, наприклад, термін «snollygoster» на деякий час вийшов із політичного вжитку, а потім, завдяки його

вживанню президентом США Г. Труменом, знову набув свого колишнього значення «an unprincipled politician» [15, с. 725]. Спочатку цей термін походив від слова «snallygoster», що позначало або хижого птаха, або міфічну істоту – наполовину птаха, наполовину плазуна, який нібито викрадав дітей і домашню худобу. Перше вживання терміна «snollygoster» у політичному значенні відноситься до періоду Громадянської війни в США. Згідно з визначенням 1895 року, «a snollygoster is a fellow who wants office, regardless of party, platform or principles» [17, т. 9, с. 602]. У доповненнях до цього словника відображене вже розширене значення цього терміна – «a pretentious, boastful fellow» [18, т. 4, с. 302], відмічене як американське сленгове значення і датоване 1915 роком, після якого воно довгий час не вживалося. У 1952 році слово було вжите як політичний термін президентом США Г. Труменом, що викликало спалах зацікавленості до нього з боку журналістів і суспільства. Безпосередньо після цього слово «snollygoster» ще деякий час вживалося в початковому значенні як політичний термін. У сучасних виданнях політичних словників цей термін вживається рідко, а сайт <http://www.worldwidewords.org/> відносить його до розділу «weird words»: «A shrewd, unprincipled person, especially a politician. These days it's hardly heard. Its last burst of public notice came when President Truman used it in 1952, and defined it, either in ignorance or impishness, as «a man born out of wedlock». Крім того, спостерігаємо його повторну детермінологізацію, внаслідок якої слово починає позначати безпринципну, нечесну людину загалом, не обов'язково пов'язану з політикою. Схожу ситуацію бачимо і з термінами «carpetbagger», «clean sweep», «caucus» тощо. Що стосується хронологічних рамок ретермінологізації, то для більшості з розглянутих термінів цей процес тривав у середньому близько 40 років (мається на увазі перерва з моменту останнього вживання до повернення в термінологічну систему політології). Крім того, і перша поява, і повторне вживання цих термінів часто супроводжує значні події в політичному житті – революції, війни тощо.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновки про те, що семантична деривація – досить продуктивний спосіб словотвору в царині політичних термінів, оскільки з досліджуваної вибірки понад 50% політичних термінів певною мірою зазнали процесів термінологізації, детермінологізації або ретермінологізації. На семантичну деривацію англійських політичних термінів впливають такі інтра- та екстралінгвальні чинники, як виникнення нових понять, які потребують відображення в термінологічній системі, зміна уявлення про обсяг певного поняття, розвиток різних напрямів у політології, свідоме прагнення учасників політичного процесу змінити обсяг значення певного терміна, підвищена зацікавленість засобів масової інформації й нефахівців політикою, характер термінологічної системи політичної науки. Процеси термінологізації, детермінологізації і ретермінологізації відбуваються в кілька етапів, результатом чого є виникнення кількох значень терміна (або, за детермінологізації, пов'язаного з ним слова літературної мови). Процес термінологізації слів загальнолітературної мови займає від 50 (друга половина ХХ–ХХІ ст.) до 300 (до початку ХХ століття) років з моменту утворення слова. Детермінологізація, у середньому, займає від 30 (у другій половині ХХ–ХХІ ст.) до 100 років (до початку ХХ століття). Процес ретермінологізації для більшості з розглянутих термінів займав близько 30–50 років.

Література:

1. Кійко С.В. Лексико-семантична деривація дієслів мовлення. *Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія*. Чернівці: ЧНУ, 2004. № 206-207. С. 179–204.
2. Кінащук А.В. Семантична деривація ірраціональної лексики в українсь-кій, англійській та німецькій мовах. *Семантична деривація лексики в типологічному висвітленні*: колект. монографія. Рівне: РДГУ, 2018. С. 73–87.
3. Константінова О.В. Семантична деривація у процесах семантичної міграції англійських термінів оподаткування. *Семантична деривація лексики в типологічному висвітленні*: колект. монографія. Рівне: РДГУ, 2018. С. 152–163.
4. Paul H. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. 10. Aufl. Berlin: De Gruyter, 1995. 376 S.
5. Stern G. *Meaning and Change of Meaning: With Special Reference to the English Language*. Santa Barbara: Greenwood Pub Group, 1975. 474 p.
6. Кійко С.В. Лексико-семантична деривація дієслів передачі та отримання в сучасній німецькій мові. *Мова і культура*. Вип. 8: „Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії”. Т. 5, ч. 2. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2005. С. 241–248.
7. Кійко С. В. Асоціації як універсальний чинник зміни значення слів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Чернівці: Книги XXI, 2010. Вип. 22. Том 1. С. 183–188.
8. Roberts G.K. *A Dictionary of Political Analysis*. Hoboken: Prentice Hall Press, 1971. 254 p.
9. Dunner J. *Dictionary of Political Science*. New York: Philosophical Library, 1964. 585 p.
10. Laqueur W. *A Dictionary of Politics*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1971. 480 p.
11. Bealey F. *The Blackwell Dictionary of Political Science: A User's Guide to Its Terms*. Hoboken: Blackwell Publishers, 1999. 384 p.
12. Elliott F., Summerskill M. *A Dictionary of Politics*. London: Penguin Books, 1957. 480 p.
13. Dickson P., Clancy P. *The Congress Dictionary: The Ways and Meanings of Capitol Hill*. Hoboken: John Wiley & Sons, 1995. 416 p.
14. Haensch G. *Dictionary of International Relations and Politics*. London: Elsevier Science, 1965. 638 p.
15. Safire W. *Safire's New Political Dictionary: The Definitive Guide to the New Language of Politics*. New York: Random House Inc., 1993. 930 p.
16. Smith E.C., Zurcher A.J. *New Dictionary of American Politics*. Whitefish: Literary Licensing, 2013. 372 p.
17. *The Oxford English Dictionary*. Oxford: Univ. Press, 1933 [Інтернет-ресурс]. Режим доступу: <https://archive.org/details/the-oxford-english-dictionary-1933-all-volumes>
18. *A Supplement to the Oxford English Dictionary*. Oxford: Univ. Press, 1972. 1356 p.

Boyko Yu. Semantic derivation in ontogeny of English political terminology

Summary. The article is devoted to the study of the semantics of English political terms in line with their terminologisation, determinologisation and reterminologisation. The author describes the terminological system of political science in terms of semantic derivation, its development and interaction with other layers of vocabulary. The article reveals the main directions of semantic derivation of political terms, describes the stages of their terminologisation, determinologisation and reterminologisation, identifies the main reasons for these processes, defines their approximate chronological framework, and establishes (in percentage terms) the role of semantic derivation in the formation of new political science terms.

The article proves that semantic derivation is a rather productive way of word formation in the field of political terms: more than 50% of political terms have undergone the processes of terminologisation, determinologisation or reterminologisation. The process of terminologisation of words of the common language takes from 50 (second half of the XX–XXI centuries) to 300 (before the beginning of the XX century) years from the moment of the word's formation. Determinologisation, on average, takes from 30 (in the second half of the XX–XXI centuries) to 100 years (until the beginning of the XX century). The process of reterminologisation for most of the terms under consideration took about 30–50 years.

The semantic derivation of English political terms is influenced by such intra- and extra-linguistic factors as the emergence of new concepts that need to be reflected in the terminological system, a change in the idea of the scope of a certain concept, the development of various areas in political science, the conscious desire of political process participants to change the scope of the meaning of a certain term, the increased interest of the media and non-specialists in politics, and the nature of the terminological system of political science.

Key words: term, terminology system, political terminology, professional language, terminologisation, determinologisation, reterminologisation.

*Боса Т. С.,**старший викладач кафедри іноземних мов
Одеської державної академії будівництва й архітектури*

ЛІНГВІСТИЧНІ, МІЖКУЛЬТУРНІ ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ Й. В. ГЕТЕ

Анотація. Стаття присвячена проблемам, пов'язаним з лінгвістичними, міжкультурними та національно-культурними особливостями творів Й. В. Гете. Встановлено мету, завдання, об'єкт і предмет запропонованої проблематики. Здійснено спробу з'ясувати лінгвістичні, міжкультурні та національно-культурні особливості творів Й. В. Гете. Мова, як одна з основних ознак нації, виражає культуру народу, відображає дійсність, створює власну картину світу й особливості. Мова – дзеркало культури, у ній відбивається не тільки оточуючий людину світ, не тільки умови її життя, але й суспільна самосвідомість народу, його ментальність, національний характер, стиль життя, традиції, звичаї, мораль, система цінностей та стереотипів тощо. Між мовою та світом культури, який вона виражає, знаходиться мисляча людина, носій мови. Саме тому нова міждисциплінарна наука – лінгвокультурологія – виникає у площині антропологічної парадигми в лінгвістиці. У центрі її уваги знаходиться людина, яка розглядається як носій мови і культури, її фонові знання, норми поведінки, що роблять її представником даної культури, про світ і про суб'єкта, що пізнає його. Лінгвокультурологія є науковою дисципліною синтезуючого типу що вивчає взаємозв'язок та взаємодію культури й мови у процесі її функціонування, досліджуючи вияви культури народу, що відбилися та зафіксувалися у його мові. Лінгвокультурологія як кожна наукова дисципліна має свої методи дослідження. Оскільки ця лінгвістична дисципліна є суміжною за своєю суттю, в ній використовуються як лінгвістичні, так і культурологічні та соціологічні методи. Особливою областю дослідження є лінгвокультурологічний аналіз текстів, які якраз і є справжніми хранителями культури.

Ключові слова: фонові знання, лексема, лінгвістика, культура, національно-лінгвістичні особливості, Гете, контекст, концепт, інтертекстуальні зв'язки.

Постановка проблеми. Художній текст будується відповідно до образного мислення та спрямований на емоційну сферу читача. Мова художнього твору особлива, з її допомогою письменник виражає своє світосприйняття та закодує глибинні смисли художнього твору, використовуючи природну мову.

У сучасному світі міжкультурні контакти стали явищем буденного життя, однак у процесі міжкультурного спілкування людина нерідко зіштовхується з труднощами. Розбіжності в сприйнятті навколишнього світу представниками різних культур можуть викликати непорозуміння та конфлікти, причини яких – у відмінностях світовідчуття, в іншому ставленні до світу й людей.

Поняття «картина світу» залишається одним із найактуальніших [1, с. 9] в аспекті комплексного вивчення багатьох мов-

них явищ у XXI столітті [2]. Традиційно розрізняють [3, с. 9] дві картини світу – концептуальну і мовну. Мова забарвлює концептуальну картину світу в національно-культурні кольори через систему своїх значень та асоціацій, наділяючи її власною інтерпретацією через антропометричність, через зрозумілі для людського сприйняття образи, символи, стереотипи [4, с. 8].

Лінгвокультурологія – наукова дисципліна, що вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури та мови у процесі її функціонування, досліджуючи вияви культури народу, що відбилися та зафіксувалися у його мові. Лінгвокультурологія як кожна наукова дисципліна має свої методи дослідження. Оскільки ця вона є суміжною за своєю суттю, в ній використовуються лінгвістичні, культурологічні та соціологічні методи. Найбільш поширеними методами є фреймовий аналіз та деякі прийоми концептуального аналізу, які переважно використовуються комплексно [5, с. 105-113].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвокультурологічні праці сьогодення висвітлюють культурологічний аспект різних мовних одиниць та різних текстів у роботах О. Ю. Малюк, Л. А. Ковбасюк, А. В. Скрипник тощо. Дослідженням концептів і картини світу займалися Н. Д. Арутюнова, О. В. Ваховська, В. І. Карасик, Н. О. Козіна, В. І. Кононенко, О. Ляшчинська, М. В. Піменова, А. М. Поповський, О. О. Селіванова, С. В. Форманова, Н. М. Сологуб. Проблеми лінгвокультурології висвітлено у роботах А. Арутюнової, В. Воробйова, В. Кононенка, О. Селіванової, В. В. Левицького, О. Д. Огуя, М. М. Полюжина, К. А. Левковської тощо.

Метою цієї статті є дослідження й аналіз лінгвістичних, міжкультурних та національно-культурних особливостей у творах Й. В. Гете, а також виявлення їхньої ролі у формуванні культурного і літературного спадку.

Мета поставила перед нами такі **завдання**:

1. Проаналізувати лінгвістичні особливості творів Гете, зокрема його використання мовних засобів для створення концептів.
2. Дослідити міжкультурні аспекти у творчості Гете, зокрема вплив інших культур на формування його концептів.
3. Визначити національно-культурні особливості у творах Гете, які відображають німецьку культурну ідентичність.
4. Розглянути, як ці лінгвістичні, міжкультурні та національно-культурні аспекти взаємодіють у його творах, створюючи складну мовну картину світу.

Виклад основного матеріалу. Ефективне засвоєння всевітньо визнаних зразків художньої літератури на засадах певної системи культурологічних і методологічних принципів у контексті конкретно-історичних і загальнолюдських духовних цінностей залежить від врахування багатьох чинників [6, с. 2-6].

Фонові знання – це науково систематизовані знання, які мають інформаційно-культурологічний характер, який не завжди прямо пов'язаний із художнім текстом, але без яких художній твір, що функціонує у просторі і часі, не може бути глибоко сприйнятим. Важливою рисою фонових знань та фонові інформації є їхня темпоральність, оскільки їхні елементи можуть старішати з часом, зникати з національної пам'яті та мови через свою неактуальність, а також можуть з'являтися нові у зв'язку із поживленням культурних відносин між народами. Так, історичні реалії можна віднести до довготривалої фонові інформації, незважаючи на те, що вони вже не вживаються в щоденній мові пересічних громадян, також вже зникло саме явище, яке вони позначали. Доказом того, що деякі історичні реалії є довготривалою фонові інформацією, є їхня фіксація не лише в словниках української мови, а й у іноземних тлумачних словниках. Таким чином, поширення фонові інформації відбувається через поезію, прозу і драматургію, де для зображення фону дії важливу роль відіграють речові деталі матеріального та суспільного побуту, характер звернення людей один до одного і т.п.» [7, с. 200].

Дослідження слів-реалій представляє великий інтерес у зв'язку з їхньою роллю в художньому творі. Національно-культурна семантика таких мовних одиниць дозволяє проникнути в культуру носіїв мови, в їхні фонові знання, які обов'язково присутні в свідомості учасників комунікації і значною мірою визначають смисл висловлювання. Необхідно зазначити, що питання про роль культурно-маркованої лексики у художньому тексті недостатньо розглянуто в науковій літературі, а тому вимагає більш детального дослідження. Вивчення слів-реалій представляє також інтерес у зв'язку з інтерпретацією художніх текстів [8, с. 34].

Особливістю реалій є те, що у носіїв певної культури та певної мови з ними пов'язуються такі фонові знання й асоціації, які на певному етапі міжнародних та міжмовних контактів можуть бути відсутніми у носіїв інших культур і мов. Отже, *реалії* – це елемент культури, під яким розуміють сукупність матеріальних та духовних цінностей суспільства, що історично склалися на основі економічного базису [9, с. 161]. Реалії виступають означеннями предметів, понять, типових особливостей певного географічного місця, матеріального життя, соціально-історичних особливостей деяких людей, нації, країни, племені, що являють собою національний, місцевий та історичний колорит. За допомогою національних реалій виражається національне забарвлення літературних творів. Слова-реалії відображають додаткові смислові відтінки, що є результатом національного світобачення.

У германських мовах головними інтонаційними засобами виступають: *наголос у реченні, паузи, мелодія, тембр, висота та сила тону, темп вимови, аналіз звуконаслідувальних слів, явища алітерації й асонансу, фоносемантичні засоби, мова героїв, просторіччя* тощо. Передача звуконаслідувальних ознак національних формацій може бути доволі складним завданням через те, що «кожна мова по-своєму опановує звучання зовнішнього світу і звуконаслідування різних мов не збігаються одне з одним, хоча є нерідко схожими» [10, с. 46]. Причина несхожості звуконаслідувань у різних мовах полягає в тому, що «самі звуки-джерела... мають складну природу, і оскільки їхня точна імітація засобами мови неможлива, кожна мова обирає одну зі складових цього звуку, як зразок для наслідування» [10, с. 47].

Одиниці фонетичного рівня мовного макрокомпонента системи художнього тексту, вступаючи в парадигматичні відносини, у процесі естетичного функціонування комплексно смисловиражаються у художньому тексті. Зокрема, свистячі та шиплячі фонестеми в германських мовах асоціюються зі зміним сичанням. Внаслідок вживання цього прийому підсвідомого навіювання ми неначе починаємо чути те, що не підвладне слуху – думки й переживання героїв. У такий спосіб реалізуються такі функції фонестеми, як функція естетичного впливу, експліцитного виведення прихованого змісту та створення асоціативного поля.

Проаналізуємо *лінгвістичні* особливості творів Й. В. Гете:

Гете був майстром слова, здатним створювати складні лінгвістичні конструкції, що передавали багатозначність його думок. Наприклад, у «**Фаусті**» він активно використовує гру слів і багатозначність мовних виразів. Відома цитата Мефістофеля: "*Ich bin der Geist, der stets verneint!*" [11] відображає концепт заперечення, що проходить червоною ниткою крізь увесь твір. Автор використовує цю фразу, щоб показати не лише філософську позицію Мефістофеля, але й створює складний семантичний ряд, де слово "*Geist*" (*дух*) має кілька значень: від абстрактного духу до конкретного демона; воно вказує на сутність Мефістофеля як антагоніста, який постійно протистоїть позитивним ідеям і діям, а також на його філософську позицію, яка полягає у запереченні всього, що існує. Ця гра слів дозволяє Гете передати складний світоглядний конфлікт між позитивним і негативним початком у людській душі.

Фраза "*Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust, Die eine will sich von der andern trennen*" [11] демонструє використання поетичних засобів, таких як алітерація ("*wohnen*" – "*will*") і ритм, що підсилює контраст між двома сторонами душі Фауста. Мова використовується для передачі внутрішнього конфлікту, подвоєння "*ich*" підкреслює особистісний роздвоєння героя, що є центральною темою драми. У виразі "*Die Tat ist alles, nichts der Ruhm*" [11] автор вживає архаїчну форму ("*die Tat*" замість "*die Handlung*"), яка надає тексту піднесеності та історичності. Це підкреслює важливість дії в моральному і філософському аспекті, відображаючи вплив філософії Просвітництва.

Ще одним прикладом лінгвістичних особливостей є використання Гете алітерації та звуконаслідувальної лексики, щоб підсилити емоційний вплив тексту. Наприклад, у «**Стражданнях юного Вертера**» є фраза: "*Es rauscht der Wald, es saust der Strom, es zieht der Nebel auf den Höhen*" [12]. Тут автор використовує алітерацію ("*rauscht*", "*saust*", "*zieht*"), щоб передати звуковий ландшафт природи, який відображає внутрішній стан героя. Емоційна лексика й образи у цитаті "*Wie ein Sturmwind, der über die Wellen fegt, so tobt mein Herz in meiner Brust*" [12] передають інтенсивні внутрішні стани Вертера. Використання метафор і порівнянь ("*Sturmwind*," "*tobt mein Herz*") підсилює відчуття безладдя та пристрасті, що характеризують його емоційний світ. Інверсія в конструкції речення "*Ach, warum muss das Leben so schwer sein!*" [12] і вигук "*Ach*" підкреслюють відчай і безпорадність Вертера, додаючи мові спонтанності та живості. Ці стилістичні засоби роблять мову персонажа більш суб'єктивною й індивідуалізованою.

У драмі «**Егмонт**» поєднані політичні й особистісні теми, що відображено в різноманітності мовних прийомів. Риторичні питання і повтори у фразі "*Was ist des Menschen höchste Gewalt? Was hat der Mensch, dass er es nennen kann?*" [13] створюють

ефект роздумів і сумнівів, що підсилюють драматичний напружений настрій. Це допомагає висловити політичну та екзистенційну невизначеність, з якою стикається герой, відображаючи загальну напруженість епохи. У цитаті "Freiheit, die ich liebe, für die ich lebe und sterbe!" [13] автор використовує піднесений стиль, який підкреслює велич героїчного духу Егмонта. Патріотична і героїчна лексика ("*Freiheit*", "*lebe und sterbe*") підкреслює відданість героя ідеалам свободи, що є центральною темою драми.

Розглянемо міжкультурні особливості творів автора:

Й. В. Гете активно вивчав і використовував культурні досягнення інших народів, що відображено в його творах. Автор виявляв глибокий інтерес до давньогрецької та римської культури, що виразилося у використанні класичних мотивів та образів. Велика частина «**Фауста**» присвячена темі зіткнення християнської та античної культур. Наприклад, у другій частині драми Гете вводить образ Гелени – античної героїні, яка уособлює ідеал краси та гармонії. Відносини Фауста і Гелени символізують зустріч двох культурних світів: середньовічного християнського і класичного античного. Цей мотив відображає складність і багатогранність європейської культурної спадщини, яку Гете намагався осмислити і передати через свої твори.

Уривок "Sie ist die Götter selbst ein Bild, so schön, So rein, als sie sich selbst erschauen können" [11] підкреслює ідеалізоване уявлення про античну красу і гармонію, що було характерним для Гете. Образ Гелени стає центральним символом зустрічі двох культур і відображає прагнення до синтезу найкращого з обох світів.

Також Фауст укладає угоду з Мефістофелем, що є відгомном давньогрецьких та середньовічних європейських легенд про угоду з дияволом. Цей сюжет відомий у різних культурах і включає мотиви боротьби людини за знання та владу, що робить твір актуальним у міжкультурному контексті. Цитата "Wenn du mir schmeichelst, dass ich dich nicht mehre, Das Weib verachte und sein heiliges Herz Nicht künde, was mir das Leben versüßt" [11] демонструє міжкультурне значення теми спокуси і морального вибору. Угода Фауста з Мефістофелем символізує універсальну боротьбу між добром і злом, духовним і матеріальним, що відгукується в багатьох культурах, зокрема в християнстві, де концепція гріха і спокути є ключовою. Філософські роздуми Фауста щодо природи буття, сенсу життя і пошуку істини перегукуються з ідеями Сократа, Платона та інших античних філософів, що робить твір міжкультурним в його ідейному наповненні.

У творі «**Страждання юного Вертера**» відчутний вплив загальноєвропейської романтичної традиції, яка зосереджується на внутрішньому світі людини, емоціях і природи, і автор робить це через призму національних та міжкультурних мотивів, що дозволяє його творчості виходити за межі однієї культури і ставати частиною світової літературної спадщини. Уривок "Die Leiden des jungen Werthers haben die Europäische Literaturgeschichte unaufhaltsam beeinflusst und sind in vielen Kulturen als Symbol des romantischen Leidens aufgenommen worden" [12] підкреслює міжкультурний вплив романтизму Гете на світову літературу. Його роботи стали частиною культурного коду багатьох країн і були інтерпретовані через призму національних літературних традицій. Фраза "Wenn ich hinaus in die Wälder gehe, so scheint mir alles so eng, so bedrückt, und ich finde keinen Raum mehr in meiner Brust" [12]. Тут природа –

відображення внутрішнього стану героя, що є фоном для роздумів про людські почуття, пошук гармонії та розуміння свого місця в світі.

Драма «**Егмонт**» зображує події Нідерландської революції, а також боротьбу за політичну й особисту свободу, що має міжкультурне значення і відлунує в багатьох країнах. Головний герой Егмонт виступає проти іспанської тиранії, що відображає загальну тему боротьби за свободу, актуальну в багатьох країнах і культурах. Рядки "Freiheit, die ich meine, die ich fühle, Was ist sie für ein Wort!" [13] відображають прагнення до свободи, яке є універсальним людським почуттям. Концепт свободи має значення в будь-якому культурному контексті, відображаючи бажання кожної людини і нації бути незалежними, діяти згідно зі своїми цінностями і переконаннями.

Схарактеризуємо національно-культурні особливості:

Й. Гете значною мірою формував національно-культурні концепти, що стали частиною німецької культурної спадщини. Наприклад, концепт "*Heimat*" (батьківщина) часто зустрічається в його творах і відображає ідею належності до певного місця, яке є джерелом духовної сили і ідентичності. У «**Стражданнях юного Вертера**» цей концепт виражений через відчуття Вертера до рідних місць: "*Wie still dieser Fleck der Erde ist! Wie friedlich alles!*" [12]. Тут Гете показує важливість національної ідентичності, яка пов'язана з рідною землею і природою. Цей опис підкреслює важливість рідного краю для героя, що відображає загальну тенденцію німецької культури до ідеалізації природи і батьківщини. У романі природа часто є дзеркалом для душевних станів Вертера, що є характерним для німецької романтичної традиції. У цитаті "Wenn ich hinaus in die Wälder gehe, so scheint mir alles so eng, so bedrückt, und ich finde keinen Raum mehr in meiner Brust" [12] природа стає рефлексією внутрішніх переживань героя, підкреслюючи інтимний зв'язок між людиною і навколишнім світом, що є ключовим елементом німецької культурної ідентичності. Вертер, як типовий герой німецького романтизму, відчуває глибоку самотність і не може знайти своє місце в суспільстві: "Ach, warum muss das Leben so schwer sein!" [12]. Цей мотив самотності і нерозуміння резонує з настроями розчарування і відчуженості, і є відображенням національного характеру німецького романтизму, який акцентує увагу на індивідуальних переживаннях і пошуку себе в світі.

У драмі «**Егмонт**» Гете використовує концепти "*Freiheit*" (свобода) і "*Volk*" (народ), щоб підкреслити боротьбу за національну незалежність і свободу. Егмонт, герой драми, стає символом національної боротьби, його слова: "*Für Freiheit und Vaterland!*" (За свободу і батьківщину!) [13] є заклик до боротьби проти тиранії. Ці концепти відображають ключові аспекти німецької національної ідентичності того часу – ідею свободи і боротьби за національні інтереси. Егмонт готовий пожертвувати своїм життям заради свободи своєї країни, що відображає героїчні ідеали, характерні для німецької літератури: "Ihr mögt mich töten, doch nicht beugen!" [13]. Героїзм і відданість ідеалам свободи та справедливості є центральними темами, що відображають риси німецького національного характеру, включаючи сміливість, честь і готовність боротися за свої переконання, навіть ціною власного життя.

«**Фауст**» є однією з найвизначніших праць Гете, яка відображає глибокі національно-культурні риси Німеччини. Драма ґрунтується на середньовічній легенді про доктора Фауста, але

автор розширює цей сюжет, надаючи йому філософської і культурної глибини, властивої німецькому Просвітництву. Фауст – уособлення типового німецького інтелектуала, прагне глибокого знання і розуміння світу, що характерно для філософського духу німецької культури. Рядки "Da steh ich nun, ich armer Tor! Und bin so klug als wie zuvor;" [11] іронічно підкреслюють прагнення до знань і самовдосконалення, що є основою німецької філософської традиції. Фауст, символізуючи дух дослідження і невдоволеності, уособлює кризу віри і раціональності, характерну для доби Просвітництва. У «Фаусті» також відображається глибока моральна боротьба, притаманна німецькому протестантизму: "Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust, Die eine will sich von der andern trennen;" [11]. Це протистояння добра і зла, прагнення душі до самовдосконалення і вічна боротьба з матеріальним світом відображає риси німецького романтизму і релігійної культури, що часто висловлюють внутрішні конфлікти через релігійні образи і символи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Лінгвістичні особливості творів Гете включають складні мовні конструкції та гру слів, що відображають глибокі філософські ідеї. Вони характеризуються різноманітністю стилістичних прийомів, використанням багатой лексики і граматичних конструкцій. Автор майстерно використовує поетичні засоби, риторичні питання, метафори, інверсії, щоб передати глибокі філософські, політичні і емоційні теми своїх творів.

Міжкультурні аспекти демонструють, як Гете інтегрує елементи інших культур у свою творчість, створюючи багатовимірні концепти. Вони підкреслюють універсальні теми і проблеми, які виходять за межі німецької культури і знаходять відгук у світовій літературі. Використання міфологічних образів, політичних ідей, екзистенційних пошуків, а також емоційно насичених описів і символів робить ці твори значущими в глобальному культурному контексті та залишаються актуальними для читачів різних епох і культур.

Національно-культурні особливості виражають глибoku прив'язаність автора до німецької культури й ідентичності, що відображається у його відтворенні національних концептів. Вони є чудовим прикладом того, як література може стати засобом культурного обміну, сприяти розумінню між різними народами і культурами, та водночас зберігати національну ідентичність і традиції. Гете використовує типові для німецької культури образи, мотиви та теми, щоб підкреслити глибину людських переживань, моральні дилеми, боротьбу за свободу і зв'язок людини з природою.

Дослідження творчості Гете з точки зору лінгвістичних, міжкультурних та національно-культурних особливостей дозволяє глибше зрозуміти не лише його твори, але й ті культурні процеси, які вони відображають і на які впливають.

Література:

1. Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича. Київ, 1999. 152 с.
2. Чередишченко В. О. Інноваційна фразеологічна вербалізація в англійській мові (лінгво- когнітивний та соціолінгвістичний параметри) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2005. 20 с.

3. Переломова О. С. Ідіостиль Валерія Шевчука : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 18 с.
4. Остапович О. Я. Національно марковані фразеологічні одиниці австрійського варіанта в сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1999. 333 с.
5. Левченко О. Лінгвокультурологія та її терміна система. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2003. № 490. С. 105–113.
6. Сафарян С. І. Фонові знання: зміст, визначення, види. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. №2. С. 2–6.
7. Чередишченко О.І. Про мову і переклад. Київ, 2007. 248 с.
8. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі : автореф. дис... докт. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2000. 40 с.
9. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
10. Дзюбишин-Мельник Н. Перекладна література як складова інкультурації дитини. *Всесвітня література в загальноосвітній школі*. 1998. № 1. С. 46–48.
11. Goethe J. W. *Ausgewählte Werke*. Київ, 1999. 384 S.
12. Goethe J. W. *Faust. Gesamtausgabe*. Leipzig : Insel-Verlag. 1969. 651 S.
13. Гете Егмонт. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/1945> (дата звернення: 19.08.2017).

Bosa T. Linguistic, intercultural and national-cultural features of the works of J. V. Goethe

Summary. The article is devoted to problems connected with linguistic and national-cultural peculiarities of works by J. V. Goethe. The purpose, assignment, object and subject of the proposed problems are established. An attempt was made to clarify the linguistic, intercultural and national-cultural features of the works of J. V. Goethe. Language, as one of the main features of the nation, expresses the culture of the people, reflects reality, creates its own picture of the world and features. Language is a mirror of culture, it reflects not only the world around a person, not only the conditions of his life, but also the social consciousness of the people, its mentality, national character, lifestyle, traditions, customs, moral, system of values and stereotypes, etc. Between the language and the world of culture that it expresses is a thinking person, a native speaker. That is why a new interdisciplinary science – linguoculturology – arises in the plane of the anthropological paradigm in linguistics. In the center of her attention is a person who is considered as a native speaker of a language and culture, his background knowledge, norms of behavior that make him a representative of a given culture, about the world and about the subject who knows him. Linguoculturology is a scientific discipline of synthesizing type that studies the relationship and interaction of culture and language in the process of its functioning, exploring the manifestations of the culture of the people, reflected and fixed in its language. Linguoculturology as an active discipline has its own methods of learning. Since this linguistic discipline is adjacent in nature, both linguistic and cultural and sociological methods are cultivated in it. A special area of study is linguoculturologic analysis of texts, which are precisely the true guardians of culture.

Key words: background knowledge, lexeme, linguistics, culture, national-linguistic features, Goethe, context, concept, intertextual connections.

Буць Д. В.,

аспірантка 2-го курсу навчання

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ ТУРЕЦЬКОЇ ТОПОНІМІЇ

Анотація. У статті розглянуто історичні аспекти формування топонімів сучасної турецької мови. Особливу увагу приділено впливу різних історичних епох на розвиток топонімичної системи Туреччини, починаючи з давніх цивілізацій, таких як хетти, фригійці, іонійці, і закінчуючи османським періодом. Топоніми розглянуті в сукупності їхніх внутрішніх зв'язків і відносин, з виявленням їхніх структурних і семантичних особливостей. Окрім цього, досліджено, як зміни державних кордонів, міграційні процеси та політичні перетворення вплинули на появу нових географічних назв та трансформацію вже існуючих. Особливо важливим є вивчення трансформацій географічних назв під впливом міграційних хвиль і завоювань, що значно збагатили турецький топонімікон. Окрема увага приділена взаємозв'язку топонімів з національною ідентичністю та культурною спадщиною. Зазначається, що турецькі топоніми утворюються різними способами, зокрема морфологічним, що є основним способом збагачення лексичного складу мови; лексико-семантичним способом, що являє собою утворення топоніма з апелативної або ономастичної лексики без спеціальних топоформантів, шляхом топонімичної метонімії, заснованої на суміжності об'єктів дотопонімичного та топонімичного періодів. Топоніми виступають своєрідними свідками історичних подій і змін, що відбувалися на території сучасної Туреччини, відображаючи культурну спадщину та історичний розвиток регіону. Окрім того, стаття акцентує увагу на стратиграфії тюркських топонімів, що включає дослідження їх багатшарової структури. Аналізуються також різні методи класифікації топонімів за їхнім походженням, складом і способом формування, що дозволяє глибше зрозуміти процеси трансформації географічних назв у контексті культурних змін. Також, висвітлюється таке питання, як взаємодія між власне тюркськими і запозиченими елементами сприяє розвитку топонімії та національної свідомості.

Ключові слова: турецький топонімікон, топонімичні одиниці, структурні та семантичні особливості, тюркські мови, лексико-семантичний спосіб.

У мовознавстві існує спеціальний розділ, цілий напрямок лінгвістичних досліджень, який присвячений власним іменам, назвам, найменуванням, що називається ономастика. Ономастика походить від грецького слова «*onomastike*», що у перекладі на українську означає «*мистецтво давати імена*». Ця наука займається вивченням власних імен, їх виникненням та розвитком, а також функціональною специфікою. Загалом, ономастика має декілька основних напрямків, якими вона займається, однак доволі значущим та потужним є розділ, що вивчає власні імена географічних об'єктів. Ця спеціальна галузь називається топоніміка. За науковою традицією ця назва утворена з давньогрецьких слів: *topos* – місце та *ónyma* – ім'я. Дослідники визначають топоніміку як розділ ономастики,

що вивчає топоніми та особливості їх походження. Під топонімом розуміється власна назва, яка в певному контексті з урахуванням місця, часу, мови та писемності служить для відрізнення одного якогось об'єкта від інших географічних об'єктів [1, с. 28].

Насправді географічні назви мають особливе значення, а їх розташування – це конкретна ознака, слово, що походить від конкретної народної мови, назване у зв'язку з певною історичною умовою або фактом.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю більш детального вивчення турецьких топонімичних одиниць і визначення їх особливостей формування, оскільки вони відображають багатшарову структуру географічних назв, що формувалася під впливом різних цивілізацій і культурних епох. Особлива увага приділяється впливу таких історичних етапів, як античний період, Середньовіччя та Османська імперія, а також періоду формування національної Турецької Республіки. Топоніми відображають зміни в політичних кордонах, міграційні процеси та етнокультурні взаємодії. У сучасних умовах мовознавства вивчення турецького топонімікону залишається як раз таки актуальним для розуміння національної ідентичності та культурної спадщини Туреччини.

Мета статті полягає в дослідженні історичних аспектів формування топонімичної системи сучасної турецької мови, а також в аналізі структурно-семантичних особливостей топонімів, що виникли під впливом різних історичних епох.

Основними завданнями статті є:

- вивчити вплив давніх цивілізацій, таких як хетти, фригійці, та греко-римська культура, на турецькі топоніми;
- проаналізувати роль тюркських міграційних процесів і політичних змін на трансформацію географічних назв;
- дослідити морфологічні та лексико-семантичні способи утворення турецьких топонімів;
- оцінити роль топонімів у відображенні національної ідентичності та культурної спадщини Туреччини.

Топоніміка є важливою складовою лінгвістики, яка досліджує походження, етимологію та значення географічних назв. Усі роботи, що присвячені тюркській топоніміці, неможливо перелічити в даній статті, але найбільш значущими, де досліджуються історичні аспекти або етимологічні пошуки, є праці Д. Аксана, А. Булатова, Н.Е. Гаджихамедова, Й. Демірджана, Т. Гюльсена, Х. Піланджі, М. Сафаргалієва, Ф.Г. Хасамутдінові, І.Шимшека та багатьох інших [2, с. 4].

Загалом, у Туреччині дослідженням топонімікону займаються як лінгвісти, так і історики, географи та культурологи. Вивчення турецьких топонімів охоплює широкий спектр питань: від етимології та структури до історичних і культурних впливів на формування назв.

Шюкрю Халіс Йігіт є одним із провідних турецьких лінгвістів, який присвятив свої дослідження саме історії турецьких топонімів. Його роботи досліджують етимологію географічних назв у Туреччині, їхні зв'язки з давніми мовами та культурами, а також вплив османської та сучасної турецької мови на формування топонімів.

Ще одним експертом з історії турецької мови та її розвитку є Музаффер Сартай. Він активно досліджував, як історичні події, міграції та зміни правлячих династій вплинули на географічні назви в Туреччині. Саме завдяки його дослідженням можна побачити, як османські та сельджуцькі впливи сформували сучасний турецький топонімікон.

Окрім цього, відомими топонімістами, що спеціалізувалися на дослідженні топонімів у контексті культурного та історичного ландшафту Туреччини, вважаються Мехмет Тунджел та Етем Ейбоглу. Вони відомі своїми численними дослідженнями про турецьку топоніміку, зокрема щодо ролі тюркських племен у формуванні географічних назв в Анатолії. Їх праці торкаються також питання впливу інших мовних і культурних груп, таких як греки, вірмени та курди, на турецькі топоніми [3, с. 51].

У контексті дослідження тюркського та турецького топонімікону, українські науковці також зробили вагомий внесок у вивчення топонімів, які з'явилися під впливом тюркських народів на території України та сусідніх країн. Ці дослідження висвітлюють взаємодію між різними мовами та культурами, що відображається у географічних назвах.

Приміром, одним із провідних українських дослідників, які вивчали тюркський топонімікон, є Омелян Прицак – відомий український історик, сходознавець і лінгвіст. Прицак детально досліджував вплив тюркських народів на територію сучасної України, зокрема, як тюркські племена вплинули на топоніміку регіону. Він вивчав історію міграцій тюркських народів, таких як печеніги та половці, та аналізував, як їх присутність відобразилася в місцевих географічних назвах. Його роботи висвітлюють мовні контакти між тюрками та слов'янами і їхній вплив на формування топонімів.

Ще одні відомі українські лінгвісти, які також займалися дослідженням тюркської лексики в українській мові – Віталій Скаржинський та Іван Дзензелівський. Їх праці торкалися питання етнолінгвістичних взаємовідносин між тюрками та слов'янами. Вони досліджували, як тюркські племена, які проходили через територію сучасної України, залишили свій слід у топоніміці. Їх роботи охоплюють не тільки дослідження тюркської топоніміки, а й ширший контекст мовних та культурних контактів між різними етнічними групами. Ці роботи важливі не тільки для лінгвістики, але й для історичного та культурного розуміння регіону.

Таким чином бачимо, що тюркські топоніми привертали увагу науковців усіх часів, починаючи з античних авторів, середньовіччя та авторів сучасності. Вони були об'єктом дослідження не тільки вітчизняних, але й закордонних вчених. Однак, незважаючи на значні дослідження, питання про те, яким чином географічні назви впливають на формування сучасної національної свідомості та культурної спадщини Туреччини, досі потребує подальших наукових пошуків.

Окрім цього, варто додати і те, що не всі аспекти взаємодії між власне тюркськими, запозиченими та гібридними географічними термінами вивчені достатньо глибоко. Складність

полягає у виявленні та класифікації цих елементів у топонімічній системі.

Загалом, батьківщиною тюрків вважається Центральна Азія, однак багато з них вели кочовий спосіб життя, що сприяло освоєнню ними обширних територій. Тюркські назви трапляються у великій кількості й у тих місцевостях, де нині тюркські народи не проживають, тобто у другому ареалі, який виділив географ-топоніміст Е.М. Мурзаєв. Таким чином, можна побачити багато тюркізмів у топоніміці Ірану: *Демірчай, Аджичай, Саричай, Карасу, Кизилузен, Акболак*; Іраку: *річки Ярничай, Курничай, Аксу*; Кашміру: *село Кизь Цянгар*; Болгарії: *Узун Кум* (укр. довгий пісок) [4, с. 142].

Важливим напрямком сучасних досліджень є стратиграфія тюркських топонімів – вивчення багатшарової структури географічних назв, що відображає різні історичні етапи розвитку територій, заселених тюркомовними народами [5, с. 27]. І саме питання стратиграфічного розчленування тюркських географічних назв через багатшаровість їхнього складу є досить дискусійним, оскільки деякі вчені у непрозорих назвах сучасних тюркських мов виділяють певні часто повторювані елементи й вважають їх найдавнішими, інші – називають топоніми загалом разом з їхніми незрозумілими формами в сучасних мовах.

Усі варіанти класифікації турецьких топонімів тією чи іншою мірою містять у собі власне тюркський пласт, запозичені назви та субстратні групи з елементами різних мов. Однак усі підкреслюють наявність турецьких елементів в абсолютній більшості місцевих назв, особливо в місцях, заселених тюркомовними народами.

Лінгвісти представляють стратиграфію турецьких термінів і топонімів наступними класами:

1. **алтайський пласт термінів та топонімів** – до них належать такі лексичні одиниці, які існують, крім тюркських, ще у інших мовах алтайської сім'ї, тобто у фінно-угорських, монгольських та тунгусо-маньчжурських мовах з тими ж або схожими значеннями;

2. **топоніми із запозиченими та гібридними географічними термінами** – сюди відносяться місцеві назви, у складі яких виявляються різноманітні іншомовні факти, тим самим означаючи, що кожна з тюркських національних мов має свої запозичені терміни, у тому числі й географічні;

3. **споконвічно тюркські терміни та топоніми** – до них належать такі лексичні одиниці, які можуть виступати як географічний термін у складі топонімів, приналежність до тюркських мов яких не викликає сумнівів результатами наукових досліджень [6, с. 18].

Структура турецьких географічних назв також має свою власну специфіку. Виходячи з вищевикладеного, вчені класифікують турецькі топоніми наступним чином:

- за кількістю компонентів (прості та складені);
- за складом (безафіксальні та афіксальні);
- за наявністю афіксів (іменні та дієслівні);
- за способом зв'язку (ізафетні та неізафетні) [7, с. 83].

До простих топонімів належать назви, що складаються з одного компонента – безафіксальні та афіксальні. При цьому топонімом найчастіше є географічний термін або будь-яке інше слово, що сприйняло семантику такого терміна, яке може передати характеристику або позначення географічного об'єкта. Як приклади безафіксальних простих топонімів можна навести такі: *Kars (Капе), Van (Ван), Sivas (Сивас), Mersin (Мерсін)*,

Trabzon (Трабзон), Amasya (Амасья), Erzurum (Ерзурум) тощо. Таким чином бачимо, що подібні топоніми не мають жодних додаткових афіксів і складаються з одного компонента.

Прикладами афіксальних простих топонімічних одиниць можуть служити назви таких міст, як *Denizli (Денізли – морське)*, що утворюється від слова *deniz – море* та за допомогою афікса *-li*, що вказує на приналежність; *Beuşehir (Бейшехір – місто бєя)*; *Küçükçekmece (Кючукчекмедже – мале озеро)*, що утворилося від слова *küçük – малий* і *çekmece – озеро*; *Bağcılar (Багджилар – виноградники)*, що походить від слова *bağ – виноградник* і з додаванням суфіксу множини *-lar* тощо.

За типом зв'язку компонентів виділяються ізафетні та неізафетні групи топонімів, оскільки ізафетні конструкції відіграють значну роль у тюркській топонімії як за часткою серед усіх географічних назв, так і за своєю різноманітністю. Ізафетними топонімами вважаються ті географічні об'єкти, які були утворені за допомогою зв'язку між іменами, де іменники поєднуються через ізафет для створення складених назв: *Adana Nehri (Аданська річка), Sultan Dağı (гора Султан), Ege Denizi (Егейське море)*, а неізафетні – це ті, що не мають між собою специфічного іменного зв'язку: *Karadokya (Кападокія), Ankara (Анкара), Manisa (Маніса), Bodrum (Бодрум)*.

До складених топонімів зазвичай відносять ті одиниці, які складаються з двох або більше компонентів. Наприклад: *Eskişehir (Ескішехір – старе місто), Çanakkale (Чанаккале – фортеця на горіцику), Gaziantep (Газіантеп – героїчний Антеп), Şanlıurfa (Шанлиурфа – славна Урфа), Kırkkale (Киріккале – розбита фортеця), Balıkesir (Балікесір – місце риби)* і багато інших [8].

За наявністю афіксів розрізняють іменні (ті, що походять від іменників) та дієслівні (ті, що походять від дієслів) топоніми. Прикладом можуть бути такі географічні назви, як *Bursa (Бурса), Konya (Конья), Göreme (Гьореме – від дієслова görmek – бачити, означає місце, яке не можна побачити), Döşemealtı (Дошемеалті – від дієслова döşemek – вистилати, означає місце, що покрито підлогою), Yakacık (Якаджик – від уактак – палити)* тощо.

Варто додати і те, що питання історії вивчення турецької топонімії має глибокі корені, оскільки Туреччина є територією, на якій перетиналися багато цивілізацій та культур, що впливали на формування місцевих назв. Історію вивчення турецької топонімії лінгвісти також поділяють на декілька основних етапів, а саме:

1. Античний період. На території сучасної Туреччини існували такі стародавні цивілізації, як хети, фіргійці, лікійці, римляни, греки та інші. Вивчення античних топонімів Туреччини охоплює аналіз назв, які збереглися з тих часів, наприклад, топоніми греко-римського походження в Егейському та Середземноморському регіонах.

Наприклад: *Efes (Ефес)* – стародавнє грецьке місто на узбережжі Егейського моря, відоме своїми архітектурними пам'ятками. Його назва походить від давньогрецького слова *Ἐφέσος (Ephesos)*;

Truva (Троя) – відоме місто в Малій Азії, яке згадується в античних текстах, зокрема в «Іліаді» Гомера. Троя була центром Троянської війни;

Bergama (Пергам) – стародавнє місто на заході Туреччини, відоме своєю бібліотекою та медичними школами. Його назва походить від грецького слова *Πέργαμος (Pergamos)*.

2. Середньовічний період. Із приходом тюркських племен у Малу Азію в XI столітті, почали з'являтися нові тюркські топоніми. Значний вплив на формування топонімії мали держави Сельджуків та Османської імперії, коли було поширено багато назв, які були адаптовані або повністю створені з тюркської мовної традиції.

Прикладами можуть слугувати такі назви міст, як *Konya (Конья)* – місто, що стало одним з центрів Сельджуцької держави. У середньовічний період було відоме як *Iconium (Іконій)*, але після приходу тюрків стало називатися Кайсері, а потім Конья;

Ankara (Анкара) – сьогоднішня столиця Туреччини. Її давня назва – Анкіра, що має грецьке походження, однак у період тюркських міграцій назва поступово перейшла до турецької форми;

Amasya (Амасія) – місто, що стало важливим культурним та політичним центром у період Сельджуків та Османів. Назва зберігає корені від античного періоду, однак поступово адаптувалася в османському контексті.

3. Османський період. В епоху Османської імперії система топонімів стала більш стандартизованою. Багато міст і сіл отримали нові назви в османському стилі, які поєднували арабські, перські та тюркські елементи. Документи Османської імперії, зокрема кадастрові реєстри (табу), містять цінні відомості про географічні назви цього періоду.

Наприклад: *İstanbul (Стамбул)* – одна з найвідоміших змін топонімів. Після завоювання Константинополя у 1453 році місто стало столицею Османської імперії і поступово трансформувалося з грецького *Κωνσταντινούπολις (Konstantinoupolis)* на турецьке Стамбул;

Edirne (Едірне) – місто, що раніше було відомо як *Adriano-polis (грец. Адрианополіс)*, а після османського завоювання отримало назву Едірне, яка є турецькою адаптацією античної назви;

Şanlıurfa (Шанлиурфа) – місто, відоме в османський період під назвою Урфа. У 1984 році до назви додали епітет *шанли*, що означає *славний*, у зв'язку з роллю міста в боротьбі за незалежність [9].

4. Період національної республіки. Після утворення Турецької Республіки у 1923 році, особливо в 1930-х роках, було проведено серію реформ, у тому числі і топонімічних. Метою було очищення топонімів від «чужих» елементів, які не відповідали турецькому національному духу, а також адаптація існуючих назв до турецької мови. Цей період характеризується певною політичною мотивацією у зміні назв.

Зокрема, прикладами топонімів періоду національної республіки можна вважати такі географічні назви: *Gaziantep (Газіантеп)* – раніше відоме як просто Антеп. Після війни за незалежність місту було надано почесне звання *газі*, що означає *воїн, захисник*;

İzmir (Ізмір) – антична назва цього міста – *Смірна (грец. Σμύρνη)*, але після утворення Турецької Республіки місто отримало назву Ізмір, що є турецькою адаптацією стародавньої назви;

Tunceli (Тунджелі) – місто, яке раніше мало курдську назву *Дерсім*. У 1930-х роках, під час реформ Мустафи Кемалю Ата-тюрка, назва була змінена на Тунджелі, що перекладається як *мідна рука*.

5. Сучасний етап досліджень. У сучасному періоді турецька топоніміка є об'єктом міждисциплінарного вивчення.

Лінгвісти, історики, етнографи та географи працюють над систематизацією і дослідженням походження та значень топонімів. Особлива увага приділяється структурно-семантичним особливостям топонімів, їхній мовній еволюції та взаємодії різних культурних шарів у назвах.

Наведемо приклади: *Diyarbakır* (*Діярбакур*) – стародавня назва цього міста – *Амід* (курд. *Amed*). У 1937 році його було офіційно перейменовано на Діярбакур, що означає «край мідників», відповідно до сучасної турецької мови;

Kilis (*Кіліс*) – місто поблизу сирійського кордону, чия назва залишається незмінною з османських часів, проте в рамках реформ 1930-х років було прийнято офіційне використання турецької форми;

Şirnak (*Ширнак*) – раніше місто було відоме як *Şehr-i Nuh*, що означає *місто Ноя*, оскільки згідно з легендою неподалік зупинився Ноїв ковчег. У період турецьких реформ його назва була спрощена до *Ширнак* тощо [10; 11].

На основі проведеного дослідження можна зробити кілька ключових висновків щодо історії та структури турецької топонімії. Аналіз показує, що топоніми не тільки відображають лексичні і граматичні особливості турецької мови, але й служать важливим джерелом для вивчення історичних та культурних процесів, що відбувалися на території Туреччини. Історичні періоди, починаючи з античності до сучасності, вносять суттєвий внесок у формування і трансформацію топонімичного ландшафту країни.

Дослідження виявило багатошаровість турецьких топонімів, що свідчить про значний вплив різних культур і мовних традицій на їх розвиток. Спостереження за стратиграфією топонімів демонструє, як географічні назви можуть відображати як давні, так і сучасні етапи культурної та історичної еволюції [12, с. 149].

Крім того, сучасні дослідження турецької топонімії, зокрема міждисциплінарний підхід, дозволяють краще зрозуміти мовну динаміку та культурну інтеграцію, що характерні для турецького регіону. Важливо відзначити, що топонімичні дослідження продовжують бути актуальними і перспективними для подальшого вивчення як мовних, так і культурних аспектів, оскільки вони дозволяють вивчати не лише мовні, але й культурні процеси, що відбувалися в Туреччині. Багатошаровість топонімичної системи відкриває нові можливості для стратиграфічних досліджень, а також сприяє глибшому розумінню історичних та етнолінгвістичних впливів.

Таким чином, робимо висновок, що топоніміка є ключовим елементом для розуміння не тільки мовної, але й культурної спадщини Туреччини, що підкреслює важливість її подальшого дослідження і аналізу.

Література:

1. Таранова Н. Основні етапи розвитку топонімії як науки. Наукові записки Тернопільського НПУ імені В. Гнатюка. Серія: Географія. № 2, 2006.
2. Бушаков В.А. Історична топонімія Криму. Київ, 2005. 36 с.
3. Бушаков В.А. Лексичний склад історичної топонімії Криму. Київ: Ін-т сходознавства імені А.Ю. Кримського, 2003. 226 с.
4. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ, 1999.

5. Костенюк Л.В. Методичні рекомендації проведення топонімичних досліджень на регіональному рівні. Сторожинець, 2010. 61 с.
6. Коваль А.П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України. Київ: Либідь, 2001. 304 с.
7. Кримський А. Ю. Історія Туреччини: звідки почалася Османська держава, як вона зростала й розвивалася і як досягла апогею своєї слави й могутності. Київ: Ін-т сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України. [2-ге вид., випр.], 1996. 287 с.
8. Gülensoy T. Türkçe Yer Adları Kılavuzu. Ankara: TDK, 1995.
9. Hoşoğlu K. Köylerin Eski İsimleri, Eski İsimler Hakkında bilgiler. Rize Halk Eğitim Yayınları, 2001.
10. Kayserili A. Erzurum Şehri'nde Yer Adları Üzerine Bir Deneme. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2015. 653-667 pp.
11. Robinson, R.D. The First Turkish Republic: A Case Study in National Development. Cambridge: Cambridge University Press; Harvard: Harvard University Press, 1965. 367 p.
12. Şahin G. Türkiye'de Yapılmış Toponimi Çalışmaları. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4 (3), 2010. 134-156 pp.

Buts D. On the question of the history of the study of Turkish toponymy

Summary. The article considered the historical aspects of the formation of toponyms of the modern Turkish language. Special attention is paid to the influence of different historical eras on the development of the toponymic system of Turkey, starting with ancient civilizations such as the Hittites, Phrygians, and Ionians, and ending with the Ottoman period. Toponyms are considered in the aggregate of their internal connections and relations, with the identification of their structural and semantic features. In addition, it was investigated how changes in state borders, migration processes and political transformations affected the emergence of new geographical names and the transformation of existing ones. It is especially important to study the transformations of geographical names under the influence of migration waves and conquests, which significantly enriched the toponymy of Turkey. Particular attention is paid to the relationship of toponyms with national identity and cultural heritage. It is noted that Turkish toponyms are formed in various ways, in particular morphological, which is the main way of enriching the lexical composition of the language; in a lexical-semantic way, which is the formation of a toponym from appellative or onomastic vocabulary without special toponyms, through toponymic metonymy, based on the contiguity of objects of the pre-toponymic and toponymic periods. Toponyms act as a kind of witnesses of historical events and changes that took place in the territory of modern Turkey, reflecting the cultural heritage and historical development of the region. In addition, the article focuses on the stratigraphy of Turkic toponyms, which includes the study of their multi-layered structure. Various methods of classifying toponyms according to their origin, composition and method of formation are also analyzed, which allows for a deeper understanding of the processes of transformation of geographical names in the context of cultural changes. Also, the issue of how the interaction between actual Turkic and borrowed elements contributes to the development of toponymy and national consciousness is highlighted.

Key words: Turkish toponymic, toponymic units, structural and semantic features, Turkic languages, lexical-semantic method.

Vakhovska O. V.,
Candidate of Philological Sciences (Ukraine), Associate Professor,
MSc in Cognitive Science (Germany),
Postdoctoral Researcher at the Department of Germanic and Finno-Ugric Philology
Kyiv National Linguistic University
<https://orcid.org/0000-0002-7720-0970>
WoS Researcher ID: U-9472-2017

THE CONTINUITY OF PANCHRONY IN MODERN LINGUISTICS

Summary. This paper offers an outline of the major theoretical and methodological approaches that have so far guided the concept of panchrony in its evolution in the scientific worldview(s) of modern West European and American linguistics, starting from the traditions of structuralism (the beginning of the 20th century) and concluding with the (emerging) traditions of functionalism (the end of the 20th century, early into the 21st century), with the understanding that the concept of panchrony makes part of the legacy that the latter has inherited from the former, in view of the change of the linguistic paradigms.

Panchrony as a theoretical and methodological concept in the modern science of language suggests that natural language is independent, – and can and should therefore be studied independently, – from the restrictions of time and space. Panchrony is inseparably linked to synchrony and diachrony that do put such restrictions, each in its own unique ways. Synchrony focuses on the static state of language, whereas diachrony looks at the dynamic change that language has undergone in its development.

The scientific view of panchrony in structuralism, associated for the most part with the Swiss linguist Ferdinand de Saussure, explains panchrony in terms of linguistic universals (general rules and principles regarding language make-up that exist independently of concrete linguistic facts and also of individual language speakers) and suggests that panchrony is impossible due to the fact that language is an autonomous system of arbitrary signs, which divides synchrony and diachrony sharply, hides causality in language change, and precludes the possibility to simultaneously study language from the generalized synchronic and diachronic, i.e. from the panchronic, point of view. Synchrony (simultaneous co-existence of linguistic signs) and diachrony (chronological succession of linguistic signs) are dichotomous for structuralists, with synchrony gaining traction in their research, owing to the psychological realism that language enjoys among its speakers in its current static state. On that, no extralinguistic factors, such as time and space given in the world and construed in the human mind, must enter into the scientific account of language *per se*.

The scientific view of panchrony in functionalism, associated in cognitive linguistics for the most part with the Polish linguist Przemysław Łozowski, explains panchrony in terms of functional universals (cognitive and experiential patterns of human behavior, culture included) and suggests that panchrony is possible, and even imperative, due to the fact that language is not an autonomous but a cognition- and culture-dependent system of motivated signs, or symbols of human experience. This introduces the extralinguistic factors into linguistic research, highlights causality in language change,

uniting synchrony and diachrony together, now treating these on a par, and includes the possibility to simultaneously study language from the generalized, i.e. panchronic, point of view, owing to the cognitive processes that drive the genesis of language. On that, the combination of the diachrony of language together with the universal processes of human cognition is assumed to constitute panchrony.

Key words: cognitivism, diachrony, functionalism, panchrony, sign, structuralism, symbol, synchrony, system.

Problem statement. Panchrony as a theoretical and methodological concept in the modern science of language is inseparable from the concepts of synchrony and diachrony, together with which it has been chosen as the research object of this paper. The evolution of scientific views on the concept of panchrony in linguistics of the 20th and early 21st century is this paper's research subject.

At the beginning of the 20th century, Ferdinand de Saussure, standing on the methodological grounds of the science of language that had been formulated by him, including the definition of *language as a system of signs*, interprets panchrony in terms of *linguistic universals*, i.e. in terms of general rules and principles of language make-up that exist independently of concrete linguistic facts and of individual language speakers. At the end of the 20th century, cognitive linguists define language through its *symbolic and interactive nature*, and interpret panchrony in terms of *functional universals*, i.e. in terms of those mechanisms of human cognition and of those experiential patterns of human behavior that underlie language *per se*. It is now relevant and important to compare and contrast the two interpretations of panchrony, in view of the change of the structuralist to the functionalist linguistic paradigms.

Literature review. The concepts of synchrony, diachrony, and panchrony according to Ferdinand de Saussure. *Ferdinand de Saussure* [1] defines language as an autonomous, independent, and self-contained *system of signs* in which each of its elements is connected with its other elements, while the system itself as a whole equals its elements and the organization of these elements into a *structure*. F. de Saussure [ibid., p. 83–98] formulates a number of linguistic antinomies, stating in particular that the property of language as that of a system of signs is the *dichotomy of synchrony and diachrony* as two mutually exclusive aspects of language, each of which has more connections within itself than both aspects have between themselves. Thus, synchrony and diachrony appear as two interrelated parts of a single whole, each part defined as the negation of the other, but priority is given to the synchrony of the system (simultaneous co-existence of signs) as compared

to the development of the system in diachrony (chronological sequence of signs).

The distinction between synchrony and diachrony, according to F. de Saussure, is clear-cut and categorical, so any research of language must necessarily attribute the fact it examines to only one of these two aspects, appropriate for this fact, as synchrony and diachrony are not compatible. It is F. de Saussure [1, p. 94] who himself for the first time suggests the possibility of *panchrony* and a panchronic study of language (see [2, p. 159]), because *language* – like *a game of chess*, where certain rules are always true and always hold, – accommodates certain relations that hold true in all cases and forever. These are general principles of language make-up that exist independently of specific linguistic facts that are individual; these are universal rules that act in language as its laws, similarly to how natural laws act in physics and other sciences. Yet, a panchronic study of language, F. de Saussure believes, has no chances of success, because those facts of language that hold true everytime and everywhere do not have *value* (or significance; French *la valeur*), as they do not have *meaning*: thus, a panchronic study of language, to F. de Saussure, never deals with specific facts of the linguistic structure. The only panchronic characteristic of *the French word chose*, as the example is cited in [2, p. 159], are the sounds of this word that must be confirmed as existing in themselves; if these sounds-in-themselves are combined, they, from the structuralist perspective, make a formless mass that has no definition.

The dichotomy of synchrony and diachrony, as per F. de Saussure, presumes absence of a causal relationship between the properties of the earlier and later – historically successive – stages of language development, so the present state of language, i.e. synchrony, must not be regarded as motivated by the past states of language, i.e. diachrony [2, p. 161]. For the word *chose*, accordingly, there is no such (panchronic) point of view that would simultaneously combine both a diachronic perspective, in which this word *is opposed* to the Latin word *causa* as its actual origin, and a synchronic perspective, in which this word *is opposed* to every other word that can be associated with it in modern French [3, p. 83, as cited in 2, p. 159]. On that, *panchrony is impossible* not because one the same object, such as the word *chose*, cannot be viewed from two different perspectives in time, but because these two different perspectives require two different objects. In synchrony, *chose* belongs to *language* (language is *la langue* as general rules that operate in language as a system of signs, regardless of, and prior to, individual speakers; without these rules, *speech (la parole)* as individual speakers' concrete and meaningful use of language is impossible), and language as a system of signs is characterized by *psychological reality*, which is fundamental for F. de Saussure. In diachrony, *chose* belongs to the relations of continuity between certain separate facts of language, but these relations are unknown to language speakers, unsystematic, and, therefore, not characterized by psychological reality [2, p. 160].

This presumed absence of a generalizing (panchronic) point of view on facts of language is primarily explained by *practical considerations*, as Przemysław Łozowski shows [2, p. 159–163], since – although to generalize over certain universal properties of language, such as the continuity of phonetic changes, is possible, – any specific fact of language that could apparently suit a panchronic description does not belong to language as *la langue*. Thus, the word *chose* can be distinguished in synchrony in relation to other words that belong to a certain realization of the French

language at a certain moment in time (i.e. that belong to a certain *état de langue*), and can be distinguished in diachrony in relation to words that belong to previous *états de langue*, e.g. in relation to the Latin word *causa* that *chose* etymologically derives from, but there is no distinct and independent panchronic way to determine all the relations of the word *chose* [4, p. 101, as cited in 2, p. 160]. P. Łozowski [2, p. 160] continues that F. de Saussure involuntarily admits that in the structuralist toolset there is no practical tool that would allow to investigate language as a whole, i.e. to confirm sounds as existing in themselves and to simultaneously correlate these sounds with meanings that are confirmed as existing in themselves, too: the linguistic form alone could, if at all, be investigated panchronically but not the linguistic function, and even less so the pairing of the linguistic form and of the linguistic function. On that, sounds-in-themselves could presumably be studied panchronically but such sounds do not constitute a word.

F. de Saussure observes that it happens that one word no longer feels to have been derived from another word, as when Latin *comes-comitem* becomes in Old French *cuens // comte'* [1, p. 151–153, as cited in 2, p. 160], with the words *cuens* and *comite'*, due to the operation of sound changes. This, to F. de Saussure, indicates that one deals with two incompatible systems, since the compared values, i.e. the case system in Latin and the case system in Old French, are not comparable, whereas for structuralism the *comparability* of the objects one investigates is key. If one begins to generalize the results of the comparison of the incomparable, one departs from the distinction between synchrony and diachrony, does not investigate sounds-in-themselves, but instead panchronizes over the ways how these sounds had functioned differently before their evolution led to systemic changes in language [2, p. 160–161].

Therefore, F. de Saussure's refusal to accept the possibility of panchrony is explained, in addition to practical, by *methodological considerations* as well [2, p. 159–163], in particular by the structuralists' strong claim that the linguistic sign is not motivated, but arbitrary. Stating the autonomous nature of *language as a system of arbitrary signs*, F. de Saussure had at all costs to defend the dichotomy of synchrony and diachrony, as their dichotomy buttressed the autonomy of language. As P. Łozowski shows, absence of motivation in the linguistic sign, according to F. de Saussure, consists in that, first, the connection between *the form and the content of the sign* is arbitrary, and, second, the content of the linguistic sign *per se* is arbitrary. The second claim, i.e. that of the arbitrariness of the sign's content, most effectively buttressed the autonomy of language [2, p. 161], because the content as the meaning of a linguistic sign, unlike the form of a linguistic sign, is not the property of the sign-in-itself, but is the function of the value, or significance, of this sign in a certain language as a sign system, given that this sign refers to certain properties of the world and activates a certain concept as a reflection of these properties in the mind of the language speaker. That is why to state that the content of the linguistic sign is not arbitrary would mean to state that language is susceptible to the influence of external factors, which F. de Saussure denied: the only object in the science of language was declared to be *language in and for itself*. This was structuralists' rejection of the condition that language could be determined by anything beyond its system. This was structuralists' belief that the only generalizations that would apply to language are generalizations that apply to facts of language.

P. Łozowski [2, p. 162] concludes that the true reason why F. de Saussure states that if one takes the panchronic point of view, then the word *chose* must be analyzed as sounds-in-themselves and these sounds – as a formless mass that has no definition, – must appear devoid of significance, is not the objective impossibility to analyze the word *chose* in a different way, but the accord that this impossibility has with the methodological grounds defended by F. de Saussure to surely tame the extralinguistic by controlling its sources, i.e. by holding back time and space **manifested in the world and construed in the human mind**.

The aim of this paper is to outline the major theoretical and methodological approaches that have so far guided the concept of panchrony in its evolution in the scientific worldview(s) of modern West European and American linguistics, starting from the traditions of structuralism (the beginning of the 20th century) and concluding with the (emerging) traditions of functionalism (the end of the 20th century, early into the 21st century), with the understanding that the concept of panchrony makes part of the legacy that the latter has inherited from the former, in view of the change of the linguistic paradigms.

Results and discussion. The concept of panchrony in cognitively-oriented linguistics. The extralinguistic has received its due attention with the emergence at the end of the 20th century of **functionalism** – a scientific paradigm in linguistics that focuses on the two major functions of language: **the cognitive function**, as language is used to manifest concepts that exist in the human mind, and **the communicative function**, as language is used by people for the purposes of communication, – which prompted the emergence of cognitive linguistics and of communicative linguistics, respectively [5].

The concept of panchrony, inherited from structuralism to functionalism, has acquired its new interpretation in cognitively-oriented linguistics, which is consistent with the driving forces of this new scientific paradigm generally [5, p. 7, 11–12]. On that, **panchrony** is (more and more often) defined in terms of the interaction of synchrony and diachrony, now treated on a par, but not as a dichotomous opposition. This definition of panchrony is (more or less) unanimous; yet, a shared understanding of the amounts, ways, mechanisms, and consequences of this interaction, as well as effective approaches to this interaction in linguistic research, are now only beginning to emerge [2, p. 154–157].

The concept of panchrony is becoming an ever more **relevant and important issue** on the agenda of the modern cognitive studies of language, where, as P. Łozowski shows [2, p. 154], two major trends are becoming visible. The first one is to change the methodological approach to panchrony; the second one is to introduce a new understanding of language, in view of the new understanding of panchrony [2; 6; 7; 8; 9; 10]. **Change in the methodological approach to panchrony** primarily involves the need to adhere to certain norms that must be adopted regarding the quantity and quality of the linguistic data that can and should be examined from the synchronic and the diachronic viewpoint, or both [2, p. 154]. This is intended to confirm the non-dichotomy of synchrony and diachrony, opening up new prospects of research in the direction of them both; here, the areas of intersection and overlap between synchrony and diachrony are termed panchrony. Conversely, **a new understanding of language** primarily involves the need to account for the extralinguistic, i.e. cognitive and cultural, factors that shape language. Here, the non-dichotomy of synchrony and diachrony is confirmed

by the circumstance that similar, if not identical, functionally determined regularities are observed both in synchrony and in diachrony; panchrony is then declared equal to these regularities, and is defined in their terms [2, p. 154, with a reference to 11, p. 503, 510]. Both trends agree with each other in that, first, panchrony is the result of the interaction of synchrony and diachrony; second, language is simultaneously a static system and a dynamic change of this system; third, panchronic research locates, or assumes the location of, linguistic facts both in synchrony and in diachrony, with the understanding that synchrony and diachrony can be both self-sufficiently separate from each other and still mutually interrelated [2, p. 155].

Opinions as to what **the panchronic approach to language has to do** are as follows:

To find a general view of language that will take into account both synchronic and diachronic facts of language at the same time [4, p. 102]. To define the relationship between synchrony and diachrony as equal; to refute the priority of the synchronic state of the language system as compared to the diachronic change of this system. The boundary between synchrony and diachrony is to be considered gradual and fuzzy [2, p. 156, 159].

To explain synchronic facts, taking into account the diachronic reality that has led to the emergence and functioning of these facts; to emphasize that the diachronic reality explains the synchronic facts [12, p. 251, 258–261]. The panchronic approach is applied (only or mostly) to those linguistic phenomena that simultaneously accommodate the synchronic-psychological and the diachronic relations [ibid., p. 258].

To trace the historical development of synchronic linguistic facts, which will provide a comprehensive understanding of these facts, making it possible to fix the linguistic meanings and forms that had been the starting points for these facts in their successive development, but once were lost [13]: panchrony is a hybrid of the diachronic and synchronic approaches [ibid., p. 25; cited in 14, p. 54–55].

To expose the motivation of the linguistic sign, as this motivation becomes the product of the iconic nature of the sign and encompasses both synchrony and diachrony; since diachrony is manifested in synchrony, synchrony must be expanded and augmented through the application of diachrony. Panchrony is the combinability and overlap of synchrony (the static synchronic state) and diachrony (the dynamic diachronic change) [11; cited in 2, p. 154].

To understand that in natural language, the past always accompanies the present [15, p. 235; cited in 14, p. 54], due to which diachronic data should be used in synchronic analysis so that the analyzed linguistic facts receive their comprehensive semantic interpretation: panchrony is the use of diachronic data in a synchronic analysis, detecting which linguistic expressions were used to manifest a certain concept at all stages in the development of a particular language [16; cited in 14, p. 54].

To show the nature of a modern phenomenon of language by exposing the historical and, importantly, cognitive origins of this phenomenon, i.e. by pointing to the factors that condition and explain the genesis of this phenomenon [17, p. 92]; to maintain a right balance between synchrony and diachrony [ibid., p. 7]. Diachrony shows itself in synchrony, while synchronic facts are mirrors that reflect their own history [ibid., p. 9; see the opinion in 2, p. 156].

To conceptualize language as simultaneously a synchronic system and a historical product of a sequence of individual dia-

chronic events, each such event motivated in one way or another at the moment it occurred. On that, the diachronic dimension is key in explaining synchronic linguistic facts [18, p. 553; cited in 2, p. 156].

To make it clear that language is not autonomous, as per Ferdinand de Saussure [1], and that language is not a separate module in the human brain/mind, as per Noam Chomsky [19]. To profess instead that language is endowed with a symbolic and an interactive nature [20]. Therefore, panchrony should be defined not in terms of linguistic universals, i.e. linguistic facts and relations that are always-and-everywhere true, but in terms of functional universals, i.e. cognitive and experiential patterns of human behavior [2, p. 163].

To constate the non-opposition of synchrony and diachrony in relation to each other; to combine and generalize the linguistic and the non-linguistic knowledge manifested in the signs of language; to show the unobservable aspects of human cognition via the scientific study of language and culture (cultural behavior) in their interaction, in particular taking into account the motivation that linguistic phenomena have in the phenomena of culture and individual experience [14, p. 51–52].

Longitudinal, complex, and systematic is the scientific study of panchrony by *Przemysław Łozowski*. The researcher defines *panchrony* in terms of a combination of diachrony and cognition, as it is the experientially-grounded views of the dynamically changing world by language speakers that motivate the semantics of linguistic signs [6, p. 51]. Panchrony is a methodology for the study of language, where *language* is the flexible tool that human cognition uses for the conceptualization and categorization of the world. On that, language should be studied from such a perspective that connects language changes with changes in how humans understand the world. Word meanings are unique for the speakers of individual languages, as these meanings result from different and divergent personal and socio-cultural *experiences*, and from the speakers' subjective view and evaluation of the world [7, p. 120–123]. Language has long and continuously recorded the experiences of its speakers; so, the phenomena of language should be studied in the context of the evolution of human cognition, in search for the cognitive filters that once allowed for those changes and factors that in their turn have shaped the connection between the forms and the meanings of linguistic signs. This way, the modern methodology of the panchronic analysis of language rises above the traditional distinction between synchrony and diachrony, relying instead on these two simultaneously, and the diachrony of language becomes inseparable from human cognition and experience [9, p. 165–166]:

‘What can be recognized in language as panchronic comes from treating language as a cognitive tool of categorization, or from placing language change in the context of the evolution of human understanding, or – still better – from seeing language categories as ever-evolving derivatives of cognitive tensions. The very presence of cognitive factors in diachronic description is precisely the reason why instead of a linear succession of discrete language states in space and time (which is a broad definition of diachrony) we obtain a multi-directional progression of non-discrete categorization processes in language (which might be a working definition of panchrony). Unlike in diachrony, in panchrony language no longer functions in space and time, but it operates in human understanding of space and time,’ as P. Łozowski puts it [10, p. 47–48].

Izabela Jarosz [14, p. 53–57] summarizes that the concept of panchrony has steadily been developing in cognitively-ori-

ented linguistics, where it is(was) interpreted in terms of *universal laws*, of *omnipresence of history*, of *cognitive universalism*, and, ultimately, of *diachrony plus human cognition*, which confirms the continuity of panchrony as a theoretical and methodological concept in the modern science of language.

Conclusion. This paper has outlined the major theoretical and methodological approaches that have so far guided the *concept of panchrony in its evolution* in the scientific worldview(s) of modern West European and American linguistics, starting from the traditions of structuralism (the beginning of the 20th century) and concluding with the (emerging) traditions of functionalism (the end of the 20th century, early into the 21st century), with the understanding that the concept of panchrony makes part of the legacy that the latter has inherited from the former, in view of the change of the linguistic paradigms.

Panchrony as a theoretical and methodological concept in the modern science of language suggests that natural language is independent, – and can and should therefore be studied independently, – from the *restrictions of time and space*. Panchrony is inseparably linked to synchrony and diachrony that do put such restrictions, each in its own unique ways. Synchrony focuses on the static state of language, whereas diachrony looks at the dynamic change that language has undergone in its development.

The scientific view of panchrony in *structuralism*, associated for the most part with the Swiss linguist Ferdinand de Saussure, explains panchrony in terms of linguistic universals (general rules and principles regarding language make-up that exist independently of concrete linguistic facts and also of individual language speakers) and suggests that panchrony is impossible due to the fact that language is an autonomous system of arbitrary signs, which divides synchrony and diachrony sharply, hides causality in language change, and precludes the possibility to simultaneously study language from the generalized synchronic and diachronic, i.e. from the panchronic, point of view. Synchrony (simultaneous co-existence of linguistic signs) and diachrony (chronological succession of linguistic signs) are dichotomous for structuralists, with synchrony gaining traction in their research, owing to the psychological realism that language enjoys among its speakers in its current static state. On that, no extralinguistic factors, such as time and space given in the world and construed in the human mind, must enter into the scientific account of language *per se*.

The scientific view of panchrony in *functionalism*, associated in cognitive linguistics for the most part with the Polish linguist Przemysław Łozowski, explains panchrony in terms of functional universals (cognitive and experiential patterns of human behavior, culture included) and suggests that panchrony is possible, and even imperative, due to the fact that language is not an autonomous but a cognition- and culture-dependent system of motivated signs, or symbols of human experience. This introduces the extralinguistic factors into linguistic research, highlights causality in language change, unites synchrony and diachrony together, now treating these on a par, and includes the possibility to simultaneously study language from the generalized, i.e. panchronic, point of view, owing to the cognitive processes that drive the genesis of language. On that, the combination of the diachrony of language together with the universal processes of human cognition is assumed to constitute panchrony.

As long as for F. de Saussure ‘[a] panchronic synthesis is impossible <...> because of the arbitrary nature of linguistic signs’

[21, c. 51], this paper's **prospect** is to investigate the scientific issue of the **arbitrariness of the linguistic sign** against that of the **non-arbitrariness of the linguistic (sign)-symbol** [22; 23; 24; 25; 26; 27], assuming that it is this sort of non-arbitrariness that has made it possible to conceptualize panchrony in cognitive linguistics.

Bibliography:

1. Saussure F. de. Course in general linguistics, ed. by Bally Ch., Sechehaye A., with collaboration of Riedlinger A.; transl. by Harris R.; orig. published in 1916. London, UK: Duckworth, 1983. 236 p.
2. Łozowski P. In search of panchrony: Saussure versus cognitive linguistics. *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*. 2023. № 47(2). P. 153–164. doi.org/10.17951/lsmll.2023.47.2.153-164.
3. Holdcroft D. Saussure: signs, system, and arbitrariness. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 196 p. doi.org/10.2307/416567.
4. Harris R. Reading Saussure. A critical commentary on the Course de Linguistique Generale. London, UK: Duckworth, 1987. 248 p.
5. Zhabotynska S.A. The study of language: linguistic paradigms. *Studia Philologica*. 2019. № 1. P. 7–12. doi.org/10.28925/2311-2425.2019.12.1.
6. Łozowski P. Language as symbol of experience: King Alfred's *cunman*, *magan*, and *motan* in a panchronic perspective. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008. 208 p.
7. Łozowski P. Tradycja jako panchronia, czyli w poszukiwaniu ciągłości kultury. *Tradycja w kontekstach kulturowych (Tradycja dla współczesności. Ciągłość i zmiana 4)* / Adamowski J., Wójcicka M. (Eds.); Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2011. P. 113–123.
8. Łozowski P. Od semantyki do gramatyki, czyli o wyższości panchronii nad synchronią i diachronią. *Leksyka języków słowiańskich w badaniach synchronicznych i diachronicznych* / Gębka-Wolak M., Kamper-Warejko J., Moroz A. (Eds.); Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2014. P. 89–100.
9. Łozowski P. Panchronia, czyli język jako symbol doświadczenia. *Metodologie językoznawstwa: od diachronii do panchronii* / Stalmaszczyk P. (Ed.); Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018. P. 165–178.
10. Łozowski P. The *will* and *be going to* constructions as panchronic inferences: in search of cognitive motivation. *Lege Artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2022. № 7(2). P. 39–75.
11. Winters M.E. Diachrony within synchrony: the challenge of cognitive grammar. *Thirty Years of Linguistic Evolution: Studies in Honour of René Dirven on the Occasion of his Sixtieth Birthday* / Putz M. (Ed.); Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1992. P. 503–511.
12. Heine B., Claudi U., Hünnemeyer F. Grammaticalization: a conceptual framework. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1991. 318 p.
13. Persson G. *Think* in panchronic perspective. *Studia Neophilologica*. 1993. № 65(1). P. 3–18.
14. Jarosz I. In search of the cultural motivation in language: *girl* and *woman* in James Joyce's 'Dubliners.' Berlin: Peter Lang GmbH, 2020. 194 p.
15. Malicka-Kleparska A. Panchroniczne zagadnienia onomazjologii w ujęciu gramatyki kognitywnej. *Problemy Gramatyki Kognitywnej* / Kardela H. (Ed.); Warszawa: Biblioteka Myśli Kognitywnej, 1994. P. 219–242.
16. Kleparski G.A. Semantic change in onomasiological perspective. *Male and Female Terms in English* / Person G., Ryden M. (Eds.); Umeå: Acta Universitatis Umensis, 1996. P. 41–91.
17. Kuteva T. Auxiliation. An enquiry into the nature of grammaticalization. Oxford: Oxford University Press, 2001. 209 p.
18. Mithun M. Functional perspectives on syntactic change. *The Handbook of Historical Linguistics* / Joseph B.D., Janda R.D. (Eds.); New Jersey, USA: Wiley-Blackwell, 2003. P. 552–572. doi.org/10.1002/9781405166201.ch17.
19. Chomsky N. Syntactic structures. Berlin: Mouton de Gruyter, 1957. 117 p.
20. Langacker R.W. Cognitive grammar. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / Geeraerts D., Cuyckens H. (Eds.); Oxford: Oxford University Press, 2007. P. 421–462.
21. Culler J.D. Ferdinand de Saussure. New York: Cornell University Press, 1986. 160 p.
22. Łozowski P. Unlocking the nature of the linguistic sign: in-between motivation and arbitrariness. *Językoznawstwo*. 2016. № 1(10). P. 154–167.
23. Vakhovska O.V. Emotions and consciousness: reconstructing emotion concepts' diachronic depths with the use of proto-language data. *Logos*. 2024. № 119. P. 49–58. doi.org/10.24101/logos.2024.26.
24. Vakhovska O.V. Emotions and the archaic consciousness of man: a diachronic semantic reconstruction of the names of emotions in English. *Amazonia Investiga*. 2023. № 12(69). P. 194–203. doi.org/10.34069/AI/2023.69.09.17.
25. Ваховська О.В. Знако-символічна природа слова як одиниці мовної картини світу: еволюційний аспект – постановка проблеми. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34(73), № 4. С. 167–175. doi.org/10.32782/2710-4656/2023.4/30.
26. Ваховська О.В. Знако-символічна природа слова як одиниці мовної картини світу: еволюційний аспект – програма трансдисциплінарного дослідження. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія 'Філологія.'* 2023. № 54. С. 25–34. doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.3.
27. Ваховська О.В. Переклад: слово, яке обернулося образом. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33(72), № 5 Том 2. С. 1–8. doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.2/01.

Ваховська О. Спадкоємність панхронії у сучасній лінгвістиці

Анотація. У статті розглянуто основні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття панхронії, які розкривають еволюцію цього поняття в науковій картині світу сучасної західноєвропейської і американської лінгвістики, починаючи з традицій структуралізму (початок ХХ століття) аж до традицій функціоналізму, що зародилися в кінці ХХ століття та продовжують розвиватися на початку ХХІ століття. Увіражено розуміння того, що поняття панхронії складає частину спадщини, яка перейшла у функціоналізм зі структуралізму під час зміни наукових парадигм у лінгвістиці.

Панхронія як теоретико-методологічне поняття сучасної науки про мову передбачає, що природна мова не залежить, – і тому може і має досліджуватися незалежно, – від обмежень часу і простору. Панхронія нерозривно зв'язана з синхронією й діахронією, що накладають такі обмеження на мову, кожна в свій спосіб. Синхронія зосереджується на статичному сучасному стані мови, тоді як діахронія – на динамічній зміні, яку мова зазнає протягом свого розвитку в історичному часі.

Структуралістський підхід до панхронії, асоційований насамперед з іменем швейцарського лінгвіста Фердинана де Сосюра, визначає панхронію в термінах лінгвістичних універсалій (загальні правила і принципи улаштування мови, які існують незалежно від конкретних мовних фактів і від окремих носіїв мови) і передбачає, що панхронія є неможливою через те, що мова – автономна система довільних знаків. Це чітко розрізняє синхронію від діахронії, приховує причинно-наслідкову природу мовних змін, і виключає можливість одночасно досліди-

ти мову з узагальною синхронічною і діахронічною, тобто з панхронічною, точки зору. Синхронія і діахронія є для структуралістів дихотомією, причому пріоритет належить синхронії, оскільки мова, використовувана носіями в її сучасному статичному стані, наділена психологічним реалізмом: цей реалізм характеризує одночасне співіснування мовних знаків, на відміну від їхньої хронологічної послідовності. Отже, екстралінгвістичні фактори, як-от час і простір, що дані в світі й сконструйовані в мисленні людини, виключаються з наукового дослідження мови в собі й для себе.

Функціоналістський підхід до панхронії, асоційований у когнітивній лінгвістиці насамперед з іменем польського лінгвіста Пшемислава Лозовського, визначає панхронію в термінах функціональних універсалій (когнітивних і досвідних закономірностей людської поведінки, вклю-

чаючи культуру) і передбачає, що панхронія є можливою, і навіть обов'язковою, оскільки мова не є автономною, а є натомість когнітивно- і культурно-обумовленою системою мотивованих знаків, або символів людського досвіду. Це залучає екстралінгвістичні фактори у лінгвістичне дослідження, висвітлює причинно-наслідкову природу мовних змін, об'єднує синхронію і діахронію, які тепер визначаються як рівні між собою, та надає можливість дослідити мову з узагальною, тобто панхронічною, точки зору, завдяки врахуванню когнітивних процесів, які скеровують буття мови. Тим ясовано, що поєднання діахронії мови разом з універсальними процесами мислення людини постає в якості панхронії.

Ключові слова: діахронія, знак, когнітивізм, панхронія, символ, синхронія, система, структуралізм, функціоналізм.

Висоцька М. А.,

аспірантка,

асистентка катедри української мови імені професора Івана Ковалика
Львівського національного університету імені Івана Франка

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЙКОНІМІВ НА -ІВК-А

Анотація. Актуальність дослідження полягає у недостатньому опрацюванні назв населених пунктів України з формантом -івк-а. Стаття присвячена аналізу загального стану дослідження ойконімів на -івк-а.

Багато мовознавців, як-от Л. Гумецька, В. Ташицький, М. Кордуба, С. Роспанд, Д. Бучко, Ю. Карпенко, М. Торчинський, О. та О. Склярєнки, зробили значний внесок у вивчення ойконімів на -івк-а. Вони розглядали ці назви в різних аспектах: від структурно-граматичної класифікації до соціально-історичних факторів. Аналіз ойконімів з формантом -івк-а знаходимо у регіональних дослідженнях мовознавців, як-от: Д. Бучка, М. Габорака, Л. Масенко, М. Станівського, О. Купчинського, В. Шульгача, І. Варченко, Н. Герети, В. Котович, М. Худаша, Т. Поляруш, В. Лободи тощо.

Ойконіми на -івк-а спочатку утворювались від присвійних прикметників на -ов(а), -ев(а) з додаванням форманта -к(а). З часом суфікс -івк-а почали сприймати як топонімний формант, наслідком чого стало виникнення назв населених пунктів без попередньої стадії утворення назв на -ов(а), -ов(о). Він перетворився на складний суфікс, який втратив зменшувальне значення і став використовуватися для називання як малих поселень, так і великих населених пунктів. Ойконіми на -івк-а зазвичай вказують на власника або засновника поселення, що підтверджує думку про важливість людського фактору у процесі іменування поселень.

Назви населених пунктів з формантом -івк-а (-овк-а, -евк-а) почали зрідка фіксувати на території України в XIII–XV століттях. Кількість ойконімів на -івк-а суттєво зросла з XVI століття і досягла піку в XIX–XX століттях. Це зростання частково пов'язане з процесом перейменування населених пунктів післявоєнного періоду. Основними причинами збільшення кількості ойконімів на -івк-а є утворення нових населених пунктів та перейменування старих.

Більшість ойконімів на -івк-а походить від антропонімів (чоловічих імен, прізвищ, прізвиськ), а також від апелятивів, що вказують на природні умови або географічну номенклатуру. Ці назви поширені по всій Україні, але з найбільшим нагромадженням у південно-східних регіонах.

Ключові слова: топоніми, ойконіми, стратиграфія, твірна основа, ареал.

Постановка проблеми Назви населених пунктів з формантом -івк-а – одна з найпоширеніших груп назв населених пунктів на території всієї України, проте в українському та загальнослов'янському мовознавстві нема окремих ареальних досліджень, присвячених вивченню цієї ойконімної структурно-словотвірної моделі як на діахронному, так і на синхронному рівнях. У цій статті аналізуємо загальний стан

досліджень назв поселень на -івк-а, сконцентрувавши основну увагу на матеріалі регіональних ономастичних студій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження українських ойконімів здійснюється або за регіональним підходом (який полягає у вивченні назв населених пунктів певної історико-географічної або ж історико-етнографічної території, наприклад *Карпат та Прикарпаття* (М. Худаш, М. Габорака, В. Яцій [1; 2; 3; 4; 5]), *Харківщини* (Ю. Абдула [6]), *Черкащини* (І. Гонца [7]), *Сумщини* (О. Іваненко [8]), *Онілля* (В. Котович [9; 10]), *Полтавщини* (А. Лисенко [11]), *Рівненщини* (Я. Пура [12]), *Південно-Західного Поділля* (М. Торчинський [13; 14]), *Буковини* (Ю. Карпенко [15; 16]), *Покуття* (Д. Бучко [17; 18]) тощо), або за *ареальним підходом* (який базується на аналізі конкретної структурно-словотвірної моделі власних назв. Дослідження українських мовознавців присвячені таким формантам, наприклад: *-ани, -яни*: І. Царалунга «Українські топоніми на -ани (-яни)» [19]; *-ець, -иця*: Н. Михайличенко «Структурно-семантичні типи українських ойконімів із формантами -ець, -иця» [20]; *-ин, -ів*: З. Купчинська «Лексико-семантична і словотвірна структура географічних назв на -ин, -ів (територія України, X–XX ст.)» [21]; *-инці, -івці*: Д. Бучко «Українські топоніми на -івці, -инці» [22]).

Також виокремлюють *стратиграфічно-ареальний підхід*, який передбачає застосування різноманітних методів та прийомів, як-от методу етимологізації, словотвірного, дескриптивного, порівняльно-історичного, реконструктивного [23, с. 184]. Незважаючи на велику кількість та всеосяжний ареал поширення ойконімів з формантом -івк-а, ці назви ще досі не були об'єктом спеціального ономастичного дослідження, окремі розвідки стосуються синхронного аналізу на невеликих територіях, як-от *Івано-Франківщина, Тернопільщина, Північно-Східне Лівобережжя* [24; 25; 26].

Мета статті Проаналізувати загальний стан дослідження ойконімів з формантом -івк-а України, простудіювавши регіональні та ареальні ономастичні розвідки. Визначити особливості становлення та розвитку ойконімів на -івк-а.

Виклад основного матеріалу. Особливості становлення та функціонування ойконімів на -івк-а. Ойконіми на -івк-а первісно творилися від присвійних прикметників на -ов-а (-ев-а) за допомогою додаванням форманта -к(а), основою яких переважно виступали антропоніми. Л. Гумецька у праці «Нариси словотвірної системи української актової мови XIV–XV ст.» згадує дослідників слов'янської топонімії Ф. Міклошича, О. Селищева, Я. Карловича, В. Ташицького, які стверджували, що назви на -івк-а були вторинними, виникли з назв на -ов-а, -ов-о. Такі ойконіми з'явилися у той час, коли виникла потреба назвати нове, не обов'язково менше, але в часі пізніше від наявного поселення. Ці дослідники тракту-

ють ойконіми на -іvk-а як зменшувано-пестливі форми, що відповідали словосполученню з атрибутом «малий» або «новий». Проте Л. Гумецька подає думку В. Штібера, який запевняє, що місцеві назви з суфіксом -овк-а могли і не мати передумовою вихідних назв на -ов-а, а безпосередньо утворювалися від назв осіб для позначення невеликого населеного пункту. Тому назви такої моделі не можна кваліфікувати як зменшені форми інших топонімів.

Л. Гумецька, аналізуючи акти XIV–XV ст., зауважила, що на найдавнішому етапі простежується існування топонімних варіантів, коли поряд з основною назвою функціонує також один чи кілька варіантів: так, поряд із назвою *Семеновка* в інших актах зафіксовано також варіант *Семьюново*.

Отже, на найдавнішому етапі розвитку, як підсумовує дослідниця, назви на -іvk-а передумовою мали тип місцевих назв на -овь (-ов-а, -ов-о). Згодом суфікс -іvk-а почали сприймати як топоформант, внаслідок чого стало можливим утворення назв населених пунктів за допомогою суфікса -іvk-а безпосередньо від особових назв, а також від прикметникових основ [27, с. 44–45].

Структурно суфікс -іvk-а трактують як складний, який утворений із таких компонентів: форманта -іv, який є безпосереднім показником присвійності, та -к(а), де -к- – виразник демінутивності або суто структурний елемент із закінченням жіночого роду [8, с. 15].

Функцію посесивну та патронімну виконували різні форманти, серед яких -овь (-ово, -ова). З часом кількість посесивів різко зросла, тому задля уникнення нагромадження стереотипних формантів стали утворювати нові, серед яких суфікс -ówka (наприклад, *Chodówka*) (яких ще мовознавець С. Роспонд називає '*wtórne posesywa*'). Поява таких утворень, передусім, є наслідком позамовних чинників: індивідуальна власність замінює давнішу колективну чи родову [8, с. 114].

Базуючись на структурно-граматичній класифікації географічних назв С. Роспонда, зараховує ойконіми на -owka до присвійних секундарних назв, що вказують на засновника чи власника поселення, дослідниця Й. Щербовська-Копач, зазначаючи, що такі назви фіксують доволі рідко [29, с. 180]. Б. Чопек, аналізуючи групу ойконімів на -ka, -ki, -anka, -owka стверджувала, що топоніми на -owka є похідними від іменників, що утворені від прикметників з формантом -ow. Ойконіми цієї моделі, вперше зафіксовані у XVIII ст. на території Холмщини, були відапелятивного походження, які або пов'язані з флорою (*Kaliniowka, Lipowka*), або ж характеризували місцевість (*Polaniowka, Sredniowka*). [30, с. 28–29, 37]. Науковець Р. Mrozek при студіюванні назв Цешинського повіту фіксує, що формант -(ów)ka: слугував для творення назв населених пунктів, перші свідчення про які припадають на XIV. Усі назви відапелятивного походження (*Brzeźówka, Grabówka, Olszówka*) [31, с. 213].

В. Ташицький побічно аналізує серед інших типів місцевих назв ойконіми з демінутивними суфіксами, серед яких назви на -іvk-а (-o-wk-a), у праці «*Słowińskie nazwy miejscowe: (ustalenie podziału)*». На думку дослідника такі назви, як їхні недемінутивні відповідники (*Częstochówka < Częstochowa*), вказують на ім'я власника, нащадків чи мешканців поселення загалом. Ці ойконіми автор кваліфікує як '*назви здрибнілі або демінутивні*' [32, с. 26–27].

Дослідник М. Кордуба вважав, що формант -іvk-а надає ойконімам характер здрибнений, пестливий, тому припустив,

що назви такої моделі первісно надано невеликим поселенням, які утворені біля більших за розміром населених пунктів. Навіть на початку XX ст. назви на -іvk-а мають переважно відокремлені групи хат, невеликі кути (частини сіл), присілки та фільварки, хоч також такі назви зрідка властиві і для більших поселень. М. Кордуба стверджував, що топоніми на -іvk-а з'являються в XIV ст. як вияв колонізаційної діяльності. У цей час було важливо зазначити, кому належить населений пункт. Первісно твірними основами таких назв є церковно-християнські імена грецького, латинського та давньоєврейського походження, хоч зрідка фіксуються також антропоніми слов'янського походження (як відапелятивні, так і відантропонімні) [33, с. 15].

Виокремивши назви населених пунктів доойконімного рівня деривації, що структурно сформувалися ще до періоду, коли вони отримали офіційний статус, та ойконімного рівня деривації (інша назва: *секундарні, вторинні*), які виникли на базі усталених твірних основ за допомогою ойконімотворчих формантів, Д. Бучко зараховував ойконіми на -іvk-а саме до вторинного рівня деривації як власні назви з поліфункціональним суфіксом [34, с. 200–202]. Аналізуючи ойконімію України в діахронному аспекті, мовознавець виокремив чотири основні принципи номінації поселень, одним з яких є номінація поселень за належністю – за його зв'язком з певною особою, яка володіла населеним пунктом чи проживала на його території [35, с. 225].

Суфіксальним способом, як стверджує М. Торчинський, утворено орієнтовно третину назв населених пунктів України, серед них найпродуктивнішою словотвірною моделлю є модель назв населених пунктів з формантом -іvk-а, який зазвичай поєднується з християнськими особовими назвами, слов'янськими автохтонними відапелятивними антропонімами чи назвами рослинного світу [36, с. 381]. М. Торчинський зараховує оніми на -іvk-а до класу зі значенням «присвійні (посесивні), увічнювальні (комеморіальні) НП, дані за колишніми власниками або першими поселенцями і на пам'ять, на честь видатних осіб» [36, с. 447–448].

Як зазначають О. та О. Складенки, ставши продуктивними топоформантами, демінутивні суфікси почали втрачати притаманне їм зменшувальне значення. Згодом вони перетворились на топоформант, здебільшого витіснивши оніми з іншими формантами. Наслідком втрати демінутивними формантами конотативного значення зменшувальності є використання їх для номінації не лише малих поселень, але й великих міст з багатотисячним населенням (Наприклад, міста на Донеччині: *Горлівка, Макіївка, Костянтинівка* тощо). Варто зауважити, що це не вторинні назви, утворені від інших ойконімів, а оніми, утворені безпосередньо за допомогою форманта -іvk-а [37, с. 154].

Загальний стан дослідження українських ойконімів на -іvk-а. Регіональні дослідження ойконімів України дають нам можливість стверджувати, що на території Південно-Західного Поділля [14], *Покуття* [17], *Прикарпаття* [4] вперше зафіксовано оніми досліджуваної моделі у XV столітті. Аналогічні хронологічні дані подає і Л. Масенко, відзначаючи, що вперше поодинокі назви на -іvk-а зафіксовано у староукраїнській топонімії XIV–XV ст., проте найпродуктивнішим стало утворення ойконімів досліджуваної моделі в XIX–XX ст. на території всієї України [38, с. 647–659]. Проте О. Купчинський

у праці «Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть» подає ойконім *Нанчівка (Нанчівка-Воля)* Самбірської округи, зафіксований у 1281 році [39, с. 587, 746]. Тому стверджуємо, що перші фіксації датуються XIII століттям.

Досліджуючи продуктивність та локалізацію основних словотвірних-структурних моделей ойконімів України, Д. Бучко зазначав, що назви поселень з формантом -іvk-а – порівняно нова топонімна формація. Такі ойконіми вперше зрідка фіксують в історичних джерелах на давно заселених ареалах України, як-от Покуття, Прикарпаття, Волині. Назви поселень на -іvk-а зафіксовані на території всієї України, але основне нагромадження є в південно-східній частині країни. З XVI ст. починається стрімке кількісне зростання онімів цієї моделі, яке триває аж до XX ст. [40, с. 268–269]. Однією з причин зростання кількості ойконімів на -іvk-а у XX ст. є післявоєнне впорядкування назв населених пунктів. Наслідком є введення в ойконімний простір України 761 нової назви з формантом -іvk-а, що постали на місці замінені: 1) назв іномовного походження (*Клейнendorф, Бургуджи, Малінешти*); 2) польських відповідників антропонімів у твірних основах (*Янівка*); 3) ойконімів з асоціативно-негативною семантикою (*Дурняки*); 4) назв поселень з хоронімами та етнонімами в основах (*Лашки, Литва*); 5) описових та приєменникових конструкцій (*Чума за Тисою*) тощо [41, с. 135].

Д. Бучко, досліджуючи походження назв населених пунктів *Покуття*, твердить: у XV столітті, що належить до староукраїнського періоду, з'являються нові топонімні моделі, які не були раніше зафіксовані, серед яких ойконіми на -іvk-а (-овк-а). Мовознавець переконує, що продуктивність цієї моделі зростає у наступні століття: у XV столітті на території Покуття таких ойконімів засвідчено було лише 3 одиниці, у XVI – 5, а у XVII – 19 одиниць. Окремі топоніми мали різні афікси або й різні назви, наприклад, *Плебанське – Плебанівка, Хом'яківка – Хом'яків, Слобода* чи *Гаврилівка* [17].

На території *Буковини* вперше виявлено ойконіми на -іvk-а у XVI ст. (1593 р.). Характерно, що ойконім на -іvk-а певний час функціонував як варіант давнішої назви на -овци: *Кулішівка – Кулешовиці*. Значне поширення ойконімів з формантом -іvk-а на території Буковини, як зазначає Ю. Карпенко, у пізніший період пов'язане саме з послабленням позиції словотвірчого форманта -іvці, -инці. Згодом суфікс почав енергійно нарощувати свою продуктивність. У XVII ст. таких ойконімів зафіксовано вже 5: переважно утворені назви поселень від чоловічих власних імен, хоч також є утворення від сполучення за *дубровою – Задубрівка*. У XVIII ст. 8 ойконімів досліджуваної моделі зафіксовано на території центру, сходу та заходу Буковини, у XIX ст. лише суфікс -іvk-а єдиний з усіх двоелементних суфіксів збільшив свою продуктивність у місцевій топонімії, зрівнявши свою продуктивність з суфіксами -инці, -іvці (16 нових назв поселень). Внаслідок політики перейменувань у XX ст. найчастіше фіксуються нові оніми з суфіксом -іvk-а (48 назв). У XX столітті досліджуваний формант почали використовувати при перейменуваннях занадто часто, перетворивши його на шаблон, цим обмеживши властиву українському топонімному ландшафту ойконімну різноманітність [16, с. 55–79].

М. Станівський, досліджуючи топоніми *Буковини* в пам'ятках XIV–XVII століття, зафіксував лиш оніми на -авк-а, -ов

та -овц-и, які на сучасному етапі мають формант -іvk-а (наприклад, *Михайловиці – Михайлівка*) [42, с. 48–55].

Суфікс -іvk-а на території *Південно-Західного Поділля* впродовж XV–XIX ст. нарощував свою продуктивність (XV ст. – 3 назви; XVII ст. – 46 назв; XVIII ст. – 130; XIX ст. – 205; кін. XX ст. – 148 [13, с. 18].

І. Варченко при вивченні топонімії *Східного Поділля* зазначає, що ойконіми на -іvk-а (*Бузівка, Вікторівка, Харківка, Дзен-є[д]зелівка тощо*) були зафіксовані в XVII столітті [43, с. 32].

На території *Опілья* тип ойконімів на -іvk-а вперше засвідчений у документах XIV ст., у наступні періоди його продуктивність лише зростає. Найдавніше зафіксовані назви в абсолютній більшості є відантропонімними утвореннями: *Басівка, Гетьманівка, Pisarowka*. Лише з набуттям максимальної продуктивності суфікс -іvk-а міг приєднуватися й до твірних основ апелятивного походження, які вказували на певні природні умови чи особливості довкілля: *Малнівка, Березівка, Грабівка* (хоч, як вказує дослідниця ойконімів Опілля В. Котович, повної гарантії, що такі назви утворено саме від апелятивів, а не від особових назв, нема) [10].

Н. Герета твердить, що демінутивний суфікс -іvk-а є порівняно новим формантом, проте найбільш продуктивним на території *Північної Хмельниччини*. Ойконіми на -іvk-а почали фіксуватися з XV століття. Особливо поширеним при творенні назв населених пунктів суфікс -іvk-а був у XV–XVIII ст. (18,2 % – 29,5 % від усіх досліджених ойконімів), а з XIX ст. найменування із цим формантом становили майже половину ойконімів з твірними основами відантропонімного походження (*Раїтківка, Богданівка*) [44, с. 76].

Я. Пура аналізує відіменні назви населених пунктів *Ровенщини*, зараховує до них прості (однокореневі) назви з кінцевими -а, -іvk-а на позначення первісно малих поселень (26 назв): *Ганнівка, Данилівка, Олександрівка, Софіївка* тощо. Також автор фіксує новотвори XX століття, пов'язані з перейменуванням назв поселень, що зазвичай символізували грубість та образливість. Так в ойконімний ландшафт введено відапелятивні оніми: *Грушівка, Калинівка, Соснівка* [12, с. XII–XIII].

На території *Бойківщини* ойконіми з формантом -іvk-а (-іvka, -овка) дослідив Я. Рудницький, зазначивши, що твірними основами у таких назвах виступають присвійні особові імена засновників, або первісних власників, чи мешканців поселення (чи його частини): *Махутівка (XVI): особливої назви. Махут* [45, с. 128].

У працях М. Худаша «Українські карпатські та прикарпатські назви населених пунктів (відантропонімні утворення)» [3], «Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів)» [1], «Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських автохтонних відкомпонентних скорочених особових власних назв)» [2], проаналізовано низку ойконімів на -іvk-а *Карпат* та *Прикарпаття*, наприклад: *Мошківка* [1, с. 236–237], *Дайтнарівка* [Худаш 2004, с. 96], *Терлівка* [3, с. 189], *Войсовичівка* [2, с. 71] тощо.

Дослідження ойконімів на -іvk-а *Прикарпаття* показало, що вже у XV столітті фіксується назва на -іvk-а як утворення для позначення меншого за розмірами населеного пункту, що виникло поряд з великим селом (*Cornyowka < Cornyow*). У XVI столітті починають утворюватися топоніми безпосередньо із додаванням словотвірною афікса -іvk-а (9 назв). «Цей факт

є свідченням того, що з XVI ст. тут уже завершився процес суфіксального перерозкладу в утвореннях, де колись випадково поєдналися два різні суфікси: *-ів- /< -ов-, -ев-/ і -к/а/*, в результаті чого виник новий складний топоформант, за допомогою якого почали утворюватися місцеві назви безпосередньо від антропонімів чи навіть апелятивів» [46, с. 170]. У XVII столітті вже засвідчено 34 оніми на *-івк-а*, більша частина яких утворена від антропонімів автохтонного відапелятивного та церковно-християнського походження, що використовувалися як прізвища чи прізвиська. Деякі ойконіми цього типу використовуються на місці колишніх географічних назв на *-ич-і, -івц-і*. Досліджуючи локалізацію новотворів на *-івк-а* у цьому столітті, М. Габорак зазначив, що оніми появляються на всій території Прикарпаття, навіть у гірській зоні. За допомогою суфікса *-івк-а* утворено майже 11,5 % назв нових поселень. У XVIII столітті кількість зафіксованих новоутворень з суфіксом *-івк-а* значно зменшилась (12 назв), проте у відсотковому відношенні до інших дериватів вони залишаються найбільш продуктивними. У XIX ст. кількість зафіксованих новотворів на *-івк-а* знову зростає (понад 30 онімів), що пов'язано зі значним збільшенням кількості нових населених пунктів, які появилися у результаті політики уряду Австро-Угорської імперії. У XX столітті на Прикарпатті зафіксовано 34 назви нових поселень на *-івк-а* [46, с. 169–176].

В. Шульгач зараховує ойконіми на *-івк-а* до відносно пізнього типу найменувань, які здебільшого мотивовані антропонімами:

- 1) особовими запозиченими іменами, як *Володимирівка < Володимир* [47, с. 28];
- 2) прізвищами та прізвиськами: *Заячівка < Заяць* [47, с. 56];
- 3) дохристиянськими іменами: *Знамирівка < *Знамир* [47, с. 58].

Окрім відантропонімних ойконімів, дослідник фіксує також відапелятивні: *Крижівка, Грушівка, Житнівка тощо*. Часто такі оніми виникли на місці перейменованих назв поселень. За даними етимологічного довідника-словника вперше зафіксовано ойконім на *-івк-а* на території *Волині* у середині XVI ст. – *Богушівка* [47, с. 15].

В. Котович, аналізуючи географічні назви *Тернопільщини* на *-івк-а* на сучасному етапі виокремлює «...125 ойконімів з поліфункціональним суфіксом *-івк-а*, що становить майже 11 % від усіх теперішніх ойконімів області. Будучи мовнокультурними знаками ономастичного коду, вони експлікують інформацію антропонімного, мікротопонімного, антропонімно-мікротопонімного, антропонімно-гідронімного, апелятивного та ін. субкодів» [25, с. 181].

Досліджуючи ойконіми на *-івк-а* *Івано-Франківської* області, В. Яцій твердить, що при називанні новозаснованих поселень, а також при перейменуванні населених пунктів часто спостерігається активне використання онімів на *-івк-а* навіть у XX ст. У більшості випадках географічні назви з формантом *-івк-а* (*-івк-а*) є відантропонімного походження, твірні основи яких «...часто вказують на ім'я або прізвище першопоселенця чи власника двору, садиби тощо» [24, с. 80].

Т. Поляруш у статті «Назви на *-івк(а)* як словотвірні топонімійні універсалії», проаналізувала ойконіми на *-івк-а* Північно-Східного Лівобережжя України (у межах Сумської області). Мовознавиця довела, що з-поміж суфіксальних утворень пропріативи на *-івк-а* посідають перше місце (зафіксовано

369 ойконімів). У дослідженні ойконімії давніх автохтонних терен (*Східне Полісся*) та місць пізніших масових колонізацій (північна *Слобожанщина*, північно-східна *Полтавщина*), зазначено, що назви поселень на *-івк-а* реалізуються за двома основними моделями – відантропонімною та відапелятивною. Встановлено, що найвищу регулярність мають відантропонімні утворення, серед яких переважають відпрізвищеві деривати [26, с. 339–340].

Про топоніми на *-івк-а* як пізні утворення дізнаємося у статті В. Лободи: наприкінці XVIII століття топоніми з суфіксами *-евк-а* та *-овк-а* склали 17–18 % серед тисячі назв поселень на території *Північного Причорномор'я*. На межі XIX–XX століття ця частка серед офіційних назв населених пунктів у регіоні зростає до 26–30 %. У середині XX століття у довідниках АТП-УРСР ці ойконіми становили, наприклад, 38,7 % на *Кіровоградщині*, 41,8 % на *Миколаївщині*, 34,3 % на *Одеській* і близько 32,5 % на *Дніпропетровщині* та *Херсонщині* [48, с. 80].

На території Сумщини категорія відносності в ойконімії виражена за допомогою різних суфіксів, серед яких найчастотніший формант *-івк(а)*, який використовується передусім для утворення назв поселень на позначення опосередкованої належності конкретній особі чи просторової суміжності географічного об'єкта. Здебільшого формант зберігає відтінок присвійності в топонімах з особовою назвою в основі: *Нехайівка < ОН Нехай, Зеленківка – посесив від ОН Зеленко*; тоді як поняття відносності цей формант виражає в невеликій кількості випадків: *Вирівка – ойконім міг утворитися від потамоніма Вир (Вирь) або назви поселення Вири* (на території сучасної Сумської обл.) [Іваненко 2006]. Назви населених пунктів на *-івк-а* на території Сумщини почали з'являтися на початку та в середині XVII ст.: *Вирівка (1636), Довгополівка (1649), Нехайівка (1665), Ображіївка (1604), Орлівка (1647), Погорілівка (1665), Шулушівка (1660)*. Усі вони здебільшого походять від антропонімів, засвідчуючи зазвичай ім'я засновника чи власника населеного пункту [49, с. 58, 91, 181, 191, 195, 218, 308].

На території Черкащини одним із найпродуктивніших словотвірних формантів серед однокомпонентних ойконімів є суфікс *-івк-а* (16,7 % від усіх назв). Більшість назв населених пунктів на *-івк-а* утворена від антропонімів (84,5 %), здебільшого мотивованими слов'янськими автохтонними онімами відапелятивного походження (43,4 %: *Кавунівка*), християнськими особовими іменами (36,9 %) як чоловічими (*Михайлівка*), так і жіночими (*Катеринівка*). Відапелятивні утворення зазвичай зумовлені ландшафтними особливостями Черкащини. Вони мотивовані флоролексемами (*Калинівка, Вербівка*) чи географічними термінами (*Горбівка, Степівка, Скелівка*). Малопродуктивними є відгідронімні (*Ятранівка, Ірдинівка*) та відойконімні (*Чигиринівка, Уманівка*) назви населених пунктів [7, с. 7–8].

Ойконімний ландшафт *Харківщини* XVIII–XXI ст. проаналізувала дослідниця Ю. Абдула, поділивши назви на первинні та вторинні. Серед 38 словотвірних моделей дослідниця проаналізувала зокрема ойконіми на *-івк-а*. Велику увагу авторка присвятила дослідженню усунення топонімної омонімії [6].

Аналізуючи основні зміни, які стосуються впорядкування і перейменування назв населених пунктів України радянської доби, О. Шульган встановила, що до ойконімної системи України було залучено понад 750 назв на *-івк-а*, більшість з яких відантропонімного походження. При цьому чимало

дериватів на -івк-а утворено від апелятивів-прикметників, що «...не властиве давній українській ойконімічній системі, пор.: Веселівка, Веселинівка, Зеленівка, Черленівка» [50, с. 218].

Отже, проаналізувавши загальний стан дослідження ойконімів на -івк-а, робимо такі висновки:

1. Незважаючи на всеосяжний ареал поширення та велику кількість ойконімів з формантом -івк-а, ці назви ще досі не були об'єктом спеціального ономастичного дослідження, окремі розвідки стосуються синхронного аналізу на невеликих територіях. Ойконіми з формантом -івк-а знаходимо у регіональних дослідженнях мовознавців, як-от: Д. Бучка, М. Габорака, Л. Масенко, Ю. Карпенка, О. Купчинського, В. Шульгача, І. Варченко, Н. Герети, В. Котович, М. Худаша, Т. Поляруш, В. Лободи, які зробили значний внесок у вивчення ойконімів на -івк-а України;

2. Ойконіми на -івк-а зараховують до вторинного рівня деривації як власні назви з поліфункціональним суфіксом. Вони первісно творилися від присвійних прикметників на -ов (-ев) за допомогою додавання суфікса -к-а. Основою таких назв населених пунктів здебільшого були антропоніми. Згодом суфікс -івк-а став сприйматися як *самостійний топоформант*, наслідком чого стало можливе утворення онімів безпосередньо додаванням до основи антропонімів та апелятивів;

3. Перші фіксації назв населених пунктів на -івк-а датуються *XIII століттям*. Найбільша продуктивність цього форманта спостерігається з XIX–XX століть, що пов'язано з активним процесом перейменування населених пунктів. Дослідження показують, що назви поселень на -івк-а здебільшого утворюються від *антропонімів* (імен власників, засновників поселень) та *апелятивів* (назв, що описують географічну номенклатуру та природні особливості місцевості). Ойконіми на -івк-а розповсюджені на території всієї України (з найбільшим нагромадженням у південних та східних регіонах) і становлять вагомий частину українського ойконімікону.

Література:

- Худащ М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. 536 с.
- Худащ М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських автохтонних відкомпонітованих скорочених особових власних назв). Київ: Наукова думка, 1995. 362 с.
- Худащ М.Л., Демчук М.О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропоніми утворення). Київ: Наукова думка, 1991. 268 с.
- Габорака М.М. Семантико-словотвірні типи ойконімів Прикарпаття (XII–XX ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 1999. 290 с.
- Яцій В.О. Ойконімія Івано-Франківської області: історико-етимологічний словник. Київ: Наукова думка, 2015. 387 с.
- Абдула Ю.А. Становлення ойконімії Слобожанщини (на матеріалі Харківщини): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Кіровоград, 2008. 16 с.
- Гонца І.С. Ойконімія Черкащини: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2006. 18 с.
- Іваненко О.В. Походження назв населених пунктів Сумської області: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2006. 20 с.
- Котович В. Походження назв населених пунктів Опілля: монографія. Дрогобич: Відродження, 2000. 155 с.
- Котович В.В. Ойконімія Опілля XII–XX ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2000. 20 с.
- Лисенко А.В. Ойконімія Полтавської області: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Чернівці, 2007. 20 с.
- Пура Я.О. Назви населених пунктів Ровенщини в їх зв'язку на суміжних локаціях. Львів, 1986. 142 с.
- Торчинський М.М. Ойконімія Південно-Західного Поділля: автореф. дис. ... філолог. наук: 10.02.01. Чернівці, 1996. 24 с.
- Торчинський М.М. Ойконімія Південно-Західного Поділля: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1993. 234 с.
- Карпенко Ю.О. Топонімія східних районів Чернівецької області: конспект лекцій. Чернівці: ЧНУ, 1965. 62 с.
- Карпенко Ю.О. Топонімія Буковини. Київ: Наукова думка, 1973. 238 с.
- Бучко Д. Походження назв населених пунктів Покуття. Львів: Світ, 1990. 144 с.
- Бучко Д.Г. Ойконімія Покуття: дис. ... док. філол. наук: 10.02.02. Чернівецький державний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 1992. 305 с.
- Царалунга І.Б. Українські топоніми на -ани (-яни). Хмельницький: Авіст, 2007. 157 с.
- Михайличенко Н.Є. Структурно-семантичні типи українських ойконімів із формантами -ець, -иця: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2011. 20 с.
- Купчинська З.О. Лексико-семантична і словотвірна структура географічних назв на -ин, -ів (територія України, X–XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 1993. 18 с.
- Бучко Д.Г. Українські топоніми на -івці, -инці: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 1972. 20 с.
- Редька Я.П. Українська ойконімія: стратиграфічно-ареальний, соціо-, економастичний та лінгвокультурологічний напрями. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. Вип. 3 (101), 2023. С. 181–195.
- Яцій В. Ойконіми Івано-Франківщини з суфіксом -ів та його різновидами. *Культура слова*. Київ: Інститут української мови НАН України, 2005. Вип. 65. С. 80.
- Котович В. Ойконіми Тернопільщини на -івка: лінгвокультурологічний аспект. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2017. Вип. 1 (27). С. 175–183.
- Поляруш Т. Назви на -івк(а) як словотвірні топонімічні універсали. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2007. Вип. 356–359. С. 339–340.
- Гумецька Л.Л. Нарис словотвірної системи української актової мови XIV–XV ст. Київ, 1958. 298 с.
- Rospond S. Słowotwórstwo onomastyczne a apelatywne. *Z polskich studiów slawistycznych. Seria 4. Językoznawstwo*. Wrocław. 1972. S. 109–119.
- Szczerbowska-Kopacz J. Klasyfikacja, znaczenie oraz pochodzenie nazw geograficznych w Polsce. *Językoznawstwo: współczesne badania, problemy i analizy językoznawcze*. 2011, № 5. S. 177–184.
- Czopek B. Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach państwa polskiego). Wrocław; Warszawa; Gdańsk, 1988. 208 s.
- Mrózek R. Nazwy miejscowe dawnego Śląska Cieszyńskiego. Katowice, 1984. 269 s.
- Taszycki W. Słowiańskie nazwy miejscowe: (ustalenie podziału). Kraków, 1946. 64 s.
- Кордуба М. Що кажуть нам назви осель? Львів, 1938. 22 с.
- Бучко Д.Г. Класифікація ойконімів України (словотвірно-мотиваційний аспект). *Історична та сучасна українська ономастика: вибрані праці*. Чернівці: Букрек, 2013. С. 198–210.

35. Бучко Д.Г. Кілька уваг про принципи номінації в ойконімії України. *Історична та сучасна українська ономастика: вибрані праці*. Чернівці: Букрек, 2013. С. 218–225.
36. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв. Хмельницький: Редакційно-видавничий центр Хмельницького національного університету, 2009. 395 с.
37. Скляренко О., Скляренко О. Типологічна ономастика: монографія : у 5-ти кн. Книга друга: Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі. Одеса: Астропринт, 2013. 408 с.
38. Масенко Л.Т. Історія власних назв. Історія української мови. Лексика і фразеологія. Київ: Наукова думка, 1983. С. 620–659.
39. Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. Львів, 2004. 1285 с.
40. Бучко Д.Г. Продуктивність і локалізація основних словотвірних-структурних моделей в ойконімії України. *Історична та сучасна українська ономастика: вибрані праці*. Чернівці: Букрек, 2013. С. 264–270.
41. Висоцька М. Ойконіми на -іvk-a як результат перейменувань поселень. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2021. Вип. 1 (45). С. 135–141.
42. Станівський М.Ф. Топонімічні назви Буковини в пам'ятках XIV–XVII ст. *1 Республіканська топонімічна нарада: Тези доп. і вист.* Київ, 1959. С. 48–55.
43. Варченко І.О. До вивчення говіркових і топонімічних даних східного Поділля. *Діалектологічний бюлетень*. Київ, 1962. Вип. IX. С. 31–44.
44. Герета Н.М. Відантропонімі назви поселень північної Хмельниччини. *Студії з ономастики та етимології*. 2007. № 3. С. 72–79.
45. Rudnicki J. Nazwy geograficzne Wojkowszczyzny. Rowprawy z onomastiki słowiańskiej. Lwów, 1939. 248 s.
46. Габорак М.М. Ойконіми Прикарпаття на -івці, -іvk(a). *Вісник Прикарпатського ун-ту. Філологія*. Івано-Франківськ, 1995. Вип. 1. С. 169–176.
47. Шульгач В.П. Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник. Київ: Кий, 2001. 189 с.
48. Лобода В.В. Суфікс -іvk(a) та його російські діаморфи -евк(a), -овк(a) в українській топонімії. *Українське мовознавство*. 1977. № 5. С. 80.
49. Іваненко О.В. Назви поселень Сумщини. Історико-етимологічний словник. Київ: КММ, 2017. 336 с.
50. Шульган О.В. Ойконімія України радянської доби: еколінгвістичний дискурс. *Науковий вісник Криворізького національного університету: зб. наук. пр.* Вип. 9. Ч. 2. Кривий Ріг, 2013. С. 214–221.

Vysotska M. The history of the study of oikonims ending in -ivk-a

Summary. *The relevance of the study* is the insufficient analysis of geographical titles of Ukraine with formant -ivk-a. The article is devoted to the analysis of the general state of the research of oikonims ending in -ivk-a.

Many researchers, such as L. Gumetskaya, V. Tashitsky, M. Korduba, S. Rospond, D. Buchko, Yu. Karpenko, M. Torchinsky, O. And O. Sklyarenko, made a significant contribution to the study of oikonims ending in -ivk-a. They have considered these names in various aspects, from structural and grammatical classification to socio-historical factors. The analysis of the oikonim with the formant -ivk-a is found in regional studies of linguists, such as: D. Buchko, M. Gaborak, L. Masenko, M. Stanivskyi, O. Kupchynskyi, V. Shulgach, I. Varchenko, N. Gereta, V. Kotovych, M. Khudash, T. Polyarush, V. Loboda, etc

Originally, oikonims ending in -ivk-a were formed by using possessive adjectives ending in -ova, -eva and adding the formant -k-a. Over time, it evolved into a complex suffix that lost its diminutive meaning and became used to refer to both small settlements and large settlements. Geographical titles ending in -ivk-a usually indicate the owner or founder of the settlement, which confirms the idea of the importance of the human factor in the process of naming settlements.

The names of settlements with the formant -ivk-a (-ovk-a, -evk-a) began to be occasionally recorded on the territory of Ukraine in the XIIIth–XVth centuries. Throughout Ukraine, these geographical titles are common, but the largest concentration is in the southeastern regions. The number of oikonims ending in -ivk-a has increased significantly since the 16th century and reached its peak in the 19th and 20th centuries. This growth is partly due to the process of renaming settlements of the post-war period.

Most oikonims come from anthroponyms (male names, surnames, and nicknames), as well as from appellatives that indicate natural conditions or geographical nomenclature. Throughout Ukraine, these geographical titles are common, but the largest concentration is in the southeastern regions.

Key words: toponym, oikonim, stratigraphy, derivational stem, area.

*Гладкоскок Л. Г.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТУ

Анотація. Статтю присвячено комплексному вивченню становлення термінології фахової мови мережі Інтернет у німецькій мові і прогнозуванню її подальшого розвитку у зв'язку з розвитком відповідної галузі знання. На матеріалі 7945 термінів і терміносполук простежено динаміку розвитку німецької термінології Інтернету, запропоновано періодизацію появи термінів у взаємозв'язку з розвитком відповідної галузі науки і техніки, визначено характерні способи термінотворення, а також семантичні особливості термінів.

Німецька термінологія Інтернету пройшла у своєму розвитку три періоди, які відповідають основним етапам розвитку глобальної мережі «Інтернет»: початковий етап формування німецької термінології Інтернету на основі терміносистеми електронно-обчислювальної техніки (1957–1969 рр.), етап розвитку і загальної доступності мережі Інтернет (1970–1990 рр.) і етап виникнення і поширення революційної технології World Wide Web (з 1991 р. до тепер).

Центральним джерелом поповнення німецької термінології Інтернету є англо-американські термінологічні запозичення, які в процесі своєї адаптації в німецькій мові зазнали структурної й семантичної асиміляції. Основним способом термінотворення в досліджуваній термінології є композиція (з переважанням бінарної структури терміна), деривація й аббревіація. Для німецької термінології Інтернету характерним є явище синонімії і полісемії, що відображає динаміку розвитку мережових технологій. Особливістю німецької термінології Інтернету є формальна надмірність засобів реалізації одного поняття, внаслідок чого виникають синонімічні ряди. Специфіка семантичної парадигматики термінів полягає в екстралінгвальній зумовленості термінологічної синонімії, полісемії і всього комплексу системно-структурних зв'язків німецьких термінів Інтернету.

Ключові слова: термін, терміносполука, фахова мова, синонімія, полісемія, лексико-семантичні групи, структура терміна.

Вступ. В умовах науково-технічного прогресу мова постійно зазнає змін під впливом різних процесів, багато з яких пов'язані з оновленням її лексичного складу. Термінологія як особливий пласт лексики допомагає організувати знання, систематизувати, описувати і транслювати їх, створюючи в такий спосіб умови для збереження вже наявних наукових концепцій і накопичення нових знань.

Наше дослідження присвячене структурно-семантичному опису термінології Інтернету в німецькій мові. Проникнення мережових технологій у повсякденне життя мільйонів людей спричиняє поширення лексики цієї галузі науки і техніки, вхо-

дження її в усну комунікацію людей, які не тільки професійно займаються цією проблематикою, а й пов'язані з нею опосередковано, як користувачі, оскільки діяльність багатьох фахівців різних професій сьогодні неможливо уявити без застосування мережі Інтернет. У зв'язку з цим вивчення лексики мережових технологій набуває особливої значущості. Підмова нової галузі виникла на стику багатьох дисциплін і тому складалася на основі їхніх терміносистем. Свої витoki термінологія Інтернету бере в терміносистемі інформатики й обчислювальної техніки, терміни якої й сьогодні становлять значний пласт термінології Інтернету. Однак під час її розвитку формувалися риси, характерні тільки для термінології Інтернету. Через це назріла потреба її виокремлення в окрему підмову науково-технічної термінології та вивчення її особливостей. Це стало вагомою підставою для систематизації й уніфікації німецьких термінів, що обслуговують Інтернет – сферу науки і техніки, яка сприяє забезпеченню високого рівня комунікації в усіх сферах діяльності світового співтовариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми.

Перші наукові дослідження термінології Інтернету з'являються в другій половині 1980-х років. Це низка статей, присвячених питанням функціонування окремих аспектів цієї термінології [1; 2, с. 81-83; 3, с. 97-101]. Окремі терміни мережі Інтернет описано також у працях, присвячених проблемам комп'ютерної техніки [4; 5]. Термінологія Інтернету історично склалася і розвивалася саме як семантичний різновид підмови інформатики й обчислювальної техніки, взявши спочатку за основу її термінологію. Водночас Інтернет набув своєї індивідуальності, ставши частиною єдиної інформаційної структури, унаслідок чого деякі термінологи, які займаються підмовою інформатики й обчислювальної техніки, почали говорити про появу в рамках цієї підмови термінології Інтернету [1, с. 24-31; 3, с. 97-101]. Отже, Інтернет – одна з галузей наукового знання, що найдинамічніше розвивається, термінологія якої перебуває в постійному розвитку, з величезною швидкістю поповнюючись новими термінами. Проте, термінологія Інтернету лише подекуди стає об'єктом спеціального вивчення, що, можливо, пов'язано з небажанням або певним острахом дослідників братися за систематизацію і стандартизацію нових терміносистем, які розвиваються стихійно і вирізняються високим рівнем нестабільності процесів.

Метою нашої студії є комплексне вивчення становлення термінології мережі Інтернет у німецькій мові та здійснення прогнозу її подальшого розвитку у зв'язку з розвитком відповідної галузі знання. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: простежити динаміку становлення

і функціонування німецької термінології Інтернету, запропонувати періодизацію появи термінів у взаємозв'язку з розвитком відповідної галузі науки і техніки, визначити характерні способи терміноутворення, а також семантичні особливості термінів.

Отже, об'єктом нашого дослідження обрано лексику сучасної німецької мови, яка динамічно розвивається і є комунікативно важливою, – термінологію мережі Інтернет. Предмет дослідження – процеси формування лексичного фонду німецької термінології мережі Інтернет. Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка термінології Інтернету з «Німецько-українського інженерно-технічного словника» [6] обсягом близько 20 тисяч термінів і терміносполук, доповнена й уточнена даними лексику П. Гаттенгауера «Das Computerlexikon für Einsteiger: PC, Internet, Smartphone: Alle Begriffe aus der EDV-Welt verständlich erklärt» [7], онлайн-лексику «Das Web-Lexikon: Fachbegriffe von A bis Z verständlich erklärt» (<https://www.chris-hortsch.de/webdesign-blog/web-lexikon.html>), онлайн-гласаріїв «Internet & Slang Begriffe Glossar» (<https://www.internetmatters.org/de/connecting-safely-online/helpful-social-media-safety-guides-and-resources/online-safety-glossary-of-terms/>) і «Digital Analytics Begriffe und Definitionen» (<https://www.atinternet.com/de/glossar/>). Загальний обсяг вибірки склав 7945 термінів і терміносполук.

Для забезпечення достовірності дослідження в процесі роботи використано такі методи: 1) діахронійний і синхронійний аналізи; 2) соціолінгвістичний метод кореляції мовних і соціальних явищ; 3) метод кількісних підрахунків; 4) структурний аналіз з елементами компонентного аналізу. У роботі ми виходимо з розуміння термінології Інтернету як ядра, найбільш значущої, інформативної, кодифікованої частини підмови інформатики й обчислювальної техніки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історії розвитку німецької Інтернет-термінології можна виокремити три періоди. Перший період (1957–1969 рр.) – початковий етап формування німецької термінології Інтернету на основі німецької терміносистеми електронно-обчислювальної техніки. У цей період спостерігається невелика кількість запозичень з англійської мови, що пов'язано з поступовим розвитком мережевих технологій. Мовна політика ФРН до факту іншомовного запозичення була досить лояльною, що призвело до появи певної кількості дублетів англо- і німецькомовного походження. За допомогою кількісного аналізу встановлено, що до цього періоду розвитку мережі Інтернет належить близько 1150 термінів, що становить 14,5 % від усієї вибірки загальним обсягом 7945 одиниць.

У другому періоді (1970–1990 рр.) мережа стає поступово загально-доступною, використовується в економічній, освітній і науковій царинах, з'являється велика кількість англо-американських термінів, що описують нові мережеві ресурси. Цей період характеризується появою великої кількості досліджень американських авторів, присвячених мережевим технологіям. Відповідно, ці дослідження перекладаються іншими мовами, зокрема німецькою. Інтернет проникає на територію Європи, мережеві технології прискорюють свій розвиток. У цей період зареєстровано значну кількість англоамериканських запозичень переважно змішаного типу і кальок. До цього періоду віднесено 3893 терміни, що становить 49 % від загального обсягу вибірки.

Третій період (з 1991 р. до тепер), коли виникла революційна технологія World Wide Web, повсюдно поширюється графічний спосіб відображення інформації в мережі у вигляді Інтернет-сторінок. У термінології ці події відбилися як «термінологічний вибух», оскільки саме в цей час відбувається небувалий розвиток термінології Інтернету, формується основний склад цієї термінологічної системи. Цей період пов'язаний із величезним числом графічно і структурно неасимільованих англоамериканських запозичень. Обмін інформацією відбувається надзвичайно швидко, внаслідок чого ані фахівці, ані термінологи, ані перекладачі науково-технічної літератури не встигають опрацювати всі англіцизми, які надходять у німецьку термінологію, оскільки центр розвитку мережевих технологій перебуває у США. Багато європейських фахівців дають своїм винаходам англійську назву, що має сприяти їхній якнайшвидшій інтеграції в процес комунікації, який здійснюється сьогодні в переважній більшості випадків англійською мовою. До третього періоду становлення німецької термінології Інтернету зараховано 2902 терміни, тобто 36,5 % отриманої вибірки.

У результаті дослідження термінології Інтернету в німецькій мові обсягом 7945 термінологічних одиниць виокремлено такі лексико-семантичні групи термінів:

1) протоколи, що обслуговують Інтернет (202 термінологічні одиниці). Сюди входять такі терміни, як *Transmission Control Protocol / Internet Protocol* «протокол управління передачею / міжмережевий протокол, протокол TCP/IP», *IP < Internet Protocol* «Інтернет-протокол, протокол IP», *TELNET* «протокол емуляції терміналу», *NTV < Network Virtual Terminal* «мережевий віртуальний термінал, протокол NTV», *TCP < Transmission Control Protocol* «протокол керування передаванням» тощо;

2) ресурси мережі Інтернет (3162 термінологічні одиниці), наприклад, *WWW < World Wide Web* «Всесвітня павутина», *HTML < Hypertext Markup Language* «мова опису гіпертексту», *HTTP < Hypertext Transport Protocol* «протокол передачі гіпертексту», *E-Mail < Electronic Mail* «електронна пошта» тощо;

3) мережева архітектура (4027 термінологічних одиниць), наприклад, *LAN < Local Area Network* «локальна обчислювальна мережа», *Ringnetz* «кільцева мережа», *Emulation* «емуляція», *Paging* «пейджинг», *Modem* «модем» тощо;

4) безпека в мережі Інтернет (554 термінологічні одиниці), наприклад, *Virus* «вірус», *Firewall* «брандмауер, захисна система, заслін», *Datensicherheit* «безпека даних», *Raubkopie* «піратська копія», *Virensscanner* «програма сканування вірусів», *Virendiagnostik* «вірусна діагностика» та інші.

З погляду формальної словотвірної структури поділяємо 7945 досліджуваних термінів на 4 групи: прості терміни, деривативи (похідні терміни), композити (складні терміни), терміносполуки (стійкі термінологічні комплекси) і абрєвіатури.

Прості терміни – це кореневі слова, загалом 174 одиниці (2,2 % від загальної кількості термінів), як-от: *Account* «обліковий запис», *Bang* «експліцитне завдання маршруту», *Chat* «чат», *Disk* «диск», *Echo* «відтворення», *Flag* «мітка, маркер», *Grid* «мережа», *Host* «хост» тощо. Усі наведені терміни суцільнооформлені незалежно від їхньої вихідної структури. Граматичні значення цих термінів (насамперед відмінкові) здебільшого передаються відмінюваним артиклем.

До групи деривативів віднесено 1466 термінів, що становить 18,5 % від загальної кількості термінів. Ця група містить значну кількість англо-американських запозичень. Афіксальні

деривати в німецькій термінології Інтернету представлені термінами, утвореними за допомогою суфіксів, префіксів і префіксально-суфіксальним способом.

Поява префіксальних термінів зумовлена інтенсивним вживанням інтернаціональних (греко-латинських) префіксів, що проникають у німецьку мову разом із запозиченими англо-американізмами. Це префікси характерні для мови науки: *anti-*, *micro-*, *macro-*, *mini-*, *re-*, *pre-*, *post-*, *non-*, як-от: *Antivirus* «антивірус», *Miniterminal* «мінітермінал», *PostScript* «мова опису сторінок друкованих документів», *Pre-Sales* «передпродаж» тощо. Іншим джерелом префіксації є проникнення в систему німецької мови англійських префіксів *off-*, *on-*, *out-*, *over-*, *up-*, як-от: *Offline* «автономний режим», *Online* «інтерактивний режим», *Overhead* «непродуктивні витрати», *Uplink* «з'єднання з магістраллю» тощо. Серед німецьких префіксів переважають *ab-*, *an-*, *aus-*, *auf-*, *be-*, *durch-*, *ein-*, *emp-*, *halb-*, *hin-*, *nach-*, *neben-*, *rück-*, *über-*, *um-*, *unter-*, *ur-*, *ver-*, *vor-*, *zu-*, як-от: *Abbruch* «аварійне завершення роботи», *Anlage* «пристрій», *Befehl* «команда», *Eingabe* «ввід», *Festplatte* «жорсткий диск, вінчестер», *Nebestelle* «підпорядкований вузол локальної мережі зв'язку», *Vorlage* «шаблон» тощо.

Серед суфіксальних дериватів продуктивними в німецькій термінології Інтернету є низка споконвічних німецьких, інтернаціональних та англійських суфіксів, а саме:

– німецькі суфікси *-e*, *-er*, *-ent*, *-ie*, *-ierung*, *-ik*, *-ion*, *-or*, *-schaft*, *-tät*, *-ung*, *-ur*, наприклад: *Quote* «цитування текстових уривків із повідомлень», *Peripherie* «зовнішні пристрої», *Kapazität* «максимальна швидкість передачі даних», *Packung* «пакування», *Prozedur* «процедура, процес, протокол» тощо;

– інтернаціональні суфікси, властиві багатьом мовам, наприклад, *-ment*, *-ion*: *Alignment* «налаштування», *Management* «менеджмент», *Payment* «платіж, внесок», *Kollision* «конфлікт», *Option* «опція, необов'язковий параметр, додаткові кошти»;

– англійські суфікси *-ure*, *-ing*, *-y*, як-от: *Binary* «двійковий розряд», *Feature* «функція, властивість, технічна характеристика», *Naming* «ідентифікація імен, служба імен», *Paging* «пейджинговий зв'язок»;

– суфікси *-or* і *-er* спільні для англійської та німецької мов, наприклад: *Banner* «банер», *Filter* «фільтр, шлюз», *Kursor* «курсор», *Prozessor* «процесор», *Server* «сервер» тощо.

Префіксально-суфіксальні деривати представлені такими термінами, як *Abbildung* «відображення», *Outtasking* «передача завдань стороннім організаціям», *Outsourcing* «залучення співвиконавців», *Overheading* «службові, протокольні сигнали або дані», *Redirecting* «переадресація» тощо. У проаналізованій термінології деривативи, утворені цим способом, представлені здебільшого термінами з дієслівною похідною основою, що відображає процесуальний характер дій за допомогою комп'ютера взагалі, і в мережі «Інтернет» зокрема.

Деякі англо-американські деривативи мають структуру, що не має аналога в німецькій мові. Ці похідні терміни містять у своєму складі постпозитивні службові морфеми – прислівники або післялоги, які виконують морфосинтаксичну функцію прийменника, але на відміну від останнього перебувають у постпозиції, як-от: *Add-On* «розширення», *Back-Up* «резервна копія», *Dial-Up* «кодовий виклик», *Walk-Through* «переміщення (у віртуальному середовищі)». Вони можуть слугувати базою для подальшого словотвору: *Backup-Kapazität* «резервна ємність», *Dial-Up-Verbindung* «з'єднання телефонною лінією»,

Hot-Standby-Betriebsweise «режим резервування», *Spill-Over-Effekt* «побічний ефект» тощо.

Композит, або складне слово, визначається як утворення, що складається принаймні з двох або більше слів. Серед термінів-комполітів виокремлюємо: 1) споконвічні німецькі терміни; 2) повністю запозичені терміни; 3) композити, що містять крім англійської основи інтернаціональний компонент; 4) композити, до складу яких входить німецький компонент, так звані міжмовні гібриди.

У досліджуваній термінології наявні 3820 комполітів (48,1 % вибірки), як-от: *Abfragetechnik* «метод опитування», *Bearbeitungsfenster* «вікно редагування», *Echtzeitkommunikation* «комунікація в режимі реального часу», *Leitseite* «головний блок, головна сторінка» тощо.

Група повністю запозичених термінів представлена такими комполітами: *Access Provider* «провайдер послуг Інтернет», *Bannerkiller* «програма знищення банерної реклами», *Gamertag* «фіктивне ім'я гравця», *Groupmail* «групове повідомлення», *Thumbnail* «мініатюра», *Wallpaper* «фонове зображення», *Watchdog* «сторожова схема, схема забезпечення безпеки» тощо.

Наступну групу становлять терміни, що мають у своєму складі інтернаціональний компонент, тобто термін або окремий терміноелемент, що функціонує у трьох і більше мовах: *Privatkode* «код особистого доступу», *Download-Prozess* «процес завантаження», *Kollisionsphase* «фаза конфлікту», *Kommunikationsroutine* «комунікаційна підпрограма», *Satellitennavigation* «супутникова навігація» тощо. Іноді в таких термінах інтернаціональний компонент наводиться відповідно до правил німецької орфографії, як-от: *Kode* (англ. *code*), *Prozess* (англ. *process*), *Kollision* (англ. *collision*). Ці факти субституції англійською оформленого інтернаціоналізму його німецьким аналогом можна вважати ознаками асиміляції терміна.

Найпоширенішим типом комполітів у проаналізованій термінології є двокомпонентні терміни, як-от: *Faserbündel* «волоконно-оптична шина», *Funktionstaste* «функціональна клавіша», *Endbenutzer* «кінцевий користувач». До групи двокомпонентних складних термінів входить також значна кількість міжмовних гібридів і кальок, які складаються з різномовних компонентів, як-от: *Client-Programm* «програма-клієнт, клієнтська програма», *Computerverbund* «комп'ютерний пул». Трикомпонентні складні терміни містять гібриди й кальки, як-от: *Aktivlautsprecher* «динамік», *Änderungssuchprogramm* «програма пошуку змін», *Kanaldefinitionsdatei* «файл формату опису каналу». Кількість чотирикомпонентних комполітів невелика, як-от: *Mehrkanaldatenübertragung* «багатоканальна передача даних», *Datenfernverarbeitungseinrichtung* «пристрій дистанційної обробки даних». Усі складні терміни утворені за моделлю детермінантного словоскладання, при якій складний термін є поєднанням з двох компонентів, які можуть мати різну словотвірну структуру, але членування складного слова в німецькій мові завжди бінарне, причому перший компонент визначає другий, а другий дає загальну морфологічну і семантико-категорійну характеристику всього комполіта.

Група терміносполук поділена на дві підгрупи: 1) атрибутивні терміносполуки і 2) багатокомпонентні терміносполуки. Атрибутивні терміносполуки складаються з означення й означуваного слова і можуть бути зв'язними та вільними. Під зв'язною терміносполукою розуміють стійке термінологічне

поєднання, у якому неможлива субституція елементів, що його складають, без порушення семантичної цілісності всієї терміносполуки. Прикладами зв'язних атрибутивних терміносполук є *Dedicated Line* «відділена лінія», *kontextsensitive Hilfe* «контекстно-залежна довідка», *lokaler Name* «локальний ідентифікатор», *parallele Gruppeninformation* «паралельно передана інформація», *schnelle Informationswiederauffindung* «прискорений пошук інформації», *tiefgestellter Index* «нижній покажчик» тощо. Вибірка термінів мережі «Інтернет» містить 309 терміносполук цього типу, що становить 3,9 % від загальної кількості термінів. Усередині вільного атрибутивного термінологічного поєднання можлива синонімічна субституція першого компонента зі збереженням семантичної цілісності всієї терміносполуки, наприклад: *Electronic Cach – Digital Cach* «електронні засоби оплати», *Electronic Book – Digital Book* «електронна книга» тощо.

Багатокомпонентні терміносполуки, що складаються з трьох і більше компонентів, оформлені роздільно, але є цілісними номінативними одиницями, наприклад, *Data Grid Virtual File Driver* «віртуальний файловий драйвер мережевих даних», *Internet Protocol Address* «адреса протоколу Інтернет», *Computer Aided Design* «комп'ютерний дизайн» тощо. Вибірка термінів Інтернету містить усього 9 терміносполук цього типу, що становить 0,1 % від загальної кількості термінів. Терміносполуки з'являються в тих випадках, коли предмети і явища позначаються одночасно за кількома ознаками. Більшість багатокомпонентних запозичень, які надходять у німецьку мову, піддаються лексико-семантичній асиміляції, утворюючи кальки або гібриди. На це явище впливають і екстралінгвальні чинники – прагнення до мовної економії у галузі інформаційних технологій, що зумовлює запозичення величезної кількості англо-американських термінів-скорочень.

Найбільш репрезентативною групою серед термінології Інтернету є аббревіатури (2171 аббревіатур, 27,3 % від загального числа термінів). Для сучасної термінологічної лексики характерне прагнення до скорочення складних термінів і терміносполук задля раціоналізації наукової мови. У вибірці термінів Інтернету запозичені аббревіатури представлені кількома типами: складові скорочені терміни (56 термінів, 0,7 % вибірки) з усіченням першого або другого елемента, ініціальні аббревіатури, усічення (скорочення з перших літер або першого складу терміна), комбіновані аббревіатури, що складаються з аббревіатури і нескороченого терміна, акроніми і скорочення, один з елементів яких замінено числівником, загалом 27 термінів, як-от: *WORM* < *Write Once Read Multiple* «компакт-диск з одноразовим записом і багаторазовим зчитуванням», *BIGFON* < *Breitbandiges Integriertes Glasfaser-ortsnetz* «широкопasmугова інтегрована волоконно-оптична мережа», *ABEL* < *Auftragsbelegerstellung* «складання завдань», *TXVerAnl* < *Textverteileranlagen* «установка текстового розподілу» тощо. Усі розглянуті терміни пройшли складний шлях становлення в мові-джерелі, зазнавши процесу універбації, оскільки їхнє значення виникло внаслідок словотвірної інтеграції смислосучасних елементів, конвертації з класу дієслів у клас іменників, а також спеціалізації значення.

Висновки. Структурно-семантичний аналіз німецької термінології Інтернету дає підстави зробити висновок, що ця термінологія пройшла у своєму розвитку три періоди, в кожен з яких її становлення і функціонування зумовлене екстра-

лінгвальними чинниками. Виокремлені періоди відповідають основним етапам розвитку глобальної мережі «Інтернет». Центральним джерелом поповнення німецької термінології Інтернету є англо-американські термінологічні запозичення, які в процесі своєї адаптації в німецькій мові зазнали структурної й семантичної асиміляції. Переважним способом термінотворення в досліджуваній термінології є композиція (з переважанням бінарної структури терміна), деривація й аббревіація. Для німецької термінології Інтернету, що перебуває в процесі становлення і формування, характерним є явище синонімії і багатозначності, що визнаються закономірними та виправданими, оскільки відображають динаміку розвитку мережевих технологій. Особливістю німецької термінології Інтернету є формальна надмірність засобів реалізації одного поняття, внаслідок чого виникають синонімічні ряди. Специфіка семантичної парадигматики термінів полягає в екстралінгвальній зумовленості термінологічної синонімії, полісемії, антонімії, гіперо-гіпонімії та всього комплексу системно-структурних зв'язків німецьких термінів мережі Інтернет.

Література:

1. Bruns Th. Französische Internet-Terminologie (DE-FR). *Lebende Sprachen*. 2001. 46(1). Nr. 1-2. S. 24-31.
2. Hofmann G. Die deutsche Terminologie der Rechentechnik – eine englische Terminologie? *Sprachpflege*. 1983. Nr. 6. S. 81-83.
3. Langner H. Zum Wortschatz der Sachgruppe Internet. *Muttersprache*. 2001. Jahrgang 111. Nr. 2. S. 97-101.
4. Faber E. *IT und IT-Sicherheit in Begriffen und Zusammenhängen: thematisch sortiertes Lexikon mit alphabetischem Register zum Nachschlagen*. Wiesbaden: Springer Vieweg, 2021. 277 S.
5. Porath R. *Internet, Cyber- und IT-Sicherheit Von A-Z: Aktuelle Begriffe Kurz und Einfach Erklärt - Für Beruf, Studium und Privatleben*. Berlin/Heidelberg: Springer, 2020. 373 S.
6. Кійко С.В. *Німецько-український інженерно-технічний словник : Близько 20 000 термінів і терміносполук*. Чернівці: ЧНУ, 2020. 468 с.
7. Hattenhauer R. *Das Computerlexikon für Einsteiger: PC, Internet, Smartphone: Alle Begriffe aus der EDV-Welt verständlich erklärt*. 3., aktual. Aufl. Bonn: Rheinwerk Verlag GmbH, 2023. 497 S.
8. Baran P. On Distributed Communications Networks. *IEEE Transactions on Communications Systems*. 1964. Vol. 12, Issue 1. Pp. 1-9.
9. Kahn R.E., Cerf V.G. A Protocol for Packet Network Intercommunications. *IEEE Transactions on Communication*. 1974. Vol. COM-22, Nr. 5. S. 637-648.
10. Licklider J.C., Clark W.E. On-line man-computer communication. *Proceedings of the AFIPS 1962 Spring Joint Computer Conference*. New York: Association for Computing Machinery, 1962. S. 113-128.

Hladkoskok L. Structural and semantic features of Internet terminology

Summary. The article is devoted to a comprehensive study of the formation of the terminology of the professional language of the Internet in the German language and forecasting its further development in connection with the development of the relevant field of knowledge. Based on 7945 terms and term combinations, the author traces the dynamics of the development of German Internet terminology, proposes a periodisation of the emergence of terms in connection with the development of the relevant field of science and technology, identifies the characteristic ways of term formation, as well as the semantic features of terms.

The German Internet terminology has gone through three periods in its development, which correspond to the main stages of development of the global Internet: the initial stage of formation of the German Internet terminology on the basis of the German terminology system of electronic computing technology (1957–1969), the stage of development and general availability of the Internet (1970–1990) and the stage of emergence and spread of the revolutionary technology World Wide Web (from 1991 to the present).

The central source of replenishment of the German Internet terminology is Anglo-American terminological borrowings, which in the process of their adaptation in German have undergone structural and semantic assimilation. The main ways of term formation in the studied terminology are composition

(with the predominance of the binary structure of the term), derivation and abbreviation. The German Internet terminology is characterised by the phenomenon of synonymy and polysemy, which reflects the dynamics of the development of network technologies. The peculiarity of the German Internet terminology is the formal redundancy of the means of realisation of one concept, which results in synonymous series. The specificity of the semantic paradigm of terms lies in the extralinguistic conditionality of terminological synonymy, polysemy, antonymy, hyper- and hyponymy and the whole complex of systemic and structural relations of German Internet terms.

Key words: term, term combination, professional language, synonymy, polysemy, lexical and semantic groups, term structure.

Грек М. О.,

*аспірант кафедри загального та слов'янського мовознавства
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛАХ СЕРІЇ ПІДРУЧНИКІВ «UPSTREAM»)

Анотація. У статті проводиться аналіз структурно-семантичних та морфологічних особливостей фразових дієслів у педагогічному дискурсі. Матеріалом дослідження слугує вибірка фразових дієслів серії підручників «Upstream» рівня B2 (Intermediate), B2 (Upper-Intermediate), C1 (Advanced). Фразові дієслова є широко досліджуваною темою зарубіжних та вітчизняних лінгвістів, філологів, однак семантика та морфологія компонентів фразового дієслова не є вичерпаною темою до цих пір. Фразові дієслова у більшій мірі відносяться до розмовної лексики, ніж до академічної, однак, останнім часом спостерігається тенденція до «окультування» ФД та імплементації їх у різні сфери. У статті акцентується увага на місці фразових дієслів у педагогічному дискурсі, а також дається визначення поняття «фразове дієслово» в рамках чисельних досліджень. Визначено, що фразове дієслово – це зазвичай дво- або трьох компонентна структура, яка складається з дієслова та постпозитива, і яка складає неподільну семантичну єдність. Наголошено на тому факті, що фразові дієслова є невід'ємною лексичною складовою будь-якого навчально-методичного комплексу з англійської мови. Підкреслено роль фразових дієслів у процесі вивчення англійської мови студентами-філологами. У статті продемонстровано критерії, за якими розрізняють прості та фразові дієслова, що відносить ФД до особливої категорії лексичних одиниць. Досліджено морфологічні та структурно-семантичні особливості компонентів фразових дієслів. Особливу увагу було приділено природі постпозитиву. За структурою ФД поділяються на три види: «дієслово + прислівник», «дієслово + прийменник», «дієслово + прислівник + прийменник». Переважна більшість дієслів у вибірці відповідає першому структурному виду. Розглянуто семантичні відношення між складовими частинами фразових дієслів представлених у підручниках «Upstream». Виділено п'ять категорій для класифікації. У ході наукової розвідки було відмічено високу ідіоматизацію більшості фразових дієслів у вибірці. Паралельно з тим зазначено, що багато ФД можуть належати до кількох категорій через багатозначність. Зроблено висновки щодо отриманих результатів, а також окреслено перспективи подальших розробок з даної теми.

Ключові слова: фразове дієслово, постпозитив, педагогічний дискурс, семантичні та морфологічні особливості.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Освітній процес в рамках вищої школи набуває критичного значення, оскільки формування нового покоління та його інтеграція в європейське суспільство – це запорука успішного роз-

витку країни. Вчені та науковці постійно знаходяться у пошуку нової освітньої парадигми, методології, підходів до організації навчального процесу, оскільки цього вимагають нові покоління, геополітичні та соціальні фактори, тенденції тощо. Таким чином, педагогічний дискурс (ПД) вищої школи поповнюється предметами та питаннями для дискусій серед педагогів, викладачів, студентів та усіх учасників освітнього процесу загалом. Актуальність лексичного наповнення англомовних підручників для студентів вищих навчальних закладів – один із головних критеріїв, за яким підбирається навчально-методичний комплекс для студентів-філологів. Серія підручників «Upstream» має потужну лексичну базу та вивірених словник і тим самим слугує надійним джерелом інформації протягом усього періоду навчання. Окрім лексичних одиниць, що відносяться до базового словникового мінімуму, ідіом, фіксованих виразів, вузькоспеціальних термінів відповідно до тем, згідно рівню підручника також представлені фразові дієслова (ФД). Український вчений-лінгвіст А. Ніколенко зазначає, що «вони заповнюють пустоти в лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити назви сторін діяльності, які пізнані людиною» [1, с. 31]. В українській мові немає аналогів фразовим дієсловам, таким чином актуальність та необхідність їх вивчення не підлягає сумнівам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Процес опанування іноземної лексики студентами лежить у площині освітнього, лінгвістичного, методологічного, комунікативного дискурсу, дискурсу англомовних підручників, однак, на нашу думку, концепція педагогічного дискурсу охоплює усі вищевведені, і саме в рамках вказаного дискурсу та його піддискурсів ми зможемо виконати поставлене завдання. Тому перш ніж перейти до аналізу структурно-семантичних та морфологічних аспектів фразових одиниць, необхідно визначитися із поняттям педагогічного дискурсу та місцем ФД у ньому.

Поняття педагогічного дискурсу зародилося у 70-х роках ХХ століття завдяки Дж. Сінклеру і Р. Кулхарду. З того часу і до сьогодні педагогічні дослідження торкалися таких аспектів як лінгвістична взаємодія вчителя і учня, освітня політика вищої школи, інноваційні процеси у навчальному процесі, методологія, мотиваційна складова тощо. Взагалі педагогічний дискурс розглядається науковцями з різних аспектів та позицій.

Дослідники М. Кухта та О. Кучерява розглядають педагогічний дискурс як особливий різновид спілкування, що відбувається в межах освітнього середовища і визначається статусно-рольовими відносинами учасників комунікації [2, 3].

Простіше кажучи, педагогічний дискурс являє собою «... сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій учасників навчальної

ситуації, обумовлених метою та завданням освітнього процесу та орієнтованими на підвищення рівня знань тих, хто навчається» [4, с. 31]. Безперечним є той факт, що головною метою педагогічного дискурсу є передача інформації, знань, необхідних для здобуття певного рівня освіти – процес, який задіє вербалізований інструментарій – тексти учбової програми (підручники, посібники), через який педагог, автор підручника намагається налагодити взаємодію зі студентами, учнями. Дослідженню теоретичних та дидактичних аспектів ПД, його типології, ролі в структурі інноваційних процесів у вищій школі присвятили свої роботи видатні вітчизняні вчені-лінгвісти М. Росток, Г. Черевичний, О. Лучанінова, А. Пирик, В. Андрущенко, І. Силадій, Л. Колток, І. Ситник, А. Нікітіна, М. Кухта, О. Кучерява.

Фразові дієслова є невід'ємною лексичною складовою будь-якого навчально-методичного комплексу з англійської мови. Для здобувачів-філологів вживання ФД на постійній основі демонструє певний рівень володіння мовою. Традиційно вважається, що сам термін «фразове дієслово» був вперше вжитий Логаном П. Смітом у словнику «Words and Idioms». За його словами фразові дієслова – це найбільш яскрава ідіоматична особливість англійської мови [5, с. 169]. Наприклад фразове дієслово *break down* має чотири значення: 1) (int) (of machinery) stop working; 2) (int) (of a person) lose control of feelings; 3) (int) (of talks/negotiations etc) fail; 4) (tr) separate under headings [6].

Кембриджський онлайн-словник пояснює значення терміну суто описово: «a phrase consisting of a verb and adverb or preposition, which together function as a verb» – «Фраза, яка складається із дієслова та прислівника або прийменника і яка функціонує як дієслово» [7]. Наприклад *break in, carry off, come across, fall apart, fall behind with*. [6]. Схожу дефініцію надають дослідники К. Дарвін та Л. Грей, які описують ФД як «поєднання «дієслово + частка», яке функціонує як одне дієслово, обидві частини якого втрачають значення, щоб утворити нову лексичну одиницю» [8]. Наприклад *get along with* – be on friendly terms; *hold back* – 1) control (tears, laughter), 2) hesitate; *keep out* – exclude sb/sth. [6]

Класичне визначення терміна «фразове дієслово», яке описує це поняття, максимально вичерпно надає Дж. Поуві: «... комбінація власне простого дієслова (*bring, come, look, run*) та адвербіального постпозитива (прислівникового/прийменникового компоненту) (*forward, by, out, after*), що представляє собою єдину семантичну і синтаксичну одиницю» [9, с. 117], таку як *bring forward* = move sth to an earlier date or time, *come by* = obtain, *look out* = be careful, *run after* = chase [10].

Явище фразових дієслів англійської мови не втрачає своєї актуальності до цих пір і є предметом зацікавленості багатьох вітчизняних дослідників (О. Орловська, Т. Ніколаєва, О. Воробйова, М. Карпушина, Л. Мацепура, Н. Бобер, І. Зозуля).

Формулювання мети статті. Мета нашого дослідження полягає у визначенні семантичних та морфологічних особливостей фразових дієслів, які містяться у підручниках рівнів B2 (Intermediate), B2+ (Upper-Intermediate) та C1 (Advanced) серії «Upstream». Аналіз відібраних фразових дієслів як необхідного лексичного компоненту у вивченні іноземної мови студентами філологічної спеціальності вважаємо головним завданням.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Було відібрано 217 фразових дієслів з підручника серії Upstream

рівня Intermediate, 250 з рівня Upper-Intermediate та 83 з рівня Advanced. Таким чином, ми проаналізуємо не просто набір хаотично вибраних лексичних одиниць, а порівняємо їх якісно та кількісно в залежності від потенціального рівня володіння мовою. Варто зауважити, що у підручнику рівня Upper Intermediate набір фразових дієслів той самий, що і на рівні Intermediate за виключенням 35 нових фразових дієслів. На нашу думку це зроблено авторами підручника навмисне для кращого закріплення лексичного матеріалу, адже в процесі навчання англійської мови фразові дієслова вводяться для широкого застосування в мовленні саме на рівнях не нижче Intermediate. Також необхідно враховувати той факт, що ФД можуть мати різне значення в залежності від контексту та тематики: *hang up* = 1) put sth in a high position; 2) end a phone call, *cheer up* = 1) make more cheerful; 2) become more cheerful, *be in* = 1) at home; 2) in fashion, *be out* = 1) not at home; 2) out of fashion [10].

Чисельні дослідження присвячено проблемі розрізнення простих та фразових дієслів. Ряд науковців (Дж. Поуві, І. С. Зозуля, Т. М. Ніколаєва) пропонують наступні критерії для визначення ФД [9, 7].

1. Можливість заміни фразового дієслова простим, що вказує на семантичну єдність ФД. *The war memorial was destroyed by an explosion = blown up. The bomb exploded in the town centre = went off* [10, с. 123]. Варто також зауважити, що на цьому принципі побудовані завдання у підручниках «Upstream», у яких студентам пропонується замінити звичайне дієслово фразовим і навпаки пояснити речення з фразовими дієсловами за допомогою простих дієслів.

2. Ідіоматичність. Дж. Поуві визначає ідіому як «поєднання двох або більше слів, які функціонують як неподільне ціле» [9, с. 118]. Більшість фразових дієслів становлять єдність, значення якої складно розшифрувати виходячи лише зі значень окремих компонентів ФД. Наприклад *go over* означає to examine, або *take in* = to understand. Однак характеристика ідіоматичності не може в повній мірі відповідати за розмежування фразових дієслів.

3. Пасивізація (можливість функціонувати в пасивному стані). Дж. Поуві наголошує, що більшість дослідників розглядають пасивізацію як характерний процес саме для перехідних фразових дієслів [9, с. 119]. *Emma took over control of the company when her father retired. – Control of the company was taken over by Emma when her father retired* [6, с. 154]. Пасивізації також підлягають і трьох-компонентні фразові дієслова: *They sent out on leaflets to everyone in their neighbourhood advertising their new business. – Leaflets were sent out on to everyone in their neighbourhood advertising their new business* [11, с. 105].

4. Наступний критерій є більш надійним для визначення перехідного фразового дієслова з прислівником постпозитивом. На відміну від прислівника зі звичайним дієсловом прислівниковий постпозитив зазвичай може стояти перед об'єктом (додатком). Порівняємо: *If you're coming to the house later, could you bring over your CD player? If you're coming to the house later, could you bring your CD player over?* [10, с. 59].

Як вже було зазначено вище, фразове дієслово – це єдина неподільна семантична одиниця мови, в якій все смислове навантаження передається через структуру «дієслово + постпозитивний компонент». Про семантичну роль постпозитивного компонента говорить дослідниця англійських фразових дієслів Воробйова: «постпозитивний компонент розгляда-

ється як незмінний словотворчий елемент, який стоїть після дієслова й утворює з ним єдине смислове ціле» [12, с. 20]. Інша дослідниця Дідо Н. Д. називає другий елемент фразового дієслова післядієслівним компонентом «...прислівниково-прийменникової природи, який внаслідок послаблення своєї прислівникової або прийменникової функції утворює з дієсловами відносно стійкі семантичні та синтаксичні сполучення» [13, с. 116]. При класифікації фразових дієслів за морфологічної природою постпозитива постає питання як відрізнити прислівник від прийменника в ролі постпозитивного компоненту, якщо в англійській мові лексеми *off*, *by*, *around* можуть відноситися до обох частин мови. Дослідники Дж. Поуві та І. С. Зоуля розрізняють постпозитиви, які можуть виступати тільки прийменниками, тільки прислівниками або можуть бути і тим і тим. Якщо після постпозитива стоїть об'єкт (займенник), то сам постпозитив є прийменником, якщо об'єкт відсутній, то другий компонент ФД є прислівником [9, с. 117]. Наприклад *Sooner or later we will have to do up room keys and have only card keys* [6, с. 44]. У наведеному прикладі *room keys* виступає об'єктом, тому «*up*» у ФД *do up* (= fasten; tie) є прийменником. У реченні *Schools break up for the summer holidays tomorrow* [6, с. 12]. Після ФД «*break up*» = (of schools, etc); stop for holidays) об'єкт відсутній, тому «*up*» – це прислівник в ролі постпозитива. Ще одним фактором, який відрізняє прийменник від прислівника є можливість заміни об'єкта (додатка) на особовий займенник. *We put off our picnic, hoping the next day would be less overcast* [11, с. 33] – *We put off it...* «**Off**» у даному випадку є прийменником. Якщо заміна неможлива, то в ролі постпозитива виступає прислівник: *The mini-skirt is out this summer* [10, с. 85].

За морфологічною природою постпозитивний компонент фразового дієслова все ж можна розділити на прислівники та прийменники. Таким чином представлені ФД за структурною ознакою поділяються на такі групи:

1) «дієслово + прийменник»: *carry on* = continue, *pick on* = bully, *set in* = continue, develop, *go under* = fail/go bankrupt, *get across* = convey [11];

2) «дієслово + прислівник»: *bring back* = cause to recall, *look up* = look for sth in an appropriate book/list, *pass away* = die, *see off* = accompany a traveller to his/her plane, train, etc, *go ahead* = be allowed to happen [6];

3) «дієслово + прислівник + прийменник»: *catch up with* = reach the same level, standard, *come down to* = be passed on to sb by inheritance, *do away with* = abolish, *fall back on* = turn to sb/sth for help when other plans have failed, *get through to* = reach by phone [10].

Кількісний аналіз вибірки демонструє наступні результати. Фразових дієслів зі структурою «дієслово + прийменник» на рівні B2 – 61 лексична одиниця, структуру «дієслово + прислівник» представляє 118 лексичних одиниць, «дієслово + прислівник + прийменник» на рівні B2 – 38 лексичних одиниць.

З 250 фразових дієслів представлених на рівні B2+ (Upper Intermediate), найбільшу кількість складають ФД з прислівниковим постпозитивним компонентом (143 одиниці), 68 фразових дієслів функціонують за структурою «дієслово + прийменник» та найменшу кількість складають ФД зі складним постпозитивним компонентом (прислівник + прийменник) – 39 одиниць.

На рівні C1 з 83 вибраних лексичних одиниць запропоновано для засвоєння всього 5 фразових дієслів останнього мор-

фологічного типу: *put up with* = tolerate, *stand in for* = replace, *send out on* = order, *drag out of* = manage to elicit, *keep up with* = stay on the same level as [11]. Також представлено 51 фразове дієслово з прислівників та 27 дієслів з прийменників в ролі постпозитива. Невелика кількість фразових дієслів на рівні C1 взагалі зумовлена, на нашу думку, тим фактом, що весь базовий об'єм ФД засвоюється на рівнях B1 та B2, на рівні C1 на цьому увага авторами підручника не акцентується.

Завдяки кількісному методу можемо зробити проміжні висновки щодо морфологічної складової фразових одиниць у вибраній серії англійських підручників. На усіх мовних рівнях переважну кількість займають фразові дієслова з прислівниковим постпозитивним компонентом. Найменшу кількість складають лексичні одиниці структури «дієслово + прислівник + прийменник».

На нашу думку, чітке розмежування постпозитиву на конкретні частини мови (прислівник/прийменник) пов'язане з певними труднощами особливо за відсутності контексту.

Розглянемо семантичні відношення між складовими частинами фразових дієслів представлених у підручниках «Upstream». Класифікувати ФД можна за наступними критеріями:

1) фразові дієслова, у яких постпозитив несе своє первинне семантичне значення: *call back* = telephone again in return for a phone call, *get up* = rise from bed, *look round* = inspect a place, *take away* = remove [10];

2) фразові дієслова, в яких постпозитив все ще зберігає своє первинне значення, а дієслово вже має яскраво виражений метафоричний характер: *break to* = tell (bad news) to sb in a kind way, *bring up* = raise a child, *cut across* = take a shorter way [6];

3) фразові дієслова, в яких постпозитивний елемент відповідає за основні семантичні зміни значення конструкції. У вибірці з підручника «Upstream» представлені такі аспектуальні значення фразових дієслів:

– початок виникнення дії: *break into* = enter by force, *get on* = enter (bus, train, etc), *cut in* = move suddenly in front of another car [10]. Тут варто зауважити, що можна розглядати цю категорію не тільки в прямому, але і в переносному (метафоричному) значенні, де, однак, постпозитив відіграє туж саму роль: *come up* = arise occur; *break out* = (of war, etc) begin suddenly, *come out* = begin to blossom, *get down to* = start doing sth seriously, *set off* = start a journey, *set out* = 1) begin a journey, 2) intend to do sth, *set up* = start a business [10];

– продовження дії: *carry on (with)* = continue, *get along* = continue despite difficulties, *get through* = go on living through difficult times, *go on* = continue; *keep on* = continue despite difficulties, *keep up with* = continue to be informed [10]. Як бачимо фразові дієслова даної категорії представлені синонімами за рідким контекстуальним виключенням. Таким чином студенти, які вивчають ФД, ознайомлюються з більшою варіативністю вживання ФД, що впливає на їх рівень лінгвістичної обізнаності;

– зміна стану: *calm down* = become less upset, *come down with* = become ill, *get over* = recover from, *get up* = rise from bed, *go down with* = become ill, *let up* = become less strong, *pass away* = die [10];

– багато фразових дієслів представлено у категорії «пошук», «пізнання», «отримання інформації»: *carry out* = conduct an experiment, *look for* = search, try to find, *look into* = investigate, *look on* = observe, *look over* = examine carefully, *look round* = inspect a place, *look through* = look at quickly, *look*

up = look for sth in an appropriate book/list, *see over* = inspect a place [10];

– припинення/завершення дії – одна з найбільших семантичних категорій, у якій представлено ФД: *end up* = finish up, result in, *get through* = finish (a piece of work), *give out* = come to an end, *go out* = stop burning, *pull up* = stop, *run out of* = no longer have a supply, *switch off* = stop sth working (for electrical devices, engines, etc), *use up* = finish sth so that none of it is left, *break down* = (of machinery) stop working, *break into* = interrupt, *break off* = end a relationship/agreement, *break up* = 1) (of schools, etc); stop for holidays, 2) end a relationship, *carry through* = complete successfully in spite of difficulty, *cut into* = interrupt [10];

4) фразові дієслова, дві частини яких створюють ідіоматизоване семантичне значення, але вмотивованість зберігають: *carry sth through* = manage to accomplish, *put off* = postpone, *bring in* = introduce, *keep back* = reserve [11];

5) фразові дієслова, складові яких досягають максимальної ідіоматизації: *carry off* = manage a victory, *put up* = construct, assemble, *bring round* = revive, *hold up* = rob [11].

Варто також наголосити, що багатьом фразовим дієсловам властива багатозначність, що таким чином відносить їх контекстуально до кількох семантичних категорій. Наприклад ФД *be in*, перше значення якого «be at home», де постпозитив несе своє первинне семантичне значення, однак друге значення «be in fashion» демонструє підвищену ідіоматичність.

Проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Фразові дієслова в англійській мові є досить суперечливим лінгвістичним явищем саме для дослідження його природи, адже багато залежить від контексту вживання ФД. Згідно із поставленою метою та завданням ми дослідили та проаналізували семантичні та морфологічні особливості фразових дієслів, які містяться у підручниках рівнів B2 (Intermediate), B2+ (Upper-Intermediate) та C1 (Advanced) серії «Upstream». Було представлено критерії, за якими розрізняють фразові дієслова та прості дієслова в англійській мові. Дослідження морфологічної природи постпозитива показало, що чітке розмежування постпозитивного компонента на прислівники та прийменники можливе тільки в контексті вживання самого ФД. Однак у представленій вибірці домінує частка ФД за схемою «дієслово + прийменник». За семантичним значенням та за зростанням рівня ідіоматизації компонентів фразові дієслова можуть поділятися на п'ять категорій. Більшу долю у підручнику складають фразові дієслова саме із найвищим ступенем ідіоматизації. Звичайно для студентів-філологів це ускладнює процес освоєння та запам'ятовування цієї категорії лексичних одиниць в процесі навчання, однак саме це сприяє підвищенню рівня їх професійної обізнаності та академічних знань. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у розробці більш досконалих критеріїв розмежування постпозитивного компонента та аналізу семантичної природи фразових дієслів у педагогічному дискурсі.

Література:

1. Ніколенко А. Г. Актуалізація семантичного аспекту фразових дієслів у процесі навчання англійської мови. *Іноземні мови*. 1999. № 4. С. 31–33.

2. Кухта М. Педагогічний дискурс як засіб мотивації навчальної діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. № 16. С. 342–346.
3. Кучерява О. А. Педагогічний дискурс у сфері професійної комунікації (теоретичний і дидактичний аспекти). *Збірник наукових праць*. 2005. № 39. С. 279–283.
4. Бхіндер Н. В. Лінгвістичний аспект навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови у закладах вищої педагогічної освіти. Проблеми лінгвістики тексту та дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2019. № 8(76). С. 29–31.
5. Words and Idioms: Studies in the English Language. Front Cover. Logan Pearsall Smith. London, Constable, 1928. 299 p.
6. Evans V., Dooley J. Upstream B2 Intermediate Student's book. Newbury : Express Publishing, 2008. 222 p.
7. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 15.08.2024).
8. Darwin C. M., Gray L. S. Going after the phrasal verb: An alternative approach to classification. *TESOL Quarterly*. 1999. No. 33. P. 65–83.
9. Зозуля І. Є. Критерії розмежування фразових і основних дієслів у сучасній англійській мові. *Вісник Донецького національного університету*. 2015. № 1–2. С. 116–120.
10. Evans V., Obee B. Upstream B2+ Upper intermediate Student's book. Newbury : Express Publishing, 2014. 264 p.
11. Evans V., Dooley J., Edwards L. Upstream C1. Newbury : Express Publishing, 2014. 256 p.
12. Воробйова О. С. Роль постпозитивного компонента у формуванні семантики англійських фразових дієслів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. № 37. С. 18–23.
13. Дідо Н. Д. До проблеми викладання фразових дієслів в англійській мові. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. № 1(38). С. 116–119.

Hrek M. Structural-semantic and morphological features of phrasal verbs in pedagogical discourse (on the material of the “Upstream” series of textbooks)

Summary. This article analyzes the structural-semantic and morphological features of phrasal verbs in pedagogical discourse. The research material is a selection of phrasal verbs from the "Upstream" series of B2 (Intermediate), B2 (Upper-Intermediate), C1 (Advanced) textbooks. Phrasal verbs are a widely researched topic of foreign and domestic linguists, philologists, but the semantics and morphology of phrasal verb components is not an exhaustive topic until now. Phrasal verbs belong to a greater extent to conversational vocabulary than to academic vocabulary, however, recently there has been a tendency to «cultivate» PhrVs and implement them in various fields. The article focuses attention on the place of phrasal verbs in pedagogical discourse and defines the concept of «phrasal verb» within the framework of numerical studies. It was determined that a phrasal verb is usually a two- or three-component structure, which consists of a verb and a postpositive, and which constitutes an indivisible semantic unity. Emphasis is placed on the fact that phrasal verbs are an integral lexical component of any teaching-methodical complex of the English language. The role of phrasal verbs in the process of learning English by philology students is emphasized. The article demonstrates the criteria by which simple and phrasal verbs are distinguished, which refers PhrVs to a special category of lexical units. The morphological and structural-semantic features of the components of phrasal verbs have been studied. Special attention was paid to the nature of the postpositive. According to the structure of PhrVs, they are divided into three types: "verb + adverb", "verb + preposition", "verb +

adverb + preposition". The vast majority of verbs in the sample corresponds to the first structural type. The semantic relations between the constituent parts of the phrasal verbs presented in the "Upstream" textbooks are considered. There are five categories for classification. During scientific research, a high idiomatization of most phrasal verbs in the sample was noted.

At the same time, it is noted that many PhrVs can belong to several categories due to polysemy. Conclusions are made regarding the obtained results, as well as the prospects for further developments on this topic are outlined.

Key words: phrasal verb, postpositive, pedagogical discourse, semantic and morphological features.

Doronkina N. Ye.,
*Candidate of Philological Sciences,
 Senior Lecturer at the Department of the English Language
 of Technical Orientation № 1
 National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

Ivasiuk O. V.,
*Candidate of Philological Sciences,
 Lecturer at the Department of the English Language
 of Technical Orientation № 1
 National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

Sytailo N. M.,
*Lecturer at the Department of the English Language
 of Technical Orientation № 1
 National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

COMPOSITIONAL FEATURES OF ALAN ALEXANDER MILNE'S LITERARY WORKS

Summary. The article is devoted to peculiarities of Alan Milne's books composition describing the adventures of Winnie-the-Pooh and his friends. The composition of books is analyzed in the context of compositional and speech forms. The analysis of composition is based on the framework for narrative discourse represented by T. Dijk and the schema suggested by W. Labov. Each component of the superstructure is expressed using a certain set of compositional-speech forms. However, not all components are expressed explicitly. In particular, the author allows the readers to make conclusion on their own. In the course of analysis both traditional classification of compositional and speech forms are taking into account various variations and modifications and speech forms types and different types of mixed forms are considered. In particular, within the description such variation as static, dynamic, reproductive, informative and others were presented. The sense of reasoning is related to argumentation in broad terms, that is this type of compositional and speech forms can be divided into subtypes according to varieties of arguments, namely: conclusion, proving, confirming, rebuttal, explaining, justifying. Numerous poems and songs composed by Winnie-the-Pooh reflecting his internal state are regarded as specific compositional and speech forms of descriptive or narrative type. The following ways of forms combination are mentioned: attaching, alternating, listing, including as well as overlapping. The scheme and narrative structure of the story about Winnie-the-Pooh and his friends, consisting of introduction and a number of short novels, are decided to be hierarchical. Its outer contour outlines introduction of main characters; the novels perform the function of complication. Besides, each short novel is built according to the same scheme.

Key words: narrative structure, compositional and speech form, superstructure, argumentation, reasoning.

Problem statement. A.A. Milne is mostly referred to as "the father" of Winnie-the-Pooh, the character that he introduced in his books "Winnie-the-Pooh" (1926) and "The House at Pooh Corner" (1929). The inspiration for these characters came from the author's son, his toys, and some real animals. These stories were based

on the fairy tales that Milne's wife told their son at night. These books have attracted the attention of many researchers, who have analyzed the characters' names, personalities, psychological profiles, mythological basis, and stylistic features of the stories.

The purpose of the article is to describe the composition of Milne's books as a set of short stories with the straight-through plot.

Analysis of recent researches and publications. The narrative structure of discourse is a fundamental component of storytelling that helps to guide the audience through a cohesive and compelling narrative. T. Dijk's framework for narrative discourse includes five categories: Setting, Complication, Resolution, Evaluation, and Coda or Moral [1, p. 112-117]. Each of these categories plays a crucial role in shaping the overall narrative and engaging the audience. W. Labov's schema for narrative discourse builds on Dijk's framework and includes six components. The first component is a brief rundown of events that summarizes the story's key points. The second element is orientation, where the time, place, and characters are introduced, providing context for the story. The third of them is complication, which lists the significant events that occurred. The fourth component is the result of the events, which shows the consequences of the story's actions. The fifth block is an assessment of what happened, which includes the storyteller's interpretation of the events. The final part is the conclusion, which provides a satisfying end to the story. By understanding these essential elements of narrative structure, storytellers can create compelling and engaging narratives that captivate their audience and leave a lasting impression [2, p. 55].

When a piece of text is horizontally divided, the outer contour of its writing can be represented as a combination of compositional and speech forms. These forms are used to convey the compositional features of a literary work, such as its style, tone, and meaning. The traditional classification of types, based on specific criteria, highlights various variations and modifications. In particular, within the description category, several variations, including static,

dynamic, reproductive, informative, and others, are presented. Each of these variations serves a different purpose in conveying the details of the text. Narration is also classified into two types – actual narration and statement. This classification aids in understanding how the text is structured and how it conveys information to the reader [3, c. 140, 144].

The sense of reasoning is intricately related to the process of argumentation, which can be further divided into various types of arguments. These include conclusion, proof, confirmation, refutation, explanation, and justification. Each form of argumentation has a unique purpose, and the ability to choose the appropriate type of argument is crucial in achieving a successful outcome. Moreover, compositional and speech forms are an integral part of the argumentation process. These forms can be combined and mixed in numerous ways to achieve desired results. Forms can be combined by attaching, altering, listing, including, or overlapping. Mixing occurs when different communicative tasks are integrated, and this can lead to better outcomes. By understanding the various types of arguments and the different compositional and speech forms, one can effectively communicate their ideas and opinions [4].

Presentation of main material. The story's hierarchical scheme and narrative structure are carefully crafted to engage readers and create a lasting impression. The outer contour serves as an introduction to the characters, each with their unique quirks and personalities. Winnie-the-Pooh is the lovable and honey-obsessed bear who always tries to do the right thing. Piglet is a timid and anxious little pig who often needs reassurance and support. Tigger is the energetic and bouncy tiger who loves to have fun and make everyone laugh. Eeyore is the gloomy and melancholy donkey who often feels sad and neglected. The short novels that follow add depth and complexity to the story, revealing the characters' struggles and triumphs as they navigate through their adventures in the Hundred Acre Wood. Each novel has its own unique story arc, but they are all connected by the overarching themes of friendship, loyalty, and the beauty of childhood innocence. As the story progresses, we witness Christopher Robin growing up and eventually saying goodbye to his dear friends, which serves as an emotional result. Each short novel in the story follows a similar structure, characterized by the moments capturing the imaginations of readers of all ages. In the end, characters and readers draw their conclusions based on the story's touching themes of friendship, loyalty, and the beauty of childhood innocence.

In order to captivate readers and draw them into a story, authors must skillfully balance the use of static and dynamic descriptions to convey the initial state of affairs and ongoing events. Through this approach, readers are able to fully immerse themselves in the story and become emotionally invested in the characters: “*HERE is Edward Bear, coming downstairs now, bump, bump, bump, on the back of his head, behind Christopher Robin. It is, as far as he knows, the only way of coming downstairs, but sometimes he feels that there really is another way, if only he could stop bumping for a moment and think of it. And then he feels that perhaps there isn't. Anyhow, here he is at the bottom, and ready to be introduced to you. Winnie-the-Pooh.*” [5] This passage offers the effective use of dynamic and static description techniques. The author highlights the significance of incorporating both elements in a story. For instance, the motion of Winnie-the-Pooh on the stairs, and the use of Present Simple and Present Continuous verbs, add dynamism to

the scene. However, the importance of static description becomes evident during the story's transition to the beginning: “*<...> in the middle of this place was a large oak-tree, and, from the top of the tree, there came a loud buzzing noise*”. The author emphasizes the importance of striking a balance between these techniques, resulting in rich and engaging narratives. Notwithstanding, at the beginning of each novel the author employs dynamic description with a single plan of the Past to draw the reader in: “*IT rained and it rained and it rained. Piglet told himself that never in all his life, and he was goodness knows how old – three, was it, or four? – never had he seen so much rain. Days and days and days.*” [5].

Moreover, the book presents information about the state of affairs through meditation adding depth and nuance to the content. In this context, meditation denotes a type of reasoning that considers both probable and hypothetical “cause-and-effect” relationships between statements. Specifically, meditation creates hybrid forms that are capable of conveying complex ideas in a concise and engaging manner: “*We are with Pooh again, who has decided to go and see Eeyore, because he hasn't seen him since yesterday. He sets off, but he is obviously in a rather indecisive frame of mind because he then decides to see Owl instead, because he hasn't seen Owl since the day before yesterday, which is longer. And then he remembers that he hasn't seen Roo for a long time, and so another possibility is thrown into the equation. And Pooh is now a little overwhelmed by all the variables, so he has a little sit down and a big sing for a while. After his sing he remembers Rabbit, so there is yet another possibility for him to ponder. "Rabbit," said Pooh to himself. "I like talking to Rabbit. He talks about sensible things. He doesn't use long, difficult words, like Owl. He uses short, easy words..."*” [5].

On the one hand, Winnie-the-Pooh debates which friend to visit, considering arguments for each option, demonstrating causal connections: “*Pooh invents another verse of his song, all about Rabbit, and then he makes up his mind and sets off to Rabbit's house. Unfortunately for Pooh he is still having trouble with the decision-making process, and on his way to Rabbit's house he starts worrying that Rabbit might be Out, or that he, Pooh, could get stuck in Rabbit's front door all over again (especially if Rabbit's front door has shrunk, which it might have done), so he is back in his Confused Place. <...>. Half an hour later Pooh has finally made his decision, and he heads off to Piglet's house, which is of course what he really meant to do all along, he just hadn't quite realised it. As he goes along he makes up another verse of his song, this time about Piglet.*” [5].

On the other hand, the thought process behind Winnie-the-Pooh's decision-making is an integral part of the plot development in the classic story. He thought of whom to visit, then he came up with a verse of his song, went to the Rabbit's house, thought of Rabbit could be absent, went to his house. Unfazed, he proceeds to Piglet's dwelling and performs his new verse. Thus, the compositional and speech form is comprised of two primary components: meditation and mixing form meditation + narration.

Every novel centers around characters who confront a challenging problem and must take action to overcome it. This process of problem-solving can be effectively divided into two stages: first, clearly defining the problem and actively contemplating possible solutions, and secondly, executing the chosen solution with conviction and determination. Through this rigorous process, the characters develop their skills and demonstrate their

ability to overcome adversity. Ultimately, they triumph over their challenges and leave a lasting impact on the world around them: "(1) <...> and in the middle of this place was a large oak-tree, and, from the top of the tree, there came a loud buzzing-noise. <...> (2) That buzzing-noise means something. You don't get a buzzing-noise like that, just buzzing and buzzing, without its meaning something. (3) If there's a buzzing-noise, somebody's making a buzzing-noise, (4) and the only reason for making a buzzing-noise that I know of is because you're a bee. <...> (5) And the only reason for being a bee that I know of is making honey." [5]. The process of reasoning above can be viewed as a chain of arguments. The argument-conclusion (1)–(2) is predicated on the presence of sound and the life experience of Winnie-the-Pooh, leading to the inference that the sound must bear some meaning. The Claim of the following "argument-conclusion" (2)–(3) subsequently proposes that the sound must have an identifiable source. Further, in argument (3)–(4) he infers that such a source must be bees. These inferences cumulatively formulate a comprehensive argument (1)–(4), which serves as an explanatory framework. The argument-justification (4)–(5) acts as a motivational impetus for Winnie-the-Pooh's subsequent actions, as it pre-determines his movements.

One can also refer to other patterns of characters' reasoning as meditation. The following example illustrates meditation consisting of three stages: 1) defining the problem; 2) searching for solutions; 3) describing the result. "If only," he thought, as he looked out of the window, "I had been in Pooh's house, or Christopher Robin's house, or Rabbit's house when it began to rain, then I should have had Company all this time, instead of being here all alone, with nothing to do except wonder when it will stop." And he imagined himself with Pooh, saying, "Did you ever see such rain, Pooh?" and Pooh saying, "Isn't it awful, Piglet?" and Piglet saying, "I wonder how it is over Christopher Robin's way," and Pooh saying, "I should think poor old Rabbit is about flooded out by this time." It would have been jolly to talk like this, and really, it wasn't much good having anything exciting like floods, if you couldn't share them with somebody [5]. The given piece of text contains manifestation of problem (the possibility of heavy rainfall resulting in flooding within a house) and "condition-effect" constructions a hypothetical scenario involving Piglet and his companions during a flood.

In the second stage, Piglet actively seeks solutions to problems by employing his imagination to envision how his friends would handle similar situations. "It's a little Anxious," he said to himself, "to be a Very Small Animal Entirely Surrounded by Water. Christopher Robin and Pooh could escape by Climbing Trees, and Kanga could escape by Jumping, and Rabbit could escape by Burrowing, and Owl could escape by Flying, and Eeyore could escape by—by Making a Loud Noise Until Rescued, and here am I, surrounded by water and I can't do anything." [5].

After careful consideration, he reaches the assertive conclusion that he is unable to replicate the behavior of his friends, which is a source of disappointment for him. During the third stage, Piglet is able to recollect the story that was narrated to him by Christopher Robin, subsequently leading him to discover a solution. "Then suddenly he remembered a story which Christopher Robin had told him about a man on a desert island who had written something in a bottle and thrown it in the sea; and Piglet thought that if he wrote something in a bottle and threw it in the water, perhaps somebody would come and rescue him! He left the window and began to search his house, all of it that wasn't under water, and at last

he found a pencil and a small piece of dry paper, and a bottle with a cork to it. And he wrote on one side of the paper <...>" [5]. The Piglet's remarkable ability to think quickly and recall past events proved to be instrumental in his successful escape from danger. Through astute reasoning and making calculated assumptions, he took the appropriate measures when faced with danger, ultimately securing his safety. The correlation between his historical reference and his actions exemplifies the potency of sharp cognition and prompt decision-making in challenging circumstances. There is a causal connection between Piglet's mention of the historical example and his actions, which demonstrates an example of the "narration+reasoning" contamination.

The description of notable events is framed in a narrative form. This includes a mixture of narration and reasoning which is a contamination "narration+reasoning", such as when characters have to consider their options for action: "<...> you had balloons at the party. You had had a big green balloon; and <...> a big blue one <...> "Which one would you like?" you asked Pooh. He put his head between his paws and thought very carefully. "It's like this," he said. "When you go after honey with a balloon, the great thing is not to let the bees know you're coming. Now, if you have a balloon, they might think you were only part of the tree, and not notice you, and if green you have a blue balloon, they might think you were only part of the sky, and not notice you, and the question is: Which is most likely?" "Wouldn't they notice you underneath the balloon?" you asked. "They might or they might not," said Winnie-the-Pooh. "You never can tell with bees." He thought for a moment and said: "I shall try to look like a small black cloud. That will deceive them." "Then you had better have the blue balloon," you said; and so it was decided." [5]. Thus to reach the purpose (to get to the bees' place safely), Winnie-the-Pooh must confidently select one of the two available balloons. With a calculated approach, he thoroughly weighs both options, anticipates possible outcomes, and chooses the best course of action based on his own perspective to ensure success.

The culmination of the events mentioned in a story is typically referred to as the result, which may or may not be accompanied by a description: "So Christopher Robin tries again, and this time hits the balloon, and Pooh floats down to the ground all safe and well. He has very stiff arms though from holding on to the balloon for all of that time, and for the next week his arms stick up straight into the air, and he has to blow flies off of his nose by making a kind of "Pooh" – type puff noise. And that may be where he got his name!" [5].

After his flight on the balloon, which was shot down by Christopher Robin, Winnie-the-Pooh experienced significant physical discomfort. For a week, he found himself unable to move his paws, which had become stiff and unyielding due to prolonged exposure to the rope. Even the slightest touch, such as that of a fly landing on him, caused him considerable difficulty. Instead of swatting them away as he normally would, he was forced to resort to blowing them off, which only added to his frustration. The state of Winnie-the-Pooh is conveyed through the use of a descriptive verb, which emphasizes his physical condition. Although the verb "to have" is used twice, it serves to symbolize his state of being. "To have stiff arms" conveys his physical rigidity, while "to have to blow" highlights the challenges he faced as he struggled to combat the flies.

In the world of literature, it is common to find that the evaluation of events and the conclusions drawn from them are closely related. In

some instances, the conclusion is that the actions of certain characters are evaluated by other characters or by the characters themselves. The third chapter of Winnie the Pooh provides a wonderful example of this dynamic. In this particular chapter, the beloved bear sets out on a hunt for a beast that is rumored to be terrible, while exploring unfamiliar tracks along the way. The assessment and conclusion of the event are conveyed through dialogue. When it is revealed that the tracks belonged to Winnie the Pooh himself, his disappointment is palpable and he deems himself unreasonable. In response to his self-deprecation, Christopher Robin's praise is warmly reassuring, as he calls Winnie the Pooh the best bear in the world: "*Then he fitted his paw into one of the Tracks ...and then he scratched his nose twice, and stood up. <...> "I have been Foolish and Deluded," said he, "and I am a Bear of no Brain at All." "You're the Best Bear in All the World," said Christopher Robin soothingly.*" [5].

So, Winnie-the-Pooh's words that he has no mind are an assessment of his own behavior in the story. However, Christopher Robin loves funny Winnie-the-Pooh and this episode only confirmed his attitude, which is a conclusion.

Winnie-the-Pooh often engages in introspection through the medium of poetry and song. His compositions provide a window into his thoughts and emotions. Through these works, Winnie-the-Pooh expresses himself with great clarity and precision, allowing the reader to gain a deeper understanding of his character. Whether he is composing a whimsical verse about honey or a heartfelt ballad about friendship, Winnie-the-Pooh's poems and songs offer a fascinating insight into his world. Such poems are mostly specific compositional and speech forms of descriptive or narrative type:

"<...> he sang to himself proudly:

Who found the Tail?

"I," said Pooh,

"At a quarter to two

(Only it was quarter to eleven really),

I found the Tail!" [5].

The lovable Winnie-the-Pooh is feeling overjoyed with a deep sense of satisfaction because he was able to assist his dear friend. This beautifully portrays his positive self-worth and brings a meaningful conclusion to the chapter.

Moreover, the author's approach to presenting information instills confidence in the reader's ability to draw their own conclusions, rather than being solely reliant on explicit guidance.

Conclusions. The narrative superstructure of several stories, whose heroes are Winnie-the-Pooh and his friends, has a hierarchical structure in which the first section serves as an external contour, and all subsequent sections act as a complication. Each component of the superstructure is expressed using a certain set of compositional-speech forms. To depict the state of affairs as static and dynamic types of description, as well as reflection are used. Formulating the problem, the solution of which is the content of the novel, as well as actually its solution that creates complications, are mostly expressed through reasoning. The result of events, assessment

and conclusion are either described as individual description or is the part of previous forms.

Bibliography:

1. Dijk T. A. van. Macrostructures. New Jersey: Erlbaum, 1980. 317 p.
2. Labov W. Some Further Steps in Narrative Analysis. Special Issue of the Journal of Narrative and Life History. 1997. P. 395–415.
3. Гайденок Ю. О. Семантико-прагматичний потенціал авторської мови та авторського мовлення Шарлотти Бінгхем: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04/ Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2018. 300 с.
4. Доронкіна Н.Є. Особливості аргументативних структур в англійськомовних науково-технічних статтях: дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Херсон, 2021. 285 с.
5. Milne A.A. Winnie-the-Pooh. URL: <https://winnie-the-pooh.bib.bz/>

Доронкіна Н., Івасюк О., Ситайло Н. Особливості композиції літературних творів А. А. Мілна

Анотація. Метою статті є аналіз специфічних рис композиції книжок Алана Мілна, які описують пригоди Вінні Пуха та його друзів. Композиція книжок розглянута у контексті теорії композиційно-мовленнєвих форм. Основою аналізу слугують наукові напрацювання Т. Дейка, що описав су перструктуру нарративного дискурсу, а також схема, запропонована В. Лабовим. Кожен компонент суперструктури виражено за допомогою певного набору композиційно-мовленнєвих форм. Однак, не всі компоненти виражені експліцитно, зокрема автор дозволяє читачеві зробити свій власний висновок. У процесі аналізу було розглянуто не лише традиційну класифікацію композиційно-мовленнєвих форм, а і численні варіації та модифікації форм, у тому числі і змішані типи. Зокрема, в межах опису було представлено такі варіації, як статична, динамічна, репродуктивна, інформативна. Зміст міркування пов'язаний з аргументацією у широкому значенні, тобто цей тип композиційно-мовленнєвих форм можна розділити на підтипи відповідно до різновидів аргументів, а саме: висновок, доведення, підтвердження, спростування, пояснення, обґрунтування. Численні пісні та вірші написанні Вінні-Пухом, які відображають його внутрішній стан, представлено у вигляді специфічної композиційно-мовленнєвої форми описового або розповідного типу. Також згадано такі форми взаємодії композиційно-мовленнєвих форм, як поєднання та змішування. Форми поєднуються шляхом приєднання, чергування, перелік, включення одного до складу іншого та суміщення. Змішування форм виникає коли об'єднуються їх комунікативні завдання або коли міркування більше ніж одну комунікативно-пізнавальну функцію. Загальна схема і нарративна структура історії про Вінні-Пуха та його друзів, яка складається з вступу та низки коротких новел вважається ієрархічною. Зовнішній контур описує знайомство з головними героями. Новели виконують функцію ускладнення і кожна з них побудована з тією самою схемою.

Ключові слова: нарративна структура, композиційно-мовленнєва форма, надбудова, аргументація, міркування.

*Дружб'як С. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри прикладної лінгвістики**Національного університету «Львівська політехніка»**Француз В. В.,**магістр групи ФЛПЛ-21з**Національного університету «Львівська політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТІВ «ВІЙНА» ТА «МИР» У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу вербалізації концептів **війна** та **мир** у політичному дискурсі.

Визначено, що вербалізація концепту передбачає процес вираження концепту за допомогою мовних засобів, що дає змогу передати його значення в комунікативному акті. Вербалізація дозволяє концепту бути переданим, обговорюваним і осмисленим у мовленнєвому спілкуванні. Виявлено, що, концепт «війна» включає в себе уявлення про конфлікт, насильство, руйнування, а також історичні та культурні асоціації.

Дослідження зосереджено на вивченні мовних засобів, що використовуються політиками для опису та інтерпретації цих концептів. Виявлено ключові лексичні, семантичні та стилістичні особливості, які характеризують риторичку про війну та мир. Розглянуто вплив політичних ідеологій та культурних контекстів на формування уявлень про війну та мир. Встановлено, що вербалізація цих концептів сприяє формуванню громадської думки та впливає на емоційне сприйняття аудиторії. У статті проаналізовано приклади з сучасного політичного дискурсу, що ілюструють різноманітність підходів до вербалізації концептів «війна» та «мир».

В умовах сучасного глобального світу питання війни і миру є ключовими для розуміння міжнародних відносин та геополітичних процесів. Політичні промови лідерів країн відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та визначенні національних і міжнародних стратегій. Аналіз вербалізації концептів «війна» і «мир» у промовах Володимира Зеленського надає можливість зрозуміти, як політики підходять до цих фундаментальних понять і як вони прагнуть досягнути своїх цілей на світовій арені. Це дослідження є особливо актуальним у контексті теперішніх конфліктів в умовах війни і політичної напруги, що потребує глибокого аналізу риторички лідерів для сприяння миру та стабільності.

Дослідження розкриває, як національні контексти, культурні особливості та політичні пріоритети впливають на формування риторички щодо війни і миру. Це дослідження також додає до наукового дискурсу розуміння того, як політики використовують мову для реалізації своїх зовнішньополітичних стратегій та мобілізації міжнародної підтримки.

Ключові слова: концепт, вербалізація, політична промова, війна, мир.

Постановка проблеми. У сучасному світі політичний дискурс відіграє важливу роль у формуванні громадської думки

та впливає на соціальні процеси. Концепти «війна» та «мир» є одними з ключових у політичній риторичці, і їх вербалізація може мати значний вплив на суспільство. Однак, незважаючи на важливість цих концептів, їх вербалізація у політичному дискурсі залишається недостатньо дослідженою. Виникає потреба у глибшому аналізі мовних засобів, які використовуються для опису та інтерпретації «війни» та «миру», а також у вивченні того, як ці вербальні конструкції формують уявлення та емоції аудиторії.

Проблема полягає у недостатній кількості досліджень, що зосереджуються на лексичних, семантичних та стилістичних особливостях вербалізації концептів «війна» та «мир» у політичному дискурсі. Також важливо зрозуміти, як політичні ідеології та культурні контексти впливають на формування цих концептів. Відсутність детального аналізу цих аспектів обмежує наше розуміння того, як політична риторика може маніпулювати громадською думкою та впливати на емоційне сприйняття аудиторії.

Пропонована стаття прагне заповнити прогалину у дослідженні вербалізації концептів «війна» та «мир» у політичному дискурсі, надаючи комплексний аналіз мовних засобів та їх впливу на формування уявлень про ці концепти.

Об'єкт дослідження – тексти політичних промов Володимира Зеленського.

Мета дослідження полягає в аналізі специфіки вербалізації концептів, виявленні їх основних засобів впливу. Успішне досягнення мети передбачає виконання **таким завдань:** проаналізувати й описати чинники, що впливають на формування думки, здійснити аналіз досліджуваних концептів, дослідити мовні засоби вираження в політичних промовах політика Володимира Зеленського.

Виклад основного матеріалу. У процесі пізнання людина оперує особливими лінгвокогнітивними одиницями – концептами, що виникають завдяки її здатності виокремлювати із загальної інформації про світ стійкі, типові ознаки явищ і відповідно систематизувати їх. Вивчення особливостей мовної концептуалізації культурного простору через концепти протягом тривалого часу належить до пріоритетних напрямків у лінгвістиці [1, с. 446].

Концепт має глибоке значення і є багатовимірним, охоплюючи широкий спектр емоційних, моральних, соціальних і культурних аспектів.

Беремо за основу твердження про те, що концепт містить понятійний, образний та ціннісний структурні складники. Понятійний складник вербалізується через пряму номінацію та понятійні ознаки. Образний складник актуалізується у мові за допомогою концептуальних метафор, тобто метафоричної номінації. Ціннісний складник нерозривно поєднаний із понятійним та образним компонентами [2, с.103].

Концепт – одночасно індивідуальне і загальне уявлення про дійсність. Таке розуміння зближує його з художнім образом, який охоплює у собі узагальнюючі і конкретно-чуттєві моменти. Але слід відзначити, що не можна сплутувати поняття концепту і поняття образу. Різниця між образом і концептом полягає, по-перше, у тому, що образ – це прямий «відбиток» дійсності, який ми одержуємо в результаті чуттєвого сприйняття, а концепт – це узагальнений, абстрагований відбиток, опосередкований розумовою діяльністю [3, с.107].

Сучасні літературознавці пропонують найрізноманітніші визначення терміна «концепт». Більшість із них вважає, що існує зв'язок із потрактуванням концепту як певної реальної ідеї у філософії: «концепт – формулювання, розумовий образ, загальна думка, поняття, що домінують у художньому творі» [4, с. 373]. Проте літературний концепт не є «чистою» ідеєю, оскільки містить в собі певні емоційні барви: «концепт твору – це його ідейний пафос» [5, с. 95].

На думку В. Голобородька, художній образ – це специфічна для літератури (і мистецтва взагалі) форма відображення дійсності. Він носить більш конкретний, як правило, визначений, усталений характер, а концепт – це узагальнення рівня свідомості [6, с. 316].

Найчастіше рівнозначним до концепта називають поняття. Причиною для їх ідентифікації виступає однакова ментальна природа творення – шляхом аперцепції на основі внутрішнього рефлексивного досвіду. Формулювання «концепта» як «поняття» уперше було зроблено у межах середньовічного концептуалізму (У. Оккам, Т. Гобс, Р. Абеляр) [7, с. 11].

Наголосимо, що вивчення концептів у літературознавстві відбувається із неодмінним посиланням на культурологію. Адже, як зазначає Л. Грузберг, аналіз концепту в літературному творі передбачає опору на контексти абсолютно іншого роду, ніж семантичний аналіз... Об'єктом дослідження літературно-культурологічного аспекту концептології є літературні чи художні концепти в окремому літературному творі або у контексті уснопоетичної народної творчості (А. Башук, М. Вовк, Н. Зайчук, Л. Іванова, О. Кагановська, О. Криштанович, Г. Пасічник, С. Шуляк, Т. Яценко та ін.) [6, с. 317].

Аналіз концептів із метою реконструкції національної картини світу тісно пов'язує літературознавство з лінгвістикою і, на думку болгарської дослідниці Д. Чавдарової, може здійснюватися на двох рівнях літературного твору: на рівні тематології, оскільки концепт у літературному творі перетворюється на його тему чи мотив, та на рівні системи персонажів, оскільки їх можна осмислювати як вираження національного характеру. Представниками цього напрямку концептуального аналізу у сучасній науці є Л. Іванова, Н. Кудрявцева, А. Шмельова [6, с. 318].

В лінгвістичній науці останніх десятиліть окреслилася тенденція до розширення змісту «концепту», його наповнення додатковими властивостями. Концепт спочатку реалізується як «культурологічний концепт», далі – як

«лінгвокультурний» і нарешті – «лінгвоконцепт», який використовується для визначення поняття, уявлення, значення, образу. Утвердження цього терміна в лінгвістиці розкриває широкі горизонти для дослідження загальнолюдських і національних форм мислення, які об'єктивуються в слові, передусім розмовному та літературному, для аналізу ідіостилу письменника тощо [8, с. 271].

Кожна знакова епоха залишає відбиток у мові, створює власний словник, що береже пам'ять про перебіг історичних подій... [9, с. 70] В умовах сучасного глобального світу питання війни і миру є ключовими для розуміння міжнародних відносин та геополітичних процесів. Політичні промови лідерів країн відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та визначенні національних і міжнародних стратегій.

Вербалізація концепту визначається як процес вираження концепту за допомогою мовних засобів, що дозволяє передати його значення в комунікативному акті. Вербалізація дозволяє концепту бути переданим, обговорюваним і осмисленим у мовленнєвому спілкуванні. Наприклад, концепт «війна» включає в себе уявлення про конфлікт, насильство, руйнування, а також історичні та культурні асоціації. Цей концепт є невід'ємним елементом світобачення українців через історичні події, що відбувалися на теренах країни, та поточну ситуацію.

Вербалізація концептів у політичному дискурсі має свої особливості, які визначаються метою комунікації, аудиторією та контекстом виступу політика. Декілька аспектів грають ключову роль у сприйнятті концептів.

Один з них це емоційна зарядженість. Політичні лідери часто використовують вербалізацію концептів таких як «війна» та «мир» для акцентування емоційно насичених аспектів, які спонукають аудиторію до дії або підтримки певного рішення.

Ще один аспект – використання різних риторичних фігур, таких як метафори, метонімії або алегорії для підсилення і обґрунтування своїх позицій щодо війни і миру.

Вербалізація концептів у політичному дискурсі часто включає в себе політичні коннотації, що можуть стосуватися історичного досвіду країни, її зовнішньої політики або геополітичного становища.

Використання символів, таких як національні прапори, пам'ятники, місця пам'яті, або метонімії, таких як назви битв або конфліктів, для визначення певних аспектів війни і миру.

Ще один аспект – використання специфічних дискурсивних стратегій для підсилення значення концептів. Дискурсивні стратегії – це способи організації мовного матеріалу та використання мовних засобів у висловлюваннях з метою досягнення певних комунікативних цілей. До дискурсивних стратегій відносимо аналогії, гіперболи, маніпулятивні прийоми, аргументації ні стратегії, текстуальні стратегії, показові дії.

У випадках, коли йдеться про міжнародні відносини, вербалізація концептів таких як «війна» та «мир» може включати дипломатичні терміни та загальні принципи міжнародного права.

Ці аспекти впливають на те, як політики використовують мову для формулювання своїх позицій щодо війни і миру, мобілізації громадської підтримки, а також для спілкування з міжнародними партнерами і опонентами.

Концепт «війна» може використовуватися для мобілізації населення, виправдання політичних рішень або привертання

уваги до небезпеки. Вербалізація цього концепту включає слова та фрази, що викликають почуття загрози, необхідності захисту або патріотизму.

Концепт «мир» може використовуватися для підкреслення важливості співпраці, стабільності та розвитку. Вербалізація цього концепту включає слова та фрази, що викликають почуття спокою, надії та оптимізму.

Це ми можемо побачити на прикладі промов президента Володимира Зеленського.

Промови Володимира Зеленського на конференціях в період війни з Росією мають кілька ключових тем, які відображають поточну ситуацію в країні та її міжнародну позицію. Перша – захист суверенітету та територіальної цілісності, що включає акцент на непорушності кордонів України, оголошення про військові операції та стратегії захисту території: *«Просто зараз, в умовах жорстоких боїв, наші солдати утримують позиції на фронті та готуються до подальших дій.»* Очевидно, що однією з основних тем є санкції проти Росії – заклики до їх посилення та обговорення ефективності вже введених: *«Так само постійно мають посилюватися санкції проти Росії за цю війну.»*

Важливими темами є гуманітарні питання (стан внутрішньо переміщених осіб та біженців та потреби в гуманітарній допомозі для населення, що постраждало від війни), відновлення та реконструкція (плани відновлення інфраструктури та економіки після війни та заклики до інвестицій та участі міжнародних партнерів у відбудові країни), боротьба з дезінформацією (висвітлення питань інформаційної війни та боротьби з російською пропагандою), європейська та євроатлантична інтеграція (прогрес у напрямку інтеграції України до Європейського Союзу та НАТО, обговорення реформ, необхідних для досягнення цих цілей).

Варто окремо виділити надихаючі промови В. Зеленського, спрямовані на підтримку морального духу громадян та військових: *«Подякував тут нашим воїнам за захист регіону та всієї України...», «Слава всім нашим воїнам, хто зараз у бою заради України, хто на бойових постах, на бойових завданнях. Дякую всім, хто працює заради нашої держави!»*

Відзначення героїзму та стійкості українського народу у боротьбі за свободу: *«На всіх напрямках та на всіх рівнях ворог повинен відчувати, що Україна зміцніла.»*

Володимир Зеленський часто використовує концепти війни та миру у своїх промовах, щоб підкреслити важливість боротьби за свободу та мир для України та всього світу. Президент акцентує на тому, що війна є наслідком російської агресії, яка становить загрозу не лише для України, а й для всього демократичного світу: *«Долаючи російську агресію, ми забезпечуємо всі народи Балто-Чорноморсько-Азовського простору й сусідніх регіонів.»* Підкреслюється героїзм українських військових і громадян, які захищають свою землю: *«Мільйони українців і українок тут, удома, в Україні, захищаючи нашу державу, проявляють найкраще, що взагалі буває в людях, у людському характері, у людських серцях.»* Висвітлюються страждання мирних жителів, загибелі та поранення, руйнування житла та інфраструктури, описуються гуманітарні потреби населення, заклики до надання допомоги: *«Є країни, чий гуманітарний вплив, роль і традиція в міжнародних відносинах здатні допомогти з поверненням українських дітей, які були депортовані силою*

в Росію, із поверненням білців, військових і цивільних наших полонених.» Звернення до міжнародних партнерів з проханням про військову та економічну допомогу, обговорюються ефективні кроки та санкції для стримування агресора: *«І серед них – твердження, що допомога Україні, зокрема зброєю чи санкціями.»* Підкреслюється, що кінцевою метою України є досягнення миру та відновлення територіальної цілісності: *«Мир не має альтернатив», «Ваш голос в ООН на підтримку відновлення безпеки й територіальної цілісності України – завжди, завжди дуже важливий.»* Заклики до міжнародної спільноти сприяти мирному процесу: *«... жоден російський чи інший снаряд зла більше ніколи не руйнуватиме наше мирне життя. Ми можемо робити разом значно більше, ніж будь-хто з нас наодинці!».* Запрошення до участі в міжнародних проєктах з відновлення миру та стабільності: *«Повний захист нашого суверенітету, повне відновлення нашої територіальної цілісності, повне гарантування безпеки України після агресії.»* Висвітлюється, що мир в Україні є важливим для глобальної безпеки: *«Я знаю, які кроки здатні убезпечити Європу та світ від поширення російської агресії.»*

Володимир Зеленський часто контрастує руйнівні наслідки війни з благородними цілями миру, щоб підкреслити важливість міжнародної підтримки та солідарності. Використовуючи ці концепти, він мобілізує міжнародну спільноту до конкретних дій, таких як посилення санкцій проти Росії, надання військової та гуманітарної допомоги Україні.

Протиставлення понять у політичних промовах є ефективним засобом для посилення аргументів та впливу на аудиторію. Використання контрастів дозволяє політикам чіткіше та зрозуміліше передати свої повідомлення та викликати емоційний відгук у слухачів. Наприклад, «мир» у промові завжди супроводжується словами «стабільність», «розвиток», «єдність», а «війна» – «хаос», «руйнування», «страждання», «розкол»... В. Зеленський часто наголошує на руйнівних наслідках війни та перспективі відбудови у мирний час. Це підкреслює негативний вплив конфлікту і водночас акцентує увагу на позитивних можливостях відновлення та розвитку. Бачимо приклад контрастування: *«Війна приносить руйнування наших міст і сіл, але мир принесе відбудову і нове життя для наших громад.»* Тобто президент наголошує, що війна – це руйнування, а мир – відбудова і нове життя. В. Зеленський часто наголошує на важливості правди та боротьби з пропагандою, яка спотворює реальність: *«Пропаганда — це інструмент брехні, який намагається зламати наш дух, але правда завжди буде нашою найсильнішою зброєю.»* Контраст між тиранією, яка пригнічує права і свободи, та демократією, яка їх захищає, часто використовується для підкреслення важливості демократичних цінностей: *«Тиранія приносить гноблення і страх, але демократія дає нам свободу висловлювати свої думки і вибирати своє майбутнє.»*

Таким чином, концепти війни та миру в промовах Володимира Зеленського на конференціях спрямовані на те, щоб донести до міжнародної спільноти важливість підтримки України, викликати емпатію та мобілізувати дії для досягнення спільної мети – відновлення миру та стабільності.

Досліджуючи частотність використання іменників у промовах Володимира Зеленського за 2023 рік, отримуємо такі результати:

Таблиця 1
Частотність вживання іменників у промовах Володимира Зеленського

Україна	1005
світ	525
Росія	478
Європа	408
війна	396
людина	361
життя	326
мир	300
країна	281
свобода	276

Визначивши частотність використання слів у промовах, бачимо, що іменник «війна» зустрічається 396 разів, а «мир» – 300 разів (табл. 1).

Чому слово «війна» зустрічається частіше? Використання слова «війна» в політичних промовах відображає актуальність, нагальність та емоційний вплив цієї теми на суспільство. Політики використовують цей термін для обговорення реальних та поточних викликів, мобілізації підтримки, підкреслення загроз та обґрунтування своїх дій, тоді як слово «мир» здебільшого з'являється у контексті довгострокових цілей та бажаних станів. ЗМІ часто фокусуються на новинах про конфлікти та війни, оскільки ці теми привертають більше уваги аудиторії через їх драматичний та емоційний характер. Політики, відповідно, віддзеркалюють цей інтерес у своїх промовах, щоб залишатися релевантними та ефективними комунікаторами. Риторика, що включає слово «війна», може бути частиною стратегії залякування або підкреслення загрози для національної безпеки. Використовуючи слово «війна», політики можуть підкреслювати серйозність ситуації та необхідність підтримки певних політик або дій, спрямованих на захист країни.

Варто дослідити вживання прикметників з ключовими словами «війна» та «мир». Прикметники допомагають детально описати об'єкти, події чи ситуації. Вони додають забарвлення і глибини мовленню, роблячи його більш яскравим. Правильний вибір прикметників може значно підсилити емоційний ефект промови. Яскраві прикметники можуть привернути увагу слухачів і утримувати її протягом промови. Емоційно насичені прикметники можуть допомогти у переконанні аудиторії, створюючи бажаний імідж або атмосферу, вони не просто доповнюють інформацію, але й надають їй додаткової сили та ефективності.

Дослідивши тексти промов В. Зеленського за 2023 рік, отримуємо результати, які представлені у таблиці 2.

Таблиця 2
Частотність вживання прикметників зі словом «війна»

Повномасштабна війна	33
Світова війна	10
Тотальна війна	8
Загарбницька війна	6
Російська війна	6
Страшна війна	4

Прикметник «повномасштабна» допомагає відрізнити великий, всебічний конфлікт від інших видів збройних сути-

чок, таких як локальні зіткнення, обмежені військові операції або внутрішні конфлікти. Це дозволяє політикам і медіа підкреслити серйозність та розмір загрози. Використання терміну «повномасштабна війна» підкреслює масштаби та інтенсивність конфлікту, вказуючи на те, що цей конфлікт охоплює велику територію і включає значну кількість залучених сил та ресурсів. Це допомагає політикам передати глибину і серйозність ситуації своїй аудиторії.

Для політиків і військових лідерів важливо чітко комунікувати характер загрози та обсяг необхідних дій. Термін «повномасштабна» дає змогу зрозуміти, що мова йде не просто про ескалацію, а про конфлікт, який вимагає повної готовності та максимальних зусиль. У міжнародному контексті використання терміну «повномасштабна війна» може привернути увагу міжнародної спільноти та організацій, таких як ООН або НАТО. Це може стимулювати міжнародну підтримку, втручання або санкції. Прикметник «повномасштабна» часто асоціюється з великими війнами минулого, такими як Перша та Друга світові війни. Використання цього терміну викликає історичні паралелі та надає поточній ситуації додаткової ваги та значення.

Аналогічно проводимо дослідження зі словом «мир». Отримані результати представлені у таблиці 3.

Таблиця 3
Частотність вживання прикметників зі словом «війна»

Чесний мир	5
Сталий мир	4
Справжній мир	3
Довготривалий мир	3
Надійний мир	2

Фраза «чесний мир» підкреслює, що мирні угоди або домовленості повинні бути справедливими для всіх сторін конфлікту. Це апелює до почуття справедливості аудиторії та демонструє, що політик прагне рівноправного рішення, яке враховує інтереси всіх залучених сторін. Використання цієї фрази може сигналізувати відмову від будь-яких несправедливих або односторонніх угод, які можуть бути нав'язані силою або через політичний тиск. Політик, який говорить про «чесний мир», підкреслює свою позицію проти компромісів, які можуть призвести до довгострокових проблем або нових конфліктів. Фраза «чесний мир» створює відчуття прозорості та відкритості. Вона спрямована на підвищення довіри між сторонами конфлікту, а також між політиком і його аудиторією. Така риторика показує, що політик діє з добрими намірами і прагне досягти мирного врегулювання через чесний діалог і переговори. Ця фраза часто використовується для надання етичного та морального виміру політичним заявам. Вона підкреслює, що досягнення миру повинно базуватися на моральних принципах, таких як чесність, справедливість та взаємна повага. Використання фрази «чесний мир» може мобілізувати підтримку громадськості, яка прагне стабільності і справедливості. Це допомагає політикам отримати підтримку для своїх мирних ініціатив та рішень, оскільки більшість людей вважає справедливий мир більш прийнятним і стійким. Фраза дозволяє політикам дистанціюватися від агресивної або експансіоністської політики. Вона сигналізує, що вони відкидають застосування сили як основного засобу

вирішення конфліктів і натомість підтримують дипломатичні та переговорні методи.

Частими словосполученнями у промовах В. Зеленського є «час війни» та «початок війни».

Словосполучення «час війни» допомагає чітко визначити, що країна перебуває у стані війни. Це створює ясний контекст для громадськості, вказуючи на серйозність і тривожність ситуації. Вживання словосполучення «початок війни» може допомогти формувати почуття єдності та національної гордості. Це може мобілізувати населення, підкреслити важливість спільних зусиль і підтримки. Такі вирази створюють відчуття терміновості та актуальності подій, що може впливати на настрої громадськості і заохочувати до дій, які є важливими в умовах конфлікту. Визначення періоду як «час війни» допомагає підкреслити важливість ситуації для міжнародних партнерів і союзників, сприяючи отриманню допомоги та підтримки на глобальному рівні. Вживання таких фраз також надає подіям історичної значущості, підкреслюючи важливий момент в історії країни. Це допомагає зберегти пам'ять про період війни та його вплив на націю.

Висновки. Концепт, як ключове поняття когнітивної лінгвістики, являє собою ментальну одиницю, яка структурує наше знання і уявлення про світ. Вербалізація концептів – це процес вираження цих ментальних одиниць через мову, що дозволяє передавати, формувати і змінювати знання та уявлення в суспільстві. Дослідження концептів та їх вербалізації має важливе значення для розуміння мови, мислення та комунікації.

Вербалізація концептів «війна» та «мир» у політичних промовах лідерів держав завжди відображає не лише актуальні події, але й глибинні соціокультурні, ідеологічні та моральні аспекти. На прикладі промов президента України Володимира Зеленського можна простежити, як ці концепти набувають різних смислових відтінків, відповідно до контексту і політичних стратегій країни.

Промови Володимира Зеленського, зокрема у світлі військової агресії проти України, часто сповнені емоційного напруження та закликів до міжнародної спільноти. Концепт «війна» у його виступах набуває значення не лише фізичного конфлікту, але й боротьби за свободу, незалежність та справедливість. «Мир» для Зеленського – це не просто відсутність бойових дій, але й відновлення суверенітету та територіальної цілісності України, а також забезпечення стабільного і безпечного майбутнього для всіх громадян.

Концепти і їх вербалізація відіграють ключову роль у комунікації, мисленні та культурному обміні. Дослідження цих процесів відкриває можливості для глибшого розуміння мови як інструменту вираження і впливу. Аналіз концептів «війна» і «мир» у політичних промовах показує, як різні мовні, культурні та ідеологічні контексти формують наше сприйняття і взаємодію з цими поняттями.

Проведене дослідження є важливим для аналізу змін у вербалізації концептів «війна» та «мир» протягом часу. Це може містити дослідження того, як терміни і концепції змінюються у відповідь на зміни в геополітичній ситуації, соціальних умовах або політичних ідеологіях. Ще одна перспектива – вивчення психологічних аспектів, які впливають на формування і сприйняття концептів «війна» і «мир». Це може включати дослідження того, як ці концепти впливають на емоційний стан

і поведінку громадськості, і того, як політики використовують концепти «війна» і «мир» для маніпуляцій і впливу на думку слухачів.

Література:

1. Мельник С. М., Назаренко О. М. Мовна репрезентація концепту «війна» в сучасному українському медіадискурсі. *Philological education and science: transformation and modern development vectors*. 2023. С. 446–467
2. Положин М. Типологія й аналіз концептів // *Іноземна філологія*. 2009. Вип. 121. С. 80–89.
3. Таценко Н.В. Концепт як ключове поняття когнітивної лінгвістики / Н.В. Таценко // *Вісник СумДУ. Серія Філологія*. 2008. №1. С. 105–111.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. – Київ : Академія, 2007. 752 с.
5. Краснова Л. Словник юного гуманітарія / Л. Краснова. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького держав.
6. Айзенбарт Л.М. Термін «Концепт»: проблема визначення та підходи до вивчення. *Наукові записки ТПНУ. Літературознавство*. №45. С. 314–325.
7. Цапок О.М. Поняття «концепт» у когнітивній лінгвістиці. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Філологічні науки (мовознавство)*. 2001. Вип. 31. С. 10–12.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
9. Зіневич Л. В., Красавіна В. В. Концепт «війна» у сучасному українському суспільно-політичному дискурсі. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Спецвип. С. 70–72.
10. Васянович Євгенія. Структурно-семантичне наповнення концепту «війна» у лінгвістичних дослідженнях. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2018. № 38.
11. Звернення Президента Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua>

Druzhbiak S., Frantsuz V. Peculiarities of verbalizing the concepts of war and peace in political discourse

Summary. The article is dedicated to the analysis of verbalizing the concepts of war and peace in political discourse.

The verbalization of a concept is defined as the process of expressing the concept through linguistic means, which allows its meaning to be conveyed in a communicative act. Verbalization enables the concept to be transmitted, discussed, and understood in verbal communication. For example, the concept of "war" encompasses notions of conflict, violence, destruction, as well as historical and cultural associations.

The research focuses on the study of linguistic tools used by politicians to describe and interpret these concepts. It identifies key lexical, semantic, and stylistic features that characterize the rhetoric of war and peace. The study examines the influence of political ideologies and cultural contexts on the formation of perceptions of war and peace. It is established that the verbalization of these concepts contributes to shaping public opinion and affects the emotional reception of the audience. The article analyzes examples from contemporary political discourse that illustrate the variety of approaches to verbalizing the concepts of war and peace.

In today's global world, issues of war and peace are crucial for understanding international relations and geopolitical processes. Political speeches by country leaders play a significant role in shaping public opinion and defining national and international strategies. Analyzing the verbalization of the concepts of "war"

and "peace" in the speeches of Volodymyr Zelensky provides insights into how politicians approach these fundamental ideas and how they aim to achieve their goals on the world stage. This research is particularly relevant in the context of current conflicts, war, and political tensions, requiring a deep analysis of leader rhetoric to promote peace and stability.

The novelty of the topic lies in the analysis of the verbalization of the concepts of "war" and "peace" in Volodymyr Zelensky's

speeches. The study reveals how national contexts, cultural characteristics, and political priorities influence the formation of rhetoric regarding war and peace. It also contributes to the scholarly discourse by enhancing the understanding of how politicians use language to implement their foreign policy strategies and mobilize international support.

Key words: concept, verbalization, political speech, war, peace.

Загребельна Н. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри морської англійської мови

Національного університету «Одеська морська академія»

<https://orcid.org/0000-0002-0229-2751>

АНГЛОМОВНИЙ МОРСЬКИЙ ДИСКУРС: АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню основних аспектів дослідження англійської морської мови. Вивчення англійської як лінгва франка для морської спільноти показує важливість стандартизації мови та необхідність її уніфікованого використання для забезпечення безпеки на морі. Одним із ключових аспектів дослідження є аналіз Standard Marine Communication Phrases (SMCP), які слугують основою для чіткої комунікації в умовах міжнародних морських операцій. Ці фрази дозволяють мінімізувати ризик непорозуміння між екіпажами різних національностей завдяки використанню чітких, зрозумілих конструкцій, які мають однакове значення у всіх частинах світу. Лексичний рівень морського дискурсу характеризується великою кількістю технічних термінів і спеціалізованих слів, що потребують особливого дослідження з точки зору їхнього використання та походження. Крім того, англійський морський дискурс має характерну синтаксичну структуру, яка часто лаконічна, пряма і використовує імперативні конструкції для видачі наказів. Дослідження синтаксису також має враховувати специфіку контексту, в якому ці конструкції застосовуються, зокрема в аварійних та навігаційних ситуаціях. Іншим важливим аспектом є дослідження прагматичних особливостей мовної взаємодії на морі, які включають адаптацію мови під рівень володіння англійською серед членів екіпажу. Прагматичні дослідження також мають розглядати невербальні засоби комунікації, які часто доповнюють або замінюють вербальні сигнали в умовах обмеженого часу або коли існують лінгвістичні бар'єри. Культурні відмінності між екіпажами також є важливим фактором у прагматичних дослідженнях, оскільки різні культури мають різні уявлення про те, що є ввічливим або прийнятним у спілкуванні. Роль англійської як мови міжнародної морської документації та радіозв'язку також є важливим об'єктом дослідження, оскільки вона забезпечує однаковий доступ до інформації та сприяє ефективній комунікації в межах міжнародного правового поля. Важливим є також аналіз навчальних програм і сертифікаційних курсів англійською мовою, які забезпечують уніфіковану підготовку моряків для виконання міжнародних стандартів безпеки та навігації. Вивчення мовних стратегій адаптації та спрощення англійської для міжнародних екіпажів є невід'ємною частиною дослідження англійського морського дискурсу. Ці аспекти дослідження також мають враховувати соціальну ієрархію та статуси на кораблі, які впливають на комунікативні моделі та вибір мовних засобів.

Ключові слова: комунікація, морський дискурс, прагматика, синтаксис, термінологія.

Англійський морський дискурс є важливим об'єктом дослідження у сфері лінгвістики та комунікації, оскільки мор-

ська галузь посідає центральне місце в глобальній економіці та міжкультурних зв'язках. Морська мова, включаючи термінологію та правила комунікації на борту суден, має суттєвий вплив на безпеку, ефективність і точність морських операцій. З огляду на міжнародний характер судноплавства, англійська мова стала основним засобом спілкування на морі, що робить англійський морський дискурс унікальною лінгвістичною системою.

Метою цієї статті є аналіз особливостей англійського морського дискурсу, включаючи його лексичні, синтаксичні та прагматичні аспекти. Дослідження спрямоване на виявлення ключових мовних характеристик, що забезпечують ефективну комунікацію в морському середовищі. Завдання дослідження: визначити лексичні та синтаксичні особливості англійського морського дискурсу; окреслити специфіку використання англійської мови в міжнародних морських операціях; проаналізувати прагматичні аспекти мовної взаємодії між моряками різних національностей; вивчити роль англійської мови як мови стандартної морської комунікації.

Актуальність дослідження полягає в тому, що морська галузь продовжує бути однією з ключових сфер міжнародної взаємодії. Зростання глобальних торгових зв'язків і постійна потреба в чіткій та однозначній комунікації під час морських операцій висувають вимоги до глибшого розуміння особливостей англійського морського дискурсу.

Англійський морський дискурс має ряд характерних лексичних та синтаксичних особливостей, які відображають специфіку професійної комунікації моряків і необхідність точності в умовах морської навігації [1].

З лексичної точки зору, морська мова насичена спеціалізованою термінологією, яка є загальновідома у всьому світі. Наприклад, терміни на зразок *bow* (носова частина корабля), *stern* (корма), *port* (ліворуч) та *starboard* (праворуч) є невід'ємною частиною повсякденної морської комунікації. Крім того, широко використовуються акроніми та аббревіатури для швидшого обміну інформацією, такі як *IMO* (*International Maritime Organization*) чи *SOLAS* (*Safety of Life at Sea*). Через багатомовну історію мореплавства термінологія також містить значну кількість запозичень з інших мов, зокрема латині, французької та голландської. Наприклад, слово *buoy* (буй) походить з французького *bouée*. Ще однією характерною особливістю є скорочення слів у розмовній мові для економії часу, наприклад, *Cap* (скорочено від *Captain*). Окрім цього, морська мова має чітку структуру команд, щоб уникнути непорозуміння, що критично важливо для забезпечення безпеки на борту [2].

Синтаксичні особливості морського дискурсу полягають у його лаконічності та прямолінійності. Команди й інструкції формулюються максимально коротко та чітко для того, щоб уникнути непорозумінь у критичних ситуаціях. Наприклад, фрази на кшталт "*Secure the line!*" (закріпіть мотузку!) або "*Anchor down!*" (опустіть якір!) є типовими для морської комунікації. У більшості випадків використовуються імперативні речення, що робить команди конкретними та негайними до виконання. Пасивний стан також досить поширений для опису технічних процесів або стану корабля, як у випадку "*The cargo is being loaded*" (вантаж завантажуються) або "*The ship has been anchored*" (корабель заякорений). Часові форми в морському дискурсі використовуються чітко для того, щоб уникнути плутанини щодо моменту виконання дій, наприклад: "*We are setting sail at 0600 hours*" (ми виходимо в море о 06:00) чи "*The ship arrived at the port yesterday*" (корабель прибув у порт вчора) [3].

Таким чином, морський дискурс характеризується багатством спеціалізованої термінології, чіткістю синтаксису та лаконічністю, що дозволяє забезпечувати швидку та точну комунікацію в складних умовах мореплавства.

Використання англійської мови в міжнародних морських операціях має низку специфічних рис, що робить її ключовим інструментом комунікації в глобальному морському середовищі. Англійська є офіційною мовою Міжнародної морської організації (ІМО) та використовується як стандартна робоча мова для комунікації між екіпажами, портами та іншими зацікавленими сторонами.

Перш за все, англійська мова в морських операціях відзначається стандартизацією та уніфікованістю. Це досягається через *Standard Marine Communication Phrases (SMCP)*, розроблені ІМО для забезпечення чіткої та недвозначної комунікації в ситуаціях, пов'язаних з навігацією, безпекою та аварійними операціями. Ці фрази охоплюють широке коло типових ситуацій на морі, наприклад, повідомлення про курс, стан корабля, погодні умови та дії екіпажу. Вони розроблені для того, щоб мінімізувати можливі непорозуміння між моряками, які можуть походити з різних країн і не володіти англійською досконало. Наприклад, фраза "*Do you require assistance?*" є стандартним запитом у разі аварійної ситуації, і вона має чітке значення, яке розуміють усі члени міжнародної спільноти [4].

Ще однією важливою специфікою є те, що англійська використовується в радіозв'язку та навігаційних повідомленнях. Це включає в себе комунікацію з морськими диспетчерами, портовими службами та іншими суднами через радіостанції на різних частотах. Зокрема, в екстрених ситуаціях використовуються закодовані сигнали та конкретні фрази для швидкого реагування на аварійні випадки. Наприклад, сигнал "*Mayday*" є універсальним міжнародним сигналом бід, який використовується англійською мовою.

Окрім цього, англійська мова є основою для ведення документації, включно з морськими журналами, договорами, інструкціями та технічною документацією. Це гарантує, що всі учасники операцій мають однаковий доступ до інформації, незалежно від їхньої рідної мови. У великих міжнародних портах та на кораблях англійська є мовою спілкування як серед членів екіпажу, так і з портовими службами та агентами [5].

З огляду на специфіку морської індустрії, англійська мова також відзначається значною кількістю технічної термінології, що стосується корабельних систем, процедур і технічного

обслуговування суден. Це дозволяє екіпажам з різних країн координувати свої дії під час обслуговування корабля, аварійних ситуацій або проведення морських операцій.

Отже, англійська мова є ключовим фактором, що забезпечує ефективність і безпеку міжнародних морських операцій. Стандартизовані фрази, радіозв'язок, технічна документація та універсальність англійської як мови комунікації дозволяють забезпечити злагоджену та точну роботу в багатонаціональному середовищі мореплавства.

Прагматичні аспекти мовної взаємодії між моряками різних національностей є ключовим елементом для успішної комунікації в багатонаціональному морському середовищі. Вони включають у себе розуміння контексту, культурних відмінностей, комунікативних стратегій та забезпечення ефективного використання мови для досягнення цілей у різних ситуаціях.

Однією з найважливіших прагматичних характеристик є культурний контекст комунікації. Моряки, які походять з різних культур, можуть по-різному сприймати та інтерпретувати певні мовні вирази та дії. Наприклад, у деяких культурах більш прямолінійна форма вираження є нормою, тоді як в інших це може сприйматися як грубість. Це особливо важливо у випадках, коли командир корабля або старший офіцер видає накази: для одного екіпажу прямий наказ може бути цілком нормальним, тоді як для іншого такий стиль може викликати напругу. У таких випадках правильне використання інтонації, невербальних сигналів та загальної ввічливості допомагає уникнути непорозумінь.

Універсалізація мовної взаємодії через використання англійської як лінгва франка також має прагматичні аспекти. Хоча англійська є загальноприйнятою мовою морської комунікації, рівень володіння мовою може варіюватися серед членів екіпажу, що може створювати складнощі. Моряки, для яких англійська не є рідною мовою, можуть вдаватися до спрощеної лексики або уникати складних граматичних структур, що, у свою чергу, впливає на точність комунікації. Це потребує розробки ефективних комунікативних стратегій, таких як повторення важливої інформації, уточнення деталей або використання жестів для підтвердження розуміння.

Контекстуальна адекватність є ще одним важливим прагматичним аспектом. У морському середовищі є велика кількість різних ситуацій – від повсякденної комунікації до кризових або аварійних випадків, – і кожен із цих контекстів вимагає певного стилю мовної взаємодії. Наприклад, у звичайних робочих ситуаціях можуть використовуватися більш розслаблені форми спілкування, тоді як під час аварійних ситуацій комунікація має бути максимально чіткою та ефективною. Мова команд та інструкцій у таких випадках часто лаконічна та імперативна, що є важливим прагматичним засобом для уникнення неоднозначності та прискорення реагування.

Мовна адаптація є важливою прагматичною стратегією в багатонаціональних екіпажах. Моряки часто адаптують свій мовний стиль до рівня володіння англійською своїх колег, використовуючи простіші вирази, уникання ідіом або культурно специфічних фраз. Наприклад, капітан може використовувати більш просту англійську для молодших членів екіпажу з нижчим рівнем володіння мовою, водночас залишаючи складні технічні терміни для старших офіцерів, які краще розуміють англійську. Така адаптація підвищує ефективність комунікації та допомагає уникнути непорозумінь.

Крім того, невербальні засоби комунікації (жести, міміка, рухи тіла) часто доповнюють мовну взаємодію. У випадках, коли лінгвістичні бар'єри виникають через недостатнє знання мови або різні акценти, моряки можуть використовувати невербальні сигнали для підсилення або уточнення своїх слів. Це особливо важливо в критичних ситуаціях, де швидкість і точність реакції можуть мати вирішальне значення.

Також значну роль відіграє розуміння соціальних ролей і статусів у межах команди. У морському середовищі є чітка ієрархія, і прагматичні аспекти комунікації передбачають знання того, як правильно звертатися до старших або молодших за рангом. Це стосується як форми звернення (наприклад, використання титулів), так і відповідного тону, що враховує статус співрозмовника. Таким чином, прагматичні аспекти мовної взаємодії між моряками різних національностей включають у себе адаптацію до мовних і культурних відмінностей, контекстуальну відповідність, використання невербальних засобів комунікації та розуміння соціальних ролей у морському середовищі. Усе це допомагає забезпечити ефективність та безпеку комунікації у складних і багатонаціональних умовах морської навігації.

Англійська мова відіграє ключову роль як мова стандартної морської комунікації, забезпечуючи безперерйну взаємодію між моряками різних національностей, службами безпеки, портовими інстанціями та іншими учасниками морських операцій. Її статус офіційної мови Міжнародної морської організації (ІМО) та впровадження стандартів у морську комунікацію допомагають підтримувати ефективну та точну передачу інформації у глобальному морському середовищі.

Англійська також є мовою радіозв'язку та навігаційної інформації. Під час зв'язку між кораблями, а також між суднами та портовими службами, англійська є обов'язковою для забезпечення ефективної передачі даних. Наприклад, при наближенні до порту чи проходженні через вузькі канали, капітани використовують англійську для сповіщення місцевих служб або інших суден про свій намір та координати. У такій ситуації стандартизація англійської мови дозволяє швидко й ефективно вирішувати потенційно небезпечні ситуації.

Ще одним важливим аспектом є те, що англійська мова використовується для офіційної документації. Усі ключові документи, такі як судові журнали, технічна документація, інструкції з безпеки та угоди, повинні бути або написані англійською, або містити англійський переклад. Це забезпечує однаковий доступ до інформації для всіх учасників морських операцій, незалежно від країни походження.

Окрім цього, англійська мова є засобом для навчання та сертифікації моряків. Більшість міжнародних морських курсів, тренувань та сертифікаційних програм проводяться англійською мовою, що підвищує рівень професійної компетентності моряків. Це особливо важливо для дотримання міжнародних стандартів безпеки та навігації.

Таким чином, англійська мова як мова стандартної морської комунікації виконує ключову роль у забезпеченні безпеки, ефективності та чіткості в міжнародних морських операціях. Її стандартизовані фрази, універсальне використання для радіозв'язку та документації, а також навчальні програми сприяють тому, що вона залишається основним засобом комунікації на світових морях.

Аспекти дослідження англійського морського дискурсу є багатогранними й охоплюють різні рівні комунікації, почи-

наючи від лексичних та синтаксичних особливостей до прагматичних і культурних факторів взаємодії між моряками різних національностей. Вивчення англійської як лінгва франка для морської спільноти показує важливість стандартизації мови та необхідність її уніфікованого використання для забезпечення безпеки на морі. Одним із ключових аспектів дослідження є аналіз *Standard Marine Communication Phrases (SMCP)*, які слугують основою для чіткої комунікації в умовах міжнародних морських операцій. Ці фрази дозволяють мінімізувати ризик непорозуміння між екіпажами різних національностей завдяки використанню чітких, зрозумілих конструкцій, які мають однакове значення у всіх частинах світу. Лексичний рівень морського дискурсу характеризується великою кількістю технічних термінів і спеціалізованих слів, що потребують особливого дослідження з точки зору їхнього використання та походження. Крім того, англійський морський дискурс має характерну синтаксичну структуру, яка часто лаконічна, пряма і використовує імперативні конструкції для видачі наказів. Дослідження синтаксису також має враховувати специфіку контексту, в якому ці конструкції застосовуються, зокрема в аварійних та навігаційних ситуаціях. Іншим важливим аспектом є дослідження прагматичних особливостей мовної взаємодії на морі, які включають адаптацію мови під рівень володіння англійською серед членів екіпажу. Прагматичні дослідження також мають розглядати невербальні засоби комунікації, які часто доповнюють або замінюють вербальні сигнали в умовах обмеженого часу або коли існують лінгвістичні бар'єри. Культурні відмінності між екіпажами також є важливим фактором у прагматичних дослідженнях, оскільки різні культури мають різні уявлення про те, що є ввічливим або прийнятним у спілкуванні. Роль англійської як мови міжнародної морської документації та радіозв'язку також є важливим об'єктом дослідження, оскільки вона забезпечує однаковий доступ до інформації та сприяє ефективній комунікації в межах міжнародного правового поля. Важливим є також аналіз навчальних програм і сертифікаційних курсів англійською мовою, які забезпечують уніфіковану підготовку моряків для виконання міжнародних стандартів безпеки та навігації. Вивчення мовних стратегій адаптації та спрощення англійської для міжнародних екіпажів є невід'ємною частиною дослідження англійського морського дискурсу. Ці аспекти дослідження також мають враховувати соціальну ієрархію та статуси на кораблі, які впливають на комунікативні моделі та вибір мовних засобів. Морська комунікація є складною через поєднання факторів мовного бар'єра, культурної різноманітності та специфіки морського середовища, тому дослідження має охоплювати ці аспекти в комплексі. Лінгвістичні особливості морської англійської розкривають зв'язок між мовою та безпекою, оскільки правильно побудована комунікація може бути вирішальним фактором у кризових ситуаціях.

Література:

1. Primina N. Admiralty sailing directions as a genre of English maritime discourse. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2018. Вип. 11. С. 58–63. <https://doi.org/10.32837/2312-3192-2018-11-58-63>
2. Савватєєва В., Хроленко О. Дискурсивні особливості англійської морської комунікації. *Молодий вчений*. 2019. Випуск 8 (72). С. 111–117. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-26>
3. Приміна Н.М. Мовні та соціокультурні особливості англійського морського дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»*. 2018. Вип. 32. Ч. 2. С. 93–96.

4. Blakey T.N. English for Maritime Studies 2nd edition. London: Prentice Hall International (UK) Ltd., 1987. 303 p.
5. Johnson B. Some features of maritime telex service communication. *English for Specific Purposes*. 1995. № 14(2). P. 127–136.

Zagrebina N. English maritime discourse: aspect of study

Summary. The article is devoted to highlighting the main aspects of the study of the English maritime discourse. The study of English as a lingua franca for the maritime community shows the importance of language standardization and the need for its uniform use to ensure safety at sea. One of the key aspects of the research is the analysis of Standard Marine Communication Phrases (SMCP), which serve as the basis for clear communication in international maritime operations. These phrases minimize the risk of misunderstandings between crews of different nationalities by using clear, understandable constructions that have the same meaning in all parts of the world. The lexical level of maritime discourse is characterized by a large number of technical terms and specialized words that require special research from the point of view of their use and origin. In addition, English maritime discourse has a characteristic syntactic structure that is often concise, direct, and uses imperative constructions to issue orders. The study of syntax should also take into account the specificity

of the context in which these constructions are used, in particular in emergency and navigation situations. Another important aspect is the study of pragmatic features of language interaction at sea, which include language adaptation to the level of English proficiency among crew members. Pragmatic research should also consider non-verbal means of communication, which often supplement or replace verbal signals in situations of limited time or when linguistic barriers exist. Cultural differences between crews are also an important factor in pragmatic research, as different cultures have different ideas about what is polite or acceptable in communication. The role of English as the language of international maritime documentation and radio communication is also an important object of research, as it ensures equal access to information and promotes effective communication within the international legal field. It is also important to analyze educational programs and certification courses in English, which provide uniform training of seafarers to meet international safety and navigation standards. The study of language strategies for adapting and simplifying English for international crews is an integral part of the study of English maritime discourse. These aspects of research should also take into account the social hierarchies and statuses on the ship, which influence communicative patterns and the choice of linguistic means.

Key words: communication, maritime discourse, pragmatics, syntax, terminology.

*Залужна О. О.,**кандидат філологічних наук,**доцентка кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови**Київського національного університету імені Тараса Шевченка,**доцентка кафедри англійської філології**Донецького національного університету імені Василя Стуса**Каземірова А. С.,**магістрантка кафедри англійської філології**Донецького національного університету імені Василя Стуса*

СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ЮВЕЛІРНИХ ПРИКРАС В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Наукова розвідка присвячена дослідженню структурно-морфологічних особливостей номінації ювелірних прикрас в англійській мові. Об'єктом дослідження виступають лексичні одиниці, які номінують ювелірні прикраси в англійській мові; предметом вивчення є морфологічна структура зазначених номінацій. Дослідження проведено на матеріалі 150 лексем, дібраних методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел.

Установлено, що ювелірні прикраси як частина матеріальної культури людства мають давню історію, що відображається в різноманітті їхніх номінацій та структурних характеристик. З'ясовано, що особливої ваги набуває вивчення саме англійськомовних номінацій через глобальне розповсюдження цієї мови у міжкультурній комунікації. Дане наукове дослідження базується на думці, що термін – це слово або словосполучення, яке номінує поняття певної галузі науки або діяльності людини.

Визначено, що більшість становлять однокомпонентні структури (125 од., 84%); двокомпонентні структури (24 од., 16%) представлені моделями «іменник + іменник», «прикметник + іменник», рідше – «дієприкметник + іменник»; трикомпонентна структура представлена моделлю «іменник + іменник + іменник» (1 од., >1%). Доведено, що в корпусі переважають непохідні одиниці (111 од., 74%), які представлені як питомим англійськими, так і запозиченими лексемами; основною морфологічною моделлю є афіксація (9 од., 6%), де більшість складає суфіксальна модель (7 од., 4,5%); префіксальна (1 од., >1%) та префіксально-суфіксальна (1 од., >1%) модель формують залишкову групу. В афіксальних моделях зафіксовано використання суфіксів *-ry*, *-er*, *-ment*, *-ness* та префіксів *in-*, *over-*; способом словоскладання утворено 5 од., 3,5%.

Ключові слова: ювелірні прикраси, номінація, терміносистема, термін, морфологія, структура, англійська мова.

Постановка проблеми. Ювелірні прикраси посідають важливе місце в культурно-соціальному житті людини, виступаючи не тільки як предмети гардеробу індивіда або мистецькі об'єкти, але й як символи соціального статусу, культурної ідентичності, міжособистісних зв'язків тощо. Сучасний світ неможливо уявити без прикрас, адже на сьогоднішній день ювелірні вироби вважаються невід'ємною частиною повсякденного життя людини та з-поміж іншого використовуються

для того, щоб підкреслити свою індивідуальність та створити власну унікальну репрезентацію у суспільстві [1, с. 100]. Різноманітність форм, стилів та призначень ювелірних прикрас зумовлює широке різноманіття їхніх номінацій в мовному просторі людини.

Із давніх часів прикраси були одним із індикаторів соціального статусу індивіда – людина надягала на себе вироби з унікальних або рідкісних в кожній конкретній спільноті об'єктів (зуби та кістки тварин, пір'я птахів, камені, мушлі тощо) для того, щоб показати свою соціальну перевагу над іншими. Із розвитком технологій стали з'являтися прикраси, виконані з дорогоцінних металів і каменів, які могли собі дозволити тільки фінансово успішні люди. У сучасному світі ювелірні вироби є значно доступнішими, але вони виступають не тільки показником заможності, скільки несуть декоративну функцію [2], дозволяючи кожній людині підкреслити свою іунікальність та декларувати уподобання.

Доволі детально цей аспект вивчення функціонування номінацій ювелірних прикрас розглянуто у низці робіт української науковиці О. В. Цобенко, яка аналізує структуру англійськомовного лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» як фрагмента картини світу [3]. Втім увагу привертає той факт, що авторка зосереджується на вивченні семантичної структури одиниць дослідження, оминаючи питання їхньої морфологічної будови.

У сучасному глобалізованому мультикультурному просторі англійськомовна комунікація носить домінуючий характер [4, с. 1], що обумовлює невпинну наукову зацікавленість у вивченні різних елементів її структури на всіх рівнях та механізмів взаємодії з іншими мовами світу. Аналіз структурно-морфологічних особливостей номінацій ювелірних виробів саме на матеріалі англійської мови є важливим для розуміння того, як різні мовні елементи впливають на сприйняття та функціонування цих прикрас у соціальному та культурному середовищі зокрема українськомовного комунікативного простору, що обумовлює актуальність пропонованої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом багатьох десятиліть не вщухає дискусія стосовно сутності та статусу термінологічних номінацій в мові, проте ця полеміка почала втрачати свою колишню гостроту, коли все більшого

поширення набула точку зору, згідно з якою термін – це слово або словосполучення, яке номінує поняття певної галузі науки або діяльності людини [5, с. 394]. У рамках вузького тлумачення «термін – це слово або словосполучення, що утворене на базі іменника...» [6, с. 231]. Втім, Т. Р. Кияк піддає сумніву факт, що всі терміни утворюються тільки на базі іменника [7, с. 104]; із ним погоджуються Н. В. Захарчук [8] та М. П. Медведь, які дотримуються точки зору, що такою базою можуть з-поміж іншого слугувати прикметники, дієслова та навіть прислівники [9, с. 9].

На думку М. П. Медведя, більш ускладнені за своєю структурою терміни-словосполучення не можна кваліфікувати як нормальне явище, як типові терміни; це швидше аномалія, якої необхідно уникати [9, с. 133]. Але з огляду на те, що терміносистема є динамічною сутністю, яка невинно еволюціонує, ми погоджуємося з І. О. Федьковою в тому, що використання багатоконпонентних структурних моделей зумовлене відсутністю лаконічнішого відповідника в терміносистемі, а також прагненням якомога точніше передати те чи інше поняття, а компонентна структура терміна не має особливого значення, якщо термін відповідає всім універсальним вимогам до нього [10, с. 297]. У той самий час, О. О. Швайка справедливо зауважує, що зайва багатослівність є недоліком терміну [11, с. 66], тому слід звертати увагу на доцільність використання кластерів у кожному конкретному випадку.

Основним джерелом формування термінологічних систем є термінологізована загальноуживана лексика та запозичення. Дослідники, які конкретизують ці шляхи, пропонують розрізняти три основних способи утворення термінів: 1) утворення похідних або усічених слів (елементи, з яких будується термін, можуть бути, в свою чергу, термінами, які належать до даної термінологічної системи або до будь-якої іншої); 2) використання термінів, які вже існують, або інших лексем шляхом зміни їхнього лексичного значення; 3) запозичення до терміносистеми одиниць, які вже функціонують в іншій мові [12].

А. С. Д'яков та Т. Р. Кияк виділяють більш конкретні способи терміноутворення [13]. По-перше, це пряме запозичення терміноелементів: а) повне (включаючи зовнішню та внутрішню форми); б) неповне (використовуючи лише внутрішню форму). По-друге, використання внутрішніх ресурсів мови: а) утворення похідних слів (сюди належить морфологічний спосіб, зокрема афіксація); б) надання нових значень, що базується на такому процесі як вторинна номінація, всередині якої найпоширенішими є метафора та метонімія; в) складання основ, внаслідок чого виникають слова-композиції. Творення нового терміна відбувається складанням двох або кількох слів або їхніх основ, з метою найчіткіше назвати наукову реальію, адже термін – це одиниця мови, покликана виражати поняття науки, техніки та інших спеціальних галузей; г) укладання дво-, три- та багатоконпонентних термінів (аналітичний спосіб).

Ф. С. Бацевич називає такий метод методом моделей, коли термін утворюється з декількох морфем, кожна з яких слугує однією з характеристик відповідного матеріалу. Унаслідок цього подібні за принципом дії, засоби, технічні прилади, явища схожі за складом отримують схожі написання та звучання [14, с. 33–34].

Крім зазначених двох способів, А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк виділяють ще й третій спосіб побудови нових лексичних одиниць – введення в словниковий склад мови нових слів [13]. О. Б. Мал-

кіна шляхи творення нових термінів вбачає у творенні нових термінів шляхом переосмислення значення; творенні нових термінів від власних імен авторів, винаходів, розробок; творенні термінів-словосполучень або абревіатур [15, с. 559–562].

Отже, для створення нового слова можуть бути використані різні мовленнєві засоби, а «вибір оптимального способу номінації – складний процес, він визначається об'єктивними і суб'єктивними моментами, зовнішніми і внутрішніми факторами» [16, с. 160–161].

Одним із найбільш продуктивних способів термінологічної номінації є термінологізація слів загальнолітературної мови або семантична конверсія. Семантичний спосіб – один із перших словотворчих засобів створення термінологічних найменувань [9, с. 98]. У рамках семантичного способу словотворення відбувається процес вторинної лексичної номінації – тобто, як зазначає Т. І. Панько, «використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції – функції найменування» [16, с. 161].

Безперервно поповнюючи й збагачуючи мову та взаємодіючи з різними лексичними пластами, нова термінологічна лексика у своєму становленні підпорядковується загальним законам і нормам мови, характеризуючись і окремими, властивими їй, особливостями побудови моделей термінів, а конкретні термінологічні системи формуються на базі загальної лексичної системи мови [16, с. 235].

Мета наукової розвідки полягає у дослідженні структурно-морфологічних особливостей номінації ювелірних прикрас в англійській мові, що передбачає аналіз структурних типів термінів. **Об'єктом** дослідження є лексичні одиниці, які номінують ювелірні прикраси в англійській мові. **Предметом** виступає вивчення морфологічної структури зазначених номінацій. **Матеріал** дослідження складається із 150 лексем, дібраних методом суцільної вибірки. **Джерелами емпіричного матеріалу** стали англійськомовні лексикографічні джерела та енциклопедії, а саме All about Jewels. An Illustrated Dictionary of Jewelry та Glossary of Jewelry-Related Terms, Cambridge Dictionary, Collins Dictionary.

Виклад основного матеріалу. Аналіз емпіричного корпусу дослідження дозволяє виділити наступні структурні типи досліджуваних одиниць.

Однокомпонентні номінації очікувано демонструють найвищу продуктивність (125 од., 84% емпіричного корпусу), наприклад: *diadem* 'діадема', *tiara* 'тіара', *hairpin* 'шпилька', *brooch* 'брошка', *medallion* 'медальйон', *cufflink* 'запонки', *locket* 'медальйон', *flatware* 'вироби зі срібла', *jewelry* 'ювелірні вироби', *clasp* 'пряжка', *claw* 'зубець', *chain* 'ланцюжок', *bracelet* 'браслет', *earring* 'сережка', *bead* 'чотки', *millefiori* 'різнокольорове скло', *watch* 'годинник', *signet* 'печатка', *cameos* 'камеї', *mosaics* 'мозаїка', *chaplet* 'вінок', *circlet* 'обруч', *wreath* 'вінок', *gorget* 'горжет', *rosary* 'чотки', *clip* 'кліпс', *pariura* 'париура', *coulomb* 'кулон', *fineness* 'дрібна прикраса', *overfineness* 'вишукана прикраса', *finery* 'вбрання', *sparkler* 'блискуча прикраса', *intreasure* 'коштовності', *adornment* 'прикраса', *treasure* 'коштовності', *trinket* 'брелок', *pendant* 'брелок', *pin* 'булавка', *stickpin* 'булавка', *cameo* 'камея', *amber* 'бурштин'.

Значно меншою продуктивністю характеризуються **двокомпонентні** номінації (24 од., 16%), наприклад: *pearl choker* 'перлинне кольє', *pearl necklace* 'перлинне намисто', *wedding*

ring ‘весільна обручка’, *cross necklace* ‘намисто з хрестиком’, *confetti lucite* ‘конфетті люцит’, *ring-shaped earring* ‘сережка у формі кільця’, *eternity ring* ‘перстень вічності’, *molded cameos* ‘формовані камеї’.

Трикомпонентні номінації демонструють низьку продуктивність та фіксуються в поодиноких випадках (1 од., >1%), наприклад: *leather cord jewelry* ‘прикраси зі шкіряного шнура’.

Крім того, в рамках проведеного аналізу було визначено частиномовні (для однокомпонентних) та структурно-модельні (для аналітичних) характеристики номінацій ювелірних прикрас. Отримані результати підтверджують загальну тенденцію до номіналізації терміносистем, адже усі однокомпонентні номінації виражені іменником (125 од., 84%).

Двокомпонентні номінації утворюються за такими моделями: «**іменник + іменник**» (9 од., 6%), наприклад: *cross necklace* ‘намисто з хрестиком’, *confetti lucite* ‘конфетті люцит’, *eternity ring* ‘перстень вічності’; «**прикметник + іменник**» (9 од., 6%), наприклад: *pearl necklace* ‘перлинне намисто’, *wedding ring* ‘весільна обручка’; «**дієприкметник + іменник**» (6 од., 4%), наприклад: *ring-shaped earring* ‘сережка у формі кільця’, *molded cameos* ‘формовані камеї’;

Трикомпонентна модель була представлена структурою «**іменник + іменник + іменник**» (1 од., >1%), зокрема: *leather cord jewelry* ‘прикраси зі шкіряного шнура’.

Непохідні одиниці (27 од., 54%) – лексеми, які складаються з однієї основи, наприклад: *clasp* ‘пряжка’, *trinket* ‘брелок’, *pin* ‘булавка’. Слід звернути увагу на те, що серед непохідних одиниць функціонують назви, утворені за допомогою конверсії, наприклад, *watch* ‘годинник’ (іменник) від дієслова та *pendant* ‘брелок’ (іменник) від прислівника.

Найпоширенішим способом творення синтетичних (однокомпонентних) термінів, а також компонентів аналітичних термінів назв ювелірних прикрас є морфологічний словотвір, який полягає в поєднанні афіксальних морфем з кореневою або похідною частиною слова, слово- чи основоскладанні та абрєвіації. Смысловое значення термінів, утворених морфологічним способом словотвору, виражене переважно мотивувальною основою, в той час як афікси мають узагальнювальне значення. Аналіз емпіричного корпусу дослідження демонструє, що афіксальним способом було утворено 9 од., 6% номінацій, де домінують лексеми утворені **суфіксальним** способом (7 од., 4,5%):

-*ry* (3 од., 2%): *jewelry* ‘ювелірні вироби’, *finery* ‘вбрання’, *rosary* ‘чотки’. Суфікс *-ry* (коротка форма від *-ery*) позначає збірні назви предметів, при чому якщо у номінаціях *jewelry* та *finery* збірність безпосередня (сукупність ювелірних виробів), в лексемі *rosary* збірність набула метонімічно, адже ця одиниця позначає саме одні чотки як виріб, але виріб, зроблений із сукупності намистин;

-*er* (2 од., 1,5%): *sparkler* ‘блискуча прикраса’, *choker* ‘колье’. Суфікс *-er* указує на об’єкт, який здійснює відповідну дію, закладену в кореневій основі;

-*ment* (1 од., >1%): *adornment* ‘прикраса’. Суфікс *-ment* формує віддієслівні іменники і вказує на результат дії;

-*ness* (1 од., >1%): *fineness* ‘дрібна прикраса’. Тут суфікс *-ness* додано до прикметника для утворення іменника на позначення якості.

Префіксальний (1 од., >1%) та **префіксально-суфіксальний** (1 од., >1%) способи не демонструють високої продуктивності і представлені лексемами *intreasure* ‘коштовності’ (пре-

фікс *in-*) та *overfiness* ‘вишукана прикраса’ (префікс *over-* на позначення покращення якості та суфікс *-ness* на позначення якості).

У результаті складання слів або їхніх основ виникають слова-композиції. Через граматичні особливості англійської мови, усі лексеми (5 од., 3,5%), утворені **словоскладанням** в досліджуваному матеріалі є непохідними (афіксів вони не містять), наприклад, *hairpin* ‘шпилька’, *cufflink* ‘запонки’, *flatware* ‘вироби зі срібла’, *earring* ‘сережка’, *stickpin* ‘булавка’.

Висновки. Структурно-морфологічний аналіз номінацій ювелірних прикрас в англійській мові дозволив виявити низьку специфічних особливостей, які впливають на їхню побудову та функціонування в мовній системі.

Більшість термінів, які використовуються для позначення ювелірних виробів в англійській мові, є однокомпонентними, що свідчить про тенденцію до лаконізму та економії мовних засобів і сприяє спрощенню запам’ятовування та вживання цих термінів. Домінування іменників серед номінацій пояснюється тим, що ювелірні прикраси є конкретними фізичними об’єктами. Номінації служать насамперед для позначення цих об’єктів, що підтверджує їхню матеріальну природу.

Результати квантитативного аналізу дозволяють зробити висновок, що абсолютно превалюють однокомпонентні структури (125 од., 84%); двокомпонентні структури (24 од., 16%) представлені моделями «іменник + іменник», «прикметник + іменник», рідше – «дієприкметник + іменник»; трикомпонентна структура представлена моделлю «іменник + іменник + іменник» (1 од., >1%).

У аналізованому емпіричному матеріалі переважають непохідні одиниці (111 од., 74%), які представлені як питомим англійськими, так і запозиченими лексемами. Основною морфологічною моделлю є афіксація (9 од., 6%), де більшість складає суфіксальна модель (7 од., 4,5%); префіксальна (1 од., >1%) та префіксально-суфіксальна (1 од., >1%) модель формують залишкову групу. Способом словоскладання утворено 5 од., 3,5%.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розширенні емпіричної бази шляхом залучення інших мов, що дозволить побудувати типологію номінацій ювелірних прикрас та виявити універсальні та специфічні риси. Також перспективним є вивчення еволюції номінацій у діахронічному аспекті, що дасть змогу простежити зміни, які відбуваються у мові під впливом соціокультурних та історичних факторів. Дослідження впливу сучасних тенденцій, таких як глобалізація та цифровізація, на терміносистему ювелірних виробів також представляє значний інтерес.

Література:

1. Lysenko O., Polishchuk O., Honcharuk L., Zaluzhna O., Tychyna I. The Use of Stylistic Means in Modern English-Language Advertising Discourse to Reflect a Person's Appearance. *Eduweb-Revista de Tecnologia de Informacion y Comunicacion en Educacion*. 2023. № 17(1). P. 99–109. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.01.10>
2. Строченко Л. В. Лексико-семантичне поле «коштовне каміння» в англійській мові та мовленні (лінгвокогнітивне дослідження на матеріалі словників і текстів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2008. 200 с.
3. Цобенко О. В. Структура лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» в англійській мові. Науковий вісник Одеської національної морської академії. Серія «Записки з романо-германської філології». 2014. Вип. 1(32). С. 139–144.

4. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : CUP, 2003. 212 p.
5. Гринда Ю. Утворення та характерні риси термінологічних одиниць фахової мови геодезії, кадастру та картографії. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2010. Вип. 89 (3). С. 393–397.
6. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. К. : Академія, 2002. 257 с.
7. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 32. С. 104–108.
8. Захарчук Н. В. Словник хореографічних термінів. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2013. 27 с.
9. Медведь М. П. Поняття нового терміна в сучасній українській літературній мові: основні ознаки, вимоги та особливості. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2017. № 44. С. 232–236.
10. Федькова І. А. Використання аналітичного способу для творення хореографічних термінів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 34. С. 295–298.
11. Швайка О. Деякі проблеми сучасного розвитку української хімічної термінології. *Ukrainica Bioorganica*. 2007. Acta 2. С. 62–69.
12. Жукова Л. В. Особливості терміносистеми аграрного дискурсу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 245. С. 268–274.
13. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : Academia, 2019. 217 с.
14. Бацевич Ф. С. Процес неологізації та динаміка структури семантичного поля. *Мовознавство*. 1980. № 3. С. 54–80.
15. Семенюк І. С. Вторинна номінація як структурний і функціональний елемент мови у сучасній газетній публіцистиці. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2012. Вип. 64. С. 194–197.
16. Панько Т. І. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. 216 с.

Zaluzhna O., Kazemyrova A. Structural and morphological peculiarities of jewelry nomination in the English language

Summary. The research is dedicated to the study of structural and morphological peculiarities of jewelry nominations in the English language. The object of the research is the lexical units which nominate jewelry items in English, while the subject of study is the morphological structure of these nominations. The empirical database is constituted by 150 lexemes which were selected by continuous sampling from lexicographical sources.

The study found that jewelry, as a part of the human's material culture, has a long history, reflected in the diversity of their nominations and structural features. Currently, the study of English-language jewelry nominations is topical due to the global role of English in intercultural communication. The investigation assumes that the term is a word or phrase which nominates a concept in a specific scholarly area or human activity.

The analysis of the empirical database demonstrates that the majority of the analyzed lexical units are single-component structures (125 units, 84%); two-component structures (24 units, 16%) are represented by models 'noun + noun', 'adjective + noun', and, less frequently, 'participle + noun.' A three-component structure is represented by the model 'noun + noun + noun' (1 unit, >1%). The empirical material of the study demonstrates that most of the units are non-derived ones (111 units, 74%), including both native English and borrowed lexemes. The primary morphological model for word formation is affixation (9 units, 6%), with the majority being suffixal models (7 units, 4.5%); prefixal (1 unit, >1%) and prefix-suffix (1 unit, >1%) models form a residual group. In affixal models, the use of the suffixes *-ry*, *-er*, *-ment*, *-ness*, and the prefixes *in-*, *over-* was registered. Compound words account for 5 units (3.5%).

Key words: jewelry, nomination, terminology, term, morphology, structure, English language.

*Зінов'єв Г. О.,
генеральний директор
ТОВ «Логосенерго»*

ГЛОБАЛЬНИЙ НЕОВЕНЬЯНЬ ЯК МЕТОД ТА ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЛІГЛОТІВ

Анотація. Наш метод осягнення однією людиною в досить короткий термін багатьох мов ґрунтується на принципах веньяню – давньокитайської невербальної літературної мови, в якій той самий ієрогліф може позначати дію, предмет або властивість, тобто його можна трактувати як дієслово, іменник та прикметник, використання ж ієрогліфів, які позначають числівники та займенники, є необов'язковим. Застосування цих принципів до мов вербальних дає можливість значно спростити будь-яку з них, залишивши лише те, що є в них усіх: інфінітиви дієслів, незмінювані іменники та якісні прикметники. Інші частини мови, а також граматичні особливості нівелюються зовсім, загалом граматику зводиться до простої логіки. Це дає можливість поєднати безліч різноманітних мов у єдину дуже просту, в якій слова, що позначають ті самі поняття, стануть синонімами, та яка залишиться майже повноцінним засобом комунікації. Таку мову ми вирішили назвати глобальним неовеньянем. Це навіть не нова мова, яку треба вивчати, а лише спрощена рідна, концептосфера якої значно розширюється, й саме осягненню цих нових концептів та запам'ятовуванню мовних знаків, що їх позначають, і необхідно приділяти увагу. Причому словник синонімів має складатися за частотним принципом.

В будь-якій мові коренів набагато менше, ніж слів, причому саме вони передають зміст, точне ж їх значення цілком можна зрозуміти за контекстом у межах достатньо великого тексту. Таким чином, краще вивчати не синоніми слів різними мовами, а синоніми коренів, що зовсім зрівнює слова різних мов – корені в усіх мовах схожі за формою, до того ж зовсім зникнуть частини мови. Словник же коренів повинен вказувати, як і ієрогліф у веньяні, загальну ідею, яку позначає цей корінь. Осягаючи неовеньянь, людина зможе на досить високому рівні розуміти всі мови, слова (корені) яких включені до списку синонімів, інтуїтивно аналізуючи й реконструюючи у процесі перегляду ТБ, слухання радіо, читання книг та ЗМІ, мовні реалії та зв'язки між різними мовами, а значить і більш глибоко усвідомлюючи їх, а при досягненні порогу й почне говорити, оперуючи почутими фразами (власне кажучи, так чинить дитина, яка осягає мову свого оточення, що згодом стає її рідною).

Ключові слова: поліглот, спорідненість мов, концептосфера, частотний словник, словник коренів.

Постановка проблеми. Мета антропології як єдиної трансдисциплінарної науки, об'єктом якої є людина та суспільство, полягає, зокрема, у вивченні інтелектуальної діяльності у різних країнах світу. Сенс поліглотії, як володіння однією людиною багатьма мовами, перебуває у нерозривному зв'язку з ідеалами та принципами нашої науки та полягає в тому, що поліглот здатен проникнути в душу різних народів, розуміти їх культуру, їх цінності та потенціал. Більш того, така людина

здатна ввібрати в себе характерні риси цих народів, стати до певної міри їх частиною. Неабиякий інтерес для антропологічної науки має розуміння того, як змінюється людина, її свідомість, інтелект при осягненні нею багатьох мов, якою вона стає. Ми можемо припустити, що в цьому разі реалізується закон діалектики про перехід кількості в якість, а отже знання одразу багатьох мов вченим-антропологом має зробити його генієм, здатним кардинально змінити світ. Він, зокрема, буде здатний творити цими мовами, а отже зможе реалізувати функцію прогресорства. Пізнати народ можна лише читаючи його літературу – художню, публіцистичну, наукову – або слухаючи розумні розмови, лекції, монологи; мова простих людей, якщо вона не описана розумними людьми, мало що дасть дослідникам. Це цілий світ, відкритий та створений художниками слова і мислителями, й пізнаваний ними разом та у рівноправ'ї зі своєю аудиторією. І цей світ навіть у найкращому перекладі нагадує майже до дрібниць той, де в ужитку мова, якою здійснено переклад.

Слово є знаком, що позначає певний концепт – образ, який міститься в мозку людини – представника певної соціальної страти того чи іншого народу, із певним рівнем розвитку та досвідом. Тлумачний словник дає лише часткове розуміння концепту. При перекладі ж слово (знак) однієї мови передається словом (знаком) іншої мови, у яких збігається лише загальний, абстрактний зміст, деталі ж залишаються не проявленими. Крім того, мови багаті властивою тільки ним фразеологією, за її допомоги передаються складні явища, почуття, те, для чого немає окремих слів, і при цьому вони дуже емні та лапідарні. Майже будь-яка розмова в житті або в літературному творі так чи інакше будується навколо цих кліше, їх ужиток в розмові є знаком, що співбесідники належать до однієї культури. Але перекласти ці фрази іншою мовою, не вдаючись до пояснень, неможливо. Пояснення можуть зайняти значне місце, то ж давати їхне трактування в перекладах дуже складно. Та й хто загалом дасть собі працю читати такі трактування (окрім, звичайно, дослідників)? Це призводить до того, що мова перекладів іншомовних творів є дуже невизрадною, в ній немає жодних надлишкових з погляду перекладача дрібниць. Мова твору перекладачем усереднюється, все хитромудре набуває нейтрального тону та значення. Можна й «перекласти», вклавши у уста героїв слова й фрази, які чітко пізнаються як належні певній соціальній страті в країні, для якої зроблено переклад твору, але які аж ніяк не могли б бути сказані цим персонажем. А отже й текст перекладених творів стає прісним або занадто пряним та й не передає чітко авторську думку. Але ж іще можуть бути й помилки у перекладі. Так, наприклад, поняття філософії Канта «Ding an sich» – «річ сама

по собі», або «річ для себе», що припускає її перетворення на «річ для нас», була перекладена як «річ в собі», тобто те, що не може взагалі бути пізнаним. Значить, читати треба лише в оригіналі, розуміючи культуру народу, правильно малюючи в уяві ті концепти, які позначають слова, вживані автором, розуміючи фразеологію. Тільки так можливо повністю осягнути світ, створений (описаний) ним.

Мови, як складні знакові системи, можна осягати іншими методами, ніж за партою та за підручником, адже саме так дитина опановує рідну мову. Наш метод ґрунтується саме на наслідуванні цього природного способу. Але ми йдемо далі й передбачаємо осягнення однією людиною всіх державних та найбільших і найцікавіших, з нашої точки зору, мов світу (загалом ми відібрали 121 мову), які можна і потрібно осягати в мережі (середовищі, системі) «Антропологiон», принцип дії якої полягає в тому, що при інтенсивному «опроміненні» мозку людини величезною кількістю висококонцентрованої та науково обробленої інформації вона здатна швидко пізнавати найскладніші матерії, творити найскладніші твори, особливо, якщо цей процес здійснюється в гармонійній єдності з іншими дослідниками і штучним інтелектом. До того ж процес швидкого входження в усі зазначені мови важливо не відокремлювати від роботи, а також від проведення вільного часу – формального та неформального розвитку та відпочинку – в цій системі (більш детально проблема середовища «Антропологiон» нами розглянута у [1]). Поза «Антропологiоном» нічого і не вийде!

Усі відібрані нами мови окремо та в межах мовних сімей вже досить детально вивчені вченими. Але однією людиною, яка б володіла всіма цими мовами, така робота ще майже ніколи не здійснювалася, а значить, багато відкриттів було навіть неможливо здійснити. Тож, всі лінгвістичні відкриття, в тому числі й у порівняльному мовознавстві, які здійснить такий поліглот-дослідник, будуть не тільки його особистими відкриттями (а сам процес таких відкриттів – це захоплююча інтелектуальна гра), але і відкриттями науки – філології та антропології загалом, – більш того, складуть її передній край. І здійснювати ці відкриття (а рівно й осягати мови) вчений може за допомоги штучного інтелекту, який вже сьогодні є практично носієм усіх значущих мов світу, притому він постійно вдосконалюється, його знання, аналітичні та комбінаторні здібності теж. ШІ можна розглядати як поліглота, а отже й феномен поліглотії можна досить ефективно досліджувати на його прикладі, а ті висновки, які він може зробити про мови, який розвиток може вважати потрібним дати цим мовам, як побачить їхній синтез, яку літературу – модель якого світу – він зможе створити як поліглот, слід вивчати людині-вченому-гіперполіглоту, а також будувати єдину науково-дослідну та творчу мережу з ним на принципах «Антропологiону», яка забезпечить їм ефективну та інтенсивну взаємодію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури, присвяченої дослідженню феномена поліглотії, свідчить, що науковці роблять лише перші, досить обережні кроки до його вивчення. Статті та книги, присвячені дослідженню цієї проблеми, більшою мірою носять популярний або навчальний характер. Можна виокремити лише публікації американських дослідників А. Аргуельєса [2, 3], М. Ерарда [4], С. Крашена [5], Д. Де Феліче та його співавторів, індонезійських вчених Н. Нопривала, З. Рафлі, Н. Нуруддіна [6], шведського вченого

Е. Гуннемарка [7], російських дослідників Г. Казакова [8] та Д. Нікулічевої [9]. Однак наукова робота не рухається не тому, що немає кому цей феномен вивчати, просто поліглоти завичай не є вченими-лінгвістами, а вчені-лінгвісти – найчастіше не поліглоти. І поліглотів загалом дуже мало, а це обмежує дослідників: ніде знайти об'єкт для вивчення. Тож дослідник цього феномену змушений радше ставити експерименти на собі.

Поліглотія ж загалом розглядається авторами як послідовне, мова за мовою, вивчення достатньо великої їх кількості. Як система та системне одночасне й інтенсивне осягнення всього багатства державних і найбільших регіональних мов світу однією людиною в колективі однодумців та в єдності з сильним штучним інтелектом, поліглотія не розглядалася ще ніким.

Мета статті полягає у вирішенні зазначеної наукової та прикладної проблеми за допомоги формування спрощеної мови на основі рідної, яка б включала в якості синонімів всі слова опановуваних мов, що позначають ті самі поняття, та яку ми розглядаємо як метод та засіб формування поліглотів.

Виклад основного матеріалу. Список усіх державних мов (часто їх декілька в одній країні, за наявності як державної великої світової мови ми вказуємо її, а інші йдуть факультативно, не вказуємо і креольські мови та піджини, якими є, наприклад, ток-пісин – одна з державних мов Нової Гвінеї, на якій ведуться засідання Парламенту і основою якої є англійська, та пап'яменто – офіційна мова на Кюрасао – досить цікаве поєднання іспанської, португальської, мови ладіно, нідерландської та англійської) та великих регіональних мов, відібраних нами, упорядкований за мовними сім'ями, включає наступні: **АЙМАРА** (аймара). **БАНТУ** (зулу, руанда, суахілі). **ДРАВДІЙСЬКІ** (каннада, малайлам, тамільська, телугу). **ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ**: *балтійські* (латиська, литовська); *германські* (англійська, африкаанс, датська, ісландська, люксембурзька, німецька, нідерландська, норвезька, фарерська, шведська); *індоарійські* (асамська, гуджараті, бенгальська, мальдівська, маратхі, непальська, пенджабі, санскрит, сингальська, гінді, урду); *іранські* (белудзька, дарі, курдська, осетинська, перська, пушту, таджицька); *кельтські* (бретонська, валлійська, ірландська, шотландська (гельська)); *вірменська*; *палеобалканські* (албанська, грецька); *романські* (іспанська, італійська, каталанська, латинська, молдавська, португальська, ретороманська, румунська, французька); *слов'янські* (білоруська, болгарська, боснійська, македонська, польська, російська, сербська, словацька, словенська, українська, хорватська, чорногорська, чеська). **КАВКАЗЬКІ** *абхазько-адигські* (абхазька, черкеська); *картвельські* (грузинська); *нахсько-дагестанські* (аварська, чеченська). **КЕЧУАНСЬКІ** (кечуа). **КОРЕЙСЬКА**. **КУШИТСЬКІ** (афарська, сомалійська). **МАЙЯСЬКІ** (майя). **МАЛАЙСЬКО-ПОЛІНЕЗІЙСЬКІ** (індонезійська, малагасійська, малайська, фіджійська, *полінезійські* (гавайська, маорі, самоа, таїті, тонганська, тувалу). **МОН-КХМЕРСЬКІ** (в'єтнамська, кхмерська). **МОНГОЛЬСЬКІ** (бурятська, калмицька, монгольська). **ПАЛЕОАЗІЙСЬКІ** (гренландська). **СЕМІТСЬКІ** (амхарська, арабська, ассирійська, іврит, мальтійська, тигринья). **СИНО-ТИБЕТСЬКІ** (бірманська, дзонг-ке, китайська, тибетська) **ТАЙ-КАДАЙСЬКІ** (лаоська, тайська). **ТЮРКСЬКІ** (азербайджанська, татарська, турецька, туркменська, узбецька, казахська, киргизька). **УГРО-ФІНСЬКІ** (угор-

ська, саамська, удмуртська, фінська, естонська). **ФІЛІПІНСЬКІ** (філіппінська). **ЧАДСЬКІ** (хауса). **ЮТО-АЦТЕКСЬКІ** (науатль). **ЯПОНО-РЮКЮСЬКІ** (японська). Всього 121 мова.

В описі спорідненості мов ми спиралися на матеріали Вікіпедії та власні спостереження. Серед державних та найбільших регіональних мов світу унікальних, ізольованих не так вже й багато. Більшість з них належить до невеликої кількості мовних сімей, тобто вони є спорідненими або просто діалектами однієї мови, взаємозрозумілими для їх носіїв. Наприклад, слов'янські дуже схожі між собою, зокрема, україномовні або російськомовні чудово розуміють мову білоруську, практично зовсім її не знаючи, будучи нездатними нею розмовляти; болгарська та македонська – це практично одна мова; так само боснійська, сербська, хорватська і чорногорська ще донедавна були однією мовою, яка носила ім'я сербохорватської, але зараз вони все більше відокремлюються одна від одної. Те ж саме стосується романських, германських, тюркських (азербайджанська, турецька і туркменська – це, по суті, діалекти однієї мови, що не сильно розрізняються між собою. Узбецька відрізняється від них, але вона увібрала в себе неабияку кількість перської лексики, і наклавши знання турецької на знання фарсі, можна отримати розуміння власне узбецької), близькоспоріднених індоарійських (зокрема гінді й урду є діалектами одна одної та походять від мови гіндустані – так називалася мова, якою говорили при дворі могольських імператорів, мова ця була багата перською і арабською лексикою, оскільки імператори були мусульманами; причому, якщо урду, як мова мусульманського народу, загалом зберегла арабську та персидську лексику, то гінді, мова індуїстів, як можна думати, цю лексику змінила на санскритську і, можливо, знов утворену за певними, характерними для цієї мови словотворчими моделями. Але слід відмітити, що під час перегляду телеканалу на гінді ми виявили вживання персидського слова «душман» – «ворог», тобто персидська лексика в цій мові залишилася) і дравідійських (вони дуже схожі між собою, і при цьому близько половини їхньої лексики індоарійського походження), іранські мови близькоспоріднені (зокрема, фарсі, дарі та таджицька є практично діалектами одна одної) і приблизно на 50% прозорі для носіїв індоарійських мов, монгольські виявляють значну схожість із тюркськими. Семітські дуже подібні між собою (є, зокрема, свідчення, що раніше носії івриту достатньо добре розуміли арабську мову і навпаки – араби розуміли іврит, список схожих слів в цих мовах справді дуже значний). Крім того, арабська лексика та слова перської мови, яка була ще недавно в мусульманському світі (зокрема в Індії) мовою культури (Гуннемарк назвав її французькою мовою Сходу [7]), є надзвичайно поширеною в мовах народів, які сповідують іслам. Про це свідчить наявність перського слова «падишах» в турецькій та персько-арабського словосполучення в індонезійській мові, що перекладається як «Кубок світу» – «Piala dunia». Загалом же індонезійська та малайська – це майже теж одна й та сама мова.

Дуже близькими є фінська та естонська мови. Балтійські мови дуже подібні та близькі до слов'янських. Мови банту (зулу, руанда, суахілі) близькі і тому повинні бути взаємозрозумілими, але ми поки цього не виявили. Полінезійські мови можна вважати діалектами одна одної. Складнішою є справа з відносно ізольованими мовами (китайська, японська, корейська, деякі мови Америки), які ми розглядаємо у відриві від їхніх мовних сімей.

Слід окремо зауважити, що існує багато мов, в яких значна частина лексики запозичена з «великих» мов, необов'язково споріднених. Причому, що важливо: це не міжнародна лексика, а слова, що надійшли від найрозвиненіших у культурному та соціальному плані народів, із якими ці народи досить тісно стикалися у минулому і взаємодіють нині. Отже, знання однієї мови – базової – відчиняє двері в стихію іншої, яка представляє зовсім іншу мовну сім'ю. Наприклад, османська мова, попередниця турецької, була й зовсім арабсько-перським койне, схожим за моделлю на мову пап'яменто, тюркські слова займали в ній лише десятку частину всього лексичного складу. Але навіть модернізована при Ататюрку мова все ще виключно багата на арабські та перські слова: у словнику після багатьох турецьких слів стоїть літера «а» або «п», тобто ці слова арабського або перського походження. Таким чином, у турецькій мові можна непогано орієнтуватися, знаючи арабську та персидську.

Лексика мов Індокитаю (тайської, бірманської, кхмерської, лаоської), досить багата словами мови палі – мови буддійської релігії та культури. Палі – праприт, споріднений санскриту і гінді та іншим індійським, які можна загалом при нашому підході вважати діалектами одна одної. Отже, всі вони є досить прозорими для носіїв індоарійських мов. Але слід зауважити, що й для носіїв слов'янських мов палі є певною мірою прозорою мовою: наприклад, слово «паведіта» перекладається українською як «повіданий».

Грузинська мова, до речі, також дуже багата на перські, тюркські та арабські слова, досить видозмінені відповідно до особливостей грузинської вимови та власне мови, з якої робилися запозичення, але зрозуміти це все ж таки можна. Наприклад, грузинське слово «екімі», що означає «лікар», походить від арабського «хакім» – «мудрець» і через посередництво османського «хекім» (закінчення «-і» в слові «екімі» – це елемент грузинської граматики, знак називного відмінку), або слово «шалі» – з перської і означає «шаль» – вовняну накидку.

Важливо приділяти увагу тільки ключовим мовам різних мовних сімей. Споріднені ж їм будуть осягнені людиною практично в автоматичному режимі просто під час перегляду телепрограм або читання. Однак слід зауважити, що знання людиною лише однієї мови з сім'ї близькоспоріднених найчастіше не дає можливості розуміти слова, які хоч дещо відрізняються від звичних для неї, оскільки її мозок не виробив вміння бачити ці подібності та дешифрувати їх, вони проходять повз її свідомість просто як «шум». Знання ж двох мов, досить віддалених одна від одної в рамках конкретної мовної сім'ї, дає «бінокулярність» зору і здатність розуміти такі слова чисто інтуїтивно.

Наприклад, для розуміння германських мов достатньо знання англійської та німецької, але оскільки скандинавська сім'я від них дещо відрізняється, треба знати ще одну зі скандинавських, наприклад, шведську, вони близькоспоріднені і взаємозрозумілі. Те саме стосується слов'янських (знаючи українську, російську, а також достатньо добре болгарську та польську (які не обов'язково вчити, достатньо лише досить довго вслуховуватися та вчитуватися у них), можна доволі добре розуміти всі слов'янські), та індоарійських мов. До речі, англійська, що містить у своєму лексиконі велику кількість французьких слів, дає ключ не лише до германських, а й до романських мов. Тому для того, щоб розуміти всі романські, до англійської потрібно додати французьку, а також італійську або іспанську. Оскільки ж італійська мова є найближчою до української з романських

(напевно, ще ближче молдавська, дуже багата на слов'янську лексику, але це потрібно вивчати окремо), тож, саме вона наряду з англійською та французькою можуть виступати для нас ключем до романських мов. Розмаїття ж в українській мові запозичених слів з романських та германських мов служить ще одним джерелом розуміння цих мовних сімей.

Знаючи гінді та малайялам, можна розуміти весь індійський субконтинент. Малайської та філіппінської загалом достатньо для розуміння всіх близьких їм мов. Всі полінезійські близькі, а тому можна обмежитися знанням найбільших з них, наприклад, маорі або гавайської. Усі тюркські можна оперти на знання турецької і, наприклад, киргизької чи казахської (а можливо, татарської). Слід також зауважити, що оскільки англійська є міжнародною мовою і саме з неї йдуть запозичення лексики національними мовами, ця мова є ключем до багатьох мов світу (наприклад, слова «комп'ютер», «кондиціонер» та багато інших).

Слід зазначити, що спорідненість мов видна лише тоді, коли схожі слова з різних мов зіставлені одне з одним, тобто як у словнику одне є перекладом іншого. При цьому вони й записані повинні бути одним простим письмом – фонетичним алфавітом, для якого цілком підходить кирилиця. Тож, просто бачачи ці подібні один до одного слова з різних мов, ти усвідомлюєш ступінь їх спорідненості та взаємозрозумілості. Цей ефект значно посилюється, якщо цих слів достатньо багато, що дає змогу елімінувати можливі випадковості та побачити закономірності. Тож, вивчати так подібність та розбіжності мов краще за все, створивши словник на 2000 найбільш уживаних в сучасних мовах слів, які за Гуннемарком [7] покривають близько 90% будь-якого тексту, та список яких в сучасних мовах майже подібний. Ці слова, крім того, необхідно відбрати таким чином, щоб вони позначали загальнолюдські реалії, без національного колориту.

В ході експерименту ми переглядали новинні та культурологічні телеканали в мережі Інтернет з різних країн, що мовлять такими мовами: азербайджанська, албанська, амхарська, арабська, ассирійська, бенгалі, бірманська, болгарська, боснійська, в'єтнамська, грецька, грузинська, датська, дзонг-ке, індонезійська, іспанська, італійська, каталанська, китайська, корейська, кхмерська, латиська, литовська, люксембурзька, македонська, малайська, мальтійська, маорі, молдавська, монгольська, німецька, непалі, нідерландська, пап'яменто, перська, словацька, словенська, суахілі, тайська, татарська, турецька, узбецька, урду, французька, хорватська, гінді, чеська, шведська, японська (всього 54 мовами).

Простий перегляд телеканалів, що здійснюють мовлення абсолютно поки невідомою для тебе мовою, знімає багато мовних бар'єрів. Ти перестаєш вважати їх річчю у собі, усвідомлюєш їх простоту та відмічаєш прозорі для себе слова, починаєш розуміти граматику та фразеологію.

Одні мови більш прозорі, інші менше, деякі взагалі непрозорі. Але по мірі просування в цьому процесі все більше і більше починаєш розуміти. До того ж у комплексі це здійснюється набагато легше. Виявляється, осягнення відразу великої кількості мов багато в чому навіть простіше, ніж вивчення однієї чи двох: бачиш систему, відмічаєш відмінності та подібності, а крім усього іншого розумієш, що не так вони й багаті на лексику, багато слів запозичені ними з ключових мов, а їх число зовсім невелике. І, знаючи ці мови, можна легше вивчати ті, що

багаті на їхню лексику. Навіть якщо мова інтуїтивно і не зрозуміла, її можна осягнути, переглядаючи телепрограми та зіставляючи ситуації зі знайомими тобі: сучасна культура майже в усьому світі практично єдина. Тим більше, що телепрограма працює як тлумачний словник: про що говорять, те й бачиш на екрані. Так, наприклад, в одній з суспільно-політичних передач на ізраїльському каналі ведуча підняла руки, наче тримаючи прапор та вигукнула: «Дегель!» Оразу виникло чітке розуміння, що це слово означає «прапор». Перевірка за словником підтвердила цю здогадку. Окрім жести, інтуїція зробила висновок ще й на основі того, що в івриті є відоме мозку слово «регель» – «нога», а отже, слово «дегель» – це точно іменник.

Часто тепер відео супроводжується субтитрами тією самою мовою, що дає можливість й читати тексти й те, що не зрозумів на слух, переглянути на письмі. Досить цікаво й корисно переглядати, зокрема, китайські фільми, дубльовані як на путунхуа, так і іншими мовами (наприклад, кхмерською): оскільки майже всі програми китайського телебачення мають ієрогліфічні субтитри, вони залишаються й при озвученні іншою мовою для показу на телебаченні іншої країни, саме вони слугують достатнім тлумачним словником для розуміння того, про що мовиться у фільмі. До того ж можна скористатися мережевою системою автоматизованого перекладу, що заснована на штучному інтелекті. Якщо не можна зробити переклад в якості субтитрів до відео або розшифровку, оскільки канал йде у прямому ефірі та його запис не викладається в інтернеті, достатньо піднести мікрофон смартфону до динаміка комп'ютера або телевізора – й можна отримати переклад зрозумілою мовою та навіть цей переклад озвучити. В принципі, вже технічно можливо здійснювати озвучування іншомовних телепрограм практично будь-якою з офіційних або широковживаних мов в режимі реального часу. Слід також зауважити, що після того, як достатньо довго переглядаєш телепрограми мовами, які не дуже добре розумієш, переключення на більш відому мову робить її розуміння більш ефективним, здається взагалі, ніби перейшов до рідної мови. Можливо, це й суб'єктивне відчуття, оскільки воно поступово проходить. Але, думається, що вслухаючись у непрозору або майже непрозору для себе мову, мозок починає працювати набагато інтенсивніше, що дає тобі можливість згадати ті слова, які колись вчив, здогадатися за контекстом, що можуть означати зовсім невідомі слова, зрозуміти їх на основі свого знання інших мов, що схожі на ту, якою ти зараз переглядаєш програму, а також спираючись на знання міжнародної лексики та ерудицію. Тобто таке чергування є засобом налагоджування розуму на складну інтелектуальну роботу.

Перегляд, наприклад, одного зі словенських каналів, який мовить італійською, дає можливість, не прикладаючи ніяких зусиль, досить добре практикуватися у розумінні італійської мови. При цьому із подивом відмічаєш, що слов'янську словенську (нею говорять у кадрі ті словенці, у яких беруть інтерв'ю, і служить ця мова тлумачним словником) розумієш гірше за італійську. По суті, італійська в даному випадку теж є тлумачним словником для словенської мови, вони тут дуже добре доповнюють одна одну. Дві не дуже зрозумілі мови, взаємодіючи на екрані (у вигляді субтитрів), в розмові та в мозку глядача, стають все більш і більш зрозумілими.

Слід також відмітити, що перегляд телеканалів зрозумілою мовою надає й можливість одразу говорити: тебе забезпечують

готовими мовними кліше, фразами, які не вимагають від тебе знання граматики для їх побудови, ти запам'ятовуєш їх цілком, навіть вимова в тебе автоматично стає подібною до вимови тих, від кого ти почув ці фрази на телеекрані, тобто включається притаманне майже будь-якій людині вміння наслідувати вимову співбесідника. Поступово ти з подивом відмічаєш, що чужа, абсолютно незрозуміла досі мова стає все більш і більш прозорою для тебе!

Розвиток систем автоматичного перекладу, заснованих на штучному інтелекті і розміщених в інтернеті, дає цікаву, корисну і раніше недоступну можливість наговорити це слово так, як ти його чуєш, подивитися як воно пишеться цією мовою і отримати переклад, притому будь-якою мовою, тим самим, дізнавшись, як це слово звучить і пишеться іншими мовами. Можливо також розглядати ШІ в якості повноцінного співрозмовника.

Дослідження давньокитайської літературної мови – веньяню – наштовхнуло нас на ідею створення дуже простої системи осягнення однією людиною в досить незначний термін багатьох мов. Веньянь – це мова невербальна, вона не читається вголос і не передає мовлення, вона передає сенс, ідеї, концепти. І хоч прийнято вважати, що в ній передаються саме корені слів, тобто склади, однак веньянь саме що ніколи, принаймні в доступній для огляду ретроспективі, не читався вголос, а отже, жодного кореня в ньому немає. А це означає, що на ньому можуть письмово спілкуватися люди, які зовсім не знають мов один одного, знають лише ієрогліфи та правила їх вживання у веньяні (так спілкувалися між собою китайці, японці, в'єтнамці та корейці). Ієрогліфи у веньяні передають концепти, те, що міститься в розумі людини, і що не завжди має словесне позначення, оскільки це не слово, а образ! Так само, як не є словом скульптура, картина, пристрасний танець у балеті, ласка, музика, запах, що передають сенс невербально. І найкраще показати сутність веньяню вдалося Сюй Біну, який створив твір «Книга землі: від точки до точки» [10], де все оповідання передано відомими всім в сучасному світі іконками, а їх показ у динаміці створює ефект показу фільму. Цей «текст» легко «читати» і розуміти, але перекласти його на звичайну мову досить непросто! Ієрогліфи – це по суті і є малюнки. Ієрогліфічний текст на веньяні – це фільм. Або точніше – мультфільм.

Ієрогліфічні тексти у веньяні дуже лаконічні, вони передають достатній для розуміння смисл, все інше віддається на волю читача, який може уявити цю картину або навіть переповісти її своїм слухачам. Зокрема, речення може бути передано одним ієрогліфом – 食 (загальний зміст якого – «їжа»), й прочитати його можна й таким чином: «Після аудієнції імператор дав обід для всіх гостей, що прибули в цей день до його Літньої резиденції». У веньяні ієрогліфи передають лише дію, а також суб'єкт та об'єкт цієї дії та їх якісні характеристики. Інші засоби передачі змісту також існують, але є необов'язковими. Якщо ж на місце невербального веньяню поставити будь-яку з вербальних мов, отримаємо мову, подібну до ізолюючих, в якій присутні лише інфінітиви дієслів, незмінювані іменники та якісні прикметники (наприклад, світлий, багатий, добрий), інші прикметники – відносні (дверний, наприклад) і присвійні (мамин тощо) ми не розглядаємо, оскільки їхній сенс є очевидним при знанні вихідних слів, від яких вони утворені, тим більше, що такі прикметники не у всіх мовах і є, наприклад, в англійській

вони утворюються з іменників, які поставлені перед визначуваним: door lock – дверний замок), притому повністю відсутні інші частини мови, граMATика ж зводиться до простої логіки. Це дає можливість звести зовсім різні мови до єдиної простої, майже примітивно простої. Але отримаємо на виході все одно мову, якою можна спілкуватися.

А спростивши всі мови за таким принципом, ми можемо сміливо перейти до формування з них єдиної всесвітньої, яка б увібрала в себе всі їхні слова. Таку мову ми назвали глобальним неовеньянем. Вивчаючи всі мови відразу за принципом спрощеного веньяню, ти по суті вивчаєш одну мову, в якій різні слова, що позначають ті самі поняття, є синонімами. Це навіть не вивчення нової мови, ти залишаєшся в межах мови рідної, яка просто неймовірно збагачується синонімами, інакше кажучи, здійснюється неймовірне розширення концептосфери рідної мови. Можна навіть не давати собі праці запам'ятовувати, звідки походять ці слова-синоніми, це не завадить розуміти мову, з яких вони прийшли.

Згідно нашого дослідження, яке ми проводили на прикладі іврити, список з 2000 найуживаніших слів значно скорочується, якщо прибрати з нього слова, які представляють надлишкові з нашої точки зору частини мови, однокорінні слова, сенс яких легко відновлюється (тобто, вони є прозорими), та залишити в ньому лише непрозорі для конкретної людини слова. А це значно спрощує осягнення мов. До того ж слова іншими мовами в цьому списку необхідно записувати кирилицею – саме так, до того ж без вказування фонетичних особливостей, ці слова й мають бути розміщені поряд одне з одним, саме це дає розуміння їх подібностей або розбіжностей, й саме таким чином вони найкраще осягаються розумом як синоніми однієї мови.

З майже 2000 найуживаніших слів сучасного іврити за нашим методом ми відібрали лише 885 слів, з них іменників – 545, дієслів – 226, прикметників – 114. Зі списку ми видалили прозорі для нас слова, а також ті, які є однокорінними, проте цей процес нам складно було довести до кінця, цю справу ми завершимо в подальшій роботі. Слід зауважити, що іврит є однією з найбільш пуристських мов в світі, тому прозорих слів в ньому не так багато, як у значному числі інших, а отже й кількість відібраних за нашим методом слів в інших мовах може бути меншою, можливо, й значно меншою. Цей список може бути й ще зменшений за рахунок прозорості слів для конкретної людини – носія певних мов, яка знає деякі іноземні реалії та володіє певною ерудицією. Як засвідчив наш досвід, який був не досить чистим, оскільки ще до початку досліду нам були відомі всі частини мови іврити, а також фрази та географічні назви, знання цих слів загалом достатньо для розуміння політичних програм на телебаченні, культурних та новинних програм, дитячі ж фільми (інших нам не вдалося знайти) були майже повністю прозорими для нас.

Можна зробити висновок, що знання цих слів різними мовами відкриває перед людиною двері до цих мов, даючи можливість удосконалювати володіння ними самостійно. При тому, що ти уже достатньо розумієш окрему мову, невідомі тобі слова і незасвоєну поки тобою граматику, лексику і фразеологію, твій мозок або автоматично відтворить та зрозуміє усе речення за словами, що передають сенс, або, якщо їх не зрозуміє, виділить їх за частотністю і місцем у тексті, приблизно зрозуміє їх зміст і зможе уточнити його в словнику. Загалом

же смисл неовеньяню в тому, щоб знання зв'язків між різними мовами, а значить і більш глибоке їх розуміння людина отримувала автоматично, швидше інтуїтивно, аналізуючи мовні реалії і будуючи закономірності підсвідомо (власне кажучи, так чинить дитина, яка осягає мову свого оточення, яка згодом стає її рідною).

Перегляд телепрограм необхідно на першому ж етапі осягнення мов доповнювати читанням. Досконало опанувати відмінне від кирилиці або латиниці письмо (наприклад, деванагарі, арабський алфавіт, грузинський, єврейський, ефіопський, тибетський, тайський, кхмерський та ін.) на цьому етапі не потрібно в силу їхньої великої кількості, а отже й надмірної складності, але необхідно освоїти їх на рівні розпізнавання. Знаючи достатньо добре мову, вчитися читати набагато легше. Так, зокрема, можна досить добре запам'ятати китайські ієрогліфи за їх загальним виглядом і кількома деталями. До того ж це впізнавання має значно спростуватися, якщо за кожним з них ти бачитимеш малюнок, яким, власне, будь-який ієрогліф і є, а не набір абстрактних рис.

В жодному разі не можна читати адаптовані тексти, а навпаки – найскладніші твори, зокрема ті, що відомі тобі знайомою мовою. Тоді, не знаючи добре мови, ти з подивом виявляєш, що дуже добре її розумієш. Але цей метод нічого не дає твоєму немовному розвитку, оскільки цей твір вже тобою прочитаний, та й, можливо, не один раз (а це ще й викликає почасті роздратування). Краще читати нові для тебе тексти, але з паралельним перекладом на відому тобі мову (краще, коли ця мова тобі нерідна). Те саме стосується і ТБ, і газет. І треба це робити і під час відпочинку, і під час роботи. Читати книги, газети, словники, статті, субтитри або транскрипцію відео, матеріали сайтів в інтернеті. Читаючи їх в сучасному браузері, можна виділити прямо на сторінці незнайоме слово чи фразу, речення і моментально отримати їх переклад зрозумілою мовою або трактування. Можна відразу перекласти й всю сторінку, але головне дати собі потім працю прочитати в оригіналі вже освоєний тобою текст.

Але навіть найкращі твори світової літератури перекладені далеко не всіма мовами, та й ці переклади досить непросто знайти. Тому краще для ознайомлення з писемною мовою вибрати Біблію, яка перекладена майже всіма цікавими нам мовами та вільно викладена в інтернеті. Знаючи текст рідною мовою, тобто розуміючи найдрібніші відтінки сенсу, можна читати її майже будь-якою мовою, переклад якісний і вивірний. До того ж сучасні переклади Біблії зроблені живою, розмовною мовою. Зокрема, для освоєння у першому наближенні мов достатньо читання однієї книги Біблії – Євангелія від Марка. Вона найкоротша з Євангелій і містить достатню кількість слів та речень. Потрібно знати його напам'ять або практично напам'ять рідною мовою (це загалом і не складно) і читати потім на всіх, що опановуються. У разі мов, писемність яких є на перших порах незрозумілою, наприклад, кхмерської, потрібно знайти текст цієї книги, записаний латиницею. Так, наприклад, викладені в мережі тексти на гінді та китайською (пінїнем). Однак цей метод працює лише з тими мовами, які ти знаєш, хай і не дуже добре. Зовсім незнайомі мови не дають можливості вичленувати слова та осягнути граматику.

Чудове розуміння мови, проникнення в її сутність дає вправа з перекладу нею поезії. Обов'язковою умовою тут є дотримання ритму, оскільки це ускладнює знаходження синонімів, при цьому ти починаєш розуміти їхні відтінки.

Запам'ятовуючи синоніми з різних мов, ти маєш уявляти себе представником цих народів. Образи тобі має підказати кінематограф, телебачення, книги, журнали, картини, інтернет, розповіді бувалих. Іншими словами, потрібно кожне з іноземних слів-синонімів одягати в «національні шати», формуючи цим новий концепт у себе в голові, або, що вірніше, тим самим розширюючи власну концептосферу. Це вимагає створення особливого роду театру, який плодив би і втілював ці образи. Неабиякою мірою це стосується і запахів, і кухні. Тобто слово ти маєш бачити, відчувати на дотик та на смак, чути, сприймати його запах, воно має бути пов'язано з певними емоціями. Тільки за книгами, через інтернет та ТБ ти цього не досягнеш. (Концепцію такого театру, який ми назвали «Театром Гри в бісер», запропоновано нами у [11]).

Знання невеликої кількості коренів, яких в мові набагато менше, ніж слів, і які передають зміст, та невеликої кількості афіксів, що породжують нові слова з новими відтінками смислу, дає можливість розуміти найскладніші висловлювання, тексти, осягати найдрібніші відтінки думки. Однак, оскільки головною морфемою є все ж корінь, саме на їх знанні й необхідно зосередитися, інші морфеми – афікси та флексії – у слові не зайві, але факультативні. Точне ж значення кореню цілком можна зрозуміти за контекстом у межах достатньо великого тексту. А отже, потрібно вивчати корені!

За Гуннемарком знання 8000 найбільш уживаних слів будь-якої мови достатньо для того, щоб розуміти її практично досконало в усній та писемній формі [7]. У словнику [12] подано 2594 корені (багато з них є омографічними, загалом унікальних лише 1427), які передають зміст 71304 слів української мови. І хоча в ньому відображені не всі корені, а отже й неможливо зробити висновок щодо того, скільки загалом коренів в українській мові, але, тим не менш, це підтверджує факт того, що коренів в мові невелика кількість. До того ж багато з них є основою запозичених слів. Важко сказати, скільки залишиться коренів, якщо ми розглянемо 8000 найбільш уживаних слів української мови (до речі, із цим завданням чудово зможе впоратися штучний інтелект). Припустимо, що їх залишиться 1000. Тож, замість тисячі найбільш частотних слів, відібраних за нашим методом, можна вивчити 1000 коренів, знання яких дає практично досконале розуміння змісту будь-яких достатньо складних висловлювань цією мовою. Звичайно, це ще не знання мови. Але для тебе вже немає таємниць. Наше дослідження показує, що розуміння префіксів і суфіксів – їхнього сенсу і того, як вони змінюють зміст кореня, уточнюючи його, а рівно й розпізнавання слів, що не входять до складу найважливіших частин мови – іменника, дієслова та прикметника, а відтак і не вивчаються за нашим методом, – здійснюється людським мозком інтуїтивно та досить швидко. Для прикладу наведемо речення, де залишені лише корені іменників, дієслів та прикметників: «Молод офіц Париж сад рік Сен пар хід їх Гавр, їх дом вечір, віт ціл мам, чек терп їзд». Це чистий неовеньяню! Кожне з цих слів окремо зрозуміти й правда складно, але в комплексі, в рамках речення, а ще краще – досить великого тексту, сенс мозок реконструює. Ось і виходить, що тяжка праця з вивчення 121 мови зводиться до досить простого вивчення 1000 коренів кожної з сімей близькоспоріднених мов.

Таким чином, краще вивчати не синоніми слів різними мовами (хоча на першому етапі та для формування широкої концептосфери їх можна опанувати), а синоніми коренів. При-

чому такі корені мають бути не природними, тими, які згідно реконструкції були у мові-предку, а формуватися штучно на основі всіх коренів-синонімів з близькоспоріднених мов таким чином, щоб його знання давало однозначне розуміння коренів-синонімів усіх цих мов. Отже, треба створити та запропонувати для осягнення такі корені для умовно кажучи германської єдиної мови, єдиної слов'янської, єдиної тюркської мови тощо. В словнику же коренів-синонімів кожному їх кластеру має передувати опис загального значення, яке ці корні передають.

Можна припустити і вірогідність створення на базі глобального неовеньяно нової світової мови, що оперує синонімами коренів з усіх або найбільших світових мов. Її формування цілком, до речі, під силу симбіозу науковців-гіперполіглотів та штучного інтелекту як гіперполіглота в системі «Антропологіон». Можливо, що ця мова набуде якихось інших, відмінних від особливостей ізолюючих мов, форм. Можна навіть спробувати побудувати єдину ідеографічну писемність, подібну до ієрогліфів. А читатися вони можуть як корені будь-якої мови. Єдина проста світова мова з великою кількістю синонімів, за якими стоять національні концепти. Така світова мова, в якій на рівних правах присутні всі мови світу, сприйматиметься набагато краще народами та відкриватиме для них, можливо, більші перспективи, оскільки не принижуватиме жоден з них.

Висновки. В статті нами запропоновано досить простий метод та засіб формування гіперполіглотів та прообраз можливої світової мови – глобальний неовеньянь. В основі методу – наслідування осягнення рідної мови дитиною, яке більшою мірою здійснюється під час слухання старших та перегляду телебачення, спілкування, а вже в подальшому – читання. Осягнення мов має здійснюватися під час перегляду телеканалів різних країн, що мовлять в мережі інтернет державними та регіональними мовами, причому їх відеоряд слухача тлумачим словом, а також під час читання книг, періодики в мережі, спілкування. Це має накладатися на вивчення найбільш частотних слів різними мовами, списки яких є практично подібними, а отже можна створити єдиний, в якому слова, що позначають той самий концепт (звичайно, з урахуванням національної специфіки) в різних мовах, будуть синонімами слів мови рідної). Глобальний неовеньянь оперує лише інфінітивами дієслів, незмінними іменниками та якісними прикметниками, інші частини мови опускаються. Це дає можливість звести всі мови до єдиного знаменника, а окрім того, значно скоротити список необхідних до вивчення слів. Після вивчення усиченого списку цих слів (з 2000 найбільш частотних слів івриту за нашим методом та з урахуванням прозорих для нас слів ми вибрали лише 885 слів), необхідно переходити до вивчення синонімів коренів – морфем, що несуть лексичне значення слів та які присутні в усіх мовах, до того ж їхня кількість є набагато меншою кількістю лексичних одиниць. Корені на всіх мовах мають однаковий вигляд, а це вирівнює всі ці мови й робить синоніми коренів ніби представниками єдиної мови. Наприклад, якщо інфінітив «слухати» зіставити з французьким інфінітивом-синонімом «écouter», або «екуте», як воно має записуватися в нашому словнику коренів кирилицею – фонетичним алфавітом для українців, ці слова викликають когнітивний дисонанс, оскільки інтуїтивно французьке слово не сприймається як інфінітив дієслова. Якщо ж корінь «слух» зіставити з коренем «екут», вони спокійно сприймаються моз-

ком як явища одного порядку. До того ж в цьому випадку зовсім зникають частини мови, що ще більше спрощує нашу мову та процес її опанування.

Таким чином, застосування всіх цих стадій осягнення глобального неовеньяно дає можливість на досить високому рівні розуміти всі мови, слова (корені) яких включені до списку синонімів, а згодом, при досягненні порогу, й почати говорити на них, оперуючи почутими фразами. Подальший же прогрес в цих мовах, базований на інтуїції та вивченні граматичних керівництв, оволодіння якими за умови розуміння мови здійснюється набагато швидше, ніж у звичайному, шкільному режимі, дасть можливість й оволодіти ними. Найбільш ефективно це осягнення мов може здійснюватися в колективі однодумців та у синтезі зі штучним інтелектом, який ми розглядаємо як гіперполіглота, а також при застосуванні технологій «Театру Гри в бісер» в середовищі «Антропологіон».

В подальших дослідженнях необхідно більш глибоко дослідити всі питання, підняті в цій статті, розробити детально методику осягнення багатьох мов, створити словники синонімів слів та коренів, розробити теорію та практику «Театру Гри в бісер» стосовно справи підготовки гіперполіглотів-вчених.

Література:

1. Зінов'єв Г.О. Концептуалізація «Антропологіону» – системи, середовища та мережі виробництва й поширення ідей, знань і смислів. Всеукраїнська науково-практична конференція. Сучасні тренди розвитку світового господарства в умовах новітніх глобальних викликів : Матеріали конференції (17 листопада 2023 року. Одеса, Україна). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 84–88. DOI: 10.36059/978-966-397-333-3-20.
2. Arguelles, A. The character traits of polyglots: what can be learned from and about polyglots for sustainable foreign language learning and education? Sustainable Development and Social Responsibility (A. Al-Masri & Y. Al-Assaf eds.). Vol. 2. Cham: Springer, 2020. P. 295–307. DOI: 10.1007/978-3-030-32902-0_32.
3. Arguelles, A. The price of polyglottery: the case for establishing a Polyglot Institute. International Conference on Multilingual Proficiency: Language, Polyglossia and Polyglottery (W. Finke & L. Ashley eds.). New York: The American Society of Geolinguistics, 2016. P. 1–14.
4. Erard, M. Babel No More: the Search for the World's Most Extraordinary Language Learners. New York: Free Press, 2012. 306 p.
5. Krashen, S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Phoenix ELT, 1995. 202 p.
6. Noprival, N., Raffi, Z., Nuruddin, N. & De Felice, D. Indonesian polyglots: lived experiences of adults learning languages online and beyond the classroom, *The Qualitative Report*, vol. 26, no. 2, pp. 352–366, 2021.
7. Gunnemark, E. (1996) *Konsten att lara sig sprak*. Goteborg, 1996. 156 s.
8. Kazakov, G. Parallel translation as a language learning instrument (July 5, 2021). EDULEARN21 Proceedings, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3992862>
9. Nikulicheva, D. Waves of intensity in language learning: polyglot Alan Bigulov's project "10 languages in 1000 days". *Signo*, 2022, vol. 47, no. 88. P. 136–143. DOI: 10.17058/signo.v47i88.17394
10. Bing Xu. *Book from the ground: from point to point*. Massachusetts: Massachusetts Museum of Contemporary Art, 2013. 112 p.
11. Зінов'єв Г. Концептуалізація Театру Гри в бісер як наукового та освітнього центру. International Scientific Conference. Modern Scientific Views on the Development of the World Economy and International Cooperation : Conference Proceedings

(October 6–7, 2023. Leipzig, Germany). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 172–175. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934>

12. Карпіловська С.А. Кореневий гніздовий словник української мови : гнізда слів з вершинами – омографічними коренями / С. А. Карпіловська; «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана. Київ: «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2002. 908, [3] с.

Zinoviev G. Global neowenyan as a method and a means for forming polyglots

Summary. Our method to master a lot of languages by one person in a rather short time is based on the principles of wenyan, the ancient Chinese non-verbal literary language, in which the same character can denote an action, a subject or a property, that is, it can be interpreted as a verb, a noun and an adjective, and the use of hieroglyphs that denote numerals and pronouns is optional. Applying these principles to verbal languages makes it possible to significantly simplify any of them, leaving only what they all have: infinitives of verbs, invariable nouns and qualitative adjectives. Other parts of speech, as well as grammatical features, are completely eliminated and grammar is reduced to simple logic. This makes it possible to combine many different languages into a single, very simple one, in which words denoting the same concepts become synonyms, and which remains an almost complete means of communication. We have decided to call such a language *Global Neowenyan*. It is not even a new language that needs to be learned, but only a simplified mother tongue,

the conceptsphere of which is expanding significantly, and most attention in which must be paid to the comprehension of these new concepts and the memorization of the language signs that mark them. Moreover, the dictionary of synonyms should be compiled according to the frequency principle.

In any language, there are much fewer roots than words, and just they convey the sense, and their exact meaning can be understood from the context of a sufficiently large text. Thus, it is better to study not the synonyms of the words in different languages, but the synonyms of the roots, which completely equates the words of different languages, because roots in all languages are similar in shape, and additionally parts of speech disappear completely. The dictionary of roots should indicate, like a hieroglyph in Wenyan, the general idea that this root denotes. Comprehending Neowenyan, a person is able to understand at a rather high level all languages, the words (roots) of which are included in the list of the synonyms, intuitively analyzing and reconstructing while watching TV, listening to the radio, reading books and mass media the linguistic realities and connections between different languages, and that is, becoming more deeply aware of them. And when reaching the threshold, he begins to speak the languages, using the phrases he heard (a child behaves the same while mastering the language of his environment that becomes later his native one).

Key words: polyglot, genetic relationships of languages, conceptsphere, frequency dictionary, dictionary of roots.

*Карікова Н. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української філології та історії**Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця*

НОРМАЛІЗАТОРСЬКА СПРАВА ЄВГЕНА ТИМЧЕНКА

Анотація. У статті висвітлено погляди відомого українського мовознавця професора Євгена Тимченка на найбільш дискутовані питання, що виникали серед дослідників – перших нормалізаторів української літературної мови в період 20-х – 30-х років ХХ століття. Під ту пору, названу *добою українізації*, коли українська мова врешті-решт отримала статус офіційної й почала розвиватися прискореними темпами, постало нагальне питання про вироблення стандартів або норм для літературної мови як вищого щабля розвитку національної мови.

Під ту пору українська літературна мова не відзначалася своєю сталістю і нормативністю. Серед працівників пера повсякчасно зринали питання про правильне вживання того чи того мовного явища. Не завжди мовознавчі погляди на вноормування мовної одиниці чи синтаксичної конструкції збігалися, через що виникали гострі дискусії. На поч. 20-х років минулого століття в українському мовознавстві сформувалися дві течії – крайні пуристи й помірковані пуристи – різниця між якими полягала у відмінних підходах до вноормування тогочасної української літературної мови. Є. Тимченко, якого Юрій Шевельов уважав крайнім пуристом (до таких останній зараховував ще А. Кримського, С. Смеречинського, О. Курило в її ранніх працях, М. Гладкого), стояв на етнографічних позиціях і намагався зберегти всі особливості української народної, або, як тоді казали, *живої* мови, що виокремлювало б її серед інших слов'янських мов. У статті вирізнено цілу низку найбільш дражливих питань, які ставали предметом жвавих дискусій у тогочасних мовознавчих колах. Акцентовано на мовознавчих поглядах Євгена Тимченка, що викладені в його маловідомих наукових розвідках. Зроблено висновок про значення нормалізаторської справи мовознавців 20-х років минулого століття задля подальшого розвитку української літературної мови.

Ключові слова: Євген Тимченко, українська літературна мова, доба українізації, нормалізаторська справа, уноормування, мовознавчі дискусії.

Постановка проблеми. 2022 року світ побачило наукове видання з першодруками Євгена Тимченка про відмінки іменників української мови, написані ним упродовж 1913–1928 рр. У розлогій статті до видання йдеться зокрема про те, що «лінгвістичні праці Євгена Костянтиновича є призабутими й нині, а деякі його рукописи лишилися не надрукованими» [1, с. VI]. Автори статті наголошують, що предмет граматичних досліджень науковця – відмінкова система української мови – є актуальним і сьогодні, а також сподіваються на появу фундаментальних досліджень (дисертацій, монографій) про науковий набуток Є. Тимченка у царині української граматики [1, с. XVI].

Сьогодні, коли Україна вже третій рік поспіль воює проти російської навали, а українці кожної хвилини виборують право

жити на своїй землі й говорити рідною мовою, актуальним є питання повернення історичної пам'яті. Поволі ми відновлюємо забуті імена відомих українців з різних галузей науки і культури, що були знищені під час сталінського терору або відбували покарання в радянських таборах за сфальсифікованими справами. До таких належить і постать непересічної особи Євгена Тимченка, який, безумовно, заслуговує на те, щоб його пам'ять було належним чином вшановано, а його науковий доробок було ґрунтовно досліджено й поціновано вже сучасними поколіннями мовознавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про Євгена Тимченка, званого лексикографом, талановитого граматистом, фонетистом, істориком мови й діалектологом, який спирався на теоретичні праці О. Потебні, П. Житецького, А. Кримського, Ф. Міклошича, Г. Пауля та ін., а ще поліглота (знав чотири європейські мови й санскрит) та перекладача (відомий своїми перекладами творів Метерлінка, Мопассана, Байрона та ін.), одного з засновників Української академії наук, написано чимало наукових праць. Так, В. Німчук у своїх наукових працях приділяв значну увагу лексикографічним здобуткам Є. Тимченка, уважаючи останнього основоположником української наукової історичної лексикографії. З. Кузеля вважав Є. Тимченка насамперед відомим граматистом. О. Ципердюк дослідила мовознавчу термінологію в працях ученого, а М. Брус проаналізувала словникові статті про фемінітиви, наявні в лексикографічних джерелах Є. Тимченка, зробивши між іншим висновок про функціонування таких слів у різних стилях середньоукраїнської мови.

Метою нашої розвідки є висвітлення поглядів Є. Тимченка на дражливі мовознавчі питання, які ставали предметом гострих дискусій у добу так званої «українізації», що припала на 20-ті роки ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Доречним, на нашу думку, буде згадати насамперед основні сторінки з біографії Євгена Костянтиновича Тимченка.

У «Записках історично-філологічного відділу ВУАН» від 1919 р. опубліковано автобіографію Є. Тимченка [див. 2], з якої випливають такі основні факти з життя й діяльності науковця: Євген Костянтинович народився в Полтаві 27 жовтня 1866 року; упродовж чотирьох років (від 1885 р. і до 1889 р.) був вільним слухачем на історично-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету. У 1894 р. Тимченко був запрошений редакцією журналу «Киевская Старина» для укладання українського словника, редагування якого він завершив у 1898 р. Певний час Євген Тимченко працював у бібліотеці імені Св. Володимира. Упродовж двох років (1909–1910 рр.) студіював гуманітарні дисципліни в Київському університеті. У 1910 р. Тимченко переїхав до Варшави. Там він спочатку працював учителем російської мови в прогімназії Р. Ковальського.

Після захисту дисертації (1914 р.) був призначений на посаду приват-доцента Варшавського Університету, а пізніше доцента того ж таки університету, де читав курс «історичної складні руського язика», а також лекції з порівняльного мовознавства. У 1917 р. Євген Тимченко повернувся до України. Роком пізніше він обіймає посаду професора одночасно на двох кафедрах двох різних університетів: на кафедрі української мови в Університеті Св. Володимира й на кафедрі порівняльного мовознавства в Українському Держаному Університеті.

Наукова діяльність професора Тимченка за той період (тобто до 1919 р.) була високо оцінена академіком А. Кримським, який зазначав, що перший мав велику ерудицію, чималий досвід, володів польською мовою, а також був автором «такої української граматики, де працюйте вивчення фонетичних та морфологічних особливостей живої української мови щасливо сполучується з тямущим користуванням порівнюючою філологією, її законами»¹ [3, с. LCIII]. У 1918 р. Тимченко було призначено на посаду директора Постійної Комісії для складання історичного словника української мови. На цій посаді науковець перебував до 1930 року.

Слід зазначити, що на той момент у науковому доробку Є. Тимченка вже були ґрунтовні мовознавчі розвідки про родовий та кличний відмінки в українській мові («Функції генитива в южно-руської язикової області», 1913 р.; «Вокатив в українській мові», 1914 р.), нормативні праці «Українська граMATика» (1907 р.) та «Українська граMATика для шкіл середніх» (1918 р.), визначні лексикографічні праці «Русско-малорусский словарь» (I т. – 1897 р.; II т. – 1899 р.) та «Словник Грінченка» (у співавторстві).

Від 1918 і до 1932 року Є. Тимченко обіймає посаду професора в Київському університеті. Також науковець був одним із членів Державної Правописної Комісії, створеної в 1925 р. для впорядкування українського правопису. Результатом роботи цієї комісії став, як відомо, «Український правопис» 1928 р., який іще називають «скрипниківським» (за прізвищем тодішнього наркома освіти УСРР Миколи Скрипника) або «харківським» (бо саме в Харкові – на той час столиці УСРР – відбулася Всеукраїнська правописна конференція, де власне й обговорювався проєкт майбутнього Правопису 1928 р.).

У 1933 р. Євгена Тимченка було звільнено з посади й звинувачено в «контрреволюційній діяльності СВУ». У 1938 р. науковця безпідставно заарештували, а в 1939 р. засудили на 5 років ув'язнення, які він відбував у Красноярському краї. У 1943 р. Тимченко повернувся до Києва, а в 1944 р. йому навіть вдалося влаштуватися старшим науковим співробітником до Інституту мовознавства АН УРСР. На той момент ученому було 78 років. Через 4 роки, у травні 1948 р., Євген Тимченко помер.

Як відомо з історії, Україна як незалежна держава припинила своє існування на досить тривалий час. Достатньо згадати про численні розподіли українських земель (починаючи від XIV ст.), яким передували війни між різними тогочасними державами. Перебуваючи під владою тієї чи тієї панівної країни, українці, як правило, втрачали право на самобутній розвій своєї культури та збереження вікових традицій, а українська мова не мала можливості розвиватися природним шляхом. Ба більше, Російська імперія, що панувала на території Лівобережної України включно з Києвом і Запоріжжям від XVII ст., взагалі заборонила вживати українську мову (згадаємо сумнозвісний Валуєвський циркуляр 1863 року, а потім і Емський указ 1876 року), залишаючи їй право існувати лише для хатнього вжитку. Таким чином переривалася історична тяглість, що формує національну культуру, включно з її традиціями та мовою. Саме тому українська літературна мова поч. 20-х рр. XX ст. не відзначалася сталістю та нормативністю. Під ту пору бракувало не тільки державних наукових інституцій, покликаних розробляти мовні стандарти й кодифікувати їх у правописі, словниках і довідниках, упроваджувати мовні норми в узус освічених мовців, плекати мову й захищати її від засмічування та надмірних запозичень, а й освітніх закладів, науковців і вчителів, наукової і навчально-методичної літератури тощо.

Як зазначав В. Ганцов, один із засновників подальшого розвитку української діалектології, проблема вноормування української літературної мови постала перед мовознавцями двадцятих років «на весь зріст», бо «протягом свого більш як столітнього розвою українська літературна мова ніколи цих питань не ставила і не вирішувала» [4, с. 61-62]. Щоправда, такий незадовільний стан справ досить тривалий час спостерігався на Східній Україні (де, як відомо, українська літературна мова через численні заборони Російського царату не могла розвиватися вільно), тоді як Галичина, за словами вченого, літературну норму собі створила, бо там справу національної культури вирішено офіційним шляхом і здійснено за допомогою державно-урядового апарату [4, с. 61].

Схожої думки був і М. Сулима, який також писав про брак норм тогочасної літературної мови на Східній Україні: «На Наддніпрянщині взагалі зроду не було ніякого навіть натяку на літературну норму»; натомість на Західній така норма була наявна, і навіть більше, – вона була «формально цілком організована» [5, с. 136]. «Тимчасом у Галичині, на Наддніпрянщині, – писав М. Сулима, – встигла створитися шкільно-літературна монолітна традиція, організована літературна норма ...» [5, с. 136]. Притому науковець додавав, що ця «наддніпрянська норма зовсім непридатна для всеукраїнського вжитку» через те, що «вона не аби-як відірвана від ширшої і навіть вузкої ... етнографічної бази, засмічена полонізмами, подекуди церковно-слов'янізмами й росіянізмами» [5, с. 136].

Отже, до 1918 р. на всій території України фактично існувало два варіанти літературної мови: мова східної частини України, – перед якою, за словами тогочасних мовознавців, більше як за сто років її розвою не ставало питання вноормування, – і мова західної частини українських земель (Буковина, Галичина, Закарпаття), де її більш-менш було вноормовано. Першим нормалізатором української літературної мови доби українізації довелося працювати над виробленням єдиних правописних норм, закладати теоретичне підґрунтя для встановлення літературних норм у царині фонетики, морфології та словотвору, лексики і фразеології, а також синтаксису. Часто погляди науковців на вноормування того чи того мовного явища різнилися, що ставало предметом гострих дискусій. Серед основних причин виникнення лінгвістичних суперечок у 20-ті роки минулого століття можемо назвати такі: 1) різні мовні традиції, що існували на східних і західних українських землях упродовж тривалого часу; 2) неоднакові умови для розвитку української літературної мови на всій території України, що була розділена на той час кордоном на дві частини;

¹ Тут і в подальших цитуваннях тогочасних дописувачів збережено авторську орфографію та пунктуацію.

3) інтерференційні явища. Мова західної частини України зазнала впливу польської мови (яка під ту пору продовжувала активно запозичувати слова з німецької, французької, англійської та ін. мов); на мові східної частини українських земель позначився тривалий вплив російської мови (яка теж активно приймала слова й готові синтаксичні конструкції з французької, німецької, англійської та інших мов).

Ідучи за авторитетним мовознавцем Ю. Шевельовим, визначаємо дві основні течії, що існували в українському мовознавстві 20-их років ХХ ст.: перша – представники етнографічної школи, які підходили до нормалізаторської справи з позицій народницьких (наголошували на використанні насамперед ресурсів живої народної мови) і характеризувалися крайніми проявами пуристичного напрямку, за що дістали назву «крайні пуристи». Друга течія – «синтетика», що критично ставилася до традиційного критерію, зосереджуючись на тенденціях розвитку мови, і були названі Ю. Шевельовим «поміrkованими пуристами». І ті, і ті усвідомлювали, що в основі української літературної мови мусить бути «незіпсована народна мова» і що черпати слід саме із джерел народної мови, «про те, як далеко слід іти в цьому напрямі, думки розбігалися» [6, с. 110].

Відомо, що Ю. Шевельов високо оцінював працю українських учених – представників етнографічної школи 20-х років двадцятого століття, до яких він зараховував А. Кримського, Є. Тимченка, О. Курило (у ранніх її працях), М. Гладкого, С. Смеречинського: «Праця етнографічної школи була дуже корисна, поскільки вона виявляла національні питоменності української мови і виводила на світло денне чуже, позбавлене коріння й ґрунту» [6, с. 6]. Однак, при цьому Ю. Шевельов застерігав проти надмірного прояву пуризму. Ось як він писав про це: «Праця ця ставала до певної міри небезпечною, коли те, що здавалося національно питомим, безоглядно накидалося літературній мові, не звертаючи багато уваги на те, наскільки воно було ще живе і наскільки воно забезпечувало різноманітність жанрів і стилів модерної літературної мови» [6, с. 6]. За Ю. Шевельовим, крайнім пуристам протистояли поміrkовані, до яких, на думку дослідника, належали М. Сулима, О. Синявський, М. Наконечний, О. Курило (в її пізніших працях), В. Ганцов, А. Ніковський та «ще дехто». Заслугою О. Синявського і М. Сулими було те, «що вони, – як писав Ю. Шевельов, – підійшли до надбань етнографічної школи критично» [6, с. 6].

Слід зазначити, що Олена Курило, яка вважала себе ученицею Є. Тимченка, у своїх ранніх мовознавчих працях стояла, як і її учитель, на етнографічних позиціях, проте згодом вона змінила свої погляди щодо низки суперечливих питань (як-от: питання про вживання в українській мові безособових форм на *-но*, *-то* у сполученні з допоміжними дієсловами *було*, *буде*, а також про використання орудного відмінка на позначення дійової особи при дієслівних формах на *-но*, *-то*), через що Шевельов зараховував учену за її ранніми працями до крайніх пуристів, а за працями пізнішого періоду – до поміrkованих².

У передмові до своєї першої ґрунтовної розвідки про функцію родового відмінка в українській мові Є. Тимченко зазначив, що матеріалом йому послужили приклади, узяті з живої народної мови, а також твори двох українських письменників

(І. Котляревського й Г. Квітки)³, з чого випливає, що дослідник для визначення нормативності того чи того мовного явища послуговувався такими основними критеріями, як критерій поширеності мовного явища, критерій мовної традиції та критерій авторитетних письменників.

Прикметно, що О. Курило, авторка солідної нормативної праці «Уваги до сучасної української літературної мови», виокремлювала такі ж самі критерії, що й її учитель. Мовознавиця писала: «Нормування може відбуватися тільки на підставі об'єктивного студіювання якнайширшого матеріалу – і того матеріалу, що його надбало українське письменство, від Котляревського починаючи і найновішими письменниками революційної доби кінчаючи, і матеріалу, зібраного з уст, з різних українських діалектів» [9, с. III]. До цих двох критеріїв дослідниця додавала ще й третій – історичний або традиційний критерій: «... студії над українською літературною мовою не мають обмежуватися питаннями української літературної мови в її сучасному стані, вони мають обіймати й питання історичного розвитку окремих мовних явищ» [9, с. III].

Розглянемо питання про вживання активних дієприкметників у тогочасній українській літературній мові, адже навколо цього питання під ту пору точилися гострі дискусії. На думку більшості мовознавців двадцятих років (М. Сулима, О. Курило, В. Сімович, М. Гладкий, С. Смеречинський та ін.), використання активних дієприкметників на *-чий*, *-(в)ший*, а також пасивних на *-мий* слід було вважати за порушення мовної норми. Так, О. Курило у своїх «Увагах до сучасної української літературної мови» писала: «Українська мова не знає активних дієприкметників на *-чий*, *-(в)ший*, ані пасивних на *-мий* у тому творенні та в тій функції, як їх уживає сучасна українська літературна мова, як ото: – *Тварини, живучі й живучі на землі. Факт, спостерігаємий ... Незадовольняючі наслідки. Чоловік, намагаючийся стати ... Вражаючий випадок. Далекосягаюча спеціалізація* та ін.» [10, с. 9].

На противагу більшості тогочасних мовознавців, П. Бузук та О. Матвієнко дозволяли вживання таких форм. У 1925 р. Бузук опублікував спеціальну статтю, де зазначив, що тогочасна українська літературна мова ще «не втратила здатності утворювати дієприкметники (...) тепер. ч. на *-чий*», і саме з мови літературної «дієприкм. цієї категорії переходять і до народної мови, як що ця справді сама вже втратила цю здатність» [11, с. 7]. П. Бузук акцентував, що народна мова потребує «таких слів та зворотів, як *завідуючий, працюючий люд, існуючий лад, стівчуваючий радянській владі, пануючий клас*», а такі форми, як *караючий (гнів), палаючі (головешки), сплячі, голодуючий, вседосягаючого (генія), починаючих (акторів), співчуваючих (компартії), тремтячими (руками)* та ін. є «звичайна річ у мові сучасних революційних письменників» [11, с. 6-7].

Показово, що Є. Тимченко ще в 1917 р. писав про активні та пасивні дієприкметники, називаючи їх *причасниками*, так:

3 В оригіналі Тимченкової праці написано так: «... ізсільдзя сочетанія, въ которыхъ выступаетъ имя въ формѣ родительнаго падежа, я не ограничиваюся спеціально украинскими, т.-е. центральными и восточными, говорами, а принимаю во внимание так-же данныя говоровъ сѣверныхъ и западныхъ, имѣя, такимъ образомъ, въ виду всю южно-русскую языковую область. Матеріаломъ для моей работы послужили, кромѣ, впрочемъ незначительныхъ, личныхъ записей по данному вопросу, примѣры живої народної рѣчи, извлеченные изъ памятникѣвъ народнаго творчества, изданныхъ въ Россіи и за границею, а для историческаго освѣщенія вопроса рядъ южно-русскихъ памятникѣвъ письменной рѣчи до XIX столѣтія. Что касается писателей XIX вѣка, то я воспользовался данными почти исключительно изъ сочиненій Котляревскаго и Квитки, языкъ которыхъ, будучи органомъ мысли среднихъ слоевъ украинскаго общества въ началѣ XIX столѣтія, въ синтаксическомъ отношеніи сохранилъ все своеобразіе народної рѣчи» [8, с. 2].

2 Докладніше про це написано в науковій розвідці «Про еволюцію поглядів Олени Курило щодо безособових дієслівних форм на *-но*, *-то*» [див. 7].

«Колись в укр. мові були форми причасника тепер. ч. активн. на *-чий (ший)* і пасивні на *-омий*, напр. *гнучий, видючий; відомий, знайомий*, але тепер вони втратили характер причасників і мають значіння прикметників, а середн. їх рід – прислівників (напр. *відомо, рухомо, свідомо*), таке саме значіння мають тепер і причасники минул. ч. пасивні, напр. *читаний, везений, прошений...*» [12, с. 13].

Дискутованим було й питання про використання орудного відмінка на позначення дійової особи в безпідметових конструкціях з дієслівними формами на *-но -то*. Такі мовознавці, як О. Курило, М. Сулима, М. Новицький, В. Сімович, С. Смеречинський та ін. уважали мовну конструкцію на кшталт *Мною написано книжку* не характерною для української народної мови. Так, у розвідці С. Смеречинського читаємо: «Не властиво казати: *ці постанови ухвалено* (або: *ухвалені*) *XVI партз'їздом*. Дієва особа в орудному відмінку при пасивному присудку (...) взагалі, а при присудку в неособовій дієслівній формі минулого часу на *-но, -то* в безпідметових конструкціях і потім, українській народній мові не властива» [13, с. 16-17]. Проте О. Синявський допускав використання орудного відмінка на позначення діяча в безособових реченнях на *-но -то* «з метою нібито збагатити мову українську на новий спосіб висловлення» [14, с. 111-112].

Доречно згадати, що питання про використання пасивних форм в українській мові М. Жовтобрюх називав одним з «особливо дражливих питань» у мовознавстві 1920-х років. Так, О. Курило зазначала, що «при пасивних дієприкметниках, також при пасивних дієсловах на *-ся* інструменталеві дієвої особи в рос. мові може відповідати в укр. мові генітив дієвої особи при прийменнику *від*: *Ти янгол від бога присланий, щоб мене пожалувати* Кв." [10, с. 56]. Приставав на її думку й С. Смеречинський, який уважав, що синтаксичні конструкції на кшталт *Заклята від рідної матері* можна визнавати нормативними, бо «українська мова знає здавна родовий відмінок дієвої особи з прийменником *від*», але в примітці мовознавець наголосив, що вживати їх можна тільки «при пасивних дієприкметниках на *-ний, -тий* та при пасивних дієсловах на *-ся* в підметових конструкціях, а не при пасивних дієприслівниках на *-но, -то* в безпідметових конструкціях» [13, с. 19]. С. Смеречинський робив акцент на тому, що й «досі не встановили ще норм для цієї конструкції», а тому пропонував «власну» норму: «Отже за критерій тут, уважаю, могло б бути: якщо дієва особа чинить посередньо, тоді може бути *від* з родовим, якщо – безпосередньо, тоді ця конструкція не завжди придатна» [13, с. 20-21]. Він не погоджувався з думкою М. Сулими, який уважав «ніби можливий родовий з прийм. *від* і при формах на *-но, -то*» [13, с. 19].

У 1926 р. Євген Тимченко писав про це так: «В сучаснім літературнім укр. язичку, безперечно під впливом російського літературного язичку, ми подибуємо досить часто інструментальні особи при дієприкметниках терпних, але така конструкція противна язиковим звичкам українського народу і не знаходить собі жадного усраведливлення. Причину, чому інструментальні особи (і взагалі живої істоти) не поширився коштом генітиву в українській мові (а також в сербській, словинській, чеській, словацькій і ин.), ми бачимо в тім, що дуже вчасно (доби передісторичної на місці і. е. генітиву (Brugm. Gr 2 II, 11, 601, Delbr. V, S. 1, 348) при дієприкметниках терпних розвинулося вживання його з прийм. *від* (од) в цих язиках, і не було сприя-

ючих умов психологічного характеру на поширення інструментальної функції на імена живих істот» [15, с. 338]. Своє твердження дослідник проілюстрував такими прикладами: «*Будеш (дівчино) від нас бита* Купч. 431. – *Я сарана від Бога прислана* Чуб. II, 525. – *Буде його душа од Бога неклом карана* Лохв. п. Пол. п. I, 2, 216. – *Ми будемо од змія пожерті* Сквир. п. ЖС. II 208. – *Що від Бога надано, від милого прислано* Kolb. P. I, 277. – *Що від Бога суджено, то від людей не розлучено* Е. 36. X, 89» [15, с. 338].

Не менш дискутованим під ту пору було й питання творення ступенів порівняння якісних прикметників. Більшість науковців 20-х років минулого століття відкидали аналітичний спосіб творення найвищого ступеня порівняння прикметників, тобто використання слів *більш, найбільш, самий* + звичайна форма прикметника. Ось як про це, наприклад, писала О. Курило: «СЛМ рясна на такі форми вищого та найвищого ступеня прикметників та прикметн. прислівників: *більш веселий, більш широкій, більш численний, більш важко* та ин. замість *веселіший, ширший, численніший, важче; найбільш характерний, найбільш щасливий, найбільш трудний* замість *найхарактерніший, найщасливіший. Найтрудніший; Найбільш трудним є заготовка доброго насіння*, замість *Найважче заготовити добре насіння...*» [10, с. 144]. Натомість О. Синявський дозволяв уживати лексему *самий* при ступенюванні прикметників, що зафіксовано в його підручнику «Українська мова» (1923 р.), щоправда в 1931 році думка мовознавця змінилася. Так, у «Нормах ...» він зробив спробу кодифікувати вже усталений під ту пору спосіб творення найвищого ступеня порівняння прикметників, а саме: вищий ступінь порівняння + префікс *най-* (*найбільший, найстарший, найстаріший*). До найвищого ступеня порівняння О. Синявський пропонував також додавати префікси *як-* і *що-* (*якнайбільший, щонайкращий*).

Думка Є. Тимченка щодо цього питання була така: «... прикметники, що показують прикмету якості, що дає ся уявити в більшому або меншому ступені, мають форми трьох ступенів якості, напр. *добрий* (1-й ступінь), *добріший* (2-й ступінь), *найдобріший* (3-й ступінь)» [12, с. 8]. Учений надавав перевагу синтетичному способу творення найвищого ступеня порівняння прикметника, що підтверджуємо ось такою його цитатою: «**Най-**, прилучає ся до другого (вищого) ступеня прикметників і прислівників, щоб визначити найвищий ступінь: *най-більший, най-кращий, най-старший, най-дорожче*» [12, с. 78].

Контроверзійним було й питання про вживання двоїни. Переважна частина тодішніх мовознавців заперечувала форми двоїни. Підтверджуємо це розлогою цитатою з нормативної праці М. Сулими, який у 1928 році писав так: «Тепер нам немає просто й потреби на форми двоїни; ми навіть не відчуваємо вже, що такі, напр., форми, як *очі, плечі, уші*, – є форми двоїни, і вважаємо їх за множину. Живої свідомості форм двоїни в українській мові давно немає. А коли, ідучи за якимсь традиційним трафаретом (напр.: Скажу вам *дві* слові, та й будьте здорові!), ми й уживаємо зрідка форми двоїни, то значіння двоїни їм не надаємо вже. Отже в сучасній українській мові є лише уламки від колишньої двоїни, є лише відгуки-натяки на неї. Трапляється досі назовн.-знахідн.-кличн. двоїни іменників – і то неодмінно при числових назвах *два – дві, обидва – обидві*; а через аналогію й при *три, чотири*; бувають і форми давальн.-орудн. двоїни на *-ма* іменників і прикметників (у множині орудний відм. має закінчення *-ми*). І зовсім зрідка, у закам'яні-

лих народніх фразах, можна натрапити на форму родов.-місц. двоїни іменників на -у. Від двоїни дієслова не залишилося нічого» [16, с. 24].

Натомість С. Тимченко, а за ним і С. Смеречинський визнавали двоїну як одну з характерних особливостей української народної мови. Наводимо відповідну цитату з «Нарисів з української синтакси» Смеречинського: «По числівниках *два, дві, обидва, обидві, три, чотири* ... іменники в українській мові стоять завжди у двоїні, навіть як ці числівники додані до десятків, сотень, тисяч тощо, а прикметники в назовному множині, напр.: *два чоловіки, дві руки, дві вікні, три чоловіки, три руки, три вікні...*» [13, с. 114].

С. Тимченко висловлювався про двоїну так: «Числівники головні *один (один, іден), одна, одно, два, дві, три, чотири*, мають значіння прикметників (з огляду на складню) і згожують ся з своїми речівниками в роді, числі (при чому речівники ж. і ср.р. здебільшого стоять в двійні) і відмінку. Числівники вище чотирьох, цеб-то п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, сто і т.д. з огляду на складню – речівники і, яко такі, мають при собі речівник в генитиві, напр. *один чоловік, одна хата, одно вікно, два воли, дві книжки (і книжці) дві корови, три відри, три брати, чотири вікні...*» [12, с. 120].

Щодо контрверсійного питання про узгодження дієслова-присудка з підметом (на кшталт: *Був собі дід і баба* або *Були собі дід і баба*), то як констатував С. Смеречинський, думки в тогочасних мовознавців були різними. С. Смеречинський та О. Курило допускали в таких конструкціях як однину, так і множину [13, с. 28]. О. Огоновський визнавав «тут без ніяких застережень тільки множину», а у працях В. Сімовича взагалі не вдавалося відшукати «чогось певного» [13, с. 28]. С. Тимченко висловлювався за вживання дієслова в множині, щоправда, з одним застереженням: «...коли дієслово стоїть перед підметом, то звичайно буває в однині» [17, с. 107]. Схожу невизначеність спостерігаємо й у питанні про узгодження дієслова-присудка з підметом, коли до складу підмета входять числівники *два, три* або *чотири*.

Отже, виникало питання, яку з цих двох конструкцій слід визнати нормативною: «*Три шляхи до купи зійшлися*» чи «*Три шляхи до купи зійшлися?*» Так, О. Синявський і С. Смеречинський уважали, що обидва варіанти є правильними. О. Курило й В. Сімович схилилися до думки, що дієслово в таких реченнях може набувати або форми однини, або форми множини, хоча більш властиве для української мови використання все ж таки однини. Натомість М. Сулима допускав у таких конструкціях лише множину: «*В її очах стоять дві хрустальні росинки*» (М. Хвильовий); «*Невеликі три літа марно пролетіли*» (Т. Шевченко) [13, с. 27]. А Євген Тимченко визнавав тут тільки однину, проте в примітці все ж таки зауважував, що множина можлива, «коли при тім є двох дієслів, що сполучені злучником *і*, то другий стоїть у множині, напр.: *Іде троє бурлак і питають*» [17, с. 107-108].

Проаналізувавши численні першоджерела, можемо зробити висновок про те, що нормалізаторська справа, започаткована знаними українськими науковцями 20-х років ХХ століття, істотно вплинула на весь подальший розвиток української літературної мови, визначивши її шлях на десятиліття вперед. Зрозуміло, що мовознавчі погляди Євгена Тимченка – репрезентанта крайніх пуристів – не завжди збігалися з науковими поглядами інших учених, проте його науковий

доробок складно переоцінити. У своїй подальшій дослідницькій роботі плануємо зосередитися на лексикографічних здобутках науковця.

Література:

1. Железняк М. Г., О. С. Іщенко. Синтаксична спадщина Є. Тимченка / Відмінки іменників української мови: студії Євгена Тимченка 1913–1928 років / Гол. редкол. М. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. С. IV–XVI.
2. Життепис Є. К. Тимченка. Записки історично-філологічного відділу ВУАН. 1919. Кн.1. С. LC–LCI.
3. Кримський А. Оцінка наукових праць проф. Є. К. Тимченка. Записки історично-філологічного відділу ВУАН. 1919. Кн.1. С. LCII–LCIII.
4. Гандюк В. Проблеми розвитку нашої літературної мови. *Життя й революція*. Київ : ДВУ, 1925. № 10. С. 61–65.
5. Сулима М. Проблема літературної норми в українській мові. *Шлях освіти*. Харків : ДВУ, 1928. № 4. С. 132–141.
6. Шевельов Ю. Покоління 20-х років в українському мовознавстві. *Слово*. Київ, 1993. Ч. 6. С. 6–7.
7. Карікова Н. Про еволюцію поглядів Олени Курило щодо безособових дієслівних форм на *-но, -то*. *Ukrainistyka – minulost, přítomnost, budoucnost : [sborník vědeckých prací]*. *Ukrainica Brunensia*. II. Brno, 2009. С. 129–137.
8. Тимченко Є. Функції генитива в южно-руської мові / Відмінки іменників української мови: студії Євгена Тимченка 1913–1928 років / Гол. редкол. М. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. С. 1–162.
9. Курило О. Від редакції. Збірник секції граматики української мови. Київ, 1930. Кн. перша. С. III–V.
10. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ : Вид. Соломії Павличко "Основи", 2004. 303 с.
11. Бузук П. Уваги до дієприкметників в українській мові. *Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН*. Одеса: Видання Одеської комісії краєзнавства при УАН'І, 1925. Ч. 2–3. С. 4–8.
12. Тимченко Є. Українська граMATика. Київ : Товариство «Час». 1917. 168 с.
13. Смеречинський С. Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою). Харків : Радянська школа, 1932. 283 с.
14. Синявський О. Порадник української мови. Харків; Берлін; Нью-Йорк : Космос, 1922. 150 с.
15. Тимченко Є. Вокатив і інструменталь в українській мові / Відмінки іменників української мови: студії Є. Тимченка 1913–1928 років / Гол. редкол. М. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. С. 283–372.
16. Сулима М. Українська фраза. Коротенькі начерки. Харків : Рух, 1928. 96 с.
17. Тимченко Є. Українська граMATика для III і IV класів шкіл середніх. Київ. Друкарня Т-ва "Криниця". 1918. 145 с.

Karikova N. Work on normalization by Evgen Timchenko

Summary. The article highlights the views of the famous Ukrainian linguist, Professor Yevhen Tymchenko, on the most controversial issues that arose among researchers – the first normalizers of the Ukrainian literary language in the 20s and 30s of the 20th century. In the period of Ukrainization, when the Ukrainian language finally received the status of the state and began to develop at an accelerated pace, the issue of developing standards or norms of the literary language as the highest stage of the development of the national language became acute. At that time, the Ukrainian literary language was not characterized by stability and normativity. Among those who worked with the word, questions constantly arose

about the correct use of this or that linguistic phenomenon. Linguistic views on the normalization of a linguistic unit or syntactic structure did not always coincide, which led to heated discussions. At the beginning of the 1920s, two currents were formed in Ukrainian linguistics – extreme purists and moderate purists, the difference between which lay in different approaches to the normalization of the Ukrainian literary language of that time. Yevgen Tymchenko, whom Yuriy Shevelyov considered an extreme purist (these included A. Krymskyi, S. Smerechynskyi, O. Kurylo in her early work, M. Gladkyi), stood on ethnographic positions and tried to

preserve all the features of the Ukrainian national language, which would distinguish it from other Slavic languages. The article highlights a number of the most pressing issues that became the subject of lively discussions in linguistic circles at the time. Attention is focused on the linguistic views of Yevhen Tymchenko, expressed in his little-known scientific studies. A conclusion is made about the significance of the normalization work of linguists of the 1920s for the entire further development of the Ukrainian literary language.

Key words: Yevhen Tymchenko, Ukrainian literary language, normalization, linguistic discussions.

*Ковальова І. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри філософії і суспільних наук**Національного університету «Чернігівська політехніка»*

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАГАДКИ

Анотація. Особливості побудови народної загадки й досі залишаються актуальним питанням як лінгвістики, так і фольклористики через складну організацію цього жанру. У статті розглянуто основні принципи створення загадковості в енігматичному тексті, структура загадки; аналізуються когнітивний та культурологічний аспекти. Автором статті проаналізована двокомпонентна модель загадки, зазначено, що диференціація вступної та описової частин у репліці загадуваного об'єкта зумовлена різними функціями цих частин. Аналіз фольклорних формул дозволив виявити культурний код, що деталізує процес відгадування загадки. Автор розглядає також загадки з імпліцитною вступною частиною. Шляхом синтаксичних трансформацій та аналізу семантики речень поза комунікативною ситуацією робиться висновок, що сприйняття розповідного речення як загадки можливе лише за умови попередньо зумовленої ситуації або певних умов комунікації.

Через аналіз структури загадки виявлено ключові риси архаїчного мислення. Особливу увагу приділено методам подання прихованого денотата, механізмам кодування та шляхам його розшифровки в загадках, а також зв'язку між змістом тексту та його роллю. Було встановлено, що в різних тематичних групах загадок переважають певні типи кодування, що стало основою для їх структуризації в межах макротексту. Визначено, що образ прихованого денотата в загадках формується за допомогою чотирьох основних способів кодування. Найпоширенішими з них є метафора й опис, які використовуються на всіх рівнях енігматичного тексту. Автором зроблено висновок, що зазначені види кодування мають різну структуру і поділяються на підтипи. Серед метафоричних способів кодування виділяються номінативна метафора та метафоричний образ. Номінативна метафора поєднує два елементи реальності – денотат і сигніфікат лексеми, що його кодує. Метафоричний образ обов'язково містить описовий компонент у переносному значенні. Метафорична ситуація кодує всю пропозицію загалом, і її розшифрування можливе лише в межах цілісної метафоричної структури. На прикладі української загадки показано, як когнітивний аспект розкриває структуру метафори в загадці, а культурологічний слугує для декодування різних типів культурно-мовної інформації, яка зберігається в загадках і формує їхню семантику.

Ключові слова: структура загадки, метафора, енігматичний текст, когнітивний та культурологічний аспекти, трансформація.

Особливості побудови народної загадки й досі залишаються актуальним питанням як лінгвістики, так і фольклористики через складну організацію цього жанру. Когнітивна та образна база фольклорних загадок – це національна картина світу і культурний код народу, тоді як авторські загадки відо-

бражають індивідуально-авторське бачення світу та авторські художні засоби створення тексту, логічні загадки спираються на нестандартне логічне мислення та енциклопедичні знання.

Тексти українських загадок давно привертали увагу дослідників і ставали об'єктом вивчення у фольклористиці, мовознавстві, лінгводидактиці, лінгвостилістиці, стилістиці, культурології, риториці та інших галузях. Зокрема загадки досліджували В. Анікін, І. Березовський, Ф. Буслаєв, О. Воропай, О. Дубасенюк, А. Журинський, Н. Захарова, Е. Кенгес-Маранда, Т. Космеда, Н. Мечковська, А. Мойсієнко, М. Номис, Г. Онищенко, О. Селіванова, Н. Сивачук, В. Ярмоленко, Й. Хейзінг, U. Fix, A. Jolles, K. Kurth, R. Rauch, C. Schittek та інші.

Мета нашого дослідження – проаналізувати та описати когнітивну структуру, що лежить в основі паремій.

Сучасні мовознавці аналізують загадки з погляду сучасних лінгвістичних теорій, зокрема, розглядають їхні аспекти, такі як картина світу, морфологічні особливості, трансформаційні та еволюційні процеси, а також структурні моделі. Паремії досліджуються з урахуванням їхніх функцій, історії та культурного контексту.

Безперечно, загадки – це закінчені висловлювання, проте змістовно та функціонально вони є самостійним текстом; особливість загадки полягає в тому, що цей жанр передбачає участь у процесі загадування та розгадування щонайменше двох учасників. Скласти загадку – це звичайним думкам та предметам надати метафоричну форму вираження. І навпаки, розгадати загадку – це розшифрувати її метафоричну суть, тобто поєднати метафоричні образи з реальністю. Метафоричні загадки мають певні структурні риси. Основними елементами таких загадок є, у першу чергу, характеристика об'єкта або явища, яке описується в загадці (денотат) та аналіз об'єкта або явища, що зображуються через загадку (сигніфікат або сам текст загадки). Відповідно взаємозв'язок між цими двома елементами – між описаним об'єктом і способом його подання характеризує рівень подібності між об'єктами й явищами та точність аналогії. Саме ступінь або тип подібності між денотатом і сигніфікатом ліг в основу класифікації українських метафоричних загадок.

Оскільки загадка має складну природу, пов'язану з порівнянням різнорідних предметів і явищ, важливим завданням для дослідників є аналіз спільних і відмінних рис її структури. Загадка повинна розглядатися як культурний феномен, що є одночасно мовним явищем і поетичним текстом. Хоча вивчення загадки як культурного феномена не може охопити всі її характеристики, генетичні, темпоральні, функціональні, особливу увагу слід приділити темпоральним аспектам, які відображають еволюційні та функціональні етапи розвитку загадки.

Процес розгадування загадки є ще недостатньо дослідженим. Він вимагає образного мислення та уміння розпізнавати аналогії, зв'язки, підтексти та асоціації, що стимулює до більш уважного вивчення навколишнього світу через призму цих асоціацій. Цікавою для дослідників залишається і граматична структура паремій, оскільки вона визначає правила для створення нових загадок та установку на загадування.

Загадки традиційно класифікують на архаїчні (дофольклорні), нові (фольклорні, народні, класичні) та сучасні (до цього типу відносять також і авторські). Однак класифікація за віковими категоріями (для дітей і дорослих) може бути також важливою та цікавою. Загадки для дітей і дорослих відображають різні мовні картини світу, виконують різні функції та пов'язані з різними типами мислення. Дорослі загадки зазвичай є логічними, тоді як дитячі ближче до міфологічного мислення, що варто враховувати при їхній класифікації.

Актуальною проблемою пареміології, як і раніше, залишається визначення мовного статусу загадки. Її межове становище між фольклором і фразеологією дозволяє деяким дослідникам говорити про не належність загадки до складу паремій і вважати її одиницею мови.

Формально загадка – це двочастинна пареміологічна одиниця, що складається із запитання та відповіді. Ця двочастинність викликала суперечки серед науковців про важливість саме однієї із частин паремії. Рівноправність формальних елементів може бути доведена цілісністю сприйняття тексту загадки, єдністю семантичної структури, асоціативних зв'язків між компонентами метафори і загаданим денотатом. Текст загадки складається з описової частини і відгадки. Описова частина є своєрідною дефініцією до слова-відгадки, а в семіотиці вона виступає планом вираження розгадки – плану змісту. Обидві частини цього знака перебувають на рівні мови. Загадка виступає діалогічним текстом, що складається з функціонально-питального висловлювання і відповіді та характеризується «метамовною» функцією. Описова частина загадки функціонально інтеррогативна [1, с. 5].

Умовно загадки можна поділити на метафоричні та неметафоричні одиниці, що складаються з прямого запитання та відповіді на нього. На основі доміантних слів у системі речення-загадки вибудовуються образно-сміслові паралелі текстової структури, де такі лексичні одиниці різної денотативної співвіднесеності супроводжуються лексемами з виразно характеристичними ознаками – статичними, динамічними [2, с. 41]. У загадці за допомогою мовної гри відбувається навмисний відступ від мовної норми і логіки зображення явищ дійсності. Поняття мовної гри співвідносимо з алегоричністю текстів загадки, де основним засобом виступає метафора [3, с.109]. Безумовно, метафора є найбільш продуктивним типом побудови загадки, а метафорична природа цієї паремії залишається найбільш вивченою проблемою у сфері загадкотворення.

Попри спроби класифікувати загадки з урахуванням їхніх мовних особливостей, які втілюються у пареміографічній практиці, слід говорити про те, що кожна з таких класифікацій має недоліки, пов'язані зі специфікою матеріалу, розгалуженістю тем, форм і зв'язків загадки з іншими типами паремій. Актуальним та мало дослідженим залишається матеріал сучасних загадок. Якщо особливості нових паремій, створених за основними правилами жанру, досліджено хоча б у деяких аспектах (наприклад, частково вивчено мовну картину світу загадок-новоутво-

рень), то трансформовані загадки, зокрема їхня динаміка, нечасто стають об'єктом лінгвістичних досліджень.

Аналізуючи лексичні одиниці, важливо звертати увагу на їхній денотативний компонент. Це дозволяє класифікувати всі самостійні слова на предметні та непередметні (ознакові) одиниці або, іншими словами, на імена і предикати. Цей підхід відповідає процесу відволікання, який відокремлює властивості, процеси та дії від конкретних носіїв (предметів).

На перший погляд, такий поділ може виглядати як зміна реальності, проте багато ознак спільних для живої та неживої природи, а також для різних об'єктів. Реальність стає значущою для людини лише тоді, коли є знання про її властивості. Пізнання нового відбувається поступово, коли вже наявна інформація доповнюється новими знаннями, що формує розуміння навколишнього світу. Переосмислення реальності насправді є характерною рисою образного мислення, що є основою для метафоричних та символічних переосмислень.

Реалії та їхні властивості насправді існують в нерозривній єдності, проте концептуально можуть бути відокремлені одне від одного. Таким чином, можуть формуватися різні моделі світу, засновані на різних мисленневих одиницях, які співвідносяться з різними сферами – або з реаліями навколишнього середовища (у мові вони представлені іменами з предметним значенням), або з абстрактними поняттями (предикатами). Слід зазначити, якщо відгадки загадок є іменами реалій, то дослідження має бути ономазіологічним, пов'язаним із сферами буття. Якщо ж відгадки стосуються процесів, явищ або властивостей, тоді, досліджуючи паремії через призму логічного аналізу, необхідно спиратися на пізнавальні категорії. Водночас окремою проблемою залишається класифікація імен за групами та класами (семантичними полями), оскільки імена реалій та назви ситуацій відповідно до своєї семантики утворюються за різними схемами.

Реалії та їхні властивості насправді існують в нерозривній єдності, проте концептуально можуть бути відокремлені одне від одного. Таким чином, можуть формуватися різні моделі світу, засновані на різних мисленневих одиницях, які співвідносяться з різними сферами – або з реаліями навколишнього середовища (у мові вони представлені іменами з предметним значенням), або з абстрактними поняттями (предикатами). Слід зазначити, якщо відгадки стосуються процесів, явищ або властивостей, то дослідження загадок через призму логічного аналізу спирається на пізнавальні категорії.

Окремою проблемою залишається класифікація імен за групами та класами (семантичними полями), оскільки імена реалій та назви ситуацій відповідно до своєї семантики утворюються за різними схемами.

Говорячи про трансформації загадки, пареміологи та фольклористи мають на увазі різні процеси історичного розвитку та видозміни паремій цього типу – від створення загадки та виникнення її варіантів до переходу в інші пареміологічні жанри. При описі процесу створення нової загадки під терміном «трансформація» розуміється перетворення реальності в образ паремії.

Пареміолог Е. Кенгес-Маранда схильна вважати процесом трансформації паремій утворення їхніх варіантів. Дослідження різних варіантів однієї чи кількох «базових» загадок дає можливість зрозуміти їхню структуру. Як стверджує дослідниця, вивчивши трансформації якоїсь «базової» загадки, можна

отримати інформацію про глибинні механізми побудови загадок взагалі [4, с. 131]. При цьому «базовою» слід вважати не загадку більш ранню за часом створення, а ту, яка має елементарну образну структуру, що слугує основою для нового утворення. Під трансформацією тут розуміється ускладнення первинного образу, розгортання метафори. Наприклад, у загадках: *Ходить пані по місту, На ній сорочок триста. Іде пані з міста, На ній суконь триста. А в наших панночок по сімдесят сорочок. Княгиня має на собі сімсот сім світ (курка). І поважним ходить паном, І суперників немає. По току – току ходить пан у червоному сюртуку (півень)* [5, с. 120].

Як стверджує Е. Кенгес-Маранда, щодо синтаксичної структури загадки, то зміни в ній некоректно було б розглядати в межах трансформацій, оскільки всі можливі варіанти однієї паремії еквівалентні в синтаксичному плані, і, «виробляючи синтаксичні трансформації, наприклад, перетворюючи запитальні речення на стверджувальні, ми не трансформуємо загадку, оскільки її образна частина завжди залишається запитанням, незалежно від того, чи є відповідна конструкція запитанням із синтаксичного погляду» [4, с. 132].

Трансформація тексту визначає межі стійкості структури, що лежить в основі загадки, дозволяє виділити постійні і змінні величини в тексті і визначити правила перетворення, відповідно до яких можна отримати всі інші варіанти паремії. Слід зазначити, що традиційно для пареміологічної теорії (Дж.В. Хассел, М. Куусі, Дж. Мілнер та ін) термін «трансформація» вживають для позначення явища переходу паремій одного жанру в інший.

Мовознавці, вивчаючи типологію трансформації загадки, виділяють декілька груп: трансформацію вихідного тексту всередині цієї традиції, а також трансформацію загадки, яка виходить за її межі, що найчастіше пояснюється зміною попередньої історичної традиції новою чи співіснуванням обох цих традицій.

Аналізуючи трансформації загадок, дослідники вивчають різні процеси історичного розвитку та видозміни паремій цього типу – від створення загадки та виникнення її варіантів до переходу в інші пареміологічні жанри. При описі процесу створення нової загадки термін «трансформація» означає перетворення реальності в образ паремії. Водночас загадка як процес трансформації дає можливість порушити питання про принципи художнього перетворення дійсності в текст.

Слід зазначити, що паралельно з терміном «трансформація» вживається термін «синтез загадки», коли йдеться про шляхи перетворення дійсності: від загаданого предмета через його опис до тексту загадки. Наприклад, заміна загаданого об'єкта подібним. Слід зазначити, що у цьому випадку під знаком розуміється текст загадки, а під денотатом – відгадка. Пареміологічні типи можна трактувати як парадигматичні форми однієї і тієї ж сутності (паремії взагалі), де трансформації піддається зовнішня або внутрішня структура. Випадки взаємного переходу загадок і прислів'їв найчастіше наводяться як пареміологічна трансформація. Наприклад: прислів'я *Де сила не візьме, там розум допоможе. Загадка: Що не сила здолає, то розум досконалить (Голка). Прислів'я: Хліб – усьому голова. Загадка: Що на столі – всьому голова? (Хліб).*

Значимо, що під трансформаціями також розуміються цілеспрямовані (для оновлення емотивно-оцінного плану та інших стилістичних цілей) оказіональні, індивідуально-авторські перетворення, тобто сучасні, живі процеси.

Відповідно можна говорити про розмежування різних видів трансформації, а саме зовнішні синтаксичні та морфологічні перетворення; структурно-семантичні перетворення; трансформації, засновані на попередньому відокремленні ключового компонента; оказіональні перетворення, що виникли в результаті трансформації, заміни компонента за звуковою близькістю, переосмислення слова у зв'язку з етимологізацією, інверсії компонентів, конверсії, порівняльного звороту; семантичні трансформації: етимологізація та повне переосмислення.

Аналізуючи структуру загадки, ми також можемо говорити про зміну структури чи семантики фразеологізмів з метою посилення виразності (емоційного впливу), а також для досягнення певного стилістичного ефекту, найчастіше – комічного. У лінгвістичній літературі це явище позначається різними термінами, серед яких можна назвати такі: авторське переосмислення фразеологізму, трансформація ідіоми, трансформація фразеологізму.

Незважаючи на традиційну думку про те, що прямі значення лексичних одиниць завжди є контекстно незалежними, а переносні, тобто вторинні значення, – контекстно залежними, можна говорити про те, що перетворення (або трансформованість) фразеологічних одиниць властиві не лише їхньому контекстному вживанню, але закладені у самій природі мови. При їхній актуалізації в асоціативному експерименті, коли вплив контексту зведено до мінімуму, ми можемо бачити різні типи текстових перетворень: субституцію компонентів, словозміне та словотвірне варіювання, розширення компонентного складу та його звуження, матеріалізацію внутрішньої форми. Загадка, здатна до трансформації, сприймається носієм мови і як семантично цілісна, і як така, що семантично розкладається. Обов'язковою умовою будь-якого типу перетворень загадок є збудження у пам'яті респондента паралелі з образною структурою базової загадки. Водночас слід говорити про те, що один ряд текстових компонентів трансформу дозволяє сприймати первинний образ, а інший є новим, тобто вторинним.

У сучасних змінах традиційних загадок можна помітити відбитки минулих звичок, що допомагають зберігати традиції та утримувати рівновагу між старою та новою мовними моделями. Отже, можна стверджувати, що трансформація – це процес індивідуально-авторського, семантичного, оказіонального та формально-семантичного перетворення загадки, який базується на певних мовних явищах. Цей процес відрізняється одночасним існуванням прототипу і нової паремії, що утворюють трансформаційну пару із загальними елементами образної структури. Водночас образну структуру загадки слід розуміти як характеристику денотата, виражену в частині загадки. Під денотатом ми розуміємо символічне перейменування самого денотата та його компонентів; його характеристики (ознаки); дії; виокремлення релевантної для його ідентифікації частини; а також назви предметів, які є його невіддільними складниками. Часте вживання таких трансформів дозволяє говорити про їхнє наближення до узуального статусу.

Розвиток жанру загадки стає новим поштовхом для дослідження її сучасних трансформацій. Безперечно, продуктивні трансформаційні моделі, продовжуючи традиції, все ж змінюють будову загадки, додаючи в її структуру нові елементи. Процес перетворення загадки відбувається поступово і складається з декількох етапів. Ми можемо говорити про трансформацію перш за все класичної загадки в нову, штучно створену за зако-

нами та правилами жанру, тобто можна говорити про перетворення трансформ, що є результатом модифікації узуальної чи оказіональної паремії.

Наприклад, Сидить дівчина в коморі, а коса надворі. Традиційно відповіддю на цю загадку була морква, оскільки її корінь перебуває в землі, а зелена частина виходить на поверхню. Проте в сучасному контексті з'явилося нове трактування цієї загадки – Wi-Fi антена або інтернет-кабель, де частина пристрою перебуває в приміщенні, а сигнал або кабель виходить назовні. Або *Без рук, без ніг, а двері відчиняє*. Традиційно відповідь на цю загадку – *вітер*, адже він може відчиняти двері, рухаючи їх. Однак у сучасному контексті відповідь може бути *датчик руху* або *автоматичні двері*, які відчиняються без фізичного дотику людини, реагуючи на рух. Як показало проведене нами дослідження, головна функція таких трансформів зводиться до розважальної функції. Можна стверджувати, що найбільше трансформів є результатом переосмислення базових загадок з урахуванням нової соціокультурної ситуації. Також ми можемо говорити про втрату або в деяких випадках послаблення давніх обов'язкових містичних функцій загадок, і, як наслідок, виникнення нових трактувань (відгадок) або про утворення нових реалій, що підходять під опис вихідних денотатів традиційних загадок.

Необхідною умовою для виникнення мовної гри під час трансформації загадки є залучення такого типу мисленнєвої діяльності, при якому той, хто загадує, звертається до припущень та знань респондента, спрямовуючи його до формулювання відповіді-відгадки.

Отже, можна стверджувати, що процес трансформації сучасної загадки зумовлений мовними особливостями паремії, мовною ситуацією, а також адаптацією цієї ситуації під сучасні умови.

Література:

1. Гаценко І. Загадка як текст і знак. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологія*. 2019. Вип. 8. С. 3–6.
2. Мойсієнко А. Народна загадка в текстово-дискурсивному вимірі *Українська мова*. 2013. № 3. С. 39–47.
3. Гаценко І. О. Своєрідність загадки як жанру фольклорного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 107–110.
4. Köngäs-Maranda, E. (1971). The Logic of Riddles. In P. Maranda (Ed.), *Structural Analysis of Oral Tradition* (pp. 123–140). University of Pennsylvania Press.

5. Березовський І. П. Загадки. *Українська народна творчість*. К. : Вид-во. АН УРСР, 1962. 510 с.

Kovalyova I. Structural organization of the Ukrainian riddle

Summary. The peculiarities of the construction of folk riddles remain a relevant issue in both linguistics and folklore studies due to the complex organization of this genre. The article examines the main principles of creating enigma in enigmatic texts and the structure of the riddle, and analyzes its cognitive and cultural aspects. The author analyzes the two-component model of the riddle, noting that the differentiation between the introductory and descriptive parts in the utterance of the riddled object is conditioned by the different functions of these parts. The analysis of folkloric formulas revealed a cultural code that specifies the process of solving a riddle. The author also considers riddles with an implicit introductory part. Through syntactic transformations and sentence semantics analysis outside the communicative situation, it is concluded that the perception of a declarative sentence as a riddle is possible only under predetermined conditions or within a specific communication context.

The analysis of the riddle's structure reveals key features of archaic thinking. Particular attention is paid to methods of presenting the hidden denotatum, the mechanisms of encoding, and the ways of decoding it in riddles, as well as the relationship between the content of the text and its role. It was found that different types of encoding dominate in various thematic groups of riddles, which became the basis for their structural organization within the macrotext. It is determined that the image of the hidden denotatum in riddles is formed using four main methods of encoding. The most common of these are metaphor and description, which are used at all levels of the enigmatic text. The author concludes that these types of encoding have different structures and are divided into subtypes. Among the metaphorical encoding methods, nominative metaphor and metaphorical image are distinguished. A nominative metaphor combines two elements of reality – the denotatum and the signified of the lexeme that encodes it. A metaphorical image necessarily contains a descriptive component in a figurative sense. The metaphorical situation encodes the entire proposition, and its decoding is possible only within the framework of a complete metaphorical structure. The example of the Ukrainian riddle demonstrates how the cognitive aspect reveals the structure of the metaphor in the riddle, while the cultural aspect serves to decode different types of cultural and linguistic information preserved in riddles and shapes their semantics.

Key words: riddle structure, metaphor, enigmatic text, cognitive and cultural aspects, transformation.

*Корольова А. В.,
доктор філологічних наук, професор,
проректор з наукової роботи і міжнародного співробітництва
Київського національного лінгвістичного університету*

МУЛЬТИМЕДІЙНИЙ ПІДКОРПУС ТЕКСТІВ ІЗ ЄВРОПЕЙСТИКИ: КРИТЕРІЇ ДЛЯ ТЕМАТИЧНОЇ РОЗМІТКИ

Анотація. У статті розроблено базові критерії для тематичної розмітки мультимедійного підкорпусу текстів із європейстики (англ. European studies) – дисципліни, на меті якої є популяризація інформації, відображеної в засобах масової інформації, про різні сфери діяльності європейських інституцій: про державну політику ЄС, європейську історію, європейське право, економіку та внутрішні взаємини в ЄС від наукових кіл до політичного співтовариства. За допомогою корпусних програм (WordSmith, WordList, MonoConc Pro, CATMA й KORP та ін.) ідентифіковано тексти (англійською, німецькою, французькою мовами), наявні у вільному доступі в мережі Інтернет, за тематикою належності до однієї зі сфер європейстики та укладено їх у мультимедійний підкорпус Мультилінгвального корпусу. Сформульовано оптимальне визначення поняття мультимедійний підкорпус текстів, яке прийнято за базовий критерій для тематичної розмітки. Розкрито мультимодальний характер текстів мультимедійного підкорпусу на основі виявлення сенсорно-асоціативних (невербально-екстравербальних) зв'язків між сконструйованою в текстах інформацією та реаліями (політичними, економічними, правовими) країн ЄС; доведено визначальну роль ключових слів для здійснення тематичної розмітки текстів із європейстики та аргументовано їх статус як концептуальних вербальних маркерів конструювання сенсорно-асоціативних зв'язків у мультимедійному підкорпусі; визначено два типи моделей комунікативного впливу текстів мультимедійного підкорпусу на аудиторію користувачів мультилінгвального корпусу, які теж виконують функцію базового критерію для тематичної розмітки. Обгрунтовано ефективність запропонованих базових критеріїв для виконання тематичної розмітки текстів з європейстики в мультимедійному підкорпусі.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, європейстика, мультимедійний підкорпус текстів, тематична розмітка, базові критерії, асоціативно-сенсорні зв'язки, ключові слова-концепти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Євроінтеграційні прагнення України були Конституційно визначені у 2019 році як зовнішньополітичний орієнтир, і на законодавчому рівні держава утвердила реформування всіх сфер життєдіяльності, зокрема й освітньо-наукової сфери, задля виконання завдань із набуття повноправного членства в ЄС [1].

У Київському національному лінгвістичному університеті на третьому рівні здобуття вищої освіти до переліку освітніх компонентів професійної підготовки аспіранта була включена дисципліна «Мультилінгвальний корпус та його ресурси для

дослідження європейстики» (далі – Мультилінгвальний корпус), яка спрямована на формування комплексу знань здобувачів про спектри досліджень із європейської інтеграції, шляхи консолідованої співпраці між науковцями, освітянами та іншими соціальними групами і спільнотами. Окрім того, одним із завдань навчальної дисципліни є популяризація інформації про державну політику ЄС, європейську історію, європейське право, економіку та внутрішні взаємини в ЄС. Безумовно, що різні сфери діяльності європейських інституцій відображаються в засобах масової інформації, найпопулярнішим з яких серед широкої громадськості є медійний дискурс або, як останнім часом його визначають, – дискурс мультимедіа [2].

Дослідження медійного дискурсу та його текстів у широкому розумінні є актуальним і перспективним питанням із позицій корпусної лінгвістики, зокрема у контексті опрацювання можливостей корпусного інструментарію, по – перше, для акумуляції й статистичного контент-аналізу різномовних полімодальних текстів із європейстики, укладених у мультимедійний підкорпус, а по – друге, для використання цього корпусного ресурсу з метою популяризації євроінтеграційних процесів серед різних соціальних груп і спільнот в Україні.

Мета статті: розробити базові критерії для тематичної розмітки мультимедійного підкорпусу текстів із європейстики як ресурсу мультилінгвального корпусу.

Завдання. Для коректної ідентифікації текстів за тематикою їх належності до однієї зі сфер європейстики та їх укладання в мультимедійний підкорпус необхідно виконати такі завдання:

- 1) сформулювати оптимальне визначення поняття мультимедійний підкорпус текстів з європейстики, яке прийнято за базовий критерій для тематичної розмітки;
- 2) розкрити мультимодальний характер текстів мультимедійного підкорпусу шляхом виявлення сенсорно-асоціативних зв'язків між сконструйованою в них інформацією та реаліями (політичними, економічними, правовими) країн ЄС;
- 3) довести припущення про визначальну роль ключових слів для здійснення тематичної розмітки текстів із європейстики та аргументувати їх статус як концептуальних вербальних маркерів конструювання сенсорно-асоціативно-перцептивних зв'язків у мультимедійному підкорпусі;
- 4) типологізувати моделі комунікативного впливу текстів мультимедійного підкорпусу на аудиторію користувачів Мультилінгвального корпусу, які виконують функцію базового критерію для фіналізації тематичної розмітки;
- 5) обгрунтувати ефективність запропонованих базових критеріїв для виконання тематичної розмітки текстів із європейстики у мультимедійному підкорпусі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найбільшим підкорпусом Мультилінгвального корпусу є мультимедійний, під яким розуміємо динамічну колекцію оцифрованих текстів (англомовних, німецькомовних, французькомовних), переважно газетних, присвячених висвітленню актуальних проблем європейської політики, економіки, правової сфери та взагалі сучасних реалій країн ЄС.

Сфера Європеїстики (англ. European studies) окрім наукових студій є також значним ресурсом медійної інформації, де обговорюються важливі питання діяльності всіх європейських інституцій (Європейського парламенту, Європейської ради, Ради Європейського Союзу, Європейської комісії, Суду Європейського Союзу, Європейської Рахункової палати, Європейського центрального банку та ін). Ця сфера вже містить тематичну гіпер-розмітку текстів, яка є базовим критерієм для їх укладання у підкорпус [3, с. 50].

Вербальними експліцитними маркерами для внутрішньої таксономії текстів у підкорпусі є ключові слова (детальніше про це див. нижче), що концентрують основний зміст тексту і викликають сенсорне сприйняття висвітлюваної у ньому проблеми й одночасно стимулюють асоціативну реакцію в потенційного реципієнта на медійно сконструйований зміст. З урахуванням ключових слів із вершиною Europe (та колокатами-дериватами на зразок European Commission) кожен газетний текст у своїй мультимодальній (вербальній, невербальній та екстравербальній) організації (Teder-Sallejarvi W.A., Di Russo F., Mc-Donald J.J., Hillyard S.A.) належить до однієї з тематичних груп мультимедійного підкорпусу текстів [див. докладніше: 4], і залежно від смислових домінант чинить комунікативний вплив на потенційного адресата тексту і користувача корпусом.

Мультимодальні форми конструювання інформації в усіх газетних текстах підкорпусу відтворюють певну тематику, пов'язану з європеїстикою, за допомогою цифрових кодів, що регламентують правила комбінації й алгоритмізації різних видів модальності й перебудовують сенсорні й асоціативні механізми її сприйняття адресатом. Припускаємо, що мультимедійний підкорпус як цілісний корпусний ресурс оцифрованих газетних текстів запускає процес психологічної адаптації користувача (як цим ресурсом, так і інструментами Мультилінгвального корпусу) до різних комбінацій у них мультимодальних форм створення інформації та її динаміки, яка продовжується в інших текстах відповідної тематики. Це сприяє, з одного боку, диференціації тематичних сфер європеїстики, а з іншого, їх інтеграції у сенсорних і асоціативних взаємозв'язках. І завдяки новим можливостям корпусних технологій створюється комплексне і цілісне сприйняття мультимодальних продуктів: від окремих газетних текстів до їх тематично розмічених колекцій у структурі мультимедійного підкорпусу.

Про значущість психоментальних принципів медіаопосередкування йдеться у колективній праці "Oxford handbook of cyberpsychology", 2018 (A. Attrill-Smith, C. Fullwood, M. Keer, D.J. Kuss), де автори припускають, що людина у продуктах мислення (у широкому сенсі таким є мультимедійний підкорпус, а у вузькому – ключові слова-концепти конструювання інформації певної тематики в його текстах) концентрує досвід, пов'язаний із самопізнанням [5]. Тому вся сукупність

способів відтворення реальності (політичної, економічної, правової тощо) спирається на мультимодальний підхід до опису її об'єктів за допомогою комбінацій ключових слів-концептів із різними зображеннями, формулами, фотографіями та навіть комп'ютерними технологіями.

Така артикуляція різних знаків модальності загалом дозволяє окреслити смислові рамки конкретного виду інформаційно-текстової реальності та задати нові топоси її розуміння.

Специфіка цифрового мультимедійного підкорпусу текстів полягає у розширенні спектру управління різними регістрами свідомості й насамперед сенсорно-асоціативними її механізмами за рахунок екстремальної динамізації різних семіотичних систем, ускладнення їх структури та широкої доступності. Мультимодальні концептуальні зв'язки всередині кожного тексту як семіотичного комплексу засвідчують функціонування нового покоління інформаційно-комунікаційних засобів впливу на адресата. Відповідно, і мультимедійний підкорпус текстів як комплекс ресурсів й інструментів управління сенсорним та асоціативно-перцептивним досвідом людини формує нового потенційного адресата-користувача з особливими властивостями бачення, розуміння, пізнання та психологічного реагування.

Процеси, що відбуваються в суспільстві, найбільш динамічно відображає лексико-семантична система кожної мови, оскільки вона відкрита до змін. Усі соціальні зрушення показує динаміка ключових слів, що в певний період перебувають у центрі уваги носіїв мови. Функціонування таких слів у газетному тексті – результат актуалізації у соціальній та асоціативній свідомості представників лінгвосоціуму реалій об'єктивної дійсності. Ключові слова в медіатексті є одиницями з особливим концептуальним статусом, які мають здатність, з одного боку, відображати погляди, цінності суспільства певного періоду, а з іншого – формувати та трансформувати їх.

Статистично визначити часові рамки ключового слова дозволяють корпусні інструменти, наприклад, установити таймінг перебування його в центрі уваги носіїв мови, а головне – умовно розрахувати його життєвий цикл: появу, нарощування частоти вживання, досягнення піку активності, набуття особливої значущості для адресата [6]. Ключові слова, як правило, характеризуються високою частотністю та асоціюються з певною тематичною сферою, при цьому вони можуть виходити за рамки конкретної тематики та вживатись як міжтекстуальні атрактори.

Безпосередньо в мультимедійному підкорпусі текстів з європеїстики Keywords виконують додатково функцію інформаційно-пошукової системи. Вони запускають процес пошуку текстів, уже розмічених тематично за її секторами / сферами і, в такий спосіб, допомагають користувачеві здійснити подальшу селекцію текстів за вузькою тематикою (залежно від завдань пошуку). Для виконання цього завдання запит користувача вводиться в поле пошуку. Більш докладно цей алгоритм описано в попередній статті [див. 3, с. 50].

Ключові слова в текстах підкорпусу є своєрідним центром, який пов'язує їх зміст із певною тематикою європеїстики та актуалізує сенсорно-асоціативні зв'язки зі свідомістю адресата. Функція ключового слова реалізується в перебігу сприйняття як однієї фрази (сегмента) тексту, так і цілих фрагментів, де ключові слова, пов'язані між собою змістом, утворюють логічно послідовний тематичний ланцюжок відображення

інформації. Наприклад, до ключових слів мультимедійного підкорпусу текстів із європеїстики політичної тематики можна віднести маркери, пов'язані з політичними ініціативами та конкретними політичними подіями (War in Ukraine); політичні гасла та лозунгові слова; імена політиків, назви політичних партій тощо.

Ключові слова, що формують домінуючі смисли текстів, зазвичай носять концептуальний характер. Концепти виконують функцію категоризації, що дозволяє пов'язати смисл зі словом. Категоризація здійснюється двома операціями: одна полягає в тому, щоб розмежувати об'єкти за категоріями, інша – визначити зв'язки між категоріями. Визначення тематичних кордонів між категоріями також ураховується під час подальшого механічного сортування текстів мультимедійного підкорпусу. Ключове слово-концепт у цілісній єдності тексту корелює з іншими концептами. Якщо слово-концепт належить до базових політичних констант, то вже у вихідній позиції воно орієнтує на апеляцію до європейських політичних інституцій та їх завдань.

З цього випливає висновок про те, що ключові слова як маркери-сміслові домінуючі тексту та циклічні атрактори (ланцюжок концептів) набувають статусу концептуальних структур, що мають поняттєву, ціннісну, сенсорну, асоціативну та перцептивну зони й відіграють важливу синергетичну роль у мультимедійному підкорпусі текстів з європеїстики. Можемо припустити, що за кожним таким ключовим словом стоїть концепт як ментально-психічний конструкт. Функційно, виконуючи роль циклічних атракторів, ключові слова-концепти формують синергетичний та багатоплановий (мультимодальний) і водночас цілісний смисл кожного тексту і мультимедійного підкорпусу загалом.

Виходячи з цих міркувань, зазначимо, що мультимедійний підкорпус Мультимедійного корпусу текстів з європеїстики в його тематичній розмітці за секторами / рубриками / сферами (європейське політичне життя, європейська економіка, європейська освіта, безпека тощо), виконаної за допомогою корпусного пошуку (із залученням програм WordSmith, WordList, MonoConc Pro, CATMA) в газетних текстах ключових слів-концептів і наявності сенсорно-асоціативних зв'язків сприйняття їх смислу та передбачуваної реакції на інформацію тексту загалом сприятиме комплексному формуванню уявлень його користувачів, переважно – українців зі знанням англійської та / або німецької, та / або французької мов про європейські інститути з їхніми завданнями, цінностями, функціями та повсякденними реаліями країн ЄС.

В основі медіатизації свідомості сучасної людини лежить різка зміна форм керування мультимодальними кодами інформації. Сприйняття й репрезентація розглядаються в єдиному континуумі взаємодії по відношенню до здатності усвідомлення фізичного / реального й віртуального світу. Вони виражаються в тому, що надходження інформації за одним із сенсорних каналів або зміна його стану викликає асоціативну реакцію у відповідь з боку всіх аналізаторів. Цей феномен є одним із проявів сенсорно-асоціативно-перцептивної здатності людини до інтерпретації комплексу всіх модальностей [7]. Медіальні ефекти (що викликають вільні асоціації, експресії ментальних станів, синестезію почуттів та топологічні проєкції) досягаються завдяки цілісному реагуванню аналізаторів на різномодальні види інформації.

Основний акцент мультимодального комунікативного впливу може визначатися в підкорпусі текстів шляхом обчислення ступеня спільності інформації (політичного змісту, економічного, правового тощо), створеної на основі схожості слів-концептів, різномодальних образів, механізмів інтерсенсорної інтеграції, функцій асоціативних ефектів у сприйнятті моделей медіа.

Базовим критерієм (який теж виконує роль тематичної розмітки текстів) для фінального структурування зібраних текстів у мультимедійний підкорпус є ступінь комунікативного впливу на аудиторію. З цією метою проводиться контент-аналіз впливу мультимодальних ефектів на мислення та свідомість потенційного адресата-користувача, оскільки образи виступають як синестетичні утворення – продукти психічного досвіду людини. У зв'язку з цим важливим етапом (хоча й фінальним) для механічної обробки відсортованих за ключовими словами текстів є визначення моделей творення мультимодальної інформації та подальшого прогнозу їхнього комунікативного впливу на адресата.

Попередньо виділено два рівні мультимодальної організації інформації у тексті. Початкова модель чи власне мультимодель формує здатність в адресата поєднувати кілька концептуальних сфер репрезентації інформації (здаймо моделі концептуальної інтеграції Ж. Фоконьє та М. Тернера [8]). Мультимодель надає можливість поєднання минулих і поточних подій для розуміння та інтерпретації ключових слів у їх комбінації із зображеннями, жестами, мімікою (наприклад, політиків) та іншими невербальними й екстралінгвальними засобами.

Наступний рівень організації мультимодальної інформації становить так звана метамодель, яка ґрунтується на відтворенні інтенційності ментального досвіду автора інформації, відображеного в цілісному смислі тексту, прогнозує здатність адресата до репрезентаційного опосередкування й побудови динамічних асоціативно-перцептивних зв'язків у тексті шляхом швидкого перемикавання з одного виду абстракцій на інший тощо. Обидві моделі допомагають фіналізувати тематичну розмітку текстів із європеїстики в мультимедійному підкорпусі.

Висновки. Завдання мультимедійного підкорпусу текстів із європеїстики полягає в генеруванні, накопиченні та систематизації інформації в цій галузі та забезпеченні його користувачів корпусним ресурсом й пошуковою системою для зручного й швидкого опрацювання потрібної інформації про діяльність європейських інституцій та щоденні практики життя в країнах ЄС.

Завдяки мультимодальній організації колекція текстів із європеїстики, тематично розмічена в підкорпусі Мультимедійного корпусу, сприймається як певний тип мультимедіа. Ефект мультимедіа виникає завдяки тому, що всі види вражень, переживань і емоцій людини у процесі роботи з підкорпусом викликаються шляхом комбінації в його текстах знаків різних семіотичних систем (різних модальностей). Як наслідок, адресат-користувач реагує не лише на смисл окремого тексту, а й на його сенсорно-асоціативно-перцептивні зв'язки з цілою колекцією текстів.

Перспективи подальших досліджень полягають в апробації ефективності розроблених критеріїв для розширення тематики зібраних колекцій текстів під час проведення тренінгів, які плануються в квітні-травні в КНЛУ.

Література:

1. Європейська інтеграція України в умовах війни росії проти України: роль академічних та громадських спільнот: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 09 листопада 2023 р.). Київ, 2023. 227 с.
2. Холод О. Дискурс мультимедіа як елемент мультикультури. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2024. Issue 1. P. 90–97.
3. Корольова А. В. Мультилінгвальний корпус і його програмне забезпечення для дослідження європеїстики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2023. Том 26. № 1. С. 49–62.
4. Teder-Sallejarvi W. A., Di Russo F., Mc-Donald J. J., Hillyard S. A. Effects of spatial congruity on audio-visual multimodal integration. *Journal of cognitive neuroscience*. 2005. Vol. 17. No. 9. P. 1396–409.
5. Attrill-Smith A., Fullwood C., Keep M., Kuss D. J. (Ed.). Oxford handbook of cyberpsychology. Oxford : Oxford University Press, 2018. 784 p.
6. Adele D. Intersensory facilitation of reaction time: evaluation of counter and diffusion coactivation models. *Journal of Mathematical Psychology*. 1995. Vol. 39. Issue 2. P. 197–215.
7. Noda K., Arie H., Suga Y., Ogata T. Intersensory causality modeling using deep neural networks // Systems, Man, and Cybernetics (SMC). 2013 IEEE International Conference on 13–16 October. Manchester, 2013. P. 1995–2000.
8. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and The Mind's Hidden Complexities. New York : Basic Books, 2002. 464 p.

Співфінансується Європейським Союзом. Проте висловлені думки належать лише авторці і не обов'язково збігаються з поглядами Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні орган, що надає гранти, не відповідають за наведені в статті погляди.

Korolyova A. Multimedia subcorpus of texts on European studies: criteria for thematic markup

Summary. The article elaborates basic criteria for thematic markup of the multimedia subcorpus of texts on European studies, a discipline aimed at popularizing information reflected in the media about various areas of activity of European institutions: EU public policy, European history, European law, economy and internal relations in the EU from academia to the political community. With the help of corpus programs (WordSmith, WordList, MonoConc Pro, CATMA and KORP, etc.), the texts (in English, German, French) freely available on the Internet were identified by their belonging to one of the fields of European studies and included in the multimedia subcorpus of the Multilingual Corpus.

The optimal definition of the concept of multimedia subcorpus of texts is formulated, which is taken as the basic criterion for thematic markup. The multimodal nature of the texts of the multimedia subcorpus is shown on the basis of identifying sensory-associative (nonverbal-extraverbal) relations between the information constructed in the texts and the realities (political, economic, legal) of the EU countries; the decisive role of keywords for the thematic markup of texts on European studies is proved and their status as conceptual verbal markers for the construction of sensory-associative relations in the multimedia subcorpus is argued; two types of models of communicative influence of the texts of the multimedia subcorpus on the audience of users of the multilingual corpus are identified, which also function as a basic criterion for thematic markup. The effectiveness of the proposed basic criteria for the thematic markup of texts on European studies in the multimedia subcorpus is substantiated.

Key words: corpus linguistics, European studies, multimedia subcorpus of texts, thematic markup, basic criteria, associative-sensory relations, keywords-concepts.

*Лесневська К. В.,**старший викладач кафедри іноземних мов**Національного університету «Одеська юридична академія»**<https://orcid.org/0000-0003-0903-4170>*

ТАКСОНОМІЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ІТ СФЕРИ

Анотація. Стаття присвячена виокремленню критеріїв класифікації англомовних комп'ютерних термінів. Результати дослідження підкреслюють важливість таксономії англомовних ІТ-термінів і різноманітних підходів до їхнього вивчення. Класифікація термінів у сфері ІТ ґрунтується на кількох ключових критеріях, таких як семантичний, функціональний, морфологічний, етимологічний, синтаксичний, частотний і когнітивний. Семантичний підхід дозволяє розподіляти терміни за їхнім значенням і контекстом використання, що забезпечує чітку систематизацію знань у таких галузях, як програмне забезпечення, апаратне забезпечення та мережеві технології. Функціональний підхід допомагає краще зрозуміти практичну роль кожного терміна у виконанні конкретних ІТ-завдань, що полегшує розуміння їхнього застосування на практиці. Морфологічний і етимологічний підходи вивчають структуру та походження термінів, дозволяючи глибше зрозуміти процеси формування ІТ-лексики. Ці підходи також допомагають у засвоєнні нових термінів завдяки розумінню принципів їхнього творення або запозичення з інших мов і галузей. Синтаксичний підхід спрямований на вивчення ролі термінів у технічних текстах, що допомагає користувачам краще орієнтуватися в інструкціях і документації. Частотний підхід дозволяє виділити найбільш уживані терміни в певних контекстах, що особливо корисно для початківців, оскільки забезпечує поступовий перехід від простих до більш складних термінів. Когнітивний підхід фокусується на тому, як різні категорії користувачів сприймають терміни залежно від рівня їхньої підготовки, що дозволяє адаптувати процес навчання до конкретних потреб аудиторії. Таким чином, запропоновані підходи до вивчення ІТ-термінів полегшують систематизацію та засвоєння термінології, роблячи її більш доступною і зрозумілою для різних категорій користувачів. Вивчення термінів на основі таких критеріїв не лише полегшує їх практичне застосування, а й сприяє глибшому розумінню сучасної ІТ-сфери.

Ключові слова: таксономія, термін, термінологія, ІТ-лексика.

Актуальність дослідження англомовної ІТ термінології обумовлена швидким розвитком інформаційних технологій і їхнім глобальним впливом на різні сфери життя. Оскільки англійська є мовою міжнародного спілкування в галузі ІТ, важливо досліджувати та правильно інтерпретувати термінологію для забезпечення ефективної комунікації між фахівцями. Крім того, дослідження дозволяє адаптувати англомовні терміни до інших мов, зокрема української, що сприяє створенню єдиної терміносистеми, полегшує навчання та професійну діяльність у сфері ІТ.

Об'єктом пропонованого дослідження виступає англомовна термінологія в сфері інформаційних технологій (ІТ), а **предметом** дослідження – класифікація і систематизація

англомовних термінів ІТ сфери, їх структурні та семантичні особливості.

Мета статті полягає у розробці таксономії англомовних ІТ термінів, яка б забезпечувала їхню ефективну класифікацію, систематизацію та аналіз особливостей термінів з метою полегшення їх вивчення, перекладу та використання в професійній діяльності.

На зміну комп'ютерної лексики впливають кілька факторів: науково-технічний прогрес, внутрішня тенденція до швидкого оновлення, а також зміна актуальних тем для обговорення. На початку ХХІ століття постіндустріальна цивілізація увійшла в еру електроніки та інформатики. Інтернет викликав революційні зміни в системах комунікації. Персональний комп'ютер став невід'ємною частиною як робочих процесів, так і дозволяв. Розвиток нових знань сприяє формуванню та систематизації спеціалізованої термінології. У зв'язку з цим особливу увагу слід приділити дослідженням, які виявляють специфіку комп'ютерної термінології та досліджують одну з найдинамічніших професійних мов – мову комп'ютерних технологій [1; 2; 3; 4].

Термін є самостійною одиницею, що має складну семантичну структуру. Він має специфічне термінологічне значення, яке відображає основні, ключові характеристики поняття на певному етапі розвитку науки і техніки. Варто зазначити, що для створення термінів традиційно використовуються різні способи, зокрема конверсія, словоскладання, афіксація, скорочення та телескопія. У досліджуваній терміносистемі більшість термінів утворюються за допомогою афіксації. Прості терміни створюються за допомогою суфіксації та префіксації. Складні терміни інтегруються в англійську мову, оскільки значення складного слова часто є точнішим, ніж значення словосполучення. Серед термінів-словосполучень найбільш поширені поєднання іменників з прикметниками або з іменниками в непрямих відмінках. Існують також терміни-словосполучення, що складаються зі слів, які можуть використовуватися окремо, а також такі, де один з компонентів є технічним терміном, а інший – словом загальноживаної лексики. Деякі терміни-словосполучення утворені на основі вже існуючих у мові слів із новим значенням [5].

Під час вирішення проблеми точного перекладу ІТ термінології виникає багато труднощів, для подолання яких використовують різні підходи. У ході роботи було опрацьовано близько 1500 термінів програмування, і виявлено, що найбільш поширеним методом є транскодування, а найрідше використовується лексичний еквівалент. Серед лексико-семантичних трансформацій застосовували декомпресію, компресію, калькування, транслітерацію та пермутацію. Переклад складних термінів часто поєднував кілька методів. Однак для якісного перекладу

вужькоспеціалізованих текстів необхідний не лише лінгвістичний підхід, а й професійне знання галузі [6].

Комп'ютерний дискурс характеризується декількома важливими рисами, які вирізняють його серед інших типів комунікації. Однією з ключових характеристик є технічна специфіка мови, що використовується. Це включає велику кількість термінів і спеціалізованої лексики, пов'язаної з комп'ютерними технологіями, програмним забезпеченням, апаратними засобами та мережевими системами. Така лексика часто містить аббревіатури та акроніми, які зрозумілі лише фахівцям або користувачам з певним рівнем обізнаності [7].

Іншою важливою рисою є гібридність мови. Комп'ютерний дискурс часто поєднує елементи природної мови з програмним кодом, командними рядками або технічними інструкціями. Це створює унікальну форму комунікації, де технічні команди та людська мова переплітаються, спрямовані на досягнення конкретної мети, наприклад, виконання певної операції або налаштування системи. Комп'ютерний дискурс також має високу стандартність і структурованість. Багато аспектів спілкування в межах комп'ютерних систем відбуваються через чітко визначені формати та протоколи, що вимагають від користувача дотримання правил та інструкцій для забезпечення коректної роботи програм і систем. Ці стандарти забезпечують ефективність і надійність комунікації між користувачами та системами. Лакунарність є ще однією характерною рисою комп'ютерного дискурсу. Повідомлення часто є короткими і точними, з мінімумом пояснень. Це особливо виражено в командних рядках або технічних інструкціях, де кожне слово або символ мають специфічне значення і функцію [8].

Значну роль у комп'ютерному дискурсі відіграє візуальне представлення інформації. Графічні інтерфейси користувача, піктограми, діаграми та інші візуальні елементи активно використовуються для передачі інформації, що підвищує швидкість і ефективність взаємодії. Нарешті, комп'ютерний дискурс часто демонструє інтерактивність і мультимедійність, коли користувачі взаємодіють із текстом, зображеннями, відео або звуками в одному середовищі. Це дозволяє багатофункціональне використання інформації та адаптацію дискурсу під конкретні потреби користувача або завдання [9].

Таксономію англійських термінів ІТ сфери ми розглядали на матеріалі відповідного словника [10]. Класифікація англійських термінів ІТ-сфери ґрунтується на кількох ключових критеріях, що визначають організацію та класифікацію цих термінів у відповідні групи. Основні критерії таксономії включають:

Семантичний критерій. Терміни класифікуються за їхнім значенням і функціональним призначенням. Наприклад, можна виділити терміни, що стосуються апаратного забезпечення (hardware), програмного забезпечення (software), мережеских технологій (networking), баз даних (databases), кібербезпеки (cybersecurity) тощо. Така класифікація дозволяє впорядкувати терміни за їхнім значенням та практичним застосуванням у певних сферах ІТ.

Функціональний критерій розрізняє терміни залежно від їхньої ролі у виконанні певних завдань. Наприклад, можна виділити терміни, що позначають інструменти або засоби розробки (IDE, API), процеси або методології (Agile, DevOps), операційні системи (Linux, Windows) тощо. Така класифікація полегшує розуміння того, як терміни застосовуються для виконання конкретних ІТ-функцій.

Морфологічний критерій розглядає будову термінів та їхню словотвірну структуру. Терміни можуть бути простими (наприклад, "code") або складними (наприклад, "cloud computing"). Морфологічний аналіз дозволяє розуміти принципи формування нових термінів, зокрема через складання слів або використання аббревіатур (наприклад, "HTML", "RAM").

Етимологічний критерій пов'язаний з походженням термінів. В ІТ-сфері багато термінів походить з англійської мови, однак також є терміни, що мають латинське або грецьке походження (наприклад, "algorithm"). Крім того, важливою є роль запозичень з інших галузей, зокрема математики та інженерії.

Синтаксичний критерій. Терміни можуть бути класифіковані за синтаксичною роллю, яку вони виконують у технічних текстах або інструкціях. Це дозволяє відрізнити, наприклад, терміни, що позначають об'єкти (наприклад, "server", "firewall"), процеси або дії (наприклад, "compile", "deploy"), а також властивості чи характеристики (наприклад, "scalable", "responsive").

Критерій частотності. Частота вживання термінів у професійних і технічних текстах також є важливим критерієм. Деякі терміни є вужькоспеціалізованими і використовуються лише в певних контекстах (наприклад, у сфері криптографії або штучного інтелекту), тоді як інші є загальноживаними і можуть застосовуватися у всіх напрямках ІТ (наприклад, "network", "data").

Когнітивний критерій базується на сприйнятті та осмисленні термінів фахівцями. Він передбачає класифікацію термінів залежно від того, наскільки легко вони сприймаються, розуміються і використовуються в комунікації. Це може бути корисним для розрізнення термінів, які є зрозумілими навіть для новачків, і тих, що вимагають глибоких технічних знань.

Зазначені критерії дозволяють систематизувати англійські ІТ-терміни та полегшують їх розуміння, використання та навчання в межах цієї динамічної та складної сфери.

Вивчення англійських ІТ-термінів з огляду на запропоновані критерії таксономії може здійснюватися через кілька підходів, кожен з яких враховує різні аспекти класифікації та організації термінів. Семантичний підхід орієнтується на вивчення значень термінів і їхнього функціонального призначення, зосереджуючи увагу на контекстах їх використання. Цей підхід є ефективним для класифікації термінів за смисловими полями, наприклад, у таких галузях, як програмне забезпечення, апаратне забезпечення, мережескі технології тощо.

Функціональний підхід базується на класифікації термінів за їхньою практичною роллю у виконанні певних завдань і процесів, наприклад, терміни, що позначають інструменти розробки, операційні системи або методології. Він дозволяє зрозуміти, як конкретні терміни використовуються на практиці для вирішення завдань у межах ІТ-сфери.

Морфологічний підхід досліджує структуру термінів, зокрема їхню будову та процеси утворення. Аналіз складних слів, аббревіатур і акронімів допомагає зрозуміти принципи формування нових термінів у галузі ІТ, що сприяє кращому їхньому засвоєнню. Етимологічний підхід зосереджується на походженні ІТ-термінів, що дає змогу зрозуміти їхні значення та історичне коріння. Наприклад, багато термінів мають латинське або грецьке походження або запозичені з інших галузей, що полегшує їх розуміння.

Синтаксичний підхід досліджує ролі IT-термінів у реченнях, зокрема як об'єкти, процеси чи характеристики, що допомагає краще розуміти технічні інструкції або документи. Контекстуальний підхід, який враховує частотність термінів, дозволяє зосередитися на найбільш поширених термінах у певних галузях, що робить процес навчання поступовим і ефективним, особливо для початківців.

Когнітивний підхід фокусується на тому, як користувачі різного рівня підготовки сприймають і осмислюють терміни. Це дозволяє адаптувати процес навчання до когнітивних можливостей користувачів, полегшуючи засвоєння складної термінології. Застосування цих підходів до вивчення IT-термінів допомагає систематизувати знання, зробити їх більш доступними та ефективними для користувачів різного рівня підготовки.

Результати дослідження підкреслюють важливість таксономії англійських IT-термінів і різноманітних підходів до їхнього вивчення. Класифікація термінів у сфері IT ґрунтується на кількох ключових критеріях, таких як семантичний, функціональний, морфологічний, етимологічний, синтаксичний, частотний і когнітивний. Семантичний підхід дозволяє розподіляти терміни за їхнім значенням і контекстом використання, що забезпечує чітку систематизацію знань у таких галузях, як програмне забезпечення, апаратне забезпечення та мережеві технології. Функціональний підхід допомагає краще зрозуміти практичну роль кожного терміна у виконанні конкретних IT-завдань, що полегшує розуміння їхнього застосування на практиці.

Морфологічний і етимологічний підходи вивчають структуру та походження термінів, дозволяючи глибше зрозуміти процеси формування IT-лексикону. Ці підходи також допомагають у засвоєнні нових термінів завдяки розумінню принципів їхнього творення або запозичення з інших мов і галузей. Синтаксичний підхід спрямований на вивчення ролі термінів у технічних текстах, що допомагає користувачам краще орієнтуватися в інструкціях і документації.

Частотний підхід дозволяє виділити найбільш уживані терміни в певних контекстах, що особливо корисно для початківців, оскільки забезпечує поступовий перехід від простих до більш складних термінів. Когнітивний підхід фокусується на тому, як різні категорії користувачів сприймають терміни залежно від рівня їхньої підготовки, що дозволяє адаптувати процес навчання до конкретних потреб аудиторії.

Таким чином, запропоновані підходи до вивчення IT-термінів полегшують систематизацію та засвоєння термінології, роблячи її більш доступною і зрозумілою для різних категорій користувачів. Вивчення термінів на основі таких критеріїв не лише полегшує їх практичне застосування, а й сприяє глибшому розумінню сучасної IT-сфери.

Перспективи цього дослідження спрямовані на подальше вдосконалення систематизації англійських IT-термінів, що допоможе зробити їх ще більш доступними для різних категорій користувачів. Одним із важливих напрямів є розробка більш детальних і гнучких класифікаційних систем, які дозволять враховувати швидкі зміни в IT-сфері та постійну появу нових термінів, що може включати створення динамічних словників або баз даних, які регулярно оновлюватимуться та будуть адаптовані до змін у галузі технологій.

Дослідження також може розширитися в напрямку вивчення міждисциплінарних зв'язків IT-термінології з іншими сферами, такими як штучний інтелект, кібербезпека, машинне навчання

та інші новітні технології. Це сприятиме кращому розумінню того, як терміни еволюціонують та інтегруються в різні галузі науки і техніки. Окрім того, перспективою є розробка навчальних програм та курсів, що базуються на запропонованих критеріях таксономії, що дозволить спростити процес засвоєння термінології для початківців і спеціалістів різного рівня.

Література:

1. Біскуп І. П. Англійський дискурс програмного забезпечення як модель мовленнєвої взаємодії людини й комп'ютера : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. 388 с.
2. Василенко О. Особливості формування англійської комп'ютерної лексики. *Актуальні питання іноземної філології*. 2019. №10. С. 40–45.
3. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти : монографія. К.: KM Academia, 2000. 216 с.
4. Кириченко О. А. Новації у мові комп'ютерних користувачів. *Філологічні трактати*. 2010. Т.2. № 3. С. 51–55.
5. Фесенко І. М., Сивачук О. М. Англійська комп'ютерна термінологія: структурні особливості та способи творення. *Нова філологія*. 2021. Випуск 84. С. 248–254. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-84-35>
6. Грицик Н. Комп'ютерна технологія та основні способи її перекладу. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2280> (дата звернення 8.09.2024)
7. Лазебная Н. В. Англійський комп'ютерний дискурс: парадигматичні проблеми визначення. *Нова філологія*. 2011. № 43. С. 83–88.
8. Мойсеєнко С. М. Стилiстико-синтаксичні засоби формування англійського комп'ютерного дискурсу. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острог: Видавництво Національного Університету «Острозька академія». 2012. Вип. 29. 402 с.
9. Crystal D. *Language and the Internet*. Cambridge university press, 2004. 272 p.
10. Рибко Н. В., Насонова Н. А. Глосарій та англо-український словник технічних термінів з комп'ютерної техніки. Вінниця: ВНТУ, 2006. 60 с.

Lesnevskaya K. Taxonomy of English terms in the IT sphere

Summary. The article is devoted to identifying the criteria for the classification of English computer terms. The results of the study emphasize the importance of a taxonomy of English IT terms and various approaches to their study. The classification of IT terms is based on several key criteria, such as semantic, functional, morphological, etymological, syntactic, frequency and cognitive. The semantic approach allows terms to be distributed according to their meaning and context of use, which provides a clear systematization of knowledge in areas such as software, hardware, and network technologies. The functional approach helps to better understand the practical role of each term in the performance of specific IT tasks, which facilitates the understanding of their application in practice. Morphological and etymological approaches study the structure and origin of terms, allowing a deeper understanding of the processes of IT vocabulary formation. These approaches also help in learning new terms by understanding the principles of their creation or borrowing from other languages and fields. The syntactic approach is aimed at studying the role of terms in technical texts, which helps users better navigate instructions and documentation. The frequency approach allows you to highlight the most used terms in certain contexts, which is especially useful for beginners, as it provides a gradual transition from simple to more complex terms. The cognitive approach focuses on how

different categories of users perceive terms depending on their level of training, which allows you to adapt the learning process to the specific needs of the audience. Thus, the proposed approaches to studying IT terms facilitate the systematization and assimilation of terminology, making it more accessible

and understandable for different categories of users. Studying terms based on such criteria not only facilitates their practical application, but also contributes to a deeper understanding of the modern IT sphere.

Key words: taxonomy, term, terminology, IT vocabulary.

*Маковська М. А.,**кандидат філологічних наук,**асистент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Навчально-наукового інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В МОВІ РОМАНУ ЦЯНЬ ЧЖУНШУ «ФОРТЕЦЯ В ОБЛОЗІ»

Анотація. Фразеологічний фонд мови відображає світобачення певного етносу, мовну картину світу як цілого народу, так і автора окремого твору. Фразеологізми є квінтесенцією народної мудрості, свідченням освіченості та культурного рівня автора твору. У статті досліджується мова роману визначного сучасного науковця та літератора Китаю Цянь Чжуншу «Фортеця в облозі». Цянь Чжуншу – науковець, що досліджував як китайську історію, філософію та культуру, так і західні. В своїх роботах він аналізував та порівнював світобачення китайського народу та народів заходу. «Фортеця в облозі» – реалістичний сатиричний роман, що був написаний у 1947 році. У творі автор змальовує життя головного героя Фан Хунцзяня, представника «нової інтелігенції» тогочасного Китаю. Він вже орієнтується на західну філософію, вчиться за кордоном, але життєві установки в нього все ще відповідають філософії традиційного Китаю. Сюжетна лінія відбувається на фоні війни Японії з Китаєм, в якій тогочасній інтелігенції було надзвичайно важко знайти своє історичне місце. Автор змальовує слабкість та інфантильність головного героя, який пливе по течії життя, не маючи бажання, духовної сили на те, щоб вдатися до хоч якихось мужніх вчинків.

Весь текст роману насичений фразеологічними одиницями, що надають твору неймовірної виразності. Автору вдалося яскраво та влучно описати характери головних героїв та обставини їх життя, сюжетну лінію. Одним із факторів, що дозволили це зробити стали саме фразеологізми. Вони надали певного авторського стилю, додали емоційної забарвленості, специфічного культурно-історичного контексту роману. Проаналізувавши текст роману, ми дійшли висновків, що Цянь Чжуншу використав фразеологізми різних видів для створення відповідної манери викладу, але найбільше в творі використовуються чен'юй, що відповідає загальній тенденції вживання різних типів фразеологізмів в китайській мові. Чен'юй є короткими чотирискладовими фразеологізмами, семантично неподільні. Вони мають глибокий контекст та дозволяють коротко і влучно описати певну ситуацію, або додати стилістичного значення. У творі використовуються позитивно, нейтрально та негативно марковані фразеологічні одиниці, але переважають негативно марковані. Частково це спричинено тим, що автор у романі зображує негативні персонажі «нової інтелігенції» Китаю того періоду.

Ключові слова: китайська мова, фразеологія, чен'юй, Цянь Чжуншу, Фортеця в облозі.

Постановка проблеми. 钱锺书 (Цянь Чжуншу) (21 листопада 1910 – 19 грудня 1998) – сучасний китайський вчений та письменник. Він вивчав як китайську, так і західні мови,

а також провів поглиблені дослідження китайської історії, філософії, літератури та інших галузей. «Водночас, ніколи не припиняв дослідження старої та нової західної літератури, філософії, психології та інших галузей, мав широке бачення світу та сильну сучасну позицію, беручи всі людські культури як об'єкти свого власного дослідження, створив унікальний академічний метод відкриття, взаємодії та порівняння, здобув видатні академічні досягнення» [1, с. 620-621].

Період художньої творчості тривав у Цянь Чжуншу лише три-чотири роки. Однак цього виявилось достатньо, щоб утвердитись в історії китайської літератури, привернути увагу до своїх творів далеко за межами Китаю.

Романи Цянь Чжуншу мають такі художні риси, як гумор, фантазія, широта та дотепність, які є основними чинниками, що складають його творчу манеру. Усі його романи написані від третьої особи, незалежно від того, розповідає він чи дискутує, – від початку до кінця роману завжди автор є дуже спокійним хоча не забуває висміювати і насміхатися над тими, хто здається йому огидним. Він, здається, вибудував високу планку в суспільстві, яке зображує, але все ж поблажливо ставиться до своїх героїв. Подібно до сучасного супутника спостереження, він має широкий огляд Землі. Тому його твори мають трансцендентний характер [2, с. 51-53].

Неповторний стиль романів Цянь Чжуншу в основному відображено в його сатиричному романі «Фортеця в облозі» (1947). Як реалістичний сатиричний роман «Фортеця в облозі» в 1940-х роках отримав назву «Нова неофіційна історія конфуціанців».

Головний герой – Фан Хунцзянь, який повернувся з навчання за кордоном на початку Антияпонської війни. У романі зображено життя групи інтелектуалів, які віддалені від часу і людей у коханні, шлюбі, кар'єрі, їх життя в охоплену війною епоху, порожнечу і скромність у їхніх серцях, розкривається криза сучасної цивілізації та дилема сучасного життя.

У передмові до «Фортеці в облозі» автор зазначив: «У цій книзі я хочу написати про певну частину сучасного китайського суспільства та певний тип персонажів. Пишучи про таких людей, я не забував, що вони люди, просто люди, «двоногі тварини без шерсті» [3, с. 1].

«Роман, як рентгенівське дзеркало, розкриває спотворені характери й потворні душі цих «двоногих тварини без шерсті» і аналізує культурну матрицю, яка і стала причиною появи таких «нових» інтелігентів» [4, с. 101-102].

«Фортеця в облозі» містить глибокий ідеологічний підтекст на трьох рівнях. Перший – це рівень соціальної критики.

Через життєвий шлях головного героя Фан Хунцзяня у творі критикуються сучасні політичні зловживання та людські особистості в районах, контрольованих Гомінданом у 1930-х та 1940-х роках, у тому числі корупція та розбещеність у морському торговельному порті Шанхаю, відсталість та оклюзія внутрішнього порту, сільські райони та освіта, присутність сатири на інтелектуальну корупцію.

Другий – рівень культурної критики, який в основному досягається за допомогою опису «нового конфуціанства» та формування образу групи студентів, що повернулися з-за кордону порівняно з образом старших інтелектуалів. Більшість персонажів «Фортеці в облозі» страждають від захоплення заходом, але в основі їх світобачення традиційна культура все ще відіграє провідну роль. Фан Хунцзянь був фігурою серед «нових конфуціанців», яка все ще мала почуття справедливості. Його боягузливий характер і трагічний кінець були спричинені традиційною культурою.

Вульгарність, пошлість, нудьга, марнославство, бойові та інші погані якості Лі Мейгін, Хань Сюеюй, Гао Суннянь та інших також є результатом впливу традиційної культури. Через аналіз хворобливих характерів цих персонажів творі глибоко переосмислює та критикує китайську традиційну культуру.

Третій рівень – це філософське осмислення життя та долі сучасних людей, яке виходить на трансцендентальний рівень, а саме роздуми про базові життєві ситуації людей та фундаментальний сенс життя, природно сутність людини та міжособистісних стосунків [4, с. 101-102].

Мета дослідження – виявлення й аналіз фразеологічних одиниць у романі Цянь Чжуншу «Фортеця в облозі», визначення їх емоційно-експресивного, аксіологічного та стилістичного навантаження. Стилiстичне забарвлення фразеологічних одиниць найтісніше пов'язане з емоційністю, експресивністю та оцінністю [5]. У статті аналізується склад та стилістичні особливості фразеологічних одиниць у романі, описується оцінно-емоційний потенціал фразем, а також виявляються особливості авторського вживання та роль фразеологічних одиниць у формуванні письменницького ідіостилю.

Для досягнення мети в роботі поставлено наступні **завдання**: дати визначення поняттю «фразеологізм» у китайській мові; виявити фразеологізми в романі, визначити основні групи фразеологізмів та дослідити їх стилістичне навантаження у творі; проаналізувати особливості функціонування визначених фразеологізмів у площині твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологічну одиницю в межах власне фразеології визначають як одиницю мови, що відтворюється і є відносно усталеною в своєму складі та у вживанні. Відтворюваність та надслівність, як головні ознаки фразеологічних одиниць, уможливають включення до їх складу значної кількості мовних виразів «від ідіом, семантично еквівалентних слову, до прислів'їв і крилатих слів, що являють собою вираз предикативної інформації» [5, с. 130].

В українському мовознавстві, в залежності від функції, яку виконує фразеологізм, його відносять до категорії номінативних (функціонально наближені до слова) та комунікативних (функціонально наближені до речення).

Китайський лінгвіст Ма Гуофань (马国凡) виділяє п'ять основних розрядів фразеологізмів китайської мови: 1) чен'юй 成语 – ідіоми; 2) єньюй 谚语 – прислів'я; 3) сехоуей 歇后语 –

недомовки-іншомовки; 4) гуаньюнь'юй 惯用语 – фразеологічні сполуки; 5) суюй 俗语 – приказки [6].

Найпоширенішими фразеологізмами китайської мови є 成语 (chéngyǔ) «чен'юй» – стійкі словосполучення, побудовані за нормами старокитайської мови, семантично монолітні, з узагальнено переносним значенням, що мають експресивний характер, функціонально є членом речення. Переважно чен'юй складаються з чотирьох морфем. Чен'юй притаманні образність, метафоричність, експресивність та злітність значення, що робить мовлення більш емоційним, яскравим та виразним.

«Сехоуей» 歇后语 (xiēhòuyǔ) – унікальний тип фразеологічних одиниць китайської мови. За природою вони є жартом, надають мові емоційного забарвлення та конотативного відтінку. Сехоуей є фразеологічною одиницею, що складається із двох частин – недомовки та тлумачення. Вони можуть вживатися як в повній формі, так і в скороченій (тільки перша частина). При цьому зміст скороченої форми не завжди зрозумілий у контексті без фонових знань. На відміну від прислів'я або приказки, в яких значення всього виразу обумовлене його повною формою, сехоуей являється фразеологічною одиницею, комунікативна цінність якої повністю закладена в її другій частині.

«Єньюй» 谚语 (yányǔ) – загальне, повне, граматично оформлене судження, яке узагальнює та типізує різні явища. Прислів'я не є носієм лексичного значення, адже зміст його передається тільки простим або складним реченням. Функціонує у мові прислів'я у якості окремого речення. По типу синтаксичної будови більшість 谚语 – це узагальнено-особові речення, оскільки виражають вони узагальнюючий характер судження.

«Суюй» 俗语 (súyǔ) – приказки, народні вислови, мають просторічний, розмовний характер, усталену структуру та лаконічність, часто мають повчальний характер. Це стійкі народні вислови, які простими словами виражають глибоку істину.

«Гуаньюнь'юй» 惯用语 (guànyòngyǔ) – фразеологічні сполуки, стійкі словосполучення, побудовані по нормам сучасної мови, що мають цілісне переносне значення, емоційно-експресивне забарвлення, образність та лаконізм. Вони давно існують в мові та за частотністю використання поступаються лише чен'юй. 惯用语 є окремим розрядом фразеологізмів, що являють собою стійкі звичні вирази, що широко вживаються в усному мовленні та мають яскраво виражений усний характер. З точки зору граматичної структури 惯用语 розділяють на два типи: 惯用语, що мають структуру словосполучення, яке не висловлює закінчене судження, та 惯用语, що мають структуру словосполучення, яке висловлює закінчене судження. 惯用语, як яскраві виразні засоби мови, констатують характерні особливості людини, події, ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цянь Чжуншу належить до авторів, які часто послуговуються образними ідіоматичними висловами і влучно використовують текстотвірний потенціал фразеологізмів. У романі «Фортеця в облозі» корпус фразеологічних одиниць складається з великої кількості стійких сполук, серед яких можна знайти такі розряди фразеологізмів китайської мови, що виділив Ма Гуофань, а саме:

– 成语 (chéngyǔ) «чен'юй»: 不以为然 (bù yǐ wéi rán) [3, с. 22], що має значення «не вважає правильним, не схвалювати, не погоджувати» (не вважати [це] правильним, не схвалювати, не погоджувати-

тися, не сприймати всерйоз, заперечувати проти, обурюватися; невдоволення; несхвально). Цей фразеологізм зустрічається у реченні: «话传进方老先生耳朵, 他不知道这说是自己教儿子翻线装书的果, 大不以为然, 只不好发作。」(Коли пан Фан почув це, він не знав, що це було результатом того, що він навчав свого сина перекладати книги, оплетені нитками, тому він не погоджувався з цим, але він не розлютився);

– 恍然大悟 (huǎngrán dàwù) [3, с. 21], що має значення «突然醒悟过来了» (раптово зрозуміти, раптом усвідомити, несподівано прозріти). Цей фразеологізм зустрічається у реченні: «鸿渐恍然大悟, 出茶馆时, 不小心穿错了凤仪的衣服, 这两件大褂原全是凤仪的, 颜色材料都一样。」(Хунцзянь раптом зрозумів, що випадково одягнув не той одяг Фен'ї, коли виходив із чайної. Дві сукні спочатку належали Фен'ї, колір і матеріал були однаковими);

– 颜语 (yányǔ) («сьнюй»: 塞翁失马, 安知非福 (sài wēng shī mǎ, ān zhī fēi fú) [3, с. 10], що має значення «比喻一时虽然受到损失, 也许反而因此能得到好处。也指坏事在一定条件下可变为好事» (Це метафора про те, що хоча ви деякий час зазнаєте збитків, ви можете отримати від цього користь. Це також означає, що за певних умов погане може перетворитися на хороше.) Цей фразеологізм зустрічається у реченні: «塞翁失马, 安知非福, 使三年前结婚, 则此番吾家破费不费矣。」(Не було би щастя, нещастя допомогло, якби я не одружився три роки тому, моя родина вже б збідніла);

– 俗语 (súyǔ) «суюй»: 有缘千里来相会 (yǒu yuán qiān lǐ lái xiāng huì) [3, с. 7], що має значення «谓人与人之间只要有缘分, 即使相离很远也会相见。常指男女间的婚配。」(Кажуть, поки між людьми існує доля, вони будуть зустрічатися один з одним, навіть якщо вони далеко один від одного. Часто стосується шлюбу між чоловіком і жінкою.) Ця фразеологічна одиниця вживається у такому контексті: 这真是 ‘有缘千里来相会’ 了。(Це дійсно «якщо судилося, то зустрілися»);

– 惯用语 (guànyòngyǔ) «гуаньюнь'юй»: 终身大事 zhōngshēn dàshì [3, с. 7], що має значення «关系到一生的大事, 特指婚姻问题» (справа всього життя (найчастіше про шлюб). Цей гуаньюнь'юй зустрічається у реченні: «人家终身大事, 比赌钱要紧得多呢。」(Велика подія в житті (шлюб) набагато важливіша, ніж азартні ігри);

– 无话可说 (wúhuà kěshuō) [3, с. 22], що має значення «比喻言穷词塞» (немає слів). Цей гуаньюнь'юй зустрічається у реченні: «总比无话可说好些: “西洋文化在中国历史上的影响, 各位在任何历史教科书里都找得到, 不用我来重述。」(Це краще, ніж нічого сказати: «Ви можете знайти вплив західної культури на китайську історію в будь-якому підручнику історії, тому мені не потрібно це повторювати»).

Фразеологізми, які використовує автор, влучно характеризують і самих героїв, і їхні вчинки. У романі фразеологічні одиниці виконують найрізноманітніші стилістичні функції. Основною є аксіологічна, коли фразеологізми викликають у читача певне ставлення до зображуваного. Позитивної конотації реченням надають такі фразеологічні одиниці, як:

– 后来居上 (hòulái jūshàng) [3, с. 11], що має значення «原谓资格浅的新人反居资格老的旧臣之上, 有讽刺用人不当之意。后来用为称赞后来的胜过先前的» (Новачок із меншою кваліфікацією був поставлений вище старих міністрів із вищою кваліфікацією, що було іронічно та недоречно. У сучасній мові використовується, щоб похвалити останнього, що став кращим ніж попередній). У романі вживається у реченні: «然令尊大人

乃前清孝廉公, 贤婿似宜举洋进士, 庶几克绍箕裘, 后来居上, 愚亦与有荣焉。」(Проте ваш шановний батько був чесним чиновником династії Цін. Твій зять повинен скласти імператорський іспит і стати Цзіншші. Сподіваюся, він зможе продовжити спадщину свого батька і перевершити інших, більш кваліфікованих. Я мав би честь зробити те саме);

– 再接再厉 (zài jì jiē zài lì) [3, с. 15], що має значення «一次又一次地继续努力» (продовжувати все з більшою наполегливістю та енергією; йти ще далі все наполегливіше, зі зростаючою енергією). У романі вживається у реченні: «方鸿渐再接再厉的斗鸡, 咬着牙说: “你不听我话, 要吃西菜。」(Фан Хунцзянь продовжував все з більшою наполегливістю та енергією битися з півнем, скрипнув зубами і сказав: «Ти мене не слухаш, ти хочеш їсти західну їжу»);

– 津津有味 (jīnjīn yǒuwèi) [3, с. 21], що має значення «з великим інтересом; з величезним задоволенням». У романі вживається у реченні: «鸿渐一下午看得津津有味, 识见大长, 明白中国人品性方正所以说地是方的, 洋人品性圆滑, 所以主张地是圆的; 中国人的心位置正中, 西洋人的心位置偏左; 西洋进口的鸦片有毒, 非禁不可, 中国土地性和平, 出产的鸦片, 吸食也不会上瘾; 梅毒即是天花, 来自西洋等等。」(Хунцзянь з великим інтересом читав весь день і отримав багато знань. Він зрозумів, що китайці мають квадратний характер, тому вони кажуть, що земля квадратна, а жителі Заходу – круглі за характером, що серце китайця знаходиться в центрі, а серце жителя Заходу – ліворуч; опіум, імпортований із Заходу, отруйний і має бути заборонений, тоді як Китай є мирним і вироблений там опіум не викликає звання; сифіліс – це віспа і прийшов із заходу тощо).

Негативну конотацію створюють, наприклад, наступні фразеологізми:

– 终天之恨 (zhōng tiān zhī hèn) [3, с. 9], що має значення «到死的时候都清除不了的悔恨或不称心的事情» (Шкода чи незадовільні речі, які не можна стерти до смерті). У романі вживається у реченні: 尚望大人垂体下情, 善为解铃, 毋小不忍而成终天之恨。(Я все ще сподіваюся, що ви виявите співчуття до моїх почуттів і допоможете мені вирішити проблему, замість того, щоб проявити нетерпіння та дозволити цьому призвести до ненависті на все життя);

– 铁石心肠 (tiěshíxīncháng) [3, с. 9], що має значення «比喻心肠硬, 不为感情所动» (Метафора для того, щоб бути жорстким серцем і не піддаватися емоціям). У романі вживається у реченні: «他自以为这信措词凄婉, 打得动铁石心肠。」(Він думав, що лист був настільки витонченим, що він зворушить кам'яне серце);

– 见异思迁 (jiàn yì sī qiān) [3, с. 10], що має значення «看见不同的事物就改变原来的主意。指意志不坚定, 喜爱不专一。」(Змінює свою думку, коли бачить різні речі. Це означає, що воля не тверда і любов не конкретна, непостійний, сім п'ятиць на тижні; нерішучий, що вагається). У романі вживається у реченні: «当是汝校男女同学, 汝睹色起意, 见异思迁; 汝拖词悲秋, 吾知汝实为怀春, 难逃老夫洞鉴也。」(Це, напевно, однокласники та однокласниці у твоїй школі. Тебе привабила їхня краса, і ти хотів змінити свою думку щодо весілля, висловлюючи сум за осінню, але я знаю, що ти насправді закоханий у любов, це не може приховатися від мого погляду);

– 惶恐不安 (huángkǒng bù'ān) [3, с. 16], що має значення «形容惊慌害怕, 心神不宁» (жити у страху; тремтіти (губитися) від страху; панікувати). У романі вживається у реченні:

«你就把东西擦苹果吃么?»方鸿渐为这事整天惶恐不安,向苏小姐谢了又谢,反给她说“婆婆妈妈”。»(«Ви просто натираєте чимось яблуко і їсте? Фан Хунцзянь весь день панікував з цього приводу. Він знову і знову дякував міс Су, але натомість також казав їй: «Свекруха, свекруха»»).

У досліджуваному романі фразеологічні одиниці виконують також і емоційно-експресивну функцію. Наприклад, у реченні: «但那些有女儿要嫁他的人,忘不了他的演讲;猜想他在外国花天酒地,若为女儿嫁他的事,到西湖月下老人祠去求签,难保不是第四签:“斯人也而有斯疾也!”这种青年做不得女婿。» [3, с. 22] (Але ті, у кого є дочки, які хочуть вийти за нього заміж, не могли забути його промову; вони здогадувалися, що він жив розпущеною на чужині. Якби вони пішли до храму Юесяолаоженъ біля Західного озера, щоб тягнути жереб на шлюб своєї доньки з ним, жереб міг би бути не четвертим: «У такої людини така хвороба!» Такий молодий чоловік не годиться бути зятем.) Фразеологізм 花天酒地 (huā tiān jiǔ dì), що має значення «形容沉湎于吃喝嫖赌的荒淫腐化生活» (розпусне й розбещене життя, пов'язане з їжею, питтям, проституцією та азартними іграми) додає емоційної забарвленості реченню, наголошуючи на негативних рисах та вчинках героя.

Висновки. Важливою рисою авторського ідіостилу Цянь Чжуншу є вживання значної кількості фразеологізмів. Це свідчить про високий рівень культури та освіченості самого автора. Мова роману насичена різноманітними мовними засобами, фразеологічними одиницями, які є полісемантичними, ємними за змістом та виконують різноманітні стилістичні функції. Це все дало змогу автору якомога виразніше втілити у слові свою думку, зробити мову роману емоційною та експресивною. Аналіз твору показав, що використані фразеологічні засоби є характерною рисою індивідуально-авторської манери письма Цянь Чжуншу. Серед використаних фразеологічних одиниць найбільше вживаються саме чен'юй, як найпоширеніший вид. З точки зору аксіологічної маркованості більшість фразеологізмів мають негативну або нейтральну конотацію. Саме вживання фразеологічних одиниць дало змогу автору чітко, точно та лаконічно втілити образність та смислову глибину у романі.

Література:

1. 周扬 等. 中国大百科全书·中国文学(第I卷) [M]. 北京. 中国大百科全书出版社. 1986.
2. 郝利群. 幽默·奇谲·广博·机智——略谈钱钟书小说的艺术特色 [J]. 天津师范大学学报(社会科学版) 1983(4).
3. 钱钟书. 围城. 人民文学出版社小说. 北京. 2010.
4. 李志连. 钱钟书《围城》的文化反思 [J]. 山西师大学报(社会科学版), 2007, 34(4).
5. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: посібник. Луганськ: Альма-матер, 2005. 399 с.

6. 马国凡. 成语. - 呼和浩特市: 内蒙古人民出版社, 1978. 600 页.

Makovska M. Idioms in the language of Qian Zhongshu's novel "The Fortress Under Siege"

Summary. The phraseological fund of the language reflects the worldview of a certain ethnic group, the linguistic picture of the world both entire nation and of the author of a particular work. Phraseologies are the quintessence of folk wisdom, evidence of education and cultural level of the author of the work. The article examines the language of the novel "Fortress Under Siege" by Qian Zhongshu, a prominent modern scientist and writer of China. Qian Zhongshu is a scientist who studied both Chinese history, philosophy and culture, as well as Western ones. In his works, he analyzed and compared the worldview of the Chinese people and the peoples of the West. "Fortress under Siege" is a realistic satirical novel written in 1947. In the work, the author depicts the life of the main character Fang Hongjian, a representative of the "new intelligentsia" of China at that time. He is already oriented towards Western philosophy, studies abroad, but his life attitudes still correspond to the philosophy of traditional China. The storyline takes place against the background of Japan's war with China, in which it was extremely difficult for the intellectuals of that time to find their historical place. The author portrays the weakness and infanthood of the main character, who floats along the stream of life, not having the desire or spiritual strength to resort to at least some courageous actions.

The entire text of the novel is saturated with phraseological units that give the work incredible expressiveness. The author managed to vividly and accurately describe the characters of the main characters and the circumstances of their lives, the storyline. One of the factors that made it possible to do this was phraseological units. They provided a certain author's style, added emotional coloring, a certain cultural and historical context of the novel. After analyzing the text of the novel, we concluded that Qian Zhongshu used various types of idioms to create an appropriate manner of presentation, but Chengyu is mostly used in the work, which corresponds to the general trend of using different types of idioms in the Chinese language. Chengyu are short four-syllable phraseological units, semantically indivisible. They have a deep context and allow you to briefly and accurately describe a certain situation or add stylistic meaning. The work uses positively, neutrally and negatively marked phraseological units, but negatively marked ones prevail. This is partly due to the fact that the author in the novel depicts negative characters of the "new intelligentsia" of China of that period.

Key words: Chinese language, phraseology, Chengyu, Qian Zhongshu, Fortress under siege.

Масюк А. Т.,

студентка кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

Альбота С. М.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ДОБРОБУТ» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. Стаття присвячена контрастивному аналізу фразеологічних одиниць тематичної групи «ДОБРОБУТ» в англійській та українській мовах. Фразеологія відіграє важливу роль у відображенні культурних і соціальних реалій, тому аналіз стійких виразів, пов'язаних із концептом добробуту, є ключовим інструментом для дослідження мовної картини світу двох різних мовних спільнот. У роботі розглянуто фразеологізми, що передають поняття багатства, комфорту, соціального успіху та процвітання в обох мовах. Виявлено їхні семантичні, стилістичні та культурні особливості, що показують відмінності у відображенні концепції добробуту через сталі мовні одиниці. Результати аналізу свідчать про наявність як спільних рис, так і суттєвих культурних відмінностей між двома мовами. Основні подібності стосуються структурних аспектів фразеологізмів, тоді як розбіжності стосуються не лише функціональних аспектів, але й оцінних конотацій, що супроводжують деякі вирази в українській мові. Це відображає моральний аспект багатства або його надмірності, що характерно для української лінгвокультури. Зокрема, українські фразеологізми, на відміну від англійських, часто включають елементи, пов'язані з моральною оцінкою багатства, його походження або способу використання. Дослідження спрямоване на покращення розуміння міжкультурної комунікації та може бути корисним для лінгвістів, перекладачів та всіх, хто цікавиться фразеологією або працює у сфері перекладу. Результати дослідження можуть бути корисними у навчанні перекладачів, міжкультурній комунікації та дослідженнях у галузі лінгвокультурології. Подальші дослідження можуть включати розширення аналізу на інші тематичні групи фразеологізмів, а також застосування методів когнітивної лінгвістики для глибшого розуміння культурних концептів, що відображаються у фразеологічних одиницях.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, контрастивний аналіз, семантика, тематична група, добробут.

Постановка проблеми. Фразеологія є важливою складовою лексичної системи мови, адже фразеологічні одиниці не лише виконують комунікативні функції, але й відображають національно-культурні особливості мовного спілкування [1, с. 44]. Тематична група «ДОБРОБУТ» є однією з ключових категорій, яка в різних мовах проявляється через певні лексичні й метафоричні стійкі вирази, що відображають суспільні уявлення про багатство, комфорт та процвітання.

Аналіз останніх досліджень. Фразеологія як окрема галузь лінгвістики привернула значну увагу дослідників протягом останніх десятиліть. Дослідження в цій сфері зосереджені на аналізі ідіоматичних виразів, їх класифікації та впливу на культурні коди мовної спільноти. У цьому контексті важливо розглядати контрастивний аналіз фразеологічних одиниць як спосіб виявлення як спільних рис, так і унікальних аспектів мовної картини світу різних народів [2, с. 114].

Метою цієї статті є проведення контрастивного аналізу фразеологічних одиниць тематичної групи «ДОБРОБУТ» у англійській та українській мовах для виявлення семантичних, функціональних та культурних відмінностей, а також спільних рис, що відображають поняття добробуту в обох мовних системах.

Для проведення дослідження фразеологічних одиниць тематичної групи «ДОБРОБУТ» у контексті англійської та української мов можна скористатися різноманітними **джерельними базами**. Ось кілька джерел:

1. Використання лінгвістичних корпусів для збору прикладів вживання фразеологічних одиниць в різних контекстах. Наприклад, Corpus of Contemporary American English (COCA) для англійської мови та Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК).

2. Лінгвістичні довідники та словники.

3. Використання онлайн-ресурсів, таких як бази даних, електронні словники та енциклопедії, для отримання інформації про фразеологічні одиниці обох мов.

Основний матеріал дослідження. Фразеологічні одиниці тематичної групи «ДОБРОБУТ» у англійській мові часто пов'язані з поняттями успіху, багатства та процвітання. Наприклад, вирази на зразок *«to live in clover»* (жити безтурботно) або *«born with a silver spoon in one's mouth»* (народитися в багатстві) відображають позитивні сторони добробуту. Водночас в українській мові також є подібні фразеологізми, наприклад, *«жити як на раю»* або *«жити на широку ногу»*, які демонструють схожі уявлення про комфорт і матеріальний добробут [1].

Аналіз фразеологічних одиниць української та англійської мов є ключовим етапом контрастивного дослідження фразеологічних систем обох мов. В рамках тематичної групи «ДОБРОБУТ» можна знайти багато цікавих прикладів фразеологізмів, які мають подібне значення та структуру в обох мовах, але можуть відрізнятися за формою або лексичним наповненням.

Контрастивний аналіз фразеологічних одиниць англійської та української мов за тематичною групою буде здійснюватися з використанням корпусу ГРАК [3], «Англо-українського фразеологічного словника» [4], «Горох» українська публічна електронна бібліотека» [5] та електронного ресурсу «Corpus of Contemporary American English» [6].

Фразеологізми англійської мови, що відносяться до добробуту, часто підкреслюють матеріальне благополуччя, успіх, і комфорт. Багато з цих виразів базуються на метафорах, які пов'язані з багатством, соціальним статусом і привілеями.

Приклади:

– *To live the life of Riley* – жити безтурботним життям, насолоджуватися благами. Цей фразеологізм відображає ідею про життя в достатку, без турбот і обмежень. Вираз містить у собі уявлення про комфорт і безтурботне існування, де всі матеріальні потреби задоволені [4, с. 336].

– *Born with a silver spoon in one's mouth* – народитися у багатстві або привілеях. Вираз демонструє асоціацію між матеріальним достатком і успішним життям з самого початку. Він підкреслює соціальну нерівність і вплив привілейованого походження на добробут людини [4, с. 107].

– *To be on easy street* – бути у фінансово комфортному стані. Вислів вказує на безтурботне і легке життя, де всі проблеми вирішуються за рахунок фінансової стабільності [4, с. 164].

У цих виразах добре видно, що англійська культура віддає перевагу зображенню матеріального благополуччя через метафоричні образи легкості і комфорту.

Натомість, в українській мові фразеологізми, що описують добробут, часто мають народні і традиційні образи, які тісно пов'язані з конкретними культурними реаліями та історичними аспектами життя.

Приклади:

– *Жити як на раю* – жити безтурботно, насолоджуючись усіма благами [6]. Це український аналог англійського «*to live the life of Riley*» [4, с. 336]. Вираз «*на раю*» вказує на життя в ідеальних умовах, що асоціюється з добробутом, спокоєм і безпекою [5].

– *Жити на широку ногу* – жити розкішно, витратити багато грошей на задоволення [5]. Цей фразеологізм підкреслює розкішний спосіб життя і вказує на те, що людина живе без фінансових обмежень, подібно до англійського «*to live high on the hog*» [4, с. 334].

– *Мати гроші як сміття* – мати багато грошей. Цей вираз вказує на велику кількість грошей, яка стає настільки звичною, що починає втрачати свою цінність, порівнюючись зі сміттям [5]. Це досить специфічна культурна метафора, яка показує іронічне ставлення до надмірного багатства.

Українські фразеологізми часто виражають не лише матеріальний добробут, а й певну оцінку чи ставлення до багатства, наприклад, через іронічні чи негативні конотації [7, с. 123].

Контрастивний аналіз дозволяє побачити, як різні культури по-різному трактують концепт добробуту через фразеологічні одиниці.

Схожі фразеологізми:

– *Born with a silver spoon in one's mouth* (англ.) [4, с. 106] та *народитися в сорочці* (укр.) – обидва вирази передають ідею про народження з привілеями та удачею. В українській мові цей фразеологізм має дещо ширший сенс і може означати також загальну удачу в житті [5].

– *To be on easy street* (англ.) [4, с. 164] та *жити як на раю* (укр.) – обидва вирази підкреслюють стан безтурботного життя. Однак в українському варіанті фраза має релігійні конотації, що надає їй більш метафізичного відтінку [5].

Відмінності:

– *To strike it rich* (англ.) – цей фразеологізм описує раптове збагачення, часто завдяки удачі або ризикованій справі [4, с. 588]. В українській мові немає прямого еквівалента, але можна знайти схожі вирази, наприклад, *знайти золоту жилу* [5], що має трохи інше значення, більше пов'язане з роботою, ніж з удачею.

– *Rolling in dough* (англ.) – цей фразеологізм означає бути дуже багатим і не мати турбот про гроші [4, с. 452]. В українській мові відсутній точний еквівалент цього виразу, хоча можливим аналогом може бути *плавати у грошах*, який також підкреслює достаток і відсутність фінансових проблем.

Англійські фразеологізми часто підкреслюють роль удачі, ризику або привілеїв, тоді як українські вирази більше пов'язані з конкретними культурними реаліями або роботою для досягнення добробуту.

Контрастивний аналіз фразеологічних одиниць тематичної групи «ДОБРОБУТ» в англійській та українській мовах виявляє як схожості, так і відмінності у способах вираження понять добробуту та матеріального благополуччя. Ось деякі ключові аспекти контрасту між ними:

1. **Культурні відмінності.** Тобто фразеологічні одиниці відображають культурні особливості та уявлення про добробут у кожній з мов. Наприклад, образи та символіка, використані в фразеологічних виразах, можуть відрізнятися в залежності від історії, традицій та цінностей кожної культури [8, с. 104].

2. **Метафоричний апарат,** де українські та англійські фразеологічні одиниці можуть ґрунтуватися на різних метафорах та символіці. Наприклад, англійські вирази можуть використовувати образи заможності, такі як «*living like royalty*» [4, с. 335] або «*rolling in money*» [4, с. 453], тоді як українські вирази можуть базуватися на інших образах, наприклад, «*жити як на раю*» або «*мати кішеню*» [5].

3. **Відтінки значень,** наприклад, деякі фразеологічні одиниці можуть мати подібне значення в обох мовах, але залишатися культурно залежними. Інші можуть відрізнятися відтінками значень або мати унікальні аналоги в іншій мові [8, с. 213].

4. **Грамматичні особливості,** де структура та граматики фразеологічних виразів можуть відрізнятися в кожній мові, що впливає на їхню специфіку та використання [9, с. 43].

Результати порівняльного аналізу показують, що попри загальні риси у відображенні добробуту, існують також важливі культурні відмінності, зокрема у використанні метафор та символів. Англійські фразеологізми часто вказують на успішність через відсилання до везіння або привілеїв (наприклад, «*strike it rich*» [4, с. 588]), тоді як українські вирази можуть мати більш народні або традиційні образи (наприклад, «*мати гроші як сміття*») [5].

Висновки та перспективи подальшого розвитку. Контрастивний аналіз фразеологічних одиниць тематичної групи «ДОБРОБУТ» дозволив виявити як спільні риси, так і відмінності в англійській та українській мовах. У контрастивному аналізі фразеологічних одиниць тематичної групи «ДОБРО-

БУТ» можна виділити загальні семантичні поля: багатство, удача, комфорт, розкіш. Водночас в обох мовах спостерігаються культурні відмінності у вираженні цих понять. Англійська мова часто використовує метафори, що пов'язані з привілеями або удачею, тоді як українська мова надає більше уваги праці, традиціям і моральним оцінкам. Фразеологічні одиниці відображають культурні відмінності та уявлення про добробут у кожній із мов, що дозволяє глибше зрозуміти національні особливості мовної картини світу.

Перспективи подальших досліджень на основі цього контрастивного аналізу фразеологічних одиниць тематичної групи «ДОБРОБУТ» можуть бути різноманітними і включати кілька напрямів. Розширення дослідження на інші мови (наприклад, німецьку, французьку або іспанську) дозволить зробити більш глобальний контрастивний аналіз і виявити загальні тенденції в різних мовах щодо концепту добробуту. Це сприятиме кращому розумінню міжкультурної комунікації та допоможе у викладанні іноземних мов. Такі фразеологічні одиниці можуть бути досліджені з точки зору когнітивної лінгвістики, що дозволить краще зрозуміти, як концепти добробуту відображаються у свідомості носіїв мов. Це може включати аналіз метафор, когнітивних моделей і сценаріїв, які лежать в основі фразеологізмів. Також окремим напрямом дослідження може бути аналіз того, як соціально-економічні зміни та історичні події впливали на розвиток фразеологічних одиниць, пов'язаних із добробутом, у кожній культурі. Це дозволить зрозуміти еволюцію мовних концептів та їхню адаптацію до змін у суспільстві. Отримані результати можна використовувати для розробки навчальних матеріалів з міжкультурної комунікації, перекладу або викладання іноземних мов. Поглиблене розуміння фразеології дозволить створювати більш ефективні методики навчання, які включатимуть культурні та мовні особливості фразеологічних одиниць.

Література:

1. Венжинович Н.Ф. Про концептуальний зміст лексичних і фразеологічних одиниць. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки : зб. наук. ст. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. № 2. С. 43–47.
2. Венжинович Н.Ф. Тематична стратифікація фразеологізмів української мови. Мова і культура : науковий щорічний журнал. 2009. Т. IX (121). Вип. 11. С. 112–120.
3. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Николаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2024. URL: uacorpus.org
4. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник / Уклад. К.Т. Баранцев. 2-ге вид., випр. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2005. 1056 с.
5. «Горох» українська публічна електронна бібліотека. URL: <https://goroh.pp.ua/>
6. Davies M. The Corpus of Contemporary American English (COCA): 560 million words, 1990–present, 2008. URL: <https://corpus.byu.edu/coca/>
7. Камінська В. С. Теоретичні дослідження фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип.5*2011. С. 122–127.
8. Гончарук Ю. Лінгвокультурологічні аспекти ідіоматичних виразів в англійській та українській мовах. Наукові записки Таврійського національного В.І. Вернадського, 28(67), 2015. С. 102–105.

9. Устенко Л. Ф. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у різних стилях української мови. Наукові записки. Серія «Філологічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / [відповідальний редактор проф. Г. В. Самойленко]. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011. Кн. 1. С. 40–44.

Masiuk A., Albota S. Contrastive analysis of phraseological units in the thematic group WELLBEING in English and Ukrainian

Summary. The article focuses on the contrastive analysis of phraseological units within the thematic group of WELL-BEING in both English and Ukrainian languages. Phraseology plays a crucial role in reflecting the cultural, social, and moral values of any language community. Consequently, the analysis of set expressions related to WELL-BEING becomes an essential instrument for understanding the linguistic worldview of two distinct language groups. By exploring this particular thematic group, the study reveals how both languages conceptualize wealth, comfort, social success, and prosperity. These concepts are embedded in various phraseological units that carry specific semantic, stylistic, and cultural meanings. The study identifies both shared features and differences in how these languages express the idea of WELL-BEING through idiomatic expressions. While both languages demonstrate structural similarities in certain phraseological units, distinct cultural and linguistic differences are evident, particularly in how evaluative and moral connotations are applied. In Ukrainian, many expressions related to WELL-BEING often reflect a moral judgment about wealth or its excessive accumulation, a feature less prominent in English phraseology. This difference points to deeper cultural attitudes toward material success, with the Ukrainian language frequently incorporating moral or ethical perspectives, often emphasizing the origin of wealth or the responsibility that comes with it. English, on the other hand, tends to highlight the ease and privilege associated with wealth, focusing more on the positive or neutral aspects of material success without delving into its ethical implications. The relevance of this study lies in its potential to deepen our understanding of cross-cultural communication. The findings offer valuable insights for linguists, translators, and educators involved in intercultural dialogue, as well as those working in the field of translation studies. The contrastive analysis presented in the article not only highlights the shared linguistic features between the two languages but also underscores the importance of cultural context in shaping the meaning and usage of phraseological units. Additionally, this research contributes to the broader field of linguistics by offering a framework for analyzing how different cultures encode similar concepts within their language. For instance, while both languages use metaphorical imagery to describe wealth and well-being, the underlying cultural narratives differ significantly, revealing unique worldviews embedded within each language. Moreover, the results of this research can be applied to various practical areas, including the teaching of foreign languages, development of translation strategies, and fostering a better understanding of cultural nuances in communication. The study also opens avenues for future research, particularly in expanding the analysis to other thematic groups of phraseological units, such as those related to emotions, family relationships, or social roles. Exploring these areas may further enhance our knowledge

of how languages encapsulate cultural values and societal norms through their phraseology. Additionally, adopting cognitive linguistic approaches could offer a more in-depth examination of how metaphorical models of WELL-BEING are structured in the minds of speakers of different languages. Future studies could also investigate how socio-economic changes and historical events influence

the evolution of phraseological units related to WELL-BEING in both English and Ukrainian. By understanding these dynamics, researchers can better grasp how language adapts to societal shifts, reflecting changes in the collective consciousness of a linguistic community.

Key words: phraseological units, contrastive analysis, semantics, thematic group, WELL-BEING.

Матвієвська Ю. Р.,*студентка кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»***Альбота С. М.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ВІДРОДЖЕННЯ» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. Стаття присвячена контрастивному аналізу фразеологічних одиниць тематичної групи «ВІДРОДЖЕННЯ» в англійській та українській мовах. Фразеологізми є важливою складовою лексико-семантичної системи кожної мови, оскільки вони відображають не лише мовні закономірності, але й глибокі культурні та історичні особливості народу, який користується цією мовою. Тематична група «ВІДРОДЖЕННЯ» охоплює фразеологічні вирази, що описують різноманітні процеси оновлення, відновлення, повернення до життя після певних труднощів або ж символізують початок нового етапу в житті особи чи суспільства. Метою дослідження є поглиблений аналіз семантичних та функціональних особливостей таких фразеологізмів в англійській та українській мовах, а також виявлення подібностей і відмінностей у їх використанні в контексті різних мовних традицій. У статті застосовано сучасні корпусні методи аналізу, такі як корпус ГРАК для української мови та СОСА і СОНА для англійської, що дозволило провести детальний аналіз частотності вживання та контекстуальних особливостей фразеологічних одиниць у різних мовленнєвих жанрах і стилях. Основна увага зосереджена на порівнянні фразеологічних виразів, які описують концепти відродження після труднощів, фізичне та духовне оновлення, а також вивченні культурних відмінностей у вираженні цих процесів у двох мовних спільнотах. Результати дослідження демонструють наявність як спільних, так і унікальних для кожної мови фразеологізмів, що відображають загальний концепт «ВІДРОДЖЕННЯ». Зокрема, українські фразеологізми частіше мають колективний або національно-культурний характер, виражаючи цінності громади чи духовне відновлення на рівні суспільства, тоді як англійські вирази більше акцентують на індивідуальних досягненнях, особистісних трансформаціях та самовдосконаленні. Окрім того, виявлено різницю у контекстах використання: українські фразеологізми частіше зустрічаються у літературних та релігійних текстах, тоді як англійські – у політичній, бізнесовій та офіційній риторичі. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на розробці ефективніших методів перекладу фразеологічних одиниць між англійською та українською мовами з урахуванням культурних, історичних та контекстуальних відмінностей, що стане важливим кроком для покращення міжкультурної комунікації.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, ВІДРОДЖЕННЯ, контрастивний аналіз, семантика, корпусна лінгвістика.

Постановка проблеми. Фразеологія є важливою складовою мовної системи, оскільки вона передає культурні та історичні особливості народу через мову. Фразеологічні одиниці (ФО) тематичної групи «ВІДРОДЖЕННЯ» відображають різні аспекти процесу оновлення, відродження та нового початку. Аналіз ФО цієї тематики є актуальним як для української, так і для англійської мов, адже дозволяє порівняти світоглядні та культурні риси обох мовних спільнот.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологія є об'єктом дослідження багатьох науковців. Теоретичною базою дослідження стали наукові праці відомих фразеологів, таких як Л. Скрипник, В. Ужченко, В. Жайворонок, М. Коломійць, В. Чабаненко, О. Селіванова, Ю. Прайд, К. Мізін, І. Голубовська, О. Левченко, Я. Баран, М. Жуйкова, Н. Венжинович, Л. Савченко, А. Григораш, Д. Сизонов та інші. Застосування корпусної лінгвістики для вивчення фразеологізмів також набуває все більшого поширення, оскільки дозволяє систематично аналізувати велику кількість текстових даних. Зокрема, відомі праці Р. Муна та М. Стаббса в цьому напрямку.

Для дослідження використано сучасної української мови, які були вилучені шляхом суцільної вибірки з лексикографічних джерел та інших джерел, таких як «Фразеологічний словник української мови» (В. Білоноженко та ін.) [1], «Фразеологічний словник української мови» (В. Ужченко, Д. Ужченко) [2], «Англо-український фразеологічний словник» (К. Баранцев) [3], та корпус ГРАК [4] та корпуси англійської мови – *The Corpus of Contemporary American English (COCA)* [5], *The Corpus of Historical American English (COHA)* [6].

Метою статті є порівняльний аналіз фразеологічних одиниць тематичної групи «ВІДРОДЖЕННЯ» в англійській та українській мовах, а також виявлення семантичних і функціональних відмінностей між ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тематична група «ВІДРОДЖЕННЯ» в англійській та українській мовах є особливо багатого на фразеологічні одиниці, які відображають ідеї відновлення, оновлення, виходу з важких ситуацій та початку нового етапу.

Ця тематична група в англійській мові включає такі фразеологізми, як «*rise from the ashes*», «*turn over a new leaf*», «*rebirth*» [3], які символізують новий початок, відновлення після втрати або кризових ситуацій. В українській мові аналогічні вирази

включають «*як Фенікс з попелу*», «*почати нове життя*», «*відродитися духом*» [1]. Ці вирази мають подібну семантику, але різні культурні конотації.

Аналізуючи ці фразеологізми, можна виділити кілька ключових характеристик:

1. **Символіка відродження.** Англійські вирази часто використовують образи природи або релігійні конотації. Наприклад, «*rise from the ashes*» [3] відсилає до легенди про Фенікса, який відроджується після загибелі. В українській мові цей образ також присутній, проте фразеологізм «*як Фенікс з попелу*» [1] частіше використовується в символічному контексті.

2. **Емоційно-експресивна функція.** Англійські фразеологізми тематичної групи «ВІДРОДЖЕННЯ» частіше відображають індивідуальну силу та прагнення до змін («*turn over a new leaf*»), тоді як українські вирази акцентують на колективних та духовних цінностях («*відродитися духом*»).

3. **Частотність використання.** Корпусний аналіз показав, що англійські фразеологізми групи «ВІДРОДЖЕННЯ» частіше використовуються у політичних або бізнес-контекстах, тоді як українські частіше зустрічаються в літературі та релігійних текстах.

У межах дослідження розглянуто семантичні та функціональні аспекти таких фразеологічних одиниць, а також проаналізовано культурні контексти, в яких вони використовуються.

Англійські фразеологізми часто відображають прагматичний підхід до життя, де основну увагу приділяють індивідуальним досягненням і зусиллям. Наприклад, фразеологізм «*reinvent oneself*» («*переробити себе*») підкреслює процес особистісної трансформації та перегляду життєвих цінностей. Аналіз корпусних даних СОСА [4] показав, що ці вирази часто використовуються у політичному та бізнес-контекстах, що вказує на їхню універсальність та пристосованість до сучасних життєвих реалій.

Англійські фразеологізми тематичної групи «ВІДРОДЖЕННЯ» можна класифікувати за різними семантичними характеристиками, такими як [7, с. 66]:

– **фізичне відродження:** фразеологізми, які виражають фактичне відродження або повернення до життя після періоду хвороби, травми або іншої фізичної негоди. Наприклад: «*Come back to life*», «*Resurrect*», «*Rise from the ashes*», «*Awaken from the dead*», «*Get a second wind*», «*Regenerate*», «*Resurge*» [3];

– **психологічне відродження:** фразеологізми, що виражають відродження в емоційному або психологічному плані, зазвичай після депресії, стресу або психологічних труднощів. Наприклад: «*Reawaken*», «*Renewed vigor*», «*Bounce back*», «*Revive a dying flame*», «*Resurge*»;

– **символічне відродження:** фразеологізми, які використовують образи або символіку для вираження ідеї відродження або оновлення. Наприклад: «*Rise from the ashes*», «*Turn over a new leaf*», «*Reinvent oneself*», «*Born again*», «*Turn a corner*», «*Turn a new page*», «*Step into a new dawn*»;

– **духовне відродження:** фразеологізми, які відображають відродження на духовному рівні, зазвичай пов'язане з релігійними або духовними переконаннями. Наприклад: «*Born again*», «*Rejuvenate*», «*Born again*», «*Revive a dying flame*», «*Step into a new dawn*», «*Resurge*»;

– **соціальне відродження:** фразеологізми, що виражають відродження або оновлення у соціальному контексті, наприклад, у стосунках, кар'єрному розвитку або громадському

житті. Наприклад: «*Turn a new page*», «*Find new life*», «*Rekindle the flame*», «*Revitalize*», «*Find oneself again*», «*Rekindle old flames*», «*Break the chains*».

Така класифікація допомагає краще розуміти семантичні відтінки кожного фразеологізму в контексті його використання. Ця класифікація допомагає краще розуміти різноманітність семантичних характеристик фразеологізмів тематичної групи «ВІДРОДЖЕННЯ» і їх варіативність у вираженні концепту відродження.

Українська мова також багата на фразеологізми, які виражають ідею відродження та оновлення. Фразеологічні одиниці, такі як «*як Фенікс з попелу*», «*почати нове життя*», «*відродитися духом*», несуть схожі концепти з англійськими виразами, але мають більше національно-культурного забарвлення. Вони акцентують увагу на духовному та моральному аспектах відродження, що підкреслює колективні цінності та традиції, глибоко вкорінені в українській культурі.

Окрім цього, деякі українські фразеологізми мають чіткіші релігійні конотації, що пов'язано з історичним контекстом країни. Вираз «*воскреснути з мертвих*» часто використовують не лише в релігійному, але й у символічному сенсі, що відображає духовне відновлення після моральних чи фізичних випробувань. Цей аспект свідчить про важливу роль релігії та колективних духовних цінностей у формуванні фразеологічної системи української мови.

Фразеологізми тематичної групи «ВІДРОДЖЕННЯ» в українській мові можна класифікувати за такими семантичними характеристиками [8, с. 231]:

– **Фразеологізми, що виражають відродження після негараздів або важкого періоду:**

- 1) *Як Фенікс з попелу*
- 2) *Воскреснути з попелу*
- 3) *Почати жити з новим задихом*

– **Фразеологізми, що вказують на внутрішнє перетворення, нове сприйняття світу:**

- 1) *Відродження душі*
- 2) *Відродити духом*

– **Фразеологізми, пов'язані з покращенням, розвитком:**

- 1) *Пересягнути самого себе*
- 2) *Знайти друге дихання*
- 3) *Поновлення сил*
- 4) *Відновити силу духу*
- 5) *Поновити віру в майбутнє*
- 6) *Відродити інтерес*
- 7) *Відновити здоров'я*

– **Фразеологізми, що виражають початок нового етапу або перетворення:**

- 1) *Нове народження*
- 2) *Вибороти нове життя*
- 3) *Знову оживати надію*
- 4) *Відродити ідеали*
- 5) *Оживити культурний спадок*
- 6) *Перевернути сторінку*

Ці фразеологізми об'єднуються загальною тематикою ВІДРОДЖЕННЯ, проте кожен з них має свої семантичні особливості і виражає різні аспекти цього поняття.

Контрастивний аналіз фразеологічних одиниць виявив низку важливих відмінностей та подібностей між англійською

та українською мовами. Англійські фразеологізми, зокрема «*bounce back*» (швидко відновитися після труднощів) та «*come back to life*» (ожити, повернутися до активного життя), мають виразнішу конотацію швидкої дії, що підкреслює індивідуальний характер трансформації. В українській мові схожі вирази, наприклад, «*відродитися як Фенікс*», мають більш символічний зміст і акцентують на тривалішому процесі відновлення, який часто передбачає допомогу ззовні чи колективну підтримку.

Іншим важливим аспектом порівняння є стилістичне забарвлення фразеологізмів. Якщо в англійській мові багато фразеологічних одиниць використовується в нейтральних або формальних контекстах, то в українській мові частіше зустрічаються фразеологізми з вираженим емоційним забарвленням, які використовуються в літературі або публічних виступах. Це свідчить про більш емоційно насичену мовну картину української фразеології.

Культурний контекст відіграє важливу роль у формуванні фразеологічної системи обох мов. В українській фразеології багато висловів пов'язано з історичними подіями, релігійними традиціями та морально-етичними цінностями, які є основою національної ідентичності. Наприклад, фразеологізм «*пережити національне відродження*» має виражену культурну конотацію та відсилає до конкретних історичних подій, що не завжди можна знайти в англійських фразеологізмах [9, с. 28].

Англійська фразеологія, натомість, більше відображає індивідуальні досягнення та самореалізацію. Вона фокусується на особистій трансформації та оновленні, що пов'язано з більш індивідуалістичним підходом до життя в англомовних культурах [10, с. 61].

Корпусні методи дослідження, зокрема аналіз даних з українського корпусу ГРАК та англійських корпусів СОСА і СОНА, дозволили отримати точні дані про частотність вживання фразеологічних одиниць у різних контекстах. Виявилось, що в українській мові фразеологізми групи «ВІДРОДЖЕННЯ» частіше зустрічаються в літературі та публіцистиці, тоді як в англійській вони активно використовуються в політичних та бізнес-контекстах.

Висновки. Контрастивний аналіз показав, що фразеологічні одиниці англійської та української мов мають спільні семантичні ознаки, так і специфічні риси кожної мовної системи. Хоча фразеологічні одиниці в обох мовах відображають однакові концепти оновлення, відродження та початку нового етапу, англійські вирази, як правило, підкреслюють індивідуальну дію та особистісні досягнення, тоді як українські фразеологізми акцентують на духовному відродженні та колективних цінностях. Ці відмінності в семантиці пов'язані з культурними традиціями та мовними звичаями кожної країни.

Використання корпусів у дослідженні, таких як ГРАК для української мови та СОСА і СОНА для англійської, дало можливість точно визначити частотність вживання фразеологізмів у різних жанрах і контекстах. Це підтвердило, що в українській мові фразеологізми групи «ВІДРОДЖЕННЯ» найчастіше зустрічаються в літературі, релігійних та публіцистичних текстах, тоді як в англійській мові їх частіше можна знайти у діловій та політичній риторичі. Такий підхід дозволив не тільки виявити частотність використання фразеологізмів, а й зрозуміти їх функціональну специфіку в кожній мові.

Отримані результати можуть бути корисними для викладачів іноземних мов, перекладачів та мовознавців. Розуміння

семантичних і культурних відмінностей між англійськими та українськими фразеологічними одиницями допоможе вдосконалити методи викладання обох мов, а також сприятиме підвищенню ефективності перекладу фразеологізмів. Окрім того, такі дослідження мають важливе значення для міжкультурної комунікації, оскільки дозволяють глибше розуміти культурні особливості носіїв різних мов.

Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на розвиток практичних методів перекладу фразеологізмів з урахуванням культурного та мовного контексту. Також перспективним є вивчення диахронічних змін у фразеології, що дозволить виявити, як змінювалось використання певних фразеологізмів у різні історичні періоди.

Отже, результати дослідження контрастивного аналізу фразеологічних одиниць групи «ВІДРОДЖЕННЯ» демонструють, що мовні системи англійської та української мають як спільні, так і відмінні риси, які зумовлені культурним та історичним контекстом. Це підкреслює важливість подібних досліджень для подальшого розвитку лінгвістики, перекладознавства та міжкультурної комунікації.

Література:

1. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Київ: Знання, 2007.
2. Білоноженко В. М. Фразеологічний словник української мови. Київ: Наукова думка, 2008.
3. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник / Уклад. К.Т. Баранцев. 2-ге вид., випр. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2005. 1056 с.
4. Генеральний регіонально анований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017-2024. URL: uacorpus.org
5. Davies M. The Corpus of Contemporary American English (COCA): 560 million words, 1990-present, 2008. URL: <https://www.english-corpora.org/coca/>
6. Davies, Mark. The Corpus of Historical American English: 400 million words, 1810-2009. URL: <https://www.english-corpora.org/coha/>
7. Дерев'яно Л. Вивчаємо фразеологізми. *Українська мова та література*, 2000. Ч.2. С. 9–12.
8. Колеснікова І. Є. До проблеми дослідження фразеологічної мікросистеми в українській і англійських мовах. *Культура народів Причорномор'я*. Т. 1, № 49. 2004. С. 230–233.
9. Левченко О.П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 352 с.
10. Полюжин І. М. Порівняльно-зіставний підхід до аналізу міжмовних фразеологічних кореляцій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9(77). С. 60–63.

Matviievskaya Yu., Albota S. Contrastive analysis of phraseological units in the “REVIVAL” thematic group in English and Ukrainian

Summary. The article is devoted to the contrastive analysis of phraseological units in the thematic group «REVIVAL» in English and Ukrainian. Phraseological units are an important part of the lexical-semantic system of any language, as they reflect not only linguistic patterns but also the deep cultural and historical characteristics of the people who use the language. The thematic group «REVIVAL» includes phraseological expressions that describe various processes of renewal, restoration, coming back to life after

certain difficulties, or symbolizing the beginning of a new phase in a person's or society's life. The aim of the study is to conduct an in-depth analysis of the semantic and functional characteristics of such phraseological units in both English and Ukrainian, and to identify similarities and differences in their usage within different linguistic traditions. The article employs modern corpus analysis methods, such as the GRAC corpus for Ukrainian and the COCA and COHA corpora for English, which allowed for a detailed analysis of the frequency of use and contextual features of phraseological units across different genres and styles of speech. The focus is on comparing phraseological expressions that convey the concepts of revival after difficulties, physical and spiritual renewal, and examining the cultural differences in how these processes are expressed in the two language communities. The results of the study demonstrate the existence of both common and unique phraseological units in each language that convey

the overall concept of «REVIVAL». In particular, Ukrainian phraseological units more often carry a collective or national-cultural character, expressing community values or spiritual renewal at the societal level, while English expressions tend to emphasize individual achievements, personal transformation, and self-improvement. Additionally, a difference in usage contexts was found: Ukrainian phraseological units are more frequently encountered in literary and religious texts, whereas English ones are more common in political, business, and official rhetoric. Further research could focus on developing more effective methods for translating phraseological units between English and Ukrainian, taking into account cultural, historical, and contextual differences, which would be an important step in improving intercultural communication.

Key words: phraseological units, REVIVAL, contrastive analysis, semantics, corpus linguistics.

*Мизин Т. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів**Навчально-наукового інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

НОМЕНИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ТУРИСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядаються характеристики номенів туристичної термінології англійської мови. Піднімається проблема розмежування термінів, професіоналізмів та номенів. Зазначається, що дослідники по-різному інтерпретують ці поняття. У дослідженні дається власне визначення терміна, професіоналізму та номена. Під терміном розуміється слово чи словосполучення, що репрезентує поняття цієї сфери, є відтворюваним, має дефініцію, зафіксовану в лексикографічних джерелах та слугує для передачі інформації в професійному середовищі. Професіоналізми вважаються напівтермінами, напівофіційними словами чи словосполученнями, які частіше поширені в розмовному мовленні серед людей певної професії. Номени розглядаються як символічні, умовні назви словесно-буквеної чи цифрової структури, утворені на основі термінів. Підкреслюється, що це особливі різновиди термінів, що співвідносяться з конкретними поняттями й актуалізують предметні зв'язки. У дослідженні акцентується увага на спільних рисах термінів і номенів: їх належність до спеціальної галузі знань та нейтрального шару лексики, стійкість і відтворюваність у мові. Зазначається, що терміни і номени мають низку відмінних рис: номени можуть співвідноситися з одиничними поняттями, а терміни – з узагальненими. Значення номенів є конкретнішим і точнішим за значення термінів. Терміни мають дефініцію; номени такої не мають і описуються за допомогою певних властивостей предмета. Основною властивістю термінів є поняттєвість, а номен пов'язаний із поняттям опосередковано, через предмет. З огляду на неоднорідність туристичної галузі мікрополя номенів було виділено за сферою вживання. Проведене дослідження дозволило виокремити такі мікрополя номенів туристичної сфери (організація туризму, організація проживання, організація перевезення, організація харчування), які, в свою чергу підрозділяються на відповідні підгрупи. Аналіз матеріалу свідчить про поширеність уживання номенів в індустрії туризму. Висловлюється припущення, що це можна пояснити тенденцією до економії мовних зусиль, функціональною доцільністю номенів, зручністю у використанні.

Ключові слова: номен, термін, професіоналізм, мікрополе, туристична сфера.

Постановка проблеми. Спеціальна лексика як засіб вербалізації комунікації в різних професійних сферах постійно привертає увагу мовознавців. Термінологічна лексика є особливою системою із властивими їй специфічними характеристиками й внутрішньосистемними зв'язками. Вона складає ядро фахової мови. Класифікація фахової лексики дає можливість крім термінів і професіоналізмів виокремити й такий прошарок, як номени.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми класифікації спеціальної лексики різних галузей, вивчення співвідношення термінології й номенклатури були в полі зору багатьох вітчизняних і зарубіжних мовознавців. Так, О. Селіванова досліджує когнітивний аспект термінотворення (на матеріалі етнофауни). Л. Туровська розглядає терміни та номени в науково-технічній сфері. С. Стасевський характеризує особливості терміна та номенклатурного знака. О. Павлова вивчає питання співвідношення між термінами, професіоналізмами й номенклатурними знаками. У фокусі уваги А.С. Д'якова, Т.Р. Кияка та З.Б. Куделько є семантичні та соціологічні аспекти основ термінотворення. Н. Нікуліна досліджує репрезентацію номена в транспортному дискурсі. В. Herold розглядає питання співвідношення номенклатури й термінології. М. Epstein досліджує проблеми номенклатури, термінології й мови. D. Murphy цікавиться співвідношенням між номенклатурою та термінологією. D. Millard зосереджує увагу на перспективах термінології та номенклатури.

Проте до сьогодні проблема систематизації та впорядкування термінів, професіоналізмів та номенів залишається недостатньо вивченою.

Актуальність цього дослідження зумовлена зростаючим інтересом до спеціальної лексики окремих галузей знань, необхідністю систематизувати погляди науковців на номен як повноправний член термінологічної системи, відсутністю досліджень особливостей номенів туристичної термінології.

Мета статті – визначити основні характеристики номенів туристичної сфери англійської мови. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: визначити спільні та відмінні риси між термінами, професіоналізмами та номенами; виявити семантичні характеристики номенів туристичного вокабуляру англійської мови.

Матеріалом дослідження слугують лексикографічні видання та рекламні проспекти [1-11].

Виклад основного матеріалу. У термінознавчих працях упродовж багатьох десятиліть неодноразово порушувалися й обговорювалися питання про сутність термінів та співвіднесених із ними понять: професіоналізмів і номенів. Однак і досі лінгвістична теорія терміна не виробила єдиного погляду на сутність і місце цих номінативних одиниць.

Терміни є носіями спеціальної інформації, інструментом пізнання навколишнього світу. Вони тісно пов'язані з певною науковою чи технічною сферою, маючи різне значення в різних галузях. Зміст терміна розкривається через точне, логічне визначення.

Науковці по-різному інтерпретують поняття *термін*, вкладають у нього різний зміст.

Так, М.О. Вакуленко під терміном розуміє одиницю лексичного рівня (слово або словосполучення), яка позначає певне поняття у відповідній галузі людської діяльності, утворює функціонально-тематичний клас галузевої лексики і є органічним (системним чи позасистемним) елементом термінологічного фонду [12; с. 47].

В.В. Прима вважає, що термін – це слово чи словосполучка, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, в конкретній галузі знань чи людської діяльності [13; с. 9].

Ми дотримуємося думки, що, термін – це слово чи словосполучка, що репрезентує поняття цієї сфери, є відтворюваним, має дефініцію, зафіксовану в лексикографічних джерелах та слугує для передачі інформації в професійному середовищі.

Більшість мовознавців вважають терміни і професіоналізми синонімічними одиницями. Наприклад, А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько переконані, що професіоналізми є рівнозначними відповідниками термінів через те, що вони називають певну реальію, явище, ознаку будь-якої спеціальної сфери, а також зрозумілі для фахівців конкретної галузі науки [14; с. 14].

Є. Ковкіна припускає, що професіоналізми – це спеціальні лексеми в професійному спілкуванні, що використовуються переважно в усному мовленні фахівців окремої виробничої групи, що є професійно-розмовними синонімами-дублетами усталених термінів певної терміносистеми і не є науковими позначеннями понять [15; с. 92].

Ми вважаємо, що професіоналізми не є строгими науковими позначеннями понять. Це – напівтерміни, напівофіційні слова чи словосполучки, які частіше поширені в розмовному мовленні серед людей певної професії.

У термінологічній системі поряд із термінами повноправно функціонують номени, які науковці називають номенклатурними знаками, номенклатурними назвами, номенклатурними найменуваннями, номенклатурними позначеннями.

Сукупність номенів, тобто умовних символів чи буквенно-цифрових позначок, власних чи загальних назв на позначення певного маркування Н.В. Нікуліна називає номенклатурою [16; с. 291].

Проблема співвідношення термінів і номенів у складі спеціальної лексики дискутується в мовознавстві упродовж тривалого часу, проте однозначного вирішення цього питання немає й досі. Серед науковців побутують різні думки щодо опису сутності поняття «номен». Нерідко номени ототожнюють із термінами оскільки між ними знаходять багато спільних властивостей. По-перше, вони належать до спеціальної галузі знань; по-друге, ці лексичні одиниці характеризуються стійкістю і відтворюваністю в мові; по-третє, вони не є емоційно забарвленими, тобто належать до нейтрального шару лексики; по-четверте, номени з'являються внаслідок цілеспрямованої діяльності відповідної професійної групи.

Проте не можна ігнорувати той факт, що терміни й номени мають низку відмінностей.

По-перше, номени можуть співвідноситися з одиничними поняттями, а терміни – з узагальненими, тобто терміни й номени відрізняються обсягом значень. Значення номенів конкретніше й точніше за значення термінів. По-друге, терміни мають дефініцію, а номени такої не мають і описуються

за допомогою певних властивостей предмета. По-третє, основною властивістю термінів є поняттєвість, а номени пов'язані із поняттям опосередковано, через предмет.

О.М. Дудник вважає, що номени відносяться до спеціальної лексики, проте їх не можна віднести до складу термінологічної лексики, оскільки вони вирізняються предметністю (співвідносяться з предметом, не з поняттям), описовістю (словесне вираження реальії має описовий характер) [17; с. 52].

Т.Р. Кияк припускає, що номенклатура належить до напівтермінів або професіоналізмів, зауважуючи при цьому, що професіоналізми, на протипагу номенклатурним одиницям, здебільшого можна тлумачити [18; с. 3-4].

Л.В. Півньова під номенами розуміє символічні умовні знаки словесно-буквенної чи цифрової структури, основне призначення яких полягає в тому, щоб дати максимально практичні та зручні найменування групам родо-видових термінів на позначення класів предметів, речей тощо [19; с. 60].

Ми вважаємо номени символічними, умовними назвами словесно-буквенної чи цифрової структури, утвореними на основі термінів. Це особливі різновиди термінів, що співвідносяться з конкретними поняттями й актуалізують предметні зв'язки.

Науковці виділяють такі вимоги до номенклатурних одиниць (номенів): 1) моносемічність, хоча б у межах однієї наукової сфери. Зазначену вимогу далеко не завжди можна виконати. 2) Відсутність емоційного забарвлення. 3) Опосередкована дефінітивність. Кожен номен орієнтує на відповідний об'єкт чи поняття, що позначається терміном, а термін має чітку дефініцію. 4) Системність. Номени входять до номенклатури певної галузі, вони не існують окремо й незалежно один від одного. 5) Точність. 6) Відпрацьованість у творенні, відповідно й фіксації в мові. 7) короткість (стилість). 8) Відносна незалежність від контексту. Як і термін, номен поза науковим контекстом не змінює свого призначення, адже номінує предмет науково-технічної галузі. 9) Інтернаціональність. 10) Адекватне графічне оформлення національною мовою [20; с. 142].

Індустрія туризму складається з комплексу різних видів діяльності. Кожен із цих видів діяльності, які пов'язані з туризмом, налічує власну групу термінів і номенів.

Оскільки розуміння номенів неможливе без співвіднесеності з термінологічними одиницями, ми застосували метод семантичного опису для їхньої характеристики.

Застосування цього методу пов'язано з розподілом одиниць на певні лексико-семантичні групи, під якими ми розуміємо семантичні класи слів, що об'єднані загальною лексико-парадигматичною семою. Такі групи представляють мікрополя, що належать до певного спільного поля.

З огляду на неоднорідність туристичної галузі (адже традиційно до індустрії туризму відносять галузі гостинності, транспорту, розваг, харчування), ми розподілили лексико-семантичні групи номенів за таким екстралінгвістичним критерієм, як сфера вживання. Отже, мікрополя було виділено відповідно до галузей туризму.

Проведений нами аналіз уможливив виділення таких мікрополів туристичної сфери: організація туризму, організація проживання, організація перевезення, організація харчування.

Таким чином, до мікрополя «*організація туризму*» ми відносимо:

- назви міжнародних туристичних організацій, установ: *WTO (World Tourism Organization, FTO (Federation of Tour Operators); WTTC – World Travel and Tourism Council; CTT (Council for Travel and Tourism); ASTTC (American Society of Travel Agents); AIT (Asian Institute of Tourism);*

- назви онлайн туристичних агенцій: *OTA (Online Travel Agency); Booking.com; Expedia; Airbnb; Trip.com; eDreams Odigeo; Join UP!; Exodus Travels; Intrepid Travel; Poseidon Expeditions;*

- назви типів віз: *VP (private visa); Tier 1 – High-Value Migrants; Tier 2 – Skilled Workers; Tier 3 – Unskilled Workers; Tier 4, Adult Students;*

- назви турів: *Stonehenge and Bath Tour from London; The premier Classic London; Best of London Tour inc Tower of London and Changing of the Guard; London in a Day with Tower, Westminster & River Cruise; Westminster Walking Tour; The Kensington Palace Gardens Royal High Tea;*

- назви типів туристів: *pax (tourist); SIT (tourist) (Special Interests Tourist); VFR (a tourist Visiting Friends and Relatives); 3S tourist (sun, sea and sand); 5a tourist (a tourist that requires Attraction, Accessibility, Accommodation, Amenities and Activities); GCSE (a tourist that stays away from home for over 24 hours for a recreational activity);*

Мікрополе «**організація перевезення туристів**» включає:

- назви літаків для пасажирських перевезень: *Airbus A320, Airbus A350, Airbus A380, Boeing 777; Boeing 747; Cessna 150/152; Tecnam P2006T;*

- назви кодів авіаліній: *UA (United Airlines); SW (Southwest Airlines); YX (Midwest Airlines); G4 (Allegiant Air); FL (AirTran);*

- назви класів обслуговування під час авіаперевезень: *F (First Class); F, J (Full Fare First Class / Business Class); A, P, D, I, R + (Discount First / Business); Y, W (Economy Class); B (Basic Economy Class);*

- назви «кодів тарифів» в авіаквитку: *OW (one way); RT (round trip); OW for ½ fare (fare for one way at half the cost of the round-trip air);*

- назви класифікацій потягів у Європі: *IC (International Express); FC (First Class); SL (Sleeper Class); 2S (Second Class).*

Мікрополе «**організація проживання туристів**» можна описати за допомогою таких мікрополів:

- організація функціонування готелів: *CMS – hotel content management system; FDM – Front Desk Manager; ETD – Estimated Time of Departure; RDM – Room Division Manager; DND – Do Not Disturb; B (checked out after breakfast), L (checked out after lunch); D (checked out after dinner); BB (bed and breakfast); HB (half board); FB (full board);*

- назви типів туристичних будівель: *HV (Holiday Village); MB (Main Building); BGL, BG (bungalow);*

- назви готелів: *Aarden Hotel, Manchester Street Hotel, Queensgate London Aparthotel, Abbey Hotel, Central Park Hotel, Nayland Hotel, Westpoint Hotel, London Elizabeth Hotel;*

- назви категорій номерів у готелях: *family studio; deluxe; honeymoon room; SGL, singl (single); SGL+CHD (single + child); DBL (double room); ARR (Average Rate Room);*

- стан готельних номерів: *OOO (Out of Order); VD (Vacated Dirty);*

- типи краєвидів із вікна номера: *OV (ocean view); GV (garden view); MV (mountain view);*

- вартість розміщення: *Chld (child); inf (infant); SGL + 2 Chld; RO (room only); BtC (Bill to Company).*

Для мікрополя «**організація харчування туристів**» характерним є номен: назви типів харчування: *CBF (Continental Breakfast); ABF (American Breakfast); F&B (food and beverage).*

Аналіз матеріалу свідчить про поширеність уживання номенів у галузі туризму. Думаємо, це можна пояснити функціональною доцільністю різних позначень, тенденцією до економії мовних зусиль, зручністю у використанні.

Висновки та перспективи дослідження. Здійснений аналіз спеціальної лексики туристичної сфери засвідчує наявність у її складі як термінів, так і професіоналізмів та номенів, які вербалізують спеціальні знання. Головними ознаками терміна є системність, чітка дефініція, співвіднесеність із поняттями, однозначність у межах одного термінологічного поля, відсутність конотації. Професіоналізми вважаємо дублетами офіційних термінів, що, в основному, функціонують в усному професійному мовленні, характеризуються виразністю, образністю. Основними характеристиками номенів є висока номінативність, називання одиничних предметів, частотне використання у розмовно-побутовому стилі мови. Наявність номенів у спеціальній лексиці туризму може пояснюватися тенденцією до економії мовних зусиль, зручністю у використанні, функційною доцільністю назв, використовуваних фахівцями в спеціальній комунікації. Номени є одними з основних компонентів спеціальної лексики, різновидами термінів, складовою наукового стилю мовлення. З огляду на неоднорідність туристичної галузі було виділено лексико-семантичні групи номенів за сферою вживання. У результаті було виокремлено такі мікрополя туристичної сфери: організація туризму, організація проживання, організація перевезення, організація харчування.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в дослідженні етимологічних, структурних та функціональних характеристик номенів туристичної сфери.

Література:

- Merriam-Webster Learner's Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/tourist>. 25.10. 2023 (access date: 15.08.2024).
- Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL : <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/tourist?q=tourist>. 25.10.2023 (access date: 15.08.2024).
- Travel and Tourism Industry: Associations & Organizations URL: <https://kresgeguides.bus.umich.edu/c.php?g=602692&p=4174484> (access date: 15.08.2024).
- Travel Stride URL: <https://www.travelstride.com/tc/united-kingdom-tour-companies> (access date: 15.08.2024).
- Visas and Immigration URL: <https://www.gov.uk/browse/visas-immigration> (access date: 20.08.2024).
- Top London Tours and Activities URL: <https://www.viator.com/London-tourism/d737-r6544230611-s110205371> (access date: 20.08.2024).
- Fly for Fun URL: <https://www.flyforfun.eu/sightseeing-flights/sightseeing-flights-by-plane-13> (access date: 20.08.2024).
- Understanding a Headcode URL: <https://www.rail-record.co.uk/understanding-a-headcode> (access date: 20.08.2024).
- Types of Airlines URL: <https://www.oneeducation.org.uk/types-of-airlines-and-business-models> (access date: 20.08.2024).
- London Hotels URL: <http://www.hotels-london-hotel.com/hotels/listing> (access date: 20.08.2024).
- Hotel Glossary URL: <https://www.canarytechnologies.com/hotel-terminology/adr> (access date: 20.08.2024).

12. Вакуленко М.О. Синтез дескриптивного та прескриптивного підходів у сучасній кодифікації українського наукового термінологічного дис. д-ра філол. наук: 10.02.21. Київ, 2020. 432 с.
13. Прима В.В. Туристична термінологія: семантика і функціонування. Київ: Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 124 с.
14. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціологічні аспекти. Київ: Вид. дім «КМ Академія». 2000. 218 с.
15. Ковкіна Є. Професіоналізми як складники лексики криміналістичної експертизи. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Філологія*. Харків, 2021. Вип. 88. С. 89-92.
16. Нікуліна Н.В. Термін і номенклатурний знак (номен): зіставний аналіз на матеріалі транспортної термінологічної мегасистеми. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. Вінниця, 2022. №16 (June), P. 290-292.
17. Дудник О.М. Термінорозмежування понять НОМЕН – ОНІМ. Науковий номен та загальноживаний художній. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Одеса, 2014. Випуск 50. С. 52-55.
18. Кияк Т.Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2008. №620. С. 3-5.
19. Півнюва Л.В. Лексика туризму в українській мові: дис. ... канд. філол. наук. 10.02.02. Київ, 2017. 258 с.
20. Нікуліна Н. Утилітарні вимоги до номена (на матеріалі транспортної термінологічної мегасистеми). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2012. №733. С. 139-144.

Myzyn T. Nomens as a constituent part of tourism sphere terms of the English language

Summary. The paper covers characteristics of nomens of the English tourism sphere terms. The problem of differentiation between terms, professionalism

and nomens is raised in the article. It is stressed that linguists have not developed a universal and comprehensive interpretation of the notions. The author's own definitions of terms, professionalism and nomens are represented in the article. In this research by the *term* we mean a word or a word combination that represents a notion of the sphere, is reproducible, has a definition registered in dictionaries and serves to communicate information among professionals. Professionalisms are considered to be semi-terms that are more frequently used in the colloquial speech among specialists. Nomens are treated as symbolic, conventional names of word-letter or cipher structures formed on the basis of terms. It is stressed that nomens are special types of terms correlating with concrete notions and actualizing ties between objects. Common features of terms and nomens are singled out in the research: their belonging to the special branch of knowledge and neutral style, stability and reproducibility in language. It is stressed that terms and nomens have several features that differentiate between them. The meanings of nomens are more concrete than those of terms. Terms have definitions, nomens do not have such and they are described by means of certain characteristics of an object. The main feature of terms is the expression of a notion; nomens are connected with notions indirectly, through the object. Due to heterogeneity of the tourism industry microfields of nomens were singled out according to their spheres of usage. The research made it possible to discriminate between the following microfields of the tourism sphere nomens: organization of tourism, organization of accommodation, organization of transportation, organization of food services, which in their turn are subdivided into smaller subgroups. The analysis of the material made it possible to state that nomens are wide spread in the tourism sphere. It is presupposed that it can be explained by the tendency towards economy of speech efforts, functional appropriateness, convenience in use.

Key words: nomen, term, professionalism, microfield, tourism sphere.

*Микитюк О. Р.,
кандидат філологічних наук,
доцент катедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»*

ОПОЗИЦІЯ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» ЯК ВИЯВ ЕКСПРЕСІЇ В ДИСКУРСИВНІЙ ПРАКТИЦІ ДМИТРА ДОНЦОВА

Анотація. У статті на основі теорії мовної особистоти проаналізовано моделювання портрета політичної лінгвоперсони. Простежено, що одним із визначальних елементів публіцистично-політичного дискурсу Д. Донцова є полярні судження, зокрема, опозиція «свій – чужий». Доведено що в ідіолекті політичної мовної особистоти такий тип опозиції є вагомим експресивним елементом.

Охарактеризовано, що опозиція «свій – чужий» часто вербалізована лише словом «свій», а лексема «чужий» може бути виражена імпліцитно, її присутність часто зрозуміла з контексту. Усі опозиції мають експресивну оцінку, тому все, що стосується українських національних пріоритетів, подано лексемою «свій», яка асоціюється з розумінням рідного, відомого, позитивного, цінного, а лексему «чужий» у Д. Донцова подано як щось таке, що є ворожим, невідомим, недослідженим. Показано, що в дискурсі Д. Донцова лексема «свій» завжди має позитивну конотацію, а лексема «чужий» – негативну.

Макрополя, які дозволяють простежити опозицію «свій – чужий» у дискурсивній практиці політичної мовної особистоти Д. Донцова, можна відтворити на основі: а) показу України та її політики, основою якої є власні сили, а не чужі; б) уведення до дискурсу політичної мовної особистоти Д. Донцова думок Т. Шевченка, Лесі Українки та ін. письменників, які асоціюються з темою рідної землі та належністю до свого мовного простору; в) актуалізації займенника «свій» на противагу до конкретного прізвища (це опозиція «свій – драгоманівський», бо існує ідея розбіжності між Д. Донцовим та М. Драгомановим); г) тлумачення поглядів правансальства, оскільки Д. Донцов говорить, що цей тип людей не має віри у свою правду, а потребує завжди чужої догми; г) звернення до Божих законів, до віри, правди та сили.

Доведено, полярність у ставленні до «свій – чужий» є відображенням світогляду політичної мовної особистоти Д. Донцова та його політичного досвіду.

Ключові слова: дискурс (публіцистично-політичний дискурс), експресія, конотація, лінгвоперсоналогія (теорія мовної особистоти), мовна особистість, опозиція «свій – чужий», текст.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Лінгвоперсоналогія (теорія мовної особистоти) як міждисциплінарна мовознавча дисципліна має власний предмет, об'єкт, методологію та методи дослідження. Осяг огляду лінгвоперсоналогії постійно розширюється, бо все, що відбувається в нашій історії, є персоніфіковано. Тому часу Незалежності почалося вивчення особливостей українського соціуму на основі дискурсивної практики мислителів міжвоєнного двадцятиліття

(Д. Віконської, Д. Донцова, Н. Лівницької-Холодної, С. Маланюка та ін.), яка була невідома в часи радянського союзу.

Актуальним є розгляд текстів мовної особистоти (далі – МО), публіцистика яких впливала на свідомість українців та формувала державницькі прагнення. Об'єктом нашого аналізу є політична мовна особистість (далі – ПМО) Д. Донцов, дискурсивна практика якого стала визначальною для творення людини нового типу та була спрямована на формування світогляду українців. Для сучасної Української держави позиція Д. Донцова є особливо злободенною, бо його тактика була мала на меті захист національних цінностей. Своєї мети Д. Донцов досягав завдяки введенню до дискурсивного простору експресивних елементів, зокрема опозиції «свій – чужий», яка присутня як у вербалізованих мовних одиницях, так і в невербалізованому (експліцитному) вияві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з поданої теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячено означену статтю. Теоретичну базу лінгвоперсоналогії подав проф. А. Загнітко. Учений описав та проаналізував важливі для українського простору МО, показав важливість термінів «мовна особистість», «мовна свідомість», «мовна картина світу», «когнітивна картина світу» [1]. Вагомим для аналізу є знання про категорійний і парадигмальний простір сучасної теорії МО, який налічує такі рівні: власне комунікативний (це комунікативна поведінка, ознака, дія та ін.), вербально- / невербально-комунікативний (вербальний та невербальний комунікативні акти і под.), комунікативно-когнітивний (концепти, мовно-ментальні субстрати), функційно-прагматичний (конотація, експресивність), мотиваційно-символьний (лінгвокультурний символ, інтенція мовця, його мотивації, настанови тощо [1, с. 7]). Поряд з дискурсивним та комунікативним підходом до вивчення МО важливим є лінгвопрагматичний, який «зумовив дослідження мовленнєвої діяльності з домінуванням чинника людини: в центрі постала мовна особистість, її комунікативна діяльність як процес і результат» [2, с. 7]. У підсумку виник новий напрям – політична лінгвістика, що передбачає характеристику політичного дискурсу політичної мовної особистоти.

У теорії мовної особистоти важливою є система прагматичних категорій, що відтворює зв'язки людини з соціумом, її вміння визначати комунікативні стратегії та формувати громадську думку, що є основою лінгвопрагматики. Взаємини «автор – читач» та конотативний вплив від прочитаного став основою для студіювання дослідницьких одиниць та проблемного поля прагматики [3; 4]. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики виокремила Т. Космеда [5].

Прагматика віднаходить свій вияв у науковому [6], художньому [7] та діловому [8] стилях літературної мови. На увагу заслуговує вивчення прагматики політичного дискурсу. Зокрема, екзистенційну прагматику охарактеризував О. Волков [9]. Типологію мовленнєвих жанрів політичного дискурсу подали Н. Кондратенко, Л. Стрій, О. Білінська [2]. Стратегії аргументації політичного дискурсу описала О. Микитюк [10].

Серед дослідницьких ракурсів прагматики нас цікавить опозиція «свій-чужий», яка набула філософської оцінки в текстах періоду російсько-української війни [11]. Цей тип опозиції має історичну тяглість і його датують щонайменше від часу Т. Шевченка, а в ідеологічному плані особливо виразно він переданий у працях Д. Донцова. Отож об'єктом нашого аналізу є опозиція «свій – чужий», що є виявом експресії в дискурсивній практиці МО Д. Донцова. Важливо, що опозиція «свій-чужий» відчутно можна простежити в дискурсі О. Потебні.

Формування мети статті. Мета роботи: показати, як опозиція «свій – чужий» ілюструє ідіолект Д. Донцова та водночас є вагомим експресивним елементом його дискурсу. Відповідно до поставленої мети завданням є:

- охарактеризувати опозицію «свій – чужий» у текстах Д. Донцова;
- указати на світоглядні чинники ПМО Д. Донцова, що стали базовими для творення опозитивних відношень;
- відтворити макрополя, які стали основою для опозиції «свій – чужий».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теорія мовної особистоти є синтезом численних мовознавчих дисциплін та водночас основою для моделювання портрета лінгвоперсона. Серед постатей кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. чільне місце належить ідеологові українського націоналізму, мислителю, філософу Д. Донцову, який зробив чималий внесок у розбудову національної української держави.

Ідіостиль Д. Донцова творять численні епітети, багатий арсенал синонімів, політичні максими, оксиморони, перифрази, антитези, які є своєрідним дзеркалом його світогляду, впізнаваності тексту та яскравими емоційно-нашарженими засобами у творенні мовної картини світу.

Дискурсивний простір Д. Донцова зазвичай містить численні полярні судження, серед яких концепційно важливими є розрізнення свого та чужого. Можна вважати опозицію «свій – чужий» одним із маркерів його дискурсивної практики. Уміння розмежовувати «своє – чуже» закладене в дитячому віці та є потребою довіряти своїм та не довіряти чужим. В умовах російсько-української війни поляризації свого та чужого «стали виразно однополюсними і категоричними, позаяк «своє» – позитивне, героїзоване, глорифіковане, «чуже» – негативне, обнижене, дегуманізоване, а перехідні межі, дифузні зони між ними стерті» [11, с. 4].

Варто зауважити, що опозиція «свій – чужий» в ПМО Д. Донцова часто вербалізована не лише словом «свій», а й іншими мовленнєвими засобами, наприклад, лексема «чужий» в тактиці мислителя може бути виражена імпліцитно, тобто її присутність часто відтворює лише контекст, а в іншому випадку до лексеми «свій» опозицію творить конкретна назва. Проте будь-який тип зазначеної опозиції має спільну рису, бо лексема «свій» асоціюється в читача (чи слухача) з розумінням свого рідного, відомого, ціннісного, а лексема «чужий» Д. Дон-

цов подає як те, що є ворожим, невідомим, недослідженим. Практика вживання лексем «свій – чужий» завжди емоційна: до свого ми маємо прихильність, а до чужого – зневагу чи відстороненість. Протиставлення «свій – чужий» мовознавці визначають як «те, що “народилося” як явище прагматичне, але стало постійною, структурно релевантною значеннєвою рисою конкретної мовної одиниці» [12, с. 34], бо це результат суб'єктивного ставлення реципієнта до певної реалії. К. Серажим називає «своє – чуже» в політичному плані синонімом до «добре – недобре», оскільки «опозиція “своє” – “чуже” (стара стилістична норма) поступово трансформується в опозицію “нове” – “старе”, що передбачає повноцінне функціонування сфери “своє” в межах національної політики» [13, с. 26].

Макрополя, які дозволяють простежити опозицію «свій – чужий» у дискурсивній практиці Д. Донцова, можна проаналізувати на основі: а) показу України та її політики, б) уведення до дискурсу ПМО Д. Донцова думок Т. Шевченка, Лесі Українки та ін. письменників; в) актуалізації займенника «свій» на противагу до конкретного прізвища (у Д. Донцова це опозиція «свій – драгоманівський»); г) тлумачення поглядів правансальства; г) звернення до Божих законів.

А) У публіцистично-політичному дискурсі Д. Донцова акцентна вказівка на лексеми «свій» пов'язана з потребою побудови Української держави та вмінням покладатися лише на власні сили, а не на чужі. У базовій праці «Націоналізм» ПМО Д. Донцова лексема «свій» стає текстотвірною одиницею для побудови держави та віднаходить підсилення в уточненнях *власний закон* та *власна правда*: «Кожна нація має свій власний закон, свою власну правду й повинна лише їм коритися» [14; с. 221].

Часто протиставлення «свій – чужий» є імпліцитним, позаяк МО Д. Донцов у політико-публіцистичному дискурсі формує потребу свого. Категорія *свій* є символом державницьких прагнень у творах Д. Донцова та має численне вираження в поняттях: *свій край* [15, т. 9, с. 77], *свій рідний край* [14, с. 113], *свій шлях* [14, с. 154], *свій національний світогляд* [14, с. 154], *свій національний характер* [14, с. 215], *свій обов'язок* [15, т. 3, с. 247], *свій народ* [16, с. 44], *свій натхненний голос* [16, с. 140], *свій сенс* [15, т. 3, с. 61], *свій хліб* [15, т. 1, с. 27], *свій власний досвід* [15, т. 2, с. 23–24], *свій прапор* [15, т. 6, с. 126], *свій ідеал* [15, т. 5, с. 60], *свій колективний ідеал* [15, т. 5, с. 64], *свій власний закон, своя власна правда* [14, с. 221], *свій зміст* [14, с. 223], *свій світ* [14, с. 202], *свій націоналізм* [14, с. 125], *свій твір* [16, с. 65].

Поодинокими є випадки, де присутня лише лексема «чужий», а лексема «свій» прихована, тому опозицію творить лише контекст. ПМО Д. Донцов зазначає, що українці часто вибирають «чуже», зокрема шанують «чужу місію, і чужих пророків, які за своїм духом можуть бути йому зовсім чужими» [15, т. 9, с. 109].

Б) Емоційного увиразнення лексема «свій» набуває інтими́зованої (орідненої) оцінки для характеристики Т. Шевченка та Лесі Українки. Ці постаті якнайточніше асоціюються з темою рідної землі, рідної мови та належністю до свого (на противагу до чужого). Погляди Д. Донцова скеровані до творів Лесі Українки, для якої важливими є такі маркери: «свій народ, чужий народ, своя держава, чужа держава, свої боги, чужі боги» [15, т. 8, с. 32]. Лексична одиниця *свій* найточніше передає вкоріненість та належність до українського мовного

простору (пор.: у Т. Шевченка «*свою Україну любить*»; в Лесі Українки «*свої боги, чужі боги*»); у народній творчості «*своя стріха – своя вітха*». Усі ці сенси виразно артикулює Д. Донцов у своїх засадничих текстах.

ПМО Д. Донцов емоційно «підживлює» лексему «*свій*» зверненням не лише до Т. Шевченка, Лесі Українки, а й до І. Франка, О. Теліги та поетів-вісниківців, бо усі ці письменники «ведуть *свій народ*» до боротьби, бо мають «ту іскру вогню» [15, т. 10, с. 283]. Отож дискурсивна практика Д. Донцова (як і його попередників та сучасників) найчастіше звернена до поняття «*свій*», натомість лексема «*чужий*» часто зрозуміла лише з контексту.

В) Промовистим є те, що актуалізація займенника «*свій*» в ПМО Д. Донцова є узагальненою, а лексема «*чужий*» стає прототипом конкретного прізвища (найчастіше – це М. Драгоманов). Ідейна розбіжність між Д. Донцовим та М. Драгомановим вимагає усебічного вивчення, проте дискурсивний простір ілюструє опозицію «*свій – драгоманівський*». Варто зауважити, що слово «*свій*» ми не зафіксували з жодним уточненням, натомість слово «*чужий*» (крім М. Драгоманова буде зафіксовано в діалогових текстах, коли Д. Донцов полемізує з уявними опонентами). Критикуючи М. Драгоманова, Д. Донцов для його поглядів свого опонента вибирає назву *драгоманівський сентиментальний анархізм* [14, с. 148], а опозицію до нього формує *свій «символ віри», «свій націоналізм»* [14, с. 149], що є переказуванням слів П. Куліша. Попри те, що в численних працях великий журналіст критикує М. Куліша за його прив'язаність до свого хутора, проте опозиція *драгоманівський сентиментальний анархізм – свій «символ віри», «свій націоналізм»* відтворює наміри лінгвоперсона політика Д. Донцова, який вболіває за формування ідейної позиції.

Г) Тлумачення поглядів правансальства в ПМО Д. Донцова є елементом впливу на свідомість. Автор апелює до констант правди, віри, любови та інших, відтак розкриває ці філософські істини емоційно гостро, бо контекст дає нам зрозуміти, що образ правансальців не відповідає його ідеалу. Крім того, опозиція «*свій – чужий*» в дискурсі Д. Донцова підсилена лексемами «*один – інший*». В ідіотилі ПМО Д. Донцова маємо *своя правда – чужа правда, одна націоналістичність – інша*, бо цими лексичними одиницями автор характеризує «повдвійну душу провансальця», що не вірить у свою правду, а потребує «*санкції чужої, з ослабленою волею*» [14, с. 145]. Попри те, що провансальці були належністю українського простору, Д. Донцов їхні погляди зараховує до категорії «чужий», бо вони неприйнятні для побудови самостійної України.

Г) Звернення до Божих законів висвітлює опозиція «*свій Бог – чужі (фальшиві) боги*» [16, с. 13]. Цей тип опозиції у праці «*Дух нашої давнини*» Д. Донцов підсилює графічним рівнем, оскільки *Бог* – написано з великої літери, *боги* – з малої (написання за советського часу була скерована лише на малу літеру). Дискурсивна практика Д. Донцова дає розуміння емоційного стану автора, який на основі Біблії пояснює, як, зрадивши своє, провідна верства переходить на бік чужого, бо народ Мойсея порушив «*заповіді свого Бога*», якому протиставив ідеї «*чужих богів*». Опозицію «*свій – чужий*» підсилюють філософські моральні константи, бо до розуміння свого належить віра в Божу правду, життя за моральними законами, обачність, невтомність, сила. Стратегія мислителя переходить на потребу знати духовні категорії, бо «де провідна каста забу-

ває “коритися богам”, там перестає їй “коритися світ”, там стає вона в службі фальшивим богам нікчемна, труслива і дурна» [16, с. 13].

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Опозиція «*свій – чужий*» у дискурсі Д. Донцова можна відтворити через своєрідні макрополя, які є сегментом показу мовної картини світу. Макрополями, які формують опозицію «*свій – чужий*» є державницька політика України, апелювання до творчості класиків (Т. Шевченка, Лесі Українки та ін.), показ «свого» на противагу до М. Драгоманова (оскільки не відповідає ідеалу Д. Донцова), образ провансальства, знання Божих законів.

Дискурсивна практика Д. Донцова створює додаткові можливості для переконання у важливості «свого», яке завжди є емоційно позитивним. Наголошуємо, що лексема «*свій*» у текстах Д. Донцова віднаходить підсилення через залучення до його поля зору творів Т. Шевченка, Лесі Українки та інших письменників. Апелюванням до ідеологем, до вад українців (якими є провансальці), до релігійної тематики мислитель підсвідомо нашоухує читача на розуміння націєтвірної функції мови.

Полярність у ставленні до «*свій – чужий*» є відображенням світогляду ПМО Д. Донцова, його власного політичного досвіду та розуміння стрижневих екзистенційних цінностей. Завдяки показу опозиції «*свій – чужий*» у дискурсі сформовано погляди національної еліти, подано потребу впливати на суспільну свідомість, показано важливість у збереженні й розвитку мовної й духовної самостійності. Водночас ця опозиція дає розуміння особливостей сучасної ситуації.

У стилістичному плані протиставлення «*свій – чужий*» – це своєрідний маркер, що роблять текст аргументованим, переконливим, здатним збудити уяву, а численні цитати з творів Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, О. Теліги – це свідчення когнітивних здібностей автора.

Перспективу роботи вбачаємо в описові дискурсу Д. Донцова на базі категорії опозитивних відношень «Україна – Росія / Московія», які стали політичною маніфестацією опозитивних відношень у українському дискурсі.

Література:

1. Загнітко А. П. Теорія лінгвоперсоналогії: монографія. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с.
2. Кондратенко Н., Стрій Л., Білінська О. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів: монографія / За заг. ред. Н. В. Кондратенко. Одеса: Астропринт, 2019. 236 с.
3. Бацевич Ф. С. Дискурсивна прагматика: проблемне поле, дослідницька одиниця. *Studia Linguistica*: збірник наукових праць. Київ: Київський університет ім. Тараса Шевченка. 2008. Т. 1. С. 4–10.
4. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
5. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах: автореф. дис. ... докт. філол. наук :10.02.01; 10.02.02. Харків., 2001. 32 с.
6. Савченко Л. А. Специфіка досліджень прагматики наукового тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». Збірник наукових праць. Вип. 39. Т. 1. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2019. С. 56–59.
7. Сукаленко Т. Типаж кризь призму прагмалінгвістики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство). Зб. наук. пр. Вип. 20. Вінниця: Планер. 2014. С. 138–145.

8. Цехмейструк О. Г. Прагматика української офіційно-ділової документації XVI–XVII століть : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Одеса, 2009. 16 с.
9. Волков О. Вступ до екзистенціальної прагматики політичного дискурсу. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2010. 604 с.
10. Микитюк О. Прагматичний зріз творів Дмитра Донцова: стратегії аргументації. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки». Вип. 1(25). Дніпро: Роял Принт, 2023. С. 205–219. DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-15
11. Сютя Г. М. Лінгвософія опозиції «свій–чужий» у текстах періоду російсько-української війни. *Українська мова: Науково-теоретичний журнал*. Київ, 2023. № 2. С. 3–34. DOI: doi.org/10.15407/ukrmoiva2023.02.003
12. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. *Мовознавство*. Київ, 2009. № 1. С. 29–37.
13. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масово-інформаційного дискурсу): автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2003. 32 с.
14. Донцов Д. Націоналізм. Вінниця: ДП «ДКФ», 2006. 236 с.
15. Донцов Д. Вибрані твори: в 10 т. / Упоряд., передм., комент. О. Баган. Т. 1–10. Дрогобич: Відродження, 2011–2016.
16. Донцов Д. Дух нашої давнини. Львів–Київ: Накладом Юрія Криворучка, 2011. 160 с.

Mykytyuk O. The opposition ‘own – foreign’ as a manifestation of expression in the discursive practice of Dmytro Dontsov

Summary. The article analyses the modelling of a political language portrait on the basis of the linguistic personality theory. It is shown that one of the defining elements of Dontsov's journalistic and political discourse is polar judgements, in particular, the opposition ‘own – foreign’. It is

proved that in the idiolect of a political language personality this type of opposition is a significant expressive element.

It is characterised that the opposition ‘own – foreign’ is often verbalised only by the word ‘own’, and the lexeme ‘foreign’ can be expressed implicitly, its presence often reproduces the context. All oppositions have an expressive value. Everything related to Ukrainian national priorities is represented by the lexeme ‘own’, which is associated with the understanding of the native, known, positive, valuable, while Dontsov presents the lexeme ‘foreign’ as something that is hostile, unknown, unexplored. It is shown that in Dontsov's discourse the lexeme ‘own’ always has a positive connotation, and the lexeme ‘foreign’ – a negative one.

The macrofields that allow us to trace the opposition ‘own – foreign’ in the discursive practice of Dontsov's political language personality can be reconstructed on the basis of: a) showing Ukraine and its policy based on its own strength, not on someone else's; b) introducing into the discourse of Dontsov's political language personality the thoughts of Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka, etc., writers who are associated with the theme of their native land and belonging to their language space; c) actualisation of the pronoun ‘own’ as opposed to a specific surname (this is the opposition ‘own – Drahomanovsky’, because there is an ideological difference between Dontsov and Drahomanov); d) interpretation of the views of Provenalism, since Dontsov says that this type of people has no faith in their own truth, but always needs someone else's dogma; e) appeal to God's laws, to faith, truth and power.

It is proved that the polarity in the attitude to ‘own or foreign’ is a reflection of the worldview of Dontsov's political language personality and his political experience.

Key words: discourse (journalistic and political discourse), expression, connotation, linguistic personology (theory of language personality), language personality, opposition ‘own or foreign’, text.

Мороз А. А.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянського державного педагогічного університету*

ІМАГОЛОГІЯ ЯК ОДНЕ З ДЖЕРЕЛ ЛІНГВОІМАГОЛОГІЇ: СПІЛЬНІ РИСИ ТА ВІДМІННОСТІ

Анотація. Стаття присвячена порівнянню імагології та лінгвоімагології. Імагологія є новою галуззю досліджень, що аналізує формування та функціонування образів «чужого» через призму національної свідомості, стереотипів і соціально-історичних умов різних країн і культур. Основна увага приділяється тому, як ці образи впливають на національну самосвідомість та їх сприйняття представниками інших культур. Імагологія не лише описує образ «чужих», але й розкриває механізми їх формування, що відображають систему цінностей і світогляд суб'єкта сприйняття. Вона займається вивченням літературних творів, у яких представлено образи націй і народів, а також їх вплив на стереотипи у масовій свідомості. Імагологічні дослідження дозволяють глибше зрозуміти, як автори з різних епох та культур формують уявлення про «чужих» і як це відображається у стереотипах та національних уявленнях. Вивчення художньої літератури, фольклору, мемуарів та публіцистики дозволяє не лише зрозуміти авторські погляди, але й виявити соціально-історичні умови, що сприяють формуванню національних стереотипів. Лінгвоімагологія, як галузь, фокусується на аналізі мовних засобів, що формують образи інших націй. Вона вивчає, як мова однієї нації відображає уявлення про інші культури через використання лексичних, семантичних та синтаксичних засобів. Це дає можливість краще зрозуміти, як мовні засоби закріплюють національні стереотипи та впливають на сприйняття «чужого». Таким чином, імагологічні та лінгвоімагологічні дослідження є важливими для розуміння не тільки авторських позицій, а й ширших суспільних та культурних уявлень, які впливають на сприйняття націй і народів у певний історичний момент. Лінгвоімагологія допомагає дослідникам краще зрозуміти роль мови у формуванні культурних образів, що робить її важливим інструментом для дослідження національної свідомості та міжкультурної комунікації.

Ключові слова: імагологія, лінгвоімагологія, рецепція, оцінка, стереотип, національна свідомість, міжкультурна комунікація.

Вступ. В останні роки в Україні зростає інтерес до дослідження національних іміджів. У зв'язку з цим сформувався новий напрям у мовознавстві – лінгвоімагологія (представниками якого є Л. Іванова, М. Брик, А. Мороз, О. Тупчії). Одним із витоків цього напрямку стала імагологія, яка виникла у європейському літературознавстві й набула поширення також і в Україні. Імагологія займається вивченням літературних образів держав і народів.

Зростаюча глобалізація світу сприяла збільшенню взаємного інтересу між націями. У відповідь на ці виклики сучасна наука розробила нові підходи, такі як лінгвокультурологія, тео-

рія комунікації та міжкультурна комунікація, які є надзвичайно актуальними. Однак, важливий аспект взаємодії народів, а саме те, як один народ сприймає інший, залишається недостатньо дослідженим.

Формування образу народу чи країни в іншому народі відбувається під впливом трьох основних чинників:

- 1) об'єктивні (історичні, політичні, соціальні фактори);
- 2) суб'єктивні (особисті враження, переживання авторів);
- 3) традиційні уявлення та стереотипи.

Ці чинники завжди виражаються мовно, що й створює основу для розвитку лінгвоімагології.

Огляд літератури. З позицій лінгвістики, питання формування образу нації досліджувалось у дисертаційній роботі М. Брик [1]. Її дослідження зосереджене на лінгвоімагологічному відображенні Туреччини в етнічній свідомості сучасних письменників. Запропоновано інноваційну методику аналізу категорії образу як частини мовної свідомості, через призму етнічності автора. Було розроблено підхід до аналізу мовної картини світу, що передбачає вивчення мовних засобів, які формують образ іншої культури і співвідносяться з традиційною моделлю мовної особистості. Виокремлено найрелевантніші мовні одиниці для вербального відображення культурних особливостей Туреччини та способи пояснення культурних феноменів.

У статті А. Мороза [2] аналізуються засоби вербалізації в лінгвоімагології. Досліджуються лінгвістичні аспекти сприйняття французькими солдатами росіян під час Кримської війни (1853–1856 рр.), на основі роману Л. Буссенара «Le Zouave de Malakoff». У творі події війни описуються з погляду французького учасника, що дозволяє читачам побачити їх крізь призму французького бачення. Описані події середини XIX століття включають участь різних армій, зокрема російських, турецьких, сардинських, французьких та британських військ. Аналізуючи дискурси, А. Мороз зазначає амбівалентність французького ставлення до росіян, де вживаються як позитивні, так і негативні лексеми. Автор роману, на думку дослідника, використовує різноманітні художні засоби, такі як алітерації, порівняння, метафори, гіперболи, оказіональні фрази та повтори, що створюють ефект присутності і яскраво відтворюють деталі битв та характери учасників.

У статті «Російські солдати й офіцери очима французьких свідків Кримської війни (1853–1856) у романі Л. Буссенара «Le Zouave de Malakoff»: лінгвоімагологічний аспект» [3] розглядається, як російські солдати, офіцери та журналісти сприймали своїх супротивників – французів під час Російсько-турецької війни 1853–1856 років з позиції лінгвоімагології. Незважа-

ючи на попередні конфлікти між Росією та Францією, зокрема війну 1812 року, де Франція зазнала поразки, під час Кримської війни 1856 року вже французькі війська разом із британськими святкували перемогу над армією російського імператора Олександра II. Основою для дослідження стали мемуари учасників війни, журнальні статті та листування. Особливий інтерес викликає оцінка французьких військових з боку росіян. Результати дослідження показують, що в середовищі російського суспільства середини XIX століття не було єдиного стереотипного образу французів як ворога. Це зумовлено спільними культурними цінностями між двома народами. Французька мова, яка була поширеною серед російських аристократів, також відіграла важливу роль, оскільки нею користувалися навіть під час військових дій. Для передачі оцінки ворога автором застосовувалися різні мовні засоби, зокрема, окличні знаки, еліipsis, меліоративні епітети, просторіччя, вульгаризми, жаргон, метафори, специфічна лексика та образні вирази. Варваризми служили для висміювання пристрасті російських дворян до французької мови. Згадується також бажання французів називати іноземні території своїми іменами. Використання прецедентних висловлювань підкреслює, що опоненти були добре знайомі з історією та культурою одне одного, і російські читачі володіли достатньою інформацією про Францію.

У дисертації А. Тупчій [4] досліджується сприйняття Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX століття через призму лінгвоімагології. Основна увага приділяється оцінкам образу Англії в російськомовних джерелах, їхньому мовному вираженню та змінам цих оцінок протягом зазначеного періоду. Дослідження охоплює такі аспекти: а) як автори текстів оцінювали Англію та її жителів; б) оцінку цих текстів та їхніх авторів самим дослідником, що дозволяє прослідкувати динаміку сприйняття Англії на різних етапах.

Всі вище вказані роботи мали справу з практичними аспектами лінгвоімагології – пошуком засобів вербалізації оцінки в іншій мові. Щодо питання зв'язку між імагологією і лінгвоімагологією, то на даний момент немає робіт, які б досліджували саме цей аспект.

Метою статті є дослідити взаємозв'язок між імагологією та лінгвоімагологією, визначити спільні та відмінні риси цих двох дисциплін. Стаття покликана виділити, в яких аспектах імагологія та лінгвоімагологія перетинаються, а де їхні підходи до вивчення образів відрізняються. Окрім того, дослідження має на меті уточнити, які методи і підходи є специфічними для кожної з цих галузей та як вони можуть взаємодіяти для більш глибокого розуміння культурних та мовних образів.

Основний матеріал. Імагологія як наукова дисципліна почала формуватися наприкінці XIX століття, а термін «імагологія» з'явився лише наприкінці XX століття. Інтенсивний розвиток цієї галузі, що є напрямком компаративістики, спостерігається в другій половині XX століття, коли міжнародні літературні контакти почали активно враховуватися у дослідженнях. Імагологія зародилася у Франції, і первісно її увага була спрямована на дослідження образів народів сусідніх країн у літературі.

Румунський науковець А. Діма у своїй праці «Принципи порівняльного літературознавства» [5] зазначає важливість вивчення літературних контактів між різними культурами, що здійснюється через такі посередники, як знання мов, книгообмін, діяльність гуртків та переклади. Він вказує, що цей процес

дозволяє створити синтетичний образ різних народів у світовій літературі. Хоча Діма не використовує термін «імагологія», фактично він говорить саме про це явище.

Дослідження «національних типів» і їхнього відображення в культурі активно розвивалися у 1960–1970-х роках, передусім у Франції. Науковець підкреслює, що ці образи не є статичними, вони змінюються з часом під впливом політичних, соціальних, економічних і культурних чинників. Важливим аспектом є також особистий досвід автора, що може вплинути на літературне відображення певної країни. Тому, за словами Діми, варто дуже ретельно підходити до аналізу літературних портретів різних народів [5, с. 148].

Французький дослідник І. Шеврель у своїй книзі «Порівняльне літературознавство» визначає імагологію як актуальний напрям сучасної компаративістики, який системно вивчає уявлення одного народу про інший [6, р. 7]. На основі аналізу різноманітних джерел – подорожніх записок, романів, критичних есе про письменників та інших творів – науковці розмежовують поняття «рецепція» і «вплив», підкреслюючи, що в імагологічних дослідженнях рецепція практично витіснила вплив. Це пояснюється тим, що рецепція більше пов'язана з колективним сприйняттям (що відповідає суті імагології), тоді як вплив є індивідуальним.

М. Швідерська зазначає, що літературна імагологія виникла завдяки працям компаративіста Ж.-М. Мура, який спирався на герменевтичну феноменологію Поля Рікера. На думку Ж.-М. Мура, громадська фантазія сприяє створенню культурно-опосередкованих образів «чужого» в літературі, що мають ідеологічний або утопічний характер. Ці образи у тексті виконують або інтегруючу роль (як ідеологія), або субверсивну функцію (як утопія), що підриває групу, націю чи культуру [7, р. 115]. Спираючись на ці концептуальні передумови, М. Швідерська визначає літературну імагологію як «герменевтичний метод інтерпретації («пояснення») «глибинної семантики» феномену культурного, національного або етнічного «чужого», що проявляється у світі художніх текстів» [7, р. 115].

Оскільки імагологія має свій предмет і виробила власну методологію дослідження, її можна вважати автономною дисципліною. Це підтверджується більше ніж столітньою історією її розвитку: вже до середини XX століття вона вважалася перспективною галуззю компаративістики. Серед учених, які зробили вагомий внесок у її розвиток, Х. Дізерінк називає М. Ф. Гіяра, Рене Уеллека та інших, наголошуючи на широкому поширенні імагології в США та Європі. Активне становлення цієї наукової галузі пов'язане із дослідженням Радянського Союзу у США та Німеччині, що можна пояснити глобальним суперництвом двох наддержав у першому випадку і конфліктом у розділеній після 1945 року Німеччині в другому. У цих країнах імагологія виникла як відгалуження від таких традиційних дисциплін, як русистика та радянологія.

У художніх текстах немає чітко закріплених на практиці термінів для опису «чужого», проте певні поняття систематизовані. Окремі дослідники використовують власну термінологію. Наприклад, аналізуючи образ Польщі у творах Ф. М. Достоєвського, М. Швідерська вводить термін «імаготема» (imagothème) для позначення понять «образ», «імаготип», «міф чужого». У «імаготемі» автор виділяє її елементи — «імагеми» (imagem), до яких відносить усіх «польських» персонажів

у творах Достоевського, а також будь-які згадки про польську історію та культуру [7, р. 117].

Швідерська, аналізуючи образ Польщі в творчості Достоевського, пояснює негативний стереотип поляка в його творах релігійними та ідеологічними причинами: православна культура для Достоевського уособлювала все позитивне і святе, тоді як католицька культура Польщі сприймалася як чужа і ворожа.

В Німеччині Хуго Дізерінк у праці «Компаративістська імагологія. Про політичне значення літературознавства в Європі» [8] підкреслює, що імагологія виконує важливу гуманітарну функцію, допомагаючи народам краще розуміти один одного у складному багатонаціональному європейському просторі [8, р. 13].

Реконструкція узагальненого образу країни в іноземній літературі можлива лише на основі широкого аналізу зовнішніх літературних зв'язків, від особистих знайомств письменників до фрагментарних відгуків у маловідомих літературних і публіцистичних творах.

Ключовим аспектом вивчення імагології є поняття «імідж»: «*Immagine* (картинка, образ) від *imitare* (імітувати), яке, у свою чергу, сходить до пізньолатинського *imitare*, йому відповідає латинське класичне *imitari*, що є інтенсивом від *imare*, від *imago* (картинка, образ, зображення). Очевидно, воно сходить до індоєвропейського кореня *Em* з семантикою “подвійний, двочастковий фрукт, плід”» [9, р. 476-477].

Корінь слова «імідж» несе в собі сенс подібності. Спочатку значення слова еволюціонувало таким чином: одна половина плоду є схожою на іншу, що зумовило метонімічне перенесення за схемою *nomina asti* – «робити схожим, імітувати». Наступний етап метонімії за схемою «дія – її результат» призвів до формування значення «картина» – те, що є відображенням реальності, максимально повторюючи її зовнішній вигляд. Після цього відбулося метафоричне перенесення, що привело до значення «образ», яке, згодом, набуло термінологічного забарвлення й стало позначати «імідж» (особи, держави, організації тощо) [9, р. 476-477]. Отже, у внутрішньому значенні слова «імідж» простежується ідея подібності та відповідності до чогось.

В процесі комунікації з представниками інших культур, ми часто оцінюємо їх, формуючи свою думку та проєктуючи її на весь народ. Наші колеги віднесли імагологію до галузі порівняльного літературознавства: у цьому контексті досліджуються сюжети, герої, міфологічні образи тощо. Імагологія носить міждисциплінарний характер, оскільки вона використовує матеріали з різних джерел: мова, культура (як масова, так і елітарна), різні види мистецтва, література, фольклор, дані семіотики, етнолінгвістики, етнопсихології, етнографії, етнології, культурології, історії, політології та інших галузей. Вивчаючи ці матеріали, імагологія прагне до їх узагальнення та створення загальної парадигми сприйняття «інших» у рамках тієї чи іншої національної свідомості.

Оскільки імагологія є міждисциплінарною наукою, можна говорити, наприклад, про історичну імагологію, яка базується на національних історичних джерелах, архівних документах та мемуарах, з яких можна дізнатись, як формувались і трансформувались уявлення одного народу про інший впродовж історії. Мистецтво, зокрема кіно, також передає уявлення про інші культури, але в цьому випадку йдеться про кінематографічну імагологію. Літературні образи «інших», створені у художніх творах, дають можливість говорити про «художню

імагологію», яка досліджується у контексті порівняльного літературознавства.

На відміну від історичної імагології, яка базується на високій ступені достовірності джерел, художня імагологія відтворює реальність через літературну умовність, що дозволяє живо й повно зобразити атмосферу людських відносин, менталітет, характери, мову та стереотипи, сформовані у певному національному чи соціальному середовищі. Однак для художньої імагології також необхідний міждисциплінарний підхід, тобто залучення даних історії, культурології, етнопсихології, знань про національні особливості, стиль життя, поведінку, звичаї, релігію тощо.

Фольклорна імагологія як філологічна дисципліна тісно пов'язана з літературознавчою імагологією. Її джерелами виступають різні жанри народної творчості, такі як прислів'я, приказки, билини, історичні пісні, казки, обряди, анекдоти та частівки. Як продукт народної культури, фольклор дозволяє достовірно відображати існуючі у суспільстві стереотипи щодо іноземців та інших культур.

Мова також є важливим аспектом у цьому контексті. Вона не лише відображає стереотипи національної свідомості в певні історичні періоди, але й надає лінгвоімагологічну інформацію. У літературних творах, формування образу чужої країни або національного характеру часто здійснюється через персонажів-іноземців, які представляють «інший» менталітет та культуру.

Окрім персонажів, образ «іншого» у художньому тексті може передаватися через вислови героїв, сюжетні лінії, деталі предметного світу та стилістичні засоби, такі як порівняння, лексика та тропи. Побудова образу іншої нації в літературі є багатогранною, що робить художній текст багаторівневим об'єктом імагологічного аналізу.

Розмір такого дослідження може змінюватись: від образу чужинця в одному творі до узагальненого образу певної нації в літературі конкретного періоду або у світовій літературі загалом. Наприклад, у дослідженнях англійської літератури XIX століття образ Росії та росіян часто включає такі елементи: уявлення про країну як величезну, багату на ресурси, людей та товари. Царський двір часто представлений як розкішний, у той час як народ зображений бідним і безправним. Росіяни сприймалися як варвари, схильні до пияцтва, але при цьому щирі або простодушні. Символами Росії в англійській літературі залишаються сувора зима, ікони, сокира та «російський ведмідь».

Стереотипи про нації можуть бути постійними або змінюватися з часом, залежно від змін у міжетнічних стосунках. Наприклад, у XIX столітті німців вважали непрактичними, схильними до філософії та поезії, але з промисловою революцією цей стереотип втратив актуальність. Інші риси, такі як ошадливість та обачність німців, зберігаються постійно.

Таким чином, історичний досвід народу відіграє важливу роль у формуванні стереотипів, а здивування перед незнайомим часто стає поштовхом до оцінки іншої культури. В умовах глобалізації важливим стає вивчення шляхів виникнення стереотипних уявлень і їх трансформації у масовій свідомості. Імагологія покликана сприяти взаєморозумінню між народами та має гуманістичну мету.

Лінгвоімагологія, на відміну від літературної імагології, досліджує вербалізацію образу одного народу іншим, вико-

ристовуючи лексико-семантичні засоби. Як зазначає австралійський лінгвіст А. Вежбицька, національно-культурні особливості менталітету та характеру етносу проявляються не лише на лексико-семантичному рівні, а й на морфологічному та синтаксичному рівнях мовної структури [10]. Ми вважаємо, що мовна картина світу створюється не тільки через вживання конкретної лексики та означення процесуальних значень, але й через використання синтаксичних конструкцій, які з ранніх етапів існування мови відображали взаємозв'язки між елементами дійсності. Відповідно, традиційний підхід до інтерпретації мовної картини світу як утворення, що головним чином залежить від лексики, можна частково вважати лінгвістичним анахронізмом.

І. О. Голубовська заперечує проти обмеження мовної картини світу виключно «вузьколексичним» підходом. На її думку, мовна картина світу виконує насамперед функцію відображення національного світогляду, тоді як синтаксис є лише способом функціонування лексичних засобів. Хоча цей спосіб може слугувати джерелом спостережень за особливостями національного менталітету, він не є самою картиною світу. Голубовська додає: «Чи означає це, що лексика фіксує, а синтаксис ні? Це свідчить про недостатнє усвідомлення знаковості мовних рівнів, вищих за морфологічний, оскільки в комунікації повноцінним знаком є не слово, а речення і текст. Отже, недооцінка когнітивної значущості синтаксичних структур обмежує розуміння семантичних форм мислення» [11, с. 27-28]. Ми підтримуємо позицію І. О. Голубовської щодо необхідності розглядати мовну картину світу не тільки на лексичному рівні, а й на інших мовних рівнях.

Наш досвід свідчить, що національний погляд проявляється через добір лексики, номінацію реалій, які першочергово сприймає людина, лексико-семантичні групи, які стають об'єктом авторського дослідження, тропеїчну систему, синтаксичні конструкції, морфологічні та словотворчі засоби, звукову інструментацію. Вважаємо доцільним досліджувати в лінгвоімагологічному аспекті такі питання, як сприйняття тієї чи іншої країни або народу представниками іншої нації в синхронічному або діахронічному розрізі; образ однієї країни в уявленні іншої; перші враження про країну та народ після географічних відкриттів. Якщо розглядати конкретні країни та народи (наприклад, порівняльний аналіз щоденників секретарів перших дипломатичних місій Іспанії, Англії та Франції в Японії), то можливі варіанти дослідження будуть практично безмежними.

Матеріалами для аналізу можуть бути фольклор, художні тексти, епістолярії, мемуари, публіцистика та замітки в ЗМІ. Зокрема, фольклор варто використовувати для відтворення бачення народу щодо життєдіяльності інших націй. Художні твори дають можливість автору висловити власну оцінку подій, що відбулися кілька років тому, дозволяючи поглянути на них з певної відстані. Як зазначав румунський компаративіст А. Діма, в різні епохи образ країни може змінюватися під впливом різних факторів. Він підкреслював важливість соціального підходу, а також вплив політичних чинників, літературних традицій та суб'єктивних оцінок авторів [5, р. 153].

Найкращі представники літератури, на нашу думку, відображають народне сприйняття світу, тому їхня точка зору певною мірою репрезентує погляди людей тієї чи іншої епохи. Епістолярії та мемуари містять безпосередню оцінку учас-

ників подій, передають їхній емоційний стан [12], [13], [14], [15]. Публіцистичні твори були спрямовані на вплив на читача, подання точки зору, що сприяла формуванню національної свідомості.

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що імагологія вивчає образи країн, національних спільнот та культур, які формуються в свідомості людей через літературу, мистецтво, політичну риторичку, масову культуру тощо. Це міждисциплінарний напрямок, який досліджує, як один народ чи країна створюють образ іншого народу або країни, а також які стереотипи при цьому формуються.

Основні риси імагології: Міждисциплінарність: поєднує дослідження літератури, культурології, соціології, політики та історії. Аналіз стереотипів: вивчає, як певні стереотипи формуються у свідомості суспільства через літературні та культурні твори. Фокус на національні та культурні образи: досліджує, як різні національні та культурні групи формують образи одна одної. Формування громадської думки: аналізує, як літературні образи впливають на сприйняття і репрезентацію культур у суспільстві.

На відміну від імагології, лінгвоімагологія є більш спеціалізованою галуззю імагології, яка зосереджується на вивченні мовних засобів формування образів і стереотипів. Вона досліджує, як мова передає національні образи та стереотипи через тексти, риторичку та комунікацію. Основна увага зосереджується на мовних структурах і семантичних елементах, що формують певні образи.

Основні риси лінгвоімагології: Мовна специфіка: акцент робиться на аналізі мовних засобів – лексики, метафор, епітетів, синтаксичних конструкцій, що передають національні та культурні образи. Дискурсивний аналіз: вивчає, як мова використовується у різних типах дискурсу (політичний, художній, медіа) для створення образів. Мовні стереотипи: аналізує, як мова сприяє формуванню і закріпленню національних стереотипів. Когнітивний підхід: вивчає, як образи через мову структуруються в людській свідомості та впливають на сприйняття світу.

Серед спільного між імагологією та лінгвоімагологією виділяємо:

Формування образів: обидва напрями досліджують процес створення та функціонування образів і стереотипів у суспільстві.

Міжкультурна комунікація: імагологія та лінгвоімагологія обидві мають інтерес до міжкультурного спілкування і досліджують взаємини між культурами через різні засоби (літературні, мовні, візуальні).

Вплив на суспільну свідомість: обидві дисципліни вивчають, як створені образи впливають на громадську думку, взаєморозуміння між націями та культурний обмін.

Відмінності, що існують між імагологією та лінгвоімагологією включають:

Предмет дослідження: імагологія займається ширшим колом питань, досліджуючи образи не лише через мову, а й через інші види мистецтва (література, кіно, музика). Лінгвоімагологія зосереджена виключно на мовних засобах.

Методи дослідження: імагологія використовує методи культурологічного, історичного та соціологічного аналізу, тоді як лінгвоімагологія більше звертається до лінгвістичних методів (семантичний аналіз, когнітивна лінгвістика, дискурсивний аналіз).

Отже, імагологія та лінгвоімагологія мають спільну мету – дослідження формування культурних і національних образів, проте їхні підходи і фокус дещо різняться. Імагологія вивчає образи ширше, охоплюючи різні засоби комунікації та культурні аспекти, тоді як лінгвоімагологія концентрується на мовних засобах їх формування. Обидві дисципліни відіграють важливу роль у розумінні міжкультурних зв'язків і сприяють глибшому усвідомленню того, як мова та культура формують наше бачення світу.

У подальших дослідженнях ми плануємо дослідити міждисциплінарні зв'язки між лінгвоімагологією та іншими галузями, такими як етнолінгвістика або лінгвокультурологія.

Література:

- Брик М.М. Вербалізація варіантів сприйняття образу Туреччини представниками російської та англійської лінгвокультур (на матеріалі романів письменників-білінгвів): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ: НПУ, 2020. 269 с.
- Moroz A. L'organisation militaro-civile de la Première Défense de Sébastopol (1853-1856) dans le roman de L. Bousсенard "Le zouave de Malakoff" du point de vue des français (aspect linguoimagologique) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 98-102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.23>.
- Moroz A. Russian soldiers and officers seen by French witnesses of the Crimean war (1853-1856) in the novel by L. Bousсенard "Le zouave de Malakoff" (linguoimagological aspect) // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов: збірник наукових праць / за науковою редакцією проф. Н. С. Леміш. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. 24. С. 37-46. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series9.2022.24.03>.
- Тупчий О.В. Образ Англії в російській мовній свідомості кінця XVI – першої половини XIX ст.: Лінгвоімагологічний аспект. Київ: Тупчий, 2018. 282 с.
- Dima A. Conceptul de literatură universală și comparată. București: Editura Academiei R. S. Romania, 1967. 13 p.
- Chevrel Y. La Recherche en littérature générale et comparée en France. Paris: S.F.L.G.C., 1983. 89-110 p.
- Schwiderska M. Das literarische Werk F.M. Dostoevskijs aus imagologischer Sicht mit besonderer Berücksichtigung der Darstellung Polens. Muenchen: Schwiderska, 2001.
- Dyserinck H. Komparatistische Imagologie. Zur politischen Tragweite einer europäischen Wissenschaft von der Literatur // Europa und das nationale Selbstverständnis: Imagologische Probleme in Literatur, Kunst und Kultur des 19. und 20. Jahrhunderts. Bonn: Dyserinck, 1988. P. 13-33.
- Dizionario etimologico / під ред. Diego Meldi. Dizionario etimologico. Edizione Aggiornata. Trento: Rusconilibri, 2005. 1245 p.
- Wierzbicka Anna. Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-specific Configurations. Oxford University Press, 1992. 487 p.
- Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ: Логос, 2004. 284 с.
- Bocher Charles. Lettres de Crimée. Paris: Bocher, 1877. 175 p.
- Eyewitness in the Crimea. The Crimean War Letters of Lieutenant Colonel George Frederick Dallas. London: Greenhill Books, 2001. 320 p.
- Royer A. The English Prisoners in Russia. London: Chapman and Hall, 1854. 543 p.
- The English woman in Russia. Impressions of the society and manners of the Russians at home. By a Lady, ten years resident in that country. London: J. Murray, 1855. 350 p.

Moroz A. Imagology as a source of linguistic imagology: common features and differences

Summary. The article is devoted to the comparison of imagology and linguoimagology. Imagology is a new branch of research that analyzes the formation and functioning of images of the «alien» through the prism of national consciousness, stereotypes and socio-historical conditions of different countries and cultures. The main focus is on how these images affect national self-awareness and their perception by representatives of other cultures. Imagology not only describes the image of «strangers», but also reveals the mechanisms of their formation, which reflect the value system and worldview of the subject of perception. It is engaged in the study of literary works in which images of nations and peoples are presented, as well as their influence on stereotypes in the mass consciousness. Imagological studies allow a deeper understanding of how authors from different eras and cultures form ideas about «foreigners» and how this is reflected in stereotypes and national ideas. The study of fiction, folklore, memoirs and journalism allows not only to understand the author's views, but also to reveal the socio-historical conditions that contribute to the formation of national stereotypes. Linguistics, as a branch, focuses on the analysis of linguistic means that form images of other nations. It studies how the language of one nation reflects the ideas of other cultures through the use of lexical, semantic and syntactic means. This makes it possible to better understand how linguistic means consolidate national stereotypes and influence the perception of the «foreigner». Thus, imagological and linguoimagological studies are important for understanding not only the author's positions, but also broader social and cultural ideas that influence the perception of nations and peoples at a certain historical moment. Linguoimagology helps researchers better understand the role of language in the formation of cultural images, which makes it an important tool for the study of national consciousness and intercultural communication.

Key words: imagology, linguoimagology, reception, assessment, stereotype, national consciousness, intercultural communication.

*Муляр І. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

АНГЛІЙСЬКІ НАЗВИ МЕБЛІВ ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАД ЇХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. У статті досліджено описовий спосіб перекладу сучасних англійських назв меблів житлового приміщення для відпочинку українською мовою. Визначено семантичні та граматичні особливості перекладених лексем.

Мета роботи полягає в аналізі одного зі способів перекладу – описового сучасних англійських назв меблів для відпочинку українською мовою. Завдання роботи передбачає добір англійського лексичного матеріалу із сучасних англійських фахових журналів, з'ясування семантики цих назв та переклад їх українською мовою.

Методи дослідження. Під час аналізу застосовано описовий метод (для визначення та класифікації лексичних трансформацій, а також для окреслення особливостей їх перекладу); метод суцільної вибірки; трансформаційний аналіз; порівняльний аналіз.

Наукова новизна праці полягає в тому, що в ній уперше здійснено лінгвістичний аналіз перекладених українською мовою англійських назв меблів для відпочинку. До аналізу залучено фактичний матеріал, який ще не був предметом дослідження.

Особливість перекладу термінів, що позначають назви меблів для відпочинку, полягає зокрема в тому, що ці терміни подекуди містять не лише функційний аспект меблів, а й деталі дизайну, стилю та інші концепції.

Проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що такий прийом, як описовий переклад має свої особливості, визначає специфіку передавання інформації, дає змогу докладно передати сутність та функції меблів, зокрема їх дизайн та призначення, є ефективним для відтворення естетичних та функційних аспектів, які є важливими в галузі дизайну інтер'єрів. Крім того, він дає чітке уявлення про характеристики меблів, але водночас може бути занадто об'ємним, особливо для складних термінів, ускладнюючи сприйняття назв, які перекладають.

Вибір методу перекладу залежить від завдань, контексту та цільової аудиторії, проте комплексне використання різних методів може краще передати всі аспекти та особливості меблів для відпочинку.

Перспективою подальшого наукового пошуку можна вважати вивчення особливостей інших методів та прийомів перекладу меблевих назв.

Ключові слова: меблева лексика, назви меблів, методи перекладу, описовий метод, інтер'єр приміщення, дизайн меблів.

Постановка проблеми. У сучасному побуті використовують найрізноманітніші меблі, серед яких значну частину посідають ті, що призначені для відпочинку. Вироблені за межами України меблі номінують переважно англійською мовою. В українськомовному середовищі меблярів, дизайнерів, побутових користу-

вачів виникає потреба адекватного перекладу англійських найменувань меблів для відпочинку. У цьому полягає **актуальність** нашої роботи, присвяченої висвітленню описового прийому перекладу цих англійських назв українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Назви меблів житлового приміщення, зокрема й для відпочинку, у своїх працях розглядали українські дослідники. Суттєве поповнення переліку одиниць меблевої номінації відбито у працях І. В. Муляр [1, с. 205–209], [2, с. 76–83] тощо; особливості морфологічної будови найменувань предметів інтер'єру зокрема назв меблів в англійській та німецькій мовах дослідили К. В. Палій, С. А. Астахова та Л. А. Ключко [3, с. 63–66]. Для лінгвістичного вивчення особливостей будови та функцій меблів слугували праці фахівців з дизайну, конструювання меблів та обладнання інтер'єру – Т. С. Незвешук-Когут [4, с. 340], О. П. Олійник, Гнатюк Л. Р. та В. Г. Чернявського [5], [6]. Уявлення про стан англійських меблевих назв на сучасному рівні дають змогу створити дослідження зарубіжних учених – Samantha Daly [7], Kendra Jackson [8], Camille Okhio та Kelsey Mulvey [9] тощо.

Фактичний матеріал дослідження дібрано з електронних ресурсів, присвячених описові сучасних англійських назв меблів житлового приміщення, зокрема джерелами слугували журнали інтер'єрної моди та дизайну меблів, каталоги цієї продукції (Azure. Modern Furniture Collections. URL: <https://www.azuremagazine.com/article/modern-outdoor-furniture-collections/>, Elle Decore. Modern Living Room Ideas That Are So 2023. URL: <https://www.elledecor.com/design-decorate/roomideas/g3490/best-living-room-ideas/>, Collins Online Dictionary. URL: <http://collinsdictionary.com/>, Dwell. URL: <https://www.dwell.com/article/mid-century-modern-dining-chairs-16ee613c>, Dwell. Dwell Staff. It's Furniture Design's Big Week. Here's What We Saw During Salone del Mobile. URL: <https://www.dwell.com/article/salone-delmobile-2023-design-highlights-f2e63f6c> тощо).

Мета роботи полягає в аналізі одного зі способів перекладу (описового) сучасних англійських назв меблів для відпочинку українською мовою.

Завдання роботи передбачають добір англійського лексичного матеріалу з сучасних фахових журналів, з'ясування семантики цих назв та переклад їх українською мовою.

Об'єктом дослідження є англо-українські лексичні паралелі в галузі меблевого виробництва.

Предмет дослідження – описовий спосіб перекладу англійських меблевих назв в українській мові.

Виклад основного матеріалу. Маркована лексика під час перекладу пов'язана з кількома важливими викликами: відсут-

ність відповідного еквівалента в мові перекладу та необхідність передавання не лише предметне значення слова, але і його колориту, додаткового відтінку та специфічного забарвлення. На думку дослідників, у сучасній теорії та практиці перекладу розрізняють різні методи для подолання цих викликів, зокрема транскрипцію і транслітерацію, калькування, описовий, наближений, гіпонімічний, контекстуальний переклад та створення нового еквівалента [10, с. 66].

У перекладацькій практиці найчастіше для передавання реалій використовують приблизний переклад. Цей метод дає змогу найкраще відтворити її сутність, але, водночас, подекуди втрачається колорит, оскільки відбувається заміна конотативного елемента нейтральним за стилем, тобто словом або словосполученням з нульовою конотацією. Серед наявних різновидів приблизного перекладу виокремлюємо експлікативний або описовий, який використовують у разі потреби передати мовний елемент, що відсутній у мові перекладу. Головна перевага цього методу полягає в здатності повністю розкривати сутність явища, уникаючи неповного розуміння читача, як це може трапитися під час використання калькування або транскрипції. Проте експлікативний переклад має свої недоліки: він може бути надто об'ємним, внаслідок цього реалії нерідко перекладають не структурно (аналогічно одиниці іншої мови), а сукупністю слів чи розгорнутим описом. Яскравим прикладом використання описового перекладу може бути словосполучення *seating system*, яке передано українською мовою як *система м'яких меблів для сидіння*. Цей термін було вилучено з речення *«the soft work seating system includes straight and curved elements, flexible backrests and a variety of fabric, colour and finish options»* – «система м'яких робочих сидінь містить прямі та вигнуті елементи, гнучкі спинки та різноманітні варіанти тканин, кольорів та оздоблення». Завдяки контексту можна зрозуміти, що йдеться про кілька різних предметів м'яких меблів, які гармонійно поєднані в інтер'єрі. Для забезпечення адекватного перекладу використано описовий прийом. У наведених прикладах в описовому перекладі слово має прямий еквівалент, але водночас розширюється його значення в контексті для кращого розуміння читачем. Під час описового перекладу нерідко використовують виноску або посилання для роз'яснень, сприяючи повнішому розумінню реалій, які можуть бути незнайомими українськомовному читачеві.

Описовий переклад лексем, що позначають назви меблів для відпочинку, має низку особливостей, серед яких виокремлюють, по-перше, багатозначність термінів. Наприклад, лексема *sofa* англійською позначає *диван* [11, с. 293] і *канану* [12, с. 361], або *софу* [13, с. 44]. Тому під час перекладу треба враховувати контекст, у якому використовують це слово, щоб обрати правильний метод. По-друге, варто брати до уваги культурні особливості, наприклад, в українській мові не існує слова, яке б точно відповідало англійському слову *bookcase bed*. Слово *bookcase* означає *книжкова шафа* (переклад *наш*), а слово *bed* – *ліжка* (переклад *наш*). Тому дослівний переклад цього словосполучення на зразок *ліжка-книжкова шафа* не є влучним, оскільки він не відбиває той факт, що це *ліжка-трансформер*, яке за допомогою специфічного механізму можна перетворювати на шафу. У фаховій літературі зазначено, що протягом дня такі ліжка подібні до звичайної шафи з полицями, а вночі їх трансформують у зручне та затишне спальне місце. Тому пропонуємо описовий переклад цього словоспо-

лучення: *ліжка з вбудованою книжковою шафою* (переклад *наш*), який, на нашу думку, буде точнішим і зрозумілішим для українського читача. По-третє, ці терміни нерідко є описовими. Наприклад, слово *armchair* за допомогою описового методу ми переклали з англійської на зразок *крісло з підлокітниками* (переклад *наш*). Водночас перекладач на власний розсуд може обрати варіант, який буде лаконічнішим, наприклад: *крісло* (переклад *наш*). Враховуючи зазначені особливості, переклад назв кімнатних меблів може бути складним завданням.

Одним із найчастотніших прийомів відтворення безеквівалентних лексичних одиниць, що позначають назви меблів, є *експлікація*, яка також відома як *описовий* переклад. Експлікація походить від латинського слова «*explicatio*», у науковій літературі її тлумачать як «пояснення» чи «уточнення понять та значень слів». У галузі мовознавства цей термін був уведений для роз'яснення неточних або «амбівалентних» понять, які використовують у повсякденному житті чи на початкових етапах наукового аналізу.

Трансформацію, що означає експлікацію або описовий переклад, Т.Р. Кияк пояснює, зазначаючи, що цей процес відбувається, коли лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, що розкриває значення терміна для надання більш-менш повного пояснення його мовою перекладу [14, с. 318]. Для досягнення адекватного описового перекладу перекладач повинен стежити за тим, щоб словосполучення, яке передає оригінал перекладу, максимально повно передавало всі основні ознаки поняття, позначеного словом оригіналу.

Описовий переклад доречно використати для назви *leather reclining sectional*, щоб передати не лише основний зміст поняття, але й додаткові характеристики та особливості цього меблевого елемента. Замість словесного еквівалента, такого як *секційний шкіряний диван з відкидним верхом* (переклад *наш*), ми використали не менш розгорнуту, але стилістично більш прийнятну форму на зразок *розкладний шкіряний диван із нахилом* (переклад *наш*), що надає більше інформації щодо будови, матеріалу та функційності предмету. Такий описовий підхід є виправданим у випадках, коли термін має декілька аспектів чи характеристик, які можуть бути важливими, наприклад, для користувача меблів. Опис дає змогу надати більш повне уявлення про предмет меблів і полегшує розуміння його функцій та властивостей. У цьому контексті описовий переклад створює повніший та докладніший образ предмета меблів, допомагаючи споживачеві краще зрозуміти, що саме він може від нього очікувати.

Під час дослідження, а саме в процесі порівняння описового перекладу з транскодуванням, ми звернули увагу на переваги експлікації в досягненні більшої прозорості змісту терміна. Водночас цей метод має свої недоліки – можливість неточного та нечіткого тлумачення простого слова та порушення вимоги стислості під час використання багатослівних описових словосполучень, що утруднює їх деривацію [15, с. 119]. Наприклад, *swivel recliner* можна перекласти як *поворотне крісло* (переклад *наш*) або *поворотний лежак* (переклад *наш*), які не дають точного розуміння предмета, або *крісло-реклайнер з обертливим механізмом* (переклад *наш*), у якому назва *реклайнер*, можливо, не буде зрозумілою для споживачів. Наш самостійний варіант описового перекладу в цьому випадку – словосполучення *крісло з обертливим механізмом і висувним упором для ніг* (переклад *наш*). Безперечно, що оригінальний термін *swivel recliner* корот-

ший і лаконічний, водночас, описовий варіант містить більше слів, ніж потрібно, є конкретнішим, чіткішим та стислішим, але водночас він набагато інформативніший. Ми згодні з І. П. Борисевич, що використання стислого словосполучення робить переклад більш зручним для читання, але саме перекладач обирає, який метод відтворення безеквівалентної лексики доцільно використовувати під час роботи з конкретним текстом [16, с. 225].

Експлікація в словосполученні *armchair and ottoman* – крісло з підлокітниками та пуфом для ніг (переклад наш) детально розкриває функційні елементи цих меблів у мові перекладу. У такому випадку описовий переклад точніше передає ідею меблевої назви для споживачів, які можуть бути не знайомі з терміном турецького походження *ottoman* (отоманка) [12, с. 866], водночас надає більше конкретної інформації та полегшує розуміння. Але на наш погляд, попри свою інформативність, цей варіант перекладу також має і суттєві недоліки – він досить громіздкий та словесно перевантажений.

На думку О. Б. Боднар, описовий переклад використовують у випадках, коли неможливо знайти короткі та точні еквіваленти [17, с. 16]. Він розкриває значення лексичної одиниці оригіналу за допомогою розгорнутих словосполучень, які, водночас, пояснюють істотні ознаки явища, позначеного цією лексичною одиницею.

У результаті вивчення матеріалу журналу «Dwell» був отриманий такий приклад описового перекладу – *wingback chair*, який ми переклали як крісло з високими спинками та «крильцями» (переклад наш). Важко знайти точний еквівалент українською мовою для терміна *wingback chair*, а описовий переклад крісло з високою спинкою та крильцями дав змогу передати основні характеристики цього виду крісла. «Висока спинка» та «крильця» вказують на конструкційні особливості, що створюють вигляд крил, які виступають вгору від спинки. У цьому випадку описовий переклад забезпечує чітке уявлення про форму та стиль такого виду крісла.

Як свідчить наше дослідження, для точного пояснення та опису новоствореного терміна важливими є вимоги, які треба врахувати під час описового перекладу, а саме: 1) переклад повинен точно передавати основний зміст поняття терміна; 2) опис не повинен бути надто вичерпним; 3) синтаксична структура словосполучення повинна залишатися простою. Аналіз досліджуваних англійських джерел дає змогу стверджувати, що експлікація під час перекладу полягає в розкритті значення лексичної одиниці вихідної мови за допомогою розгорнутих словосполучень чи навіть речень, які передають не лише фактичну, але й культурну інформацію щодо ознак або властивостей явища, яке позначає ця лексична одиниця, тобто за допомогою її визначення або тлумачення мовою перекладу.

У журналі «Dwell» наявний приклад описового перекладу, який може бути використаний для пояснення значення терміна *bar cabinet* та його адаптації до української мови. Замість прямого перекладу *барна шафа* (переклад наш), який би міг бути менш зрозумілим, здійснено опис, щоб передати ідею меблів детальніше та точніше. Отже, *шафа-бар для вітальні* (переклад наш) стає експлікаційним перекладом для *bar cabinet*, який враховує функційність та призначення меблів. Встановлено, що недоліком описового методу перекладу є той факт, що його використання може призвести до якісної та кількісної зміни фактичної інформації в тексті перекладу, а саме фонових та культурних даних.

Застосування експлікації вважають виправданим у випадках, коли переклад є неможливим через відсутність адекватних відповідників у мові перекладу. Наприклад, як у випадку з англійською назвою *futon armchair*, в українській мові немає її адекватного еквівалента. За даними журналу, слово *футон* означає *традиційний японський матрац із бавовни або інших природних волокон, вкритих текстильним чохлам для сну*. Водночас значення слова *крісло* у ВТССУМ подано як *«різновид широкого, переважно м'якого стільця з бильцями та зручною спинкою»* [12, с. 589]. Отже, можна дослівно перекласти *futon armchair* як *крісло-футон* (переклад наш), але таке відтворення буде не зовсім точним, оскільки воно не розкриває змісту слова *futon* і не відбиває той факт, що це крісло також можна використовувати як матрац. Отже, варіант описового перекладу *крісло, яке можна використовувати як матрац* (переклад наш) є точнішим і зрозумілішим для українського читача, водночас надто об'ємним. Тому переклад цього словосполучення як *крісло-матрац* (переклад наш) є доречнішим, адже він відбиває, що це крісло має матрацну основу, яку можна розкласти під час сну.

Описовий переклад *бар* (переклад наш), для терміна *drinks cabinet* з журналу «Dwell», на наш погляд, є виправданим, оскільки він точно відображає призначення цього виду меблів та дає змогу уникнути буквального передавання як *шафа для напоїв* (переклад наш). У складі назви *drinks cabinet* маємо *drinks*, що вказує на напої (переклад наш), і *cabinet*, що можна перекласти, як *шафа* (переклад наш). Отже, описовий переклад *бар* передає ідею меблів, які використовують для зберігання напоїв. Такий переклад є ефективним, оскільки відбиває функцію меблів у культурному та функційному контексті.

Бар, як предмет меблів для відпочинку, зазвичай створює зону для релаксу та розваг. Це місце, де люди можуть сидіти, відпочивати та спілкуватися, смакуючи напої. Отже, переклад *бар* підкреслює не лише функційність меблів для зберігання напоїв, але і їхню роль у створенні зручного та затишного місця для відпочинку.

Заслугує на увагу приклад *Zero-Gravity chair*, який перекладено як *крісло «нульова гравітація»* (переклад наш). Водночас важливо зазначити, що за інформацією журналу «Dwell» *функція нульової гравітації, або Zero-G (zero gravity)* – це режим роботи масажного крісла, у якому тіло користувача розташовується в ідеальному положенні для розслаблення. Раніше такий режим використовували для космонавтів, щоб зменшити перевантаження на організм у несприятливих умовах. У цьому випадку в описовому перекладі зазначено *«нульова гравітація»* для передавання основної функції крісла – розташуванні тіла користувача в «неваговому» положенні, яке сприяє відпочинку та релаксації. Такий метод перекладу допомагає виокремити особливості та переваги такого крісла, додає описові інформативності.

Перед використанням експлікаційного перекладу для лексем, що позначають назви кімнатних меблів для відпочинку, важливо забезпечити виконання попередньої умови щодо правильності перекладу – переконатися, що в мові перекладу відсутній еквівалентний термін (зрозуміло, що перекладні словники можуть ще не містити його, проте це може бути вже зафіксовано, зокрема, у раніше перекладених творах), щоб уникнути створення термінологічних дублетів у мові перекладу [18, с. 80].

Важливо зазначити, що описовий метод перекладу не завжди використовують, оскільки він має такі особливості: 1. Об'ємність. Нерідко перекладений термін видається більшим порівняно з коротким еквівалентом. Це може ускладнювати сприйняття та розуміння перекладу, особливо у довгих фразах або словосполученнях. 2. Втрати стислості. Намагаючись передати всі деталі оригіналу, через описовий переклад можна втратити стислість та лаконічність, які характерні для мови оригіналу. Це особливо важливо в сучасному світі, де ціниться ясність та економія мовлення [19, с. 147]. 3. Помилковий вибір деталей. Перекладач може неправильно визначити, які саме деталі важливі для передавання змісту, що може призвести до втрати точності або правильності оригіналу.

Отже, особливість перекладу термінів, що позначають назви меблів для відпочинку, полягає зокрема в тому, що ці терміни подекуди містять не лише функційний аспект меблів, а й деталі дизайну, стилю та концепції.

Саме описовий підхід дає змогу передати естетичні та емоційні аспекти, які визначають відчуття та враження від меблів у контексті інтер'єру та нерідко є ключовими для фахівців з дизайну інтер'єру та їхніх клієнтів, допомагає висвітлити стильові рішення сучасних меблів для відпочинку, дає змогу з назви меблів зрозуміти їх дизайнерську концепцію, врахувати функційні можливості, комфортність та практичність. Також слід зауважити, що інтерпретація результатів експлікаційного прийому може бути суб'єктивною, адже залежить від досвіду та знань перекладача.

Висновки і перспективи подальших пошуків. Під час перекладу термінів, які позначають назви меблів для відпочинку, на матеріалі журналів «*Azure*» та «*Dwell*», виявлено, що описовий переклад дає змогу докладно передати сутність та функції меблів, зокрема їх дизайн та призначення. Цей метод є ефективним для передавання естетичних та функційних аспектів, які є важливими в галузі дизайну інтер'єрів. Описовий метод дає чітке уявлення про характеристики меблів, але водночас може бути занадто об'ємним, особливо для складних термінів, ускладнюючи сприйняття назв, які перекладають.

Отже, вибір методу перекладу залежить від завдань, контексту та цільової аудиторії, проте комплексне використання різних методів може краще передати всі аспекти та особливості меблів для відпочинку.

Література:

- Муляр І. В. Лексико-тематичні парадигми найменувань меблів житлового приміщення в українській мові. *Вісник Дніпропетровського університету*: наук. журнал. Сер. *Мовознавство* / відп. ред. Т. С. Пристайко. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. Вип. 14. № 11; Т. 16. С. 205–209.
- Муляр І. В. Назви дрібних меблевих аксесуарів у сучасній українській мові. *Проблеми гуманітарних наук*: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. *Філологія*. Т. 51. 2022. С. 76–83.
- Палій К.В., Астахова С.А., Ключко Л.А. Особливості морфологічної будови найменувань предметів інтер'єру в англійській та німецькій мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія *Філологія*. 2021. № 51. Т. 3. С. 63–66.
- Незвешук-Когут Т.С. *Дизайн*: навч. посібн. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2021. 340 с.
- Олійник О.П., Гнатюк Л.Р., Чернявський В.Г. *Конструювання меблів та обладнання інтер'єру*: підручн. Київ: НАУ, 2014. 349 с.

- Гнатюк Л.Р., Олійник О.П., Чернявський В.Г. *Основи дизайну інтер'єру*: навч. посібн. Київ, 2011. 228 с.
- Samantha Daly. Dwell. 16 Midcentury Dining Chairs (and Their Contemporary Counterparts) We're Currently Coveting. URL: <https://www.dwell.com/article/midcentury-modern-dining-chairs-16ee613c> (дата звернення: 20.09.2024).
- Kendra Jackson. Azure. 6 Modern Furniture Collections. URL: <https://www.azuremagazine.com/article/modern-outdoor-furniture-collections/> (дата звернення: 24.08.2024).
- Camille Okhio, Kelsey Mulvey. Elle Decore. 80 Modern Living Room Ideas That Are So 2023. URL: <https://www.elledecor.com/design-decorate/roomideas/g3490/best-living-room-ideas/> (дата звернення: 20.09.2024).
- Куліш В.С., Гарах О.М. Труднощі перекладу культурно маркованої лексики. *Молодий вчений*. 2020 р. № 12 (88). С. 64–68.
- Білодід І. К. *Словник української мови*: в 11 т. Київ, 1970–1980. Т. 1–11. 899 с.
- Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
- Коломієць В.Т., Лукінова Т.Б., Півторак Г.П., Скляренко В.Г., Ткаченко О.Б. *Етимологічний словник української мови*: В 7 т. Т. 5: Р-Т. Київ, 2006. 705 с.
- Княк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. *Теорія та практика перекладу (німецька мова)*. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
- Мамрак А.В. *Вступ до теорії перекладу*. Київ, 2009. 467 с.
- Борисевич І.П., Ратомська Л.В. Термінознавство та особливості перекладу термінів українською мовою. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки». 2012. № 2 (4) С. 22–229.
- Боднар О.Б. Особливості перекладу термінологічної лексики. *Філологічні студії*. 2012. №8. С. 15–23.
- Кікец І. До питання про деякі труднощі при перекладі термінів і шляхи їх подолання / І. Кікец, Н. Кікец. *Вісник державного університету «Львівська політехніка»*. Львів: Львівська політехніка, 2000. № 402. 420 с.
- Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навч. посібн. для студентів філологічного напряму підготовки. / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. Вінниця: Нова Книга. 2010. 232 с.

Muliar I. English names of furniture in residential premises and their translation into ukrainian language

Summary. The article explores the descriptive method of translating modern English names of furniture for living premises into Ukrainian. The semantic and grammatical features of the translated lexemes are identified.

The purpose of the article. The goal of the work is to analyze one of the translation methods – the descriptive method – for modern English names of relaxation furniture translated into Ukrainian. The objective of the study involves selecting English lexical material from modern English-language professional journals, clarifying the semantics of these names, and translating them into Ukrainian.

Research methods. The analysis used the descriptive method (to define and classify lexical transformations and outline the specifics of their translation), the continuous sampling method, transformational analysis, and comparative analysis.

Scientific novelty. The novelty of the research lies in the fact that it is the first linguistic analysis of the Ukrainian translations of English names for relaxation furniture. The study involves factual material that has not been previously researched.

The feature of translating terms denoting furniture for relaxation lies in the fact that these terms sometimes include not only the functional aspects of the furniture but also details of design, style, and other concepts.

Conclusions. The analyzed material suggests that the descriptive translation technique has its own specific features, determines the method of conveying information, and allows for the detailed transmission of the essence and function of furniture, particularly its design and purpose. It is effective for reproducing the aesthetic and functional aspects important in interior design. However, it provides a clear understanding of the characteristics of furniture

but can be overly verbose, especially for complex terms, which may complicate the perception of translated names.

The choice of translation method depends on the objectives, context, and target audience, but a comprehensive use of different methods may better convey all the aspects and features of furniture for rest.

Further research prospects include studying other methods and techniques of translating furniture names.

Key words: furniture vocabulary, furniture names, translation methods, descriptive method, premise interior, furniture design.

*Ніколаєску Е. В.,**доктор філософії,**старший викладач кафедри східноєвропейських мов**Навчально-наукового гуманітарного інституту**Національної академії Служби безпеки України*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ-ОРНІТОНІМОМ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ДИКИХ ПТАХІВ)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню семантики фразеологізмів із компонентом-орнітонімом у сучасній французькій мові. Матеріалом дослідження були фразеологізми з назвами диких птахів, дібрані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел.

З'ясовано, що орнітоніми у французькій мові належать до продуктивних лексем, характеризуються семантичним розмаїттям, згідно з цим, досить поширені й фразеологізми з компонентом-орнітонімом. Вони є безцінною і невичерпною скарбницею народної мудрості та досвіду, результатом багатотисячох спостережень та узагальнень різних поколінь людей.

Встановлено, що саме в складі фразеологізмів орнітоніми повною мірою розкривають свою семантику, представляють культурну специфіку світосприйняття французького народу.

Виявлено, що для французької фразеосистеми характерне образне перенесення птахів в тіло людини з метою позначення її різних ознак. Здебільшого ці перенесення використовуються на позначення психоемоційного, фізіологічного станів людини, її характеристик. Як правило, метафоричний процес ґрунтується на асоціаціях, що виникають із людського досвіду.

Встановлено, що властивості орнітонімів влучно описують багатогранні риси характеру людини, як позитивні: щирість, талановитість, працьовитість, так і негативні: зверхність, самітницький спосіб життя, нахабність, легковажність, несерйозність, удаваність, боягузливість, бездіяльність, злодійство, балакучість, сварливість, пихатість.

З'ясовано, що значення деяких фразеологізмів легко ідентифікувати через яскраву видову характеристику самого птаха. Фразеологізми із компонентом-орнітонімом також передають дії; позначають різні роди занять, трудової діяльності, приміщення, страви, одяг, кольори; вживаються при зверненні до дорогих людей. Крім того, орнітоніми наявні і в крилатих висловах, афоризмах, приказках, прислів'ях.

Виявлено, що однією з важливих ознак фразеологічної системи з використанням паралелі в пташиному світі є те, що здебільшого її одиниці характеризують негативні риси людини, процеси, явища й факти.

У дослідженні також виявлено кількісну нерівномірність представленості диких птахів у французьких фразеологізмах із компонентом-орнітонімом, що демонструє різну значущість того чи іншого виду птахів для національної свідомості.

Ключові слова: орнітонім, фразеологізм, ідіома, фразеологізм з компонентом-орнітонімом, семантика, конотативне значення, французька мова.

Постановка проблеми. Група орнітонімів досить широко представлена в будь-якій мові, зокрема французькій і належить до активного складу лексики, що зумовлено значною роллю птахів для людини. Крім того, для французької лексики характерна багатозначність, образність, символізм, що власне притаманно і орнітонімічній лексиці. Це, відповідно, спонукає науковий інтерес з боку лінгвістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологізми з компонентом-орнітонімом завжди цікавили лінгвістів. Проблематикою вивчення семантики, структури орнітонімічних фразеологічних одиниць частково займалися Н. Алефіренко, К. Барчукова, Ш. Басиров [1], А. Бень, У. Вайнрайх, В. Виноградов, І. Гальперін, Т. Гапонова, С. Георгієва, І. Голубовська, Д. Губіна, Н. Дем'яненко [2], Л. Дробаха [3], Т. Івасишина [2], Н. Коваленко [4], А. Кунін, І. Куражова, О. Куцик, Т. Мішеніна, Е. Пронченко, О. Симакова, Ю. Степанов, В. Телія, Н. Тимошук, В. Ужченко, Г. Філь, О. Шуленок, О. Яковлева, тощо.

Є очевидним, що ця проблема перебуває у центрі уваги багатьох дослідників, проте вона не була об'єктом спеціального вивчення на матеріалі французької мови, таким чином, тема розвідки видається **актуальною**.

Вивчення орнітонімів важливо здійснювати у складі фразеологізмів, оскільки фразеологізми з компонентом-орнітонімом наділені специфічними рисами самобутності народу та репрезентують його ментальність. Крім того, правильне розуміння змісту орнітонімів сприятиме ефективній міжкультурній комунікації.

Отже, **метою** статті є дослідити семантичні особливості фразеологізмів із компонентом-орнітонімом у сучасній французькій мові.

Матеріалом дослідження були французькі фразеологізми із назвами диких птахів, дібрані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел французької мови (фразеологічні, перекладні словники, лексичний портал CNRTL) [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

Виклад основного матеріалу. Тема даної наукової розвідки зумовлює необхідність уточнення окремих питань дотичних до неї. Це стосується таких понять, як *орнітонім*, *фразеологізм*.

Отже, термін *орнітонім* походить від грецького слова «ornis», що означає «птах» та вживається у мові для позначення назви птахів.

Зауважимо, що семантика орнітонімів найяскравіше репрезентована у фразеологізмах, оскільки фразеологія віддзеркалює процес історичного становлення народу, його особливий

спосіб життя та побуту, його світосприйняття, яке виражається через використання мови та вкорінене в національну культуру. Вона також фіксує та передає з покоління в покоління стереотипи, кодує культурну інформацію та накопичує знання як про саму людину, її ставлення до навколишнього світу, так і про довкілля.

Мовні звороти, у яких слова виявляють своє значення тільки зв'язно, називаються *фразеологізмами*, або *фраземами*, *фразеологічними одиницями*.

Як відомо, *фразеологізми* є стійкими словосполученнями, для яких характерна втрата первісних реалій та поява нового метафоричного змісту.

Відповідно до дефініції Г. Удовиченка, *фразеологізми* – це семантично зв'язані й структурно замкнені мінімальні синтаксичні одиниці з номінативною функцією в комунікативній системі мови, семантична структура яких не мотивується лексичним значенням їхніх постійних компонентів [13, с. 3].

Фразеологізми також називають *ідіомами*. Термін *ідіома* активно використовують західні дослідники. Існують також інші терміни, такі як: *багатослівна лексична одиниця*, *фіксована фраза*, *фіксований вислів*.

Фразеологізми – це продукт багатовікової й особливої розумово-мовленнєвої творчості народу. Вони відображають національну самобутність кожного народу, його духовну індивідуальність, зрілість, тільки йому властиве мовленнєве багатство [14, с. 178].

Під *фразеологізмами з компонентом-орнітонімом* розуміємо стійкі мовні утворення, до складу яких входять назви диких і свійських птахів. Вони функціонують як відтворені метафоричні, переважно експресивні мовні одиниці вторинного найменування. Фразеологізми, порівняно з лексичними одиницями, набагато експресивніші, оскільки мають образний або порівняльний характер.

У фразеологічному фонді французької мови фразеологізми з компонентом-орнітонімом (або орнітонімічні фразеологічні одиниці, фразеологізми / фразеологічні одиниці з орнітонімічним компонентом) посідають важливе місце, адже найменування птахів є одним із найдавніших пластів лексики. Крім того, такі фразеологізми відбивають культуру, традиції, історію, побут та світогляд французького народу.

Фразеологізми з компонентом-орнітонімом сформувалися на основі низки ознак, які виникли на підставі поведінкових звичок людини та фізіологічних особливостей птахів. Крім того, фразеологізми з компонентом-орнітонімом відіграють помітну роль в акті комунікації, оскільки орнітоніми наділені культурними конотаціями, формування яких зумовлене функціями даних слів або словосполучень в житті носіїв французької мови, в релігії, міфології, фольклорі, а також характеристиками та образами, власне, реальних птахів та асоціаціями, які вони викликають.

Зауважимо, що найменування птахів у різних мовах містять різні їх характеристики, а також викликають різні асоціації. Це свідчить про індивідуальність образного мислення окремого народу, а також про відмінності в ціннісній картині світу різних етносів. Так можна стверджувати, що орнітоніми є складовими елементами як культури, так і мови.

Територія поширення тих чи інших птахів впливає на частотність вживання назв у складі фразеологізмів і варіації їх конотативного значення.

Ще В. Телія зазначала, що «в основі мовної метафори лежать об'єктивовані асоціативні зв'язки, які відбиваються в конотативних ознаках, що несуть відомості або про практичний досвід конкретної мовної спільноти, або про її культурно-історичне значення» [4, с. 53].

Людство тисячоліттями перебувало в нерозривному зв'язку з птахами. Спостерігаючи за поведінкою, характером, звичками і способом життя різних птахів, люди почали переносити на себе їхні риси й характеристики. Значна кількість назв птахів стали символічними метафорами й відображають різні аспекти людського характеру й поведінки.

Таким чином, людина обирає для порівнянь птахів, вигляд, звички та спосіб життя яких асоціюються з певними рисами людської поведінки, зовнішності.

У французькій мові чимало прикладів використання фразеологізмів із компонентом-орнітонімом для яскравого описування типових рис людського характеру.

Потенційно, для опису людини чи її поведінки може бути використана назва будь-якого орнітоніма, однак практично коло птахів обмежується переважно тими, з якими людина частіше контактує.

Фразеологізми з компонентом-орнітонімом окреслюють як позитивні, так і негативні риси характеру людей. Згідно з цим, у фразеологізмах із компонентом-орнітонімом французької мови виявлено такі позитивні риси характеру:

щирість: *franc comme un merle* – серце на долоні (бути відвертим, щирим);

талановитість: *avoir le gosier d'un rossignol* – мати прекрасний голос; *siffler comme un merle* – добре свистіти;

працьовитість: розм. заст. *aller de cul et de tête comme une corneille qui abat les noix* – із шкури лізти (дуже важко працювати, дуже старатися).

Серед негативних рис характеру виокремили:

зверхність: *se croire un aigle* – вважати себе вище всіх (наявність особливих, вищих якостей порівняно з ким-, чим-небудь);

самітницький спосіб життя: *c'est un hibou* – бути відлюдником (жити самітно або триматися осторонь від інших людей); *demeurer [vivre] en hibou* – жити на самоті; *faire le hibou* – цуратися людей;

нахабність: *effronté comme un moineau* – нахабний як горобець (який діє зухвало, безцеремонно);

легковажність, несерйозність: *atoueux comme un moineau* – непостійний, вітряний як горобець (непостійна, нерозсудлива, поверхова людина);

удаваність: *c'est la corneille d'Esopé* – ворона в павиному пір'ї / убрався в жупан – і дума, що пан (про того, хто даремно видає себе за більш значну людину, ніж є насправді);

боязливість: *faire l'autruche* – ховати голову в пісок (уникати небезпеки, тікати від неї);

бездіяльність, лінощі, небажання працювати: *bayer aux corneilles* – ворон (галок) лічити (нічого не робити, не працювати, ледарювати); *regarder voler les hirondelles* – гави ловити;

злодійство: *la pie voleuse* – сорока-крадійка; *voleur comme une pie* – злодійкуватий; арг. *plumer un pigeon* – обікрасти простака;

балакучість: *bavard comme une pie (borgne)* – балакучий як сорока; *bavarder [babiller, jacasser, jaser] comme une pie (borgne)*, *[jaser comme un merle]* – надмірно балакати; *parler comme un perroquet* – базікати як папуга;

сварливість: *pie grièche* – сварлива жінка;

пихатість: *se parer des plumes du paon* – чванитися, гордитися своєю перевагою в чомусь; *être vaniteux comme un paon* – бути чванливим як павич; *faire le paon* – задрити ніс, хвалитися; *c'est un paon qui se mire dans sa queue* – він милується собою як павич своїм хвостом; *fier comme un paon* – зарозумілий, пихатий як індик; *glorieux / orgueilleux comme un paon* – важливий як павич.

Для опису рис людини нерідко зустрічаються і фразеологізми з двома орнітонімами, які порівнюються, наприклад: *geai paré des plumes du paon* – ворона в павиному пір'ї (фразеологізм позначає людину, яка прагне здаватися кращою, ніж є насправді).

Негативна характеристика розумової діяльності людини теж може реалізовуватися у фразеологізмах із досліджуваними орнітонімами, наприклад: *ce n'est pas un aigle* – зірок з неба не хапати (не відзначитися особливими здібностями, розумом); *cervelle de moineau* – курячі мізки (нерозумний, нетямущий); *faire la grue* – бути дурепою; *rossignol d'Arcadie* – осел.

Встановлено, що однією з важливих ознак фразеологічної системи з використанням паралелі в пташиному світі є те, що здебільшого її одиниці характеризують негативні риси людини. Це можна пояснити тим, що людина має більш гостру емоційну й мовленнєво-мисленнєву реакцію саме на негативні явища.

Людина упродовж віків співіснувала із представниками орнітонімічного світу, спостерігала за їхньою поведінкою та зовнішнім виглядом, тому цілком природним є намагання пояснити поведінку, охарактеризувати емоційний стан та почуття, описати зовнішність через порівняння собі подібних із орнітонімічним світом, наприклад: *yeux, regard d'aigle* – проникливий погляд (якому властива проникливість, здатність швидко помічати що-небудь); *les yeux de hibou* – очі як у сови (великі та опуклі очі); *regard de pie voleuse* – погляд сороки-кравдїйки; прост. *œil à la caille* – опухле око; *bec d'aigle [de faucon]* – орлиний ніс (тонкий з горбинкою ніс); *nez en bec de perroquet [nez de perroquet, bec de perroquet]* – ніс із горбинкою; *maigre comme un coucou* – самі кістки та шкіра; *gras [rond] comme une caille* – пухкий, товстенький; арго *miroir à grues* – вродливий хлопець; *épouvantail à moineaux* – гороб'яче страшило (смішно вдягнена людина).

Емоційний стан людини передають наступні фразеологізми з компонентом-орнітонімом: *triste comme un hibou* – сумний, надутий (який має ображений, сердитий вигляд); *gai comme un pinson [un merle]* – дуже веселий.

Значення деяких фразеологізмів легко ідентифікувати через яскраву видову характеристику самого птаха, наприклад: *la grue* (журавель) часто стоїть на одному місці, що відображено у фразеологізмі: розм. *faire le pied de grue* – довго очікувати, стояти; *Lucas s'ennuie toujours à faire le pied de grue devant le Cap Horn, et les gens des pavillons voisins le regardent parfois à travers leurs rideaux* [11]. *Le cygne* (лебідь) має довгу шию, що представлено у фразеологізмі *cou de cygne* – лебедина шия. Цей фразеологізм, як правило, вживається стосовно жінок й означає струнку білосніжну «горду» шию, подібну до шиї лебедя, наприклад: *Elle avait un cou de cygne, des yeux de chatte, un regard d'aigle, une taille de guêpe, des jambes de gazelle, un tempérament de lion, un caractère de chien. Pourtant, ce n'était qu'une femme* [11]. Крім того, за кольором оперення птахів у французькій мові наявні такі фразеологізми: *noir comme un corbeau* –

чорний як смола: *Le soleil, qui l'avait frappé toute la journée, lui avait rendu le visage noir comme un corbeau*; *Une grande femme aux cheveux noir corbeau* [7]; *bleu corbeau* – блакитні відблиски оперення: *Des cheveux bleu corbeau* [7]; *blanc comme un cygne* – білий як лебідь (що говорить про зовнішній вигляд людини, зокрема про шкіру, бороду або волосся): *Beau vieillard blanc comme un cygne* [7]. Яскравий, насичений колір передає фразеологізм із орнітонімом *perroquet* (папуга), наприклад: *couleur vert perroquet / couleur de perroquet / vert-perroquet*: *Au milieu d'un grand mur blanc, il y avait une persienne peinte en vert-perroquet*. «*Quel choix de couleurs voyantes ont ces maraudeurs de provinciaux!*»; *En voici un autre, habillé de vert celui-là, d'un vert de perroquet qui aurait vécu trois cents ans* [7].

Фразеологізми із компонентом-орнітонімом також можуть передавати дії, заняття особи, наприклад: *mettre un grain de sel sur la queue d'un moineau* – зробити неможливе; *manger comme un moineau* – клювати як горобець (їсти дуже мало); прост. *faire la grue* – розпусничати; канад. *avoir une corneille à plumer avec qn* – мати справу з кимось; *trouver la pie au nid* – зробити незвичайне відкриття; *faire oeuvre pie* – зробити корисну справу; *prendre [trouver] l'oiseau [la pie] au nid* – застати когось вдома; *chercher la pie au nid* – шукати щастя; *s'éveiller [se lever] au chant de l'alouette* – вставати з першими півнями; прост. *être le pigeon* – пошитися в дурні.

У французькій мові більшість орнітонімів характеризуються семантичним розмаїттям. Наприклад, із лексемою *cygne* (лебідь) знаходимо фразеологізм на позначення визначного витвору мистецтва, останнього вияву таланту або здібностей: *chant du cygne* – лебедина пісня.

Зауважимо, що орнітонім *cygne* у складі французьких ідіом (le cygne + nom de lieu) вживається для найменування відомих письменників, поетів, композиторів тощо, наприклад: *le cygne de Mantoue (Virgile)*; *le cygne de Méonie (Homère)*; *le cygne de Thèbes ou de Dirce (Pindare)*; *le cygne de Cambrai (Fénelon)*.

Низка інших орнітонімів у складі ідіом позначають різні роди занять, трудової діяльності, наприклад: жарг. *hirondelle de carrefour* – жандарм; розм. заст. *hirondelle d'hiver* – 1) вуличний продавець каштанів (у Парижі); 2) сажотрус (у Парижі); арго *hirondelle de nuit [hirondelle à roulettes, du trottoir]* – постовий, черговий поліцейський на велосипеді; *hirondelle de théâtre* – молода актриса, яка грає на гастролях; жарг. *aigle blanc* – ватажок злочинської зграї; приміщення: *nid de hiboux* – старий покинутий будинок; страви: *fromage à la pie* – сир з духмяними травами; *alouette sans tête* – фарширований рулет; *soupe à perroquet* – скибка хліба змочена у вині; одяг: *habit à queue de pie* – довгий одяг, фрак; кольори: *gris tourterelle* – сіро-блакитний, сизий колір; *noir comme geai* – чорний як смола.

Ідіоми *mon (petit) pigeon* – мій милий; *ma petite caille* – миленький, мила, дорога вживаються при зверненні до дорогих людей, наприклад: *Et quant à votre fameuse Mme Alfieri, mon... petit pigeon, peut-être qu'elle vaut mieux que toute la maison ensemble* [7].

Окрім фразеологізмів, орнітоніми наявні і в крилатих висловах, афоризмах, приказках, прислів'ях, наприклад: *deux moineaux sur un épi ne sont pas longtemps amis* – два коти в одному мішку не помиряться (про людей, які не можуть жити разом); *moineau à la main vaut mieux que grue qui vole [mieux vaut moineau en cage que poule d'eau qui nage; un oiseau dans la main vaut mieux que deux dans la haie]* – краще синиця в руках,

ніж журавель у небі (радіти з того, що людина має на даний момент, вміти насолоджуватися цим); *Maître Gonin est mort, le monde n'est plus grue* – нема дурних (уживається для вираження відмови, незгоди кого-небудь щось робити; хто-небудь не такий наївний, некітливий, як можна було б сподіватися); *une hironnelle ne fait pas le printemps* – одна ластівка весни не робить (окремі ознаки, прикмети і явища не свідчать про його виникнення або існування насправді); *si le ciel tombait, il y aurait bien des alouettes prises* – ех, якби та якби та в роті вирости гриби; *corbeau contre corbeau ne se crèvent jamais les yeux* – ворон ворону око не виклює (кажуть про людей, що об'єднані спільним походженням та інтересами і тому покривають одне одного, а отже, ніколи не завдають шкоди один одному); *nourris un corbeau, il te crèvera l'oeil* – скільки вовка не годуй, він все одно в ліс дивиться; *à merle soûl cerises sont amères* – ситому і мед не солодкий; *faute de grives on mange des merles* – на безриб'ї і рак риба; *il ne faut pas laisser de semer par crainte des geons* – вовків боятися – в ліс не ходити; *les étourneaux sont maigres parce qu'ils vont en troupe* – свої справи треба робити без зайвого шуму; *attendre que les alouettes tombent toutes rôties* – розраховувати на все готове.

У зв'язку з викладеним вище, очевидно, що частотність вживання орнітонімів у фразеологізмах вказує на популярність певних назв птахів у мовленні і свідчить про їх важливість у лексичній системі французької мови.

Таким чином, зібраний і проаналізований фактичний матеріал засвідчив, що серед назв диких птахів найчастотнішими у складі фразеологізмів французької мови є такі орнітоніми, як: *aigle, alouette, caille, corbeau, corneille, coucou, cygne, geai, grue, hibou, hironnelle, merle, moineau, paon, pie, pigeon, perroquet* тощо.

Поодиноким вживанням у складі фразеологізмів спостерігається у таких орнітонімів: *autruche, bouvreuil, canari, chouette, étourneau, pinson, rossignol, tourterelle* тощо.

Крім того, зафіксовано низку назв диких птахів з якими не знайдено фразеологізмів, наприклад: *autour, choucas, colibri, cormoran, courlis, effraie, freux, goéland, héron, mésange, milan, rouge-gorge, rouge-queue, tétras* тощо.

Висновки. У підсумку зазначимо, що фразеологізми з компонентом-орнітонімом є безцінною і невичерпною скарбницею народної мудрості та досвіду, результатом багатотисячолітнього спостереження та узагальнення різних поколінь людей. З'ясовано, що орнітоніми репрезентують місце людини у світобудові. Це підтверджує еволюційний шлях культури від етапу зооцентризму до антропоцентризму, адже відповідно до нього орнітонім виступає образним фундаментом для утворення фразеологізмів із характерною культурною семантикою.

Встановлено, що семантика орнітонімів визначає зміст метафоричних зворотів, які репрезентують зовнішній вигляд, фізичний стан, інтелект, риси характеру, емоції, соціальний або професійний статус людини. Також прослідковано, що орнітоніми як компоненти французьких фразеологізмів часто входять до складу прислів'їв, приказок.

Дослідження показало кількісну нерівномірність представленості диких птахів у французьких фразеологізмах із компонентом-орнітонімом, що демонструє різну значущість того чи іншого виду птахів для національної свідомості, що, певне, можна пояснити різним ступенем «близькості» птахів і людини.

Перспективою наступних наукових досліджень є простеження тенденцій використання фразеологізмів із компонентом-орнітонімом у художніх творах французької мови.

Література:

- Басиров Ш. П. Метафоричні моделі орнітонімів у різноструктурних мовах. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. Вип. 1. С. 18–22.
- Івасишина Т. А., Дем'яненко Н. Б. Фразеологічні одиниці з лексемами-назвами птахів у польській, французькій та українській мовах у синхронічному аспекті. *Вісник науки та освіти. Серія Філологія*. 2023. Том 12 (18). С. 102–115.
- Дробаха Л. В. Національно-культурна специфіка назв птахів в українській та німецькій мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2009. 20 с.
- Коваленко Н. Д. Орнітонім «індик» як компонент фразем діалектного мовлення. *Філологічний часопис*. 2019. Вип. 1. С. 52–58.
- Венгренивська М. А., Венгреновська Г. Ф., Оратовський Т. Б. Українсько-французький і французько-український фразеологічний словник: близько 12 000 фразеологічних одиниць. Київ: Генеза, 2000. 276 с.
- Ashraf M., Miannay D. *Dictionnaire des expressions idiomatiques françaises*. Paris: Librairie Générale Française, 1995. 414 p.
- Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales. URL: <https://www.cnrtl.fr/definition/>
- Dictionnaire d'expressions idiomatiques. URL: https://www.cnrtl.fr/dictionnaires/expressions_idiomatiques/index.php
- Kogout V. *Dictionnaire des expressions idiomatiques françaises*. Антологія, 2021. 208 с.
- Lafleur B. *Dictionnaire des locutions idiomatiques françaises*. Paris: Duculot, 1991. 669 p.
- Lingvo. URL: <https://www.lingvolive.com>
- Rey A., Chantreau S. *Dictionnaire d'expressions et locutions*. Paris: Le Robert, 2003. 1086 p.
- Удовиченко Г. М. *Фразеологічний словник української мови*. Київ: Вища школа, 1984. Т. 1: А–М. 304 с. Т. 2: Н–Я. 384 с.
- Дудик П. С. *Стилістика української мови: навч. посіб.* Київ: Академія, 2005. 368 с.

Nikolaiesku E. Phraseological units with the ornithonym component in the modern French language (on the example of the names of wild birds)

Summary. The article is devoted to the study of the semantics of phraseological units with the ornithonym component in the modern French language. The material of the research was phraseological units with the names of wild birds, selected by the method of continuous sampling from lexicographic sources.

It was found that ornithonyms in the French language belong to productive lexemes, are characterized by semantic diversity, according to this, phraseological units with the ornithonym component are quite common. They are an invaluable and inexhaustible treasury of folk wisdom and experience, the result of centuries-old observations and generalizations of different generations of people.

It was established that it is in the composition of phraseological units that ornithonyms fully reveal their semantics and represent the cultural specificity of the worldview of the French people.

It was found that the figurative transference of birds to the human body in order to indicate its various features is characteristic of the French phraseological system. For the most part, these transfers are used to indicate the psycho-emotional and physiological states of a person, his characteristics. As

a rule, the metaphorical process is based on associations arising from human experience.

It has been established that the properties of ornithonyms aptly describe the multifaceted traits of a person's character, both positive: sincerity, talent, hardworking, and negative: arrogance, reclusive lifestyle, arrogance, frivolity, frivolity, pretense, cowardice, inactivity, thievery, talkativeness, grumpiness, arrogance.

It was found that the meaning of some phraseological units is easy to identify due to the vivid species characteristic of the bird itself. Phraseological units with the ornithonym component also convey actions; denote different kinds of occupations, work activities, premises, dishes, clothes, colors; are used when addressing dear people. In addition,

ornithonyms are also found in catchphrases, aphorisms, sayings, and proverbs.

It was revealed that one of the important features of the phraseological system using parallelism in the bird world is that its units mostly characterize negative human traits, processes, phenomena and facts.

The study also revealed the quantitative unevenness of the representation of wild birds in French phraseological units with the ornithonym component, which demonstrates the different significance of one or another species of birds for the national consciousness.

Key words: ornithonym, phraseological units, idiom, phraseological units with the ornithonym component, semantics, connotative meaning, French language.

*Прохоров М. Г.,**кандидат політичних наук,**асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

АЛЮЗИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ СПОТІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню алюзивного потенціалу англійськомовних політичних спотів. У статті надається визначення поняття «політичний спот», характеризуються його ознаки як виду гібридної комунікації, визначаються причини та джерела його алюзивності. У статті відбувається також аналіз засобів актуалізації алюзивності в англійськомовних політичних спотах.

Політичний спот є окремим видом політичної реклами, спрямованої на агітацію за кандидата на певну політичну посаду або його негативне представлення на користь політичного опонента. Політичний спот є полімодальним видом комунікації, який має гібридний характер, що актуалізується у поєднанні ознак політичної та рекламної комунікації. Адресатна спрямованість політичного споту, його комунікативно-прагматичне призначення, що полягає у формуванні ціннісних уявлень про політичних діячів задля їх підтримки або дискредитації, пояснює його діалогічний характер та причини появи інтертекстуальних зв'язків, які існують у ньому.

Інтертекстуальність англійськомовних політичних спотів актуалізується алюзіями, що експлікують спільні знання учасників комунікації та образи політичних спотів. Джерелами походження алюзій є художня література, кінофільми, біблійні сюжети та персонажі, політичні й історичні події та особи, меми. Подібні алюзії вживаються у політичних спотах переважно для негативного та карикатурного представлення політичних опонентів, що сприяє формуванню позитивних уявлень про політиків, на користь яких створено політичні споти. Їх підтримка здійснюється також шляхом контрастного представлення політичним опонентам.

Реалізація алюзії здійснюється у англійськомовних спотах за допомогою лексичних засобів номінації та фраз, що експліцитно та імпліцитно характеризують політичних діячів. Велику роль у створенні та протиставленні їх образів відіграють і полімодальні алюзії, сформовані за допомогою аудіо- та відеозасобів політичних спотів. Подібні алюзії можуть поєднуватися із полімодальними метафорами, а також іншими засобами, що сприяють експресивності та запам'ятовуванню образів і сюжетів політичних спотів.

Ключові слова: алюзія, англійська мова, вербальні засоби, інтертекстуальність, образ, політичний спот.

Постановка проблеми. Політична комунікація займає одне із провідних місць серед інших видів інституційного спілкування в сучасних суспільствах. Інтенсивність досліджень політичної комунікації можна пояснити не тільки її популярністю та важливістю для вирішення нагальних соціально-політичних проблем, але й варіативністю у жанровому плані, тематиці, наборі мовних засобів, що вживаються в ній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на велику кількість досліджень політичної комунікації [1–4], недостатньо вивченою є політична реклама, актуалізована зокрема таким популярним нині жанром, як політичний спот. **Метою** статті є аналіз алюзивного потенціалу англійськомовного політичного споту, а **завданнями** її є надання загальної характеристики політичного споту як жанру комунікації, з'ясування його конститутивних ознак, визначення поняття «алюзія», пояснення причин алюзивності та встановлення джерел і засобів її актуалізації в англійськомовному політичному споті.

Виклад основного матеріалу. Політичний спот є різновидом політичної реклами, покликаної виступати засобом агітації за певного кандидата на політичну посаду, що передбачає формування позитивних уявлень про нього, його програму, його дії, а також негативне представлення його опонента або опонентів. Зауважимо, що політичний спот, який з'явився у середині ХХ століття у США, зазнав значних змін, позначених трансформаціями від простого сюжету та тексту, що супроводжував його у телевізійному ролик, до складного за змістом, структурою та формою рекламного твору, який транслюється нині за допомогою телебачення та мережі Інтернет.

Конститутивною ознакою будь-якого політичного споту є його гібридний характер, що виявляється не тільки у його полімодальності, але й у поєднанні ознак політичної та рекламної комунікації. Як і комерційна реклама, політична реклама та політичний спот як її різновид, покликані рекламувати політичного діяча, його дії та програми, імпліцитно закликаючи масового адресата до певного типу політичної поведінки та дій.

Специфіка політичного споту як виду політичної реклами полягає в тому, що рекламується не товар або послуги, а власне політичний діяч і потенційна політична (електоральна) подія. При цьому політичні діячі, їх діяльність, можуть характеризуватися негативно, що фактично сприяє популяризації їх опонентів.

Як і будь-який рекламний текст, текст політичного споту має яскраво виражений інтертекстуальний і діалогічний характер, який підсилюється за рахунок специфіки каналів комунікації, за допомогою яких він поширюється. Телевізійний текст, за словами Дж. Фіске, має «нецільні мережі, а глядачі впливають на його конструювання не тільки за допомогою свого матеріального соціального існування, але й за допомогою досвіду взаємодії з текстами певної культури, які просочуються до цільового телевізійного тексту» [5, с. 118]. Причиною діалогічності є звернення до масового адресата у політичному споті. Інтертекстуальні характеристики роблять його більш привабливим і цікавим

для адресата, сприяють активізації його уваги до проблематики, сюжету та образів політичного споту, формуванню ціннісних уявлень про того чи іншого кандидата на політичну посаду.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив з'ясувати, що одним із засобів актуалізації інтертекстуальності у політичних спотах виступають алюзії. Зауважимо, що під алюзією ми розуміємо «посилання, натяк на певний літературний, історичний, міфологічний або будь-який інший факт або інформацію, зазвичай відому більшості представників певної нації, народу, лінгвокультурної спільноти» [6, с. 8].

Алюзія в тексті політичного споту маркована, як правило, імпліцитно. Для її успішного декодування адресат повинен володіти достатнім рівнем інтертекстуальної компетенції. Значимо також, що алюзія використовується в політичних спотах переважно з метою дискредитації політичних опонентів, вона сприяє створенню їх яскравого негативного образу.

Джерела алюзії англійських текстів політичних спотів є вельми різномірними. Це й уривки з фільмів, серіалів, образів і фраз із художньої літератури та ін. Розглянемо наступний приклад із ролика «It's Game of Thrones Down There»:

Chris Christie: I've seen this. It may not, you know, be the most popular thing within my party to be criticizing the Republican Congress, but it needs to be done. I mean, it's a joke down there. And now they're having this 'Game of Thrones' thing and we're gonna put off an election for another couple of weeks [7].

Вищенаведений уривок містить алюзію до всесвітньо відомого популярного американського телесеріалу «Гра престолів». Центральна сюжетна лінія серіалу – боротьба за трон вигаданої держави «Сім королівств», пов'язана із великою кількістю двірських інтриг і вбивств. У ролику кандидат у президенти США 2016 року Кріс Крісті називає «Грою престолів» боротьбу республіканців на посаду Спікера Палати представників парламенту країни. Тим самим кандидат виражає своє незадоволення розколом Республіканської партії, внаслідок якої лідер її більшості Кевін Маккарті несподівано зняв свою кандидатуру на виборах Спікера.

Вищенаведений уривок містить алюзію, що реалізується за допомогою вербальних засобів. Частіше, ніж вербальна алюзія, у політичних спотах вживається полімодальна алюзія. Приклад подібної алюзії зустрічаємо в політичному споті «Dr. No» кандидата в президенти США 2008 року Джона МакКейна, спрямованого проти його конкурента Барака Обами:

[Barack Obama Is Dr. No] [No To Drilling Offshore Oil]

Barack Obama (voiceover): Offshore drilling would not lower gas prices today. [No To A Gas Tax Holiday]

B.O. (voiceover): I think John McCain's proposal for a three-month tax holiday is a bad idea. [No To Innovation] [No To The Electric Car]

B.O. (voiceover): In this campaign, John McCain's offering the same old gimmicks.

[No To Clean, Safe, Nuclear Energy]

B.O. (voiceover): I start off with the premise that nuclear energy is not optimal, so I am not a nuclear energy proponent.

[Barack Obama Truly Is The Dr. No of Energy Security]

[Paid for by John McCain 2008] [8].

Спот містить полімодальну алюзію до першого фільму про британського суперагента Джеймса Бонда «Доктора Ноу», що реалізується за допомогою номінації Dr. No, а також фону та саундтреку, який нагадує про «бондіану». За допомогою

алюзії до фільму Барак Обама зазнає критики за те, що постійно говорить «ні» енергетичній безпеці.

Для кращого розуміння змісту ролика глядачу необхідно володіти фоновими знаннями про те, що Доктор Ноу – головний злодій фільму, який втратив руку через те, що неправильно поведився з радіацією. Алюзія надає можливість представити Барака Обаму злодієм, який раніше чи пізніше поплатиться за своє зневажливе ставлення до енергетичної небезпеки. Алюзія слугує засобом створення комічного ефекту у визначеному політичному споті, збагачуючи про цьому його зміст.

Значимо, що алюзія, яка застосовується у політичних спотах США, дуже часто сприяє негативному представленню конкурентів. Так, спот «Рееер» кандидата в Сенат США від Айови Брюса Брейлі містить полімодальну алюзію до ролика «Squeal», в якому показуються свині та чується їх вереск. Подібна алюзія спрямована на дискредитацію конкурентки Брюса Брейлі Джоні Ернст:

We've all heard the one about pigs squealing, but when Joni Ernst had the chance to do something in Iowa, we didn't hear a peep. In the State Senate Ernst never sponsored a bill to cut pork, never wrote one measure to slash spending. <...> Joni Ernst's ads are hard to forget, but her record just doesn't cut it [9].

Комічний ефект у споті Б. Брейлі досягається також за допомогою полімодальної метафори «Дж. Ернст – ципля», що реалізується за допомогою іменника *peer*, зображення ципля та звукового супроводження у вигляді циплячого писку. Каламбур *to cut pork*, що використовується в тексті вперше, стає надалі основою нового каламбура: *her record just doesn't cut it (to cut it (inform). – to be satisfactory or successful [10, с. 87] – вона просто не тягне*. Подібні засоби сприяють експресивності та запам'ятовуванню змісту політичного споту, створенню яскравого образу політика, представленого у споті.

Одним із джерел алюзії в політичних спотах є історичні особистості, явища та події. Так, в політичному споті «Eddie Izzard – Brilliant Britain» (2010 р.), створеному за замовленням Лейбористської партії Великобританії, скерованому проти Консервативної партії, англійський стендап-комік та драматичний актор Е. Іззард попереджує глядачів, що Торі – є «дідьми» сімдесят першого прем'єр-міністра Великобританії Маргарет Тетчер, саме тому від них не слід чекати нічого хорошого:

Remember, these people are Thatcher's children! She's still an icon to them! It's Thatcher! Be afraid, be very afraid! They'd take us back to 3 million unemployed, 15% interest rates, tax cuts for the rich, fox hunting and the feudal system given half a chance [11].

Через загальну негативну тональність ролику ім'я М. Тетчер наділяється негативною конотацією. Окличні речення «It's Thatcher! Be afraid! Be afraid, be afraid!» вказують на іронічне ставлення Е. Іззарда до «Залізної леді».

Приклад алюзії до історичної події міститься в споті «Protect America» (2015 р.):

[Governor Chris Christie] President Obama gave away the store to the Iranians, to a group of people who since 1979 have been chanting, "Death to America". This was negotiated so badly that you wouldn't let this President buy a car for you at a car dealership.

["Christie Says Obama 'Lied' to America About Iran Deal." – Bloomberg.com, 7/15/15] Now, he's lying to the American people about how the deal's gonna work.

I would've walked away from the table.

That's what Ronald Reagan did when he walked away from Mikhail Gorbachev in Reykjavik [12].

Ролік містить алюзію до історичної події – зустрічі Р. Рейгана та М. Горбачова в Рейкьявіку 1986 року. Каменем спотикання на зустрічі стала американська програма «Стратегічна оборонна ініціатива» (COI) або «Зоряні війни», метою якої було створено широкомасштабної системи протиракетної оборони з елементами космічного базування [13, с. 644]. Коли Р. Рейгану запропонували підписати угоду про відмову від програми COI, він встав зі столу перемовин і вийшов із залу. В споті президент США Б. Обама критикується за дуже м'яку стратегію стосовно ядерної угоди з Іраном. За допомогою алюзії на зустріч двох світових лідерів підкреслюється, що США повинні проводити більш жорстоку політику стосовно Ірану.

Джерелом алюзії політичних спотів є художня література, головним чином, фантастика та чарівні казки. Розглянемо наступний приклад із політичного споту «*Bentley Got the Blues*» (2014 р.) [14], який зокрема містить фразу *Emperor Bentley has no clothes*. У роліку міститься алюзія на казку Г. Х. Андресена «Нове плаття короля» [15], в якій король пошив плаття у шахраїв, що є нібито невидимим для дурнів.

Алюзія на казку та її ключову фразу «*А король-то голый!*» у політичному споті критикується рішення кандидата в губернатори Алабами у 2014 році Р. Бенглі ввести програму безкоштовного медичного страхування «Medicaid» в Алабамі. Мається на увазі, що за риторикою Р. Бенглі не стоїть нічого, окрім бажання «рати здоров'ям і життями населення Алабами» [16, с. 94]. Алюзія підкріплюється при цьому візуальним образом – достатньо непривабливим карикатурним зображенням Р. Бенглі.

Хотілось би зауважити, що біблійні та міфологічні алюзії не є типовими загалом для текстів політичних спотів. Нами був зафіксований лише один політичний спот із використанням алюзії на біблійний сюжет. Визначений спот із назвою «*The One*» [17] було підготовлено командою кандидата від Республіканської партії Джона Маккейна напередодні президентських виборів 2008 року в США. Основою споту є також полімодальна метафора «Барак Обама – пророк Моїсей». Як і алюзія, метафора скерована на комічну репрезентацію політичного опонента:

Crowd: *Obama! Obama!*

Voiceover: *It should be known that in 2008, the world will be blessed. They will call him The One.*

Voiceover: *And he has anointed himself ready to carry the burden of the One. To quote Barack Obama! Obama!*

Voiceover: *Can you see the light?*

Barack Obama: *A light will shine down... from somewhere. And it will light upon you. You will experience an epiphany, and you will say to yourself, 'I have to vote for Barack!'*

Voiceover (male): *And the world shall receive his blessings.*

Barack Obama: *This was the moment when the rise of the ocean began to slow, and our planet began to heal.*

Voiceover (male): *Barack Obama may be the one. But is he ready to lead?*

TO LEAD? No [17].

У споті політичний суперник Дж. Маккейна – кандидат від Демократичної партії Барак Обама – представлений таким, що вважає себе всемогутнім месією, але на практиці є не готовим

керувати країною, на що вказує остання фраза, показана на екрані в кінці споту.

Новим трендом є використання в політичних спотах алюзій до Інтернет-мемів. Один із таких спотів має назву «*We need a great leader now!*» (2015 р.) [18]. Спот, створений на підтримку Дональда Трампа, побудований на візуальному контрастному протиставленні кадрів, що зображають військові навчання терористів ІГІЛ, місце терористичних атак у Парижі, уламки російського літака після теракту над Синаєм а, з іншого боку, кадрів із розважального відео BuzzFeed за участю Барака Обама. Після контрастних кадрів на чорному фоні з'являється надпис *IT IS TIME FOR SERIOUS LEADERSHIP*.

Надпис супроводжується аудіозаписом, що об'єднує у єдиний вираз фрази: фразу-мем *Thanks, Obama* та фразу *A bunch of killers with good social media*, яку також закінчує фраза *Thanks, Obama*. Таким чином, в споті Дональда Трампа за допомогою мемів формується негативний образ Барака Обама як шоумена, що несерйозно ставиться до проблеми світового тероризму. У політичному споті фактично вказується, що на зміну Барак Обама повинен прийти серйозний лідер в особі Дональда Трампа. Оскільки меми користуються великою популярністю серед молоді, можливо припустити, що їх використання в політичній рекламі спрямовано на привернення уваги та залучення до підтримки Дональда Трампа молоді.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, політичний спот є видом політичної реклами, метою створення якої є агітація за обрання певного кандидата на політичну посаду, що передбачає не тільки його позитивне представлення, але й негативне представлення його опонентів. Характеристикою англійськомовних політичних спотів є інтертекстуальність, що виявляється зокрема в алюзивності. Джерелами алюзії англійськомовних політичних спотів є тексти художньої літератури, кінофільми, біблійні сюжети, політичні та історичні події, меми. Алюзії англійськомовних спотів виражені не тільки вербально, власне за допомогою лексичних засобів і фраз, що виступають засобами характеристики політичних суб'єктів, але й полімодальними, актуалізованими візуальними та аудіовізуальними засобами. **Перспективи подальших досліджень** пов'язуємо з вивченням інших засобів актуалізації інтертекстуальності англійськомовних політичних спотів.

Література:

1. Вусик Г. М. Сучасний політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. Т. 2. № 12. С. 213–217.
2. Клименко І. Теоретичні засади лінгвістичного аналізу політичного дискурсу. *Лінгвістичні студії: збірник наукових праць Української преси*. 2009. Т. 19. С. 182–186.
3. Куш Е. О. Дейктичні засоби вираження етнічних упереджень в англійськомовному дискурсі британських і американських політиків. *Південний архів (філологічні науки)*. 2018. Т. 2. № 72. С. 53–56.
4. Zhykharieva O., Kushch E., Stavtseva V. Suggestive potential of Franklin D. Roosevelt's presidential speech 'Annual Address to the US Congress'. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. № 37. P. 116–124.
5. Fiske J. *Television Culture / 2-nd ed.* London & New York: Routledge, 2011. 358 p.
6. Leppihalme R. *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Cleve don: Multilingual MattersLtd, 1997. 195 p.
7. It's Games of Thrones Down There. 2015. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VbKH6hZW> (дата звернення 9.09.2024).

8. DrNo.2008.URL:[http://www.youtube.com/watch?v=a3Zy50Dy6Zk\(-дата звернення 9.09.2024\)](http://www.youtube.com/watch?v=a3Zy50Dy6Zk(-дата звернення 9.09.2024)).
9. Рееп. 2014. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=b3lwSSTEv\(дата звернення 9.09.2024\)](https://www.youtube.com/watch?v=b3lwSSTEv(дата звернення 9.09.2024)).
10. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / 18-th ed. Oxford : Oxford University Press, 2018. 659 p.
11. Eddie Izzard – Brilliant Britain. 2010. URL : [http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/election_2010/8625589.stm\(дата звернення 10.09.2024\)](http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/election_2010/8625589.stm(дата звернення 10.09.2024)).
12. Protect America. 2015. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=CqdR6-5_EQ0\(дата звернення 10.09.2024\)](https://www.youtube.com/watch?v=CqdR6-5_EQ0(дата звернення 10.09.2024)).
13. Stone O., Kuznick P. The Untold History of the United States. N. Y. : Gallery Books, 2013. 784 p.
14. Bentley Got the Blues. 2014. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=SwzZ98cylvw\(дата звернення 10.09.2024\)](https://www.youtube.com/watch?v=SwzZ98cylvw(дата звернення 10.09.2024)).
15. Andersen H. Ch. The Emperor's New Clothes. New York : Clarion Books, 2014. 48 p.
16. West M. D. Air Wars: Television Advertising and Social Media in Election Campaigns, 1952–2016. Washington : CQ Press, 2022. 192 p.
17. The One. 2008. URL : [http://www.youtube.com/watch?v=mopkn-0lPzM8\(дата звернення 12.09.2024\)](http://www.youtube.com/watch?v=mopkn-0lPzM8(дата звернення 12.09.2024)).
18. We need a great leader now! 2015. URL : [https://www.instagram.com/p/-uAgXOGhV1/?taken-by=realdonaldtrump\(дата звернення 12.09.2024\)](https://www.instagram.com/p/-uAgXOGhV1/?taken-by=realdonaldtrump(дата звернення 12.09.2024)).

Prohorov M. Allusive potential of English-language political spots

Summary. The article is devoted to the study of allusive potential of English-language political spots. The notion of a political spot is defined in the article, its features as a type of a hybrid communication are characterized, reasons of emergence and sources of origin of its allusion are determined. Analysis of means of actualization of allusions in the English-language political spot is also carried out.

A political spot is a separate type of political advertising aimed at agitating for a certain political position or presenting a candidate for a political position negatively in favour of a political opponent. The political spot is a polymodal type of communication with a hybrid character, actualized by a combination of political and advertising communication features. Its communicative and pragmatic purpose lies in forming valuable ideas about politicians for the sake of their support or defamation. The targeted orientation of the political spot, its communicative and pragmatic purpose explains its dialogical nature and reasons of emergence of intertextual relations in it.

The intertextuality of English-language political spots is actualized by allusions that explicate common knowledge of the participants of communication and images of politicians. Sources of allusions are fiction, films, biblical plots and characters, political and historical events and personalities, as well as memes. Such allusions are used in political spots mainly for negative and caricatured representation of political opponents. It contributes to the formation of positive perceptions of politicians supported in political spots. Such politicians are also supported by contrasting and allusive representation of political opponents.

The allusion is actualized in English-language spots with the help of lexical means of designation of politicians and phrases that explicitly and implicitly characterize political figures. Polymodal allusions, formed with the help of audio and video means in political spots, also play an important role in creating and contrasting their images. Such allusions can be combined with polymodal metaphors, as well as other means that contribute to the expressiveness and memorability of images and plots of political spots.

Key words: allusion, the English language, verbal means, intertextuality, political spot.

Савчук Р. І.,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії та практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОСЕМІОТИЧНІ МАРКЕРИ ОПОВІДНИХ ІНСТАНЦІЙ В ЕКСТРАГОМОДІЄГЕТИЧНОМУ НАРАТИВІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ФРАНСУАЗИ САГАН « DES BLEUS À L'ÂME » («СИНЦІ НА ДУШІ»))

Анотація. У статті систематизовано та схарактеризовано найбільш виразні лінгвоаративні та лінгвосеміотичні механізми творення оповідної реальності у романі французької письменниці ХХ століття Франсуази Саган « Des bleus à l'âme » (Paris : Gallimard, 1972). Методологічним підґрунтям цієї студії є вивчення текстотвірної ролі певних знаково-мовних структур у всьому комплексі їхніх виявів у пропонованому творі французької авторки з погляду когнітивної (лінгво)нараторології, що постає сьогодні однією із міждисциплінарних інтерпретативних теорій художнього нарративу. У ході цієї розвідки на матеріалі розглядуваного роману було з'ясовано, що його наративний простір формується та форматується нараторами різних рівнів, один із яких міститься в оповіді, хоча й не є складником оповідуваних подій і/або дій, а інший – є зовнішніми по відношенню до дієгезису, світу своїх персонажів. Таке перехрещення та співіснування в одній спільній перспективі різнорівневих типів одного з основних наративних конститuentів художнього нарративу дозволило Франсуазі Саган перебрати на себе функції екстрагомодієгетичної нараторки, що оприявнює себе в неіснуючих діях і/або подіях із світу життя вигаданих персонажів. Ґрунтуючись на принципі металепису (у витлумаченні Жерара Женетта), така техніка творення художнього нарративу постає найбільш продуктивною індивідуально-авторською наративною програмою в конструюванні французькою авторкою художнього дискурсу, що характеризується особистісним і суб'єктивізованим модусом оповіді з позиції він / вона та Я-респондентів. У такому суб'єктивізованому модусі представлено здебільшого думки та переживання оповідної інстанції, що міститься поза дієгезисом, однак вона є присутньою в самій оповіді, про що свідчать знаково-мовні структури гомодієгетичності. Водночас її ліричні відступи, обрамлені у форму монологів-роздумів, не мають безпосереднього відношення до головних актантів оповіді. Крім того, виявлено, що в концептуальному плані значущими є саме внутрішні рефлексії гомодієгетичної нараторки, які формують суб'єктно-мовленнєвий план оповідної інстанції, що розгортається паралельно з персонажною мовленнєвою структурою.

Ключові слова: когнітивна (лінгво)нараторологія, художній нарратив, гомодієгетичний наратор, гетеродієгетичний наратор, металепис, трансгресія жанрів.

Постановка проблеми. Сучасні дослідження художнього дискурсу в питаннях його лінгвоаративного та семіотичного

творення виконуються, по-перше, завдяки застосуванню традиційного (у класичному витлумаченні) нараторологічного інструментарію для аналізу внутрішньотекстових механізмів функціонування елементів авторської свідомості, що опосередковано отримують вираження в основних конститuentах художнього нарративу. По-друге, у межах все більш затребуваної когнітивної (лінгво)нараторології, художній текст аналізується не з точки зору того, що в ньому представлено, а з погляду того, яким чином автор конструє і семіотизує навколишній світ, а також екстеріоризує власний чуттєвий досвід чи своє світосприйняття у категоріях художнього нарративу.

Конкретизуючи методику когнітивної (лінгво)нараторології як однієї із сучасних міждисциплінарних інтерпретативних теорій художнього нарративу, варто вказати на те, що саме вона дозволяє (ре)конструювати лінгвокогнітивні механізми мовного втілення наративних стратегій, технік, прийомів і тактик, що віддзеркалюють особливості авторського світосприйняття та світовідчуження, а також визначити (інтер)семіотичні ресурси полікодової множинності смислів у художньому нарративі, які має віднайти та зрозуміти читач. Власне вивчення текстотвірної ролі певних знаково-мовних структур у всьому комплексі їхніх виявів у художньому нарративі й уможливило дослідження особливостей авторського художнього мислення і/або шляхів осмислення ним оповідної і/або реальної дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спираючись на основні здобутки вітчизняної (Ф. Бацевич, І. Бехта, Я. Бистров, Л. Мацевко-Бекерська, І. Папуша) та зарубіжної (М. Bal, R. Baroni, M. Fludernik, D. Herman) нараторологічних шкіл, основними конститuentами художнього нарративу можна означити *оповідь*, яка постає втіленням усієї складної системи взаємовідношень між наратором, подіями і/або діями й персонажами, *наратор* як основна оповідна інстанція, що експліцитно / імпліцитно веде оповідь, а також *фокалізація* як внутрішній чинник організації художнього нарративу через призму розширення або навпаки звуження фокусу бачення.

Нагадаю при цьому, що наратор є не лише організаційною домінантою художнього нарративу, але й деякою ідеалізованою когнітивною моделлю, що вводить увесь ментальний простір оповіді [див. 1, с. 24–26].

Актуальність пропонованої статті можна визначити через загальну спрямованість когнітивної (лінгво)нараторології на розкриття специфіки категоризації та концептуалізації письмен-

ником чи поетом оповідної і/або реальної дійсності засобами художнього мовлення. Це дозволяє виявити характер взаємодії між мовою та художнім мисленням, простежити, яким чином у художньому наративі об'єктивуються авторські знання про навколишній світ і в який спосіб читач може наблизитися до їх розкриття та розуміння.

Постановка завдання. Художня проза французької письменниці ХХ ст. Франсуази Саган загалом та її роман «*Des bleus à l'âme*» («Синці на душі») зокрема як утілення авторських рефлексій становить показовий і дуже цікавий **об'єкт дослідження** з огляду на специфіку художнього мислення письменниці та способи осмислення буття людини у цьому художньому творі. Одним із першочергових завдань цієї студії є визначити, схарактеризувати та проаналізувати найбільш прикметні знаково-мовні структури, що свідчать про функціонування в романі «*Des bleus à l'âme*» нараторів різних рівнів (у витлумаченні Ж. Женетта), які в одних контекстах, не будучи невід'ємними атрибутами оповідуваних подій і/або дій, все-ж оприявнюють себе в оповіді, а в інших – навпаки, перебувають повністю поза ними, тобто є зовнішніми по відношенню до дієгезису, однак вибудовують Я-розповідь як особистісний простір свого буття, своїх відчуттів і переживань.

Виклад основного матеріалу. Однією зі стрижневих характеристик екстрагомодієгетичного наративу є те, що з позиції текстотвірних технік і тактик, ідеться про оповідь в оповіді, в якій лінгвонаративні плани гомодієгетичного наратора й персонажів розгортаються паралельно. Внаслідок того, що гомодієгетичний наратор є екстрадієгетичним, тобто таким, який міститься за межами дієгетичних подій а/або дій, він оприявнює себе та свої оцінки того, що відбувається з ним у реальному світі, але не світі дієгетичному – в якому функціонують власне персонажі. Екстрагомодієгетичний наратив, відтак, розгортається у двох площинах: у персонажній площині з десемантизованим гетеродієгетичним наратором, який вибудовує оповідь із позиції він / вона, та у площині гомодієгетичного наратора, що творить Я-розповідь.

Якщо спробувати визначити і схарактеризувати те, яким чином вибудований художній наратив у романі «*Des bleus à l'âme*», то відразу варто зазначити, що загалом в основі саганівських текстотвірних практик лежить *трансмодалізація* (у термінах Ж.-М. Шеффера [2, с. 94]).

У цьому разі йдеться не стільки про наслідування наративної манери Г. Флобера або М. Пруста шляхом застосування наративного прийому *циклізації* чи-то у поєднанні певних сегментів наративу, чи-то в манері уведення в оповідь персонажів, чи-то їхнього побутування в часі і/або просторі. У Франсуази Саган відбувається суміщення та взаємоперетинання жанрів. Прикметно, що в аналізованому художньому наративі, який уперше було опубліковано в 1972 році, головними героями є персонажі, що були вигадані письменницею раніше і фігурували в її п'єсі «*Château en Suède*», яка з'явилася на театральній сцені у 1960.

Зауважу, що персонажна площина в саганівському наративі повністю підпорядкована суб'єктно-мовленнєвому плану десемантизованого гетеродієгетичного наратора, а точніше і вірніше нараторки, на відміну від якої екстрагомодієгетична нараторка формує особистісний і доволі суб'єктивний модус оповіді. У такому суб'єктивному модусі представлено здебільшого думки та переживання оповідної інстанції, що міститься

поза дієгезисом, однак вона є присутньою в самій оповіді, про що свідчать знаково-мовні структури гомодієгетичності. Водночас її ліричні відступи, обрамлені у форму монологів-роздумів, не мають безпосереднього відношення до головних актантів оповіді.

Розглянемо на прикладі фрагментів із роману Франсуази Саган «*Des bleus à l'âme*», яким чином в екстрагомодієгетичному наративі співіснують площини персонажів і нараторки з погляду лінгвонаратології та семіотики, а також завдяки яким наративним технікам і тактикам нараторка може оприявнювати себе, вибудовуючи Я-розповідь, й організовувати оповідне зображення з позиції він / вона.

Фрагмент 1: «*J'aurais aimé écrire : « Sébastien montait les marches quatre à quatre, en sifflant et en soufflant un peu. » Cela m'aurait amusée de reprendre maintenant les personnages d'il y a dix ans : Sébastien et sa sœur Éléonore, personnages de théâtre, bien sûr, mais d'un théâtre gai, le mien, et de les montrer fauchés, toujours gais, cyniques et pudiques, essayant en vain de se « refaire » à la Maurice Sachs, dans un Paris désolé de sa propre médiocrité. Malheureusement, la médiocrité de Paris, ou la mienne, est devenue plus forte que mes envies folasses, et j'essaye péniblement, aujourd'hui, de me rappeler quand et comment « cela » a commencé. « Cela » étant ce désaveu, cet ennui, ce profil détourné que m'inspire une existence qui, jusqu'ici, et pour de fort bonnes raisons, m'avait toujours séduite. Plus. Je crois que ce fut en 69 et je ne crois pas, hélas, que les événements de 68, leur élan et leur échec, y soient pour grand-chose. Ni l'âge : j'ai trente-cinq ans, de bonnes dents, et si quelqu'un me plaît, généralement, cela marche encore. Seulement, je n'en ai plus envie. J'aimerais aimer et même souffrir et même trembler au téléphone. Ou mettre un disque dix fois de suite, et respirer le matin, en me réveillant, cet air de bénédiction naturelle qui m'était familier. « On m'a ôté le goût de l'eau et puis celui de la conquête. » C'est un disque de Brel, je crois. Mais en tout cas, cela ne marche plus et je ne sais même pas si je vais montrer ces pages à mon éditeur. Ce n'est pas de la littérature, ce n'est pas une vraie confession, c'est quelqu'une qui tape à la machine parce qu'elle a peur d'elle-même et de la machine et des matins et des soirs, etc. Et des autres. Ce n'est pas beau, la peur, c'est même honteux et je ne la connaissais pas. Voilà tout. Mais ce « tout » est terrifiant [3, с. 651].*

Площина екстрагомодієгетичної нараторки отримує вираження в її монологіях-роздумах, звернених до уявного співрозмовника – читача або швидше до самої себе. Власне внутрішній монолог оповідної інстанції, за якою читач відразу розпізнає постать самої письменниці, вибудовується накопиченням тверджень доволі парадоксальної тональності, що свідчить про філософію буття французької авторки: *dans un Paris désolé de sa propre médiocrité* («у Парижі, спустошеному власною посередністю») – тут і далі переклад мій. – Р.С.); «*cela » étant ce désaveu, cet ennui, ce profil détourné que m'inspire une existence qui, jusqu'ici, et pour de fort bonnes raisons, m'avait toujours séduite*» («це – це те заперечення, та нудьга, той відвернутий профіль, що надихає мене на існування, яке до цього часу і з дуже вагомих причин завжди спокушало мене»).

Імпліцитне звернення нараторки до свого читача *j'aurais aimé écrire ...* («я б дуже хотіла написати»); *cela m'aurait amusée* («це мене б розважило») не має настанови на комунікацію, оскільки подальші репліки оповідної інстанції, як от: *mais en tout cas, cela ne marche plus et je ne sais même pas si je*

vais montrer ces pages à mon éditeur («але в будь-якому разі, це більше не працює, і я навіть не знаю, чи покажу ці сторінки своєму редактору»); *voilà tout* («ось і все»). *Mais ce « tout » est terrifiant* («але це «все» є жахливим») підсилюють риторичність звертання й демонструють, що нараторка розмірковує над тим, що відбувається з нею у реальному світі, зокрема міркує над своїми невдачами: ВИГОРАННЯМ як НЕСПРОМОЖНІСТЮ ПИСАТИ, НЕСПРОМОЖНІСТЮ КОХАТИ / БУТИ КОХАНОЮ та НЕСПРОМОЖНІСТЮ СМАКУВАТИ ЖИТТЯ, що рівноцінно у картині світу французької письменниці самому ЖИТТЮ.

На синтаксичному рівні рефлексії нараторки відзначені чималою кількістю складних конструкцій із складносурядних і складнопідрядних речень: *malheureusement, la médiocrité de Paris, ou la mienne, est devenue plus forte que mes envies folasses, et j'essaye péniblement, aujourd'hui, de me rappeler quand et comment « cela » a commencé* і складнопідрядних речень із одним або двома вставними *ce n'est pas de la littérature, ce n'est pas une vraie confession, c'est quelqu'une qui tape à la machine parce qu'elle a peur d'elle-même et de la machine et des matins et des soirs, etc.*, та редукованими, подекуди субстантивованими конструкціями, на зразок *plus; et des autres*. Така синтаксична тяглість, з одного боку, і часткова, одномоментна еруптивність, з іншого, створюють ефект «плину» думки, що не контролюється, проте скеровується мовною свідомістю екстрагомодієгетичної нараторки.

Саме в роздумах і рефлексіях екстрагомодієгетичної нараторки імпліковано основну ідею розглядуваного наративу – СЕНС БУТТЯ ЛЮДИНИ У СВІТІ. Накопичення парадоксальних думок і риторичних питань, адресованих нараторкою не читачеві, а, передусім, самій собі, підсилюють вагомість і серйозність проблеми ПОШУКУ СЕНСУ БУТТЯ ЛЮДИНИ. На граматичному рівні ПОШУК СЕНСУ БУТТЯ відтіняють такі знаково-мовні структури, як дієслова у минулому часі в умовному способі (*j'aurais aimé écrire; cela m'aurait amusée; j'aimerais aimer et même souffrir*), які, формуючи модальність гіпотетичності, вводять площину нездійсненності бажаного, а відтак – неможливості і/або неспроможності досягнення чогось.

Отже, існування людини у світі, тобто її БУТТЯ – ЦЕ ЖИТТЯ. Текстовими одиницями, що розгортають цю ідею є передусім дієслово *vivre* («жити»), а також *aimer et même souffrir et même trembler* («кохати, і навіть страждати, і навіть тремтіти»), оскільки ЖИТТЯ – ЦЕ також ЗАКОХАНІСТЬ і/або КОХАННЯ. Для екстрагомодієгетичної нараторки, ЖИТТЯ ототожнюється з ТВОРЧІСТЮ, з необхідністю та, на жаль, неспроможністю творити у певний момент свого життя: *cela ne marche plus et je ne sais même pas si je vais montrer ces pages à mon éditeur* («це більше не працює, і я навіть не знаю, чи покажу ці сторінки своєму редактору»); *ce n'est pas de la littérature, ce n'est pas une vraie confession, c'est quelqu'une qui tape à la machine parce qu'elle a peur d'elle-même et de la machine et des matins et des soirs* («це не література, це не правдиве зізнання, це хтось, хто друкує на машинці, бо боїться себе і машинки, і ранків, і вечорів»).

Крім того, екстрагомодієгетична нараторка вибудовує доволі панорамний образ свого життя, яке на певному етапі сповнене відчуттями СТРАХУ і САМОТНОСТІ (ЖИТТЯ – ЦЕ САМОТНІСТЬ, ЖИТТЯ – ЦЕ СТРАХ), про що свідчить семан-

тичне навантаження таких знаково-мовних структур, як в антитезі *et si quelqu'un me plaît, généralement, cela marche encore. Seulement, je n'en ai plus envie* («і якщо хтось мені подобається, загалом, усе виходить. Однак, я більше цього не хочу») або в гіперболі *ce n'est pas beau, la peur, c'est même honteux* («страх – це не красиво, це навіть соромно»). Таким чином, у концептуальному плані маємо ЖИТТЯ – ЦЕ ТВОРЧІСТЬ + КОХАННЯ і/або ЗАКОХАНІСТЬ + ТРУДНОЩІ та ПЕРЕШКОДИ, які долає людина + САМОТНІСТЬ + СТРАХ і ВИГОРАННЯ. У роздумах і міркуваннях екстрагомодієгетичної нараторки СТРАХ гіперболізовано до меж чогось, що жахає (*terrifiant*) і чого варто соромитися (*honteux*).

Фрагмент 2: *Ils étaient allongés dans une balancelle sur la terrasse de la villa Jedelman, au Capi-d'Ail. Après un moment difficile, Sébastien s'était pris d'une sorte d'affection pour Nora Jedelman. Il l'appelait « Lady Bird », cela à son vif mécontentement, d'ailleurs. Il nommait Henry Jedelman « monsieur le Président » et se livrait, dès qu'il avait bu un peu trop, à des simulacres d'attentat politique du plus mauvais goût [...]* [3, с. 666-667].

У фрагменті 2 нараторка є десемантизованою й імплікує, відтак, екстрагетеродієгетичну оповідь, де внутрішнє мовлення персонажа представлено його непрямым мовленням, яке корелює з розповіддю гетеродієгетичної нараторки про все, що має місце в оповіді: *ils étaient allongés* («вони лежали»); *Sébastien s'était pris d'une sorte d'affection pour Nora Jedelman* («Себастьян відчував певну прихильність до Нори Жедельман»). Непряме мовлення вводить персональний мовленнєвий план опосередковано, сухо, без експресивної та емоційної складових. Дієслова *appeler* і *nommer* у спільному для обох значенні «називати» представляють мовленнєву діяльність головного героя зі слів нараторки в її суб'єктно-мовленнєвому плані. Вкраплення голосу героя, які подано в лапках, підсилюють достовірність викладеного: «*Lady Bird*»; «*monsieur le Président*». Водночас ці вкраплення свідчать про те, що суб'єктно-мовленнєвий план персонажів є відносно самостійним і у своїй більшій частині підпорядкований нараторці.

Отже, в екстрагомодієгетичному наративі Франсуази Саган внутрішнє мовлення персонажа представлено непрямым мовленням і вкрапленнями внутрішнього прямого мовлення. У концептуальному плані значущими є внутрішній монолог і внутрішні рефлексії гомодієгетичної нараторки, які формують суб'єктно-мовленнєвий план оповідної інстанції, що розгортається паралельно з персонажною мовленнєвою структурою. Суб'єктно-мовленнєвий план персонажа підпорядковується суб'єктно-мовленнєвому плану нараторки, що десемантизується й може набувати рис гетеродієгетичної.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Я безсумнівно поділяю думку дослідників-нараторологів, які наголошують на тому, що художній наратив Франсуази Саган «*Des Bleus à l'âme*» створює в читача «*une impression paradoxale d'omniprésence dans l'absence de l'auteure*» («парадоксальне враження всюдисутності авторки в її відсутності») [4] завдяки *металепсису* як *наративній техніці трансгресії між наративними рівнями* (за Ж. Женеттом [5, с. 58–59]).

Йдеться про те, що Франсуаза Саган вводить себе, у функції екстрагомодієгетичної нараторки, в неіснуючі дії і/або події своєї історії – до світу життя персонажів власного вигаданого театру, що на певному етапі позиціонуються авторкою не як фікціоналізовані персонажі, а як добрі знайомі, близькі люди,

за долю яких, за звичай, уболюють та переймаються. Жерар Женетт пояснює таку техніку творення художнього нарративу як «une transgression délibérée du seuil d'enclassement» («навмисне порушення порогу поєднання») [там само, с. 58–59] різних нарративних рівнів, пов'язане саме із процесом заміщення і/або перехрещення, чи співіснування різнорідних нарративних конститuentів в одній спільній перспективі.

Про *metalepsis* у термінах метафори «короткого замикання» пишуть інші відомі наратологи, зокрема Дж. П'єр і Ж.-М. Шеффер [6, с. 7]. На переконання цих текстологів, у побудові та розгортанні саганівського нарративу має місце такий собі технічний збій [там само]. На перший погляд може видатися, що вторгнення вигаданих персонажів у реальний світ французької письменниці або навпаки показ читачеві власних переживань і невдач на фоні не дуже помітної інформації про головних героїв роману можна витлумачувати як неспроможність авторки впоратися зі своїми персонажами, що на якомусь відрізку оповіді стали автономними й незалежними від основної канви оповіді з позиції він / вона або Я-розповіді.

Я абсолютно солідаризую з дослідницею Селін Громадовою, яка наголошує на тому, що стрижневою особливістю творення художнього нарративу Франсуази Саган є «парадокс розриву оповіді», який стає нормою історії, не створюючи якоїсь незв'язності [4] чи дисгармонії.

З огляду на таке особливе та до певної міри парадоксальне вибудовування художнього нарративу у романі Франсуази Саган «Des Bleus à l'âme», цілком закономірною постає необхідність подальшого дослідження лінгвонарративних і лінгвосеміотичних стратегій текстотворення в інших французькомовних дискурсивних практиках цієї письменниці і/або інших авторів.

Література:

1. Савчук Р. І. Французький художній дискурс XVIII–XXI століть у ракурсі нарративного текстотворення: лінгвокогнітивний і семіотичний аспекти. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2016. 280 с.
2. Schaeffer J.-M. Qu'est-ce qu'un genre littéraire ? Paris : Éditions du Seuil, 1989. 184 p.
3. Sagan F. Des bleus à l'âme. Œuvres. Paris : Gallimard, 1972. P. 650–724.
4. Hromadova C. «Des Bleus à l'âme ou l'accident littéraire chez Françoise Sagan». Crossways Journal, 2019, Vol. 3, No. 2. <https://crossways.lib.uoguelph.ca/index.php/crossways/article/view/5395>
5. Genette G. Nouveau discours du récit. Paris : Seuil, 1983. 118 p.

6. Pier J. et Schaeffer J.-M. La métalepse, aujourd'hui. Vox Poetica, 2003. <https://vox-poetica.com/t/articles/pierschaeffer.html>

Savchuk R. Linguistic and semiotic markers of narrative instances in extrahomodiegetic narrative (the case study of Françoise Sagan's novel «Des bleus à l'âme»)

Summary. The present research paper provides a systematic and comprehensive analysis of the narrative and semiotic techniques used in the novel «Des bleus à l'âme» by the 20th-century French writer Françoise Sagan (Paris: Gallimard, 1972). The article explores how specific sign-language structures contribute to the creative expression of the text within the framework of cognitive (linguistic) narratology, an interdisciplinary theory of literary narrative interpretation. According to cognitive (linguistic) narratology, literary narratives are analyzed not based on their content, but on how the author constructs and conveys the surrounding world, as well as externalizes their sensory experience or worldview through the categories of literary narrative. The analysis of Françoise Sagan's novel reveals that its narrative space is shaped by different levels of narrators, one existing within the story and the other outside the world of its characters. Françoise Sagan's use of different narrative levels within the story allowed her to take on the role of an extradiegetic narrator, influencing non-existent actions or events in the fictional world of the characters. Such a technique, used by Françoise Sagan, is based on the principle of metalepsis as interpreted by Gérard Genette. This is the most productive strategy and it is considered as the French author's individual narrative program for the construction of a very particular and highly subjective literary discourse. The narrative is characterized by a personal and subjective mode of narration from the perspective of the narrator, using first-person narrative to present the thoughts and experiences of the narrator that are outside the main narrative but are present within the narrative itself. The narrator's lyrical digressions, presented in the form of monologues and reflections, are not directly related to the main characters of the story. Furthermore, it was found that the internal reflections of the narrator, which form the narrative's subject-speech plan, are conceptually significant and unfold in parallel with the character's speech structure.

Key words: cognitive (linguistic) narratology, literary narrative, homodiegetic narrator, heterodiegetic narrator, metalepsis, genre transgression.

*Смаглій В. М.,**доктор філологічних наук, професор,**завідувач кафедри філології**Одеського національного морського університету**<https://orcid.org/0000-0002-6222-7652>*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *WORD* В АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей вербалізації концепту *WORD* в англійському мовленні на основі фразеологізмів, які містять лексему *word*. Дослідження виконане в рамках нового наукового напрямку, відомого як дуальне мовознавство, що розглядає наукові та наївні уявлення про мову в англійській лексикографії. Ця стаття є спробою розширити горизонти дуального мовознавства через аналіз особливостей реалізації відповідних концептів у мовленнєвих матеріалах. Основним методом дослідження був обраний концептуальний аналіз, який допомагає розібратися в сутності концепту шляхом вивчення його компонентів, концептуальних ознак, властивостей і зв'язків з іншими концептами. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти поняття, явища, процеси або ідеї, які вивчаються, а також виявляти їхні внутрішні зв'язки та структуру. Застосування контекстуально-інтерпретаційного методу як основи для концептуального аналізу дало змогу отримати більш повне й глибоке розуміння досліджуваного концепту, а також відкрити нові горизонти для подальших досліджень. Врахування контексту та інтерпретація даних дозволяють будувати точніші та обґрунтовані концептуальні моделі та теорії. Вербалізація концепту *WORD* у фразеологізмах демонструє його багатогранне значення та функції у різних комунікативних контекстах. Він може представляти собою символ обіцянки, правдивості, дій, вчинків або ж обмеженість мови у вираженні складних емоцій та думок. Аналіз фразеологізмів із *word* показує, що цей концепт пов'язаний не тільки з мовленням у буквальному сенсі, але й із соціальними, моральними та культурними аспектами взаємодії між людьми. Концепт *WORD* у фразеологізмах набуває різних семантичних відтінків залежно від контексту та взаємодії з іншими словами. Він може символізувати правдивість, зобов'язання, інформацію, процес комунікації або визнання помилок. Фразеологізми з компонентом *word* демонструють багатозначність цього концепту, підкреслюючи, що слово є не лише елементом мовлення, але й важливим соціальним інструментом для взаємодії, довіри, ідентичності та влади. Перспективу дослідження вбачаємо у розгляді особливостей вербалізації концепту *WORD* художньому дискурсі.

Ключові слова: дуальне мовознавство, концепт, концептуальний аналіз, фразеологізм, *word*.

Актуальність дослідження фразеології обумовлена її ключовою роллю в мовній системі та комунікативній практиці. Фразеологічні одиниці відображають культурні, історичні й соціальні особливості мовців, що робить їх важливим об'єктом дослідження в рамках сучасної лінгвістики. Вивчення фразеології дозволяє розкрити специфіку мовної картини

світу, оскільки фразеологізми часто містять у собі метафоричні й символічні значення, які не завжди очевидні для носіїв іншої мови. Це робить дослідження фразеологічних одиниць важливим для міжкультурної комунікації, перекладознавства та вивчення мовної семантики [1].

Крім того, фразеологія є віддзеркаленням національного характеру, етнокультурної ідентичності та мовної свідомості. Аналіз фразеологізмів дає змогу краще зрозуміти механізми формування смислів і сприйняття реальності через призму мови. У сучасному глобалізованому світі фразеологічні одиниці є важливим аспектом мовної компетенції, необхідної для ефективної комунікації як у професійному, так і в повсякденному спілкуванні. Вивчення фразеології також є важливим для збагачення мовної освіти, оскільки фразеологічні вирази є невід'ємною частиною мовлення, яка допомагає зробити його більш образним, виразним і точним. Таким чином, дослідження фразеології є актуальним з огляду на необхідність глибшого розуміння мови, її семантичної та культурної складової, а також для покращення якості міжкультурної комунікації та мовної освіти.

Аналіз особливостей вербалізації концептів у мовленні є важливим завданням для розвитку лінгвістики загалом і когнітивної лінгвістики зокрема. Таке дослідження сприяє глибшому розумінню того, як люди сприймають і передають свої ідеї, поняття та концепти через мову. Вивчення вербалізації концептів дозволяє виявити зв'язок між мовними засобами і когнітивними процесами, що може мати практичне застосування в таких сферах, як психологія мови, мовна терапія, освіта та інші. Такі дослідження сприяють вдосконаленню методів навчання мов, розвитку нових підходів до мовного аналізу та глибшому розумінню міжкультурних аспектів комунікації. Як слушно зауважує Г. Приходько: «Слова, за допомогою яких передається інформація про навколишню реальність, відображають не сам предмет, а його бачення, що формоване у свідомості носія мови на основі наявних уявлень і понять про цей предмет чи явище» [2, с. 50]. Отже, вивчення вербалізації концептів у мовленні є актуальним для розвитку лінгвістики та розуміння механізмів мовленнєвої діяльності.

Численні наукові дослідження в галузі історії розвитку мови свідчать про її подвійний характер як біологічної та культурно-соціальної сутності, що дозволило трактувати людську мову як «біокультурний гібрид, результат культурної коеволюції протягом останніх 400 000 років» [3, с. 431]. Таке визначення, запропоноване Н. Евансом і С. Левінсоном, підкреслює важливість біологічної основи мови. Е. Леннеберг, вивчаючи біологічні основи мови, відзначив, що анатомічні зміни, такі

як опущення гортані й вигин дихальної трубки, зробили можливим говоріння, хоча й створили ризик для фізичних можливостей людини [4, с. 87]. Одночасно з цими анатомічними змінами відбувалася еволюція аудитивної системи, яка пристосовувалася до сприйняття мовних звуків, а також формування нейронних шляхів для обробки мовлення [3, с. 434].

Дослідження, представлене в цій статті, виконане в рамках нового наукового напрямку, відомого як дуальне мово-знавство, що розглядає наукові та наївні уявлення про мову в англійській лексикографії [5; 6]. Важливо зазначити, що поняття «мово-знавство» тут вживається не в сенсі лінгвістики як науки, а в значенні знання про мову, її розуміння та трактування. Ця дуальність знання про мову підтверджується ретельним аналізом лексикографічних матеріалів. Уявлення пересічних мовців про мову суттєво відрізняються від того, що відомо професійним лінгвістам. У наївній картині світу мова та її одиниці мають чіткі смислові межі, відображаючи культурно й етично обумовлені уявлення. Історія етносу також відображена в таких уявленнях. Вперше в рамках дуального мовознавства було висунуто гіпотезу, що наївне та наукове трактування феномену мови, а також слова і мовлення, кардинально різняться. Саме це відображає концепт дуального мовознавства: існування двох типів знання про мову – наївного і наукового.

Ця стаття є спробою розширити горизонти дуального мовознавства через аналіз особливостей реалізації відповідних концептів у мовленнєвих матеріалах. Метою роботи є дослідження особливостей вербалізації концепту WORD в англійському мовленні на основі фразеологізмів, які містять лексему *word*.

Основним методом дослідження був концептуальний аналіз, який допомагає розібратися в сутності концепту шляхом вивчення його компонентів, концептуальних ознак, властивостей і зв'язків з іншими концептами. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти поняття, явища, процеси або ідеї, які вивчаються, а також виявляти їхні внутрішні зв'язки та структуру. Застосування контекстуально-інтерпретаційного методу як основи для концептуального аналізу дало змогу отримати більш повне й глибоке розуміння досліджуваного концепту, а також відкрити нові горизонти для подальших досліджень. Врахування контексту та інтерпретація даних дозволяють будувати точніші та обґрунтовані концептуальні моделі та теорії.

Вербалізація концепту WORD в англійських фразеологізмах відображає різні аспекти комунікації, акцентує значення слова в міжособистісних відносинах та його роль у суспільній взаємодії. Фразеологічні одиниці з компонентом *word* часто містять не лише пряме значення «слова», але й символізують інші поняття, пов'язані зі спілкуванням, правдивістю, домовленостями та соціальними нормами. Розглянемо декілька прикладів [7].

To have a word with someone. Цей фразеологізм означає бажання коротко поговорити з кимось про щось важливе. Слово *word* тут символізує розмову або повідомлення, яке передається, підкреслюючи його важливість чи значущість. У даному випадку *word* використовується в контексті встановлення діалогу або обміну інформацією. Наприклад: «I need to have a word with you about the upcoming project.»

To give one's word означає давати обіцянку або запевнення в чомусь. Тут *word* набуває значення «честі» або «чесного слова», символізуючи зобов'язання виконати обіцяне. Це підкреслює моральне і соціальне значення слова як договору

між людьми. Наприклад: «He gave his word that he would finish the task on time.»

Word of mouth. Даний фразеологізм описує спосіб поширення інформації через усні повідомлення, неофіційні канали або розмови. Концепт WORD тут вказує на передавання інформації у неформальний спосіб, через розмови між людьми. Такий спосіб комунікації часто асоціюється з довірою або репутацією, оскільки інформація передається від однієї людини до іншої, наприклад: «The restaurant became popular through word of mouth.»

Eat one's words означає необхідність визнати свою помилку або неправоту після сказаного. У цьому випадку концепт WORD асоціюється з висловлюванням думки або твердженням, яке виявилось неправильним. Тут *word* символізує помилкове судження, яке треба «проковтнути», тобто визнати його неправдивість. Наприклад: «He had to eat his words after the project succeeded.»

A man of few words описує людину, яка говорить мало, але її слова мають вагу. Концепт WORD вказує на стислість висловлювань, але при цьому підкреслює їх важливість і значущість. Така вербалізація концепту вказує на якісну, а не кількісну сторону комунікації, наприклад: «He is a man of few words, but everyone listens when he speaks.»

Take someone at their word. Дана фраза означає повірити комусь на основі їхніх слів, прийнявши їх висловлювання як правду. Тут *word* символізує правдивість і чесність, а сама дія «прийняти на слово» означає надання довіри до сказаного. Наприклад: «She said she would help, so I took her at her word.»

My word is my bond. Цей фразеологізм виражає ідею того, що обіцянка чи слово є настільки ж важливим, як офіційний договір. *Word* тут символізує обіцянку або зобов'язання, підкреслюючи моральний обов'язок людини дотримуватися свого слова, наприклад: «You can trust him, his word is his bond.»

Вислів *In other words* використовується для перефразування або уточнення вже сказаного, і концепт WORD тут виступає як засіб пояснення або спрощення ідеї. Він акцентує увагу на тому, що слова можуть мати різні формулювання, але при цьому передавати однаковий зміст. Наприклад: «She was tired and wanted to go home. In other words, she was done for the day.»

Have the last word означає прагнення людини завершити розмову або суперечку своїм висловлюванням. Концепт WORD тут уособлює фінальний вислів, що підкреслює контроль або перевагу в комунікації. Наприклад: «He always has to have the last word in every argument.»

Фразеологізм *Spread the word* означає розповсюдження інформації чи новин. Концепт WORD тут виступає носієм інформації, яку слід передати іншим. Він вказує на соціальну функцію слова як засобу поширення знань чи новин, наприклад: «Let's spread the word about the charity event.»

Say the word означає, що людина готова негайно виконати те, що їй скажуть, шойно вона почує відповідний наказ чи прохання. У цьому випадку *word* символізує команду або дозвіл на дію. Цей вираз підкреслює силу слова як інструменту, що спонукає до дії: «If you need help, just say the word, and I'll be there». Слово в цьому контексті виступає як активатор, що спонукає до виконання дій, показуючи його вплив на рішення та поведінку інших.

Break one's word означає порушити обіцянку або домовленість. Тут *word* символізує обіцянку або зобов'язання. Пору-

шення слова вказує на втрату довіри чи репутації: «He promised to help, but he broke his word and didn't show up.» Слово асоціюється з певною моральною і соціальною відповідальністю, і порушення цієї обіцянки призводить до втрати довіри. Це підкреслює важливість слова як інструменту домовленостей.

A man/woman of his/her word описує людину, яка завжди дотримується своїх обіцянок і говорить правду. Тут *word* уособлює правдивість і надійність. Використання цього виразу підкреслює, що слово людини є гарантією виконання зобов'язань: «You can trust her. She's a woman of her word.» У цьому контексті слово виступає показником чесності та моральної стійкості людини, підкреслюючи її надійність та відповідальність.

Get a word in edgewise – фразеологізм використовується, коли хтось намагається вставити репліку або коментар у розмову, але інша особа постійно говорить і не дає можливості висловитися. Тут *word* символізує можливість говорити або участь у діалозі: «She talks so much that it's hard to get a word in edgewise.» Концепт WORD у цьому виразі пов'язаний із можливістю висловитися в комунікації. Це підкреслює обмеженість доступу до мовлення в діалозі, коли одна людина домінує в розмові.

Word to the wise означає, що достатньо одного слова чи натяку, щоб зрозуміти суть або зробити правильні висновки. Це припускає, що мудра людина зрозуміє повідомлення з мінімуму інформації. *Word* тут представляє собою сутність попередження чи поради: «A word to the wise: don't trust him too easily.» У цьому випадку слово виступає як натяк або коротка порада, що вказує на розуміння і швидке схоплення сенсу. Це підкреслює здатність до швидкого сприйняття інформації з мінімуму слів.

Too good for words означає, що щось настільки прекрасне або надзвичайне, що його важко описати словами. Тут *word* вказує на обмеженість мовних засобів для вираження емоцій або вражень: «The view from the top of the mountain was too good for words.» У цьому фразеологізмі слово представляє мовні можливості, які виявляються недостатніми для вираження почуттів або вражень. Це підкреслює ідею того, що існують переживання чи речі, які важко описати вербально.

Actions speak louder than words означає, що вчинки людини важливіші за те, що вона говорить. *Words* тут позначають висловлювання або обіцянки, які можуть бути недостатньо вагомими без підтвердження діями: «He promised to help, but actions speak louder than words, and he never showed up.» У цьому контексті слово порівнюється з діями, причому дії сприймаються як більш переконливі і значущі. Це підкреслює важливість дій над простою вербальною комунікацією.

Words fail me означає, що людині важко знайти відповідні слова для опису своїх почуттів або вражень, зазвичай через сильні емоції. *Words* у цьому випадку символізують мовні засоби, які виявляються недостатніми для вираження того, що відчуває людина: «The beauty of the sunset was so overwhelming that words failed me.» Концепт WORD у цьому фразеологізмі пов'язаний із обмеженням мови, що вказує на неспроможність слів повністю передати емоції або враження.

Вербалізація концепту WORD у фразеологізмах демонструє його багатогранне значення та функції у різних комунікативних контекстах. Він може представляти собою символ обіцянки, правдивості, дій, вчинків або ж обмеженість мови у вираженні складних емоцій та думок. Аналіз фразеологізмів

із *word* показує, що цей концепт пов'язаний не тільки з мовленням у буквальному сенсі, але й із соціальними, моральними та культурними аспектами взаємодії між людьми. Концепт WORD у фразеологізмах набуває різних семантичних відтінків залежно від контексту та взаємодії з іншими словами. Він може символізувати правдивість, зобов'язання, інформацію, процес комунікації або визнання помилок. Фразеологізми з компонентом *word* демонструють багатозначність цього концепту, підкреслюючи, що слово є не лише елементом мовлення, але й важливим соціальним інструментом для взаємодії, довіри, ідентичності та влади.

Перспективу дослідження вбачаємо у розгляді особливостей вербалізації концепту WORD художньому дискурсі.

Література:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Приходько Г. І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм: монографія. Запоріжжя: Кругозір, 2016. 200 с.
3. Lenneberg E. H. *Biological Foundations of Language*. Cambridge: Wiley, 1967. 315 p.
4. Evans N., Levinson S. The Myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*. 2009. № 32. P. 429–492. DOI: 10.1017/s0140525x0999094x
5. Смаглій В. М. Аналіз вербалізованого концепту Word/Language/Speech крізь призму тематичних груп сектора комунікації. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Сер.: Філологія. Соціальні комунікації. 2019. Т. 30 (69), № 1, ч. 1. С. 88–92.
6. Смаглій В. М. Близня периферія концепту Language. *East European Science Journal. Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2020. Vol. 5 10 (62). P. 69–74.
7. Dictionary of idioms. URL: <https://www.theidioms.com/> (дата звернення: 10.09.2024)

Smaglii V. Verbalization of the concept WORD in English phraseological units

Summary. The article is devoted to the study of the peculiarities of the verbalization of the concept WORD in English speech based on phraseological units that contain the lexeme word. The study was carried out within the framework of a new scientific direction known as dual linguistics, which examines scientific and naive ideas about language in English lexicography. This article is an attempt to expand the horizons of dual linguistics through the analysis of the features of the implementation of the relevant concepts in speech materials. Conceptual analysis was chosen as the main research method, which helps to understand the essence of the concept by studying its components, conceptual features, properties and connections with other concepts. This approach makes it possible to better understand the concepts, phenomena, processes or ideas that are being studied, as well as to reveal their internal connections and structure. The application of the contextual-interpretative method as a basis for conceptual analysis made it possible to obtain a more complete and deep understanding of the researched concept, as well as to open new horizons for further research. Taking context into account and interpreting data allows for more accurate and grounded conceptual models and theories to be built. Verbalization of the concept WORD in phraseological units demonstrates its multifaceted meaning and functions in various communicative contexts. It can represent a symbol of promise, truthfulness, actions, deeds,

or the limitation of language in expressing complex emotions and thoughts. The analysis of phraseological units shows that this concept is related not only to speech in the literal sense, but also to social, moral and cultural aspects of interaction between people. The concept WORD in phraseological units acquires different semantic shades depending on the context and interaction with other words. It can symbolize truthfulness, commitment, information, the process of communication or

admitting mistakes. Idioms with this component demonstrate the ambiguity of the concept, emphasizing that the word is not only an element of speech, but also an important social tool for interaction, trust, identity and power. We see the perspective of the research in considering the features of the verbalization of the concept WORD in artistic discourse.

Key words: dual linguistics, concept, conceptual analysis, phraseology, word.

*Стасюк Т. В.,**доктор філологічних наук, професор,**завідувач кафедри філології**Дніпровського державного аграрно-економічного університету*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Анотація. Стаття досліджує категоризаційні, концептуальні та вербалізаційні аспекти реалізації смислів морально-етичної сфери у професійному спілкуванні. Автором обґрунтовано визначальну роль морально-етичних цінностей у формуванні високоморальної особистості та високоєфективного професіонала.

Значна увага приділена категоризації та концептуалізації як лінгвістичним категоріям, які продукують професійне мислення, спілкування й фахову діяльність. Доведено, що вони зумовлюють пізнавальні процеси виявлення, осмислення та розв'язання професійних завдань, засновані на системі мислинних дій і детерміновані індивідуально-особистісними рисами фахівця.

Схарактеризовано особливості концептуалізації професійного мислення й професійного спілкування: 1) вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення та розв'язання проблем професійної діяльності; 2) специфічно фахове мислення, що має практичну спрямованість, конкретність та конструктивність; 3) компетентне мислення, що має творчий характер, оперує різноманітними евристичними прийомами рішення професійних творчих завдань; 4) спілкування, спрямоване на досягнення результатів, ефективності роботи, розвиток відповідальності, підтримання виконавської та організаційної дисципліни; 5) комунікація, що забезпечує злагодженість робочих процесів, згуртованість колективу, сприятливу атмосферу.

Досліджено особливості вербалізації морально-етичних понять у професійному дискурсі, що генерується працівниками, фахівцями, професіоналами своєї справи, аналітиками, експертами і науковцями й утворює широку професійну концептосферу. Вона вербалізує чесноти, релевантні для професійного життя. Концепти «працьовитість», «організованість», «відповідальність», «доброзичливість», «товариськість», «честь», «совість» становлять ядро в розумінні таких сторін професійного життя, як ефективність роботи, результативність праці, відповідальність за досягнення, виконавська дисципліна.

Продемонстровано, що морально-етична сфера у концептуальних вимірах у професійному спілкуванні охоплює моральні, духовні й культурні сторони професійного світу. Доведено, що вона задає стандарти мислення, почування, ставлення, детермінує відповідні домінанти в професійній діяльності, спілкуванні, а відтак і концептосфері. Виявлено концептуалізацію як найвищих проявів духу особистості й професіонала, так найпрактичніших понять земного плану буття людини, що відбивають зручність, комфорт, визнання та користь фахівців. Встановлено, що для професійного спілкування притаманне широке вживання понять культурної концептосфери.

Ключові слова: морально-етичні цінності, категоризація, концептуалізація, вербалізація, професійна діяльність, професійне спілкування.

Вступ. Духовна культура, морально-етичні цінності транслюються у свідомість людей завдяки універсальному засобу передавання людської думки та народного духу – мові. Проблемі взаємодії мови та свідомості вивчають у різних площинах, зокрема увагу науковців сьогодні привертає їхній взаємовплив у професійному спілкуванні. Акцентується на впливові свідомості на мову, коли зі зміною дійсності, фахової діяльності, роду зайнятості відбувається і зміна мови й мовлення людини. Проте, вагомим є і зворотній процес – рефлексія свідомості на мову, коли мовна картина світу зумовлює ментальний образ світу, що моделює й генерує вчинки, дії й занятість людини.

Робота людської свідомості в різних видах людської діяльності виявляє залежність ментальної рефлексії світу від типу активності на рівнях «мова – свідомість – діяльність». Професійна майстерність, підготовка, практика, досвід, вміння, навички, виховання, освіта, мотивація, знання, фахові характеристики, професійне поле є важливими рушіями формування та розвитку ментальних, інтелектуальних, комунікативних і власне мовних здібностей людей у професійному середовищі. Мовна картина світу, відтак, зумовлює професійну картину світу і навпаки. Сучасний світ як сукупність професійних спільнот стає відкритою професійно-комунікативною системою, яка є середовищем фахового спілкування, що вербалізує та втілює у відповідні практики професійне мислення у поєднанні з фаховими знаннями та професійними навичками людей.

Для регулювання професійного спілкування, гармонізації виробничих, творчих, організаційних та виконавських процесів важливим є вплив на професійну картину світу певної фахової спільноти, втілення морально-етичних, духовних, культурних настанов у її професійне життя.

Наукова проблема. Вивчення лінгвістичних засобів вербалізації морально-етичних цінностей у професійному спілкуванні як дослідницька проблема в теорії мови залишається зовсім не розробленою, хоча її важливість і значення для фахової комунікації є досить високими. Морально-етичні цінності та їхні особливості у фаховому спілкуванні є когнітивним, аксіологічним, духовним стрижнем, який організовує та скріплює основні світоглядні фактори професійної групи – її менталітет, культуру, мотивацію, цілі, прагнення, інтереси тощо.

Актуальність. Професійне спілкування рефлексує професійну картину світу, яка багатозарово інкорпорує досвід (пізнавальний, навчальний, операційний тощо), вміння (ментальні, фізичні, технічні тощо), навички (виконання, володіння, застосування, повторення, автоматизації тощо), знання (фактів, явищ, процесів, їх зв'язків, властивостей та відно-

шень) професійної діяльності в умовах поділу праці. Вербалізація морально-етичних цінностей у професійному спілкуванні моделює зразки висококультурного, високоморального, ефективного спілкування, покликано гармонізувати людські стосунки, взаємодію, діяльність. Концепти морально-етичної сфери втілюють систему моральних і духовних виявів життя фахівців. Відтак актуальність дослідження визначається факторами: 1) посилюється інтерес до професійного спілкування; 2) постала проблема впливу совісті, моралі, етики на поведінкові механізми роботи фахівців, їхній професійний світогляд; 3) виокремлюється питання про лінгвістичні засоби вербалізації відповідних духовних, психологічних, культурних настанов для фахівців.

На початку 21 століття в теорії мови інтерес до категоризації і концептуалізації дійсності суттєво посилюється. Відомі праці В. Л. Іващенко, І. Б. Штерн, О. О. Селіванової, О. І. Южакової, Л. Ф. Борсук, В. Г. Згурської, С. М. Подолкової, С. В. Постриган, Н. Г. Єсипенко, Л. Р. Джелілової, В. В. Дзундза та інших, які породжують подальші теоретичні та методологічні питання виявлення власне механізмів мовної категоризації і концептуалізації.

Об'єктом дослідження є одиниці різних рівнів мови, засоби вербалізації та мовної концептуалізації морально-етичної сфери. **Предметом дослідження** є аксіологія мовної вербалізації та концептуалізації морально-етичної сфери, яка є духовною базою професійної особистості.

Матеріалом дослідження послужили різні лексикографічні джерела: «Сучасний тлумачний психологічний словник» автора В. Б. Шапар [1], «Сучасний словник з етики» автора М. Г. Тофтуд [2], «Словничок «Азбука моралі»» авторки В. І. Руденко [3], які містять вербалізовані концепти морально-етичної сфери.

Мета статті – дослідити та описати лінгвістичні засоби реалізації морально-етичних настанов у професійних спілках. **Завдання, вирішувані в дослідженні**, такі: 1) розгляд понять категоризації і концептуалізації дійсності у свідомості людей і, зокрема, професійної категоризації і концептуалізації у свідомості фахівців; 2) аналіз вербалізації морально-етичних понять, релевантних у професійному спілкуванні; 3) дослідження морально-етичної сфери у концептуальних вимірах.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше розглядаються засоби концептуалізації морально-етичних цінностей у професійному спілкуванні, що характеризується специфікою денотатної області; виділені й систематизовані важливі для професійної сфери сторони моралі та етики, що формують стереотипні професійні цінності, мотивації, почуття, вираження, мовлення, поведінку.

Основний зміст дослідження. Поняття категоризації світу є одним із фундаментальних у людській діяльності та когнітивному підході до вивчення дійсності. З процесами категоризації тісно пов'язані процеси концептуалізації. Проблема мовної концептуалізації дійсності взаємокорелює з питаннями про те, що таке концепт, мовна картина світу, концептуальна картина світу, образ світу.

Категоризація і концептуалізація дійсності у свідомості людей і, зокрема, професійна категоризація і концептуалізація у свідомості фахівців.

Категоризація і концептуалізація є ключовими поняттями в описі пізнавальних здібностей людини. Вони становлять когнітивну класифікаційну діяльність її свідомості. Категоризація

як пізнавальний процес – це розумове співвіднесення об'єкта або події з певною категорією, це також класифікаційна діяльність, в результаті якої людина виробляє когнітивні класифікатори, мережу параметрів для подальшого когнітивного осмислення світу [4].

З поняттям категоризації мовознавці пов'язують поняття концептуалізації як близького типу когнітивної діяльності людської свідомості. Концептуалізацію розуміють як осмислення сприйнятої інформації, виділення релевантних частин, розподілення смислів, що приводить до утворення концептів, концептуальних структур і концептуальної системи у свідомості людини [5].

Свідомість фахівців, задіяних у певній професійній царині, продукує професійне мислення, що, за визначенням Л. Р. Джелілової, є найвищим пізнавальним процесом виявлення, осмислення та розв'язання професійних завдань, заснованим на системі мислинних дій і детермінованим індивідуально-особистісними рисами фахівця [6]. Дослідниця підкреслює, що професійне мислення – складний, особистісний процес, тісно пов'язаний із реальною життєдіяльністю людини, який регулюється на підставі соціальних та індивідуальних критеріїв, здійснюється на засадах цільової активності людини [6]. Ширше кваліфікує поняття професійного мислення В. В. Дзундза: 1) вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення та розв'язання проблем у процесі професійної діяльності; 2) специфічно фахове мислення, що має практичну спрямованість, конкретність та конструктивність; 3) компетентне мислення, що має творчий характер, оперує різноманітними евристиками як прийомми рішення професійних творчих завдань [7].

На тлі трактувань поняття професійного мислення розкриваються поняття категоризації і концептуалізації професійного знання як мислинневої діяльності людини щодо орієнтації в професійному світі, розв'язання професійних завдань, прийняття оптимальних специфічно-професійних рішень, орієнтації в потоці різноманітної інформації тощо [8]. Категоризація і концептуалізація професійного знання – виділення знання з такими особливостями, як фаховість, практичність, досвідорієнтовність, професійна цінність, компетентність, зумовленість вміннями й навичками.

Вербалізація морально-етичних понять, релевантних у професійному спілкуванні.

Морально-етична сфера має надзвичайно велике значення в професійному світі, побудованні ділових стосунків і спілкування. Вона задає стандарти мислення, почування, ставлення, детермінує духовні, моральні, культурні доміанти в професійній діяльності, комунікації, а відтак і концептосфері. Ці доміанти інкорпують свою сематику в багаторівневу концептуалізацію комплексу фахових знань, досвіду, навичок та вмінь, набутих людиною у процесі професійної діяльності у межах суспільного поділу праці [9, с. 103]. Найпоширеніші доміанти такого плану в професійній концептосфері виражаються в сукупності концептів, яка вербалізує релевантні для професійного життя чесноти: «працьовитість», «організованість», «відповідальність», «доброзичливість», «товариськість», «честь», «чесність», «совість», «оптимізм», «вдумливість», «взаємопідтримка», «виконавська дисципліна», «здатність працювати в команді», «професійний такт» тощо.

Так, концепт «працьовитість» реалізує концептуальний зміст у сукупності дефініцій:

– сумлінність при виконанні якоїсь роботи, працелюбність, трудолюбність [10];

– якість, яка характеризується працьовитістю, старанністю, наполегливим прагненням до досягнення мети [11];

– риса особистості, що засвідчує готовність брати участь у суспільно корисній діяльності й досягати високих стандартів якості [12];

– риса характеру, що полягає у позитивному ставленні особистості до процесу трудової діяльності [13];

– позитивна духовно-моральна і вольова якість особистості, яка полягає в прагненні та вмінні сумлінно, захоплено і з почуттям задоволення здійснювати трудовий процес, виконувати трудові функції [13];

– риса характеру, що полягає у позитивному ставленні особистості до процесу трудової діяльності, любов до праці, прагнення багато і старанно працювати [14];

– одна з основ життєвого успіху, бажання віддавати свій час, сили і увагу роботі [15].

Концепт «організованість» реалізує відмінні категорійні ознаки у своєму змісті:

– єдність дії, єдність практичної реалізації [16];

– упорядкованість у дії, діях, злагоженість, лад, порядок [17];

– організованість пов'язана і з дисциплінованістю, з плануванням своїх дій і продумуванням того, які кошти потрібні для досягнення мети [18];

– вміння і здатність особистості до такого упорядкування своїх дій, яке забезпечує максимальну ефективність діяльності [18];

– вміння людини планувати свої дії і вчинки, вміння керуватися цими планами у діяльності, в поведінці [18].

Попри досить просту суть терміну «відповідальність», існує велика кількість його визначень. Мабуть, найпростішою відповіддю на запитання «Що таке відповідальність?» буде твердження: *Відповідальність – це усвідомлення обов'язку і готовність його виконувати* (визначення наше – Т.С.).

– покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова [19];

– усвідомлення суті та значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства або певної групи [20];

– здатність визначати, якими будуть наслідки дії, наприклад, на кого це вплине або яку матеріальну шкоду може спричинити [21];

– свідоме ставлення особи до суспільної необхідності, загальних потреб, обов'язків, норм, цінностей; усвідомлення суб'єктом суті та значення власної діяльності, її наслідків для суспільства, колективу, групи або кола [22];

– зобов'язаність людини свідомо виконувати вимоги відповідно до морального обов'язку, спеціальних норм та відповідати за свої дії перед собою, іншими людьми, колективом та суспільством [23];

– здатність особистості здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати для себе моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і давати самооцінку здійснюваним учинкам [23].

Концепт «доброзичливість» реалізує концептуальний зміст у сукупності дефініцій:

– властивість бути доброзичливим, проявляти доброзичливе ставлення до інших [24];

– властивість бути ласкавим, дружнім та ввічливим [24];

– виявлення благожелання, розуміння і турботи по відношенню до інших людей [25];

– якість, яка допомагає бути привітним, люб'язним, співчутливим і турботливим [25];

– здатність відчувати бажання, щоб іншому було добре, або прагнення зробити для нього щось добре, або надія, що добро трапиться з самим собою [26];

– готовність відповісти добром, якщо партнер буде в цьому зацікавлений і проявить ініціативу: попросить або хоча б дасть знати, що йому щось від нас треба [27].

Концепт «товариськість» розкриває свій зміст у таких визначеннях:

– форма моральної культури, що відображає потребу у спілкуванні, спільній діяльності [28];

– симпатія, спільність цілей, схожість життєвих поглядів [28];

– прагнення до взаємодопомоги, взаєморозуміння [28];

– любов і уміння спілкуватися з людьми; відкритість, привітність [28].

Концепт «честь» реалізує концептуальний зміст у чисельних дефініціях:

– сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській і особистій поведінці [29];

– те, що дає право на шану, повагу, визнання [30];

– риса людини, коли стосовно задоволення своїх потреб вона залежить тільки від свого працелюбства, від своєї поведінки і від свого розуму [31];

– шляхетність, гідна поведінка та вміння відповідати за свої вчинки [32];

– суспільна оцінка особистості, міра її духовних, соціальних цінностей [33];

– позитивна моральна репутація, добре ім'я окремої людини чи спільноти [33];

– повага та пошана; зовнішній вияв поваги й пошани; знаки вшанування [33];

– синонім найкращих духовних якостей особистості (благородство, совість та ін.) [33].

Чи не найважливішим концептотвірним ядром у аксіології морально-етичної сфери є поняття «совість», яке реалізується у сукупності дефініцій:

– усвідомлення і почуття моральної відповідальності за свою поведінку, свої вчинки перед Богом, самим собою, людьми, суспільством; моральні погляди, принципи, переконання; сумління [34];

– суворий внутрішній прокурор, який невідступно стежить за тим, щоб людина дотримувалася загального закону обов'язку як вищого принципу своєї моральності [35];

– коли Бог створив людину, то Він вклав в неї щось Боже-ственне, деякий помисел..., який провіщує розум і показує їй, що добре і що зле; це є природний закон [36];

– психологічний процес, викликаний емоціями та раціональними асоціаціями, що ґрунтуються на моралі та системі особистісних рис [37];

– почуття моральної відповідальності за свою поведінку, принципи, погляди, переконання [37].

Отже, вербалізація морально-етичних понять, релевантних у професійному спілкуванні, здійснюється у професійному

дискурсі всіма учасниками професійної комунікації, як то працівники, фахівці, професіонали своєї справи, включаючи аналітиків, експертів і науковців, які це спілкування досліджують.

У професійній концептосфері експлікуються сукупності концептів, що вербалізують чесноти, релевантні для професійного життя. Так, концепти «працьовитість», «організованість», «відповідальність», «доброзичливість», «товариськість», «честь», «совість» становлять ядро в розумінні таких сторін професійного життя, як результативність праці, ефективність роботи, відповідальність за результат і досягнення, виконавська й організаційна дисципліна, злагоженість робочих процесів, згуртованість колективу, сприятлива для результативності атмосфера, позитивна емоційна мотивація.

Морально-етична сфера у концептуальних вимірах.

Концептуалізація у людському розумі відображає тонкощі сприйняття дійсності, а саме способи усвідомлення, організації та інтерпретації світу через когнітивні структури. Цей процес є динамічним та формується особистим, культурним, соціальним та професійним досвідом. Професійна концептуалізація демонструє те, як думка, мова та діяльність взаємозумовлені, як лінгвістичні структури відображають концептуальні структури та передають семантику.

Зміст концепту «працьовитість» виводиться із сукупності поглядів фахівців, мислителів, учених на сутність працьовитості як: *сумлінність при виконанні якоїсь роботи; працелюбність, трудолюбність; старанність, наполегливе прагнення до досягнення мети; готовність брати участь у суспільно корисній діяльності; готовність досягати високих стандартів якості; позитивне ставлення особистості до процесу трудової діяльності; прагнення та вміння сумлінно, захоплено і з почуттям задоволення здійснювати трудовий процес, виконувати трудові функції; любов до праці, прагнення багато і старанно працювати; бажання віддавати свій час, сили і увагу роботі* тощо.

Концепт «працьовитість» може вербалізуватися в субконцептах «старанність», «сумлінність», «цілеспрямованість», «прагнення», «працелюбність», «трудолюбність», «захопленість», «наполегливість», «дисциплінованість», «самодисципліна», «відповідальність» тощо.

Зміст концепту «організованість» охоплює сукупність концептуальних ознак: *єдність дії; єдність практичної реалізації; упорядкованість у дії, діях, лад, порядок, злагоженість; дисциплінованість; планування своїх дій і розрахунок коштів для досягнення мети; максимальне підвищення ефективності діяльності; вміння планувати дії і вчинки; вміння керуватися планами у діяльності* тощо.

Концептові «організованість» можуть бути притаманні такі вербальні реалізації: «упорядкованість», «злагоженість», «сумлінність», «порядок», «лад», «спланованість», «налаштованість», «дисциплінованість», «узгодженість», «підготовленість», «цілісність», «послідовність», «ефективність», «доброчесність», «толк», «зібраність», «підтягненість» тощо.

Зміст концепту «відповідальність» згенеровано сукупністю дефініцій, що їх наводять словники, енциклопедії та наукові джерела: *серйозність ставлення; обов'язок відповідати за роботу; опікування справою, діяльністю; давання відповіді за слова, вчинки, дії; свідоме ставлення особи до покликання; рефлексія на вимоги суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань; усвідомлення суті та значення діяльно-*

сті; усвідомлення наслідків чогось для суспільства і соціального розвитку; задоволення інтересів суспільства або певної групи; здатність передбачати події; усвідомлення загальнозначущого обов'язку; власні переконання та моральні принципи; прогнозування наслідків певного вчинку; передбачення наслідків порушення правил, законів; здатність визначати наслідки дій; усвідомлення суспільної необхідності, загальних потреб, обов'язків, норм; зобов'язаність виконувати моральні обов'язки, засвоєння соціальних цінностей, норм і правил поведінки; здатність до морального самоконтролю, формулювання моральних власних обов'язків, їхнього виконання і самооцінки; критичність і постійний контроль за власними діями тощо.

Цей концепт може вербалізуватися в субконцептах «сумлінність», «зобов'язання», «зобов'язаність», «організованість», «повинність», «призначення», «раціональність», «дисциплінованість», «самодисципліна», «надійність», «серйозність», «благонамірність» тощо.

До структури концепту «доброзичливість» входять концептуальні ознаки: *властивість бути доброзичливим; прояв доброзичливого ставлення; ласкавість, дружність і ввічливість; розуміння і турбота до людей; безкорисливість; доброта один до одного; бажання добра іншому; готовність відповісти добром, привітність, люб'язність, співчутливість і турботливість; готовність допомогти іншим; прагнення благодійності* тощо.

Концепт «доброзичливість» втілюється в таких вербальних реалізаціях: «доброта», «ласкавість», «привітність», «ласка», «ввічливість», «присязнь», «присязність», «щирість», «прихильність», «чуйність», «співчуття», «співчутливість», «людяність», «турбота», «турботливість», «люб'язність», «шана», «пошана», «симпатія», «сумлінність», «повага» тощо.

Зміст концепту «товариськість» формується концептуальними ознаками: *потреба людини у спілкуванні; потреба у спільній діяльності; симпатія і щирість; спільність цілей; схожість життєвих поглядів; прагнення до взаємодопомоги; схильність до взаєморозуміння; уміння спілкуватися з людьми; відкритість до спілкування, привітність з людьми* тощо.

Концепт «товариськість» втілюється в таких вербальних реалізаціях: «дружність», «дружелюбність», «лагідність», «привітність», «ввічливість», «присязнь», «присязність», «щирість», «прихильність», «люб'язність», «ласкавість», «чуйність», «людяність», «пошана», «симпатія», «повага», «комунікабельність», «взаєморозуміння», «єдність», «рівність», «відкритість», «любов» тощо.

Зміст концепту «честь» формує сукупність дефініцій, що їх наводять словники, довідники та ділові статті: *сукупність вищих моральних принципів; принципи громадської та особистої поведінки; те, що дає право на шану, повагу, визнання; задоволення своїх потреб тільки від свого працелюбства, своєї поведінки і свого розуму; шляхетність, гідна поведінка та вміння відповідати за свої вчинки; суспільна оцінка особистості, міра її духовних, соціальних цінностей; позитивна моральна репутація, добре ім'я окремої людини чи певної спільноти людей; повага та пошана; зовнішній вияв поваги й пошани; синонім найкращих духовних якостей особистості (благородство, совість та ін.)* тощо.

Концепт «честь» втілюється в таких вербальних реалізаціях: «гідність», «повага», «шана», «пошана», «шанування», «чеснота», «почесть», «прихильність», «імідж», «репутація»,

«авторитет», «престиж», «реноме», «слава», «самоповага», «данина», «ім'я» тощо.

Зміст концепту «совість» експлікується також у сукупності різних трактувань природи совісті як: *внутрішнього голосу; духовного інстинкту; тонкого природженого морального почуття; почуття моральної відповідальності; внутрішнього морального закону; моральної свідомості; здатності розрізняти добро і зло; почуття правильності чи неправильності* тощо.

Різноманіття проявів концептуальних ознак поняття «совість» містить численні субконцепти, наприклад: «сумління», «сором», «моральність», «чистота», «розуміння», «знання», «вказівка», «чутливість», «чесність», «надійність», «уміння тримати слово», «відповідальність», «примирення з усіма», «самосвідомість» тощо.

Отже, морально-етична сфера у концептуальних вимірах у професійному спілкуванні характеризується широким когнітивним охопленням моральних, духовних і культурних сторін професійного світу. Вона задає стандарти мислення, почування, ставлення, детермінує відповідні доміанти в професійній діяльності, спілкуванні, а відтак і концептосфері.

Концептуалізуються найвищі прояви духу професіонала і насамперед особистості, наприклад: «сумління», «сором», «чистота», «моральність», «благородство», «честь», «співчуття», «любов».

Концептуальне втілення виявляють і найпрактичніші поняття земного плану буття людини, що відбивають зручність, комфорт, визнання та користь людей – фахівців своєї справи, наприклад: «престиж», «реноме», «імідж», «авторитет».

Для професійного спілкування притаманне широке вживання понять культурної концептосфери, наприклад «доброчесність», «сумлінність», «благонаміреність», «привітність», «ввічливість», «чуйність», «людяність», «турботливість», «люб'язність», «шана», «пошана», «ввічливість» тощо.

Висновки:

1. Вербальні, концептуальні та аксіологічні аспекти реалізації смислів у морально-етичній сфер доводять визначальну роль морально-етичних цінностей у формуванні високomorальної особистості та високоефективного професіонала.

2. Категоризація та концептуалізація є основними лінгвоконцептуальними категоріями, які продукують професійне мислення, спілкування й фахову діяльність. Вони зумовлюють пізнавальні процеси виявлення, осмислення та розв'язання професійних завдань, засновані на системі мислинневих дій і детерміновані індивідуально-особистісними рисами фахівця. Поняття професійного мислення й професійного спілкування мають такі особливості концептуалізації: 1) вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення та розв'язання проблем професійної діяльності; 2) специфічно фахове мислення, що має практичну спрямованість, конкретність та конструктивність; 3) компетентне мислення, що має творчий характер, оперує різноманітними евристиками як прийомами рішення професійних творчих завдань; 4) спілкування, спрямоване на досягнення результатів, ефективності роботи, розвиток відповідальності, підтримання виконавської та організаційної дисципліни; 5) комунікація, що забезпечує злагодженість робочих процесів, згуртованість колективу, сприятливу атмосферу.

3. Вербалізація морально-етичних понять у професійному дискурсі здійснюється працівниками, фахівцями, професіо-

налами своєї справи, аналітиками, експертами і науковцями й генерує широку професійну концептосферу. Вона охоплює сукупності концептів, що вербалізують чесноти, релевантні для професійного життя. Концепти «працьовитість», «організованість», «відповідальність», «доброзичливість», «товарицькість», «честь», «совість» становлять ядро в розумінні таких сторін професійного життя, як результативність праці, ефективність роботи, відповідальність за результат і досягнення, виконавська й організаційна дисципліна.

4. Морально-етична сфера у концептуальних вимірах у професійному спілкуванні охоплює моральні, духовні й культурні сторони професійного світу. Вона задає стандарти мислення, почування, ставлення, детермінує відповідні доміанти в професійній діяльності, спілкуванні, а відтак і концептосфері. Спостерігається як концептуалізація найвищих проявів духу особистості й професіонала, так найпрактичніші поняття земного плану буття людини, що відбивають зручність, комфорт, визнання та користь людей – фахівців своєї справи. Також для професійного спілкування притаманне широке вживання понять культурної концептосфери.

Перспективи подальших досліджень передбачають удосконалення методологічного апарату опису й дослідження морально-етичної, психологічної, духовної, культурної сфер буття особистості і фахівця. Релевантним видається створення когнітивної моделі категоризації й концептуалізації описуваної царини.

Література:

1. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
2. Тофтун М. Г. Сучасний словник з етики : Словник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
3. Руденко В.І. Словничок «Азбука моралі» : Навч. посіб., 1500 слів. 87 с. (режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/posibnik-slovnik-skarbnicka-sliv-115913.html>)
4. Thomasson, Amie L. Basic Ontological Categories and How to Use Them [presented at the Eastern APA, December 1995 and at the California Institute of Technology, March 1996 under the title «On What there Might Be»]. 1996. 128 p.
5. Єсипенко Н. Г. Концепт, концептуалізація, концептуальний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. № 56. С. 77–80.
6. Джелілова Л. Р. Психологічні особливості розвитку професійного мислення у майбутніх вчителів початкової школи: Автореферат дис. на здобуття наук, ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л. Р. Джелілова. Одеса, 2008. 19 с.
7. Дзундза В. В. Формування професійного мислення майбутніх правознавців / В. В. Дзундза // *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2011. №3 (44). С. 24–29.
8. Засєкіна Л. В. Особливості формування професійно-творчого мислення майбутнього фахівця іноземної мови: дис. канд. псих. наук : спец. 19.00.07 / Л. В. Засєкіна. Луцьк, 2000. 200 с.
9. Стасюк Т. В. (2020). Терміносфера новітніх технологій : лінгво-соціо-когнітивні чинники формування та розвитку: дис. ... д-ра філолог. наук: 10.02.01 / Ін-т української мови НАН України. К., 518 с.
10. Універсальний словник-енциклопедія (режим доступу: https://slovnuk.me/dict/vts/працьовитість#google_vignette)
11. Sharp Coder. Значення слова: Працьовитість (режим доступу: <https://uk.sharpcoderblog.com/blog/meaning-behind-the-word-industriousness>)

12. Десняночка. Працелюбність як загальнолюдська моральна якість (режим доступу: <https://desnyanochka.ukr/?p=1169>)
13. Buildstuff. Працьовитість це... (режим доступу: <https://buildstuff.com.ua/pracovitist-ce-viznachenna-pracovitist>)
14. Ukrnova. Що таке працьовитість... (режим доступу: <https://ukrnova.com/suspilstvo/shcho-take-pratsovistist.html>)
15. Психологіс. Енциклопедія практичної психології. Працьовитість (режим доступу: <http://psychologis.com.ua/trudolyubie.htm>)
16. Словник UA. Портал української мови та культури. Організованість (режим доступу: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=організованість>)
17. Пошук у словниках. Організованість (режим доступу: <https://uadict.com/організованість>)
18. Збірник наукових статей. Дисциплінованість і організованість (режим доступу: http://psih.pp.ua/03763_дисциплінованість_i_організованість)
19. Словник UA. Портал української мови та культури. Відповідальність (режим доступу: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=відповідальність>)
20. Вікіпедія. Відповідальність (режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Відповідальність>)
21. Інтернет-довідник корисної інформації. Відповідальність – що це таке, визначення та поняття (режим доступу: https://uk.economy-pedia.com/11032729-responsibility#google_vignette)
22. Школа для лідерів, які прагнуть змін. Відповідальність як феномен (режим доступу: <https://kmbis.ua/ua/article/vidpovidalnist-yak-fenomen>)
23. Науковий портал. Професійна відповідальність: сутність та структура (режим доступу: <https://nauka.udpu.edu.ua/1-2-profesijna-vidpovidalnist-sutnist-ta-struktura/>)
24. Знання. Витлумачте лексичне значення слів (режим доступу: <https://znaniya.com/task/53916370>)
25. Український психологічний ХАБ. Психологічна енциклопедія. Доброзичливість це (режим доступу: <https://www.psykholoh.com/post/доброзичливість-це>)
26. Як зробити. Що таке доброзичливість... (режим доступу: <https://yak.koshachek.com/articles/shho-take-dobrozichlivist-dobrozichivist-ce.html>)
27. Психологіс. Енциклопедія практичної психології. Доброзичливість (режим доступу: http://psychologis.com.ua/dobrozhelatelnost.htm#google_vignette)
28. ОСВІТА.UA. Товариськість як моральна цінність людини (режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10901/>)
29. Словник UA. Портал української мови та культури. Честь (режим доступу: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=честь>)
30. Словник української мови. Честь (режим доступу: <http://ukrlit.org/slovnuk/честь>)
31. Професійна етика. Прояв категорії честі (режим доступу: <http://re.ptngu.com/09.html>)
32. КАЗАВ ТОЙ. Що таке Честь ... (режим доступу: <https://ralloa.kazavtoy.cx.ua/articles/chest-dlja-mene-oznachae.html>)
33. ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ Проблеми захисту честі ... (режим доступу: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/75692A8D9B099597C2257B7B004D2295](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/75692A8D9B099597C2257B7B004D2295))
34. Словник української мови. Совість (режим доступу: <http://ukrlit.org/slovnuk/совість>)
35. Політика. Право. Життя. Інтернет-версія всеукраїнського часопису (режим доступу: http://www.pollawlife.com.ua/2013/09/blog-post_8326.html)
36. Що є для нас совість? Свята Успенська Києво-печерська лавра (режим доступу: <https://lavra.ua/uk/shho-ye-dlya-nas-sovist/>)
37. Що таке совість? Що таке (режим доступу: <https://translations.com.ua/sovist.html>)

Stasiuk T. Conceptualization of moral and ethical values in professional communication

Summary. The article examines the categorization, conceptual and verbalization aspects of the realization of the meanings of the moral and ethical sphere in professional communication. The author substantiates the determining role of moral and ethical values in the formation of a highly moral personality and a effective professional.

Considerable attention is paid to categorization and conceptualization as linguistic categories that produce professional thinking, communication, and professional activity. It has been proven that they determine the cognitive processes of identifying, understanding and solving professional tasks, based on a system of thinking actions and determined by individual and personal traits of a specialist.

The peculiarities of the conceptualization of professional thinking and professional communication are characterized: 1) higher cognitive process of searching, identifying and solving problems of professional activity; 2) specifically professional thinking, which has a practical orientation, concreteness and constructiveness; 3) competent thinking, which has a creative nature, operates with various heuristics as methods of solving professional creative tasks; 4) communication aimed at achieving results, work efficiency, development of responsibility, maintenance of executive and organizational discipline; 5) communication that ensures the coherence of work processes, team cohesion, and a favorable atmosphere.

The peculiarities of the verbalization of moral and ethical concepts in the professional discourse, which is generated by workers, specialists, professionals in their field, analysts, experts and scientists and forms a wide professional conceptual sphere, are studied. It encompasses a set of concepts that verbalize virtues relevant to professional life. The concepts of «hard work», «organization», «responsibility», «benevolence», «friendship», «honor», «conscience» form the core of understanding such aspects of professional life as work productivity, work efficiency, responsibility for results and achievements, executive and organizational discipline.

It has been demonstrated that the moral and ethical sphere in conceptual dimensions in professional communication includes moral, spiritual and cultural aspects of the professional world. It has been proven that it sets the standards of thinking, feeling, and attitude, determines the relevant dominants in professional activity, communication, and therefore the conceptual sphere. The conceptualization of both the highest manifestations of the spirit of an individual and a professional, as well as the most practical concepts of the earthly plane of human existence, which reflect the convenience, comfort, recognition and benefit of people – specialists in their field, has been revealed. It has been established that professional communication is characterized by the wide use of concepts of the cultural conceptual sphere.

Key words: moral and ethical values, categorization, conceptualization, verbalization, professional activity, professional communication.

Філатова К. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

КОЛЬОРОКОНЦЕПТИ *WHITE, BLANC (BLANCHE),* *БІЛИЙ, АСПРОС (ΛΕΥΚΟΣ)* В НОМІНАТИВНИХ МОДЕЛЯХ АНГЛІЙСЬКИХ, ФРАНЦУЗЬКИХ, УКРАЇНСЬКИХ ТА НОВОГРЕЦЬКИХ КОМПОЗИТИВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. Дана стаття присвячена порівняльному аналізу композитів чотирьох неблизькопоріднених мов, які містять у своєму складі кольороназву на позначення білого кольору. Метою дослідження є знаходження спільних та відмінних рис у номінації композитів неблизькопоріднених мов, зокрема англійської, французької, української та новогрецької, які мають у своєму складі кольороназву *white, blanc (blanche), білий, аспрос (λευκος)* відповідно.

У статті узагальнено попередні дані щодо лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, аспрос (λευκος)* у кожній досліджуваній мові. У даній науковій розвідці представлено процедуру порівняльного аналізу композитів із кольороназвами чотирьох мов, зокрема визначено критерії, за якими було здійснено такий аналіз. Композити неблизькопоріднених мов із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, аспрос (λευκος)* було порівняно за: кількістю таких номінативних одиниць у чотирьох досліджуваних мовах; позначенням композитами із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, аспрос (λευκος)* онтологічних та символічних характеристик; інтенсивністю номінації онтологічних доменів композитами неблизькопоріднених мов; пріоритетністю утворення прямих та/або переносних значень композитів із досліджуваними кольороназвами; залученістю базисних пропозиціональних схем у номінативні процеси чотирьох мов.

У висновках підсумовано результати порівняльного аналізу композитів неблизькопоріднених мов із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, аспрос (λευκος)*. Визначено схожі та відмінні риси, характерні для досліджуваних номінативних одиниць. А також, зазначено спільні та специфічні характеристики номінативних процесів, що відбуваються у чотирьох досліджуваних мовах.

Ключові слова: кольороконцепт, композити із кольороназваннями, номінативна модель, лінгвокогнітивний аналіз, порівняльний аналіз, домен, базисні пропозиціональні схеми.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Колірна лексика є невід'ємною частиною будь-якої мовної картини світу. В усіх мовах світу спостерігається наявність різноманітних кольороназв, однак їх кількість в кожній мові є різною. Це підтверджується фундаментальними дослідженнями таких науковців як Б. Берлін та П. Кей [1], а також їх послідовниками [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17].

Згідно досліджень вищезгаданих вчених, зокрема щодо послідовності концептуалізації кольорів, первинність цього явища закріплена за білим кольором. Наявність білого кольору спостерігаємо в усіх мовах світу, зокрема і у досліджуваних нами неблизькопоріднених мовах – англійській, французькій, українській та новогрецькій. При чому у деяких з них, а саме у французькій та новогрецькій мовах, білому кольору відповідає дві кольороназви: *blanc, blanche* – у французькій мові та *ασπρος, λευκος* – у новогрецькій мові. Наявність у французькій мові двох кольороназв *blanc* та *blanche* пов'язано із граматичними чинниками, а саме розрізненням чоловічого та жіночого роду відповідно. У свою чергу, наявність у новогрецькій мові двох синонімічних кольороназв для білого кольору, *ασπρος* та *λευκος*, має етимологічне підґрунтя. Форма *ασπρος* походить від латинської форми *nummi asperi*, які позначали срібні монети у Візантії [18], а форма *λευκος* базується на індоєвропейському **leuk* зі значенням «світлий, ясний» [18]. В англійській мові маємо один відповідник для білого кольору – *white*, також, як і в українській мові – *білий*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Кольороназви *white, blanc (blanche), білий, аспрос (λευκος)* часто ставали об'єктом досліджень у багатьох розвідках англійської [1; 7; 8; 9; 10; 11], французької [14; 15; 16; 17], української [2; 3; 4; 5] та новогрецької мов [6; 12]. Лінгвістичні дослідження зазначених кольороназв, зокрема у складі композитів із лінгвокогнітивних позицій проводились і раніше [19; 20; 21; 22; 23; 24; 25]. Проте, на матеріалі чотирьох неблизькопоріднених мов, таких як англійська, французька, українська та новогрецька, дослідження композитів, у складі яких присутні кольороназви *white, blanc (blanche), білий, аспрос (λευκος)* у порівняльному аспекті з лінгвокогнітивних позицій не проводились, що і зумовлює актуальність нашого дослідження. Порівняльне дослідження стало можливим завдяки наявності у композитів англійської, французької, української та новогрецької мов спільної ознаки – колірного компонента, як одного з елементів зазначених номінативних одиниць.

Формування мети статті. Мета дослідження полягає у знаходженні спільних та відмінних рис у номінації композитів неблизькопоріднених мов, зокрема англійської, французької, української та новогрецької, які мають у своєму складі

кольороназву *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)*, відповідно. Поставлена мета передбачає виконання ряду завдань:

– узагальнити відомості щодо лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольоронайменуваннями, а саме: композитів із кольороназвою *white* в англійській мові, композитів із кольороназвою *blanc (blanche)* у французькій мові; композитів із кольороназвою *білий* в українській мові; композитів із кольороназвою *ασπρος (λευκος)* у новогрецькій мові;

– уточнити процедуру порівняльного аналізу композитів із кольороназвами у неблизькоспоріднених мовах, зокрема визначити критерії для здійснення порівняльного аналізу композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* в англійській, французькій, українській та новогрецькій мовах;

– здійснити порівняльний аналіз композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* в англійській, французькій, українській та новогрецькій мовах з метою визначення їх спільних та відмінних номінативних характеристик.

Об'єктом дослідження є композити із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий та ασπρος (λευκος)* в англійській, французькій, українській та новогрецькій мовах. **Предметом дослідження** є номінативні процеси у чотирьох неблизькоспоріднених мовах, відбиті у композитах із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий та ασπρος (λευκος)*, розглянуті у порівняльному аспекті.

Матеріал дослідження отримано із лексикографічних джерел англійської, французької, української та новогрецької мов, а саме словника *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, 2004* (225 000 слів), словника «*Larousse*» *французько-український словник, 2011* (210 000 слів), словника *Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005* (250 000 слів), словника *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, 1998* (150 000 слів).

Методика аналізу. Для досягнення поставленої у дослідженні мети, нами розроблено процедуру порівняльного аналізу композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* в англійській, французькій, українській та новогрецькій мовах. Процедура порівняльного аналізу зазначеного об'єкту дослідження передбачає виконання наступних кроків: 1) вибірку композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* із лексикографічних джерел англійської, французької, української та новогрецької мов; 2) узагальнення відомостей щодо лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольороназвами у кожній із чотирьох неблизькоспоріднених мов; 3) визначення критеріїв, за якими передбачається здійснення порівняльного аналізу зазначеного об'єкту дослідження; 4) здійснення порівняльного аналізу композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* за визначеними критеріями; 5) виявлення спільних та відмінних характеристик у номінативних процесах чотирьох мов.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В нашому дослідженні розглянуто 373 композити неблизькоспоріднених мов, а саме 141 англійських композитів із колоративом *white*, 100 французьких композитів із колоративом *blanc (blanche)*, 81 українських композитів із колоративом *білий* та 51 новогрецьких композитів із колоративом *ασπρος (λευκος)*. Наприклад, англ.: *white shark* [26, с. 548] – *n* велика акула, яка водиться у теплих морях і яка стає білуватою з віком, вважається людоджером; *whitetail* [26, с. 1429] – *n* різновид тварин із

білуватим хвостом; *white-ash* [26, с. 1427] – *n* деревина білого ясеня; франц.: *poisson blanc* [27, с. 722] – біла риба; *blanc-bec* [27, с. 102] – *fam & péj* молокосос, шмаркач, щеня; *cornette blanche* [27, с. 225] – медсестра, сестра милосердя; укр.: *біло-срудий* [28, с. 81] – *прикм.* який має білу шерсть або біле пір'я спереду на грудях; *біле вино* [28, с. 80] – *ім.* натуральне виноградне вино; *біла пляма* [28, с. 80] – *ім.* необжитий, невивчений район; новогр.: *ασπρομαλλούσα* [18, с. 298] – *ім.* сиволоса жінка; *λευκοπόρωση* [18, с. 1005] – *ім.* нагрів металевого тіла до досить великої температури, коли воно буде випромінювати біле світло; *άσπρη μέρα* [18, с. 298] – *ім.* щасливий і радісний момент; *λευκός γάμος* [18, с. 1006] – *ім.* законний шлюб.

Детально ознайомитись із процедурою та результатами лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольороназвами у кожній досліджуваній мові можна у наших попередніх дослідженнях, а саме композитів із кольороназвою *white* в англійській мові [20; 21; 24], композитів із кольороназвою *blanc (blanche)* у французькій мові [25], композитів із кольороназвою *білий* в українській мові [20; 22; 24], композитів із кольороназвою *ασπρος (λευκος)* у новогрецькій мові [20; 23]. Проведений у кожній мові лінгвокогнітивний аналіз композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* дозволив визначити: «наявну кількість композитів із кольороназвами у кожній з досліджуваних мов; пріоритетність онтологічних доменів предметних сутностей, наділених колірною ознакою; число прямих і переносних номінацій композитів із колоративами у кожній мові; частотність використання «базисних пропозиціональних схем» (термін С. А. Жаботинської [29]) у номінативних процесах на різних кроках деривації у кожній мові; величину метафоричного потенціалу понять зі складу корелятивних доменів та ступінь метафоризації для референтних доменів» [20; 21; 22; 23; 24; 25].

В даній науковій розвідці ми зосередимось безпосередньо на порівняльному аспекті досліджень композитів чотирьох неблизькоспоріднених мов. Порівняльний аналіз композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* будемо проводити за такими критеріями: кількістю наявних композитів із кольороназвами у чотирьох мовах; позначенням композитами із прикметниковою основою *white, blank (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* спільних та/ або відмінних онтологічних та символічних характеристик; інтенсивністю номінації онтологічних доменів за допомогою композитів із кольороназвами чотирьох мов; пріоритетністю прямих та/ або переносних номінацій композитів із кольороназвами *white, blank (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* у чотирьох мовах; залученістю базисних пропозиціональних схем у номінативні процеси чотирьох мов.

Здійснивши порівняльний аналіз композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* у чотирьох неблизькоспоріднених мовах за вищезазначеними критеріями, ми дійшли таких висновків. Кількісні показники порівняльного аналізу свідчать, що найбільше композитів із кольороназвою *white* ми спостерігаємо в англійській мові, а саме 141 номінативну одиницю. У французькій мові кількість композитів із кольороназвою *blank (blanche)* менша та складає 100 номінативних одиниць. Стосовно української та новогрецької мов, то нараховуємо у 1,5 та 2,5 рази менше таких номінативних одиниць, аніж в англійській мові, що складає 81 та 51 композитів із кольороназвами *білий та ασπρος (λευκος)* відповідно.

Дослідження показало, що переважна більшість композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* у чотирьох мовах позначають онтологічну ознаку предмета, а саме 136 номінативних одиниць англійської мови, 95 номінативних одиниць французької мови, 68 номінативних одиниць української мови та 42 номінативні одиниці новогрецької мови. Лише незначна кількість композитів із досліджуваними кольороназвами у чотирьох мовах демонструють символічну ознаку кольору: 5 номінативних одиниць в англійській мові, 5 номінативних одиниць у французькій мові, 13 номінативних одиниць в українській мові та 9 номінативних одиниць у новогрецькій мові.

Позначення прикметникових основ *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)*, які входять до складу композитів чотирьох мов, в основному стосуються білого кольору як такого і мають схожі значення у досліджуваних мовах «білий, світлий, блідий, сивий, чистий, пустий» [26, с. 1427; 27, с. 571; 28, с. 81; 18, с. 1006]. Наприклад, англ. *white oak* [26, с. 1428] – *n* білий дуб; франц. *ours blanc* [27, с. 668] – білий ведмідь; укр. *білі ночі* [28, с. 81] – *ім.* літні ночі на півночі, коли вечірній присмерк зливається зі світанком; новогр. *λευκή σημαία* [18, с. 1006] – *ім.* білий прапор.

Лише в поодиноких випадках зустрічаються онтологічні характеристики предмета, позначені кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* у складі композитів, характерні для кожної окремої мови. Такими значеннями є: «із широким діапазоном частот – про світло, звук, електромагнітне випромінювання» [26, с. 1427] в англійській мові. Наприклад, *white noise* [26, с. 1428] – *n* неоднорідне поєднання звукових хвиль, розповсюджених у широкому діапазоні частот; постійний фоновий шум, що заглушає інші звуки. «Попередній (про іспит)» [27, с. 102] – у французькій мові, наприклад *examen blanc* [27, с. 102] – попередній іспит. «Вимитий, випраний: чистий» [28, с. 81] – в українській мові; «побляклий, вигорілий» [18, с. 1006] – у новогрецькій мові. Однак, серед доступного нам мовного матеріалу нам не вдалось виявити композити української та новогрецької мов із вищезазначеними онтологічними колірними характеристиками.

Дослідження показало, що спільна символічна ознака кольорів *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* у складі композитів досліджуваних мов пов'язана зі значенням «добрий, спрямований на добро» [26, с. 1427; 27, с. 571; 28, с. 635; 18, с. 1006]. Наприклад, англ. *black-and-white* [26, с. 128] – розділений на добро і зло; франц. *magie blanche* [27, с. 571] – біла магія; укр. *біла магія* [28, с. 635] – чаклунство з допомогою небесних сил; новогр. *λευκή μαγεία* [18, с. 1006] – *ім.* біла магія або магія, яка викликає сили добра або спрямована на хороше. Також, спільною символічною ознакою білого кольору у композитах досліджуваних мов виступає «прихильний до порядку, консервативний; прихильний до порядку, контрреволюційний» [26, с. 1427; 27, с. 19; 28, с. 81; 18, с. 1006]. Наприклад, англ. *white terror* [26, с. 1427] – *n icm.* білий терор, контрреволюційні заходи (пов'язано з традиційною символікою білого як кольору прихильників законного правопорядку у протилежність червоному як кольору революції); франц. *garde-blanc* [27, с. 19] – білогвардієць; укр. *білогвардійці* [28, с. 81] – *ім.* монархісти та контрреволюціонери (від кольору прапора прибічників короля під час французької революції 18 ст.), *білогвардієць* [28, с. 81] – той, хто воював в лавах білої гвардії, контрреволю-

ціонер, *білокозак* [28, с. 81] – *ім.* кіннотник, що воював у складі військових формувань білого козацтва; новогр. *Λευκός Στρατός* [18, с. 1006] – *ім.* Білогвардійське військо, біла армія, *λευκή απεργία* [18, с. 1006] – *ім.* італійський страйк (працівники, не порушуючи трудове законодавство, виходять на роботу та виконують свої обов'язки, але дуже повільно).

Розподілення композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* за онтологічними доменами ЛЮДИНА, ТРАРИНА, РОСЛИНА, АРТЕФАКТ, ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ, МІСЦЕ, ТЕРИТОРІЯ, ОДЯГ, ЇЖА відповідно назві предметів, які наділені характеристиками білого кольору, показало, що найбільший ступінь номінативної проміантності у досліджуваних мовах мають онтологічні домени ЛЮДИНА та ТВАРИНА. Основою внутрішньої форми композитів із досліджуваними кольороназвами чотирьох мов виступає квалітативна базисна пропозиційна схема «X є *white / blanc (blanche) / білий / ασπρος (λευκος)*» відповідно до мови. Ця схема вживається у прямих номінаціях на першому кроці деривації, а також бере участь у номінативних зсувах, на подальших кроках деривації яких утворюються композити із переносним значенням.

Необхідно зазначити, що утворення прямих номінацій на першому кроці деривації характерно для більшості композитів із кольороназвою *blanc (blanche)* у французькій мові – 77 % від загальної їх кількості. У свою чергу, для англійської, української та новогрецької мов показник утворення композитів із кольороназвами *white, білий, ασπρος (λευκος)* із прямим значенням знаходиться на рівні 47,5 % в англійській мові, 9,9 % – в українській мові та 45,1 % – у новогрецькій мові. Для зазначених трьох мов більш характерним є утворення композитів із кольороназвами *white, білий, ασπρος (λευκος)* шляхом метонімічних, метафоричних та змішаних номінативних зсувів на другому, третьому та четвертому кроках деривації.

Утворення композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* із переносним значенням шляхом метонімічних, метафоричних та змішаних номінативних зсувів характерно для чотирьох досліджуваних мов, однак із різним ступенем інтенсивності. Найбільш характерним такий спосіб утворення є для композитів із кольороназвою *білий*, що складає 90,1 % від загальної кількості таких номінативних одиниць в українській мові. В англійській мові відсоток прямих позначень, які беруть участь у номінативних зсувах при творенні композитів із переносним значенням, знаходиться на рівні 52,5 %, у новогрецькій мові – 54,9 %, у французькій мові – 23 %. Метонімічні номінативні зсуви є найбільш характерними при утворенні композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* у чотирьох мовах. Метафоричні зсуви відбуваються рідше, що є також спільною ознакою для композитів із кольороназвами чотирьох мов. Змішані номінативні зсуви зустрічаються у поодиноких випадках та характерні при утворенні композитів англійської, французької та української мов.

Метонімічні номінативні зсуви у чотирьох мовах найчастіше відбуваються на підставі базисної пропозиційної схеми партитивності. Наприклад, в англійській мові **2. Партитивність (Частина > Ціле):** *whitetail* [26, с. 1429] – *n* різновид тварин із білуватим хвостом; у французькій мові **2. Партитивність (Частина > Ціле-подія):** *traite des Blanches* [27, с. 940] – торгівля «білим товаром», торгівля жінками; в українській мові

2. Партигивність (Частина > Ціле): білобокий [28, с. 81] – *прикм.* який має білий бік (боки) або білі плями на боках; у новогрецькій мові **2. Партигивність (Частина > Ціле): ασπρούτης** [18, с. 298] – *ім.* білоборода, сивоборода людина. Також, задіяними у метонімічних зсувах є базисні пропозиціональні схеми каузації, власності, інклюзивності, контактної дії, локативності, які відбуваються із різним ступенем промінантності у чотирьох досліджуваних мовах.

Метафоричні номінативні зсуви у чотирьох мовах відбуваються на підставі базисної пропозиціональної схеми подібності / метафори. Наприклад, в англійській мові **1. Така РОСЛИНА → 2. АРТЕФАКТ: white birch** [26, с. 1427] – *n* паперова бірка; у французькій мові **1. Така ЛЮДИНА → 2. ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ: naine blanche** [27, с. 632] – білий карлик; в українській мові **1. Такий ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ → 2. ТЕРИТОРІЯ: біла пляма** [28, с. 80] – *ім.* необжитий, невивчений район; у новогрецькій мові **1. Така ЛЮДИНА → 2. ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ: λευκός νάνος** [18, с. 1006] – *ім.* білий карлик, маленькі зірки (астр).

У чотирьох досліджуваних мовах композити із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* із переносним значенням утворюються в основному на другому та третьому кроках деривації. В англійській та українській мовах спостерігаємо також наявність четвертого кроку деривації із базисними пропозиціональними схемами контактної дії та партигивності, на якому утворюються композити із кольороназвами *white* та *білий* із переносним значенням. Наприклад, в англійській мові **2. Партигивність (Ціле > Частина-ознака /Вміст) → 3. Інклюзивність (Вміст > Контейнер-теорія / Пацієнс) → 4. Контактна дія (Пацієнс > Агенс): white supremacist** [26, с. 1429] – *n* поборник переваги білої раси.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Проведений порівняльний аналіз композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* англійської, французької, української та новогрецької мов дає підстави стверджувати про наявність як спільних так і відмінних рис, властивих номінативним одиницям неблизькопоріднених мов, а також загальних та ідіотнічних характеристик номінативних процесів, що відбуваються у чотирьох мовах.

Проведене дослідження виявило наявність значної кількості таких номінативних одиниць у складі лексики кожної порівнюваної мови. Найбільше композитів із досліджуваною кольороназвою представлено в англійській мові, трохи менше за кількістю – у французькій мові. Українська та новогрецька мови представлені композитами із досліджуваною кольороназвою у півтори та два рази рідше. Можна стверджувати, що переважна більшість композитів із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* у досліджуваних мовах позначають онтологічну ознаку предмета і лише невелика їх кількість виражає символічну ознаку кольору. Композити із кольороназвами *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)*, де білий колір у внутрішній структурі слова є онтологічною характеристикою предмета, такими предметами в чотирьох досліджуваних мовах найчастіше виступають людина та тварина.

Дослідження виявило, що композити із кольороназвами із прямим значенням, найбільш характерні для французької мови. Для трьох інших досліджуваних мов, а саме англійської,

української та новогрецької за кількістю більше композитів із кольороназвами, які утворюють переносне значення. Відповідно, композити із кольороназвою *blanc (blanche)* найчастіше утворюються на першому кроці формальної та концептуальної деривації, а композити із кольороназвами *white, білий, ασπρος (λευκος)* – частіше на другому, третьому та четвертому дериваційних кроках шляхом метонімічних, метафоричних та комплексних зсувів.

Дослідження показало, що кольороконцепти *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* у складі композитів чотирьох мов мають також спільні символічні ознаки, утворені шляхом метафоричних зсувів від квалітативних онтологічних характеристик.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у порівняльному аналізі композитів із іншими основними кольороназвами із застосуванням вже розробленої процедури аналізу як на матеріалі досліджуваних мов, так і композитів із основними кольороназвами на матеріалі інших мов.

Література:

- Berlin B., Kay P. Basic colour terms: their universality and evolution. Berkeley: Reed, 1969. 178 p.
- Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1997. 21 с.
- Дзівак О. М. Про систему назв кольорів у сучасній українській літературній мові. *Українське мовознавство*. 1975. Вип. 3. С. 23–31.
- Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Мовознавство*. 1967. № 4. С. 97–112.
- Яворська Г. М. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації). *Мовознавство*. 1998. № 2–3. С. 42–50.
- Basic colour terms in Modern Greek. Twelve terms including two blues. Anna Androulaki, Natalia Gómez-Pestaña, Christos Mitsakis, Julio Lillo Jover, Kenneth Coventry and Ian Davies. *Journal of Greek Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006. № 7. P. 3–47.
- Birren F. Color and Human Response. New York: Van Nostrand Reinhold Co., 1978. 141 p.
- Casson R. W. Color shift: evolution of English color terms from brightness to hue. *Color Categories in Thought and Language* / eds. C. L. Hardin, L. Maffi. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. P. 224–239.
- Heider E. R. Universals in color naming and memory. *Journal of Experimental Psychology*. Washington, 1972. No. 93(1). P. 10–20.
- Kay P., McDaniel Chad K. The Linguistic Significance of the Meanings of Basic Color Terms. *Language*. Washington: Linguistic Society of America, 1978. Vol. 54. № 3. P. 610–646. URL: <http://www.jstor.org/stable/412789>
- MacLaury R. Color and Cognition in Mesoamerica: Constructing Categories as Vantages. Austin: University of Texas Press, 1997. 619 p.
- Maxwell-Stuart P. G. Studies in Greek Color Terminology. Leiden: E. J. Brill, 1981. Vol.1. 254 p.
- Wierzbicka A. The semantics of colour: A new paradigm. *Progress in Colour Studies* / eds. C. P. Biggam, C. J. Kay. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006. P. 1–24.
- Bloemen J. et Tasmowski L. Les noms de couleur en français : catégories et focus. *Linguistica Antverpiensia*. 1983. P. 16–17.
- Golka Maria H. La catégorisation linguistique des couleurs: niveaux d'élémentarité des noms de couleurs français. *Études Cognitives*. SOW Publishing House, Warsaw, 2014. P. 131–147.
- Grimaldi Claudio La variabilité des références dans les dénominations de couleur françaises. *Congrès Mondial de Linguistique Française*, 2020. P. 1–11.

17. Mollard-Desfour Annie Les mots de couleur : des passages entre langues et cultures. *Synergies Italie*. № 4. 2008. P. 23–32.
18. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας / Γ. Μπαμπινιώτης. Αθήνα: ΕΠΕ «Κέντρο Λεξικολογίας», 1998. 2064 σ.
19. Деменчук О. В. Колоративна композита в англійській мові: когнітивно-онимасіологічний аспект: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 240 с.
20. Філатова К.О. Кольороконцепти в номінативних моделях англійських, українських і новогрецьких композитів: лінгвокогнітивний аспект: дис. канд. філол. наук): спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ, 2018а. 356 с.
21. Філатова К.О. Кольороконцепти в номінативних моделях англійських композитів: лінгвокогнітивний аналіз. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного ун-ту імені І. Франка: Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2018b. № 10. С. 145–149. Відновлено з http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhivnomerov/2018/NV_2018_10/NV_2018_10.pdf
22. Філатова К.О. Лінгвокогнітивний аналіз композитів із кольоронозвами в українській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 12. С. 180–186. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.12.35>
23. Філатова К.О. Лінгвокогнітивне підґрунтя творення новогрецьких композитів із кольоронайменуваннями. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020а. Т. 31 (70). № 2. Ч. 1. С. 218–223. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-1/37>
24. Філатова К.О. Кольоронозви в номінативній структурі англійських та українських композитів. *Вісник Запорізького національного університету, Серія «Філологічні науки»*. 2020b. № 2. С. 143–149. Відновлено з <https://web.znu.edu.ua/herald/pages/1771.ukr.html>
25. Філатова К.О. Кольороконцепт *blanc, blanche* в номінативних моделях французьких композитів: лінгвокогнітивний аналіз. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 31. С. 99–108. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.18>
26. Merriam-Webster's collegiate dictionary. 11th ed. Springfield: Encyclopedia Britannica Company, 2004. 1626 p.
27. Бусел В. «Larousse» французько-український словник. Українсько-французький словник. Ірпінь: ТОВ ВТФ «Перун», 2011. 1504 с.
28. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
29. Жабогинська С.А. Семантика лінгвальних мереж у навчальному комбінаторному тезаурусі. *Studia Philologica*. 2019. Вип. 13. С. 17–27.

Filatova K. White, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος) color-terms in the nominative models of English, French, Ukrainian and Modern Greek compounds: comparative analysis

Summary. The article is devoted to the comparative analysis of English, French, Ukrainian and Modern Greek compounds, having in their nominative structure color-concept, denoting white color. The main goal of the research is to determine common and different features in the naming process of English, French, Ukrainian and Modern Greek compounds, including in their structure *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* color-terms.

The article also summarizes the data of previous cognitive linguistic analysis of compounds with *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* color-terms in each separate language. This research presents the procedure of comparative analysis of the compounds with *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* color-terms of English, French, Ukrainian and Modern Greek languages. In particular, the criteria of comparative analysis are determined. The compounds with color-terms of four languages are compared by: the amount of such nominative units in all languages concerned; the determination of the ontological and symbolic characteristics by the compounds with *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* color-terms; the naming of ontological domains by the compounds with *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* color-terms; the priority of direct and/or figurative meanings, presented by the compounds with color-terms; the use of basic propositional schemas in naming processes of four languages.

In conclusion the results of comparative analysis of the compounds with *white, blanc (blanche), білий, ασπρος (λευκος)* color-terms are presented. Common and different features, peculiar to nominative units, are determined. Also, the research discovers similarities and differences in the naming processes of four languages concerned.

Key words: color concept, compounds with color-terms, nominative model, cognitive linguistic analysis, comparative analysis, domain, basic propositional schemas.

*Цимбалов В. С.,**аспірант кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
<https://orcid.org/0000-0002-6543-7305>*

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ПОЗНАЧЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено медичній термінології англійської мови, а саме її лексико-граматичному аспекту. Для розкриття аспекту порушено проблему слова і терміну. Підкреслено роль терміну для наукової царини та розрізнення його від слова. Вказано на доцільність та важливість використання слова або кількох слів у термінологічному сенсі.

Актуальність наукової розвідки зумовлена потребою правильного та швидкого оперування медичною термінологією англійської мови через глобалізаційні процеси, які спонукають до розробки, розвитку та використання сучасних досягнень у медицині. Англійська мова відіграє ключову роль у міжнародній комунікації, зокрема, медичній галузі та, відповідно, виконує єднальну функцію людства.

Питання вираження медичних термінів насамперед пов'язане з певною замкненістю власне термінології як системи. Неабияке слово може бути вжито як термін, який належить до певного класу. Саме тому постає проблема виокремлення слів, які можуть надходити до термінологічної системи. Розглянуто сутність та вирішальну роль словосполучень для медичної терміносистеми.

У цій науковій розвідці зосереджено увагу на лексико-граматичному аспекті дослідження термінів. На прикладі розглянутої медичної термінології англійської мови виокремлено п'ять класів, за якими вона може бути розподілена. Зазначені терміни наведено на основі власної класифікації термінів. Вказані класи мають відмінності, які частково охарактеризовані кількісним показником, а також сумісністю лексем. З'ясовано, що зростання кількості лексем у медичному терміні може більше звужувати чи уточнювати спеціалізацію, про яку йдеться у статті. Таким чином, декілька класів розрізняються за кількісним чинником. Чотири запропоновані класи з п'ятих вказують на додаткові синтаксичні зв'язки між словами. Це явище дозволяє говорити про додаткову взаємодію лексем у чотирьох класах усередині медичного терміну. До переліку термінів у класифікації введено терміни-аббревіатури. На прикладі деяких аббревіатур, узятих з медичних статей, продемонстровано формування певних класів медичної термінології. Це можна охарактеризувати як конструювання лексем, які мають на своїй меті оптимізацію «часо-просторового» оперування. Напочатку статті такі терміни вказуються у повному обсязі, а потім використані у своєму функційному вигляді за допомогою великих літер. У статті їм виділено окремо два класи, які мають відмінність лише у чисельному вираженні лексем термінологічного контексту. Вказана відповідність між кількістю лексичного матеріалу та «контекстністю» поняття.

Об'єктом дослідження є терміни медичної царини в англійській мові, які було використано у різних закордонних медичних за галуззю статтях. Їх подано у вигляді списків, які введено після номінацій класів. Проаналізований фактичний матеріал вилучений з дійсних медичних

видань та вживаний у конкретних мовних контекстах, що виключає абстрактність його функціонування.

Виявлено, що представлені медичні терміни сформовано за допомогою різних частин мови. Серед них одну з центральних ланок займає іменник.

Зазначено також етимологічний чинник медичної термінології в англійській мові. Марковано особливу роль латини не тільки на англійську мову, а й на медичну терміносистему взагалі.

Ключові слова: медична термінологія, словосполучення, класифікація, лексема, лексико-граматичний.

Формування мети статті: розглянути медичну термінологію крізь лексико-граматичний аспект на прикладах вживання у англомовних медичних виданнях, зосереджуючи увагу на класифікуванні для ідентифікації термінів, опису за характеристикою та подальшого вживання у вигляді створення словників медичної галузі, навчальних матеріалів, бази даних використання за частотністю та сумісністю термінологічних лексем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Медична термінологія вкрай різноаспектна та має багато власних аспектів. З одної сторони, можна вивчати семантичний складник, який стосується відповідності номінації понять залежно від значення. З іншого боку, можна досліджувати морфологічний комплекс творення термінів будь-якої галузі, якою у нашому разі постає медична царина. Медична термінологія сягає своїм корінням ще в античні часи. Важливий поштовх до її вивчення надали грецькі діячі такі як Гіппократ, зокрема, праця “Corpus Hippocraticum” та Аристотель. Вивчення, класифікування та систематизація відбувалися на всій часовій площині та у різних цивілізаціях. Достатньо вказати енциклопедичну роботу «Канон лікарської науки» (نونان قال) (Al-Qanun fi t-Tibb), яку написав перський науковець XI століття Абу Алі аль-Хусейн ібн Абдаллах ібн Сіна або просто Авіценна. Якщо говорити про більш близькі до нашої епохи часи, то варто зазначити наукову працю Lindberg, Donald A., Betsy L. Humphreys, and Alexa T. McCray “The Unified Medical Language System” (1993) [1], в якій сконцентровано увагу на сховищі біомедичних словників, розроблених Національною медичною бібліотекою США Серед зарубіжних наукових праць заслуговує уваги робота Edmund Andrews “A History Of Scientific English: The Story Of Its Evolution, Based On A Study Of Biomedical Terminology” (2012) [2], в якій автор аналізує розвиток наукової мови щодо медичної сфери, вплив латинської та грецької на англійську термінологію. Неабиякий внесок у дослідження медичної термінології зробили вітчизняні дослідники. Напри-

клад, чималу роль відіграє наукова розвідка дослідниці Т. Єщенко «Медичний термін як засіб лексичного вираження текстової категорії інформативності» (2018) [3]. Крім того, у роботі О. Беляєвої «Термінологічна синонімія: теоретичний та практичний аспекти (на матеріалі латинської медичної термінології)» (2006) [4] проведено аналіз медичної термінології у синонімічному аспекті. Використання англійської медичної термінології у практичній діяльності порушено у статті С. Гриценко «Англомовна медична термінологія в підготовці сучасних лікарів» [5].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для різноаспектного охарактеризування теми нашого дослідження потрібно перш за все вказати на нетотожність понять «слово» та «термін». Слово має властивість до використання у різних мовленнєвих ситуаціях та на письмі залежно від власного семантичного складника.

Зокрема, Cambridge Dictionary дає таке визначення слова «термін»: “a word or expression used in relation to a particular subject, often to describe something official or technical” [6]. Судячи з цього визначення можна зрозуміти, що термін має дуже важливу описову функцію. Своім вираженням він допомагає сформулювати відповідне когнітивне сприйняття про об’єкт, який абстракцією впливає на людину.

Наприклад, у статті “The Distinction between Term and Word: A Translator and Interpreter Problem and the Role of Teaching Terminology” Shair Ali Khan переконаний, що англійське «слово “term” походить від середньовічно-латинського “terminus-term” у значенні «обмеження в часі, встановлене або призначений час», і «кінець, межа» (Dictionary Reference, 2016). Щодо розрізнення, то «основна відмінність між терміном і словом полягає в характері посилання. Термін характеризується як монореферентний у досить специфічній концепції високого ступеня, що стосується певної (*area or field or discipline*) сфери чи дисципліни. Він охоплює лінгвістичні (лексичні, синтаксичні та семантичні), а також концептуальні (загальні, переносні та казуальні) обмеження» [7, с. 696].

З цього боку етимологія дає дуже цікаве пояснення, яке можна звести до більшої обмеженості терміну, як порівняти зі словом. Висновкуємо: термін обмежений у часі і не може бути ефективно використаний у будь-який проміжок часу та за умови оточення будь-якими словами.

Отже, ми приходимо до думки, що неабияке слово може бути трансформоване у термін. Якщо говорити про медичну царину – цілком очевидним є те, що у ній наявна порівняно-замкнута система, яка продукує термінологію.

Варто сказати, що слова однієї частини мови мають певні спільні способи словотворення, а також синтаксичні особливості. І саме такі синтаксичні особливості мають вирішальне значення під час класифікації граматичних класів у мовах аналітичного типу [8, с. 15]. Оскільки англійська мова є мовою аналітичного способу вираження, то синтаксис набуває особливої важливості в англійських реченнях. Передусім, досліджуючи англійську термінологію, потрібно приділяти увагу цьому факту, пам’ятаючи про додаткові синтаксичні ролі між словами.

З вищезазначеного постає, що в англійській мові вкрай важливим є чинник порядку слів у реченні. Порядок слів виконує ті функції, які частково перенесені на самі слова у мовах синтетичного типу. Крім того, для об’єктивного дослідження англійської термінології (у нашому разі – медичної галузі) потрібно тримати у голові, що послідовність відіграє не останню роль й усередині групи слів.

Якщо порівнювати частини мови, які слугують для термінотворення, то серед них можна виділити іменник. Проте не треба забувати і про інші, такі як, дієслово, прикметник. Таку точку зору можна простежити у науковій статті Л. Конопляник «Основні способи творення англійської науково-технічної термінології (на прикладі фізичних термінів)», де дослідниця піддає сумніву утворення термінів лише на основі іменника та називає додаткові частини мови, які є задіяні [9, с. 149].

Досліджуючи медичну термінологію англійської мови, необхідно відзначити, що базою слугує однослівна лексема, яка детермінує первинне значення, стан. У нашій науковій розвідці ми будемо використовувати одну з загальноприйнятих класифікацій типів термінів, яка передбачає зарахування простих, афіксальних та складних термінів.

Прості терміни відрізняються від інших наявністю лише одного складника, яким виступає корінь. На противагу їм афіксальні використовують широкий вибір додаткових компонентів – афіксів. «Велика українська енциклопедія» трактує афікс як «частину слова, яка під час приєднання до основи слова може змінювати його семантику, граматичне значення (форму), стильову роль чи синтаксичні функції» [10].

Другий тип медичної термінології англійської мови сформований здебільшого за допомогою префіксу чи суфіксу. Нерідкі випадки англійських термінів, які створені префіксально-суфіксальним способом, зокрема *intrapphysician clustering*, де перша лексема є яскравим прикладом другого типу терміну.

Третій тип – складні терміни – має власну особливість. Він послуговується кількома словами замість вживання одного. Отже, можна констатувати, що перший тип представлений однослівними кореневими термінами, а другий – лексикою, якій властиві афіксація.

У зв’язку з вищезазначеним варто згадати поняття *словосполучення*, яке безпосередньо стосується третього типу та відіграє неабияку роль у галузевій термінології. За «Словником сучасної лінгвістики: поняття і терміни» А. Загнітко «словосполучення – непередикативна синтаксична одиниця, компонентами якої є слово та форма слова або кілька форм слів, з’єднаних між собою підрядним синтаксичним зв’язком» [11, с. 322].

Словосполучення має особливу синтаксичну роль, що є результатом об’єднання двох чи більше слів в одну «симбіотичну» комбінацію. Поєднання, яке застосовує певну чітку ієрархію усередині лексем-складників, унікальне тим, що такі синтаксичні зв’язки створюють нову понятійну парадигму. Словосполучення відрізняє таким же мірилом єдність поняття, тобто усі його компоненти об’єднані відповідно до приведення до єдиного у взаємодоповненні.

Потрібно зауважити, що рівноправні слова по відношенню одне до одного (наприклад, *red* та *bright*) не можуть бути використані як одне ціле саме у термінотворенні та вираження термінологічної функції. Можемо зробити висновок, що словосполучення мають своїми складниками відповідати потребам термінологічності, зокрема позначати окремішньо певну схильність до вузькогалузевого зображення поняття. В іншому разі словосполучення просто залишається словосполученням, яке не входить до загальної терміносистеми.

Відмінність простих та складних словосполучень полягає у чисельно-експресивній реалізації. Прості зазвичай послуговуються двома словами: головного та залежного. Складні

потребують збільшення лексем для відповідної точної номінації та більшою кількістю слів, на які поширений вплив головного слова. Тому такі терміни за своєю природою є складеними з кількох слів.

Особливу увагу треба приділяти колокації слів, що іншим чином можна представити як сполучуваність. «Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія» витлумачує сполучуваність слова як «його здатність вступати з іншими словами у сполучення за певними синтаксичними моделями (за М. П. Кочерганом), які залежать від лексико-граматичних характеристик та семантичних підкласів слова...» [12].

Керуючись цим визначенням ми можемо додати, що колокація певних слів тобто схильність їх до спільного використання в одній зв'язці у конкретних контекстах відрізняє такі термінологічні словосполучення від негалузевих комбінацій слів або фразеологізмів.

Таким чином ми можемо визнати важливість термінів-словосполучень у загальній терміносистемі.

Далі пропонуємо розподіл медичної термінології англійської мови за класами з декількох галузевих статей. Ми виокремили однослівні терміни, прості терміни-словосполучення, прості терміни-аббревіатури, складні терміни-словосполучення та складні терміни-аббревіатури. Лексеми взяті з медичних статей [13, с. 1041, 1044, 1045], [14, с. 1-3], [15, с. 1-2], [16, с. 484-485], [17, с. 1261-1262].

Однослівні терміни медичної царини: *adrenals, biological, cardiorespiratory, cardiovascular, cerebellum, clinical, domestication, fitness, genetic, health, heart, heterozygosity, hybridization, germplasm, gonads, kidney, lungs, mitochondrial, mortality, mutational, pandemic, pangenome, phenotypic, pituitary, porcine, skin, species, therapeutics, transfrag, yak*.

Прості терміни-словосполучення медичної сфери: *binary gene, Bos taurus, breeding strategies, fertile offspring, intraphysician clustering, heart rate, novel genes, phylogenetic tree, physical activity, transcriptome analysis*.

Прості терміни-аббревіатури: *LH (luteinizing hormone)*,

складні терміни-словосполучення медичної галузі: *anterior pituitary cells, central nervous system, general internal medicine wards, long-term care facility, outpatient physician visit, PAV-related genes, quality of care, retrospective cohort study, treadmill graded exercise, two-haplotype genomic hybridization model*.

Складні терміни-аббревіатури: *CVD (non-cardiovascular disease), EMA (European Medicines Agency), PCA (Principal component analysis), SARS-CoV-2 (Severe acute respiratory syndrome-related coronavirus 2), SNPs (Single nucleotide polymorphisms), WHO (World Health Organization)*.

Аналізуючи наведені вище зразки медичної термінології, можемо констатувати, що у складі однослівних термінів медичної галузі відзначаємо як прості, так і афіксальні. Як приклад простих термінів наведемо *heart*. Якщо статистично підійти до проблеми дослідження, виявляємо дуже рідке вживання їх у порівнянні з афіксальними, зокрема, *biological, pandemic, transfrag*. Ми бачимо, що наявність афіксу підвищує частоту вживання слова. В англійській мові, яка містить водночас германський та романський компоненти, наявний також через латинське посередництво грецький компонент. Цей факт пояснює різноаспектне використання префіксів (наприклад, *bio-, pan-, trans-*) як представників афіксів у медичній термінології. Звісно, ми повинні пам'ятати і про історичний контекст роз-

витку медицини як царини, у якому вирішальну роль відіграла латина та, якщо аналізувати об'єктивно, і продовжує грати, маючи деяку мутацію в англійській мові. Роль латини яскраво демонструє наявність в англійській медичній термінології паралельно суто англійського терміну-слова *heart* та грецького префіксу *cardio-*, не дивлячись, що обидва походять з одного праїндоевропейського гіпотетичного кореня **k₁erd* (серце) [18]. Такий об'ємний підхід до використання лексем чи частин як афікси, що позначають тотожне поняття, проте походять з різних мов, робить англійську мову більш виразною, що вможливує вдаліше та ширше проводити номінацію.

З аналізованого фактичного матеріалу, маркуємо також відносно велику частоту вживання складних термінів, які використовують аналогічні афікси, зокрема, *cardiorespiratory*) у медичній статті "*Fitness as a Predictor of NoneCardiovascular Disease and Non-Cancer Mortality in Men*".

Зауважуємо, що є терміни-словосполучення, у яких слова, поєднуючись, можуть вживатися також з іншими словами. Таким прикладом слугує *physical activity*, де обидва компоненти не становлять лише вузькоспеціалізовану термінологію. Ми можемо використовувати слово *physical* та слово *activity* у суміжних та інших царинах, тобто не лише у медичній сфері.

Паралельно з вищезазначеним констатуємо, що компонент *non-cardiovascular* аббревіатури *CVD* переважно рідко вживано у статтях, дослідженнях інших галузей, наприклад, технічних.

З аналізованого постає відсутність чіткої відповідності щодо кількості лексем у складі терміну для подальшого класифікування їх в одну певну категорію вузькоспеціалізованої термінології чи відносно нейтральних термінів, що можуть бути вживані в інших сферах людської діяльності. Зокрема, однослівний термін *gonad*, що складається з однієї лексеми, демонструє вузьку направленість як і складний термін-словосполучення з трьох лексем *central nervous system*.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, серед способів позначення медичних термінів в англійській мові виокремлюємо механізм складання термінів як конструктор з кількох лексем. У медичній термінології використовують водночас однослівні та багатослівні терміни. Їхня відмінність полягає у тому, що терміни з кількох лексем точніше вказують на вузьку спеціалізацію. Термін, у якому спостерігаємо більше однієї лексеми – контекстніший, що призводить до деталізації процесу номінації.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у створенні детальних таблиць та словників, присвячених медичній царині завдяки чіткому класифікуванню розглянутої галузевої термінології. Цими даними можна послуговуватись для значної кількості цілей таких, як вдосконалення широкомасштабного корпусу медичних текстів, використання фрагментів галузевих термінологічних словників у навчальних матеріалах для здобувачів медичних професій, створення словників варіативності вживання лексем англійської мови у медичній сфері тощо.

Література:

1. The Unified Medical Language System / Lindberg et al. *Methods of Information in Medicine* 32 (4), 1993. P. 281–291.
2. A history of scientific English: the story of its evolution, based on a study of biomedical terminology / Edmund Andrews R. Smith, 1947. 342 p.

3. Єщенко Т. Медичний термін як засіб лексичного вираження текстової категорії інформативність. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2018. № 890. С. 42–45.
4. Беляєва О. Термінологічна синонімія: теоретичний та практичний аспекти (на матеріалі латинської медичної термінології). *Актуальні проблеми вдосконалення методики викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах (III-IV рівнів акредитації) за умов формування загальноєвропейського освітнього простору* : матеріали доповідей семінару-наради завідувачів кафедрами іноземних та латинської мов вищих медичних навчальних закладів України, 5–6 жовт. 2006 р. / М-во охорони здоров'я України, Буковинський державний медичний університет. Чернівці, 2006. С. 16–20.
5. Грищенко Є. Англомова медична термінологія в підготовці сучасних лікарів. *Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, 25 березня 2021 р. Полтава, 2021. С. 71–72.
6. Term. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/term> (дата звернення: 12.09.2024)
7. Shair Ali Khan The Distinction between Term and Word: A Translator and Interpreter Problem and the Role of Teaching Terminology. *Procedia. Social and Behavioral Sciences*. October 2016. V. 232. P. 696–704. URL: https://www.researchgate.net/publication/309339629_The_Distinction_between_Term_and_Word_A_Translator_and_Interpreter_Problem_and_the_Role_of_Teaching_Terminology (дата звернення: 10.09.2024)
8. Граматична будова мови / Глущенко В. та ін. Навчальний посібник для студентів філологічних факультетів. Слов'янськ, 2010. 25 с.
9. Конопляник Л. Основні способи творення англійської науково-технічної термінології (на прикладі фізичних термінів). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)* : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Фірма Планер», 2014. Вип. 19. С. 148–152.
10. Афікс. Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/%D0%90%D1%84%D1%96%D0%BA%D1%81_\(%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0\)](https://vue.gov.ua/%D0%90%D1%84%D1%96%D0%BA%D1%81_(%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0)) (дата звернення: 08.09.2024)
11. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 426 с.
12. Голянич М., Стефурак Р., Бабій І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / за редакцією М. Голянич. Івано-Франківськ : Сімік, 2011. 272 с.
13. Finlay A. McAlister et al. Physician experience and outcomes among patients admitted to general internal medicine teaching wards. 2015. Vol. 187, Issue 14. URL: <https://www.cmaj.ca/content/cmaj/187/14/1041.full.pdf> (дата звернення: 09.09.2024)
14. Miao, J. et al. Pig pangenome graph reveals functional features of non-reference sequences. *Journal of Animal Science and Biotechnology*. 2024. № 32. 15 p.
15. Dobrzyn et al. Visfatin (NAMPT) affects global gene expression in porcine anterior pituitary cells during the mid-luteal phase of the oestrous cycle. *Journal of Animal Science and Biotechnology*. 2024. № 96. 15 p.
16. Sam Halabi and George L. O'Hara Preparing for the Next Pandemic – Expanding and Coordinating Global Regulatory Capacity. *New England Journal of Medicine*. 2024. V. 391, N. 6. P. 484–487.
17. Cardiorespiratory Fitness as a Predictor of Non-Cardiovascular Disease and Non-Cancer Mortality in Men. Sparks, Joshua R. et al. *Mayo Clinic Proceedings*, V. 99, Issue 8. P. 1261–1270.
18. Cardio- prefix origin. URL: https://en.wiktionary.org/wiki/%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B4_%CE%AF%CE%B1#Ancient_Greek (дата звернення: 05.09.2024)

Tsybalov V. Lexico-grammatical aspect of the problem of defining English medical terms

Summary. The article is devoted to the medical terminology of the English language, namely its lexical-grammatical aspect. To reveal the aspect, the problem of the word and the term was raised. The role of the term for the scientific field and its distinction from the word is emphasized. The expediency and importance of using a word or several words in the terminological sense is indicated.

The relevance of scientific intelligence is due to the need for correct and fast operation of the medical terminology of the English language due to globalization processes that encourage the development, development and use of modern achievements in medicine. The English language plays a key role in international communication, in particular, in the medical field and, accordingly, performs a unifying function of humanity.

The issue of the expression of medical terms is primarily related to a certain closedness of terminology itself as a system. Any word cannot be used as a term that belongs to a certain class. That is why there is a problem of identifying words that can enter the terminological system. The essence and decisive role of phrases for the medical terminology are considered.

In this research, attention is focused on the lexico-grammatical aspect of the study of terms. On the example of the considered medical terminology of the English language, five classes are distinguished by which it can be divided. The specified terms are given on the basis of our own classification of terms. The specified classes have differences that are partially characterized by the quantitative indicator, as well as the compatibility of lexemes. It has been found that an increase in the number of lexemes in a medical term can further narrow or specify the specialization referred to in the article. Thus, several classes are distinguished by a quantitative factor. Four proposed classes out of five indicate additional syntactic relations between words. This phenomenon allows us to talk about the additional interaction of lexemes in four classes within the medical term. Abbreviated terms have been added to the list of terms in the classification. The formation of certain classes of medical terminology is demonstrated on the example of some abbreviations taken from medical articles. This can be characterized as the construction of lexemes, which have as their goal the optimization of "time-space" operation. At the beginning of the article, such terms are indicated in full, and then used in their functional form with the help of capital letters. In the article, two classes are separately allocated to them, which differ only in the numerical expression of lexemes of the terminological context. The correspondence between the amount of lexical material and the "contextuality" of the concept is indicated.

The object of the research is medical terms in the English language, which were used in various foreign medical articles in the field. They are presented in the form of lists, which are entered after the class nominations. The actual material analyzed is extracted from valid medical publications and used in specific linguistic contexts, which excludes the abstractness of its functioning.

It was found that the presented medical terms are formed using different parts of speech. Among them, one of the central links is occupied by the noun.

The etymological factor of medical terminology in English is also indicated. The special role of Latin not only on the English language, but also on the medical terminology in general is highlighted.

Key words: medical terminology, phraseology, classification, lexeme, lexico-grammatical.

Догадіна В. С.,

аспірантка факультету української філології, культури і мистецтва
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

АНТИЧНИЙ ІНТЕРТЕКСТ У НІМЕЦЬКІЙ ПРОЗІ МЕЖІ XX–XXI СТОЛІТЬ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ГЕЛЬМУТА КРАУССЕРА «ТАНАТОС»)

Анотація. Для німецької літератури спадщина стародавніх греків і римлян завжди відігравала значну роль. Чи не перше узагальнене уявлення про рецепцію античності в німецькій літературі з'явилося ще 1854–1856 рр. завдяки історичній літературі Карлу Лео Холевіусу в його праці «Історія німецької поезії за її античними елементами» («Geschichte der Deutschen Poesie nach ihren antiken Elementen»). Відомо, що ця традиція зберігалася і в XX столітті. Проте використання античного матеріалу є важливою складовою творчості і сучасних німецьких письменників. На думку німецького дослідника Бернда Зайденштіккера, цей факт був маловідомим і відкрився для широкого кола читачів і літературознавців з виходом романів Крістофа Рансмайра «Останній світ» («Die letzte Welt») і Крісти Вольф «Кассандра» («Kassandra»).

Дуже суттєвим фактором, який вплинув на масштаби і різноманітність античних сюжетів, образів і мотивів, став поділ Німеччини на Західну (ФРН) і Східну (НДР). У Західній Німеччині майже не було тих, хто ґрунтовно звертався до дослідження античної літератури і культури. І не так давно ситуація почала змінюватися з приходом на літературну ниву вже вищезгаданого Крістофа Рансмайра, Бото Штрауса, Петера Гандке тощо. Абсолютно протилежна ситуація складалася в Східній Німеччині, де більшість митців так чи інакше зверталися до класичного матеріалу. Наприклад, Пітер Гакс, Франц Фюман, Гайнер Мюллер, Кріста Вольф тощо (хоча в такій ситуації закладений парадокс, бо в ФРН влада підтримувала античність і не перешкоджала її вивченню, а в НДР навпаки – політичний режим всіляко обмежував вивчення античної спадщини спершу в середній школі, а потім і в закладах вищої освіти).

Ключові слова: античний інтертекст, література постмодернізму, Гельмут Крауссер, інтертекстуальність, гіперрецептивність, Ерос, Танатос, німецька література.

Постановка проблеми. Події в соціально-політичному розвитку Німеччини втілюються в літературі і активізували античний компонент, який сприяв глибшому зображенню психологізму персонажів і переосмисленню природи людини і принципів суспільства. Зокрема, це виявилось в творчості сучасного німецького письменника Гельмута Крауссера. У цій статті зроблено спробу дослідити особливості рецепції античного інтертексту в романі Гельмута Крауссера «Танатос». Проаналізовано семантику назви роману. Подальшого комплексного дослідження потребує рецепція античного компоненту в його тетралогії, яка складається з таких романів: «Melodien oder Nachträge zum quecksilbernen Zeitalter», «Thanatos. Das schwarze Buch», «UC (Ultrachronos). Reinbek near Hamburg» і «Eros».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на особистість автора, величезну кількість рецензій і дискусій, які точаться навколо його романів, творчість цього автора залишається недостатньо дослідженою. У вітчизняному літературознавстві поки немає робіт, присвячених аналізу творчого доробку Крауссера. У зарубіжному літературознавстві такі праці є, але їх небагато. Дослідниками порушувалися теми кризи підліткового віку в епоху постмодерністських репродукцій, концепції протагоністів (Karin Geidl), нарративні стратегії в романах Крауссера (Tobias Lambrecht), поетика і політика читабельності його творів (Benjamin Schaper).

Мета статті – визначити особливості рецепції античного інтертексту в романі сучасного німецького письменника Гельмута Крауссера «Танатос».

Виклад основного матеріалу. «Kaum ein weiterer Autor steht derart in Verruf, hemmungslos selbstverliebt in Größenwahn zu frönen wie Krausser; an kaum einem seiner zeitgenössischen Kollegen scheiden sich die literarischen Geister seit Jahren wie an ihm. Die einen sehen in ihm das Sprachmächtigste, was die deutsche Literaturszene momentan zu bieten hat [...], bestaunen seine schwarze Poesie und halten ihn für einen Meister der (Selbst-)Ironie. Für die anderen ist genau Gegenteiliges der Fall, ist Krausser nicht mehr als ein arroganter Wichtigtuier, der (sich) um jeden Preis verkaufen will [...]» [1, с. 31] (Навряд чи будь-який інший автор користується такою дурною славою за те, що вдається до нестримної егоцентричної манії величчя, як Крауссер, навряд чи хтось з його колег-сучасників роками сповідував такі ж літературні погляди як він. Дехто вбачає в ньому те лінгвістично найпотужніше, що на сьогодні може запропонувати німецька літературна арена [...], захоплюється його чорною поезією і вважає його майстром (само)іронії. Для інших ситуація протилежна, Крауссер – не більше як зарозумілий задавака, який хоче продати себе за будь-яку ціну [...]) (переклад – наш)).

Однією з яскравих і суперечливих особистостей сучасної німецької прози є письменник Гельмут Крауссер. Для критиків залишається відкритим питання щодо причин його популярності і якості його текстів. 2006 року він завершив роботу над тетралогією, до якої увійшли романи: Melodien oder Nachträge zum quecksilbernen Zeitalter (1993), Thanatos (1996), UC (Ultrachronos). Reinbek near Hamburg (2003) і Eros (2006). Уже перший роман «Мелодії» приніс письменнику славу і комерційний успіх. Другий роман «Танатос» також набув популярності, хоча, звісно, і поступається першому.

Відомо, що головною рисою літератури постмодернізму є гіперрецептивність, яка полягає в запозиченні постмодерністами фактів в першу чергу з художніх текстів (сюжети,

образи, мотиви, символи, цитати тощо), а також з історії, міфології, культурології. Цей роман якнайкраще відповідає постмодерністській формулі «всеїдності», всеприйняття, гіперрецептивності – «і-і» [2]. Роман «Танатос» позначений гіперрецептивністю, найпродуктивнішою формою реалізації якої в літературі постмодернізму є інтертекстуальність. У своєму романі Гельмут Крауссер звертається до спадщини німецького романтизму. Протагоніст роману, Конрад Йохансер, працює архіваріусом в Інституті німецької романтики в Берліні. Він справжній фахівець своєї справи і просто закоханий в усе, що пов'язано з німецькою мовою і культурою, до того ж відкриває в собі талант графолога. Він, приїхавши з провінції до великого міста, блискуче і швидко захистив дисертацію, отримав роботу, про яку мріяв. Може здатися, що це справжня історія успіху, однак це не так. Адже поруч з такими досягненнями в науці його самотність, відірваність від реального світу, неприйняття колегами, неспроможність відкритися людям (Конрад відкидає будь-які можливості поспілкуватися з людьми особисто, віддаючи перевагу листуванню).

Окремо хотілося б відзначити античний інтертекст (який уже став мейнстримом в літературі постмодернізму), наявний в романі, уже в самому його заголовку – «Танатос». Цікаво, що для автора, для розвитку сюжету його роману величезну роль відіграє німецький романтизм (сам протагоніст так само має чимало рис, які споріднюють його з романтичним героєм), проте у заголовок винесено лише одне слово – Танатос –, яке однозначно має відношення до античної міфології. То хто ж такий Танатос?

У грецькій міфології Танатос – син Нікти і брат Гіпнозу (Сну), уособлює смерть. Вважають, що у Танатоса крижане серце і він нізащо нікого не відпускає, навіть безсмертні боги його не полюбують. Його культ був особливо поширений в Спарті. Його зображували як юнака з чорними крилами і погаслим смолоскипом [3, с. 241]. Протилежністю Танатосу є Ерос – бог любові і пристрасті, той, який уособлює радість життя і розквіт.

Одним з перших, хто описав взаємозв'язки Еросу і Танатосу, був Платон. У своєму творі «Бенкет» та ін. давньогрецький мислитель обґрунтовував думку, що Ерос і Танатос присутні не лише в повсякденному житті людини, а й яскраво виявляються в мистецтві. Він виділяв Високий Ерос і Низький. Високий Ерос – це духовне кохання, а Низький – статеві стосунки. На думку Платона, Низький Ерос стає причиною духовного занепаду і призводить до смерті, тобто, Танатосу. А Високий Ерос, навпаки, підносить людину і навіть після фізичної смерті її душа звільняється і живе вічно, втілюючись в Танатосі. Платон закликає не сприймати смерть як зло, адже вона неминуча і її потрібно зустрічати з радістю. Він вважає, що Танатос невід'ємна частина Еросу, бо останній виявляється саме в смерті. Ерос сприяє розвитку, спонукає до пізнання та вияву найкращих чеснот, найкоштовнішою з яких є смерть заради кохання і коханої людини.

Тема Еросу і Танатосу викликала зацікавлення інших філософів, зокрема Шопенгауера. Він не заперечував думок античного мислителя, але вважав, що життя – це ілюзія. Нічого справжнього у житті немає, навіть ті крихти чогось доброго, які надаються життям – це лише для того, аби одного дня забрати їх. Життя закінчується смертю, яка єдино є реальною. За Шопенгауером, сексуальний потяг, який є виявом Еросу, чи

не єдине, що утримує людину в житті і вона повільніше рухається до Танатосу, хоча уникнути його взагалі не може.

Цим скористався і австрійський лікар Зігмунд Фройд, який виділив дві групи: інстинкт до життя (його уособлює Ерос) та інстинкт до смерті (Танатос). Ерос як тяжіння до життя означає не лише сексуальні бажання, а й інстинкт самозбереження, життєрадісність, зв'язок із зовнішнім світом, бажання спілкуватися, творити, піклуватися тощо. А Танатос – навпаки – передбачає (само)руйнування і знищення, що може оприявлюватися ззовні у вигляді різноманітних залежностей і деструктивної поведінки (алкоголізм, наркоманія, суїцидальні нахили, агресія, садизм, мазохізм тощо).

Читаючи першу главу роману, ми вже зустрічаємо Танатоса, з чорним кейсом, у якому він зберігає усе «терпіння світу». Він знаходиться біля річки Ахер (ACHER) (річка в Німеччині, притока Рейну). За цим РЕАЛЬНИМ найменуванням проглядається назва іншої річки – Ахеронт (ACHERont). Ахеронт – це річка в підземному царстві, яка є притокою Стікса, через яку перевозять душі померлих. У «Словнику античної міфології» зазначається, що Ахеронт, син Сонця і Землі, протікав через розкішну луку, але дозволив напитися своєї води титанам, які воювали проти олімпійців. І за це Ахеронт отримав покарання від Зевса та вимушений протікати в царстві Аїда [3, с. 60–61]. У багатьох міфологіях світу річка (особлива та, яка протікає у підземному царстві) є важливим символом, «стержем Всесвіту», позначенням шляху. Тож можемо припустити, що бог смерті, Танатос, який сидить біля вод Ахеронта (антиципація) уже слугує символом небезпеки, певним застереженням для того, хто повинен пройти непростий шлях, будучи уже, можливо, морально зломленим, з деструктивною поведінкою без сподівань на краще (з цієї глави ми ще не можемо зробити висновки, про кого йдеться). Отже, автор звертається до спадщини античності, але не до конкретного тексту, а використовує міфологічні образи, асоціації, які виникають з ними. Це дозволить нам говорити про референтну функцію античного інтертексту, адже згадки про Ахеронт, Танатоса активізують у пам'яті читачів ту інформацію, яка вже міститься в їхньому полі, і встановлять певний горизонт очікувань. Умберто Еко вважав, що потрібно «знести стіну, що відділяє мистецтво від розваги і дійти до широкої публіки». Література постмодернізму прагне повернути собі масового читача і пропонує тексти з багатошаровим кодуванням, у яких кожен може знайти те, що цікавить саме його. Прочитавши лише назву роману, хтось припустить, що це детективна історія, а для більш вибагливого читача це інтертекстуальне посилання спрацює інакше і посприяє стилістичному піднесенню, вивіщенню тексту.

Далі ми дізнаємося, що родина Хенляйн (тато Рудольф, мати Марга і їхній син Бенедикт) чекають на свого родича, Конрада Йохансера, який повинен з Берліна приїхати до них, в провінцію, про що він попередив телеграмою. Хоча мова йде про час технологій, але Конрад їх рішуче відкидає, протестує проти них. Тому перед нами постає персонаж, який не бажає приймати реальність, замикається в собі і, можливо, є тим, на кого очікує Танатос, пригніченою, «мертвою» людиною, яка принесе за собою неприємності, страждання і смерть. Батьки з Конрада знущалися, тож після їхньої загибелі в автокатастрофі він покидає свою домівку і припиняє будь-яке спілкування з дядьком і тіткою. Його з дитинства переслідують страждання, темрява, безрадісне існування і смерть, тому для

цього персонажа доміантним (за Фройдом) буде саме інстинкт смерті, який надалі розвиватиметься і штовхатиме Конрада на злочини.

Йохансер прибуває в провінційне містечко і намагається звикнути до нових правил, за якими там живуть, проте це виявляється досить складним, оскільки за ввічливим поведінням і загалом турботою, Йохансер все одно не відчуває себе частиною родини. Найважливішими є його стосунки, які складаються з Бенедиктом, підлітком, сином Рудольфа і Марги. Уже на поверхні маємо таку деталь: Бенедикт, який був пізньою і довгоочікуваною дитиною (а отже, ставлення родини до нього не нагадує ситуацію Конрада з батьками), дуже цікавиться сучасними технологіями, чим суттєво відрізняється від Йохансера і є його протилежністю в цьому. Увійшовши в цю родину, Конрад почав витіснити з неї Бенедикта і намагався зайняти його місце: спершу поселився в його кімнаті, зацікавився його успішністю в школі, аби дізнатися про нього ще більше, відібрав у нього дівчину і нарешті, не вдоволившись цим, вбив Бені. Для Конрада це можливість змінити свою ідентичність, повернутися в минуле, але в іншій подобі. Після цього вбивства розпочинається процес активного і явного роздвоєння особистості.

Епіграфом до першої частини роману є слова Новаліса: «Wo gehn wir denn hin? // Immer nach Hause» (Куди ми йдемо? // Завжди додому). Мотив повернення додому не новий у світовій літературі. Чи не найяскравішим прикладом слугує Одисей Гомера, цар Ітаки, який повертався з-під стін Трої після війни додому 10 років. Мотив повернення додому відіграє важливу роль у романі «Танатос», хоча і зазнає трансформації і використовується автором активно протягом усього роману (а не лише в першій частині). По-перше, Конрад Йохансер здійснює реальну подорож до Нідеренслінгена, повертається у ту місцевість, де проживав з батьками до їхньої смерті. Хоча тут не просто мотив повернення додому, а подорож-втеча з великого міста від проблем, пов'язаних зі звільненням через фальсифікацію рукописів і невдалого особистого життя. Зазвичай повернення додому є бажаною подією, яка викликає радість від впізнання рідних місць і спогадів про них, очікування теплої зустрічі, але з Конрадом це не так. Він повертається додому з думкою про те, що це огидне місце, яке потрібно знищити. Берлін не став для нього рідною домівкою, а місце, де він провів дитинство, на його думку, варто зруйнувати. Але тоді що ж залишиться, куди повертатися? Чи не виявляється тут той самий Танатос, потяг до смерті, самознищення, про який писав Фройд?

Як було зазначено вище, Крауссер звертається до мотиву повернення додому неодноразово. Наприклад, коли Йохансер разом з Бенедиктом підходять до плато (того самого, на якому перебував Танатос!), то останній запитує: «Wo gehn wir denn hin?» Можемо припустити, що у відповідь повинна пролунати фраза «Immer nach Hause», але після цього Йохансер вбиває Бенедикта. Цікавим видається той факт, що автор не просто запропонував читачеві вбивство молодої людини, підлітка, як у звичній детективній історії, але втиснув його в мотив повернення додому. Окрім цього вбивство Бенедикта відкриває для Конрада можливість увійти до його родини, зайняти його місце, а отже теж повернутися додому, до сім'ї, хай навіть чужої.

Висновки. Йохансер не зміг при звичайності до життя у великому місті і «побудувати» там батьківщину для себе. Він повертається до містечка, у якому народився, однак

спогади дитинства теж не життєрадісні. Він не може вважати батьківщиною те місце, де його принижували і завдавали йому страждань. Його повернення – це спроба побудувати собі батьківщину, але вже у колі родини Хенляйн і, можливо, не просто «побудувати» батьківщину, а штучно створити таку модель батьківщини, яка повністю відповідала б його розумінню і бажанням. Отже, автор звертається до мотиву повернення додому, але трансформує його. У пошуку своєї ідентичності протагоніст повертається до своєї домівки, яка викликає в нього відразу, його спроби стати частиною родини зазнають невдачі. Його мотив повернення додому і шлях до себе пролягають крізь вбивство молодої людини і заміщенні її собою. Ключовим для розуміння особистості Йохансера стає образ Танатоса, який протиставлений Еросу.

Література:

1. Bücken T. Die hohe Kunst der Selbstdarstellung Helmut Krausser im Portrait. Kritische Ausgabe. Zeitschrift für Germanistik und Literatur. 2007. Vol. 15. S. 31–33.
2. Ковбасенко Ю. Література постмодернізму: По той бік усіх боків. URL: https://www.researchgate.net/publication/344541080_LITERATURA_POSTMODERNIZMU_PO_TU_STORONU_RIZNIH_BOKIV
3. Козовик І., Пономарів О. Словник античної мітології. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2006. 310 с.
4. Krausser H. Thanatos. Das schwarze Buch. Luchterhand. 1996. 541 S.
5. Платон. Бенкет. Пер. У. Головач. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету. 2005. 220 с.
6. Seidensticker B. The Political Use of Antiquity in the Literature of the German Democratic Republic. Illinois Classical Studies. 1992. Vol. 17 (2). Pp. 347–367.
7. Seidensticker B., Vöhler M. Mythen in nachmythischer Zeit: Die Antike in der deutschsprachigen Literatur der Gegenwart. De Gruyter. 2002. 378 S.

Dohadina V. Antique intertextuality in the German prose in the turn of the XXI century (based on Helmut Krausser's novel *Thanatos*)

Summary. The heritage of ancient Greeks and Romans has always played a significant role. One of the first generalized ideas of the reception of antiquity in German literature appeared in 1854–1856 due to the literary historian Karl Leo Holveus in his work *History of German Poetry according to its Ancient Elements* («Geschichte der Deutschen Poesie nach ihren antiken Elementen»). It is widely known that this tradition has lived on well into the 20th century. However, using of ancient material is an integral part of the contemporary German writers' creative work. According to the German researcher Bernd Seidensticker, this fact was little-known and opened to a wide range of readers and literary critics with the publication of the novels *The Last World* («Die letzte Welt») by Christoph Ransmayr and *Cassandra* («Kassandra») by Christa Wolf.

The division of Germany into West (Germany) and East (GDR) became a very significant factor that influenced the scale and variety of ancient plots, images and motifs. In West Germany there were almost no people who thoroughly studied the ancient literature and culture. Only recently the situation began to change with the arrival of the Christoph Ransmayr, Boto Strauss, Peter Handke etc. on the literary field. The contrary situation existed in East Germany, where most writers worked with the classical material. For example, Peter Hacks,

Franz Fühmann, Peter Hacks, Heiner Müller, Christa Wolf etc. (although there is a paradox in such a situation because in Germany the authorities supported antiquity and did not prevent its study, while in the GDR, on the contrary, the political regime limited the study of ancient heritage in every possible

way at first in secondary school, and then in institutions of higher education).

Key words: antique intertextuality, postmodern literature, Helmut Krausser, intertextuality, hyperreceptivity, Eros, Thanatos, German literature.

*Ihoshev K. M.,**Lecturer at the Department of Foreign Philology and Translation
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

TYPICAL DANDIES LORD REGINALD HASTINGS AND ESMÉ AMARINTH AS OBJECTS FOR SATIRE IN R. HICHENS' NOVEL "THE GREEN CARNATION"

Summary. In recent decades, we have witnessed an inevitable renaissance of profound scholarly and critical interest in the ambiguous figure of a dandy in almost every sphere of research. That interest, in our opinion, is provoked, at least in part, by the dandy as an ideal for the middle and higher-class gentlemen of the 18th–19th century society. Despite being scorned by the wider community, the dandy indeed became a «work of art». As that which is out of the ordinary, it was a ready object of satire right from the start. Thus, it is important to research how and why the dandy was satirized by various critics and authors, and sometimes even by dandies themselves, to achieve a deeper understanding of the nature of that remarkable cultural phenomenon and what traits in particular those authors have selected as targets for their satire.

In our research, we attempted to describe and analyze the images of Lord Reggie and Esmé Amarinth in R. Hichens's novel «The Green Carnation» as the objects of satire.

In his novel «The Green Carnation», R. Hichens criticizes the image of dandy from a behavioristic and moralistic point of view. To him, decadence is simply immoral and is but a form of unconventional, exhibitionist behaviour. This is only natural, since satire rarely takes on its object in all complexity, usually satisfying itself with one or two most notable characteristics. Even so, the novel was (and still is) widely regarded as a case of brilliant and apt satire of both decadence and dandies.

In our article, we have provided a short overview of the research on satire of dandyism in literary criticism; we analyzed the characters of Lord Reggie and Esmé Amarinth in the novel «The Green Carnation» and the satiric elements in their descriptions in this novel. R. Hichens singles out in the image of dandy the following traits: vanity and narcissism, decadence and hedonism, idleness and urbanism, disobedience, artificiality, and absurdity.

Key words: satire, aestheticism, decadence, dandyism, dandy, art.

*«Everything is a pose nowadays, especially genius»
Robert Hichens, «The Green Carnation»*

Introduction. The aesthetic movement appears in English literature and art as early as the beginning of the 19th century, but only reached its peak in the 1880–90ies, with the emergence of a number of talented decadent artists, such as Walter Pater, Algernon Charles Swinburne, Oscar Wilde, and Aubrey Beardsley. It can be said that aestheticism was turned by them into decadence and that a dandy is its ultimate human expression. On the other hand, dandy's peculiar lifestyle and philosophy caused the appearance of their critique and satire in contemporary literature. One of the most successful satirists of decadence was Robert Hichens. In his novel «The Green

Carnation», he chose the exhibitionist side of decadence to parody. His dandy characters, Lord Reginald «Reggie» Hastings and Esmé Amarinth, soon became iconic, and the success of the book itself led to some unforeseen consequences.

Problem statement. The satire of the dandy, his lifestyle, and his beliefs is not a modern phenomenon; it is as old as dandyism itself. The research on dandyism as the object of literary satire is well-presented in English and American critical studies. In contrast, it's not even mentioned in Ukrainian literary research. There are some works that are concerned with the topic of dandy characters in different novels but nothing concerning their satiric treatment in general or in the novel «The Green Carnation» in particular. Thus, there is an obvious necessity to fill that gap in Ukrainian literary research by concentrating our attention on the topic and bringing it under scrutiny to provide an in-depth overview of dandyism as the object of satire in the novel «The Green Carnation» by R. Hichens.

The analysis of recent research and publications on the topic. The research of «The Green Carnation» by R. Hichens [1] as a satire of decadence in general and dandyism in particular has quite a history in foreign literary and critical studies. Among those writers and scholars who made a contribution to this topic were, among many others: K. Beckson [2], M. Beerbohm [3], E. Bernstein [4], S. Godfrey [5], R. Goldfarb [6], H. Jackson [7], T. Schaffer [8], M. Seeney [9] and J. Sutherland [10].

In our previous research on the topic of dandyism, we have already provided a short overview and analysis of the history of aestheticism and dandyism, describing the most notable qualities of a dandy, which are: the dandy's quest for perfect appearance (manifesting in dressing, manners, age, and narcissism), vanity (lack of occupation), provocative genius (the ability to produce the unexpected), dandy's discourse (his usage of paradox, epigram, and irony), and dandyism (as a combination of aestheticism, stoicism, and platonism) [11, p. 568–589]. Thus, we won't stop on the definition of a dandy in detail here. This article will simply provide a basis for our definition of a dandy for further research.

We can quite confidently say that satire of decadence and dandyism in literature began at the end of the 19th century with M. Beerbohm's essay «A Defence of Cosmetics» (first published in 1894). He begins the essay with a remark: «Nay, but it is useless to protest. Artifice must queen it once more in the town» [3, p. 1]. He mocks the main principle of aestheticism: «But personal appearance is art's very basis ... To make beautiful things – is it not an impulse laid upon few? But to make oneself beautiful is a universal instinct» [3, p. 14]. M. Beerbohm's satire of decadence hinges on artifice and insincerity, which, although true to a certain extent, is just but

one side of the decadent movement. Though he talks exclusively about females here, his satire is obviously aimed at Oscar Wilde and the Wildeans, for they were the ones who preached that kind of aesthetic philosophy. To explain Beerbohm's attitude towards decadence, we must divert our attention to T. Schaffer's «Fashioning Aestheticism by Aestheticizing Fashion: Wilde, Beerbohm, and the Male Aesthetes' Sartorial Codes», in which he notes that in dandyism, there appeared two variations, which were started by their founders: O. Wilde and M. Beerbohm. Wildeans were more liberated and flamboyant in their expression of aesthetic values both in their dress and manners, while disciples of M. Beerbohm valued masculinity, reliability, discipline, and conformity to the rules above everything else [8, p. 44–47].

K. Beckson, in his article, provides several versions of the famous green carnation's first introduction by O. Wilde. Wilde himself wore a green carnation, establishing it as a personal symbol of decadence. Beckson also provides a concise analysis of the plot and characters of the novel «The Green Carnation» by R. Hichens. He outlines the obvious connection between the characters of Lord Reggie and Esmé Amaranth and Lord Alfred Douglas and O. Wilde, respectively. He analyzes the origins of those characters' names. In short, in the novel, O. Wilde and his circle are satirized. The novel presents a narrative where the green carnation symbolizes «unnatural sin». The main character, Lord Reggie, admires the abnormal over the traditional, embodying a decadent and narcissistic spirit reflected in Wilde's own life. The novel stirred controversy and speculation regarding its real-life inspiration, with Wilde himself denying any involvement [2, p. 392–394].

E. Bernstein ties in the story and characters of «The Green Carnation» with real decadents Lord Alfred Douglas and Oscar Wilde. He sees Lord Reggie and Esmé Amaranth as their literary embodiments. Later on in the article, he compares the views on art and nature of O. Wilde and Esmé Amaranth and, via this comparison, comes to a condemnation of the writer: «Wilde has countered the testimony of the boys appearing as crown witnesses by calling attention to his aesthetic sensibilities, his artistic feelings, his good taste. It was the same with the cynicisms held up to him from his writings. He asks not what their effect could be upon ill-read people, but only whether they are art, whether they work as literature. But here the word «art» is misused in the same way as «nature». The doctrine of art for art's sake, the release of art from everything which lives and should live in the popular consciousness, the proclamation of art as the preserve of an initiated aristocratic freemasonry – this double think is corrupt: it is far more dangerous to society than the actions of which Wilde was accused» [4]. E. Bernstein claims that O. Wilde misused the terms «art» and «nature», he equates literary content and themes to the content of «popular consciousness», and finally accuses O. Wilde, as an author, of elitism – all of this is very telling for the late Victorian morality, which O. Wilde so mocked and against which so struggled.

S. Godfrey looks at the dandy as an ironic figure. He provides examples, describes, and analyzes the ironic quotations of dandies in literature and singles out a few of their characteristic traits, such as superiority, urbanism, and idleness, which translate into dandies' special brand of irony: «His self-conscious world is closed within the artificial boundaries of a city that becomes «le monde» in a very special sense, a city that itself marks off its inner circles for the» [5, p. 26]. The dandy stands outside and above the urban society, which he simultaneously mocks and can't exist outside of.

R. Goldfarb in his article is mostly concerned with the definition of decadence, but he also provides some insight on how decadence (and, by extension, dandyism) was viewed by its contemporaries. What is especially important for us here is his analysis of the views on decadence of M. Beerbohm and R. Hichens [6, p. 369–370]. The scholar notes M. Beerbohm's «A Defence of Cosmetics» as the first significant contemporary satire on decadence and its followers. R. Goldfarb praises R. Hichens for his mastery of language and style of parody, but at the same time underlines Hichens's one-sided understanding of decadence. He also briefly touches on a number of other satirical works about decadence, such as J. Davidson's «A Full and True Account of the Wonderful Mission of Earl Lavender», J. Quilp's «Baron Verdigris: A Romance of the Reversed Direction», G. Street's «The Autobiography of a Boy», etc. The scholar notes that all those authors of satires didn't reach out for or concern themselves with a complete understanding of decadence, relying on one noticeable aspect of it to achieve their satyric effect: «To Max Beerbohm, decadence was artifice; to Robert Hichens, it was unconventional and exhibitionist behavior; to John Davidson and Jocelyn Quilp, it was immorality; to G. S. Street, the lust for unusual experience» [6, p. 371].

H. Jackson in his book «The Eighteen Nineties» in the chapter on decadence discusses the satiric merits of the novel «The Green Carnation»: «The weakness of The Green Carnation is that satire sails so perilously near reality as, at times, to lose itself in a wave of fact. At times the book reads more like an indiscretion than a satire, but no other writer has realised so well the fatuous side of the «exquisite» and «brilliant» corner in decadence which Oscar Wilde made his own» [7, p. 67].

M. Seeney, in his article, describes the «fictional career» of Oscar Wilde in a number of different literary works, among which «The Green Carnation» is of particular interest for our research. He gives such an evaluation to R. Hichens's book: «Hichens was, of course, forced to use a thin disguise because the targets for his satire were alive. But, by placing his quasi-Wilde in a quasi-Wildean milieu, he gives us a story which manages to convey an essence of Wilde while not having to worry about facts» [9, p. 39].

In a chapter «Flowers of Decadence» in his concise overview of the history of literature, J. Sutherland describes O. Wilde, Ch. Baudelaire, M. Proust, and W. Whitman and their role in the appearance and development of decadence. The scholar suggests that while O. Wilde's literary achievements are not as notable, his role as a «father» of English decadence cannot be overestimated: «In Wilde's frivolity there is always a kernel of what Matthew Arnold ... called «high seriousness». He played the dandy, but never the fool» [10, p. 136]. O. Wilde valued the flashy, theatrical side of his life as stage performance, as art – the fact for which he was condemned and satirized by both M. Beerbohm and R. Hichens.

The research purpose and objectives. The purpose of the article is to explore the ways R. Hichens depicts Lord Reggie and Esmé Amaranth in his novel and how he makes these dandies the object of his satiric wit. To achieve this purpose, we must accomplish the following:

- provide a short overview of the research on satire on dandyism in literary criticism;
- analyze the characters of Lord Reggie and Esmé Amaranth in R. Hichens's novel «The Green Carnation»;
- single out, describe, and analyze the satiric elements in their descriptions in the novel.

The body of the research. The title of the novel refers to one of the major symbols of decadence – the green carnation, which was an invention and a favourite of O. Wilde himself: «The «unnatural» green carnation in the buttonhole, the «effeminate» velvet jackets, the flowing hair, the cosmetics were all justified by Wilde as neo-Hellenism» [10, p. 136]. According to one version of the event, Wilde first wore a green carnation on 20th February 1892 at the opening night of «Lady Windemere's Fan», although K. Beckson states several other possible variants of its first introduction by Wilde. In the novel, Lady Locke thinks the green carnation is some sort of club badge: «I only saw about a dozen in the Opera House to-night, and all the men who wore them looked the same. They had the same walk, or rather wobble, the same coyly conscious expression, the same wavy motion of the head. When they spoke to each other, they called each other by Christian names. Is it a badge of some club or some society, and is Mr. Amaranth their high priest? They all spoke to him, and seemed to revolve round him like satellites around the sun» [1, p. 15]. Esmé is said to be fond of the flower because «it blended so well with the colour of absinthe» [1, p. 18]. Overall, the green carnation symbolizes Amaranth-Wilde's artistic and provocative persona, blending art with nature and challenging traditional norms. Its legacy as a symbol of decadence and Wilde's flamboyant lifestyle endure, emphasizing the complexities of art, sexuality, and identity both in late 19th-century society as well as nowadays. The green carnation is equally important in the novel (hence the title). Lord Reggie tells little Tommy: «Do you love this carnation, Tommy, as I love it? Do you worship its wonderful green? It is like some exquisite painted creature with dyed hair and brilliant eyes. It has the supreme merit of being perfectly unnatural. To be unnatural is often to be great» [1, p. 130]. To be unusual, unnatural, and provocative is the epitome of Esmé's and Reggie's ideal as the decadent dandies.

The two most notable characters in the novel «The Green Carnation» are young Lord Reggie and his older friend and mentor, Esmé Amaranth. The novel was first published anonymously by R. Hichens in 1894, after a year spent in the company of Lord Alfred Douglas and Oscar Wilde. Thus, the relationship between Lord Reggie and Esmé Amaranth can be interpreted as the relationship between Lord Alfred Douglas and Oscar Wilde, as K. Beckson and E. Bernstein had stated, and which was confirmed by the use of the book as evidence of his «crimes» against O. Wilde during his trials. He was accused by the father of his young lover, Lord Alfred, of being a «sodomite». Wilde filed a slander suit, lost it, and was immediately prosecuted for «offences against public decency». He was found guilty and imprisoned for two years of hard labour, becoming a nameless prisoner [10, p. 137]. Although he was released in two years, it was obvious the height of his fame was irretrievably behind him.

In our opinion, the relationship between Lord Reggie and Esmé Amaranth is also akin to that between Dorian Gray and Lord Henry Wotton in «The Picture of Dorian Gray» by O. Wilde himself (which even at first gave rise to rumors that Wilde was the author of «The Green Carnation», which he protested in his letter to the Pall Mall Gazette, dated October 2, 1894 [12]). Indeed, these parallels are obvious because O. Wilde used himself as a prototype for Lord Henry, and Dorian Gray, though not directly inspired by Alfred Douglas (whom he hasn't met yet), was nonetheless an amalgamation of all the dandy and decadent qualities that O. Wilde desired in his perspective partner.

The younger of the two main characters – Reggie Hastings, whose name is a fusion of names Reggie Turner and Alfred Douglas, appears to the reader first in apt comparison to a bored with life angel: «It (the light) caught the gilt of the boy's fair hair and turned it into brightest gold, until, despite the white weariness of his face, the pale fretfulness of his eyes, he looked like some angel in a church window designed by Burne-Jones, some angel a little blasé from the injudicious conduct of its life» [1, p. 2]. This in itself is an unusual description of a young man's appearance. Furthermore, he is dressed like a dandy: he slips a green carnation into his evening buff-coloured coat with a pin, takes up his lavender gloves. He looks at himself in the mirror for a long time, just «as a woman gazes at herself before she starts for a party» [1, p. 1]. Obviously Reggie is a narcissist: «In his own opinion he was very beautiful, and he thought it right to appreciate his own qualities of mind and of body ... Quite frankly he told other people that he was very wonderful, quite frankly he avowed it to himself» [1, p. 2]. During a chance meeting with his father on his way to Belgrave Square, Reggie thinks to himself that it's such a pity that his father is so plain in appearance. His father then tells him, «What a funny little man you are. – Reggie» [1, p. 4]. Here the roles are reversed, but these same words Alfred Douglas wrote to his father, Marquess of Queensberry, in a telegram when the latter threatened to disinherit him because of his relationship with O. Wilde [2, p. 392]. But, just like Dorian, Reggie is a mere echo, an imitator of the real thing – Esmé:

«I want you to tell me which is original, Mr. Amaranth or Lord Reggie?

«Oh! they both are».

«No, they are too much alike. When we meet with the Tweedledum and Tweedledee in mind, one of them is always a copy, an echo of the other».

«Do you think so? Well, of course Mr. Amaranth has been original longer than Lord Reggie, because he is nearly twenty years older».

«Then Lord Reggie is the echo» [1, p. 17–18].

Thus, like Dorian Gray, Reggie is vain and narcissistic. And just like Dorian, he looks up to his older friend and mentor, Esmé Amaranth. Amaranth, whose name is an echo of that mystical flower that never fades, amaranth, has more than a passing resemblance to Lord Henry: he is a decadent dandy and a hedonist. He urges young Reggie to never marry but pursue pleasures and sins: «And I should be delighted to continue not paying for your suppers. Besides, I am afraid that marriage might cause you to develop, and then I should lose you. Marriage is a sort of forcing house. It brings strange sins to fruit, and sometimes strange renunciations. The renunciations of marriage are like white lilies – bloodless, impurely pure, as anaemic as the soul of a virgin, as cold as the face of a corpse. I should be afraid for you to marry, Reggie!» [1, p. 24–25]. Esmé himself is married but claims that «My wife began by trying to influence me, she has ended by trying not to be influenced by me ... No, I am unchanged. That is really the secret of my pre-eminence. I never develop. I was born epigrammatic, and my dying remark will be a paradox. How splendid to die with a paradox upon one's lips!» [1, p. 22–23]. For him, marriage is the end of all hope, which is quite contradictory, since the marriage didn't seem to diminish his ability to be, in his own words, «admirably conceited». When asked how and why he got married, he replies, «I did nothing. My wife proposed to me, and I refused her ... Afterwards she sent me

a white waistcoat in a brown paper parcel, and told me to meet her at a certain church on a certain day. I declined. She came in a hired carriage ... to fetch me. To avoid a scene I went with her, and I understand that we were married» [1, p. 125]. The whole affair was of so little interest to him that he barely noticed it.

As was noted by S. Godfrey, all dandies spend their lives in the city. Lord Reggie and Esmé Amaranth are no different; they live in London. However, there is an episode in the novel when they accompany Mrs. Windsor and Lady Locke to a country retreat in Surrey. It is interesting, however, that Lady Locke could well imagine Lord Reggie in the country, but she is positive that it is no place for a dandy like Amaranth: «He (Reggie) would look delightfully cool and young on the velvet lawn under the great cedar ... As to Mr. Amaranth, she could not imagine him in the country at all. He smacked essentially of cities. What he would do in this *galère* she knew not» [1, p. 46]. So, she considers Lord Reggie to be Amaranth's follower rather than a real dandy. For the latter, going to the country is a novelty, an opportunity to change the atmosphere, «go into the wild» and show himself off in front of the new, admiring audience. From Mrs. Windsor, we learn that it's not his first time for both Reggie and Esmé: «They are both coming down to stay with me in Surrey next week ... I always spend a week in the country in June, a week of perfect rusticity. It is like a dear little desert in the oasis, you know. We do nothing, and we eat a great deal. Nobody calls upon us, and we call upon no one. We go to a country church on Sunday once, just for the novelty of it; and this year Mr. Amaranth and Lord Reggie are going to have a school treat. Last year they got up a mothers' meeting instead, and Mr. Amaranth read his last essay on «The Wickedness of Virtue» aloud to the mothers. They so enjoyed it» [1, p. 18]. And this year Esmé is going to deliver a speech called «The Art of Folly» (both speech titles are obvious allusions to O. Wilde's lectures and speeches) before the schoolchildren. In this speech he preaches folly, which he breaks down to several aspects: disobedience («To know how to be disobedient is to know how to live»), artificiality («All that is normal is to be sedulously avoided»), and absurdity («I am an artist, because I am consciously absurd») [1, p. 168–172]. He describes himself in the following way in this speech: «I have been an aesthete. I have lain upon hearth-rugs and eaten passion-flowers. I have clothed myself in breeches of white samite, and offered my friends yellow jonquils instead of afternoon tea. But when aestheticism became popular in Bayswater ... I felt that it was absurd no longer, and I turned to other things. It was then, one golden summer day, among the flowering woods of Richmond, that I invented a new art, the art of preposterous conversation» [1, p. 170]. This «art of preposterous conversation» was decadence. To R. Hichens, decadence is also amoral: «There is nothing good and nothing evil. There is only art ... Forget your Catechism, and remember the words of Flaubert and of Walter Pater» [1, p. 173]. This speech contains convictions and beliefs of O. Wilde himself; even the speech's title resembles that of his dialogue – «The Decay of Lying». The idea of that dialogue can be summed up as follows: Nature is always behind the age, and it and Life are not worth being depicted in Art. Realism as an artistic method is a failure. Art is above everything else and must be used to create a new kind of beautiful reality that has nothing in common with realism and morality [13, p. 16–17]. In this way, Esmé Amaranth acts as a literary double of Wilde in the novel, although he even mentions Wilde several times,

and Madame Valtesi says she likes to read «The Decay of Lying» because it always sends her to sleep [1, p. 102].

To sum up, R. Hichens singles out in the image of dandy in his novel «The Green Carnation» the following traits: vanity and narcissism (in Reggie Hastings, especially), decadence and hedonism (most vividly in the image of Esmé Amaranth), idleness and urbanism (in both of the characters), disobedience, artificiality, and absurdity (in both of them as well, but most vividly in Esmé Amaranth, because he preaches it in his speeches).

Conclusions. The reputation of a dandy has survived through the ages. Despite being scorned by the wider community, the dandy indeed became a work of art. As that which is out of the ordinary, it was a ready object of satire right from the start. Thus, it is important to research how and why the dandy was satirized by various critics and authors, and sometimes even by dandies themselves, to achieve a deeper understanding of the nature of that remarkable cultural phenomenon.

In his novel «The Green Carnation», R. Hichens criticizes the image of dandy from a behavioristic and moralistic point of view. To him, decadence is simply immoral and is but a form of unconventional, exhibitionist behaviour. This is only natural, since satire rarely takes on its object in all complexity, usually satisfying itself with one or two most notable characteristics. Even so, the novel was (and is) widely regarded as a case of brilliant and apt satire of both decadence and dandies.

In our research, we have accomplished all our goals. We have provided a short overview of the research on satire of dandyism in literary criticism; we analyzed the characters of Lord Reggie and Esmé Amaranth in the novel «The Green Carnation» and the satiric elements in their descriptions in this novel. R. Hichens singles out in the image of dandy in his novel «The Green Carnation» the following traits: vanity and narcissism, decadence and hedonism, idleness and urbanism, disobedience, artificiality, and absurdity.

In conclusion, we suggest that further research of dandy characters and their satiric treatment on a larger selection of literary works is necessary.

Bibliography:

1. Hichens R. *The Green Carnation*. London: Robin Clark, 1992. 202 p. URL: https://archive.org/details/greencarnation000hich_s1d0/mode/2up (date of access: 20.06.2024).
2. Beckson K. Oscar Wilde and the Green Carnation. *English Literature in Transition (1880–1920)*. Vol. 43. No. 4. 2000. Pp. 387–397. URL: <https://muse.jhu.edu/article/367465/pdf> (date of access: 11.07.2024).
3. Beerbohm M. *A Defence of Cosmetics*. New York: Dodd, Mead & Co, 1922. 29 p. URL: <https://archive.org/details/defenceofcosmeti00beeruoft/mode/2up> (date of access: 11.07.2024).
4. Bernstein E. On the occasion of a sensational trial. *Marxists' Internet Archive*. 1895. URL: <https://www.marxists.org/reference/archive/bernstein/works/1895/wilde/wilde.htm> (date of access: 1.07.2024).
5. Godfrey S. The Dandy as Ironic Figure. *SubStance*. Vol. 11. No. 3. Iss. 36. 1982. Pp. 21–33. URL: <https://www.jstor.org/stable/3684311> (date of access: 10.07.2024).
6. Goldfarb R. M. Late Victorian Decadence. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Vol. 20. No. 4. 1962. Pp. 369–373. URL: <https://www.jstor.org/stable/427899> (date of access: 2.07.2024).
7. Jackson H. *The Decadence*. *The Eighteen Nineties*. London: Grand Richards LTD. 1922. Pp. 55–72. URL: <https://archive.org/details/eighteenineties00jack> (date of access: 2.07.2024).

8. Schaffer T. Fashioning Aestheticism by Aestheticizing Fashion: Wilde, Beerbohm, and the Male Aesthetes' Sartorial Codes. *Victorian Literature and Culture*. Vol. 28. No. 1. 2000. Pp. 39–54. URL: <https://www.jstor.org/stable/25058490> (date of access: 1.07.2024).
9. Seeney M. The Fictional Career of Oscar Wilde. *The Wildean*. No. 9. 1996. Pp. 39–50. URL: <http://www.jstor.org/stable/45269539> (date of access: 3.07.2024).
10. Sutherland J. Flowers of Decadence. *A Little History of Literature*. Yale University Press. 2013. Pp. 134–141.
11. Ihošev K. M. The Image of a Dandy in Oscar Wilde's fiction. *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. Pp. 568–589. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-26> (date of access: 2.07.2024).
12. Wilde O. The Green Carnation. *Miscellanies by Oscar Wilde*. 1894. URL: <https://www.gutenberg.org/files/14062/14062-h/14062-h.htm> (date of access: 12.07.2024).
13. Wilde O. The Decay of Lying. 1891. 17 p. URL: <http://virgil.org/dswol/courses/novel/wilde-lying.pdf> (date of access: 1.07.2024).

Ігошев К. Типові денді Лорд Реджинальд Гастінгс та Есме Амарінт як об'єкти сатири у романі Р. Хіченса «Зелена гвоздика»

Анотація. В останні десятиріччя ми стали свідками неминучого ренесансу глибокого наукового та критичного інтересу до неоднозначної постаті денді майже в кожній сфері критичних досліджень. Такий інтерес, на нашу думку, спровокований, принаймні частково, денді як ідеалом джентльменів середнього та вищого прошарку суспільства

XVIII–XIX ст. Незважаючи на зневагу широкого загалу, денді насправді став «витвором мистецтва». Як все незвичне, він з самого початку став зручним об'єктом для сатири. Тому для глибокого розуміння природи цього дивовижного культурного явища важливо дослідити, як і чому денді став об'єктом сатири для різних критиків та авторів, а іноді й самих денді і які саме риси денді обирали ці автори для своєї сатири.

У нашому дослідженні ми спробували описати та проаналізувати образи денді лорда Реджі та Есме Амарінта у романі Р. Гіченса «Зелена гвоздика» як об'єктів сатири.

У своєму романі «Зелена гвоздика» Р. Гіченс критикує образ денді з біхевіористсько-моралістичних позицій. Для нього декаданс просто аморальний і є лише формою нетрадиційної, ексгібіціоністської поведінки. Це цілком природно, оскільки сатира рідко розглядає свій об'єкт у всій його повноті, зазвичай задовольняючись лише однією чи двома найбільш помітними характеристиками. Незважаючи на це, роман широко визнавався (й досі визнаний) зразком блискучої та влучної сатири як на декаданс в цілому, так і на денді.

У нашій статті ми провели короткий огляд досліджень сатири дендизму в літературознавстві; ми проаналізували образи лорда Реджі та Есме Амарінта у романі «Зелена гвоздика» та сатиричні елементи в їхніх описах у цьому романі. Р. Гіченс виділяє в образі денді такі риси: марнославство і самозакоханість, декадентство і гедонізм, неробство і урбанізм, нонконформізм, штучність та абсурдність.

Ключові слова: сатира, естетизм, декаданс, дендизм, денді, мистецтво.

*Кіреєва М. В.,**асистентка кафедри перекладу та слов'янської філології
Криворізького державного педагогічного університету*

ЖАНРОВО-ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ТЕМАТИКИ

Анотація. Статтю присвячено відображенню у літературі для дітей та юнацтва аварії на Чорнобильській атомній електростанції, що сталась у XX ст., визначенню її жанрово-художньої своєрідності. У XXI ст. використання образів, пов'язаних з Чорнобилем, таких як атом, радіація, евакуація, вибух, мутація, ліквідація тощо, передбачає попередження, небезпеку. Твори чорнобильської тематики розглядають місце людини у природі «до», «під час» та «після» трагедії, а також стан довкілля, включаючи домашніх тварин, диких звірів, комах, рослинного світу. Для аналізу використано твори А. Андржеєвського «Чорнобильський пес Аксель», А. Мухарського «Кістяк з Чорнобиля», де автори створюють образи тварин, які мутували внаслідок радіаційного опромінення. У першому випадку зображені фантастичні тварини, що утворились внаслідок схрещення різних видів, у другому – більш знайомі читачу, де найбільше зовнішньо мутований сіамський кабан. Проаналізовано твори К. Міхаліциної «Квіти біля четвертого» та К. Міхаліциної та С. Дворницького «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи». Перша книжка-картинка має дві сюжетні лінії й оповідає про чотири покоління родини, яких торкнулась чорнобильська катастрофа, а також про представницю наївного мистецтва М. Примаченко, жительку Зони відчуження. За допомогою особливостей жанру книжки-картинки автор досягає сприймання твору на двох рівнях – візуальному та вербальному. Друга книга, написана у жанрі нон-фікшн, передбачає наукове пояснення подій, надає наукові, історичні та деякі біографічні факти, використовуючи малюнки, схеми, графічні зображення, карти тощо, що значно полегшує сприймання наукових явищ читачами. Зроблено висновок про особливості сучасної літератури для дітей та юнацтва чорнобильської теми: використання символів, порушення певної проблематики, осмислення місця людини у довкіллі до та після аварії.

Ключові слова: Чорнобиль, чорнобильський жанр, література про Чорнобиль, література для дітей та юнацтва, книжка-картинка, нон-фікшн.

Постановка проблеми. Чорнобильська катастрофа 1986 року стала одним із найбільш трагічних і значущих подій XX століття, яка назавжди змінила перебіг історії. Це не лише найбільша техногенна катастрофа в історії людства, але й подія, яка глибоко вплинула на культуру, мистецтво та літературу. З часом топонім Чорнобиль став значити більше, ніж просто найменування місця катастрофи, – він перетворився на символ апокаліпсису, трагедії, втрати і водночас на символ стійкості та надії на відродження.

У літературі XXI століття Чорнобиль постає як багатозначний символ, який викликає різноманітні асоціації та інтерпретації: попередження про небезпеку людської надмірності

в науці, технологіях, про нехтування екологічних проблем, про необхідність перегляду поглядів на суто споживачке відношення до природи, що можуть призвести до катастрофічних наслідків не тільки для окремого географічного регіону, але й для всього світу. Чорнобиль як об'єкт художнього осмислення в сучасних творах для дітей та юнацтва потребує всебічного літературознавчого розгляду та аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному літературознавстві вивчається коло питань щодо творів, пов'язаних з Чорнобильською катастрофою та її наслідків, серед них: методологічні підходи до вивчення таких творів (натурфілософський, екологічний, аксіологічний, міждисциплінарний тощо), їх проблемно-тематична та жанрова специфіка, своєрідність художньої образності, літературно-критичний і текстологічний конкретних творів. Так, низку публікацій М. Варданян присвячено визначенню місця творів про Чорнобиль в українській дитячій літературі, характеристиці жанру екофікшн і топосу Чорнобиль [1; 2]. Дослідниця слушно вказує, що література про Чорнобильську катастрофу слугує збереженню культурної пам'яті народу.

У публікації О. Романенко схарактеризовано опозицію «Ми і Чорнобиль» як проблему західного прагматичного та українського поетичного протистояння [3]. Семантика асоціату час у мові поезії чорнобильської тематики – предмет дослідження І. Гоцинець [4]. І. Голубовською проаналізовано образи персонажів у збірці Є. Гуцала «Діти Чорнобиля» [5]. Висвітленню питання розробки чорнобильської теми в українській літературі присвячено статтю М. Шевчук [6].

Незважаючи на постійний інтерес науковців до трагедії Чорнобиля та її наслідків, що знайшли художнє відбиття в творах літератури, значний шар проблем, стосовних літературно-жанрових різновидів, структурно-композиційної побудови текстів творів, їх образної системи та стилістичних особливостей залишаються відкритими, що й обумовлює актуальність теми нашого дослідження.

Мета статті – визначити та схарактеризувати жанрово-художню своєрідність сучасної літератури для дітей та юнацтва Чорнобильської тематики.

Матеріал для дослідження: А. Андржеєвський, «Чорнобильський пес Аксель» [7], А. Мухарський, «Кістяк з Чорнобиля» [8], Б. Красавцев, «Чорнобильська ОАЗА» [9], К. Міхаліцина, «Квіти біля четвертого» [10]; К. Міхаліцина та С. Дворницький, «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи» [11].

Виклад основного матеріалу. Перші спроби художнього осмислення Чорнобильської трагедії (наприклад: І. Драч, поема «Чорнобильська Мадонна», 1988; С. Йовенко, поема

«Вибух», 1989; М. Луків, цикл віршів «Зона», 1992; Ю. Щербак, документальна повість «Чорнобиль», 1988; твори Б. Олійника, Л. Костенко та ін.), як й їх критична оцінка (Л. Бойко [12], Л. Залеська-Онишкевич [13; 14], О. Кавуненко [15] та ін.), з'явилися невдовзі після катастрофи. Більш ґрунтовний літературознавчий аналіз творів Чорнобильської тематики розпочався вже на початку XXI ст., коли їх з'явилося чимало та вони вирізнялися як у жанрово-родовому відношенні, так і спрямованістю на читача або способом художнього зображення.

У літературознавчому дискурсі ведуться дискусії щодо визначення жанрової приналежності творів Чорнобильської тематики. Наприклад, Л. Залеська-Онишкевич об'єднує різні у жанровому відношенні твори їх головною темою – Чорнобильською катастрофою, аналізуючи ключові образи, притаманні таким текстам (полин, саркофаг, стара жінка, корова, ікона, сосна тощо) [14]. Дослідник М. Павлишин вводить поняття «чорнобильський жанр» та описує його особливості [16]. А М. Варданян відносить твори цієї тематики до жанру екофікшн [2]. Зазначимо, що поділяємо погляди науковиці та розглядаємо жанрові різновиди дитячих творів, об'єднаних топосом Чорнобиль, з точки зору екокрітики. Спільною думкою всіх дослідників художніх творів цієї тематики є те, що в них порушуються головні питання, спричинені трагедією: пам'ять, забуття, травми та відновлення, відродження.

Проведений нами аналіз чорнобильського літературного дискурсу показує, що сучасні письменники, осмислюючи причини та наслідки катастрофи, а також пов'язані з нею виклики, створюють різноманітні за формою та жанром твори. Це і фантастичні оповідання та повісті, і комікси, і казки, і вірші, і документальну прозу в жанрі нон-фікшн. Відповідно до обраного жанру будується композиція твору, його сюжет і фабула, його образна система, малюються образи персонажів, обирається реалістичний або фантастичний метод зображення.

Досить часто в творах для дітей і юнацтва Чорнобильська трагедія та її наслідки показується як оповідь про тварин. Безперечно, з одного боку, твори про тварин можуть у доступній для дітей формі (казка, фентезі, комікс тощо) розповісти про найскладніші морально-етичні, екологічні, технологічні проблеми, а з другого – тварини, їхнє життя, особливості поведінки тощо завжди привертає увагу юних читачів. Погодимось з думкою, висловленою в статті Х. Семерин: у таких творах порушуються певні проблеми, зокрема, відповідальність людини перед тваринами, нерівність людини та тварини, діяльність на користь відновлення та порятунку довкілля та ін. [17].

Так, тварини стають головними персонажами творів «Чорнобильський пес Аксель» А. Андржеєвського [7], «Чорнобильська ОАЗА» Б. Красавцева [9], «Кістяк з Чорнобиля» А. Мухарського [8], «Чорнобильські поневіряння Бучі» В. Васильчука [18], «Скажений чорнобильський собака» та «Рудня» Є. Гуцала [19] та ін.

У коміксі «Чорнобильська ОАЗА» Б. Красавцев відобразив життя у чорнобильській зоні через багато років після аварії. Людина лише турист, що споглядає за тим, що відбувається навколо, і тварини знають, їм нічого не загрожує: «Але для тварин це місце – рай, бо їм не загрожує людська діяльність»; «Вони приїжджають сюди на кілька годин побачити первозданну природу, прогулятися містом-привидом Прип'яття та сфотографуватися на пам'ять. Вони не зрозуміють нам зле» [9].

У повісті А. Андржеєвського «Чорнобильський пес Аксель» [7] тварини стають провідниками хлопчика Мирослава, який приїхав з батьками побачити все на власні очі (адже Чорнобиль у XXI ст. став визначною пам'яткою, місцем для проведення екскурсій) у світ минулого та розповідають йому про перебіг подій чорнобильської катастрофи.

Пес Аксель, від імені якого ведеться розповідь, може змінювати колір, що пояснюється наслідками радіаційного опромінення: «Мої прашури, що вижили після сумних подій та випроміні в квітні тисяча дев'ятсот вісімдесят шостого року, почали також змінювати фарби свого тіла. Я можу ще кочувати іншим простором і рівнобіжним часом» [7, с. 7].

У Чорнобильській зоні всі тварини мутовані, їхній зовнішній вигляд незвичний та відмінний від зовнішності звичайних тварин: пан Покруч – тварина, отримана шляхом схрещення різних видів, як символ перших наслідків аварії; пантера Раїла – нестандартного білого кольору з плямами червоного кольору, невласлива українській місцевості; Меритон – напіволень-напівптаха; Хумбабар – тварина, що має левині лапи, тіло вкрите спижовою лускою, яструбині пазурі, роги дикого бика, хвіст добігав кінця гадючою головою; Цілінь – тварина має оленячий тулуб, бичачий хвіст і кіньські копита, на чолі зелений ріг, живе тисячу років; Единоріг із майбуття – провісник добра, символ надії на краще майбутнє, відновлення природи у Зоні відчуження; Морський Кінь – найбільш наближений до реальності персонаж у творів, який символізує повернення до реального часу Мирося до батьків. Мутація тварин призвела до того, що вони можуть перетворюватись й на інших звірів: «А ще ми, чорнобильські звірі, можемо перетворюватись на інших тварин – літати лелеками, бігати диками, повзати гадюками, пливати рибами <...> Наші звичайні зайці живуть по тисячі років і аж на схилі віку сивіють» [7, с. 85]. Не зважаючи на незвичний, іноді навіть страшний вигляд, чорнобильських тварин описано з любов'ю до живих створінь, автор робить їх привабливими для читачів, змушує фантазувати та міркувати про негативні наслідки людської діяльності на природу.

Хлопчик Мирось, головний персонаж твору А. Андржеєвського, мандруючи Зоною, довідується про особливості історії міста Чорнобиля («Завважу, що полин містить етерову олію з гіркотою й по-простацьки його називають «чорнобильником»). От стародавній Чорнобиль і надав свою гірку назву потужній атомній струмарні, зоставшись незначним сільським повітовим поселенням у роки, що передували зламу» [7, с. 23-24]; про перебіг жахливої катастрофи («Суботній ранок містечко Прип'ять зустріло спокійно і затишно. <...> У школах тривало навчання. Малюки бавилися на дитячих майданчиках. Працювали крамарні та кофейні. В будинках навстіж порозчиняли вікна. На вулицях торгували водою та квасом» [7, с. 11]; «Учора в Києві взяли старт велоперегони Миру <...> тисячі людей вітали спортсменів» [7, с. 54]; про евакуацію населення («З Прип'яті тоді вивезли душу – живий людський поломінь» [7, с. 29]; До ранку на межі Чорнобилю зосередили десь тисячу двісті двадцять п'ять автобусів та триста п'ятдесят вантажівок <...> Вивезли сорок чотири тисячі чотиреста шістдесят людей» [7, с. 27]); про ліквідацію наслідків аварії («У Чорнобилі безліч вояків. Май всі у спецодезії. <...> До обширу лиха заїхали війська хімічного захисту, устаткування. Розпочали дейонізацію будинків» [7, с. 38]); а також про наслідки для довкілля та людства загалом («Стіни тутешніх будівель уже

посипалися, погепали в безхвормні купи, змішалися з порохом, мохом і задобрили молоду парость, яка росте й росте. <...> Деревя проростають у мешканнях дохмарних будинків» [7, с. 49]; «Ранком їх було вже п'ятдесят вісім душ, які вночі важили життям. Усі отримали різні мірки випромінні. Крім радіаційних опіків, у них були ще й теплові. І то вкрай важкі: опечено сімдесят-вісімдесят відсотків шкіри» [7, с. 17)]. Хлопчик Мирослав є лише стороннім спостерігачем того, що сталося на всій цій території з довіллям, з тваринами, яких тут залишили напризволяще.

Для художнього мовлення твору А. Андржеєвського характерне широке використання слів і термінів щодо опису АЕС, довілля, аварії: Чорнобиль, полин, реактор (струмарня, електрична, струмова споруда – утворюють синонімічний ряд), радіація, ліквідатори (вчищателі лиха), евакуація, вибух (вилам), променева хвороба, забруднення, уроки Чорнобиля. Ці позначення є особливою характеристикою для всіх творів чорнобильської тематики.

Фентезійний твір «Кістяк з Чорнобиля» А. Мухарського [8] побудований на розгортанні двох сюжетних ліній – фантастичної (історія Кістяка Костя з Чорнобиля) та реалістичної (опис життя Михася). Перша сюжетна лінія – розповідь про життя до аварії та смерть людей під час аварії та від її наслідків. Оповідь починається з ночі, коли відбулась аварія, тобто ночі Великого Вибуху. Батько Костянтина був ліквідатором на ЧАЕС, але через отриману дозу радіаційного опромінення, чоловік помирає. Хлопчик вирушає на пошуки батька та також отримує значну дозу радіації. Звістку про смерть батька та скору власну загибель Костянтин чує від Смерті, образ якої зустрічається у творі декілька разів. Задля порятунку сина мати хлопця віддає своє життя. Образ матері у творі змальовано відповідно до українських традицій. Як слушно підкреслює М. Варданян, образ матері – один з провідних символів в українській культурі, яка є сильною, лагідною, але й при цьому є заступницею і захисницею [2]. Важливу роль у тексті відіграє й образ бабусі Кості, яка бере під опіку онука після смерті його батьків. Автор стверджує цінність родини та взаємодопомоги як характерну рису українського народу.

Зазначимо, що тема сирітства після трагедії порушується й у творах інших авторів, наприклад, у «Різдвяному оповіданні» Є. Гуцала, де дівчинку Катрю взяв під опіку дідусь [19].

Фантастична сюжетна лінія продовжується оповіддю про життя Чорнобильської зони після страшної аварії. Хлопчик Костя продовжує жити попри жакливі наслідки опромінення, але хвороба робить з нього мутанта: «...з часом шкіра почала відпадати класками, лишачи самі кістки, серед яких гуляв вітер» [8, с. 10], саме тому він став називатися Кістяк Кость. У зв'язку з масовим виселенням людей із Зони відчуження, Кістяк Кость залишається без друзів, а домашні тварини були полишені напризволяще та змушені були виживати у нових умовах: «Лишень коти й собаки швендяли серед десятка хат, полюючи на здичавілих кролів та курок, полишені господарями напризволяще. А потім і вони зникли» [8, с. 8]. Проте, деякі тварини пристосувались, почали з'являтися мутації, але на відміну від твору «Чорнобильський пес Аксель», ці тварини є більш звичними та знайомими для читача: крокодил Гена, який отримав радіаційне опромінення, після чого мутував: «Мало того, що він за рік вимахав ледь не вдвічі, так тепер не боявся холодної води і міг вільно пересуватися рікою навіть

тоді, коли вона була вкрита кригою» [8, с. 28]; Срібна Муха, яка вважалась переродженням бабусі Кістяка Костя після смерті: «Але Кістяк мовчав, без зайвих слів зрозумівши, що бабина душа переселилася в сріблясту муху, яка з того часу мешкала в їхній хаті під іконами» [8, с. 15]; сіамський кабан Лесик-Стасик (образ тварини з особливими потребами): «Кабан – не кабан. Бик – не бик. Разів у п'ять більший за звичайного лісового вепра, в якого зі спини стирчали чотири роги» [8, с. 20]; Чупакабра – містична тварина.

Окрім мутацій тварин, у творі А. Мухарського зображено й мутацію рослинного світу: «Картопля того року вродилася як кавуни, а яблука на деревах були розміром з добрячі ананаси» [8, с. 9]; «... сталося справжнє диво! Серед потухлої розсади на городі виріс гігантський синій хрін, схожий на огірок. Він мав ручки, ніжки й пишого хвоста, що світився вночі веселкою. А ще вмів розмовляти» [8, с. 9].

Звісно, у творі наявний образ людини-спостерігача, який відображається через сталкерів, які вивчають Зону відчуження: «Інформацією, отриманою в Чорнобилі, сталкери діляться на закритих ресурсах, потроху впорядковуючи її для майбутніх поколінь» [8, с. 76]. Відтак, сталкери не втручаються у екосистему, що утворилася унаслідок евакуації населення та опромінювання довілля. Варто зазначити, що автор описує ще одну категорію персонажів – людей, яких називають самоселами. Це та частина евакуйованих людей, які повернулись через певний час у власні домівки: «Не змогли прижитися у світі. Повернулись до рідних хат» [8, с. 81].

Як і для попереднього твору, для тексту «Кістяк з Чорнобиля» характерне вживання специфічної лексики, пов'язаної з чорнобильською катастрофою: аномалії, атомники, дозиметр, Зона, квант, мутанти, охолоджувач, протоплазма, радіаційна небезпека, радіація, саркофаг тощо.

Тема чорнобильської катастрофи розкривається не тільки у фентезійних творах, але й в інших жанрах: документальна повість, нон-фікшн, книжка-картинка тощо. Цікавими та корисними для дитячої та юнацької аудиторії є твори К. Міхаліциної та С. Дворницького.

Так, книжка-картинка «Квіти біля четвертого» К. Міхаліциної [10] торкається питань травматичного досвіду українського народу у період чорнобильської трагедії. Зазначимо, що книжка-картинка є жанром ілюстрованих книг, побудованою на взаємозв'язках між візуальним і вербальним, малюнком і словом [1]. У статті «Cultural memory of Chornobyl in literature and fine arts (in case of a picturebook «The Flowers beside the Fourth Reactor» by K. Mikhalitsyna and paintings by M. Prymachenko)» М. Варданян, І. Дирда, М. Кіреєва досліджують взаємодію різних видів мистецтв, зокрема, літератури та образотворчого мистецтва в контексті культурної пам'яті. Як зазначають дослідниці, поєднання цих двох видів забезпечує формування культурної пам'яті, передачу молодому поколінню знань, подій, спогадів [20].

Книжка-картинка К. Міхаліциної має дві сюжетні лінії: перша оповідає про декілька поколінь родини, що пережила чорнобильські події, а друга – про представницю наївного мистецтва М. Примаченко, мешканку села Болотня, що входить у Зону відчуження. Саме назва твору, як підкреслює М. Варданян, є алюзією до творчості художниці: «Водночас і назва книги є алюзією до напису на звороті картини художниці «Квіти вирости коло четвертого блоку»» [1].

За першою сюжетною лінією ведеться розповідь прабабусі своїй онучці Стасі про події до та після аварії на ЧАЕС. Оповідь «до» супроводжується ілюстраціями: зображення села, хати, виштитих рушників, людей у вишиванках, глечиків тощо. Далі – ілюстрована розповідь про вибух. Люди зазнають великого горя – втрата домівки, смерть сина, який був ліквідатором та загинув від наслідків опромінення: «Скільки він у Чорнобилі був, Іванко наш, що там робив, не відаю, а Іванко не розказував. <...> Променева хвороба Іванка згубила, згорів од променів чорнобильських» [10, с. 43-44].

Полин, або чорнобиль, стає символом пам'яті. Саме задля збереження пам'яті власної історії прабабуся засушує полин: «То зілле мені домом пахне» [10, с. 14], а потім загортає його в хустку – елемент українського одягу. Це також підкріплено ілюстраціями – у молодості прабабуся носила хустину на голові, а вже після трагедії стала загортати в неї полин.

Частина історії прабабусі присвячена художниці М. Примаченко, яка відмовилась евакуюватись із Зони: «Пустка страшна. Тільки біля одної хати жінка сидить, Марія. <...> А малювала ж як! На весь Союз, а може, й на весь світ заслуженою художницею стала!» [10, с. 36-39]. Через образ народної художниці письменниця передає любов персонажів до рідної землі, домівки, потребу в збереженні та плеканні природи.

На відміну від твору «Квіти біля четвертого», книга К. Міхаліциної та С. Дворницького «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи» [11] написана у жанрі нон-фікшн. У цьому творі розкрито причини аварії, показано її перебіг та особливості ліквідації, описано «Укриття», саркофаг та «Арку», сформульовано наслідки для довкілля та суспільства; описово з ілюстративним доповненням пояснено такі явища, як: ізотопи, атом, радіоактивна дія, ядерний паливний цикл тощо. Однією з особливостей цієї книги є зображення схематичних карт, географічних та історичних фактів, використання інфографіки. Таке поєднання вербального та візуального, на думку М. Варданян, передбачає утворення цілісного образу Чорнобиля для читачів: «Водночас розповідь у книзі побудована так, що охоплює як історію створення Чорнобиля, так і власне відображення вибуху на станції» [1]. У книзі розповідається й про інші ядерні трагедії, що виключає винятковість Чорнобиля: «28 березня 1979 року на АЕС Три-Майл-Айленд у США (штат Пенсильванія) сталася аварія, яку тривалий час уважали за найбільшу в історії світової ядерної енергетики...» [11, с. 41]. Окрім того, у творі описується евакуація населення: «Чорнобильська земля поступово завмирала. А люди, вибравшись за межі небезпечної зони, були вже не звичайними людьми – чорнобильцями. Дивними істотами, які раптом втралили дім, землю, майно, <...>. Їх цуралися. Від них сахалися» [11, с. 89-90].

Книга розглядає сьогоденне місце людини у Чорнобилі, що передбачає такі варіанти: туристи, які бажають дізнатись історію та побачити все на власні очі; сталкери («Чорнобильські сталкери – люди, які нелегально пробираються на територію Зони, займаються таким собі екстремальним туризмом» [11, с. 48]); а також люди, що повернулись після евакуації, яких часто називають «самосели». Але, спираючись на думку Л. Костенко, книга пропонує використовувати термін «повертанці» [11, с. 90].

Окрема увага приділена рослинному та тваринному світам Чорнобилю. Звісно, як і в інших творах цієї тематики, з рос-

лин на перше місце висувається полин. Через радіацію дерева соснового лісу стали рудого кольору, який так і прозвали «Рудий ліс»: «Найбільше від радіації постраждав сосновий ліс неподалік ЧАЕС. Сосни там буквально згоріли. Навесні, коли рослини активно ростуть, їхня радіочутливість збільшується в багато разів. Тож хвоя значної частини дерев від отриманої дози стала руда, як цегла» [11, с. 92]. Щодо тваринного світу, то, окрім домашніх тварин, ставиться питання про виживання диких звірів: «...якщо люди зі сльозами на очах залишали своїх Мурок та Лисок, своїх коней, свиней, кізок і навіть бровків та мурчиків, то хто задумується про всіх тих безіменних комах, хробаків, змій, гризунів, птаство, вовків та лисиць, які просто зникли, канули в землю і не удостоїлися жодного пам'ятника?» [11, с. 19].

Не зважаючи на трагічне минуле Чорнобильської зони, наразі ця територія вважається унікальною через відновлення екосистеми, наявний заповідник, що дає можливість спостерігати за флорою та фауною: «...вона перетворилася в територію, де працюють із радіоактивними відходами та проводять унікальні наукові дослідження. У терен, де виникають сучасні арт-об'єкти, будують сонячну електростанцію, розвивають туризм і створюють найбільший в Україні Чорнобильській радіаційно-екологічний біосферний заповідник» [11, с. 25]; «Проте частіше вони потрапляють не на людські очі, а на камери фотоапаратів, що їх на території зони розставили біологи. Природа бере своє, кажуть науковці, і відроджується, попри все» [11, с. 25].

Таким чином, аналіз творів Чорнобильської тематики для дітей та юнацтва сучасних українських письменників показує їх жанрово-художню своєрідність, яка виявляється як в образах авторами жанрах, так і в способах відтворення трагедії та її наслідків. Узагальнено специфічні риси цих творів показано на рис. 1.

Висновки. Для літератури для дітей та юнацтва тема Чорнобиля залишається актуальною й на сьогодні. У ХХІ ст. образ Чорнобиля асоціюється з негативними поняттями (трагедією, травмою, попередженням) та має негативну конотацію. У творах про Чорнобиль різних жанрових різновидів екофікшн і нон-фікшн ставляться такі основні проблеми, як-от: причини та наслідки аварії, евакуація населення, полишення тварин напризволяще, психічні травми від пережитого, забруднення великої кількості територій, відповідальність людини перед природою за свою діяльність та ін. Основні образи, що поєднують різноманітні твори цієї тематики в цілісну систему, є такі: місто Чорнобиля, Прип'ять, ЧАЕС, ліквідатори, полин, атом, радіація, опромінення, тварини, що залишилися в Зоні тощо. Можна сказати, що Чорнобильська катастрофа змінила вектори відтворення теми взаємовідносин природи та людини в українській літературі з «до» трагедії на «після» неї. Якщо «до» людина була ніби «власником» довкілля, мала віру у власну всемогутність, то «після» природа показала свою силу – навіть попри велику кількість радіації почала відновлюватись, а людина втратила змогу втручатись, ставши спостерігачем. Осмислення наслідків аварії на Чорнобильській АЕС для людей і природи веде до розуміння значущості формування екосвідомості майбутніх громадян України. Такі твори допомагають зберегти пам'ять про минуле власного народу, уникнути помилкової думки щодо всемогутності людини у природному царстві, брати відповідальність за власну діяльність, прагнути до екологічно свідомого життя.

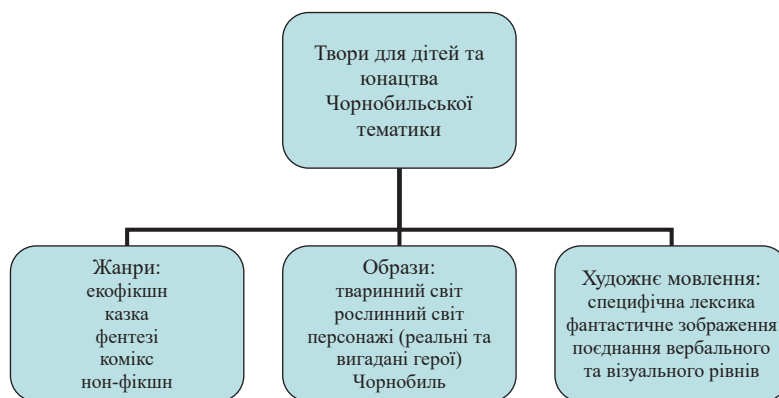

Рис. 1. Жанрово-художня своєрідність творів про Чорнобиль

Література:

- Варданян М. Літературна географія ілюстрованих дитячих книг (на матеріалі українських творів та перекладів ХХ-ХХІ століття). *Географія і текст: літературний вимір*. Колективна монографія. Харків, 2022. С. 17-40.
- Vardanian M. Reading the Chernobyl Catastrophe Within Ecofiction. *Children's Literature in Education*. 2022. 53. Pp. 1-17.
- Романенко О. Ми і Чорнобиль – протистояння реалізмів: західний прагматичний vs українських поетичний. *ЛітАкцент*. 2019. URL: <http://litakcent.com/2019/06/20/mi-ichornobil-protistoyannarealizmiv-zahidniy-pragmatichniy-vs-ukrayinskih-poetichniy/>
- Гоцинець І. Контекстна семантика асоціату час у мові поезії чорнобильської тематики. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2018. С. 120-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2018_2018_14
- Голубовська І. В. Трагедія маленьких українців у збірці Євгена Гуцала «Діти Чорнобиля» (до 80-річчя письменника). *Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах: збірник наукових праць (за матеріалами міжрегіонального науково-методичного семінару) / За ред. К. Я. Климової*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 90-93.
- Шевчук М. С. Чорнобильська тема в сучасній українській літературі. Поділля. *Філологічні студії: збірник наукових праць*. Хмельницький, 2022. Випуск п'ятнадцятий. С. 128-134.
- Андржеєвський А. Чорнобильський пес Аксель. Київ: Гамазин, 2019. 92 с.
- Мухарський А. Кістяк з Чорнобиля: містична казка для дорослих дітей. Гайсин: Видавництво «ТУТ», 2022. 112 с.
- Красавцев Б. Чорнобильська ОАЗА. 2021. 6 с.
- Міхаліцина К. Квіти біля четвертого / ілюстрації К. Борисюк. Київ: Портал, 2020. 48 с.
- Міхаліцина К., Дворницький С. Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи / ілюстрації студії «Serigraph». Київ: Портал, 2020. 136 с.
- Бойко Л. Документально-художня епіка Чорнобиля: погляд на два твори. *Радянське літературознавство*. 1988. № 3. С. 3-15.
- Зелеська-Онишкевич Л. Відбитки Чорнобиля в літературі. *Сучасність*. 1989. №4 (336). С. 28-38.
- Zaleska Onyshkevych L. Echoes of Glasnost: Chernobyl in Soviet Ukrainian Literature. *Echoes of Glasnost in Soviet Ukraine*. Edited by Romana M. Bahry. 1989. P. 151-170.
- Кавуненко О. Чорнобильський нерв (роздуми над книгою «Мужність і біль Чорнобиля»). *Дніпро*. 1988. №10. С. 134-137.
- Павлишин М. Чорнобильська тема і проблема жанру. Канон та іконостас: [Літературно-критичні статті]. Київ: Час, 1997. С. 175-183.
- Семерин Х. Тварина в сучасній українській прозі. URL: https://kontur.media/animal_suchukrliti
- Васильчук В. Чорнобильські повір'яння Бучі: оповідання. Тернопіль: Богдан, 2012. 56 с.
- Гуцало Є. Діти Чорнобиля. Київ: Соняшник, 1995. 104 с.
- Vardanian, M., Dyrda, I. and Kirieieva, M., 2023. Cultural memory of Chernobyl in literature and fine arts (in case of a picturebook «The Flowers beside the Fourth Reactor» by K. Mikhalitsyna and paintings by M. Prymachenko). *ACNS Conference Series: Social Sciences and Humanities*, 3, p.03003. DOI: <https://doi.org/10.55056/cs-ssh/3/03003>.

Kirieieva M. Genre-articular originality of modern literature for children and youth on the Chernobyl topic

Summary. The article is devoted to the reflection in literature for children and youth of the accident at the Chernobyl nuclear power plant that occurred in the 20th century. In the 21st century, the use of images related to Chernobyl, such as the atom, radiation, evacuation, explosion, mutation, liquidation, etc., implies warning, danger. Works of the Chernobyl genre examine the place of human in nature «before», «during» and «after» the tragedy, as well as the state of the environment, including domestic animals, wild animals, insects, plant life. For the analysis, the works of A. Andrzejewskii «Axel the Chernobyl dog» and A. Mukharskii «Kistyak from Chernobyl» were used, where the author uses a comparison of the main characters-animals that mutated as a result of radiation exposure. In the first case, fantastic animals are depicted, which were formed as a result of crossing different species, in the second – more familiar to the reader, where the Siamese boar is the most externally mutated. The works of K. Mikhalitsyna «Flowers near the fourth» and K. Mikhalitsyna and S. Dvornitskyi «Reactors do not explode. A brief history of the Chernobyl disaster» are also presented for analysis. The first picturebook has two storylines and tells the story of four generations of a family affected by the Chernobyl disaster, as well as M. Prymachenko, a representative of naive art, a resident of the Exclusion Zone. With the help of the features of the picturebook genre, the author achieves perception of the work on two levels – visual and verbal. The second book, written in the genre of non-fiction, provides a scientific explanation of events, provides scientific, historical and some biographical facts, using drawings, diagrams, graphic images, maps, etc., which greatly facilitates the perception of scientific phenomena by readers. A conclusion is made about the peculiarities of modern literature for children and youth on the Chernobyl theme: the use of symbols, violation of certain issues, understanding of the place of man in the environment before and after the accident.

Key words: Chernobyl, Chernobyl genre, literature about Chernobyl, literature for children and youth, picturebook, non-fiction.

*Куприкова Г. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри українознавства**Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*

ОБРАЗ БАТЬКА У ТВОРІ В. ПУЗІКА «З ЛЮБОВ'Ю – ТАТО»

Анотація. Сучасна українська література впевнено виходить на нові жанрово-стильові рубежі. Насамперед це стосується творів про батьківство в умовах війни. У такий спосіб подібні книги в сучасних українських реаліях є не лише видом мистецтва, а й своєрідною зброєю на інформаційному фронті, інструментом для виховання прийдешнього покоління. Усе більше говорять не так про важливість матері, як про те, яку роль відіграє батько в житті дитини.

У статті визначено нові жанрово-стильові тенденції сучасної української літератури, зокрема розвиток теми батьківства в умовах війни. Виявлено, що твір Валерія Пузика виконує не тільки естетичну функцію, але й слугує інструментом інформаційної війни та виховання молодого покоління.

Досліджено поетику роману, зокрема його епістолярну форму, що надає можливість більш глибокого психологічного осмислення внутрішнього світу головного героя – батька-військового. Проаналізовано використання стилістичних засобів, як-от повтори, інверсії, метафори та порівняння, що сприяють створенню психологічної напруги та підкреслюють внутрішній конфлікт персонажа.

Також виявлено, що мова героїв насичена уривчастими висловлюваннями, тривалими паузами та емоційним забарвленням, що відображає їхній психологічний стан і внутрішню напругу. Під час дослідження було проаналізовано прийом мовчання як засіб створення додаткової емоційної напруги, а також роль внутрішніх монологів, які розкривають світосприйняття та ставлення персонажів до подій.

У висновках дослідження акцентовано на важливості образу батька в українській літературі, зокрема в умовах воєнних випробувань, а також на необхідності подальшого вивчення цієї теми для розуміння літературних моделей сучасності.

Помічено, що в описі повсякденності та спогадах, відтворених письменником, зроблена вдала спроба звернути увагу суспільства на «вічну» тему батьківської любові, найціннішого в житті, особливо в умовах війни.

Ключові слова: роман з елементами епістолярію, батько, Валерій Пузик, військова література.

Постановка проблеми. Книга «З любов'ю – тато!» в авторстві Валерія Пузика – це «комунікативно спрямоване» видання, покликане привернути увагу українського читача, адже присвячена проблемі особистісного розриву між татусями й дітьми в умовах війни та є свідченням актуальності теми усвідомленого батьківства. Написана на передовій російсько-українській війни, вона є живим свідченням історичних подій, які сьогодні відбуваються в нашій країні.

Актуальність роботи зумовлена важливим завданням вивчення та розуміння образу батька в літературі, особливо

в контексті воєнного періоду. Автор і текст для аналізу були обрані з урахуванням домінуючого критерію – увага до повсякденності персонажа. Завдяки індивідуальному досвіду письменника роман з елементами епістолярію відтворює справжні переживання людей, які стоять на захисті нашої держави, без романтизації та прикрас.

Мета роботи полягає у виявленні своєрідності художнього осмислення теми батьківства в умовах війни у творі Валерія Пузика «З любов'ю – тато!» й дослідженні поетики твору, які використовуються автором для відображення повсякденного життя.

Об'єктом дослідження є роман з елементами епістолярію «З любов'ю – тато!» Валерія Пузика.

Предмет дослідження – форми психологічного зображення – конкретні засоби відтворення внутрішнього світу головного героя – батька-військового.

Аналіз наукових праць. Організація психологічної напруги в контексті здійснюється за допомогою таких стилістичних засобів: повтор, інверсія, подвійне зображення, що організують текст у художнє ціле. Особливе змалювання рухів, міміки, поведінки, мови героя дає можливість зрозуміти його психічний стан та внутрішню напругу. Зазвичай «письменник обіграє звуки, запахи, світло та колір із метою психологічно точно відтворити рецепцію світу персонажами, підсилити їх емоційне враження» [1, с. 21].

У мову персонажів письменниками введені різноманітні стилістичні прийоми, які не вносять додаткової інформації, а лише змінюють емоційне забарвлення тексту.

Використання стилістичних засобів підпорядковане авторській ідеї, змісту самого твору, створення образу героя та його впливу на читача.

Для мови персонажів, де наявна психологічна напруга, зазвичай характерні уривчастість викладу, хаотичне вираження думок, подекуди – відсутність змісту та досить тривалі паузи [2, с. 34]. Окремого значення в реалізації психологічного впливу здійснюється також завдяки прийому «затримки» [3, с. 93], адже така організація сюжету слугує для зацікавлення, інтриги, що й додає елемент напруги. Внутрішній світ героїв виступає центром психологізму в тексті, змалювання ж душевних поривань, станів персонажа зображується за допомогою використання метафор і порівнянь. У таких випадках зазвичай використовуються лексеми, що безпосередньо стосуються внутрішнього світу людини: думка, душа, серце, чуття [4, с. 181]. Типовим стає порівняння почуттів людини з природними явищами, що мають певне естетичне забарвлення. Внутрішній світ персонажа розкривається й у стосунках з іншими. Взаємодія кількох персонажів дозволяє нам глибше й точніше розглядіти образ. Найбільш психологічно насиченими серед

інших видів мовлення постає внутрішнє мовлення персонажів у формі монологу, рідше – діалогу. Використання внутрішнього монологу є ключовим засобом зображення душевного світу героя, оскільки його залучення спрямовує до «кращого розуміння читачем внутрішнього стану героя, відображення ставлення персонажа до певного предмета, особи, ситуації; показу неперервної течії думки та накопичення асоціацій [5, с. 12]. Персонаж може демонструвати свої переживання за допомогою діалогів, розгорнутих або стислих висловлень, уривчастості мови, які віддзеркалюють внутрішній стан. Використання комунікативної одиниці – мовчання – дозволяє наситити твір додатковими загадковими смислами, які можуть нам указувати на переживання особистості.

Виклад основного матеріалу. Тема батьківства – одна з найглибших та найактуальніших. Тому не дивно, що найщиріші слова письменники присвячують образу батька, який уособлює сімейну опіку, опору та турботу.

Феномен батьківства – один із магістральних в українській літературі. Одвічно людство зверталось до голови сім'ї в піснях і молитвах, віршах і поемах.

На плечі батька лягає важкий тягар відповідальності за свою родину [6, с. 215].

Саме цьому образу присвячені твори відомих митців слова: Тараса Шевченка, Івана Нечуя-Левицького, Івана Франка, Панаса Мирного, Василя Стефаника, Юрія Яновського, Олександра Довженка тощо. Вони прагнули втілити в цьому образі велич, справедливість, мудрість та любов. Українські митці створили цілу галерею незабутніх батьківських образів.

Уже з XVII–XVIII століття почала активно розвиватися епістолярна література, яка й до сьогодні не втрачає своєї популярності. Такий формат дає можливість автору передати почуття героя більш емоційно. Листи містять роздуми, переживання, відверті зізнання героя, що більше забарвлює твір.

Останнім часом з'являється чимало творів, створених саме за таким принципом: замість звичайних описів почуттів автор пише листи від імені героїв, що надає більшій автентичності та справжності. Тексти, створені у вигляді листів, краще передають емоції та індивідуальні погляди автора, що більше зближує його з читачем.

Одним із творів епістолярної літератури є книга, спрямована на розкриття внутрішнього світу героя та досвіду батьківства в складний період військових випробувань, – «З любов'ю – тато!» в авторстві Валерія Пузика, українського художника, письменника, режисера та військового, який у січні 2015 року пішов добровольцем на фронт. Брав участь у бойових діях на Донбасі в складі батальйону Добровольчого українського корпусу Правого Сектору. З дитинства мріяв стати режисером та працювати на Одеській кіностудії імені О. Довженка [7].

Предметом осмислення стали зміни в житті й відносинах дітей і дорослих в українських соціальних і політичних умовах, що одразу ж визначило тематичне поле: уміщені в книзі нотатки ілюструють нашу сучасність, життя до та після початку війни. Важливою особливістю книги є те, що автор уникає батальних сцен, описів війни, зображує реальність, але водночас із цим починає писати синові, що перебуває далеко, листи. Це історія про батьківську любов, яка переживає випробування в умовах воєнних реалій. Навіть на рубежі смерті батько – подумки зі своєю родиною, що підкреслює його від-

даність сім'ї та обов'язку. «Він пише книгу для сина, адже не може бути поруч. Головний герой «З любов'ю – тато!» – воїн, який перебуває на війні, але попри все залишається батьком» [8].

Ідея створення книги виникла у Валерія Пузика після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Дружина та син автора виїхали з рідного міста Одеси, і перший час чоловіку було незвично самому бути в квартирі, де колись жила дружна сім'я, і, щоб якось відволіктися, він почав писати листи синові. До такого рішення батька підштовхнуло небажання сина Ореста говорити по відеозв'язку, і татусеві нічого не лишалося, окрім як викладати свої думки на папері. Так з'явився так званий «Зошит війни», схожий на однойменний фільм Романа Любого.

Вибрані тексти «Зошита війни» стали твором «З любов'ю – тато!», який надрукований у видавництві «Лабораторія». Син Орест ще не вмів читати, бо маленький. Ця книжка дуже особлива: у ній є спроби зафіксувати сьогоднішнє, акцентувати увагу автора на важливих моментах, що межують з листами до сина та дружини. Вона як послання в пляшці, бо писалася з урахуванням того, що Валерія Пузика може не бути в живих. Також тут є вірші. Можемо відзначити поєднання різних літературних жанрів під однією обкладинкою.

Батько – військовослужбовець, який на початку березня 2022 року відправив свою дружину та сина Ореста за кордон, у безпечне місце, але відчуває страшний душевний біль і пустку: «Час у квартирі застиг: іграшки на підлозі лежать так, як їх залишили, прання досі висить на балконі, ліжко не застелене. Сліди нашого життя «до», ніби ось-ось ви повернетеся з прогулянки і стіни знову наповняться веселим сміхом і котячим муркотінням» [9, с. 15]. Стали непотрібними речі, які наживалися протягом багатьох років: «Ми зібрали головне в рюкзак і...ніч, вокзал, потяг. Водномить...усе помістилося тобі в рюкзак» [9, с. 16]. Так розлучалися сім'ї, і багато з них – назавжди, бо «війна руйнує все на своєму шляху. Війна руйнує нас» [9, с. 16]. Ці й подібні авторські нотатки як форма зображення реальності є цілком виправданою, бо йдеться про мотивацію військових, які мають змогу захищати своє місто, коли родина – у небезпеці. «Неважливо, який сьогодні день, адже війна обнулила всі календарі»; «Ще трохи, і мала бути весна. Але...лютий, довгий та лютий березень, лютий квітень, лютий день, люта доба» [9, с. 16].

Захист території, дому та родини – це обов'язок кожного чоловіка: Герої борються не тільки за себе: «Ми повинні вижити. Ми маємо перемогти. Ми перемаємо. Нам є що втрачати. Це наша земля. Ми тут, щоб її захистити. Захистити Україну. Свою свободу. Свої родини. Своїх дітей»; «Завтра буде завтра, а сьогодні війна» [9, с. 32]. Лексичні повтори увиразнюють авторську думку про те, що українці борються за своє, отже, мотивація дуже висока.

Історичну пам'ять стерти неможливо: «Ми пам'ятаємо все. Кожне зерно 33-го року. Депортації. Масові розстріли та заборону української мови. І цей біль – у м'язах, у спині, у п'ятах. Ці мозолі до крові...ми знаємо, для чого тягаємо залізо, чистимо снаряди та зброю. Ми перетворимо їхню техніку на іржавий метал» [9, с. 39]. Образ ворога формується здебільшого з монологів українських військових.

Водночас захисники з болем говорять про міста, у яких спокійно живуть люди: молодики їздять на дорогах автівках,

ходять на дискотеки, концерти; для більшості з них війна – це просто картинка в телевізорі. Це неначе паралельна реальність, у якій оборонці почувають себе некомфортно: «Табличка «Обережно міни» зникла з поля зору. Запах шашлика висне у повітрі. Десь голосно лунає танцювальна музика. Під парасольками біля кіоску чоловіки п'ють холодне пиво» [9, с. 175].

Авторські роздуми, подекуди різкі й по-правдивому болючі, вкладені у уста пересічного військового: «Якби нас тут не було, ця «руська весна» розповзлась би по всій країні. Цю заразу потрібно вибити»; «це наша земля, ми повинні її відстоювати, ...хто, як не ми» [9, с. 113]. Люди на війні починають по-справжньому цінувати речі, які здавалися звичайними й само собою зрозумілими: «У нас не підвал, а п'ятизірковий готель. Флет-вайт на згущеному молоці. Шість собак і три коти» [9, с. 60].

Усі згуртовані як ніколи: «Блокпост Україна працює: кожна мураха перемоги – на своєму місці й несе варту в посиленому режимі» [9, с. 59]. Навіть коли оповідач описує своє повернення до Одеси з Кам'янець-Подільського, то уявляє себе безпритульним псом, та відразу заперече: «Я – на прив'язі. На мені – нашійник війни. Хочеш чи ні, але повертатися потрібно» [9, с. 56]. Сторожовий пес – це символічний образ, асоціація із твариною, яка оберігає рідне. Водночас простежується негативна семантика: людина неначебто прив'язана до одного місця, бо *мусить* (і не тільки *хоче*) захищати своє!

Країна тримається на людях, «які ще вчора розносили пошту, а сьогодні б'ють та палять російські танки; на людях, які з літа думають про зиму і роблять заготовки; на людях, які знають свою роботу і виконують її, навіть коли поруч вибухає» [9, с. 181]. Кожен працює в міру сил та наближає Перемогу. Досить емоційними є моменти, що описують місцеве населення. Люди чудові й привітні. Захисники куштують їжу, якою пригощають їх селяни, зауважуючи, наскільки вона для них важлива, адже дає відчуття потрібності народу й у такий спосіб наближає до дому.

«Образ ворога» відіграє ключову роль у періоди воєн та глобальної конфронтації, допомагає згуртувати суспільство заради перемоги над зовнішнім супротивником [10, с. 47].

На фронті воюють чоловіки різного віку, бо старші не можуть собі дозволити сидіти вдома, коли помирають молоді. Таким чином, опозиція «батьки – діти» визначається не стільки за кровним зв'язком, скільки за наявністю однакових цінностей та ідеологічних переконань. Мотивація в українських бійців простежується також і на рівні сімейної пам'яті. Автор пише про свою бабусю, яка була маленькою під час Другої світової; ці спогади не полишають її й досі, бо знає, що жажливі речі: голод, холод – «вічні супутники війни». У такий спосіб мікроісторії якогось одного чоловіка розгортаються в макроісторію – долю людини на тлі цілої воєнної епохи.

Нове життя, як відомо, приносить зміни: «Після прибуття люди довго акліматизуються. Шлейф цивільного життя волочиться за ними, мов ящірчин хвіст. Хвіст, який от-от відпаде» [9, с. 30]. Порівняння минулого із хвостом ящірки автором уведено для того, щоб читач усвідомив, що зміни відбудуться обов'язково, але тепер усе буде по-новому. Як саме, ніхто не замислюється, бо зараз люди живуть одним моментом – тут і зараз, тому що «війна – це біль і втрати» і «вони (друзі) посміхаються. Дивляться з небес» [9, с. 38].

Особливої ваги в розповіді набуває художня деталь, навіть дрібниці. Люди розуміють, що тепер у житті кожного все буде

по-новому. Так, на описі повсякденної рутини побудований уривок із використанням фразеологічних зворотів та порівнянь: «Запам'ятайте, друзі, ви повинні зростися з ним [автоматом]. Це продовження вашого тіла. Автомат має постійно бути з вами. Спите з ним уночі, як зі своєю коханою, обідаєте, гуляєте і, чуєте, ніколи не залишаєте без нагляду» [9, с. 26]. Для захисників-добровольців усе це вперше, тому автором уведений фразеологізм *западає тиша*. Серед мобілізованих – представники різних (мирних!) професій. Риторичні питання автора вміло вплетені в текст оповіді: «Скільки їх тут? Десять, двадцять, тридцять, п'ятдесят? Більше...» [9, с. 26].

Валерій Пузік використовує анафору, художню деталь та гіперболу з метою розкриття образів людей більш повно й усебічно: «Я дивлюсь на руки цих чоловіків. Руки можуть розповісти про людину все. Чи майже все. Я бачу руки художника, програміста, столяра, студента, музиканта, адвоката. Я бачу пальці, змучені важкою фізичною роботою. Десятки рук. Тисячі пальців» [9, с. 26].

Спальник захисників – це ще одна значуща художня деталь, яка фіксує увагу читача на тому, що письменникові здається найбільш важливим, характерним для людини або в її оточення. Іншими словами, мале розкриває ціле. Предметна деталь – спальник захисника – свідчить про неймовірно важкі й суворі будні воїнів. Примітно, що у В. Пузіка побутова деталь дана не як фон і прикраса, а як невід'ємна частина образу чоловіка, що стоїть на захисті нашої країни. Спальник – це річ, яка немовби зрослася з їхніми господарями: «І пів року я спав у ньому [спальнику]. Він був зі мною у Водяному, в Опитному, на позиції поблизу шахти й на самій «Бутівці». На ньому залишились сліди глини й мастила. Він чув, мабуть, усі телефонні розмови. Бачив усі мої сни... Він чув усі слова та обітниці. Вбрав аромат полину й дим нічної вагри. Слухав голос провідника та скрегіт вагонів на переїздах і коліях Південно-Західної залізниці» [9, с. 44]. Спальник став своєрідною «частиною життя, другою шкірою» захисника. Ця річ несе підвищене смислове навантаження, переростаючи в символ, що має психологічний, соціальний і філософський зміст.

Художня деталь доповнює внутрішній світ персонажа. Вона надає зображуваному конкретність й одночасно узагальненість.

Навесні стало зрозуміло, що росія не візьме нас. Народ об'єднався. Почуття ейфорії від Перемоги, що обов'язково настане, – на початку роману. «Тут, ми нікуди не пішли, ми переможемо». Поступово піднесений настрій зникає, відчувається гіркота, втома, з'являється критичне ставлення до мобілізації, до поповнення резервів. Але, незважаючи на це, автор зберігає вірність своїй місії, бо розуміє, що просто необхідно працювати й далі та не зупинятися на досягнутому.

Коли Валерій Пузік пише про війну, то використовує короткі, часом неповні, обривчасті спонукальні речення, згадуючи про окупантів: «І нехай наша земля буде їм пеклом і бетоном» [9, с. 39].

На противагу війні згадки про довоєнне життя сповнені теплом, ліризмом. Валерій постійно думає про свою сім'ю, про те, як важко бути відділеним від своєї родини та що треба пам'ятати про більш важливі речі. Недарма чоловік називає свою дружину Своєю Найріднішою, згадує про їхні обійми, поцілунки. У них усе спільне: «Одне дихання на двох. Одна кава на двох. Одне життя» [9, с. 50]. Та

найголовніше, що об'єднує цих двох людей, – це син Орест. Згадка про найрідніших підтримує чоловіка, є найкращою мотивацією, щоб вижити й повернутися. Навіть кава, куплена на одного, не така смачна: «Уперше кілька разів повертався праворуч, що передати напій своїй Іринці, але її не було поруч. Раніше ми купували одне капучино на двох. Завжди» [9, с. 43]. Слово «завжди», виокремлене в речення, свідчить про постійність, стабільність, якої на сьогодні чоловік не має. Він розуміє, що час як вода: «Там, у воді – твоє минуле» [9, с. 92]. Тому й постійно поринає в довоєнні спогади, у яких було спільним усе: відпочинок на пляжі з родиною, читання книжок, перегляд фільмів, прогулянки парком, 150 «літніх порцій морозива», книгарня, у яку Орест ходив «працювати» разом із мамою... Хвилини, проведені разом із сім'єю, – найбільше щастя. Навіть пісок «пахне ностальгією за морем і водоростями», шкільний плакат «Життя нашого класу», лежачки з пляжу «Ланжерон», що «пахнуть морем»! Відомо, що запахи назавжди закарбовуються в пам'яті людини. І нічого кращого немає, ніж «тиша, дім, сон» [9, с. 178].

У книзі часто зображені сцени повсякденного життя солдатів: як вони жартують, харчуються, малюють тощо. Таким чином, кожен може відчувати, що війна не так далеко, як може здаватися на перший погляд: «це викликає у глядачів відчуття співпричетності та співчуття до героїв. Побут постає уособленням порядку і статичності мирного життя, протиставлених динаміці війни» [11, с. 3]. Гумор та іронія – це потужний інструмент захисту для нашої психіки, зокрема у воєнні часи. «Де мій матрац? Де? Йі-бо, я його з собою поволочу! Хто ці дошки так збивав? Це бліндаж на дві зірочки. Так і запишу в книзі скарги та пропозиції» [9, с. 178].

Концепцію життя письменника допомагають виробити передусім листи до дружини та сина Ореста. Саме вони відкривають розуміння Валерієм Пузіком сутності батька в будь-який час і в будь-якій країні. Самоаналіз, наявний у листах письменника, спонукає читача до заглиблення у власний духовний світ, а відтак відкриває шлях до самовиховання й самоосвіти.

Виховуючи п'ятирічного сина, В. Пузік надає значення розмовам про добро і зло, прагне, щоб дитина навчилася бачити різницю між цими категоріями. Виховує доброту й чесність, бо вважає, що вони є основою подальшого становлення справжньої Людини: «Будь добрим, і світ тобі усміхатиметься. Будь добрим, і ти зустрінеш найкращих людей на земній кулі. Будь добрим, але пам'ятай: не дай себе використати. Чини по совісті... Не бійся програти, але якщо б'єшся – бийся до кінця і з честю. Допомогай тим, кому потрібна допомога. Хай скільки тобі буде років (шість, десять, тридцять чи п'ятдесят): будь мрійником, навчайся, став цілі та досягай їх» [9, с. 62-63]. Кожен лист до найріднішої у світі людини закінчується такими словами: «Дякую за те, що ти в мене є. Ти – найкращий. З любов'ю – тато!»

Листи до дружини також сповнені ніжності. Валерій Пузік знаходить свої, ніде не позичені слова у звертаннях до Ірини, слова, що просто-таки фізично випромінюють ніжність. Ця дія відтворює особливе, побожне ставлення до Жінки-Коханої, Матері і Друга та виявляється передусім у стилі спілкування, у виборі незвичних для української епістолярії мовноетикетних виразів і творенні власних, які ілюструють ніжне й величально захоплене ставлення й поклоніння перед її мудрістю й чистотою. Валерій Пузік,

який перебуває далеко від сім'ї, пише в одному з листів: «Фантазую про презентації. Про селфі біля моря. Про ігри з сином. Про довгі розмови з Моею Найріднішою, про поцілунки, її волосся, пальці. Про її вушко, аби шепотіти: я тебе кохаю і хочу бути з тобою до кінця своїх днів. І не відпускати її більше НІКОЛИ. Одне дихання на двох. Одна кава на двох, одне життя...» [9, с. 50]. Короткі речення, на нашу думку, свідчать про невимовний біль, який панує в душі самотнього чоловіка, що змушений перебувати далеко від коханої дружини. Валерій розуміє, що не в змозі вплинути на ситуацію, тому «що більше фантазує, то більше вростає в нову реальність» [9, с. 50]. Він висловлює вдячність дружині, використовуючи анафору: «Дякую, що ти була і є поруч. Дякую за дні разом. Дякую за щасливі роки. Кохаю. В.» [9, с. 211].

Закінчується роман віршем, що має назву «Якщо я загину» і написаний верлібром. У ньому автор використовує анафору Я та пише: «Я завжди біля тебе» [9, с. 212]. Він розуміє всю складність ситуації, тому поспішає сказати дружині Головні слова, адже кожний лист може бути ОСТАННІМ.

Людина зникає до всього. На жаль, до труднощів також. Валерій спокійно уявляє себе «з головою, але без рук та ніг; без голови, але з руками та ногами; лежачого; сидячого; холодного і шматочками» [9, с. 87]. Авторські думки лягають страшними рядами у воєнні нотатки. Єдине, чого він, як і всі українські захисники, не хоче, – «передати цю війну наступному поколінню: своїм дітям, племінникам, онукам» [9, с. 87]. Цю авторську позицію вважаємо лейтмотивом роману.

Особливим драматизмом пройняті вірші про дітей із різних міст України («Діти квітки»), написані верлібром. Різні історії – неначе частинки страшного калейдоскопа війни, бо кожен випадок особливий. Поділ автором тексту на віршорядки пов'язаний зі змістом і має певну цілісність – це дає змогу співставляти й протиставляти їх між собою. Такий твір має паузи, які не властиві прозовій мові.

П'ять різних дитячих історій, уведених у роман, ілюструють жадливість війни. Проаналізуємо деякі з них. Чотирирічна Аліса («Аліса») [9, с. 34] живе в бункері із військовими та чекає своїх батьків. Тато лежить мертвий у дворі, і дівчинка дивиться на його посмішку. Навкруги – чужі люди. Крізь призму дитячої психології розкривається жадливість ситуації:

Я не хочу його [тата] на небі

і не хочу щоб з нього росли дерева

Дівчинка, як і всі діти, мріє про повну сім'ю та песика Лахматика.

Семирічний Макарій («Макарій») залишився без батька, бо той «зник кілька тижнів тому коли пішов шукати авто» [9, с. 35]. Хлопчик із мамою та дідусем живе в маріупольському підвалі й не може покинути своє місто, бо воно оточене ворогами.

Валерій Пузік вводить у канву роману вірші, сповнені драматизму. Як батько він описує жадливі ситуації, у які потрапили маленькі, бо розуміє дитячу психологію.

Десятирічна Софія з Херсона благає Бога припинити війну, бо вірить у те, що він чує дитячі молитви.

Розділові знаки в поезіях практично відсутні, у них використані анафори:

У мене не буде імені

У мене не буде сім'ї

Я не стану синочком маминим

Я не стану синочком татовим

Я їх не побачу ніколи

Я чув лише голоси («Синочок»)

У вірші «Синочок» [9, с. 37] головним героєм поезії є дитина, якій не судилося народитися через те, що маму вбили. Порожні рядки, залишені автором перед останньою фразою, дають читачу можливість «домалювати» ситуацію, описану у вірші.

Висновки. Отже, з одного боку, Валерій Пузік змальовує негативний образ війни – смерть, лихоліття, людські страждання. З іншого – популяризує загальнолюдські цінності, подає приклад індивідуального героїзму як серед військовослужбовців, так і цивільного населення. Він намагається продемонструвати, що навіть у час найжорстокіших війн у центрі всього – людина; веде читача уламками спогадів, рефлексіями сьогодення і мріями про майбутнє, створюючи власну фронтову реальність; постає як люблячий батько.

У зв'язку з відсутністю літературознавчих праць за матеріалами книги Валерія Пузіка «З любов'ю – тато!» вважаємо, що за жанром це роман з елементами епістолярію, бо включає в себе листи автора до сина та дружини.

Визначальною рисою художнього моделювання образу твору є його наскрізна психологізація. Виявлено, що складники повсякденності – побут, тіло, вчинки – стають ключем до розкриття внутрішнього світу персонажа, адже зовнішні прояви повсякденності (одяг, простір, час, хобі, реакції тощо) віддзеркалюють його внутрішній світ. Воєнні події зумовлюють бажання втечі до паралельної реальності – у листування. Автор поринає в спогади довоєнних часів, коли вся сім'я була разом. Реальний та ірреальний світи, змодельовані автором, творять цілісну нерозривну повсякденність роману. Помічено, що майже всі розділи книги уособлюють духовне життя, яке постає як потік спогадів та описів повсякдення, не пов'язаних хронологічно, та складаються з окремих компонентів.

Перспективи дослідження. Вважаємо, що наше дослідження «батьківської теми» не є вичерпним – зроблено лише крок до розуміння індивідуально-авторського стилю письменника, хоча очевидно, що подібні розвідки є актуальними та заслуговують на пильну увагу науковців.

Література:

1. Ситник О.В. Лексичні засоби маніфестації психологізму в новелістиці В. Фолкнера і М. Хвильового. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2009. Вип. 45. С. 218-221.
2. Галета О.І. Новий реалізм у нових реаліях: «Мама по скайпу». *Наукові праці Черноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер.: Філологія. Літературознавство*. 2014. Т. 231, вип. 219. С. 29-33.
3. Космеда Т.А., Осіпова Т.Ф., Піддубна Н.В. Степан Руданський: феномен моделювання «живого» мовлення українців /за наук. ред. проф. Т.А. Космеди. Харків-Познань-Дрогобич: Коло, 2015. 312 с.
4. Мялковська Л.М. Стилістика художньої прози Валер'яна Підмогильного: лексико-семантичні поля, тропи, стилістичний синтаксис: дис... канд. філол. наук: 10.02.01. К., 2001. 200 с.
5. Блинова І.А. Взаємодія мовленнєвих форм у художньому прозовому дискурсі (на матеріалі англійської, української та французької мов): автореф. дис. канд. ... філол. наук: 10.02.01. Харків, 2019. 21 с.

6. Шевчук В., Боронь Ю., Барабаш О., Дзюба І. Родина. Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка. К.: Наук. думка, 2008. С. 213-232.
7. Буктрейлер книжки «З любов'ю – тато!» /Валерій Пузік. YouTube: веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wiEcGF4uCGs> (дата звернення: 19.09.2023)
8. Валерій Пузік, Андрій Любка. Розмова про книгу «З любов'ю, – тато!». Meridian Odesa: веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K-zsc2AB8QY> (дата звернення: 10.11.2023).
9. Пузік В. З любов'ю – тато! Київ: Лабораторія, 2023. 216 с.
10. Покляцька В. Еволюція «образу ворога» в американсько-радянських відносинах у 1979-1991 рр.: автореф. дис. канд. ... історич. наук: 07.00.01. К.: 2017. 21 с.
11. Ревко Н. Образ війни на «Донбасі» в документальних стрічках «Вавилон 13». 2015. URL: <https://ms.detector.media/mediakritika/post/13167/2015-05-02-obraz-viyny-na-donbasi-v-dokumentalnykh-strichkakh-vavylona13/> (Дата звернення: 23.10.2023).

Kuprikova H. The image of the father in V. Puzik's work "With Love – Dad"

Summary. Contemporary Ukrainian literature is confidently advancing toward new genre and stylistic frontiers, particularly in works addressing fatherhood in the context of war. In this regard, such books in modern Ukrainian realities serve not only as a form of art but also as a unique weapon on the informational front, an instrument for shaping future generations. Increasingly, the focus shifts from the traditional emphasis on the mother to the role the father plays in a child's life.

This article identifies new genre and stylistic trends in contemporary Ukrainian literature, specifically the development of the theme of fatherhood during wartime. It has been found that Valeriy Puzik's work not only fulfills an aesthetic function but also serves as a tool of informational warfare and as a means of educating the younger generation.

The poetics of the novel have been examined, particularly its epistolary form, which allows for a deeper psychological insight into the inner world of the protagonist – a father and soldier. The use of stylistic devices such as repetition, inversion, metaphors, and similes, which contribute to the creation of psychological tension and emphasize the internal conflict of the character, has been analyzed.

Moreover, the characters' language is found to be saturated with fragmented expressions, prolonged pauses, and emotional undertones, reflecting their psychological state and inner tension. The study has also explored the technique of silence as a means of creating additional emotional tension, as well as the role of internal monologues in revealing the characters' perceptions and attitudes toward events.

The conclusions emphasize the significance of the father figure in Ukrainian literature, particularly in the context of wartime challenges, and highlight the need for further exploration of this theme to understand contemporary literary models. The analysis also notes that in the depiction of everyday life and memories portrayed by the author, there is a successful attempt to draw society's attention to the «eternal» theme of paternal love, which is of utmost value, especially during times of war.

Key words: epistolary novel, father, Valeriy Puzik, war literature.

*Сисин А. М.,
магістрантка кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*Андріанов Д. В.,
доктор філософії зі спеціальності 035 «Філологія»,
асистент кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РОЗВИТОК МОДЕРНІСТСЬКОЇ ІДЕЇ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ В КОРЕЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ СЕРЕДИНИ ХХ-ГО СТОЛІТТЯ

Анотація. Статтю присвячено всебічному дослідженню особливостей та розвитку теми екзистенціалізму в корейській літературі періоду модернізму середини ХХ-го століття. Цей період став вирішальним для корейської літератури, яка, перебуваючи під впливом таких історичних подій, як Корейська війна, японська окупація та боротьба за незалежність, почала активно інтегрувати філософські ідеї екзистенціалізму. Літературні твори цього часу часто відображали внутрішні й зовнішні кризи, з якими зіткнулося корейське суспільство, через глибоке осмислення людської екзистенції.

Метою статті є вивчення того, як письменники модерністського напрямку використовували екзистенційні питання для розкриття основних тем своїх творів, таких як сенс життя, самотність, абсурдність існування, смерть і свобода вибору. Дослідження аналізує вплив західної філософії екзистенціалізму на корейську літературу та досліджує, як ці ідеї були адаптовані в умовах корейського контексту, зокрема в період після японської колонізації та під час Корейської війни.

У роботі розглянуто ключові твори корейських письменників, що включають екзистенційні теми, а також їхній внесок у формування модерністської літератури в Кореї. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше проведено систематичний аналіз екзистенційних мотивів у контексті корейського модернізму, що демонструє, як ці мотиви відображали особисті та соціальні переживання письменників через призму їхніх персонажів. Результати дослідження включають виявлення основних рис екзистенціалізму в творах корейських авторів, нових літературних форм, що виникли під впливом цього філософського руху, а також визначення ролі екзистенційної літератури у розвитку модерністської естетики. Це дослідження сприяє глибшому розумінню того, як корейські письменники використовували літературні методи для розкриття тем кризи ідентичності та соціальної нестабільності, а також дозволяє простежити вплив екзистенціалізму на культурний розвиток Кореї.

Ключові слова: екзистенціалізм, корейська література, модернізм, проза, середина ХХ-го століття, модерністська література.

У середині ХХ-го століття корейська література, під впливом соціально-історичних подій, таких як війна та колонізація, набуває нового вираження через призму екзистенціалізму. Література цього періоду, часто пов'язана з модерністським рухом, відображала як внутрішні, так і зовнішні кризи, з якими зіткнулося корейське суспільство. Екзистенційні питання, такі як сенс життя, самотність, смерть та свобода вибору, стали важливими темами для корейських письменників цього часу, що шукали нові шляхи для художнього осмислення реальності. Одним з ключових моментів корейського модернізму було переосмислення індивідуальної свідомості в умовах соціальної нестабільності.

Актуальність дослідження полягає в необхідності глибшого вивчення того, як корейські письменники середини ХХ століття відображали екзистенційну кризу свого часу, створюючи нові літературні форми та художні методи для розкриття цих тем. Такий аналіз також сприяє кращому розумінню того, як філософія екзистенціалізму вплинула на формування літератури модернізму в Кореї.

Метою статті є дослідження особливостей та розвитку екзистенційних мотивів у літературі корейського модернізму середини ХХ-го століття.

Завдання:

1. Розкрити поняття модернізму та його розвитку в Кореї.
2. Дослідити вплив західної філософії екзистенціалізму на корейську літературу.
3. Розкрити мотиви розвитку екзистенційних тем під час розвитку літератури модернізму.
4. Виявити основні риси екзистенціалізму в творах корейських письменників середини ХХ століття.
5. Проаналізувати окремі твори, що представляють екзистенційні мотиви, і розкрити їх внесок у розвиток корейської літератури.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше проводиться систематичний аналіз екзистенційних мотивів у літературі корейського модернізму, який демонструє, як ці мотиви відображали особисті й соціальні переживання корейських письменників через призму їх персонажів під час важливих історичних змін.

Методи дослідження. Використано порівняльний аналіз філософських і літературних джерел, з акцентом на психоаналітичний метод для вивчення внутрішніх переживань персонажів, їхніх почуттів та думок, а також загальний літературознавчий аналіз для виявлення основних тенденцій екзистенціалізму в літературі цієї епохи.

Модернізм – основний напрям мистецтва кінця XIX – першої половини XX століття, виник у літературі, як реакція на радикальний розрив з традиційними формами, зокрема реалізмом. Він зосереджувався на пошуках нових виразних засобів, що відповідає викликам сучасної епохи індустріалізації та урбанізації. Як культурно-естетичний рух, модернізм прагнув відобразити нову реальність через індивідуальну свідомість і художній експеримент [1].

В той ж час, у світі розвивається течія екзистенціалізму, сфокусованої на питанні індивідуальної свободи, вибору та відповідальності, а також на осмисленні безглузоді буття в абсурдному світі [2, с. 169-170]. Ця течія виникла у відповідь на загальну кризу світогляду після Першої світової війни, коли традиційні уявлення про релігію, мораль та соціальні структури почали втрачати свій вплив. Мотиви розвитку екзистенціалізму в Кореї під час епохи модернізму глибоко пов'язані з соціально-політичними обставинами того часу, зокрема японською колонізацією (1910–1945 рр.), Корейською війною (1950–1953 рр.) та поділом корейського півострова на дві країни. У середині століття Корея втратила багато воїнів, родини були розділені, після окупації знову з'явилася можливість прояву корейської ідентичності у повній мірі, але ціна за це була дуже висока. Після війни, а потім ще одної – настала економічна криза тривалістю майже два десятиліття. Екзистенційні настрої тяжкого сьогодення почали формувати думку про важкість буття, що проникала в літературні твори. Екзистенціалізм у корейській літературі став відповіддю на відчуття глибокої кризи ідентичності та людської самотності.

Течія екзистенціалізму досягнула корейських письменників відносно пізно. Як було згадано, перші твори, що можна назвати екзистенційними з'явилися в Кореї 20 років після публікації книги М. Гайдеггера «Буття і час» яка теоретично обґрунтувала засади екзистенційної літератури. На момент закінчення Другої світової війни, коли Корея тільки ознайомлювалася з рисами екзистенційності, європейські письменники, зокрема українські, почавши працювати з ними ще 50 років тому, вже переходили до нових течій, що, звісно, не було також зумовлено репресіями проти української інтелігенції 30-х років. На відміну від української традиції малої прози М. Коцюбинського, В. Стефаніка, М. Яцкова, яка містила екзистенційні риси, корейська література вводила ці теми у жанрі роману.

Протягом повоєнного періоду Кореї та у процесі імпорту західного екзистенціалізму, виникло питання людського існування, яке вважалось більше привілеєм, а не нормою. Після початку широкого розповсюдження ідей екзистенціалізму Камю та Сартра, ця тема викликала великий ажіотаж, адже країна перебувала в ідеологічному вакуумі після війни. Саме в цей час корейські літературні журнали “Хьондемунхак (кор. 현대문학)”, “Чаюмунхак (кор. 자유문학)”, “Мунхакесуль (кор. 문학예술)”, “Сасанке (кор. 사상계)” починають широко висвітлювати екзистенціалізм у своїх публікаціях [3, с. 408], фокусуючись на ідеях сенсу життя людей та їх відчуження. Це безумовно сприяло поширенню екзистенціалістських настроїв серед корей-

ських інтелектуалів та літераторів, що прагнули осмислити післявоєнну реальність через призму індивідуальних страждань і викликів. Літературні твори того періоду дедалі більше концентрувалися на внутрішніх переживаннях людини, її відчутті самотності та боротьбі зі своєю долею, що ставало символом корейської модерністської прози. Це також сприяло формуванню нового художнього дискурсу, де екзистенційні питання життя, смерті, свободи вибору і відповідальності почали відображати як соціальні, так і особисті переживання, характерні для суспільства. Воно намагалося оговтатися від жахів війни та знайти нові шляхи для самовираження й переосмислення національної ідентичності.

Серед основних рис прояву екзистенціалізму в літературі є висвітлення теми тривоги та абсурдності людського існування. Наприклад, повоєнні романи Хван Сунвона (кор. 황순원), такі як “Нащадки Каїна (кор. 카인의 후예)”, “Людський прищеп (кор. 인간접목)” та “На схилі дерев (кор. 나무들 비탈에 서다)” відображають екзистенційні теми через призму історичних подій, зокрема наслідки Корейської війни. Під впливом ідей Жан-Поля Сартра і Альбера Камю, ці твори досліджують почуття тривоги, абсурдності життя та дилеми свободи і обмежень. Війна посилює екзистенційну кризу, показуючи героїв, що стикаються з втратою сенсу, знищенням родинних і суспільних зв'язків, занепадом традиційних цінностей та глибоким почуттям самотності. Корейська війна у цих творах зображується як катастрофічна подія, яка ще більше загострює екзистенційні питання. Війна не тільки руйнує фізичний світ, але й травмує особистість, позбавляючи людей відчуття приналежності і впевненості у майбутньому. Головні герої, залишаючись наодинці з собою, змушені переосмислювати своє місце в безглуздому та нестабільному світі, що відображає абсурдність буття і втрату сенсу життя після руйнівного конфлікту [4]. Водночас ці твори підкреслюють важливість вибору та відповідальності за своє існування, яке, попри зовнішні катаклізми, залишається в руках індивідуума. Через цей екзистенційний вимір корейська література не тільки досліджує персональні трагедії героїв, але й глибоше розкриває соціальну реальність Кореї того часу, яка, втрачаючи традиційні цінності, шукала нові шляхи існування в післявоєнному світі.

Наступна риса, притаманна корейській літературі з мотивами екзистенціалізму епохи модернізму XX-го століття, – це проблема вибору та свободи. Одним з найкращих прикладів літератора, який досліджує ці теми, є Чхве Інхун (кор. 최인훈), що розкриває їх через складні життєві дилеми своїх персонажів. Роман “Міська площа” (кор. 광장), опублікований у 1960 році, став справжньою сенсацією [5, с. 44-45]. Цей твір вийшов за межі типових політичних наративів, які домінували в післявоєнній корейській літературі, і кинув виклик як Північній, так і Південній Кореї, показавши історію людини, яка не змогла знайти свого місця в жодній з цих політичних систем.

Головний герой, Мьончжун, проживає життя у Сеулі, але згодом потрапляє під підозру поліції через свої стосунки з коханою жінкою, що викликає у нього почуття провини та розчарування. Шукаючи вихід, він вирішує пробратися до Північної Кореї, де стає письменником для комуністичного режиму. Проте і тут його розчарування лише посилюється, оскільки свобода, на яку він сподівався, залишається недосяжною, і його допитують та контролюють так само, як на Півдні.

Під час Корейської війни його відправляють на південь, де на полі бою він зустрічає свою колишню любов. У таборі для військовополонених герой п'ять разів вигукує, що хоче жити в нейтральній країні, що символізує його внутрішню боротьбу і неможливість знайти свій простір свободи в системах, які обмежують особистий вибір. Тема вибору, яку досліджує Чхе Інхун, є центральною у цьому романі, оскільки вона ставить під сумнів ідеологічні рамки та висвітлює складність пошуку індивідуальної свободи в умовах політичної та соціальної нестабільності.

Чан Йонхак (кор. 장용학) – один із найвидатніших південнокорейських письменників післявоєнного періоду, який разом із Сон Чансопом залишив значний слід у корейській літературі 1950-х років. Через філософські роздуми та абстрактні описи він зосереджувався на дослідженні екзистенційних умов сучасної людини. Чан Йонхак народився в 1921 році в провінції Хамгьон-Пукто (сучасна Північна Корея). Він закінчив середню школу в Кьонсоні та навчався на факультеті економіки та бізнесу в університеті Васеда в Японії. Під час Другої світової війни його призвали до японської армії, де він служив до 1945 року, коли Корея була звільнена від колоніального правління. Після повернення до Кореї він працював учителем, а в 1947 році емігрував до Південної Кореї через неприйняття комунізму та бажання писати п'єси.

Його перші літературні роботи отримали визнання на початку 1950-х років. Під час Корейської війни Чан переїхав до Пусана, де жив зі своєю матір'ю в нетрях. Саме тоді він написав свою найвідомішу роботу “Поезія Йоана (кор. 요한시집)”, 1955 р. Цей твір відзначив перехід автора до більш абстрактного стилю письма, у якому він досліджував екзистенційні умови сучасної людини. “Поезія Йоана” є твором, що вийшов за межі традиційної оповідної структури. У цьому романі автор використовує суміш притчі, монологу та філософських роздумів. Натхненний романом Жана-Поля Сартра “Нудота”, Чан Йонхак через сюжет табору для військовополонених на острові Кодже досліджує, як ідеології та суспільні класи руйнують індивідуальне існування під час війни [9, с. 105-106]. Чан Йонхак вирізняється серед інших письменників своїм підходом до літератури. Його романи зосереджені не на діях персонажів чи подіях, а на їхніх переконаннях і філософських роздумах. Персонажі його творів часто виявляють песимістичні та нігілістичні погляди на реальність.

Екзистенціалізм, що був популярний у світі в середині ХХ-го століття, суттєво вплинув на творчість Чана. Ця філософія, яка стверджує, що існування передєє сутності, наголошує на важливості індивідуального існування на протигагу загальним людським характеристикам [10]. Після досвіду війни, біженства та політичної нестабільності Чан зосередився на дослідженні індивідуальної екзистенції. Його абстрактний стиль, іронія та алегорії відображають внутрішнє засвоєння екзистенціалістських ідей, які були тісно пов'язані зі свідомістю післявоєнного покоління.

Ще один його роман “Легенда про коло (кор. 원형의 전설)” (1962 р.) поєднує в собі концепції, які Чан досліджував у своїх ранніх оповіданнях. Він розглядає проблему людського існування, критику ідеології та боротьбу з ілюзіями. Роман також підіймає питання табу сучасної цивілізації через тему інцесту, яка символізує циклічність долі.

Творчість Чан Йонхака відображає глибокі екзистенційні роздуми про людське буття, вплив війни на індивідуальну свідо-

мість і кризу ідентичності. Його роботи виділяються абстрактністю та алегоричністю, що робить їх важливими для розуміння корейської літератури середини ХХ століття. Автор критично досліджує процес втрати особистої ідентичності під впливом соціальних та політичних катаклізмів, що є важливим внеском у розвиток екзистенціалізму в корейській літературі [11, с. 350]. Чан Йонхак, як представник післявоєнного покоління, за допомогою екзистенціалізму досліджує долю людини у світі, зруйнованому війною та політичними конфліктами. Його філософське осмислення людської сутності, екзистенційна криза, абсурдність буття та пошук індивідуальної свободи продовжують мати значення і сьогодні, роблячи його твори цінним джерелом для розуміння розвитку екзистенціалізму в літературі Кореї.

Висновки. Екзистенціалізм у корейській літературі середини ХХ-го століття виражається через особливі умови, в яких перебувало корейське суспільство після війни та японської колонізації. Центральні теми екзистенціалізму – сенс життя, самотність, абсурдність існування та свобода вибору – знайшли своє відображення в творах письменників цього періоду. Під впливом західної філософії, зокрема ідей Жан-Поля Сартра та Альбера Камю, корейська література через модернізм прагнула передати відчуття кризи та зруйнованої ідентичності, що виникли внаслідок історичних катастроф.

Однією з ключових характеристик корейського модернізму стало переосмислення індивідуальної свідомості в умовах соціальної нестабільності. Письменники прагнули передати внутрішні переживання своїх героїв, зокрема самотність, втрату родинних зв'язків і традиційних цінностей. Твори Хван Сунвона, наприклад, відображають екзистенційні дилеми та абсурдність життя через призму історичних подій, таких як Корейська війна. Письменники показували, як герої, залишившись наодинці з собою, змушені переосмислювати своє місце у світі, позбавленому сенсу та стабільності.

З іншого боку, література Чхе Інхуна та Чан Йонхака вивчала теми вибору та свободи, показуючи, як герої намагалися знайти своє місце у світі, що обмежує їхню індивідуальну свободу. Особливо це помітно у романі “Міська площа” Чхе Інхуна, де герой не може знайти простір свободи ні в Північній, ні в Південній Кореї, що символізує внутрішню боротьбу особистості з ідеологіями, які обмежують вибір.

Екзистенційні теми у творах корейських письменників післявоєнного періоду, зокрема в працях Чан Йонхака, досліджують абсурдність буття та кризу людської ідентичності. Водночас вони висвітлюють питання індивідуальної свободи та відповідальності за власне існування, які залишаються в руках особистості навіть у найскладніших умовах. Твори Чан Йонхака, зі своєю абстрактністю та алегоріями, роблять важливий внесок у розвиток екзистенціалізму в корейській літературі, показуючи, як соціально-політичні катаклізми впливають на особистість та її пошуки сенсу життя.

Спільні риси екзистенціалізму в корейській літературі середини ХХ-го століття включають акцент на внутрішніх переживаннях героїв, кризі ідентичності та важливості вибору. Відмінними особливостями – є те, що різні автори досліджували ці теми через призму конкретних історичних подій і різні літературні форми: Хван Сунвон зосереджувався на історичних наслідках Корейської війни, тоді як Чхе Інхун та Чан Йонхак більше уваги приділяли внутрішнім дилемам та філософським аспектам людського існування.

Література:

1. Модернізм / М. В. Моклиця, Т. І. Гундорова, М. Ю. Ржевська, Н. Л. Мірошниченко, С. В. Тримбач // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-68280>
2. Abbagnano, Nicola. "existentialism". Encyclopedia Britannica, 16 Feb. 2024, <https://www.britannica.com/topic/existentialism>. [Accessed 28 September 2024]
3. 김유중. (2005). 장일우 (張一宇) 문학 비평 연구. 한국현대문학 연구, 17, 389-421.
4. 최호영. "송옥의 생명 시학과 동서 사상 융합의 기획 — 율곡 이이와 베르그송의 생명 사상을 중심으로." 한국문예창작 20, no.2 (2021): 15-43. (Choi Hoyoung. "Song Wook's Poetics of Life and the Convergence of East and West Ideas — Focusing on life idea of Yulgok Yi I and H. Bergson." The Journal of Korean Literary Creative Writing 20, no.2 (2021): p. 15-43.
5. Yi, Nam-Ho, et al. Twentieth Century Korean Literature. Eastbridge Books, An Imprint Of Camphor Press, 2005. p. 44-45.
6. "A Study on Choi In-hun's 'Gray Man'" (Kwon Bo-dae, "National Literature History Research" 10, National Literature History Research Institute, 1997).
7. Андрианов Д.В. «Утілення двопланового художнього зображення в еволюційному процесі корейської поезії першої половини ХХ-го століття». Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Наукові читання пам'яті загиблих сходознавців» (м.Київ, 10 травня 2024 року): – К.: ПП «ЮНІСОФТ», 2024. – 104-110 с.
8. Сисин А.М. "Екзистенційні мотиви в контексті сучасної корейської літератури. Аналіз оповідання "Цвіт плісняви (곰팡이꽃)". Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Наукові читання пам'яті загиблих сходознавців» (м.Київ, 10 травня 2024 року): – К.: ПП «ЮНІСОФТ», 2024. – 148-153 с.
9. 권 영민. 한국 현대문학사 2, 서울 특별시: 민음사, 2020, p. 106. (Kwōn, Yōng-min. Han'guk hyōndae munhaksa, The History of Contemporary Korean Literature, Vol. 2, Minūmsa, 2020, p. 105-106.)
10. 두산백과: "실존주의". Он-лайн енциклопедія "Дусан". Стаття "Екзистенціалізм". Режим електронного доступу: <https://terms.naver.com/entry.nhn?docId=1119535&cid=40942&categoryId=31528>
11. 김정관. (2014). 장용학 초기 소설에 나타난 실존주의적 인식 구조 연구. 국제언어문학, 30, 2014, 317-351. (Kim Jeongwan. "Research on the Epistemological Structure of Existentialism in Chang Yong-hak's Early Novels." Gukje eoneo munhak [International Language and Literature] 30, 2014).

Sysyn A., Andrianov D. Modernist idea transformation of the existentialism in the Korean literature of the middle of the 20th century

Summary. The article is dedicated to a comprehensive study of the characteristics and development of existentialism in Korean literature during the mid-20th century modernist period. This period was pivotal for Korean literature, which, under the influence of historical events such as war, colonialism, and the struggle for independence, began actively incorporating existentialist philosophical ideas. Literary works of this time often reflected both internal and external crises faced by Korean society through profound contemplation of human existence.

The aim of this article is to explore how modernist writers utilized existential questions to reveal key themes in their works, such as the meaning of life, loneliness, the absurdity of existence, death, and freedom of choice. The research analyzes the impact of Western existentialist philosophy on Korean literature and examines how these ideas were adapted in the Korean context, particularly in the period following Japanese colonization and during the Korean War.

Key works by Korean writers that include existential themes are discussed, as well as their contribution to the formation of modernist literature in Korea. The scientific novelty of this research lies in the fact that it is the first systematic analysis of existential motifs in the context of Korean modernism, demonstrating how these motifs reflected personal and societal experiences through the prism of literary characters. Outcomes of the study include identifying the main features of existentialism in Korean literary works, new literary forms that emerged under the influence of this philosophical movement, and defining the role of existential literature in the development of modernist aesthetics. This research provides a deeper understanding of how Korean writers used literary methods to address themes of identity crisis and social instability, as well as traces the influence of existentialism on Korea's cultural development.

Key words: existentialism, Korean literature, modernism, prose, mid-20th century, modernist literature.

*Бесараб О. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ПЕРЕКЛАД ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ – АДЕКВАТНА ПЕРЕДАЧА ЗМІСТУ ЧИ НОВИЙ ТВІР

Анотація. Розглянуто специфіку художнього перекладу на прикладі римованої поезії, зокрема пісень. Виокремлено основні етапи перекладу поетичних творів, головним спрямуванням якого має бути отримання якісного іншомовного варіанту пісенного тексту, що викликає емоції та почуття ідентичні тим, які продукуються оригіналом. Увагу зосереджено на принципах перекладу поетичних римованих текстів, пісень. Процес роботи пропонується починати з дослівного перекладу кожного рядка пісні, встановлення змістових зв'язків між словами на всіх рівнях, у рядку, у строфі. На наступному етапі в центрі уваги перекладача мають бути авторські образи, стилістичні прийоми, використані в оригінальному тексті твору, які необхідно максимально зберігати у перекладеному варіанті. Підкреслено головне завдання перекладача художнього твору, прозового чи поетичного, вірша чи пісні – передача емоційного забарвлення та емоційного напруження, яке закладено автором в оригінальному творі. Процес роботи над перекладом одного з пісенних творів, в основі якого була описана у статті методика у сполученні з результатом цього творчого процесу, результат якого подано у статті, видається дуже схожим на процес створення поетичного твору, пісенної поезії. Однак, не варто забувати про закон про інтелектуальну власність. В сучасному музичному мистецтві це явище досить поширене і називається кавер, кавер версія тієї чи іншої пісні. У статті підкреслено необхідність для перекладача поетичного твору мати певні творчі здібності, навіть власні поетичні доробки, досвід роботи з римою, щоб мати змогу якісно перекласти поезію. Визначено основний механізм роботи над перекладом художніх текстів, особливо поетичних, римованих, який є творчим процесом. Продемонстровано приклад якісного перекладу римованого тексту пісні проведеного із рахуванням вищезазначених принципів.

Ключові слова: переклад поезії, переклад пісень, поетичний переклад, переклад римованої поезії, специфіка перекладу поезії.

Постановка проблеми дослідження. В контексті сучасного розвитку міжнародної комунікації і культурного обміну якісний переклад не лише ділових паперів, міжнародних перемовин та контактів, але й переклад художніх творів набуває особливої актуальності. Переклад художнього тексту є особливим видом продукту перекладацької діяльності, який зберігає історію, цінності, передає культурні особливості народу, мовою якої написаний текст. Найбільш масовий вплив мають твори масового мистецтва, до яких відноситься сучасна пісенна лірика. Отже перекладу цього жанру художніх творів варто приділяти більше уваги.

Аналіз досліджень. Дослідженню різноманітних проблем теорії та практики перекладу текстів присвячено багато праць вчених ХХ–ХХІ століть. Широкими планами вивчення явища перекладу текстів займалися відомі вчені минулого століття в період становлення науки про переклад, більш детально різні аспекти вивчають сучасні дослідники. Проблемам перекладу, зокрема, художнього, приділяють увагу у своїх статтях Іванченко А.В., Лановик З.В., Лужна О.С., Кикоть В.М., Коптілов В.В., Жадько В.А. та інші [1, 2, 3, 4, 5, 6]. З часом змінюються акценти, актуальність тих чи інших тем, з'являються нові аспекти свідомості, відкриваються нові глибини думки і, звичайно, створюються підходи, методи і нові технології, що дозволяють відкривати нові аспекти, досі не вивчені, які заслуговують на вивчення, увагу дослідника.

Метою нашого дослідження є виявлення специфіки художнього перекладу, зокрема, пісенної поезії та виокремити основні етапи роботи над ним. Нашу увагу зосереджено на перекладі сучасних українських поетичних текстів, римованих художніх текстів, головним чином, пісень, основна мета яких – передати ідею духу народу, який бореться за власну свободу.

Виклад основного матеріалу. Пам'ятаючи про те, що адекватний або якісний художній переклад можна вважати за умови правильно і точно переданого змісту, форми, образності, акцентуємо увагу на особливій саме для художнього перекладу потребі збереження, перш за все ідейного та емоційного забарвлення, яке закладене у авторському тексті. І дуже особливим має бути підхід до перекладу поезії, зокрема, пісенних текстів,

Адекватний переклад або, так званий, «правильний» максимально точно передає інформацію з оригінального твору, не допускаючи порушення норм мови перекладу, дотримуючись жанрово-стилістичних вимог до текстів відповідного жанру. Адекватність постає у співвідношенні оригінального перекладеного текстів. Для спеціального тексту (з будь-якої професійної сфери) важливим є вірний переклад усіх термінів та їх сполучень та переклад зрозумілий для спеціаліста без питань і зауважень до перекладача. Адекватним або якісним художнім перекладом можемо вважати лише той, у якому вірно передана головна ідея автора, максимально збережені образи та емоційно-стилістичне забарвлення оригінального тексту. Правильним та якісним можна вважати переклад, який відтворює єдність змісту і форми оригіналу засобами іншої мови, а, також враховує і змістову, і прагматичну еквівалентність, без будь-яких перекозів.

Отримати в результаті саме якісний переклад, ми спробували взявши за основу свою певну методику, яка вини-

кла колись у процесі роботи над перекладом пісень власного авторства (хоча в такому контексті автор більш вільний у своїх творчих пошуках і легше може змінити образи, порядок змістових ліній заради передачі правильної емоції); потім відкоригувалась у роботі над поетичним перекладом відомих віршів та пісень зі студентами (в цьому випадку йдеться про максимальне можливе дотримання оригіналу, а отже процес займає більше часу та потребує більших зусиль). В цьому невеличкому дослідженні розглянемо етапи роботи над саме створенням англійської версії української пісні, адже завданням було максимально якісно і точно передати всі змальовані у ній суто українські реалії так, щоб їх було правильно сприйнято англійськими слухачами. Цікавим є той факт, що за перекладом цієї пісні автор попередньо звертався до бюро перекладів і отримав перекладений варіант, який, однак, визначив як такий, що неможливо заспівати.

Отже, йдеться про пісню сучасного українського, дніпровського автора-виконавця, актора і військового, його актуальний сучасному стану речей твір, навіяний сполученням незламного духу боротьби проти сусідів-загарбників України та, водночас, наповнений лірикою кохання, любові до власної країни, до життя.

Враховуючи екзистенційну мету здійснення такого перекладу та необхідність якомога точніше передати зміст твору, важливо пам'ятати про музичну складову відповідного музичного твору, оскільки переклад тексту повинен максимально наближатися за темпом до акомпанементу пісні. В результаті вийде кавер іншомовної пісні, в нашому варіанті, англійська версія української пісні. Як відомо, художній переклад – це насамперед творчий процес, оскільки він потребує не лише актуалізації знань двох мов, але й розвитку творчих здібностей для проникнення в змістовну природу оригінального твору, розуміння природи цього твору і відтворення усього ідейно-змістовного комплексу мовою перекладу. Можна стверджувати, що перекладаючи художній твір, перекладач стає не лише міжкультурним посередником, а й певним чином, співавтором нового твору.

Акцентуючи увагу на значенні поетичного перекладу, В. Жадько підкреслює, що «перекладна література, як і будь-яка інша, ... створює духовний арсенал людства» [6, с. 23]. А, безпосередньо, практика перекладу художніх творів важливий аспект у підготовці майбутніх перекладачів, розвитку їхніх навичок, який впливає на естетичний культурний розвиток через розвиток образного мислення та здатності мислити з художньої точки зору, відчувати красу і гармонію, сполучення слів, риму і ритм.

Щоб у результаті перекладацької діяльності отримати якісний переклад поетичного твору чи перекладеної пісні, варто дотримуватися наступних рекомендацій щодо перекладу. Первинно ознайомившись з текстом, у випадку пісні, і з музичним варіантом твору, який заплановано для перекладу, слід акцентувати увагу на створених автором оригінального твору образах та головній ідеї. Основою подальшого творчого процесу має стати дослівний переклад кожного рядка пісні. Для цього читаємо, розбираємо текст рядка, встановлюємо змістові зв'язки між словами на рівні словосполучень і цілих речень, утворюючи речення. Так в кожному рядку й строфі вірша. Образність, заснована на побудові основного конфлікту сюжету та розвитку теми твору, є обов'язковим елементом будь-якого художнього

твору. Окрім авторської образності, особливу увагу приділяємо трактуванню метафор, ідентифікації набору різних стилістичних прийомів – тропів, використаних в оригінальному тексті твору. Ми намагаємося зберегти їх по можливості, у перекладеному варіанті твору. Головне завдання перекладача художнього твору загалом, поезії чи пісні зокрема – передати ті емоції, те емоційне забарвлення, те емоційне напруження, яке автор відтворив, заклав у оригінальному творі. Адже саме це є головною функцією художнього твору – визивати емоції, мотивувати на роздуми, торкатися глибин людської душі, надихати на дії, подвиги, розвиток. При перекладі тексту пісні допоміжним фактором є музичний супровід тексту. На самому початку роботи, варто прослухати пісню аби запам'ятати основні лінії мелодії та темпоритму. На фінальному етапі це стане у нагоді для того, щоб зуміти вкласти у рамки музичного твору перекладений варіант тексту, підібрати риму.

Пропонуємо наш варіант перекладу вищезгаданої пісні автора-виконавця Андрія Карпенка, який можна вважати достатньо адекватним і правильним. Пісня перекладена автором цієї статті для презентації автором-виконавцем англійського варіанту пісні на міжнародному музичному конкурсі, який проводився у США. В результаті, цей твір був високо оцінений міжнародним журі.

Мені сьогодні закортіло меду (автор пісні Андрій Карпенко)

Мені сьогодні закортіло меду
Солодкого янтарного вогню
Розпеченого повним місяцем на небі
І зорями, з якими я згорю!
Ще захотілось присмаків чимало –
І липи, і терпкого полину!
Любистку, сіна, часнику і сала
О, як я всі ці присмаки люблю!
Я так ці рідні присмаки люблю!
Як я люблю оті луги зелені
Оте безкрає море ковилу
Де синє й неосяжне сьйне небо
З яскравим колом мідним у маю!
Це надзвичайно – бути українцем,
Любити стежку втоптану свою
Тому налейте меду аж по вінця
За нашу землю, на якій стою!
На захисті якої я стою!
Мені сьогодні закортіло меду
Солодкого янтарного вогню
Розпеченого повним місяцем на небі
І зорями, з якими я згорю!
Люблю тебе, мій колосистий краю,
Де кожен колосок я впізнаю,
Хоча я, браття, Раю ще не знаю,
Але, напевно, я живу в Раю!
Так, так, напевно, я живу в Раю!

Today I felt desire to taste some honey (автор перекладу Олена Бесараб)

Today I felt desire to taste some honey,
Sweet bitter amber taste of native land.
Warmed by the full moon in the sky above me
And stars with which I'll never get my end.
Besides, I'd like to taste so many flavors,

The taste of linden, bitter wormwood flavour. (o)
 Lupine and hay, and taste of lard with garlic,
 You can't imagine how I like them all.
 These are my native flavors I adore.
 Besides I love those green and fragrant meadows
 Those endless seas of feather grass in green
 Where is the blue and boundless sky shining
 With copper circle of the sun within.
 It's such a happy fate to be Ukrainian!
 And to adore your own well-trodden path.
 So, let us pour the honey up to the crown,
 To our Motherland, the best for us!
 To peace in which I'll stand with all my heart.
 Today I felt desire to taste some honey,
 Sweet bitter amber taste of native land.
 Warmed by the full moon in the sky above me
 And stars with which I'll never get my end.
 I love my land, my golden wheat Ukraine.
 Where every blade of grass I recognise.
 And though I've never seen the place of Eden,
 But, certainly, I live in Paradise!
 I'm in Ukraine, so live in Paradise!

Не менш цікавим був досвід роботи зі студентами над перекладом сучасних і історичних українських патріотичних пісень, які наразі у тренді музичного руху. Ту ж саму методичку було рекомендовано застосувати студентам на практичному занятті перекладу. В результаті роботи отримали досить цікаві і якісні англомовні варіанти популярних нині пісень.

Ой у лузі червона калина

Ой у лузі червона калина похилилася,
 Чогось наша славна Україна зажурилася.
 А ми тую червону калину підіймемо,
 А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!
 Марширують наші добровольці у кривавий тан
 Визволяти братів-українців з ворожих кайдан.
 А ми наших братів-українців визволимо,
 А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!
 Не хилися, червона калино, маєш білий цвіт.
 Не журися, славна Україно, маєш вільний рід.
 А ми тую червону калину підіймемо,
 А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!
 Гей, у полі ярої пшениці золотистий лан,
 Розпочали стрільці українські з ворогами тан!
 А ми тую ярую пшеницю зберемо,
 А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!
 Як повіє буйнесенький вітер з широких степів,
 Та й прославить по всій Україні січових стрільців.
 А ми тую стрілецьку славу збережемо,
 А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Переклад:

In the meadow, there a red kalyna, has bent down low,
 For some reason, our glorious Ukraine, has been worried so.
 And we'll take that red kalyna and we will raise it up,
 And we, our glorious Ukraine, shall, hey – hey, cheer up –
 and rejoice!
 Marching forward, our fellow volunteers, into a bloody fray,
 For to free, our brother – Ukrainians, from hostile chains.
 And we, our brother – Ukrainians, we will then liberate,

And we, our glorious Ukraine, shall, hey – hey, cheer up –
 and rejoice!

In the field, of early spring wheat, there's a golden furrow,
 Then began, the Ukrainian riflemen to, engage the enemy,
 And we'll take, that precious, early wheat and will gather it,
 And we, our glorious Ukraine, shall, hey – hey, cheer up –
 and rejoice!

When the stormy winds blow forth from the wide steppes,
 They will glorify, through out Ukraine, the Sich riflemen.
 And we'll take the glory of the riflemen preserving it,
 And we, our glorious Ukraine, shall, hey – hey, cheer up –
 and rejoice!

Переклад Удалого Матвія

Христина Соловій – Українська лють

Одного ранку, ще й на світанку
 Земля здригнулась і враз закипіла наша кров,
 Ракети з неба, колони танків
 І заревів старий Дніпро.
 Ніхто не думав, ніхто не бачив,
 Яка насправді була українська лють.
 Катів проклятих безжально мочим
 Тих, хто на на нашу землю пруть.
 В ТерОбороні найкращі хлопці,
 Самі герої воюють у наших ЗСУ
 І джавеліни, і байрактари
 За Україну б'ють русню.
 А наші люди, а українці
 Проти русні об'єднали вже цілий світ.
 І скоро зовсім русні не буде,
 А буде мир на всій Землі!

Once in the morning, when sun starts burning,
 The earth trembled and anger ran through our veins,
 Enemy missiles, convoys of tanks
 And we hear the old Dnipro voice.
 Y'all haven't seen, y'all haven't heard
 What can really be Ukrainian Rage.
 For a bright future we killing demons,
 Who came to our native land.
 We have the best guys in TerDefense,
 And only heroes fight in our AFU.
 All Javelins and Bayraktars
 For Ukraine kill rusniu.
 And our people, Ukrainian nation
 Against rusnia united the whole world.
 And soon we will kill all the bastards
 And there will be peace on the Earth! Переклад Ксенії Немеш

Працюючи над перекладом пісень за наведеною вище методикою, наспівуючи кожен строчку, намагаючись вкласти її у рамки мелодії пісні, при цьому максимально зберігаючи образи, емоційне забарвлення, виникає стійке відчуття того, що працюєш над створенням нового твору. Чудові тексти оригіналів, перший – неймовірно ліричний і насичені барвами і простими людськими цінностями, притаманними нашій нації, наступні – наповненні бурхливими емоціями спротиву ворожій навалі та прагненням збереження свободи і гідності, все це зобов'язувало зберегти кожен образ, всі емоційні переживи

та, звичайно, точно попасти в музичний темпоритм та відповідні такти і коливання мелодії. Завдання було відповідальним і, одночасно таким, яке потребує натхнення. В результаті роботи над цими перекладами впевнилися в тезі про те, що створенням перекладу поетичного твору, пісні варто займатися людині, яка сама пише поезію і має образне мислення, певну ступінь романтизму у складі характеру і, звичайно, здібність гарно римувати.

Висновки. Беручи до уваги все вищезазначене, приходимо до висновків, що переклад художніх текстів, особливо поетичних, римованих не може бути виключно механічним процесом. Звичайно, якщо слідувати лаконічно поданому вище переліку основних етапів роботи над перекладом римованого тексту пісні, можна вийти в результаті на більш менш адекватний варіант перекладу, але лише за умови докладання власних зусиль, часу та таланту і можна отримати, в результаті, якісний перекладений варіант пісні, яку можна презентувати як іншомовний кавер, за який не буде соромно ані перекладачу, ані виконавцю.

Література:

1. Іванченко А.В. Перекладацький дискурс художнього тексту та фактори, що його створюють. *Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць*. 2009, Вип. 26. Ч.1.
2. Лановик З. В. Художній переклад як проблема компаративістики. *Літературознавча компаративістика*. Тернопіль, 2002. С. 256–271.
3. Лужна О.С. Американська романістика в українських перекладах у 1970-х роках. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць*. Випуск XIV. Херсон: ХДУ, 2011. С. 252–256.
4. Кикоть В. М. Образна матриця та переклад поезії: монографія. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2020. 632 с.
5. Коптілов В. В. Першотвір і переклад. К.: Дніпро, 1992. 259 с.
6. Жадько В.А. Духовне єднання народів засобами перекладної літератури. *Філософсько-гуманітарні читання*, 2017. №4. С. 22–29.

Besarab O. Translation of artistic texts – adequate transfer of the content or a new work

Summary. The article deals with the peculiarities of artistic translation on the example of poetry, in particular, song lyrics. As the key objective of the process of poetry translation, as well as of any artistic text, we identified obtaining a high-quality foreign language version of the song text that evokes emotions and feelings equal to those produced by the original. The main stages of the translation of poetic works are highlighted. Attention is focused on the principles of translation of poetic rhymed texts and song lyrics. The work process is suggested to begin with a word-for-word translation of each line of the song, establishing meaningful connections between words at all levels, in a line, in a stanza. At the next stage, the focus of the translator's attention should be the author's images, stylistic techniques used in the original text of the work, which should be preserved as much as possible in the translated version. The main task of the translator of a work of art, whether prose or poetic, a poem or a song, as we know – to transfer emotional colors and emotional tension, which is meant by the author of the original work. The process of work on the translation of one of the songs, considering the method described in the article in combination with the result of this creative process, the result of which is presented in the article, seems very similar to the process of creating a poetic work, song lyrics. However, we should not forget about the law on intellectual property. In modern music, this phenomenon is quite common and is called a cover version of a particular song. We state the thesis that a translator of a poetic work must have certain creative abilities, even own poetic works, experience in work with rhyme, in order to be able to get translation of a high-quality poetry. The main mechanism of work on the translation of artistic texts, especially poetic, rhymed texts, as a creative process is defined. An example of a high-quality translation of a rhymed song text based on the above-mentioned principles is demonstrated.

Key words: poetry translation, songs translation, poetic translation of the rhymed poetry, poetry translation specifics.

*Жижома О. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»**<https://orcid.org/0000-0002-7589-4761>**Угровецька В. В.,**студентка 2 курсу за другим (магістерським) рівнем освіти
соціально-гуманітарного факультету**ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
<https://orcid.org/0009-0002-6964-2119>*

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНА ПРИРОДА ВІДАД'ЕКТИВНИХ КОЛОРАТИВІВ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. Дана розвідка присвячена зіставному аналізу ад'єктивних колоративів – засобів створення художнього образу та стилізації художнього мовлення в мові оригіналу і в мові перекладу.

Посилений інтерес мовознавців до кольороназв протягом останніх десятиліть зумовлений низкою спірних питань, пов'язаних із вивченням колірної семантики, репрезентованої у творчості письменників, зокрема дослідженням особливостей передачі їх іншою мовою, виокремленні основних перекладацьких стратегій. Відад'єктивні утворення-кологративи є важливими елементами художнього мовлення, володіють вагомим текстотвірним потенціалом, виступають своєрідним маркером світогляду соціуму в обох мовах, формують в уяві читача додаткові асоціації та паралелі.

У статті здійснено аналіз прикметникових утворень з позицій когнітивної семантики, подана лексико-словотвірна характеристика відад'єктивних колоративів, утворених за допомогою суфіксів зі значенням ступеню міри ознаки, суб'єктивної оцінки якості предмета, а також внаслідок осново- та словоскладання, аналізується рівень продуктивності словотвірних моделей, активність використання відповідних словотвірних афіксів, що в кінцевому результаті впливає на загальну семантичну сполучуваність складових оригінального та перекладного тексту.

У межах зіставного аналізу простежується роль колірних лексем як засобів авторського самовираження, реалізація їх семантико-стилістичного потенціалу, акцентується увага на їх семасіологічній складовій. Особлива увага приділена особливостям таких прикметників, характеру їх парадигматичних зв'язків, заснованому на близькості сигніфікатів, наявності в структурі їх значення багатьох суб'єктивно-оцінних конотацій, що зумовлює різноплановість семантики. Студіюється питання особливостей передачі іншою мовою тих семантичних, конотативних компонентів, що привносять у текст оригіналу оцінну ознаку. При цьому наголошується, що при перекладі слід звертати увагу не стільки на традиційну структуру, скільки на змістову наповненість ад'єктивів-кологороназв, яка в межах контексту може набувати нетривіального, оригінального змісту.

Ключові слова: кольороназви, семантика, ад'єктиви, переклад, зіставна лінгвістика.

Постановка проблеми. Колір, відображаючи формування, засвоєння та закріплення в культурній спадщині загальнолюд-

ських та національно значущих елементів, є маркером розвитку, становлення культури окремого народу. Без урахування семантики кольороназв неможливо зрозуміти, опанувати явища, процеси, закріплені в культурній пам'яті нації. Колір фіксує й відтворює унікальну інформацію про довкілля, історію народу, взаємодію етносів у художньому баченні світу. Активне використання митцями колоративів сприяє формуванню художнього образу у свідомості читача: основні кольори спектра дозволяють реципієнту самостійно уявити картину, в інших випадках, – сам автор за допомогою мотивованих кольорових позначень, вміло введених у канву тексту, намагається передати власну інтенцію читачеві. Домінування прямого сенсу у семантичній структурі кольороназв зумовлює використання перекладачами повних колірних еквівалентів, що спричиняє неповне відтворення природної пластичності стилю письменника: «Ми можемо порівняти душі різних народів із водомірами, які по-різному розподіляють струмінь сприймань, що протікають крізь них. Візьмімо, наприклад, враження зору. Без сумніву, кожен народ одержує однакові кольорові враження, а проте в кількості назв ми побачимо величезну різницю» [1, с. 238]. Перевага чуттєвого над прагматичним у відтворенні зорових картин світу у творчості письменників завжди привертатиме інтерес дослідників і визначатиме актуальність розвідок, присвячених кольороназвам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Колірна лексика вже кілька десятиліть привертає увагу дослідників завдяки своєму семантичному багатству, активності використання, різноманітності джерел походження. У центрі зацікавлень українських мовознавців були: специфіка колірних лексем як особливої лексико-семантичної групи (О. Дзівак, І. Бабій), стилістичні аспекти функціонування кольоропозначень (А. Критенко), історія виникнення окремих кольороназв української мови (В. Горобець, О. Дзівак, М. Чикало), структурно-семантичні типи кольоропозначень (А. Кириченко, Ю. Франчук). Попри значну кількість наукових розвідок, аналіз семантико-словотвірної природи кольороназв в площині зіставного аналізу на конкретному художньому матеріалі майже не проводився; небагато праць присвячено проблемам перекладу колірних лексем з російської на українську мову. У даній статті спробуємо проаналізувати семантично-словотвірні особливості кольоро-

назв у різних мовленнєвих контекстах та основні закономірності їх відтворення у перекладі, що зумовлює **актуальність** обраної проблеми.

Вибір **матеріалу** дослідження аргументується тим, що художня манера митців слова характеризується пильною увагою до зовнішнього боку дійсності, до форм, у яких ця дійсність існує й через які виявляє свій зміст. Колірні образи є невід'ємною частиною структури творів митця, складовою будь-якої візуально сприйманої форми: якщо вилучити колір, контекст може втратити і свою естетичну своєрідність, і властиву йому змістовну глибину.

Метою статті є аналіз семантичної, функціональної та структурної своєрідності прикметників-кольороназв у зіставному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Роль кольороназв у художньому тексті загальновідома, адже за допомогою кольорових відтінків, які повною мірою розкриваються на рівні контексту, відбувається значний вплив на емоції, почуття читача, формуються його естетичні смаки, вибудовується асоціативний ряд, формуються певні життєві переконання. Тож головними задачами автора художнього перекладу є збереження образності тексту-оригіналу, естетики мовлення, живописання картин природи, відношень та явищ. Загальновідомо, що кінцева мета перекладу – донесення певної інтенції до реципієнта, носія іншої мови, іншої культури, в такий спосіб, щоб він адекватно сприймав текст перекладу. Попри те, що перекладач, безумовно, враховує всі особливості читача, перекладений ним текст все одно «пропускається» через особистість автора перекладу, через призму його інтелектуального рівня, обізнаності та світовідчуття. Перекладаючи художній текст, наповнений багатоманітною лексику, емоційно-експресивними висловлюваннями, різними видами синонімів, антонімів, омонімів, фразеологізмів, просторіч, фахівець до того ж стикається з питанням передачі мовою перекладу неповторної й особливої ритміки, мелодики та інтонації розповіді. В даному сенсі кольороназви відіграють помітну роль, а відтак, – потребують особливої уваги перекладача. Семантична структура кольороназв у різних функціях (описовій, смисловій, семіотичній, декоративній, експресивній, символічній) видозмінюється від абсолютного переважання денотативного значення до його згасання і переходу на перший план конотативних компонентів. А це, у свою чергу, безпосередньо впливає на те, яке слово цільової мови використав перекладач: повний еквівалент, кольоропозначення з подібними конотаціями чи смисловий відповідник. При цьому слід враховувати особливості семантики кольороназви: архісема колірної ознаки зберігається навіть тоді, коли під впливом функції (наприклад, символічної або експресивної) актуалізуються емоційні та оцінні семи; таким чином, у багатьох випадках переклад таких лексем вимагає і відтворення стилістичної функції, і збереження колірної ознаки. Розглянемо семантико-словотвірну природу кольороназв-прикметників, виявлених в текстах А. Чехова, Л. Толстого, та їх переклад українською мовою, принагідно зауваживши, що приналежність слів до однієї частини мови – прикметника – в значній мірі визначає і обмежує їх семантику, адже, як відомо, граматичний аналіз передуює семантичному.

Кожна частина мови володіє власною категоріальною семантикою, яка знаходить відображення в значеннях слів. Здійснюючи аналіз прикметникових дериватів на позначення

кольору, будемо враховувати особливості їх словотвірної будови та категоріальної семантики, оскільки структура значень слів, що описуються, характер їх парадигматичних зв'язків значною мірою визначається цими особливостями. Основна властивість семантики якісних прикметників полягає в тому, що вони позначають ознаки предметів, подій або явищ, а не самі ці предмети або явища, тобто не мають «денотації», їх основною семантичною характеристикою є властивість обмежувати екстенціонал іменника. Ад'єктив, не маючи власної референтної віднесеності, вживається тільки по відношенню до предметів або явищ, що володіють відповідною ознакою. Що ж до морфологічних ознак якісних прикметників на позначення кольору, то слід зауважити, що вони здатні виражати якість більшої або меншої інтенсивності, що виявляється через порівняння з початковою формою.

Непохідні й похідні колоративи як парадигматичний клас в обох мовах належать до одного лексико-граматичного розряду, володіють великим потенціалом, який реалізується у словотвірних процесах, хоча у похідних якостей висловлюється більш конкретизовано, адже приєднання відповідного суфікса буде вказувати на якість певної міри. Розглянемо першу групу таких прикметників-колоративів зі значенням безвідносної міри якості предмета. Кольорові лексеми недостатнього ступеня ознаки передають міру якості незначну, часткову, тобто кількісно меншу, у порівнянні з тим, що передається звичайним прикметником. Проста (синтетична) форма прикметників цього ступеня утворюється від основи звичайного прикметника та суфіксів **-оват-** (**-еват-**) в російській мові, **-уват-** (**-юват-**) в українській мові. Суфікси цієї групи можуть приєднуватись тільки до ад'єктивної основи і надавати новоутвореному слову різних експресивно-оцінних значень [2, с. 94]: *«Из-под белых манжет все торчат жесткие красноватые руки, и из-под изящного костюма выглядывает если не булочник, так буфетчик»* (рос.) – *«З-під білих манжет стирчать шкарубкі й червонуваті руки, і з-під елегантного костюма виглядає якщо не булочник, то буфетник»* (укр.); *«Отчего эта страшная бледность и на одой щеке черноватое пятно под прозрачной кожей?»* (рос.) – *«Звідки ця страшна блідість і на одній щоці чорнувата пляма під прозорою шкірою»* (укр.). Хочемо зауважити, що на контрасті «білі манжети», «бліда шкіра» прикметники-кольоративи «червонуваті», «чорнувата» і в мові оригіналу, і в мові перекладу втрачають значення неповної міри ознаки. Паралельно зустрічаємо випадки, коли колоративам вдається суттєво доповнити і загальний образ і органічно вписатися в контекст: *«В комнату вошел человек лет пятидесяти, с бледным, изрытым осною продолговатым лицом, длинными седыми волосами и редкой рыжеватой бородкой»* (рос.) – *«До кімнати ввійшов чоловік років п'ятдесяти, з блідим, поритим вісною довгастим обличчям, довгим сивим волоссям і рідкою рудуватою борідкою»* (укр.); *«Дерева и кусты смешались в мрачную массу; в двух шагах ничего не было видно; только беловатой полосой змеились песчаные дорожки»* (рос.) – *«Дерева й куці зміщались в чорну масу; за два кроки нічого не видно було; тільки білуватою смугою змілилися піщані доріжки»* (укр.).

Іноді для утворення цього ж типу прикметників в українській мові використовується суфікс **-ав-** (**-яв-**), що приєднується до віддієслівних або до прикметникових основ і привносить у утворене слово певні зовнішні характеристики. Подібні

утворення мають в узусі відповідні синонімічні пари із суфіксами -уват/-юват, проте перекладач надає перевагу саме похідним із суфіксами -ав/-яв, очевидно, через їх більшу лаконічність, евфонічну яскравість та емоційно-оціночний потенціал, бо семантика таких прикметників містить більшу насиченість кольору, що відрізняє їх від дериватів із афіксами -уват(-юват-) в російськомовному варіанті, наприклад: «...цвет лица ровный, **смугловатый** и никакого румянца, глаза хотя **немного зеленоватые**, но выразительные. (рос.) – «...колір обличчя рівний, **смаглявий** і ніякого рум'яцю; очі хоч трохи **зеленаві**, але виразні» (укр.); «...поцеловал его **желтоватую** небольшую руку» (рос.) – «...поцілував його **жовтаву** невелику руку» (укр.).

Підкреслений ступінь міри ознаки при утворенні російськомовних прикметників за допомогою двох суфіксів **-оват**-та **-еньк**- в україномовному варіанті дещо послаблений через використання дериватів із суфіксами **-уват**- або **-еньк**-, наприклад: «У Арбатских ворот попался извозчик, старичок, спавший, покачиваясь, на своих калиберных, облезлых, **голубоватеньких** и заплатанных дрожжах» (рос.) – «Коло Арбатських воріт зустрівся візник, дідок, що спав, похитуючись, на своїх каліберних, облізлх, **блакитненьких** та полатаних бігунцях» (укр.); «Дорогой я успел заметить, что спинка дрожжек была обита кусочком **зеленоватенькой** материи, из которой был и армяк извозчика» (рос.) – «Дорогою я встиг помітити, що спинка бігунців була обита клаттиком **зеленкуватої** матерії, з якої був і візників арм'як» (укр.).

Привертають увагу переклад з російської на українську мову колоративи, виражені прикметниковими дериватами із суфіксами **-ист**- та **-аст**- в російськомовному варіанті, які надають контексту більшої інтенсивності, оскільки підкреслюють ознаку того, що міститься в твірній базі якісного прикметника. В українському перекладі не завжди вживається відповідний словотвірний еквівалент **-ист**- або **-аст**-, іноді використовується з метою надання більшої зорової лаконічності суфікс **-ав**-, наприклад: «Длинная белая фигура юродивого с одной стороны была освещена бледными, **серебристыми** лучами месяца, с другой – черной тенью» (рос.) – «Довга біла постать юродивого з одного боку була освітлена блідим, **сріблястим** промінням місяця; з другого – чорною тінню» (укр.); «Катенька вяжет или читает, сидя на диване, и нетерпеливо отмахивается своими беленькими, кажущимися прозрачными в ярком свете ручками или, сморщившись, трясет головкой, чтоб выгнать забившуюся в **золотистые** густые волосы бьющуюся там муху» (рос.) – «Катенька плете що-небудь або читає, сидячи на дивані, і нетерпляче відмахується своїми біленькими ручками, що здаються прозорими в яскравому світлі, або, сморщившись, стріпує голівкою, щоб вигнати муху, яка залізла в **золотаве** густе волосся і б'ється там» (укр.).

Активно вживаються в художніх текстах колороназви зі значенням суб'єктивної оцінки якості предмета, що пояснюється їхнім потенціалом передавати не просто ознаку предмета за мірою чи ступенем її інтенсивності, а ще й у тому, що подібні утворення характеризуються значним виразним емоційним нашаруванням, мають відтінок суб'єктивного ставлення до предмета розмови, оцінний відтінок [3, с. 46]. Демінутивні, утворені в російській мові за допомогою суфіксів **-еньк**-, **-юсеньк**-, в українській – за допомогою суфіксів **-еньк**-, **-есеньк**-, **-ісінк**-, **-юсінк**-, в контексті допомагають передати найвищу міру якості, як от: рос. *светленький* – укр. *світленький*, рос. *красень-*

кий – укр. *червоненький*, рос. *синенький* – укр. *синенький*, рос. *белокуренький* – укр. *білявенький*, рос. *белосенький* – укр. *білесенький*: «Да какие **светленькие**, славные комнаты!» (рос.) – «Та які ж **світленькі**, гарненькі кімнати!» (укр.); «У хохлов тыквы называются кабаками, а кабаки шинками, и варят у них борщ с **красенькими** и с **синенькими** «такой вкусный, такой вкусный, что просто-ужас!» (рос.) – «У хохлів гарбузи зуться кабаками, а кабаки шинками, і варять у них борщ з **червоненькими** і з **синенькими** „такий смачний, такий смачний, що просто – страх!» (укр.); «Я давно уже привык к ее свеженькому **белокуренькому** личику и всегда любил его; но теперь я внимательно стал всматриваться в него и полюбил еще больше» (рос.) – «Я давно вже звик до її **свеженького**, **білявенького** личка й завжди любив його; але тепер я уважніше почав придивлятися до нього й полюбив ще більше» (укр.); «Голубчик мой, красавчик ...Деточка моя, и уродился же такой уменький, такой **белосенький**» (рос.) – «Голубчику мій, красунчику... Дитячко моє, і вродився ж ти такий розуменький, такий **білесенький**» (укр.). Активне використання таких прикметників засвідчує їх надзвичайно високу продуктивність в обох мовах: їх семантичний потенціал допомагає підкреслити або значення зменшеної міри якості, або суб'єктивне ставлення, або загальний емоційний фон контексту.

Широко використовують митці в художніх творах колоративи-юкстапозити, які є прекрасним засобом образної передачі сукупності кількох ознак описуваних фактів. Загальновідомо, що в сучасній дериватології словоскладання вирізняється надзвичайно високою продуктивністю в обох мовах, що зумовлено їх високим семантико-стилістичним потенціалом. І хоча сам по собі словотворчий принцип в цих випадках загальноприйнятий, такі одиниці привертають увагу дослідників не морфологічною, а саме семасіологічною складовою: «У складних прикметниках сема “колір” зазнає структурної і семантичної трансформації. Усталеність, продуктивність одних назв і окаяціональність, оригінальність, індивідуально-авторська виразність відбивають закономірний процес розвитку поетичної мови. Це пошук і нової форми, і нового змісту. Новий зміст зароджується уже в самій сполучуваності компонентів складних прикметників» [4, с. 35].

Подібні утворення мають традиційну структуру, але їх змістова наповненість в межах контексту може набувати нетривіального, оригінального змісту, що обов'язково слід враховувати при перекладі. Звичайно, такі прикметники-колоративи компонується з двох твірних основ, де перший компонент закономірно спричиняє появу другого, в результаті чого утворюється місткий художній образ. До того ж складання такого типу мають один компонент опорний, в якому міститься основне значення всього складання, а другий, який зазвичай стоїть у складанні першим, уточнює значення основного й залежить від нього. Такі одиниці дозволяють авторові передати потрібну гаму зорових відчуттів, емоцій, створити оригінальні художні образи, вибудувати відповідний асоціативний ланцюжок: «То же присутствие говорящей мысли светилось в зорком, всегда бодром, ничего не пропускающем взгляде темных, **серо-голубых** глаз» (рос.) – «Та сама присутність живої думки світилась у зіркому, завжди бадьорому, нічого не минаючому погляді темних, **сіро-голубих** очей» (укр.) – у цьому реченні фіксуємо більш вдале використання перекладачем юкстапозита *сіро-голубі*, а не *сіро-блакитні*, що більше відповідає контек-

сту. В решті випадків юкстапозити, використані для передачі кольорових відтінків в мові перекладу, не набувають особливих лексико-семантичних відмінностей: *желто-зеленый мох* (рос.) – *жовто-зелений мох* (укр.); *горизонт серо-лилового цвета* (рос.) – *обрій сіро-лілового кольору* (укр.); *серо-зеленые неприятные глазки* (рос.) – *сіро-зелені неприємні очі* (рос.); *серовато-белые края тучи* (рос.) – *сірувато-білі краї хмари* (укр.); *красно-желтый табак* (рос.) – *червоно-жовтий тютюн* (укр.); *желто-серые смелые глаза* (рос.) – *жовто-сірі сміливі очі* (укр.). Наведені приклади складних дериватів відносяться до сурядних сполучень, де кожний компонент рівноправний, виступає як самостійний елемент і водночас у поєднанні з іншим створює потрібний відтінок для характеристики предмета за задумом автора.

Привертають увагу складні ад'єктиви, утворені з підрядних словосполучень, в яких один компонент фіксує основний колір, а інший – ідентифікується з назвами предметів, якостей, властивостей або кольорових відтінків. Такого роду колоративи вирізняються більшою виразністю та емоційною насиченістю, використовуються як вагомий засіб створення художнього образу – цілісної пізнавальної системи. Мистецтво створення художніх образів за допомогою таких одиниць в мові оригіналу і передача авторської інтенції в мові перекладу полягає в актуалізації у свідомості читача лінгвістичними засобами системи екстралінгвальних образних стосунків, які не залишають його байдужим, розбудять його емоції, привернуть увагу і сформулюють інтерес до зображуваного. В цьому сенсі робота перекладача є не менш відповідальною: *бледно-чернильное большое пятно* (рос.) – *блідо-чорнильна велика пляма* (укр.); *все сливалось в темно-серую массу* (рос.) – *все зливалось в темно-сіру масу* (укр.); *необозримое блестяще-желтое поле* (рос.) – *неосяжне блискучо-жовте поле* (укр.); *темно-лиловая туча* (рос.) – *темно-лілова хмара* (укр.); *светло-голубые глаза* (рос.) – *ясно-блакитні очі* (укр.); *бледно-зеленая колючая зелень* (рос.) – *блідо-зелена колюча зелень* (укр.).

Як бачимо, використання в художньому тексті прикметникових кольорових назв євагомим засобом емоційного впливу на адресата, адже, володіючи потенціальними можливостями, вирізняючись на контекстуальному тлі, такі одиниці сприяють експресивізації висловленого, створюють запрограмований автором ефект, викликають гаму емоцій у реципієнта. Завданням перекладача в таких випадках є якнайточніше передача живописних образів, створених в оригінальному тексті, вражень самого життя, а це потребує знання мови, вміння використати існуючі в ній словотвірні можливості. Потенціал таких одиниць розкривається в межах речень, де в кожному конкретному випадку колоратив виділяє ту ознаку, на якій хоче зупинити увагу читача автор: *«Выбежали к дороге белоногие березки – и такие они ясно-белые под луной, такие родные... И грустные»* (рос.) – *«Вибігли до дороги білоногі берізки – і такі вони ясно-білі при місяці, такі рідні... І печальні»* (укр.); *«И вдруг он будет чуть не сам ворочать жернова на мельнице, возвращается домой с фабрик и полей, как отец его: в сале, в навозе, с красно-грязными, загрузевшими руками, с волчьим аппетитом!»* (рос.) – *«І ось він буде мало не сам крутити жорна в млині, повертатися додому з фабрик і полів, як батько його: в салі, в гною, з червоно-брудними, зашкарбленими руками, з вовчим апетитом!»* (укр.); *«Осетрина, белоснежная телятина, индейки стали появляться на другой*

кухне, в новой квартире Мухоморова» (рос.) – *«Осетрина, білосніжна телятина, індички почали з'являтися на другій кухні, в новій квартирі Мухоморова»* (укр.); *«Вот задрожала осиновая рошца; листья становятся какого-то бело-мутного цвета, ярко выдающегося на лиловом фоне тучи, шумят и вертятся; макушки больших берез начинают раскачиваться, и пучки сухой травы летят через дорогу»* (рос.) – *«Ось затремтів осиковий гай; листя стає якогось біло-мутного кольору, який яскраво вирізняється на ліловому тлі хмари, шелестить і крутиться; верхів'яття великих беріз починає розгойдуватися, і пучки сухої трави летять через дорогу»* (укр.). Такі слова дають читачеві певні орієнтири розуміння описуваних подій, створюють систему семіотичних маркерів у тексті, тому, незважаючи на регулярне повторення, їх варто зберегти в перекладі. Особливості таких прикметників, характер їх парадигматичних зв'язків, заснований на близькості сигніфікативів, наявність в структурі значення багатьох якісних додаткових суб'єктивно-оцінних конотацій дає підставу говорити про різні семантичні можливості, про входження їх до двох структур – і денотативної, і кваліфікаційної у межах вислову. Поєднання двох структур – об'єктивної, власне семантичної, і оцінної, пов'язаної з прагматичною функцією мови, – у межах значення окремого слова характерне для багатьох наведених вище прикметників. І завдання перекладача не просто підібрати структурний відповідник, а передати підкреслені в мові оригіналу власне семантичні, сигніфікативні компоненти, конотативний компонент, що містить «оцінку ознаки».

Отже, активне використання прикметників на позначення загальноновживаних кольорів, які виконують у художньому мовленні специфічно-стилістичну функцію, допомагає майстрам художнього слова наснажити тексти емоційним змістом, привернути увагу реципієнта до особливостей відтворюваних образів, розкриті механізми смислової сумісності визначального і визначуваного в словосполученнях типу «прикметник + іменник». Ад'єктивні деривати на позначення кольору, утворення яких відбувається за продуктивними словотвірними моделями, і в мові оригіналу, і в мові перекладу набувають певних стилістичних властивостей, що сприяє експресивно-емоційному загальному забарвленню твору. Також слід зауважити, що переклад кольороназв близькоспоріднених мов вимагає відповідної уваги, обачності та старання з боку перекладачів, оскільки колірні лексеми часто можуть уживатися не в денотативному значенні, а набувати несподіваних конотацій: *«Усякий хоч трохи досвідчений перекладач знає, що переклади з близьких мов – найтяжча річ. В'яже тут саме оця близькість мов, оця спокуса можливості перекладати слово в слово – можливості часто ілюзорної»* [5, с. 141]. Більше того, поняття кольору може мати різне осмислення у різних культурах, адже колір – це ефективний прийом символізму, і слугує основою для створення яскравих епітетів, метафоричних та фразеологічних одиниць.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз виявив, що більшість прикметників-кольороназв було відтворено вірно, конотації та образність було збережено. Серед стратегій, що використовувалися українськими перекладачами російськомовних прозових творів слід виділити: кальку, або покомпонентний переклад кольороназв, опущення кольороназв в цільовому тексті, заміну оригінальної колірної лексеми на іншу в цільовому тексті.

Різноманітність кольорових назв спонукає до подальшого студіювання питань, пов'язаних із реалізацією семантико-словотвірного потенціалу колоративів, як текстотвірних одиниць, у перекладному тексті.

Література:

1. Потебня О. О. Естетика і поетика слова: збірник. Київ: Мистецтво, 1985. 301 с.
2. Шепель Ю. О. Щодо особливостей перекладу якісних приметників на позначення кольору з російської мови на українську. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 39. С. 92–98.
3. Яворська Г.М. Мовні концепти кольору. *Мовознавство*. 1998. № 2–3. С. 42–50.
4. Рудь О.М. Складні прикметники поетичної мови ХХ століття: монографія. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020.
5. Рильський М. Мистецтво перекладу: статті, виступи, нотатки. Київ: Рад. письменник, 1975, 344 с.

Zhyzhoma O., Uhrovetska V. Lexical and word-formation nature of adjectival coloratives in the comparative aspect

Summary. The present study is devoted to the comparative analysis of adjectival coloratives – the means of creating an artistic image, stylization of artistic speech in the original and target languages.

The increased interest of linguists in coloronyms in recent decades is due to a number of controversial issues related to the study of color semantics represented in the works of writers, in particular, the study of the peculiarities of their transmission in another language, the identification of the main

translation strategies. Visual colorativities are important elements of artistic speech, possess a significant text-forming potential, act as a kind of marker of the social worldview in both languages, with the help of which additional associations and parallels appear in the reader's imagination.

The article analyzes adjectival formations from the viewpoint of cognitive semantics, provides lexical and word-formation characteristics of the adjectival colorations formed by means of suffixes aimed to accelerate the degree of the feature. It also considers subjective assessment of the object's quality, as well as as a result of stem and word formation, analyzes the level of word-formation models productivity, the activity of using the corresponding word-formation affixes, which ultimately affects the overall semantic compatibility of the original and translated text components.

The comparative analysis traces the role of color lexemes as means of authorial expression, the realization of their semantic and stylistic potential, and focuses on their semasiological component. Particular attention is paid to the peculiarities of such adjectives, the nature of their paradigmatic relations based on the proximity of signifiers, the presence of many subjective and evaluative connotations in the structure of their meaning, which determines the diversity of semantics.

The article studies the peculiarities of the transfer those semantic and connotative components that bring an evaluative feature from the original text to another language text. It is emphasized that when translating, one should pay attention not to the traditional structure but too much to the semantic content of adjectival color schemes, which, within the context, can acquire a non-trivial, original meaning.

Key words: color schemes, semantics, adjectives, translation, comparative linguistics.

*Karaban V. I.,
Doctor of Philological Sciences,
Professor at the Department of the Theory and Practice of Translation from English
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

*Verba L. G.,
Candidate of Philological Sciences (English),
Professor at the Department of English Philology and Interlingual Communication
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

*Karaban A. V.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology and Interlingual Communication
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THIRD-YEAR UNIVERSITY STUDENTS' LINGUISTIC ERRORS IN TRANSLATION FROM UKRAINIAN TO ENGLISH

Summary. This study provides a comprehensive analysis of linguistic errors made by Ukrainian university students when translating from Ukrainian into English, their first learned foreign language. Recognizing a gap in existing research on Ukrainian-English students' translations, particularly concerning detailed quantitative data, we collected 643 binary linguistic errors from 1,065 sentences translated by third-year students at Taras Shevchenko National University of Kyiv between 2021 and 2023. These errors were meticulously categorized into grammatical (30%), lexical (31%), stylistic (7%), and technical (32%) errors.

Grammatical errors involved misuse of articles, noun number agreement, verb complementation, non-finite verb forms, preposition usage, and word order. These issues often stem from structural differences between Ukrainian and English, such as the absence of articles and direct causative constructions in Ukrainian. Lexical errors resulted from incorrect word choices and false cognates, indicating insufficient vocabulary depth. Stylistic errors included overly long subject groups and syntactic patterns transferred from Ukrainian into English. Technical errors involved punctuation, capitalization, and hyphenation, often caused by differences in language conventions.

Key findings show that students struggle with English grammatical categories absent in Ukrainian, especially articles and pluralization in specific contexts. The impact of Ukrainian's flexible syntax on English sentence structure leads to word order errors. The study offers a detailed quantitative assessment of these errors, contributing insights not extensively covered in previous research.

The implications for translator training are substantial. By identifying precise areas of difficulty, the study suggests that targeted instruction focusing on definiteness, pluralization rules, verb complementation, and prepositional usage is essential. Enhancing lexical training to emphasize context and usage, as well as improving technical proficiency in punctuation and capitalization, can further improve translation accuracy.

Key words: translation into a learned foreign language, binary (linguistic) errors, students' translations, translation from Ukrainian to English.

Introduction. Translation is a complex skill requiring a deep understanding of both the source and target languages, particularly when translating into a learned foreign language. Research shows that students often make various errors when translating, largely due to linguistic challenges and lack of experience. These errors are of both scientific and practical interest, as they provide crucial insights for improving translation training.

Understanding student errors is essential for translation scholars and educators because it reveals the specific difficulties students face. By analyzing these errors, educators can identify common patterns and develop more effective teaching strategies that target root causes, leading to better learning outcomes.

Moreover, analyzing translation errors allows for tailored feedback, addressing individual student needs in areas such as grammar, syntax, or contextual use. This personalized approach not only improves students' translation skills but also boosts their confidence and motivation.

Error analysis can also highlight gaps in the curriculum, suggesting areas that need more emphasis or adjusted teaching methods. If certain errors consistently occur, it may indicate that specific concepts are not adequately covered, making this feedback vital for refining teaching approaches. Since Ukrainian students' translation errors into English have been underexplored, this analysis is particularly timely.

Translating from Ukrainian to English by third-year university students whose native language is Ukrainian and English as their first learned language in a course (44 hours) in the practice of translation from Ukrainian to English at Taras Shevchenko National University of Kyiv has been taught systematically using a textbook on translating from Ukrainian to English [1] since 2020. One of the important goals of this course has been to develop the use of correct authentic English in translations. It must be noted that the mistakes analyzed below were largely observed in translations of students who did not have sufficient English proficiency and fluency.

Translation into a foreign language presents unique challenges, often leading to characteristic errors made by students. These errors

offer valuable insights into the linguistic and cultural differences between languages. This article examines the most common errors made by Ukrainian students in English translations, identifying underlying patterns and sources. The findings aim to refine teaching methods and translation techniques, helping educators, translators, and learners improve communication between Ukrainian and English speakers. Understanding and addressing these errors is crucial for fostering more accurate and effective translations.

This article presents a qualitative and quantitative analysis of translation errors identified in the coursework of students enrolled in the English-Ukrainian translation program at Taras Shevchenko National University of Kyiv. Teaching the course made it possible to gather and analyze various students' translation mistakes and gave enough empirical material with linguistic (largely binary – see [2]) mistakes.

The data set includes translation assignments completed from 2021 to 2023, meticulously documented through the pedagogical process. These errors were subsequently compiled and categorized to facilitate a detailed examination of the types and frequencies of errors occurring in student translations. This rigorous analysis aims to elucidate the specific linguistic challenges faced by students, offering insights into the cognitive and linguistic mechanisms underlying error production in bilingual translation tasks. By systematizing error types and their occurrences, the study seeks to inform targeted pedagogical strategies that can enhance translation accuracy and student proficiency in an academic setting.

Analysis of the Latest Research and Publications. *Studies of students' errors in translation from Ukrainian into English.* The mistakes made by senior translation students in this direction of translation have not been studied sufficiently. There are only a few articles on the subject, and they focus only on individual mistakes. Shopin P. [3], in analyzing senior students' word choice mistakes in translations of popular articles from Ukrainian to English resulting in choosing words with opposite meanings pointing out such tentative groups of opposition as causation (subject and object, agent and patient), quality, modality, time, space, quantity, and grammatical gender. He argues that the reasons for these mistakes appear to be misunderstanding verb voice forms (passive versus active), modality (e.g., necessity, prohibition), idioms, and negation, as well as a strong reliance on local collocations of words while disregarding the context of the sentence and the overall message of the text, with some oppositions being multilayered and simultaneously touching upon various linguistic issues. He concludes that opposite meanings present both significant challenges and creative opportunities to translators and understanding how oppositions work in different languages is essential for successful translation, therefore, translators should learn how to deal with oppositions and consider their contexts to avoid misunderstanding.

On having studied some aspects of students' translation of abstracts of research art papers from Ukrainian to English, Mkhitarian L. and Kresan T. [4] identified some most common grammar and vocabulary mistakes, which are mainly caused by differences between Ukrainian and English grammar, as well as by ignoring polysemy, poor understanding of context and «the translator's false friends».

Kotsiuk L. [5] using a corpus method of error analysis of 217 English written texts produced by Ukrainian learners, described mistakes in spelling, grammar, punctuation, structure, and style

and pointed out the usefulness and productivity of this in detecting, collecting, and classifying mistakes.

Kozolup M. et al. [6] analyzed English texts on biology written by Ukrainian authors and identified textual, grammatical and lexical mistakes, among which the most critical were defective paragraph structure and excessive verbosity, misuses of word order and clauses, wordy and confusing sentences with multiple issues, missing predicates, faulty subject-verb agreement, incorrect forms of the verb, inappropriate use of articles, pronouns, demonstratives and quantifiers, various types of loan translation, improper word choices, poor vocabulary, spelling of toponyms, capitalisation, and switching from American to British orthographic standards.

Studies on students' errors in translation from other native languages to English. Mai Thi Nhu Y and Thai Cong Dan [7] studied typical mistakes of Vietnamese English-major students in translation from Vietnamese to English using a baseline survey, questionnaire, and interviews and described the following mistakes: incorrect translation of headlines/headings, incorrect noun number form, verb tense form and article usage, the use of a word in the wrong context, and lack of capitalization.

Rohim A. and Syah Putra A. [8] identified students' lexical errors in translating English texts to Indonesian, showing that students wrongly ordered words in a sentence because of word-by-word translation and made lexical choice mistakes. Br Sitepu J. et al. [9] analyzed students' mistakes in Indonesian-English translation and found frequent mistakes in word choices and verb tense form usage and the least frequent ones in gerund usage.

Lestari D.R. and Chojimah N. [10] studied semester 4 students' mistakes in Indonesian-English translations of report texts and identified four types of errors: incomplete writing, mistranslation of pronouns, translation meaning errors, and sentence errors with mistakes in giving meaning with inappropriate words as the most common ones, the cause factors being sloppy translation, insufficient vocabulary and structural differences between Indonesian and English.

Munavir [11] researched Indonesian-English students' translations of scholarly abstracts and established most students' errors were syntactic (62.1%) and lexical (21.7%), and the least frequent ones were morphological (7.2%). In their analysis of students' translations from Chinese to English, Du W. and Saeheaw T. [12] identified text-level errors as the most prominent, followed by translation and sense distortion errors.

Yuliasri I. [13] analyzed fifth-semester university students' translations who studied the Indonesian-English Translation Course and showed that common linguistic errors in students' Indonesian-English translations were in diction, including technical terms, noun phrase, word class, gerund after preposition, number (singular/plural), collocation, parallelism, subject-verb agreement, wh-clause, double predicate (run-on), voice (active/passive), and fragment (no predicate). The aim of the study by Chandra J., Wahyuni I. [14] was to describe linguistic errors that sixth-semester students of English in an English education program made in translating from Indonesian to English. The results of the study showed that the main linguistic error related to the lexical aspect comprised 53% of total errors, grammar and syntactic mistakes, 18%, and only 7% of morphological errors. The authors concluded that the level of English acquisition proved inadequate in the act of translation, especially regarding "lexicon" (vocabulary and choice of words), grammar and syntax.

The literature review shows that there are actually very few works on students' errors in translation from Ukrainian to English and that not all aspects of linguistic students' mistakes are sufficiently described in this and other directions of translation from the native language to English. A thorough literature analysis showed that this is the first publication on university translation students' mistakes in translation from Ukrainian to English.

The following research methods were used in the study: continuous sampling to collect mistakes (643 from 1065 sentences) in students' translations, classification of mistakes into types and kinds according to their linguistic nature, a comparative method to identify mistakes, and calculation of mistakes to determine the absolute numbers and percentage of mistakes.

The study aims to identify a set of selected mistakes made by third-year university translation students in the practical course of Ukrainian-English translation, classify them and find out the weight of each mistake type and kind for drawing a conclusion on the linguistic aspects of the translator's training that need the utmost attention of university trainers of translation from Ukrainian to English.

Error Analysis. Grammatical Errors: Article Use. Ukrainian students struggle with English article usage due to the absence of articles in Ukrainian, making them unfamiliar with distinguishing definiteness—a core feature of English grammar. Lacking this concept, learners rely on contextual cues and word order, which often leads to errors. The complexity of English article rules, involving countability, specificity, and shared knowledge, results in both omission and overuse of articles. Our research shows that the definite article *the* presents the greatest difficulty, as its use requires awareness of specificity and prior reference—concepts not inherent in Ukrainian grammar. In contrast, *a/an* errors are less frequent due to their simpler rules.

In our analysis of article usage, we identified several instances of *article omission errors*. For example, in *Ви хочете, щоб я зробив копію угоди про оренду? / Do you want me to get lease agreement copied?*, the article *the* is missing before *lease agreement*, which refers to a specific, known agreement. Similarly, in *Проте саме через відпущення цін провалилася кредитна політика... / It was because of the release of prices that credit policy failed...*, *the* should precede *credit policy*, indicating a specific policy under discussion. In scientific contexts, articles are similarly necessary, as in *... на двовимірній фазовій діаграмі, де визначається співвідношення температури кипіння та складу розчину. / a two-dimensional phase diagram, which determines the ratio of boiling point and composition of the solution.* Here, *the* is required to be before *boiling point* and *composition of the solution*, as these are specific elements defined within the given scientific context. Some nouns, such as *US* in *Чинення тиску на Індію з боку США шляхом запровадження санкцій... / US efforts to impose sanctions on the aerospace authorities...*, inherently require definite articles due to their fixed nature. Conversely, students make fewer errors with indefinite articles, as *a/an* aligns with the lack of articles in Ukrainian, as in *Повністю щепленому сертифікованими в ЄС препаратами власникові такого паспорту... / The owner of such passport, who is fully vaccinated with drugs certified in the EU...*, where the indefinite article *a* is missing before *passport*. This suggests that students struggle more with the concept of definiteness than with indefinite nouns, as the latter more closely mirrors Ukrainian structures.

The cognitive demand of tracking specificity in English makes definite articles more challenging.

Superfluous use of definite articles is another common issue. For instance: *В основі перебудови в обох країнах було усунення монопольної влади однієї партії / The basis of Perestroika in both countries was the elimination of the one party's monopoly power*, *the* is incorrectly applied to *one party's monopoly power*, despite the lack of prior reference. Similarly, in *Не варто забувати про те, що половина депутатського корпусу обирається за мажоритарною системою / The half of the deputy corps is elected by the majority system*, *the* is unnecessary, as *half* refers to a general, non-specific quantity.

We also observed *misuse of articles* in contexts requiring *a/an* instead of *the*. For example, *Існує ймовірність, що ваш старий друг може знову з'явитися... / There is the chance that your old friend may reappear...*, *a* should replace *the* since it refers to an indefinite possibility. Conversely, in *У звіті ООН про шкідливі викиди в 2020 році... / A UN report on harmful emissions in 2020 ...*, *the* is required as it refers to a specific report, not just any report.

Grammatical Errors: Noun Number Agreement. While both English and Ukrainian use singular forms for collective and abstract nouns, Ukrainian often employs singular nouns where English requires plurals, especially in legal, medical, or procedural contexts. For example, *У разі смерті дітей віком від 0 до 6 днів заклади охорони здоров'я видають лікарське свідоцтво про перинатальну смерть* was translated as *In case of death of the children aged from 0 to 6 days, healthcare facilities issue a medical death certificate of perinatal death*. Here, *death* and *certificate* should be plural to match the plural subject *children*, reflecting the individual instances in English.

Another issue arises with abstract nouns in contexts that involve distinct types. In *Розробка веганського, халального, кошерного та пісного меню є в планах Олексія Резнікова / The plans of developing vegan, halal, kosher, and lean menu has Olexii Reznikov*, the singular *menu* is incorrect in English, which prefers the plural *menus* when referring to distinct categories within an abstract concept. The error likely stems from a direct transfer of Ukrainian grammatical patterns, where the singular form is retained despite the distinction into types.

The final type of error involves incorrect idiomatic number agreement, unrelated to Ukrainian grammar interference. For example, *Ці три фази і відповідні етапи будуть докладніше описані в наступних розділах* was translated as *The following chapters describe in more details these three phases and the corresponding stages*. While the student may have interpreted *details* as requiring plurality, the correct idiomatic grammar in English is *in more detail*, which remains singular regardless of context.

Grammatical Errors: Verb Complementation. Causative Construction. Ukrainian lacks direct equivalents for English causative constructions, often using verbs like *змусити* or subordinate clauses to express causality. This structural divergence complicates the identification and proper use of causative constructions when translating into English. A common error involves substituting the past participle for the bare infinitive in English causative constructions. For example, *"Що ти хочеш, аби я сказав?" мовив імператор* was translated as *"What would you have me said?"* Instead of using the past participle *said*, English requires the bare infinitive *say*. The student, influenced by the Ukrainian past verb form, incorrectly introduces a perfective

aspect from Ukrainian into the English causative structure, despite the fact that English causatives do not change based on tense or aspect.

Grammatical Errors: Verb Complementation. Infinitive.

Errors in infinitive use often stem from asymmetries between Ukrainian and English in the application of bare and full infinitives. In English, certain verbs govern either bare or full infinitives depending on the construction, whereas Ukrainian does not make this distinction as explicitly. For example, in *Ти хочеш, аби люди думали, що ти якийсь дивний...* translated as *Do you want people have you think strange...*, the student incorrectly uses the bare infinitive *have* instead of the required full infinitive *to have*. This error likely arises from overgeneralizing rules from modal or causative constructions, where bare infinitives are appropriate. However, in this case, *want* requires a full infinitive (*to have*), not a bare one.

Grammatical Errors: Non-finite Verb Form Use. Errors in non-finite verb usage and preposition application are common in Ukrainian-English translations. These mistakes often arise from incorrect understanding of verb-preposition collocations or unnecessary preposition insertion. For example, in *Він закликав партнерів приєднатися до програми...* translated as *He urged partners for joining the program...*, the student incorrectly uses *for* with a gerund, where English requires the preposition-less infinitive *to join*. Another type of error involves superfluous prepositions, as seen in *В основі наших відносин...* translated as *containing of Russian expansionism*, where the unnecessary *of* is inserted before the gerund *containing*. This reflects a misunderstanding of English transitive verbs like *contain*, which do not require a preposition before a gerund. Such errors likely stem from the overgeneralization of preposition use in Ukrainian, particularly to render the genitive case or show possession.

Grammatical Errors: Preposition Use. Ukrainian students often rely on English prepositions to fulfill the functions of Ukrainian grammatical cases, which can result in the omission of necessary prepositions. For example, in *Цим документом було передбачено збільшення частки відновлюваних джерел...* translated as *Hereby they provide an increased share of renewable sources...*, the verb *provide* requires the preposition *for* in English, but it was omitted due to a literal translation from Ukrainian, where no preposition is needed.

Superfluous prepositions are also common, typically due to direct translation of Ukrainian prepositions. In *...власникові такого паспорта не мають права відмовляти у в'їзді...* translated as *the owner of such passport cannot be refused in entry...*, the preposition *in* before *entry* is unnecessary because *refuse* is a transitive verb in English.

Preposition misuse is the most frequent type of error, often involving incorrect selection of prepositions. For instance, in *Як вам вдається не відволікатися на дрібниці...* translated as *How do you manage not to get distracted with trivialities...*, the student incorrectly uses *with* instead of the correct preposition *by*. This reflects a lack of precision in preposition selection, stemming from an incorrect transfer of Ukrainian prepositional usage.

Grammatical Errors (Syntax): Word Order. While Ukrainian students understand that verbs typically come second in English sentences, they often struggle with English's stricter subject-verb-object order, leading to awkward constructions. For example, *У документі також вказано...* was translated as *In the document*

is also pointed out on the specific international tribunal's role... Here, the verb *is* incorrectly precedes the subject, reflecting a literal translation of Ukrainian word order. In English, the subject must precede the verb, so the correct form is *The document also points out the role of the specific international tribunal...*

Another common issue arises from the need for more formulaic sentence patterns in English. In *Як повідомляє «Україна молода», про це в понеділок повідомив прес-центр «Укрзалізниці».* translated as *As informs "Ukraine Moloda" the press center of Ukrzaliznytsia reported about it on Monday*, the verb *informs* incorrectly precedes the subject. English rarely uses inverted word order, except in specific stylistic contexts. A more natural translation would be *According to the newspaper "Ukraine Moloda," the press center of Ukrzaliznytsia reported this on Monday.*

Lexical Errors: Word Choice. A significant number of errors stem from the wrong choice of words, where students select terms that do not accurately convey the intended meaning in English. This issue often arises from a lack of vocabulary depth, interference from the source language, overreliance on dictionaries, or insufficient exposure to the target language's subtleties.

One of the most common types of mistakes in student translations is the failure to carefully select the appropriate equivalent for *polysemic words*, which have multiple meanings depending on the context. For example, in the sentence *Необхідно підготувати остаточний висновок за результатами свого річного розслідування / It is necessary to prepare a final report on the results of your annual investigation*, the student uses the terms "report" and "investigation." However, *висновок* in this context means "conclusion," and *розслідування* would be more accurately translated as "inquiry," especially if the investigation is formal or official. This slight but important distinction changes the tone and accuracy of the translation. Or: *Самсона боялися через його величезну силу. / Samson was feared because of his immense power.* While "power" and "strength" are related, "strength" is more appropriate when referring to physical prowess.

Another example of misinterpreting polysemic words occurs with the sentence *Нові правила перевезень залізницями ЄС певно не тільки покращать якість залізничних перевезень / The new EU rail rules will surely improve the quality of rail transport.* Here, the student translates *певно* as "surely," which implies certainty. However, *певно* can also mean "probably" or "likely." In this case, "are likely to" would be a more accurate translation to capture the intended meaning, as it reflects a more cautious prediction.

One common issue is unfamiliarity with the *terminology* of specific fields. This is particularly evident in the translation of bureaucratic terms, as shown in the following example: *Закон говорить, що обов'язковими є лише медичні довідки / The law says that only medical references are mandatory.* In this case, *медичні довідки* refers to official documents that confirm medical information, but "references" implies a recommendation or mention. The correct term in English should be "certificates" to reflect the intended meaning accurately.

Legal terminology presents another challenge, even when used in non-legal contexts, such as news reporting. Consider this example: *За останні 11 місяців відбулися численні арешти агентів СБУ за звинуваченнями в державній зраді / In the last 11 months, a significant number of SSU agents have been arrested because of the governmental betrayal.* Here, the student translates *державній зраді* as "governmental betrayal" instead of "treason."

While "betrayal" is a literal translation of *зрада*, "treason" is the appropriate legal term in English for betraying one's country.

In some cases, inappropriate word choice stems from ambiguity in the source context, particularly when dealing with numerical expressions. For example: *Якщо говорити про швачок та кравців, то наприкінці минулого року на 1 місце було 11 осіб, що на 4 менше, ніж у період липень-вересень* / *Speaking about seamstresses and tailors, there had been 11 people on the first place by the end of last year, which is 4 less than in the July-September period*. The phrase *на 1 місце* refers to competition for a single job opening, but the student mistranslates it as "on the first place," which makes no sense in this context. The correct phrase should be "for one vacancy."

Idiomatic language has long been regarded as a challenging aspect of translation due to the difficulty of recognizing idioms, finding appropriate equivalents, and understanding when a non-idiomatic source phrase would be better rendered through an idiom in the target language.

In the example *Падіння життєвого рівня підірвало довіру до уряду* / *The downfall of living standards has undermined confidence in the government*, the student uses the word "downfall" incorrectly. "Downfall" is typically reserved for entities such as governments or leaders, not abstract concepts like living standards. A more appropriate translation would be "falling" or "declining," which accurately reflects the change in living standards.

Another challenge arises with idiomatic expressions that, when translated too literally, lead to mixed metaphors. In the sentence *Справді, час зрушити воза з місця і нареши згадати про українську науку* / *Indeed, it's time to get this cart off the ground and finally remember about Ukrainian science*, the idiom *зрушити воза з місця* means to initiate action. However, the translation "get this cart off the ground" mixes metaphors, as it combines imagery of carts and flying. A better choice would be "get the cart moving," which preserves the original metaphor and meaning.

Conversely, there are situations where using an idiom in the target language may not be the best option, and a more direct translation is needed. For instance, in the sentence *Пантом у дверях з'явився величезний чоловік* / *Suddenly a huge man appeared at the door*, the phrase *у дверях* should be translated as "in the doorway," indicating that the man is physically standing within the door frame. The student's choice of "at the door" inaccurately conveys the image, as it suggests the man is simply standing near the door rather than within the entrance.

False friends are words that look similar in two languages but have different meanings. Students often fall into the trap of using these words incorrectly due to their deceptive familiarity, leading to mistranslations. These errors can arise in a variety of contexts, ranging from general to more specialized fields. Take, for instance, this example: *А ось Вам і цікава історія: сьогодні, перебуваючи з групою у чернігівських Антонієвих печерах, вдалося зробити фото того, що умовно можна було б назвати приви́дом ченця Тарасія* / *And here's an interesting history: today, while visiting Chernihiv's Anthony Caves with a group, I managed to take a photo of what could be called the ghost of monk Tarasiy*. The student uses "history" to translate *історія*, but in this context, "story" is the correct choice, as it refers to an anecdote rather than a historical event.

False friends can also appear in more specialized contexts: *An illustration of this is found in the following sentence: До того ж,*

зменшення льодовиків може означати, що в майбутньому скоротяться запаси прісної води, а це негативно позначиться на енергетиці й сільському господарстві / *In addition, the shrinking of glaciers could mean that in the future fresh water supplies will decrease, which will have a negative impact on energetics and agriculture*. The word *енергетика* is incorrectly translated as "energetics." In English, "energetics" refers to a branch of physics, not the energy industry. The correct translation would be "energy sector" or "energy industry."

Lexical Errors: Unjustified Transliteration. Unjustified transliteration occurs when students directly render a word from the source language into the target language using phonetic spelling, without checking whether an established equivalent exists in the target language: *У грудні 2023 року віість обленерго, де основним акціонером є держкомпанія «Українські розподільні мережі», змінили склад наглядових рад* / *In December 2023, six oblenergos, where the main shareholder is the state-owned company Ukrainian Power Distribution Networks, changed the composition of the supervisory boards*. The term "обленерго" is an abbreviation for *обласне енергетичне підприємство*, meaning "regional energy company." Transliterating it as "oblenergos" would be unclear to English-speaking readers. In such cases, it's more effective to use a descriptive equivalent to ensure clarity.

University translation students often make word choice errors due to several factors. A lack of vocabulary depth leads to an inability to capture the nuanced meaning of words, resulting in literal translations that miss the intended context or tone. Additionally, source language interference causes students to apply native language structures inappropriately, while overreliance on dictionaries further compounds the issue by offering rigid, context-free translations. Lastly, cultural unfamiliarity and limited exposure to real-world usage lead to translations that may be technically correct but sound unnatural or misrepresent culturally specific concepts.

Stylistic Errors. Among the stylistic errors frequently encountered in student translations from Ukrainian into English are issues that arise from insufficient familiarity with the stylistic norms of the target language. These include the use of overly long subject groups, incorrect sentence construction, improper formation of attributive noun phrases, underuse of verb forms typical of English speech, and mistranslation of colloquial or highly informal words.

One common mistake is the use of sentences with long subject groups. For example, *Розробка веганського, халяльного, кошерного та пісного меню в планах Олексія Резнікова* was translated as *The plans of developing vegan, halal, kosher and lean menu has Olexii Reznikov*. This translation is awkward and unclear. A better version would be *Olexiy Reznikov is planning to develop vegan, halal, kosher, and meatless menus*, which simplifies the subject group and provides a clearer sentence structure. Another example is *Під час обшуків у затриманого знайшли мобільні телефони, сім-картки російських операторів, готівкові кошти та інші докази* translated as *During the searches, the detainee's cell phones, SIM cards of Russian operators, cash, and other evidence were found*. A more natural translation would be *The searches of the detainee revealed cell phones, SIM cards, cash, and other evidence*, which reduces the complexity of the subject group.

In English, long subject groups (more than six words) are less common because English favors a structure where the predicate group predominates. Typically, the predicate group should have

more words than the subject group. For instance: *Минулий рік був ознаменований новими епізодами покращення відносин між Великою Британією та Аргентиною* translated as *New episodes of improved relationships between Great Britain and Argentina defined previous year* would sound more natural as *Last year saw new episodes of improved relations between Great Britain and Argentina*. English also often prefers phrasal verbs and compound predicates to increase the length and weight of predicate groups, which is a key feature of English stylistic norms.

Another stylistic error is the failure to use verb forms in place of Ukrainian nouns, a common error due to the more verbal nature of English sentences compared to Ukrainian. For example, *До того ж, зменшення льодовиків може означати, що в майбутньому скоротяться запаси прісної води, а це негативно позначиться на енергетиці й сільському господарстві* was translated as *In addition, the reduction of glaciers may mean that fresh water reserves will decrease in the future, and this will affect energy and agriculture*. A more idiomatic translation would be *Retreating glaciers may lead to future declines in fresh water reserves, negatively impacting the energy and agricultural sectors*, where the verbs *retreating* and *impacting* make the sentence more dynamic and typical of English usage.

This tendency toward verbalization also extends to nominal constructions that should be rendered with verbs in English. For example, *що має «подарувати» бізнесу спрощення регулювання трудових відносин* was translated as *that should provide businesses with the simplification of labor relations*. A better translation would be *that should simplify labor regulations for businesses*. Similarly, *В основі перебудови в обох країнах було усунення монопольної влади однієї партії* was translated as *The basis of Perestroika in both countries was the elimination of the one party's monopoly power*, which should be revised to *Perestroika in both countries was based on eliminating the one-party monopoly*.

Further illustrating the importance of verb usage, the sentence *Це відкриття відіграло вирішальну роль у створенні атомної бомби* was translated as *This discovery played a crucial role in the creation of the atomic bomb*, but it could be more natural in English as *This discovery played a crucial role in creating the atomic bomb*. By transforming nominal constructions into verbal ones, the sentence becomes more fluid and stylistically aligned with English norms.

Stylistic errors in student translations from Ukrainian into English often stem from unfamiliarity with the target language's norms, particularly regarding sentence structure and verb usage. Ukrainian students tend to overuse long subject groups and rely on nominal constructions, which result in awkward and unclear translations. English, by contrast, favors shorter subject groups and more dynamic verb forms, leading to more concise and fluid sentences. Additionally, English relies on verbalization rather than noun-heavy structures, and failing to make this adjustment can lead to stilted translations. A deeper understanding of these stylistic conventions is necessary to produce natural, idiomatic translations.

Technical Errors: Punctuation. Punctuation errors in Ukrainian-English translations arise from structural and grammatical differences between the two languages. Ukrainian uses commas more frequently to separate clauses, often leading to over-punctuation in English. For example, Ukrainian's flexible sentence structure allows extensive use of subordinate clauses, marked by commas and dashes, which may transfer incorrectly into English.

In *Тим часом на Заході намагаються розібратися...* translated as *Meanwhile Western world tries to figure out Kyiv's true plans*, the omission of a comma after "Meanwhile" reflects the influence of Ukrainian, where commas are used differently in clause separation. Similarly, superfluous punctuation occurs when students directly translate prepositions or phrases, as seen in *Завдяки паузі, коли промовець ставить запитання або коротко пояснює.../ Pausing allows listeners to find the following line of the poem, when the speaker asks some questions...* Here, the additional comma is unnecessary in English but aligns with Ukrainian conventions.

Missing commas to delineate clauses are less frequent in Ukrainian-English translations, as Ukrainian tends to be strict about comma separation in clauses. These errors, such as in *У цьому зв'язку слід ретельно вивчити концепцію форуму громадянського суспільства, що була запропонована на минулій сесії / The concept of the civil society forum which was proposed at the last session should be carefully examined.*, are more likely due to lack of proofreading or attentiveness. In this example, a comma is missing after *forum*, which would properly separate the clause in English.

Another infrequent case is the omission of the serial comma, as seen in *...такі необхідні предмети, як скафандри, комп'ютерні кабелі, упаковки з їжею, інструменти та за частини, доводиться прикріпляти до підлог, стель та стін.../ ...such as spacesuits, computer cables, food packages, tools and spare parts to floors, ceilings and walls...*, where the comma before *and* is absent. This omission often stems from stylistic variations, as the use of the Oxford comma differs across English-speaking regions and registers. If the source text follows a less formal register where the serial comma is less common, students may exclude it in their translations, potentially leading to ambiguity in English.

Despite Ukrainian's more complex system of punctuation and frequent use of punctuation marks, *superfluous punctuation errors* were not a major issue for students, with just several instances. For example, in *Ми були дуже незадоволені, адже гадали, що він принаймні міг би це відмити... / We were very dissatisfied, because we thought he had at least washed it*, the extra comma after *dissatisfied* is likely due to Ukrainian interference, where subordinate clauses more often require commas.

Superfluous colons were rare, likely due to the extensive use of dashes in Ukrainian. For instance, in *Серед них – притягнення Росії до юридичної відповідальності... / Among them, there are: bringing Russia to legal responsibility...*, the colon was incorrectly used instead of a colon or comma. This likely stems from students being accustomed to using dashes in Ukrainian and compensating with stronger punctuation in English, such as colons or additional commas, when a simpler mark would suffice.

Misapplication errors is the least represented subcategory and contains the one instance of misused punctuation: *Укуні з усіма іншими проблемами цих «останніх днів» безробіття може виявитися для людини величезним тягарем. / Unemployment can easily burden a person together with all the other problems of these "last days"*. Here, Ukrainian interference is most prominent, and while the target's appropriate form of the quotation marks is used, the order of punctuation does not comply with the target: in Ukrainian quotation marks are followed by a period as in the example and not vice versa which is the norm of the target language.

Technical Errors: Capitalization. Capitalization rules differ notably between Ukrainian and English, leading to frequent errors

in translation. In Ukrainian, capitalization is more restricted, applying mainly to proper nouns and formal titles. For example, in *У збірці "Гірські та нагірні райони: історія переселення"...* translated as *The Collection "Mountainous and upland areas: a history of resettlement"*, the student incorrectly kept the English title in lowercase, mirroring Ukrainian practice. English requires the capitalization of all notional words in titles, making *Mountainous and Upland Areas: A History of Resettlement* the correct form.

Another common divergence involves the capitalization of cardinal directions, as seen in *... для більш інформаційно голодного західного світу... / ...for the more information-hungry western world...*, where *Western* should be capitalized in English. Similarly, established concepts treated as proper nouns in English are sometimes left uncapitalized by Ukrainian students. For instance, in *Після повстань арабської весни... / After the rebellions of the Arab spring...*, the student incorrectly capitalized only *Arab*, not recognizing *Arab Spring* as a proper noun.

Capitalization issues are frequently observed in the translation of organizational names from Ukrainian to English. In English, formal organizational names require capitalization of all notional words. In the example *Організація безплатної правової допомоги «Юридична чота»... / Free legal support organisation "Legal platoon" informs...*, the translation should read *"Legal Platoon"*, with both words capitalized.

Technical Errors: Hyphenation. Understanding proper hyphenation in both Ukrainian and English is crucial for maintaining translation accuracy. In Ukrainian, compounds are often formed without hyphens, relying on morphological changes, whereas English uses hyphens for clarity and to avoid ambiguity, particularly in compound adjectives before nouns. This difference can lead to errors like over-hyphenation or under-hyphenation. For example, in *Не встигла перша хвиля піднятися над зруйнованою Каховською ГЕС... / Before the first wave could rise over the destroyed Kakhovka Hydro-Electric Power Station*, the incorrect hyphenation of *Hydro-Electric* reflects an overuse of hyphens, as the correct form in English would be *Hydroelectric*.

Technical Errors: Typos. Although word-processing software should catch most errors, reliance on tools like auto-correct can create a false sense of security for student translators, leading to overlooked typos. For example, in *Тим часом на Заході намагаються розібратися... / Meanwhile Western world tries to figure out Kyiv's true plans*, the word *our* was mistakenly used instead of *out* because both are valid words, making the typo harder to detect.

Additionally, user-overridden corrections or keyboard layout switches can lead to unnoticed errors, as in *...частка відновлюваних джерел у загальному балансі виробництва електроенергії / the share of renewable sources in the overall balance of electricity generation*. In this case, the misspelling *overall* might have bypassed automatic correction, underscoring the importance of manual proofreading.

Punctuation errors in student translations often stem from differences between Ukrainian and English conventions. Ukrainian's frequent use of commas can lead to overuse in English, while omission of commas and semicolons occurs when students incorrectly mirror Ukrainian punctuation rules. Over-reliance on source language habits or automated tools, without fully understanding English punctuation, contributes to these mistakes. Additionally, insufficient emphasis on punctuation in translation

training leads students to overlook its importance, resulting in inaccuracies that compromise translation quality.

Key Findings and Significance for Translator Training. Our comprehensive analysis of 643 linguistic errors in Ukrainian-English student translations reveals some interesting insights into the specific challenges faced by Ukrainian learners, many of which have not been extensively addressed in prior research and quantitatively given in Table 1.

Grammatical errors (30% of total errors, 194 instances) are most varied and balanced. The absence of articles in Ukrainian presents a significant challenge for students when translating into English, particularly with the definite article *the*. Students frequently omit *the* (54% of omissions) due to the lack of a grammatical category for definiteness in Ukrainian, while errors involving *a/an* are less common as they more closely align with Ukrainian nouns. Noun number agreement errors occur when singular nouns are used in contexts requiring plurals in English, a systematic issue in abstract or procedural contexts. Verb complementation errors are also prevalent, with students misusing causative constructions and infinitives, reflecting a grammatical gap between the languages. Furthermore, literal translations of prepositions lead to errors in verb-preposition combinations, and Ukrainian's flexible syntax causes word order mistakes that disrupt English's subject-verb-object structure.

Lexical errors (31% of total errors, 199 instances) largely stem from students' lack of vocabulary depth and overreliance on dictionaries, resulting in incorrect word choices, especially with polysemous words. This is compounded by the frequent misinterpretation of "false friends," where students mistakenly select cognates that appear similar but have different meanings in English. Additionally, unjustified transliteration of Ukrainian terms into English without researching established equivalents is a recurring issue. This leads to unclear or inaccurate translations that reflect insufficient target language research.

Stylistic errors (7% of total errors, 42 instances) arise when students transfer overly long subject groups from Ukrainian to English, producing awkward sentences. Ukrainian allows for longer and more complex subject groups, but English stylistic norms favor shorter subjects and more emphasis on the predicate. Another common issue is the underuse of verb forms, with students relying too heavily on nominal constructions instead of the more dynamic verb forms that are typical of English. This lack of adjustment results in stilted and less natural translations.

Technical errors (32% of total errors, 208 instances), particularly in punctuation, occur due to structural differences between Ukrainian and English. Students frequently misplace commas or apply punctuation marks incorrectly, with Ukrainian's frequent use of commas influencing their English translations. Typos are also a significant issue, with 87 instances observed, often due to overreliance on word-processing tools and insufficient proofreading. Finally, errors in capitalization and hyphenation reflect a lack of familiarity with English rules, particularly regarding titles, proper nouns, and compound words, further compromising the accuracy and professionalism of translations.

This analysis uncovers specific, quantifiable challenges faced by Ukrainian students in translating into English, many of which have been underrepresented in previous research. By identifying precise grammatical divergences—such as the absence of definiteness, differences in noun number agreement, and verb complementation

Table 1

Types, Kinds and Numbers of Linguistic Errors

Types and Kinds of Errors	Number of Errors	Percentage
1 Grammatical Errors	194	30%
1. Article Usage	65	34%
a) Omission	23	35%
i) The definite article	12	53%
ii) The indefinite article	11	47%
b) Superfluous use	16	25%
c) Article misuse	26	40%
2. Noun number agreement	28	14%
3. Verb complementation	21	11%
a) Causative constructions	10	48%
b) Infinitive	11	52%
4. Non-finite verb form use	30	15%
5. Preposition use	26	13%
6. Word order in a sentence	24	12
2. Lexical Errors	199	31%
1. Wrong word choice	163	82%
2. Cognate words	21	11%
3. Unjustified word transcoding	15	7%
3. Stylistic Errors	42	7%
1. Lack of noun verbalization	12	29%
2. Long subject group	19	45%
3. Lack of emphasis	6	14%
4. Translation of colloquial and slang words	5	12%
4. Technical Errors	208	32%
1. Punctuation Errors	81	39%
a) Omission Errors	38	47%
b) Superfluous Punctuation	17	21%
c) Misapplication errors	26	32%
2. Hyphenation	21	10%
3. Typos	87	42%
4. Capitalization	19	9%
Total	643	100%

asymmetries—and their impact on translation accuracy, we highlight critical areas for targeted intervention. Addressing these issues through specialized training programs will significantly enhance the proficiency of Ukrainian translators, ensuring more accurate and natural English translations.

To enhance the effectiveness of English grammar training for Ukrainian translation students, it is necessary to move beyond generic prescriptive grammar approaches and target specific areas of difficulty. The challenge with the definite article *the* requires specialized instruction that explicitly introduces the concept of definiteness, using contrastive analysis with Ukrainian grammar. Errors in noun number agreement point to the need for focused training on English pluralization rules, especially in abstract and procedural contexts where Ukrainian prefers singular forms. Detailed coverage of English verb complementation should also be a key component of training.

In developing students' English lexicon, addressing incorrect word choice requires a shift from reliance on dictionary definitions to a deeper engagement with contextual usage and collocations, ideally through corpora or contextual dictionaries. This approach should also extend to grammar and stylistic instruction, as contextual accuracy is central to mitigating errors in these areas.

To improve technical proficiency, translator training should incorporate comprehensive instruction on English punctuation, capitalization, hyphenation, and proofreading strategies. Given the high incidence of technical errors, these elements should be reinforced either within grammar training or translation practice sessions. Emphasizing technical accuracy not only enhances academic performance but also prepares students for professional translation work.

Bibliography:

1. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову: підручник. Вінниця: Нова книга, 2003. 606 с.
2. Рум А. Translation Error Analysis and the Interface with Language Teaching // *The Teaching of Translation* / eds. Cay Dollerup, Anne Loddegaard. Amsterdam: John Benjamins, 1992. P. 279–288. DOI: 10.1075/z.56.42pym.
3. Шопін П. Converging Extremes: Opposite Meanings in English to Ukrainian Translation // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2023. №25. С. 43–63. DOI: 10.31392/NPU-nc.series9.2023.25.04.
4. Mkhitarian L., Kresan T. Some Aspects of Translating Abstracts of Research Art Papers into English // *Наукові та методичні праці Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури*. 2020. №29. С. 30–36. DOI: 10.33838/naoma.29.2020.30-36.

5. Kotsyuk L. M. et al. English Language Error Analysis of the Written Texts Produced by Ukrainian Learners: Data Collection. 2015. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/English-Language-Error-Analysis-of-the-Written-by-Kotsyuk/229be7766e456e8faa877c6808c041c53f969767>.
6. Kozolup M., Patiyevych O., Kryzhanivska H., Antokhiv-Skolozdra O. Challenges for Non-English Speakers: Inter- and Intralingual Factors Shaping the Writing of Ukrainian Authors in Biological Sciences // *Studia Biologica*. 2023. Vol. 17, No. 3. P. 167–188. DOI: 10.30970/sbi.1703.728.
7. Mai T. N. Y., Thai C. D. English-Majored Students' Common Translation Mistakes and Their Solutions: Voices from Students // *European Journal of Multilingualism and Translation Studies*. 2023. Vol. 1. P. 22–35.
8. Rohim A., Siswanto, Sutisna E. Identification of Student's Lexical Error in Translating English Text into Indonesian // *Globish: An English-Indonesian Journal for English, Education, and Culture*. 2022. Vol. 11, No. 1. P. 1–11.
9. Sitepu J. B., Abdulloh A., Sarsono S. An Error Analysis on Students' Translation // *Journal of English Language and Literature (JELL)*. 2021. Vol. 6, No. 2. P. 123–130.
10. Lestari D., Chojimah N. Translation Errors on Report Texts by the Fourth Semester Students at UIN Sayyid Ali Rahmatullah Tulungagung // *Jo-ELT (Journal of English Language Teaching) Fakultas Pendidikan Bahasa & Seni Prodi Pendidikan Bahasa Inggris IKIP*. 2023. Vol. 10, No. 1. P. 71–87. DOI: 10.33394/jo-elt.v10i1.7272.
11. Munawir. The Source of Error in Translation // *Inspiring: English Education Journal*. 2021. Vol. 4, No. 2. P. 91–98. DOI: 10.35905/inspiring.v4i2.2620.
12. Du W., Yu C., Liu M. Errors in Translation: A Case Study of Chinese into English Translation // *Language Learning in Higher Education*. 2020. Vol. 10, No. 1. P. 129–142. DOI: 10.1515/cerclres-2020-2009.
13. Yuliasri I. Students' Common Errors in Translation // *Proceedings of the 5th ELTLT Conference*. 2016. P. 1–10. URL: https://lib.unnes.ac.id/32917/1/18_PDF_Students_Common_errors.pdf.
14. Chandra J., Wahyuni I. Linguistic Errors Made by Students of English Education Program in Translating Indonesian Language into English // *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2019. Vol. 411. P. 343–350.

Карабан В., Верба Л., Карабан А. Лінгвістичні помилки студентів третього курсу університету у перекладі з української мови англійською

Анотація. Це дослідження містить комплексний аналіз лінгвістичних помилок, яких припускаються студен-

ти українського університету під час перекладу з української мови англійською як першою іноземною мовою, яку вони вивчають. Усвідомлюючи прогалину в існуючих дослідженнях українсько-англійських студентських перекладів, зокрема щодо детальних кількісних даних, було зібрано 643 переважно бінарні лінгвістичні помилки з 1065 речень, перекладених студентами спеціалізації «переклад». Ці помилки були ретельно класифіковані на граматичні (30%), лексичні (31%), стилістичні (7%) та технічні (32%).

Граматичні помилки стосуються неправильного вживання артиклів, узгодження числа іменників, комплементарності дієслова, неозначеної форми дієслова, вживання прийменників та порядку слів. Ці проблеми часто виникають через структурні відмінності між українською та англійською мовами, такі як відсутність артиклів та прямих каузативних конструкцій в українській мові. Лексичні помилки виникали через неправильний вибір слів і помилкові споріднені слова, що свідчить про недостатню глибину словникового запасу. Стилістичні помилки включають надто довгі групи підмета та синтаксичні моделі, перенесені з української мови на англійську. Технічні помилки стосувалися пунктуації, великої літери та переносів, часто спричинені відмінностями в мовних конвенціях.

Основні результати показують, що студентам важко даються англійські мовні елементи та структури, відсутні в українській мові, особливо артиклі та множина в певних контекстах. Вплив гнучкого синтаксису української мови на структуру англійського речення призводить до помилок у порядку слів. Дослідження пропонує детальну кількісну оцінку цих помилок, надаючи інформацію, яка не була висвітлена в попередніх дослідженнях.

Результати дослідження мають суттєве значення для підготовки перекладачів. Точне визначення проблемних місць свідчить про необхідність цілеспрямованого навчання з акцентом на означеності, правилах множини, дієслівному доповненні та вживанні прийменників. Посилення мовної підготовки з акцентом на контекст і особливості вживання цільової мови, а також покращення стилістичної компетенції можуть сприяти подальшому підвищенню точності перекладу та якості підготовки перекладачів.

Ключові слова: переклад іноземною мовою, що вивчається, бінарні (лінгвістичні) помилки, студентські переклади, переклад з української на англійську.

*Красуля А. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри германської філології
Сумського державного університету**Антонова А. В.,**студентка-магістрантка кафедри германської філології
Сумського державного університету*

ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖОДЖО МОЕС «ДО ЗУСТРІЧІ З ТОБОЮ»)

Анотація. У статті розглядаються лексичні та граматичні трансформації, які виникають під час перекладу художніх творів з англійської на українську мову, на прикладі роману Джоджо Мойєс «До зустрічі з тобою». Переклад художніх творів є складним і багатограним процесом, оскільки він вимагає не тільки точної передачі змісту, а й збереження стилістичних особливостей оригіналу, емоційної напруги та авторського задуму. У перекладацькій практиці часто виникає необхідність застосування трансформацій, що дозволяють передати зміст та стиль тексту з урахуванням лексичних, граматичних та культурних відмінностей між мовами. З огляду на це, перекладач повинен враховувати не лише мовну, але й культурну специфіку, яка відіграє важливу роль у сприйнятті твору читачами різних країн.

Одним з основних аспектів дослідження є аналіз лексичних трансформацій, таких як додавання або усунення слів, що зумовлено різницею у лексичній системі англійської та української мов. Особливу увагу приділено передачі культурних реалій, які можуть бути специфічними для англійськомовного читача, але потребують адаптації для українськомовної аудиторії.

Грамматичні трансформації також відіграють ключову роль у процесі перекладу. Вони включають зміни у структурі речень, порядок слів, використання пасивних чи активних конструкцій, що дозволяє зберегти стиль та ритм оригінального твору. У роботі розглянуто, як перекладачеві вдається зберегти баланс між лексичною точністю та необхідністю адаптації тексту до культурних особливостей української мови, а також які граматичні трансформації є найбільш доцільними у подібних випадках.

Аналіз перекладу роману «До зустрічі з тобою» дозволяє виявити важливі аспекти перекладацької діяльності, зокрема, як лексичні та граматичні трансформації допомагають адаптувати текст для цільової аудиторії без втрати основних елементів змісту і стилю. Стаття також розглядає вплив таких трансформацій на сприйняття перекладеного твору читачами та можливість збереження оригінального емоційного впливу. Результати дослідження можуть бути корисними для перекладачів, викладачів перекладознавства та усіх, хто цікавиться проблематикою художнього перекладу, особливо в умовах сучасного глобалізованого світу, де культурні й мовні бар'єри все ще можуть впливати на сприйняття літератури.

Ключові слова: лексична трансформація, граматична трансформація, переклад, художній твір, оригінальний текст, міжмовна еквівалентність.

Постановка проблеми. Однією з основних задач перекладача є точне передання думок і змісту оригінального тексту у процесі перекладу. Через суттєві відмінності між мовними системами, такі як лексичні, граматичні та стилістичні особливості, перекладач може зіткнутися з численними труднощами. Однією з головних проблем є забезпечення збереження авторської ідеї, а також створення схожого емоційного впливу на читача. Незважаючи на це, важливо не лише правильно передати зміст, але й дотриматися норм мови перекладу, щоб досягти еквівалентності між оригіналом і перекладом, яка є ключовою вимогою в перекладацькій діяльності.

Еквівалентний переклад передбачає здійснення ряду міжмовних трансформацій, спрямованих на адаптацію тексту іншомовного твору до мови перекладу. У процесі таких перетворень текст повинен максимально точно передавати всю інформацію з оригіналу, зберігаючи його змістовні та стилістичні особливості. Прикладом є роман Джоджо Мойєс «До зустрічі з тобою», в якому використання лексичних і граматичних трансформацій у процесі перекладу з англійської мови на українську має вирішальне значення для збереження настрою та авторського задуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження в галузі лексичних та граматичних трансформацій у перекладі художніх творів має певну історію та традиції. Попередні дослідження, проведені такими вченими, як Т. Ащеулова, В. Бабенко, С. Баранова, О. Ємельянова, І. Корунець, А. Честерман, В. Шевченко, М. Шемуда та інші розкрили різноманітні аспекти перекладу художньої літератури та визначили ключові проблеми та стратегії перекладу. Використання їхніх досліджень та концепцій сприятиме глибшому розумінню процесу перекладу та розробці нових методик і підходів у даній сфері.

Мета дослідження. Проаналізувати лексичні та граматичні трансформації, які застосовуються під час перекладу роману Джоджо Мойєс «До зустрічі з тобою», з метою виявлення ефективних прийомів передачі змісту та стилістичних особливостей оригінального тексту.

Виклад основного матеріалу. Сучасна література має величезне значення в нашому житті, сприяючи розвитку інтелекту та збагачуючи наш внутрішній світ. Кожен літературний твір відкриває перед нами світ авторської уяви, даючи змогу не лише отримати нові знання, але й зануритися в глибини людських емоцій і почуттів. Читання сучасних книг допомагає краще пізнати себе, зрозуміти інших та різноманіття культур, а також об'єднує нас як громадян глобального суспільства. [1, с. 7].

Художній переклад – це термін, який охоплює переклад художніх творів, таких як романи, поезія, п'єси тощо. Варто відзначити, що «переклад літератури» може бути більш точним терміном, ніж «літературний переклад», оскільки останній може охоплювати не лише художні, а й інші тексти, наприклад, наукову літературу [2].

Одним із важливих завдань перекладу художніх творів є збереження та адаптація культурних особливостей, які становлять невід'ємну частину оригіналу. Культурні аспекти перекладу охоплюють передавання національних реалій, історичних подій, побутових особливостей, традицій та інших елементів, що визначають культурний контекст твору. Перекладач повинен знайти компроміс між збереженням культурної автентичності оригіналу та забезпеченням доступності тексту для читачів іншої культури.

Інтеркультурні аспекти відіграють важливу роль у процесі перекладу, оскільки культурні розбіжності між різними спільнотами впливають на сприйняття, розуміння та передачу інформації. Як зазначав П. Ньюмарк, культура є суттєвою частиною загальної соціальної спадщини, яка передається через мову та спосіб життя [3, с. 94]. Отже, перекладач повинен враховувати не лише мовні, але й культурні нюанси, щоб адекватно передати зміст і контекст оригіналу [3, с. 2-3].

Згідно з І. Кобяковою та А. Міщенко, головне завдання перекладача полягає у досягненні семантичної еквівалентності між вихідним текстом і перекладом. Це досягається за допомогою перекладацьких трансформацій, оскільки кожна мова має свої власні структурні особливості. Окрім того, у перекладі важливо враховувати не лише денотативне значення слів, але й їхні коннотативні відтінки, які можуть відрізнятися в різних мовах і культурах [4, с. 61]. Це підкреслює складність роботи перекладача і демонструє, наскільки важливо враховувати не лише буквальний зміст тексту, але й його контекст, емоційний тон та культурні нюанси. Перекладацькі трансформації є необхідним засобом для досягнення якісного перекладу, проте вони вимагають глибокого розуміння як мови, так і культури оригіналу і перекладу.

Термін «перекладацька трансформація» часто використовується як синонім таких понять, як «процедура», «техніка», «метод», «тактика», «стратегія» у дослідженнях перекладу. Хоча ці терміни мають подібне значення, їх інтерпретація може варіюватися серед науковців. Дискусії навколо перекладацьких трансформацій тривають з часів Цицерона. Різноманітні класифікації перекладацьких стратегій базуються на різних підходах, таких як когнітивний [5] або текстовий [6].

Перекладацькі трансформації – це специфічні методи, які перекладачі використовують для досягнення еквівалентності та адекватності між оригінальним та перекладеним текстом. Наприклад, під час перекладу мультфільмів може використовуватися адаптація культурних референтів. Однак це не завжди

призводить до того, що переклад вважатиметься вільним чи адаптованим. Підходи до перекладу можуть бути індивідуальними та залежать від конкретних проблем, які виникають під час перекладу [7, с. 249–250].

За А. Уртадо перекладацькі трансформації – це процес аналітичного та класифікаційного перетворення малих текстових одиниць з метою досягнення еквівалентності перекладу. Вони впливають на результат перекладу, класифікуються порівняно з оригіналом, стосуються текстових мікроодиниць, мають контекстуальний характер і виконують функціональні завдання. Це дозволяє уникнути плутанини з іншими дисциплінами, які використовують термін «трансформація» для опису змін, свідомих або несвідомих, вербальних або невербальних, застосованих для вирішення певних проблем [8, с. 268].

Застосування перекладацьких трансформацій у перекладі вимагає вирішення різноманітних проблем, і категоризація цих проблем може відображати категоризацію стратегій перекладу. Проте існує багато різних способів класифікації цих проблем, що можуть базуватися на різних критеріях, таких як попередні знання, необхідні для їх вирішення, характер мети перекладу та складність трансформації [9, с. 6]. Одним із таких підходів є класифікація, запропонована І. Корунцем, яка включає лексичні трансформації, граматичні перетворення та складні лексико-граматичні трансформації [10, с. 212].

Трансформації можуть розподілятися на комплексні лексико-граматичні, де перетворення мають справу одночасно як із лексичними, так і з граматичними одиницями вихідного тексту, та на міжрівневі, де відбувається повноправний перехід від лексичних до граматичних одиниць мови і навпаки. Застосування перекладацьких трансформацій базується на тому, щоб текст перекладу з максимально можливою повнотою при суворому дотриманні норм передавав усю інформацію, укладену в початковому тексті [11, с. 301].

Лексичні трансформації виникають під час перекладу через різницю між мовами, коли для передачі одного поняття застосовуються різні слова. Це може бути пов'язано з відмінностями в мовних системах, культурними особливостями або значеннями слів у конкретному контексті. При перекладі важливо зважати не тільки на лексичне значення слів, але й на їхнє контекстуальне використання, оскільки це впливає на точність і якість перекладу. Лексичні трансформації дозволяють зберегти зміст і естетичну цінність оригіналу, роблячи текст перекладу більш зрозумілим і природним для читача. Такий підхід підвищує якість перекладу та сприяє кращому сприйняттю тексту аудиторією [12, с. 41].

Дж. Кетфорд визначив лексичні трансформації як логічні трюки у перекладі, де перекладач повинен знайти відповідність іноземного слова у мові перекладу, щоб передати його значення в контексті оригіналу. Він виділив сім типів лексичних трансформацій, серед яких диференціація, конкретизація, узагальнення, смисловий розвиток, антонімічний переклад, повний переклад та компенсація втрат. Ці типи відображають різні стратегії перекладу для точного відтворення смислу та стилю оригінального тексту у цільовій мові. Врахування цих трансформацій допомагає перекладачеві забезпечити якісний та ефективний переклад, зберігаючи при цьому автентичність та естетичність оригіналу [12].

У перекладі з англійської на українську мову часто виникають складнощі через відмінності між цими мовами, зокрема

у лексичній сфері. Для вирішення цих проблем використовуються лексичні трансформації, які допомагають адаптувати текст до української мовної та культурної специфіки. Особливо поширеними є диференціація та конкретизація, які полягають у розширенні або уточненні значення слова в українському перекладі для передачі його повного семантичного спектру. Це особливо актуально при перекладі англійських слів загальної семантики, які не мають прямого відповідника в українській мові. Використання таких трансформацій дозволяє досягти більшої точності та адекватності перекладу, а також забезпечує збереження естетичності та літературності тексту. Це підкреслює важливість розуміння та використання лексичних трансформацій у перекладі художніх текстів, зокрема при перекладі з англійської на українську мову [10, с. 56].

Для перекладу тексту з англійської на українську застосовуються певні перекладацькі трансформації через різноструктурність даних мов [12]:

1. Синтаксичне уподібнення (дослівний переклад). Цей вид трансформації передбачає дотримання структури речення оригіналу у перекладі. Основна мета полягає в тому, щоб український текст відображав точну послідовність слів та фраз, яка присутня у вихідному англійському тексті. Такий підхід може бути корисним, коли потрібно передати особливості граматичної конструкції англійської мови, які є неперекладною частиною змісту.

2. Об'єднання речень полягає в тому, що кілька окремих речень з оригіналу об'єднуються в одне в перекладі. Це дозволяє спростити синтаксичну структуру тексту та уникнути надмірного фрагментування інформації.

3. Граматичні заміни. Цей вид трансформації включає заміну форми слова або частини мови для кращого вираження смислу у цільовій мові. Зокрема, це може включати заміну інфінітиву на дієслова у відповідних часових формах або заміну синонімів для досягнення точності перекладу [8].

4. Членування речення (зворотна трансформація, граматичні заміни, додавання, опущення). Цей підхід включає різні граматичні маніпуляції зі складністю синтаксичної структури речення. Він може передбачати зворотну трансформацію до більш складних структур, граматичні заміни для кращого вираження смислу, додавання або опущення частин речення для покращення його зрозумілості та логічності, а також поділ складних або складнопідрядних речень на простіші, більш зрозумілі одиниці. Це допомагає уникнути надмірної складності та забезпечити краще розуміння тексту для читача. Ця трансформація сприяє покращенню чіткості та збереженню логічної послідовності думок у перекладі [7].

Таким чином, кожен вид трансформацій – від синтаксичного уподібнення до об'єднання речень і граматичних заміни – має свої унікальні особливості та застосовується залежно від контексту і потреб перекладу. Ці трансформації не лише забезпечують точність і природність перекладу, але й дозволяють зберегти структурну цілісність і зміст оригіналу. Використання різноманітних граматичних стратегій сприяє покращенню розуміння тексту і ефективному переданню його сенсу в цільовій мові. Відтак, опанування та використання різних граматичних трансформацій є важливою складовою успішного перекладу.

Проаналізувавши конкретні приклади та їхній вплив на сприйняття і інтерпретацію тексту українським читачем,

ми прагнемо розкрити значення лексичних трансформацій у процесі художнього перекладу.

“You know my beauty routine [13]”. – *«Ти ж знаєш секрети моєї вроди [14]»*.

У цьому випадку, *“beauty routine”* перекладається як *«секрети моєї вроди»*, що передає суть оригінального вислову. Перефразування дозволяє виразно передати сенс та виразність оригіналу, створюючи більш природний та зрозумілий текст для україномовного читача.

“Mr. BlackBerry makes me feel like Miss Gooseberry [13]”. – *«У товаристві містера Блекберрі я почувуюсь зайвою [14]»*.

У цьому прикладі, використано описовий переклад для виразного передання фразеологізму *“feel like Miss Gooseberry”*. Такий підхід дозволяє передати сенс оригіналу та його емоційне забарвлення українською мовою, створюючи зрозумілий та ефективний переклад для читача.

“She is probably slightly too old to pout, but they’ve been going out a short enough time for it still to be cute [13]”. – *«Ліма її, можливо, не ті вже, щоб так поводитись, однак почали вони зустрічатися геть недавно, тому все це ще видається милим [14]»*.

У цьому випадку, фраза *“She is probably slightly too old”* перекладається як *«Ліма її, можливо, не ті вже»*, що передає суть оригіналу та дозволяє виразно висловити ідею про те, що дівчина можливо трохи занадто стара для такої поведінки. Використання книжної лексики у перекладі (*«Ліма»*) надає тексту літературність та виразність, що відображає стиль оригіналу.

“It’s all a bit up in the air at the moment [13]”. – *«А там поки що не зовсім ясно [14]»*.

У цьому прикладі, використовується описовий переклад для виразного передання фразеологізму *“bit up in the air”*. Такий підхід дозволяє передати сенс оригіналу та його стилістичне забарвлення, створюючи зрозумілий та ефективний переклад для читача. Переклад добре передає відчуття невизначеності, яке виражається в оригіналі.

“Josie Clark, my mother, never sat down [13]”. – *«Джозі Кларк, моя мати, не знає жодної хвилини спокою [14]»*.

У цьому прикладі, фраза *“never sat down”* перекладена як *«не знає жодної хвилини спокою»*. Використано підбір еквіваленту, де оригінальний вислів переформульовано таким чином, щоб передати його сенс українською мовою. Фраза *«не знає жодної хвилини спокою»* передає сутність оригіналу, підкреслюючи постійну активність та рухливість особи, яка є предметом опису.

“Everyone I knew hated Monday mornings, but I never minded them [13]”. – *«Всі мої знайомі ненавидять понеділки, але я виняток [14]»*.

У цьому прикладі застосовано антонімічний переклад. Оригінальне речення *“I never minded them”* замінено на стверджувальне речення *«я виняток»*, що передає сенс оригіналу, але з використанням антоніму. Це створює контраст та підкреслює відмінність поглядів мовця від його знайомих.

Таким чином, ретельне дослідження конкретних прикладів та їхнього впливу на сприйняття і інтерпретацію тексту підтверджує важливість лексичних трансформацій для збереження стилю, експресивності та смислових нюансів оригінального твору. Застосування таких методів, як перефразування, лексична заміна, конкретизація, антонімічний переклад, каль-

кування та підбір еквівалентів, дозволяє точніше передати смислове навантаження оригіналу та зробити текст більш доступним і зрозумілим для україномовного читача.

Граматичні трансформації відіграють критичну роль у забезпеченні адекватності перекладу, збереженні структури речень і передачі смислу оригіналу. Аналізуючи конкретні приклади та їхній вплив на мовний вираз, структуру та зміст тексту, ми прагнемо розкрити значення та ефективність граматичних трансформацій у процесі художнього перекладу.

“Look...shop assistant. Secretary. Estate agent [13]”. – *«Слухай... продавчиня, секретарка, агент із продажу нерухомості [14]»*.

У цьому прикладі перекладач застосував об'єднання речень, щоб згрупувати перелік професійних посад. Така граматична трансформація здійснена за допомогою модуляції – перекладу, коли поняття або концепт переформулюється з урахуванням особливостей цільової мови. Українська мова дозволяє таке об'єднання речень без втрати змісту чи логіки. Це дозволяє уникнути надмірного повторення структури речень та забезпечити зрозумілість та ефективність комунікації для україномовного читача.

“Jeffrey Archer did it. So did Richard Branson [13]”. – *І Джеффері Арчер, і так само Річард Бренсон [14]*.

У цьому прикладі спостерігається граматична трансформація у формі конструкції *«So did + ім'я»*. Оригінальне речення *“Jeffrey Archer did it. So did Richard Branson”*, перекладено як *«І Джеффері Арчер, і так само Річард Бренсон»*. В українській мові для передачі аналогічної конструкції *«So did»* можна використати *«і так само»*. Переклад зберігає семантику та граматичну структуру оригінального речення, відображаючи спільну дію обох осіб.

“No. And no to seminude bar staff. Or masseuse. Or webcam operator [13]”. – *Ні. Жодних напівгоголених барменок, масажисток чи операторок веб-камер [14]*.

У цьому прикладі перекладач також застосував об'єднання речень, а саме *“No. And no to”* для передачі відмови від декількох варіантів. В оригінальному реченні *“No”* вживається двічі для підкреслення відмови, а потім перераховуються варіанти, які також відхиляються. Український переклад *«Ні. Жодних»* передає аналогічний сенс та логіку оригіналу, зберігаючи його чіткість та лаконічність.

“Can you imagine? [13]” – *«Лишень уяви [14]*.

У цьому прикладі відбулася граматична трансформація питального речення до розповідного. Англійське питальне речення *“Can you imagine?”* перекладено українською мовою як розповідне *«Лишень уяви»*. Така трансформація дозволяє зберегти семантику та емоційне навантаження оригіналу, одночасно використовуючи лаконічну та ефективну форму в українській мові. Конструкція *«Лишень уяви»* передає запитання та заклик до уяви у формі розповідного речення, що дозволяє читачеві активно включитись у сприйняття тексту.

“I gathered my bag ready for the trip home [13]” – *«Я взяла свою сумку, щоб їхати додому [14]*.

У цьому прикладі спостерігається граматична трансформація, а саме заміна частин мови. У фразі *“the trip home”* слово *“trip”* є іменником, а в українському перекладі його замінено на дієслово *«їхати»*. Ця трансформація виконана з метою підвищення природності та зрозумілості перекладу для україномовного читача, оскільки фраза *«їхати додому»* є більш звичною та зрозумілою.

Отже, граматичні трансформації відіграють важливу роль у забезпеченні адекватності перекладу, збереженні структури речень та передачі сенсу оригіналу. Через детальний аналіз конкретних прикладів та їх впливу на мовний вираз, структуру та зміст тексту, ми розкрили значення та ефективність граматичних трансформацій у процесі художнього перекладу. Виявлено, що граматичні трансформації відіграють важливу роль у забезпеченні адекватності перекладу, збереженні логіки та семантики оригіналу, а також зрозумілості та природності для україномовного читача. Проаналізовані приклади демонструють різноманітність та ефективність застосування граматичних трансформацій у процесі перекладу, що допомагає досягти максимальної точності та виразності у передачі змісту та емоційної ваги оригінального тексту.

Висновок. Проаналізувавши застосування лексичних та граматичних трансформацій у відтворенні роману *“Me Before You”* на українську мову, ми виявили, що ці трансформації впливають на сприйняття та інтерпретацію тексту українським читачем. Їхнє вдале застосування дозволяє зберегти емоційну й інтелектуальну цінність оригіналу, адаптуючи його до менталітету та культурних особливостей українського оточення. Такий аналіз допомагає краще зрозуміти механізми перекладацької діяльності та виявити шляхи покращення перекладацького процесу у контексті художнього перекладу.

Лексичні трансформації виявилися ефективним засобом передачі семантики та емоційного виразу оригінального тексту. Їх використання дозволяє зберегти інтенцію автора, а також адаптувати текст до культурних та мовних особливостей цільової аудиторії. Наприклад, заміна ідіоматичних висловів аналогічними українськими може полегшити розуміння та зберегти емоційний зв'язок з текстом.

Граматичні трансформації, у свою чергу, допомагають у збереженні логіки та структури речення, а також у підвищенні природності та зрозумілості перекладу. Вони можуть включати перестановку елементів у реченні, зміну граматичних форм або стилістичних прийомів, що дозволяє адаптувати текст до норм мови та сприйняття читача.

У результаті дослідження встановлено, що різні види трансформацій відбуваються одночасно, переплітаючись і взаємодіючи одна з одною. Ця стаття може зробити внесок у розвиток перекладознавства та сприяти подальшим дослідженням перекладацьких трансформацій.

Література:

1. Brasienė B. Literary translation of culture-specific items in Lithuanian translation of Orwell's *Down and Out in Paris and London*. Lithuania : Vytautas Magnus University, 2013.
2. Baranova S.V., Shevchenko V. Preserving Author's Style in Rendering Comparative Constructions in Dan Brown's Novels *«Inferno»* and *«The Lost Symbol»*. *Філологічні трактати*. 2017. Т.9, № 1. С. 7–13.
3. Pujiyanti U., Zuliani F. R. *Cross cultural understanding: a handbook to understand others' cultures*. Yogyakarta : CV. Hidayah, 2014.
4. Kobayakova I., Mishchenko A. Grammatical Aspects of Translation. *Філологічні трактати*. 2018. Т. 10, № 2. С. 60–66.
5. Molina L., Hurtado Albir A. Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach, 2002. *Meta*. Vol 4, No 47. P. 498–512.
6. Chomsky N. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts : M.I.T. Press, 1965. Chapter 1.

7. Jääskeläinen, R. Investigating translation strategies. *Recent trends in empirical translation research*. Joensuu, Finland : University of Joensuu, 1993. P. 99–120.
8. Hurtado A. Translation and translation science, introduction to translation science. Madrid : Chair, 2011. 696 p.
9. Snell-Hornby M. Translation Studies: An Integrated Approach. Amsterdam, 1995.
10. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова Книга, 2017. 448 с.
11. Красуля А. В., Миклашук В. П. Лексичні та граматичні трансформації в процесі перекладу художніх творів з англійської на українську мову (на матеріалі трилогії Сюзанни Коллінз «Голодні Ігри»). *Нова філологія*. 2020. № 80. Т. 1. С. 299–305. URL: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-1-44>.
12. Catford J. A Linguistic Theory of Translation. London : OUP, 1965.
13. Moyes J. *Me Before You*. 2012. URL: https://royallib.com/book/Moyes_Jojo/me_before_you.html.
14. Мойєс Дж. До зустрічі з тобою. 2012. URL: <https://worldinbooks.com.ua/knigi/do-zustrichi-z-toboju-dzhodzho-moyies/>.

Krasulia A., Antonova A. Lexical and grammatical transformations in translating literary works from English to Ukrainian (based on Jojo Moyes' novel "Me Before You")

Summary. This article explores the lexical and grammatical transformations involved in translating literary works from English into Ukrainian, using Jojo Moyes' novel *Me Before You* as a case study. Literary translation is a complex, multi-layered process that demands not only accurate conveyance of meaning but also the preservation of the original work's stylistic elements, emotional tone, and authorial intent. Translators often need to apply various transformations to effectively capture both the content and style of the text, while accounting

for the lexical, grammatical, and cultural differences between languages. Consequently, the translator must consider not only linguistic but also cultural nuances, which play a crucial role in how readers from different backgrounds perceive the work.

A key focus of the study is the analysis of lexical transformations, such as the addition or omission of words, resulting from differences between the English and Ukrainian lexicon. Special attention is given to the adaptation of cultural references, which may be familiar to English-speaking readers but require adjustment for Ukrainian audiences.

Grammatical transformations are also central to the translation process. These include shifts in sentence structure, word order, and the use of active or passive voice, all of which contribute to maintaining the original text's style and rhythm. The study analyzes how the translator strikes a balance between lexical precision and the need to adapt the text to the cultural context of the Ukrainian language, and it identifies which grammatical transformations are most effective in these cases.

The examination of the translation of *Me Before You* reveals key aspects of the translation process, specifically how lexical and grammatical transformations help adapt the text for the target audience while preserving its core content and stylistic features. The article also considers how these transformations influence readers' perceptions of the translated work and whether the original emotional impact can be maintained. The findings are valuable for translators, translation studies educators, and anyone interested in literary translation, particularly in the context of today's globalized world, where cultural and linguistic differences can still shape the reception of literature.

Key words: lexical transformation, grammatical transformation, translation, literary work, original text, interlingual equivalence.

*Лисович М.-А. Г.,**студентка кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»**Альбота С. М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ У ВІДТВОРЕННІ АВТОРСЬКОГО ІДІОСТИЛЮ У ПЕРЕКЛАДАХ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті розглядаються стратегії перекладу, які використовуються для збереження авторського ідіостилю. Важливість збереження унікального авторського стилю особливо актуальна в художньому перекладі, де точність і автентичність тексту можуть суттєво вплинути на його сприйняття новими читачами. У цій статті також розглядається ефективність стратегій форенізації (очуження) та доместикації (одомашнення) у збереженні авторського ідіостилю в перекладі.

Очуження та одомашнення – два основних підходи до перекладу, кожен з яких має свої особливості та переваги. Форенізація передбачає збереження оригінальних культурних і мовних елементів, що дозволяє читачам з іншого культурного середовища відчутти «іноземність» тексту. Ця стратегія зосереджена на автентичності та специфічності оригінального контексту, що може бути особливо важливим при передачі унікального стилю автора та культурно-специфічних слів. Тоді як доместикація зосереджується на адаптації тексту до культурних і мовних норм цільової аудиторії, що забезпечує його доступність для отримувача тексту без необхідності додаткових пояснень.

У статті досліджуються різні методи, що застосовуються у форенізації та доместикації, включаючи транслітерацію, компенсацію, перейменування та інші. Важливим аспектом є також аналіз культурно-специфічних слів, які можуть вплинути на сприйняття тексту читачем. Стаття показує, що вибір стратегії перекладу може мати серйозні наслідки для того, як текст буде сприйнятий в іншій культурі. Важливо зберігати баланс між збереженням авторського стилю та адаптування тексту до цільової аудиторії.

У статті наголошується на важливості розуміння контексту та чутливості до культурних відмінностей під час перекладу художніх текстів. Ця робота може бути корисна для перекладачів, літературознавців і всіх, хто зацікавлений у глибшому розумінні процесу перекладу ідіостилю. Результати дослідження спрямовані на покращення практичних рекомендацій щодо збереження художньої цінності та культурного контексту в перекладах, що є критично важливим для збереження літературної автентичності та глибокого розуміння перекладених текстів.

Ключові слова: доместикація, ідіостиль, культурний контекст, перекладацькі стратегії, форенізація.

Постановка проблеми. Переклад літературних творів є складним процесом, який вимагає від перекладача не лише глибоких знань мови, але й розуміння культурного контексту, стилю автора, та особливостей жанру. Одним із найбільших

викликів у цьому процесі є збереження ідіостилю (індивідуального стилю) автора, який передає не тільки зміст, але й настрій, атмосферу, а також формує унікальність тексту. При перекладі ідіостилю важливо не лише передати зміст, але й зберегти ті нюанси, які роблять текст особливим. Втрата або спотворення ідіостилю може призвести до втрати глибини тексту та змінити сприйняття героїв і подій.

Збереження ідіостилю може бути складним завданням через різницю в культурних контекстах, мовних структурах і жанрових особливостях. Вибір відповідних методів і стратегій перекладу є критично важливим для збереження автентичності оригіналу, при цьому роблячи текст зрозумілим і доступним для нової аудиторії.

У цій статті розглянуто, які перекладацькі стратегії допомагають найефективніше зберегти ідіостиль автора та як культурний контекст, мовні особливості і різні підходи до перекладу можуть вплинути на процес передачі унікальності вихідного тексту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження ідіостилю та способів його збереження в перекладі є актуальним питанням у сфері лінгвістики. У цій роботі було проаналізовано роботи різних лінгвістів.

Зокрема було використано статтю Л. Ставицької та її визначення поняття «ідіостиль» як сукупність індивідуальних стильових особливостей автора, які формують унікальність тексту. Крім цього, було опрацьовано та проаналізовано багато іншої інформації. Класифікація культурно-специфічних слів П. Ньюмарк, що допомагає визначити, як культурні особливості можуть бути передані в перекладі. О. Чердиченко та його модель двомовної перекладацької комунікації, яка допомагає зрозуміти складні стосунки між автором оригіналу та одержувачем перекладу. Визначення перекладацьких стратегій Х. Крінгсом, як усвідомлених планів перекладача, що допомагають вирішувати конкретні перекладацькі проблеми. Л. В. Коломієць вказує на фактори, що впливають на вибір стратегії перекладу Л. Венуті, який сформулював визначення стратегій доместикації та форенізації, підкреслюючи їх вплив на сприйняття тексту і збереження культурних елементів.

Ці дослідження і публікації допомагають краще зрозуміти нюанси при перекладі ідіостилю. Важливо відзначити, що на сучасному етапі існує безліч підходів до перекладу, які враховують не лише лексичні та граматичні аспекти, але й культурні

та соціальні контексти. Це дозволяє забезпечити більш точну та глибоку передачу оригінального змісту та стилю автора, що є ключовим для збереження автентичності тексту.

Мета. Мета статті полягає у всебічному дослідженні і аналізі стратегій, які використовуються перекладачами для збереження ідіостилю автора в перекладі літературних творів. Стаття спрямована на оцінку ролі ідіостилю у літературному тексті, що допоможе зрозуміти, чому його збереження є критично важливим у процесі перекладу.

Дослідження також має на меті проаналізувати різні перекладацькі стратегії, такі як одомашнення і очуження, та розглянути їх ефективність у збереженні ідіостилю автора. Це включає вивчення того, як культурний контекст вихідної і цільової мов впливає на вибір цих стратегій і на відтворення авторського стилю.

У статті було використано описовий метод для аналізу та оцінки існуючих концепцій, а також проаналізовано та описано перекладацькі техніки, такі як транслітерація, уподібнення, компенсація та перифраза.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Л. Ставицької, ідіостиль – це індивідуальний стиль, сукупність основних стилевих особливостей, які характеризують твори автора у певний період або всю його творчість [1]. Саме через ідіостиль автор доносить до читача не лише зміст, а й настрій, атмосферу, та світогляд, що формує унікальність тексту. Ідіостиль формує особливе сприйняття світу через унікальні мовні конструкції, які можуть бути важко передані при перекладі.

При перекладі важливо враховувати культурний контекст, в якому творив автор, оскільки він значною мірою визначає його індивідуальний стиль. Згідно з гіпотезою Сепіра-Уорфа, різні лінгвістичні спільноти по-різному сприймають, сегментують і структурують реальність. Те, як ми сприймаємо та описуємо світ, формується нашою мовою та культурою, що суттєво впливає на те, як ми перекладаємо тексти з однієї мови на іншу. Культурні відмінності можуть впливати на сприйняття ідіостилю автора, оскільки певні мовні конструкції, фразеологізми та культурні реалії можуть не мати прямого еквіваленту в цільовій мові.

П. Ньюмарк запропонував термін «cultural words» (культурно-специфічних слів), що є тотожним поняттю «культурні реалії». Культурно-специфічні слова – це слова, які позначають конкретний матеріальний культурний об'єкт.

П. Ньюмарк поділяє культурно-специфічні слова на п'ять категорій:

- 1) Екологія (назви тварин, рослин, гір, природних явищ тощо);
- 2) Матеріальна культура/артефакти (назви їжі, напоїв, одягу, житла, міста, транспорту тощо);
- 3) Соціальна культура/праця і дозвілля (назви професій, розваг, хобі, спорту тощо);
- 4) Організації, звичаї, ідеї (назви політичних організацій, видів діяльності, процедур, концепцій, ідей, релігійних тощо);
- 5) Жести і звички (назви регулярної поведінки і рухів) [2].

Ці категорії допомагають визначити, як культурні елементи можуть бути передані в перекладі, забезпечуючи збереження автентичності.

Багато дослідників, включаючи О. Потебню та Ю. Лотмана, наголошували на доцільності використання лінгвокогнітивного

підходу в перекладі художнього тексту як реалізації задуму автора.

Лінгвокогнітивний підхід до перекладу підкреслює важливість культурних і ментальних уявлень, які пов'язані зі значенням слів. Він добре поєднується з лінгвокультурологічним напрямом, який вивчають, як мова і культура взаємодіють. Поняття внутрішньої форми, яке поєднує форму і зміст тексту, є ключовим для розуміння мовно-культурних особливостей ідіостилю автора.

Лінгвокогнітивний підхід до інтерпретації літературної спадщини письменника повинен охоплювати і методи лінгвістичного аналізу, оскільки в художньому творі матеріалізується індивідуально-мовна картина світу автора як представника певної лінгвокультурної спільноти у певний часовий зріз. Звідси випливає, що концептуальна картина відповідного етносу відбивається в мовній складовій художнього тексту. Переклад, у якому беруть участь дві мови, неминуче зазнає впливу двох культур – вихідної культури і цільової культури. Таким чином, переклад ідіостилю вимагає не лише мовної компетенції, але й глибокого розуміння культурно-історичного контексту оригіналу.

О. Чередищенко надає таку модель двомовної перекладацької комунікації:

Наведена модель дає уявлення про характер перекладацької комунікації й складні опосередковані стосунки між автором оригінального тексту та одержувачем його перекладу [3].

Перекладачі постійно шукають рівновагу між точністю перекладу та збереженням унікальності оригіналу. Важливо не допускати домінування стилю перекладача над стилем автора оригіналу, а єдність змісту та форми має становити предмет перекладу. Для досягнення цієї рівноваги перекладачі застосовують різні перекладацькі стратегії. Згідно з визначенням Х. Крінгс перекладацькі стратегії – це потенційно усвідомлені плани перекладача, спрямовані на розв'язання конкретної перекладацької проблеми в межах конкретного перекладацького завдання [4].

Вибір стратегії є складним процесом, який залежить від багатьох факторів. На думку Л. В. Коломієць, до цих факторів належать: 1) цільова аудиторія перекладу і стан цільової полісистеми; 2) кількість наявних перекладів певного твору в цільовій літературі [5]. Відповідно до традиційного підходу, вибір стратегії перекладу обмежений двома варіантами – доместикацією (одомашненням) чи форенізацією (очуженням).

Згідно визначення Л. Венуті форенізуюча стратегія перекладу є дисидентською культурною практикою, яка встановлює зв'язки з маргінальними мовними та літературними цінностями іншої культури, які було вилучено через їхній опір домінуючим цінностям [6]. Потреба у очужуючому перекладі виникає, коли створюється критично велика кількість перекладів-одомашнень, які роблять відстань між читачем та оригіналом усе більшою. У разі вибору стратегії очуження, перекладач відтворює інформацію оригіналу, спираючись на універсальне, але разом з тим вводить у переклад те, що є новим для приймаючої культури, долучаючи його з культури мови оригіналу [7]. Перевагою такої стратегії є збереження унікальності оригінального тексту та отримання читачем доступу до автентичного культурного досвіду. Проте текст може здатись складним для читача, можливі труднощі у сприйнятті.

Доместикація орієнтована на те, щоб відповідати смакам більш широкого кола цільової аудиторії, чітко дотримуватися

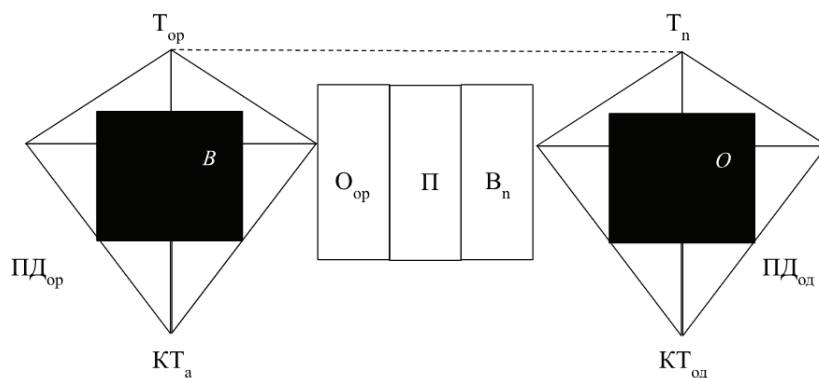

Рис. 1. Модель двомовної перекладацької комунікації

В – відправник вихідної інформації (автор оригіналу);

Т_{ор} – текст мовою оригіналу;

ПД_{ор} – поزامовна дійсність, відображена в оригіналі;

КТ_а – культурна традиція автора;

П – перекладач (*О_{ор}* – одержувач оригіналу; *В_н* – відправник перекладу);

О – одержувач перекладу;

Т_н – текст мовою перекладу;

ПД_{од} – поزامовна дійсність, у якій перебуває одержувач;

КТ_{од} – культурна традиція одержувача.

норм мови перекладу та бути пристосованою до культурних традицій цільової сторони. Як зазначив Л. Венуті, стратегію одомашнення слід розглядати як простий і зрозумілий адресату метод перекладу, метою якого є зменшення «іноземності» вихідного тексту [6]. У результаті іноземні елементи асимілюються у культуру мови перекладу, роблячи основні характеристики вихідної культури непомітними для читача. Завдяки цій стратегії підвищується доступність тексту, читач легко його сприймає, але існує ризик втрати унікальних рис оригіналу.

Вибір перекладацької стратегії залежить від цільової аудиторії, культурного контексту, жанру оригіналу та мети перекладу. Перекладач враховує рівень мовної компетенції та культурні знання аудиторії. Якщо текст адресовано фахівцям у певній галузі, може бути обрана стратегія очуження для збереження термінологічної точності. Для широкої аудиторії частіше використовується одомашнення, щоб зробити текст більш доступним. У деяких випадках перекладач може комбінувати обидві стратегії, щоб досягти найбільш адекватного перекладу. У художніх творах часто важливо зберегти ідіосинкразію автора, тому перекладач може частково використовувати стратегію очуження. Перекладач повинен враховувати, що саме хотів передати автор, і вибирати стратегію, яка дозволить це зробити найбільш ефективно.

Якщо вихідна і цільова культури дуже різні, перекладач може обрати стратегію одомашнення, щоб зробити текст більш зрозумілим для читача. Однак у випадку, коли важливо зберегти автентичність, може бути використана стратегія очуження. Також якщо цільова мова має обмежені ресурси для передачі певних концепцій або стилістичних прийомів, перекладач може обрати методи, які дозволяють максимально наблизити переклад до оригіналу.

У перекладацькій практиці існує широкий спектр методів, які дозволяють ефективно передавати зміст і форму оригінального тексту в перекладі. Т. Андрієнко пропонує класифікацію,

при якій стратегія очуження виконується шляхом транскодування та семантичного увиразнення, перекладач «спирається на універсальне і специфічне для мови оригіналу» в такому випадку [7].

Транскодування (транслітерація) – це метод перекладу, за якого текст перекладається на рівні коду – замінюються одиниці вихідної мови на відповідні одиниці цільової мови. Зазвичай використовується в перекладі технічних, наукових і юридичних текстів, де важлива точність термінології. Проте, також може використовуватись у художніх творах, коли перекладач хоче зберегти оригінальні імена та назви, зберігаючи атмосферу вихідного тексту. Наприклад, якщо автор використовує культурно-специфічні слова, то слід передавати транскодування лише ті, які виходять на перший план. Інші, менш важливі культурно-специфічні слова можуть бути відтворені інакше.

Семантичне увиразнення – це заміна культурно-специфічного слова мови оригіналу іншим культурно-специфічним словом у тексті перекладу. У такому випадку добираються лексеми, запозичені мовою перекладу в їхній оригінальній графічній формі за умови, що їхня семантика є краще відомою для читача, ніж вжитих у тексті оригіналу. Цей метод передбачає додавання в переклад уточнюючих або додаткових елементів для досягнення більшої точності або зрозумілості тексту. Уподібнення полягає в заміні елементів оригіналу на еквіваленти в цільовій культурі або мові, щоб зробити текст більш зрозумілим і природним для читача. Це може включати адаптацію культурно-специфічних слів або зміну формулювань.

Одомашнення охоплює адаптивні методи уподібнення та міжмовного запозичення, в ході застосування яких акцент зміщено на «універсальне і специфічне для мови перекладу» [7]. До методів доместикації можна віднести компенсацію, перейменування, дескриптивна перифраза та ін.

Компенсація – це метод, коли замість дослівного перекладу використовується запозичене слово або вираз з іншої мови, яке

в цільовій мові має еквівалентне або близьке значення. Використовується, коли дослівний переклад може бути недостатньо зрозумілим або адекватним. Наприклад, цей метод часто застосовується при перекладі ідіом, культурних реалій чи фразеологізмів, коли дослівне відтворення не передає повноти значення або викликає труднощі для сприйняття у цільовій аудиторії. У такому випадку перекладач може використовувати слова або вирази, що мають подібний комунікативний ефект у мові перекладу, зберігаючи загальний тон та стиль тексту.

Перейменування передбачає заміну слова або виразу на більш загальний термін (гіперонім), щоб уникнути складнощів перекладу або коли точний еквівалент відсутній у цільовій мові. Наприклад, переклад слова «roodle» (пудель) як «собака» у випадку, якщо конкретна порода не має значення для змісту. Перейменування допомагає спростити текст і зробити його більш доступним для цільової аудиторії, особливо у випадках, коли деталі не є критичними для розуміння загального змісту. Цей метод також може бути корисним при перекладі культурно-специфічних понять, які не мають прямих відповідників у цільовій мові. Заміна на гіперонім дозволяє уникнути потреби в роз'ясненнях або виносках, спрощуючи текст без втрати основного сенсу. Водночас, важливо не зловживати цим прийомом, щоб уникнути надмірного узагальнення і зниження рівня точності перекладу, що може призвести до втрати важливих смислових відтінків.

Дескриптивна перифраза – це метод, коли замість прямого перекладу використовується описове пояснення змісту терміну або фрази. Зазвичай використовується для передачі культурно-специфічних слів або понять, які не мають точного еквівалента в цільовій мові [8]. Дескриптивна перифраза є ефективним інструментом для збереження змісту та культурного контексту в перекладі, особливо при передачі назв страв, явищ або артефактів тощо, які можуть бути незнайомими для цільової аудиторії. Наприклад, терміни на позначення національних традицій, одягу чи святкових страв часто потребують детального опису, щоб читач міг зрозуміти їх суть. Такий метод допомагає не лише уникнути непорозуміння, а й зберегти інформативність тексту, попри відсутність прямого відповідника. Проте слід бути обережним, аби опис не став надто обтяжливим і не перервав природний ритм викладу.

Висновки. Переклад ідіостилю є важливим, оскільки він дозволяє передати унікальний стиль автора і зберегти оригінальну атмосферу твору. У цьому контексті перекладач не просто працює з мовою, а й враховує культурний та історичний контекст, що формує авторське бачення світу. Використання різних перекладацьких стратегій, таких як форенізація або доместикація, залежить від мети перекладу та цільової аудиторії.

Форенізація дозволяє зберегти унікальні культурні елементи та ідіостилю автора, але може ускладнити сприйняття тексту для читачів іншої культури. Доместикація, навпаки, полегшує розуміння перекладу, проте існує ризик втрати оригінальних рис твору. Оптимальним підходом часто є баланс між обома стратегіями, що дозволяє досягти максимальної точності та зрозумілості перекладу.

Лінгвокогнітивний підхід до перекладу дозволяє перекладачам зберігати не лише мовні особливості, але й концептуальну картину світу автора. Крім того, методи, як-от транскодування чи дескриптивна перифраза, можуть бути корисними для

передавання культурно-специфічних елементів. У підсумку, перекладач має зберігати ідіостилю, одночасно адаптуючи текст для читачів цільової культури, що є складним, але надзвичайно важливим завданням для успішної міжкультурної комунікації.

Література:

1. Ставицька Л. О. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009, № 4. С. 3–17.
2. Newmark P. A textbook of translation. *New York: Prentice hall*. 1988, 292 p.
3. Чердниченко О. І. Про мову і переклад. *К.: Либідь*. 2007, С. 161–170.
4. Krings, H. P. Translation problems and translation strategies of advanced German learners of French. *Interlingual and intercultural communication. J. House, & S. Blum-Kulka, Tübingen: Gunter Narr*, 1986. pp. 263–275.
5. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії). *ВПЦ «Київський університет»*. 2004, 522 с.
6. Venuti L. *Strategies of Translation. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London: Routledge*. 2001, 353 p.
7. Андрієнко Т. П. Когнітивні чинники, що визначають вибір стратегії перекладу. *Філологічні трактати Сумського державного університету*. 2012, Т. 4, № 3. С. 5–13.
8. Пилипчук М. Л. Стратегії очування та одомашнення в перекладі українських реалій. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць*. 2016.
9. Голубенко Н. І. Перекладацькі стратегії відтворення етнокультурного концепту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014, Т. 2, № 10. С. 126–128.
10. Калимон Ю., Кульчицький І., Ліхнякевич І. Ідіолект, ідіостилю, індивідуальний стиль. Тотожне чи різне?. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014, С. 226–229.
11. Костецька О. П. Індивідуальне мовлення автора як об'єкт лінгвістики та підходи до його дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014, № 49. С. 196–199.
12. Ніколаєва Т. М. Перекладацькі стратегії в англо-українському просторі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2018, Т. 29 (68), № 1. С. 110–115.

Lysovych M.-A., Albota S. Analysis of translation strategies in reproduction of author's idiostyle in translation of literature

Summary. This article presents a study of translation strategies used to preserve the author's idiostyle in translations. The importance of preserving a unique author's style is especially relevant in literary translation, where the accuracy and authenticity of a text can significantly affect its perception by new readers.

This article also examines the effectiveness of foreignization and domestication strategies in preserving the author's idiostyle in translation.

Foreignization and domestication represent two main approaches to translation, each of which has its own peculiarities and advantages. Foreignization involves the preservation of original cultural and linguistic elements, which allows readers from a different cultural background to get a sense of the text's 'foreignness'. This strategy focuses on the authenticity and specificity of the original context, which can be especially important when conveying the author's unique style and culturally specific words. In contrast, domestication focuses on adapting the text to the cultural and linguistic norms

of the target audience, which ensures its comprehensibility and perception without the need for additional explanations.

The article explores the various methods used by translators in domestication or domestication, including transliteration, compensation, renaming, and others. Important aspects are also the analysis of cultural and linguistic nuances that may affect the reader's perception. The study shows that the choice of translation strategies can have serious consequences for how a text will be perceived in another culture. It is important to find a balance between preserving the author's style and ensuring that the target language reader understands the text.

The article emphasises the importance of understanding the original context and sensitivity to cultural differences when translating literary texts. This study can be useful for translators, literary scholars and anyone interested in a deeper understanding of the process of idiostyle translation. The results of the study are aimed at improving practical recommendations for preserving artistic value and cultural context in translations, which is critical for maintaining literary authenticity and deep understanding of translated texts.

Key words: domestication, idiostyle, cultural context, translation strategies, foreignization.

Литвин І. М.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Рейдало В. С.,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри теорії та практики перекладу

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Сторчеус С. В.,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри теорії та практики перекладу

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД КАЗКИ О. ВАЙЛЬДА «ВІДДАНИЙ ДРУГ»: ПРИЙОМИ ДОМЕСТИКАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено проблемі перекладацьких стратегій або установок перекладу художнього твору: доместикації, форенізації, нейтралізації.

Основна теза статті: в сучасному українському перекладі художнього тексту, зокрема казки, помітною є стратегія доместикації (етнокультурна установка), що диктується орієнтацією перекладного тексту на читача перекладу та пояснюється особливостями української лексики, фразеології, синтаксису, стилістики тощо.

У статті схарактеризовано перекладацькі прийоми (трансформації), що призводять до доместикації джерельного художнього тексту на матеріалі сучасного українсько-го перекладу казки Оскара Вайльда «Відданий друг».

Аргументовано, що прагматично спрямованим на адресата цільової культури зазвичай є переклад фразеологічних одиниць, позаяк образний зміст фразем співвідноситься реципієнтом як оригінального, так і перекладного текстів із еталонами та стереотипами національно-культурного бачення, сприйняття й розуміння світу. Орієнтацією на адресата цільової культури обумовлено український переклад реалій першоджерела реаліями мови перекладу. Стратегія одомашнення має місце, коли реалія першоджерела замінюється реалією мови перекладу, цю трансформацію в перекладознавстві називають уподібненням / заміною концепту на більш близький / еквонімізацією / гіпо-гіпонімічною заміною тощо. Прийомом доместикації є трансформації конотативно немаркованої лексики джерельного тексту лексикою із суфіксами суб'єктивної оцінки (демінутивами й аугментативами), які є характерною рисою українського розмовного мовлення. Прийомом одомашнення перекладного тексту казки є контекстуальні синонімічні заміни, за яких міжмовні синоніми-відповідники відрізняються семним набором як в денотативному, так і конотативному планах.

Ключові слова: художній переклад, стратегії перекладу, доместикація, форенізація, нейтралізація, конотативне значення, денотативне значення, трансформація.

Одним із актуальних питань сучасного художнього перекладу є питання про доместикацію, форенізацію та нейтра-

лізацію. По-різному визначається статус цих понять в історії перекладу: О. Тайлер в «*Essay on the principles of translation*» (1791 р.) називав їх принципами перекладу, Ф. Шлейермахер вважав методами («*Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens*» 1813 р.), пізніше цієї ж думки були І. Левий та П. Ньюмарк, для Й. Гьоте – це максими, для Л. Венуті – стратегії, зокрема Л. Венуті увів до перекладознавства терміни *domesticating strategies* і *foreignizing strategies* («*Strategies of translation*» 1998) [1, с. 240–244]. О. Селіванова виокремлює відповідно *етнокультурну, відчужену й універсалістську* установки перекладу [2, с. 673].

Й. Гьоте, підхопивши тези про методи перекладу Ф. Шлейермахера, проголосив дві перекладацькі максими: за першою, іноземного автора читачі перекладу мають сприймати як свого; за другою, читачі перекладу самі відправляються на чужину, щоб вжитися в середовище автора й засвоїти особливості його мови (мовлення) та стилю. Пізніше запропонували додати ще один вид стратегії – нейтралізацію (англ. *neutralisation*), відповідно до якої перекладач намагається ліквідувати будь-який слід, який би характеризував ту чи іншу культурну спільноту, використавши нейтральний, немаркований стиль (праці Г. Фонга) [3]. Теоретиків і практиків перекладу, а також лінгвістів традиційно цікавить сутність цих понять і питання вибору стратегії (установки, методу) перекладу в той чи інший історичний період (Марія Тимочко, Ентоні Пім, Барбара Фолкарт, Дірк Делабастіга, Олександр Ребрій, Ілько Корунець, Тетяна Андрієнко та інші).

Основна теза нашої перекладознавчої розвідки: незважаючи на неоднорідність стратегій, сучасний український переклад художніх текстів орієнтований на реципієнта – має етнокультурну установку (або стратегію доместикації).

Мета нашої статті: висвітлити прийоми (трансформації), що призводять до доместикації джерельного художнього тексту. Ілюстративним матеріалом обрали український переклад казки Оскара Вайльда «Відданий друг», виконаний Д. Радієнко. Доместикація в процесі перекладу відбувається в резуль-

таті заміни реалій мови джерельного тексту реаліями мови перекладу; в процесі перекладу фразеологічних одиниць; перетворення немаркованих лексичних одиниць джерела лексичними одиницями із суфіксами суб'єктивної оцінки; в результаті контекстуальних синонімічних трансформацій тощо. На аналізі перелічених прийомів зупинимося у цій статті.

Основна частина. Маркерами національної специфіки художнього тексту є фразеологізми, адже фразеологічні одиниці будь-якої мови, за визначенням О. Селіванової, зберігають і транслюють в усталеній формі «уявлення етносу про світ, культурну, історико-міфологічну інтеріоризацію дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу» [4, с. 11]. Переклад фразеологічних одиниць має прагматичну спрямованість, позаяк образний зміст звороту співвідноситься реципієнтом як оригінального, так і перекладного текстів з еталонами та стереотипами національно-культурного бачення, сприйняття й розуміння світу. Здебільшого в процесі перекладу фразем застосовують стратегію доместикації (або етнокультурну установку), підбираючи в мові перекладу еквівалент, який співпадає в денотативному та конотативному плані (оцінно-емотивному, експресивному та функціонально-стилістичному) із фразеологізмом оригіналу; або тотожний за денотативним і конотативним значенням фразеологізм, але з іншим лексичним наповненням (із іншою образною основою); чи заміняють словом чи описовим нефразеологічним зворотом, що передає значення фразеологізму. Зазвичай крізь лексичне наповнення, синтаксис, стилістику, образну основу сталого виразу-відповідника в перекладі буде світитися національна компонента цільової мови: «*One morning the old Water-rat put his head out of his hole*» (Wilde O.) // «*Настав ранок, і старий Водяний Пацюк вистромив носа зі своєї нори*» (переклад Д. Радієнко). У реченні англійську ідіому (*to put*) *head out*, що має значення «to leave some place» [6], перекладено українським фразеологізмом *вистромити носа*, що означає «виглянути, визирнути звідки-небудь кудись або з'явитися десь» [7]. *Витикати (виткнути, вистромити і т. ін.) носа* – «виходити, виглядати звідки-небудь» [8, т. 5, с. 426]. Зазначені англійський та український сталі вислови близькі за значенням, проте відрізняються лексичним наповненням – компоненти фразеологізмів *head* і *ніс* перебувають у відносинах *холонім – партонім*. Дієслово *вистромити* – «Виставляти що-небудь звідки-небудь або з-за чого-небудь, з-під чогось назовні» [8, т. 1, с. 503] – у сполучі із соматизмом *ніс*, який є компонентом не одного десятка українських фразем, на кшталт *встромляти носа, вернути носа, водити за ніс, зарубати на носі, клювати носом, зарити носом* тощо, віддзеркалюють українську мовну картину світу.

Популярним компонентом українських фразем є соматизм *вуха* [4, с. 135], перекладач казки «Відданий друг» вдавня до фразеологізма із цим соматизмом: *пропускати повз вуха* – «не реагувати на те, що говорять» [7], перекладаючи тотожну за значенням англійську ідіому оригіналу *pay no attention* – «to refuse to show that one hears or sees (something or someone): to ignore (something or someone)» [9]: «*But the little ducks paid no attention to her*» (Wilde O.) // «*Проте малеча пропускала її слова повз вуха*» (переклад Д. Радієнко).

Таким чином, розглянуті українські фразеологізми-відповідники із соматичними компонентами близькі за значенням із англійськими, проте мають іншу образну основу, що має етнокультурну спрямованість.

Не настільки яскраво виражена національна специфіка книжних фразеологізмів, які мають у мовах тотожну чи близьку етимологію. Англійський вислів *not lead into any temptations*, що має значення «не введи нас у спокусу», взято з молитви, перекладач відтворив українським фразеологізмом (*не*) *збитися з дороги*, що означає «втрачати правильний напрямок у діяльності, поведінці» [7]: «*I am his best friend, and I will always watch over him, and see that he is not lead into any temptations*» (Wilde O.) // «*Я його найкращий друг, я завжди ним опікувався і пильнував, щоб він не збився з дороги*» (переклад Д. Радієнко).

Текст авторської казки адаптується до українського читача в результаті фразеологізації – коли нефразеологічний вираз джерельного тексту перекладено фразеологізмом: «*I really don't know what is the use of sending you to school. You seem not to learn anything*» (Wilde O.) // «*– Нащо ти до школи ходиш, як досі не набрався розуму?*» (переклад Д. Радієнко). Речення оригіналу *You seem not to learn anything* перекладено українським фразеологізмом у заперечній формі з часткою (*не*) *набиратися / (не) набратися розуму* – «поповнювати свої знання, набувати життєвого досвіду» [7]. «*... and envy is a most terrible thing, and would spoil anybody's nature*» // «*... заздрість – це страшний тандж, що губить людську душу*». У перекладі цього речення використано український застарілий фразеологізм, що позначає негативні емоції, страждання, приреченість людини – (*по*)*губити людську душу* – «заст. померти, загинути» [7], що підвищує градус експресивності перекладного тексту.

Помітною рисою українського розмовного мовлення є слова із суфіксами суб'єктивної оцінки (демінутивами й аугментативами), що знаходять відображення в художніх текстах. Н. Бойко відзначає, що для української мови вживання демінутивних суфіксів є доволі показовим явищем, що зумовлено «не тільки лінгвістичними особливостями мови, а й особливостями національно-психологічного складу її носіїв, зокрема такими домінантними рисами українців, як емоційність, ніжність, ліризм» [11]. Тож одомашнюючи текст казки для української аудиторії, перекладач доволі часто додає такі суфікси до іменників і прикметників у її українському перекладі – вдається до конотативних оцінно-емотивних і експресивних трансформацій: «*And what would you do in return?*» said the little bird, swinging upon a silver spray, and flapping his tiny wings» (Wilde O.) // «*– А ви йому? – тиснула маленька пташка, гойдаючись на сріблястій вербовій гілці, і швидко-швидко замахала крильцями*» (перекладач Д. Радієнко); «*Well, said the Linnet, hopping now on one leg and now on the other...*» (Wilde O.) // «*– Тож слухайте, – почала Коноплянка, стрибаючи з лапки на лапку...*» (переклад Д. Радієнко).

Іноколи подібні конотативні трансформації супроводжують інші, наприклад, метафоричну в такому фрагменті: «*...he ... often had to go to bed without any supper but a few dried pears or some hard nuts*» (Wilde O.) // «*...Ганс ... часто лягав спати, повечерявши жменькою сушених груш чи засохлих горіхів*» (переклад Д. Радієнко). Англійський іменник *a few* – «used to emphasize how small a number is» [12] перекладено українським іменником *жменька* – «зменшено-пестливе до жменя» [7], який в цьому контексті реалізує метафоричне значення: *жменя* – «перен. незначна кількість кого-, чого-небудь» [7]. У перекладі іменник *жменька* у метафоричному значенні вказує на маленьку кількість, що посилюється зменшувано-пе-

стливим суфіксом (таким чином, використано у цьому реченні комплекс трансформацій: метафоричну денотативного плану й експресивну конотативного плану).

Іменники, що утворені за допомогою суфіксів-аугментативів (-ищ-, -иськ-, -юг-, -ан- тощо), виражають ознаку збільшення, часто з емоційно-негативним відтінком лайливості чи зневаги. У досліджуваному перекладі казки О. Вайльда такий прийом одомашнення теж використано: «*'What a silly boy you are!' cried the Miller*» (Wilde O.) // «*– От дурний хлопчисько! – грімнув Мірошник*» (переклад Д. Радієнко). Пор.: англ. *a silly boy* (букв. укр. *дурний хлопець*) // укр. *дурний хлопчисько* – «перен., зневажл. Той, хто поводить себе несолідно, несерйозно чи нерозумно» [7]. Посилення експресивності відбувається також за рахунок трансформації дієслова *cried* дієсловом *грімнути* – «Голосно ляяти, дорікати кому-небудь у чомусь» [8, т. 2, с. 167].

Орієнтацією на адресата цільової культури обумовлено український переклад реалій першоджерела реаліями мови перекладу. Взагалі, не можемо не погодитися із думкою Ритви Леппігальме, що реалії прив'язують (джерельний) текст до його локального та темпорального оточення, надаючи йому місцевого забарвлення та присмаку [13]. Р. Зорівчак визначає реалії як «моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [14, с. 58]. Стратегія перекладу визначається окремими прийомами перекладу реалій: стратегія одомашнення має місце, коли реалія першоджерела замінюється реалією перекладу, цю трансформацію в перекладознавстві називають уподібненням / заміною концепту на більш близький / еквонімізацією: «*Why, if little Hans came up here, and saw our warm fire, and our good supper, and our great cask of red wine, he might get envious, and envy is a most terrible thing, and would spoil anybody's nature*» (Wilde O.) // «*Якщо малий Ганс прийде сюди і побачить наш жаркий вогонь у комині, і нашу добру вечерю, і оце барильце червоного вина, він може нам позаздрити, а заздрість – це страшний гандж, що губить людську душу*» (переклад Д. Радієнко). Звернімо увагу на значення іменника в оригіналі *cask* – «a large container like a barrel, made of wood, metal or plastic and used for storing liquids, typically alcoholic drinks» [15], якому в українському перекладі вдало дібрано відповідник *барильце* – «зменш.-пестл. до *барило*. *Барило* – невелика посудина для рідини (найчастіше з дерева) з двома днищами і опуклими стінками, стягнутими обручами» [16]. У побуті і англійців, і українців йдеться про невелику діжку чи бочку. Для відтворення розмовного стилю мовлення героїв казки О. Вайльда в українському перекладі використано комплексну конотативну трансформацію – експресивну й оцінно-емотивну завдяки додаванню суфікса суб'єктивної оцінки: *барило* – *барильце*. Слово із широкою семантикою *thing* – «used to refer in an approximate way to an idea, subject, event, action, etc.» [10] – переклали українським відповідником із конкретнішим значенням *гандж*, що належить до розмовної лексики і є синонімом до слова *недолік*, *вада* [16].

У перекладі виконано додавання іменника *у комині* для кращого сприйняття українським реципієнтом картини, змалюваної в казці. Проте у тлумачних словниках української мови зафіксовано таке значення слова *комин*: «Передня (нижня) частина димоходу варистої печі» [16] або «Димар»; очевидно,

що в контексті йдеться про «опалювальний пристрій з відкритим вогнищем» [16], який в українській мові, як правило, називають *камін*, *коминок*, а в діалектах – *ватран*, *ватрище*.

Приклад доместикації спостерігаємо в наступному фрагменті перекладу казки «Відданий друг»: «*He lived in a tiny cottage all by himself, and every day he worked in his garden*» (Wilde O.) // «*Він жив сам-один у маленькій хатинці і щодня працював у саду*» (переклад Д. Радієнко). Пор.: англ. *cottage* – «a small house, usually in the countryside» [10] // *хатинка* – «зменш.-пестл. до *хати́на*. *Хати́на* – невелика вбога або стара хата» [17], – заміна реалії на позначення житла мови оригіналу відповідною реалією мови перекладу. Знову ж таки вжито зменшувально-пестливі слова *маленька хатинка* (конотативна трансформація), що пояснюється жанром казки. Використання у перекладі власне української лексики, що характерна для жанру казки, замість першоджерельної нейтральної лексики спостерігаємо, коли український розмовний відповідник *сам-один* – «підсил., розм., са́мітник, одинак, зовсім самотня людина» [17] дібрано для перекладу фрази *all by himself* – «If a man or a boy does something (all) by himself, he does it alone or without help from anyone else» [10].

Засобом художньої виразності в українському художньому перекладі є синонімія. У досліджуваному перекладі твору О. Вайльда «Відданий друг» перекладач використав широкі можливості синонімії української мови, щоб уникнути одноманітності в українському перекладному тексті, увиразнити його мову, наблизити її до української стилістики казкового жанру. Це загальна тенденція українського перекладу англійського художнього тексту (див. статтю Ірини Литвин про переклад дієслова *to say* в українському перекладі детективної новели «Алібі актриси», виконаного Євгеном Тарнавським [18, с. 92-97]). Англійське дієслово мовлення *to say* в українському художньому перекладі має цілу низку відповідників. Ці відповідники активно залучені перекладачем казки О. Вайльда «Відданий друг» Д. Радієнко. Прямий відповідник англійського *to say* українське дієслово *сказати* є доміантою українського синонімічного ряду *говорити*, *промовляти*, *мовити*, *зауважити* тощо, які заміщають дієслово *сказати* в українському перекладі казки: «*Yes, that is just what I want to know,*» *said the Duck; and she swam away to the end of the pond...*» (Wilde O.) // «*– Так, мені теж хотілося б це знати, – зауважила Качка...*» (переклад Д. Радієнко). *Зауважити* – «коротко висловлювати зауваження, судження, міркування з приводу чого-небудь» [8, т. 3, с. 373]. Широко використано синонімічні заміни дієслова *to say* в перекладі казки, за яких міжмовні синонімічні відповідники відрізняються денотативними семами [18, с. 92-97]: *Перепитувати* – «просити кого-небудь повторити щось сказане» [8, т. 6, с. 249]: «*– Quite full? – said little Hans...*» (Wilde O.) // «*– Повний кошик? – перепитав малий Ганс...*» (переклад Д. Радієнко); *заговорити* – «Починати розмову, бесіду, звертаючись до кого-небудь; вступати в розмову з ким-небудь» [8, т. 3, с. 82]: «*Once upon a time,*» *said the Linnet, «there was an honest little fellow named Hans*» (Wilde O.) // «*– Колись давно, – заговорила Коноплянка, – жив собі один славний хлопець на ім'я Ганс...*» (переклад Д. Радієнко). *Згодитися* – «Виразити, підтверджувати свою згоду, визнаючи що-небудь правильним, доречним» [8, т. 3, с. 517]: «*'They are certainly very lovely,' said Hans ...*» (Wilde O.) // «*– А й справді, чудові, – згодився Ганс*» (переклад Д. Радієнко).

Вибір українського відповідника дієслова *to say* залежить від комунікативної ситуації. Пор.: «'Good morning, little Hans,' said the Miller. 'Good morning,' said Hans, leaning on his spade, and smiling from ear to ear. 'And how have you been all the winter?' said the Miller» (Wilde O.) // «– Доброго ранку, малий Гансе! – привітався він. – Доброго ранку, – відповів Ганс, спершись на лопату, широко всміхнувся. – Ну, як тобі велося взимку? – спитав Мірошник» (переклад Д. Радієнко). *Привітатися* – «висловлювати, виражати жестом вітання під час зустрічі; здоровкатися» [16]. *Відповідати* – «давати комусь відповідь на питання, звертання» [8, т. 1, с. 620]. *Спитати* – «Звертатися до кого-небудь з запитанням, бажаючи дізнатися про щось, з'ясувати що-небудь; ставити питання» [8, т. 6, с. 367].

Дієслова мовлення можуть замінюватися в українському тексті дієсловами психологічного та фізіологічного стану [18, с. 92-97]: «'Ah! That is always a very dangerous thing to do,' said the Duck» (Wilde O.) // «– Ой леле! Та це ж небезпечно! – сполошилася Качка» (переклад Д. Радієнко). *Сполошитися* – «Відчувши страх, переляк, насторожитися, занепокоїтися» [8, т. 9, с. 567]. «Hans, I am surprised at you, – said the Miller; – friendship never forgets» (Wilde O.) // «Гансе, ти мене дивуєш, – обурився Мірошник. – Хіба можна забути про друга!» (переклад Д. Радієнко). *Обуритися* – «виражати почуття гніву, незадоволення, роздратування» [8, т. 5, с. 597]. В українському перекладі казки О. Вайльда доволі часто англійське дієслово мовлення *to say* конкретизується прислівником, який відсутній в мові джерела, але додається в мові перекладу. Як правило, такі прислівники відображають психологічний стан персонажа: «'I am very sorry,' said little Hans...» (Wilde O.) // «– Так, мені шкода, – засоромлено мовив Ганс...» (переклад Д. Радієнко). *Засоромлено* – відчувачи сором, зніяковіння, збентеження. «'It is quite evident then that you have no sympathy in your nature,' said the Water-rat» (Wilde O.) // «– От і видно, яка у вас черствя вдача, – обурено мовив Пацюк» (переклад Д. Радієнко).

Висновки. У сучасному українському перекладі художнього тексту, зокрема казки, спостерігаємо використання стратегії доместикації (етнокультурну установку), що диктується орієнтацією на читача перекладу та пояснюється особливостями української лексики, фразеології, синтаксису, стилістики тощо. Прагматично спрямованим на адресата цільової культури є переклад фразеологічних одиниць. Орієнтацією на читача обумовлено український переклад реалій першоджерела реаліями мови перекладу, а також трансформації конотативно немаркованої лексики лексикою із суфіксами суб'єктивної оцінки (демінітивами й аугментативами), які є характерною рисою українського розмовного мовлення. Прийомом одомашнення художнього тексту казки є контекстуальні синонімічні заміни, коли міжмовні синоніми-відповідники відрізняються семним набором як в денотативному, так і конотативному плані.

Перспективи. У статті висвітлено частину прийомів доместикації на прикладі українського перекладу англійської авторської казки. Перспективою подальших розвідок є дослідження та опис інших прийомів доместикації в українському перекладі англійського художнього тексту.

Література:

1. Venuti, L. *Strategies of translation*. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London, New York : Routledge, 1998. P. 240–244.

2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
3. Fong G. S. F. The Two Worlds of Subtitling: The Case of Vulgarisms and Sexually-oriented Language. *Dubbing and Subtitling in a World Context*. Hong Kong : The Chinese University Press, 2009. P. 39–61.
4. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Київ – Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
5. Вайлд О. Кентервільський привид. The Canterville Ghost. Пер. з англ. Д. О. Радієнко. Харків : Фоліо, 2017. 255 с.
6. The Free Dictionary. <https://www.thefreedictionary.com/> URL: (дата звернення: 21.02.2024).
7. Goroh. <https://goroh.pp.ua/> URL: (дата звернення: 22.02.2024).
8. Словник української мови (СУМ). URL: <https://sum11.com.ua/category/zh/> (дата звернення: 21.02.2024).
9. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення: 21.02.2024).
10. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/at-beck-and-call> (дата звернення: 21.02.2024).
11. Бойко Л. П. Стилістичні можливості суфіксів суб'єктивної оцінки в поезії Д. Павличка. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Випуск XXIII. Частина 3.
12. Oxford Languages. URL: <https://languages.oup.com/dictionaries/> (дата звернення: 21.02.2024).
13. Лепігальме Ритва. Реалії. *Енциклопедія перекладознавства : у 4 т. Т. 2* : [пер. з англ. за ред.: Іва Гамб'є та Люка ван Дорслара; за заг. ред.: О. А. Кальниченка та Л. М. Черноватого]. Вінниця : Нова Книга, 2020. С. 185–190.
14. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 216 с.
15. Quizlet. URL: <https://quizlet.com/824004319/cask-flash-cards/> (дата звернення: 30.09.2024).
16. Словник UA. URL: <https://slovyk.ua/> (дата звернення: 22.02.2024).
17. Slovyk.me. URL: <https://slovyk.me/> (дата звернення: 22.02.2024).
18. Литвин І. М. Англійське дієслово мовлення *to say* в українському перекладі. *Актуальні проблеми сучасного перекладознавства*: зб. матер. II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Черкаси, 31 травня 2021 року) / Гол. ред. О. О. Селіванова; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2021. С. 92–97.

Lytvyn I., Reidalo V., Storcheus S. Ukrainian translation of the fairy tale "The Devoted Friend" by O. Wilde: techniques of domestication

Summary. The article addresses the issue of translation strategies in fiction, focusing on domestication, foreignization, and neutralization.

The main thesis of the article is that the strategy of domestication (the ethno-cultural approach) is prominent in modern Ukrainian translations of fiction, particularly in fairy tales, that is defined by the translation's orientation towards the target reader. The prevalence of domestication is explained by the unique features of the Ukrainian lexicon, phraseology, syntax, stylistics, and other linguistic aspects.

The article characterizes the translation techniques (transformations) that result in the domestication of the source literary text, using the modern Ukrainian translation of Oscar Wilde's fairy tale «The Devoted Friend» as a case study.

It is argued that the translation of phraseological units is typically pragmatically oriented towards the target culture, as the figurative content of these phrases is interpreted by the recipient of both the original and translated texts through the lens of national and cultural norms, stereotypes,

and worldviews. Translators replace the culture-specific words or expressions of the original text by the culture-specific words or expressions in translation because they orient to the target audience. The domestication strategy occurs when culture-specific words or expressions of the original text are replaced by equivalents in the target language. This transformation is known as the replacement of a concept with a closer one, equonymization, hyponymic replacement, etc. The technique of domestication is the transformation of connotatively neutral lexicon

of the original text into the words with suffixes of subjective assessment (diminutives and augmentatives), which are a characteristic feature of the Ukrainian colloquial speech. The technique of domestication of the translated fairy tale involves the use of contextual synonyms, in this case interlingual synonyms differ in their semantic set, both in denotative and connotative aspects.

Key words: literary translation, translation strategies, domestication, foreignization, neutralization, connotative meaning, denotative meaning, transformation.

Мізін К. І.,
доктор філологічних наук,
завідувач кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Летюча Л. П.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Кононенко В. В.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри романо-германської філології
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

«LOST IN TRANSLATION»: ТРУДНОЩІ ВІДТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКИХ СПЕЦИФІЧНИХ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Анотація. У пропонованій статті розглянуто один з тих випадків, коли залучення перекладачами матеріалу паралельних конкордансів німецько-українського корпусу ParaRook може бути особливо виправданим. Таким випадком є виникнення труднощів при передачі українською мовою лексем на позначення специфічних німецьких емоційних концептів (ЕК), зокрема TORSCHLUSSPANIK, FERNWEH, WELTSCHMERZ, SEHNSUCHT, GEMÜTLICHKEIT та ANGST. ParaRook є першим репрезентативним великим німецько-українським паралельним корпусом, зібраним і перевіреном вручну, з детальною мета-анотацією та морфосинтаксичною анотацією, а також з можливістю пошуку в Інтернеті. Цей корпус являє собою важливий мовний ресурс, який надає паралельні тексти для мовознавчих і перекладацьких досліджень обсягом більше 6-ти млн токенів. Щоб визначити оптимальний варіант передачі тих лексем, які називають специфічні або унікальні німецькі ЕК, перекладач може ввести в пошуковик ParaRook слова-запити, які є іменами цих ЕК, для автоматичного створення конкордансів. Аналіз конкордансів, сформованих автоматично за допомогою введення слів-запитів, що позначають ЕК TORSCHLUSSPANIK, FERNWEH, WELTSCHMERZ, SEHNSUCHT, GEMÜTLICHKEIT та ANGST, дав змогу виявити найчастотніші варіанти передачі цих імен в українській мові, а також визначити випадки некоректних перекладацьких рішень, які призводять до змістових утрат німецьких ЕК при їхньому трансфері до українськомовного середовища. Встановлено, що найчастіше причиною таких утрат є неврахування низкою перекладачів тих глибинних смислів специфічних ЕК, які створюють своєрідну емоційну атмосферу тексту оригіналу. При цьому перекладачі часто сфокусовують увагу на пошуку міжмовних еквівалентів, забуваючи, що міжмовна еквівалентність не завжди є гарантією міжкультурної еквівалентності. Оскільки пошук міжкультурних еквівалентів вимагає значних інтелектуальних зусиль, перекладачі свідомо спрощують собі завдання тим, що вони лише частково передають емоційну палітру тексту оригіналу, позбавляючи в такий спосіб українського

реципієнта найменшого уявлення про специфіку емоційного світу німців.

Ключові слова: переклад, еквівалент, емоція, концепт, лінгвокультура, мовний корпус.

Порушувана проблематика. На зорі становлення перекладознавства як науки сформувалося положення, яке тривалий час визначало суть процесу перекладу: переклад – це відтворення слова/словосполучення мови-джерела найближчим природним еквівалентом мови-реципієнта передусім за двома параметрами – за змістом і за стилем [1, с. 12]. Проте нині все більше поширюється думка, що переклад являє собою перехід не так від мови до мови, як від культури до культури, тобто перекладач має передати не просто слова, а відтворити в цільовій культурі всі смислові відтінки тих понять, які за ними криються. У культуроорієнтованих напрямках мовознавства такі поняття називають культурними концептами [2; 3].

До культурних концептів належать ЕК, які репрезентують універсальні та культурно специфічні емоції. Культурна маркованість ЕК пояснюється тим, що мова, емоції та культура не існують окремо, демонструючи тісну кореляцію на різних рівнях. До того ж емоції хоч і не є мовними сутностями, та найзручніший спосіб їх виразити – це мова [4, с. 342].

Вивчення мовної об'єктивації ЕК досить поширене в лінгвістиці, зокрема й українській, проте в перекладознавстві їм приділяють недостатньо уваги, незважаючи на те, що саме в цій галузі шляхом розв'язання проблем відтворення назв емоцій можна отримати перспективні для міжкультурної комунікації результати. Якщо відштовхуватися від тези, що слова (терміни) на позначення певної емоції вихідної мови не завжди відповідають словам (термінам), які називають цю ж емоцію, в цільовій мові [5, с. 77], то можна припустити, що труднощі, зокрема втрати, при відтворенні ЕК виникають передусім через те, що перекладацькі еквіваленти не завжди є крос-культурними еквівалентами [6], тобто міжмовні еквіваленти не охоплюють усіх

сміслових відтінків ЕК, які вони позначають. Тому ті слова, які визначаються як перекладацькі еквіваленти, не гарантують еквівалентності як такої, а лише вказують на наявність у цільовій мові мовних позначень, що є семантично близькими до відповідних назв емоцій вихідної мови.

У випадку, коли є сумніви щодо еквівалентності у цільовій мові того слова, яке зафіксоване двомовними словниками як лексичний відповідник імені певного ЕК вихідної лінгвокультури, перекладач може уточнити еквівалентність лексем за допомогою зіставно-перекладацького вивчення останніх. Утім, це вимагає значних часових та інтелектуальних ресурсів, чого не можуть собі дозволити перекладачі-практики. Виходом з цієї ситуації може бути аналіз даних мовних корпусів, до більшості з яких перекладачі мають нині вільний доступ, оскільки методологія корпусної лінгвістики є досить об'єктивною у плані вивчення ЕК. Особливо перспективним є опрацювання двомовних – паралельних – корпусів з метою розв'язання конкретних завдань перекладачів-практиків.

Прикметно, що останнім часом в Україні нарешті почали з'являтися паралельні корпуси, інтерфейс яких дозволяє послуговуватися ними перекладачам-практикам. Одним із нових паралельних корпусів, наповнення обсягу якого триває ще й досі, є німецько-український корпус ParaRook [7]. З огляду на це **метою** пропонованої розвідки є (1) окреслення перспектив застосування перекладачами матеріалу згаданого корпусу при передачі українською мовою лексем, які позначають специфічні німецькі ЕК, а також (2) пошук причин перекладацьких рішень, які призводять до змістових утрат у цільовій культурі при відтворенні ЕК вихідної культури.

Мовний корпус і методика дослідження. ParaRook є першим репрезентативним великим німецько-українським паралельним корпусом, зібраним і перевіреном вручну, з детальною мета-анотацією та морфосинтаксичною анотацією, а також з можливістю пошуку в Інтернеті. Цей корпус являє собою важливий мовний ресурс, який надає паралельні тексти для мовознавчих і перекладацьких досліджень. Обсяг корпусу становить більше 6-ти млн токенів.

Щоб визначити оптимальний варіант передачі тих лексем, які називають специфічні або унікальні німецькі ЕК, перекладач може ввести в пошуковик ParaRook слова-запити, які є іменами цих ЕК, для автоматичного створення конкордансів. Робота з матеріалом конкордансів може допомогти, по-перше, виявити найпоширеніші варіанти відтворення імен специфічних або унікальних німецьких ЕК українською мовою в художніх текстах; по-друге, визначити, наскільки точними є ці найпоширеніші перекладацькі варіанти; по-третє, встановити випадки семантичних утрат при передачі німецьких специфічних/унікальних емоцій українською мовою; по-четверте, ідентифікувати випадки ігнорування українськими перекладачами таких емоцій.

Матеріал пропонованого дослідження становлять шість конкордансів, сформованих автоматично за допомогою слів-запитів *Torschlusspanik*, *Fernweh*, *Weltschmerz*, *Sehnsucht*, *Gemütlichkeit* та *Angst*. Ці слова є «проблемними» для перекладу, оскільки вони являють собою імена специфічних німецьких ЕК.

Виклад основного матеріалу. На основі мануального аналізу матеріалу конкордансів можна не лише розв'язати перекладацькі питання, але й отримати лінгвокультурну інформацію.

Наприклад, обсяг конкордансів може вказувати на те, наскільки той чи інший ЕК є актуальним для німецької лінгвокультури: чим менший обсяг, тим менш релевантним є ЕК. Так, серед досліджуваних ЕК найменший обсяг має ЕК *TORSCHLUSSPANIK* (досл.: паніка через закривання воріт), бо конкорданс його імені представлений лише одним контекстом:

Mit Mitte Dreißig brauchte man doch noch keine Torschlusspanik zu kriegen, eine Frau ist heute mit vierzig noch jung und attraktiv // У тридцять н'ять сьогодні не обов'язково впадатиме в паніку, що твої поїзд рушив. Сучасна жінка ще й у сорок молода і приваблива.

Цей ЕК сформувався на основі історико-культурних і міфологічних смислів, які і в наш час зберігають свою актуальність [8]. Проте у свідомості сучасних представників німецької лінгвокультури лише імпліцитно активується інформація про середньовічну традицію закривання воріт міста у вечірній час або про міфологічну символіку воріт у межах європейського лінгвокультурного простору, оскільки нині в цьому ЕК домінують смисли «середнього віку» людини та пов'язані з ним страхи. Для представників українського мовного соціуму символічне значення закривання воріт як перехід від життя до смерті (ворота закриваються – життя добігає кінця та настає смерть) узагалі є чужим. У цьому випадку специфічною є не сама емоція, а її мовне позначення, оскільки емоційне переживання «криза середнього віку» добре відоме як для німців, так і українців, однак лише в перших існує однослівне позначення для цього переживання – *Torschlusspanik*, що, власне, й створює труднощі при відтворенні цієї лексеми українською мовою. Одним із надійних, але неточних шляхів виходу зі складної перекладацької ситуації є описовий переклад, що й застосовував перекладач.

Незначним також є обсяг конкордансу – два контексти – слова-запиту *Fernweh* (досл.: туга за далечинню). Така туга є неактуальною для українців або навіть незнайомою їм. Принаймні в українській мові відсутнє мовне позначення такої туги. Тому дефініція не розкриває змісту ЕК *FERNWEH*: «сильна туга за далечинню» [9]. При цьому обидва переклади, подані в конкордансі, хоч і орієнтовані на відтворення емоційної ситуації, але є досить далекими від оригіналу вже через те, що українська емоція *туга* є більш «важкою» (негативною), ніж німецька *Fernweh*:

...es ist lächerlich genug: Hände auf dem Rücken, Pose des Denkers, infolge Zerstreuung immer etwas aus der Reihe, Fernweh-Miene mit einsamen Blicken über die nächste Backsteinmauer... // Він справді смішний: руки за спиною, поза мислителя, через неувважність раз по раз вибивається з кола, тужний погляд кружляє десь понад ближнім муrom;

...weil sein ebemäßig silbriger Bartkranz so gesucht war und die wäßrige Leere seines Blicks ohne weiteres als Fernweh ausgegeben werden konnte // ...бо мав саме таку, як годиться, акуратно підстрижену й рівномірно посріблену борідку, а водяниста порожнеча його погляду успішно замінювала тугу за морськими просторами.

Незрозумілим для українців є специфічний німецький ЕК *WELTSCHMERZ* (досл.: біль світу), становлення якого сягає ще часів романтизму. Дефініція його імені не дає повного уявлення про нього: «почуття болю, смутку, яке людина відчуває через власну неадекватність, яку вона також сприймає як частину неадекватності світу або існуючих умов» [9]. У цій ситуації

дослівний переклад *біль світу* є неприпустимим, оскільки так повністю втрачається зміст цього ЕК, передусім глибина тієї емоції, яку він репрезентує, напр.:

Der Weltschmerz steckt an, dachte er und stand auf // Біль світу заразливий;

Der Cafard, der plötzliche Weltschmerz, der Hader mit Gott, den jeder hier oben kannte und der ohne ersichtlichen Grund kam und ging, war geblieben // Залишалися похмілля, раптовий біль світу та ще суперечка з Богом, якого тут, в горах кожен знав і який приходив і відходив без жодної видимої причини.

Незрозумілими є і перекладацькі рішення, коли цей ЕК ігнорується. Такі переклади зовсім не передають емоційної атмосфери оригіналу, напр.:

Schätze, du hast Weltschmerz, Robby // Я вважаю, що ти живеши у світі болю, Роббі.

Більш вдалою є передача імені цього ЕК словосполученням *світова скорбота*, хоча і в цьому випадку втрачаються романтично-філософські смисли, які він містить, напр.:

Er gibt sich ganz seinem Weltschmerz hin // Він весь віддається світовій скорботі;

Es wäre übrigens möglich gewesen, daß ein gewisser grausamer Weltschmerz in Diotimas Herz gar nicht nach einem Dementi verlangte // А втім, можливо, якась частка жорстокої світової скорботи в Діотиміному серці ніякого спростування зовсім і не бажала.

Труднощі при відтворенні виникають і у випадку поширених у німецькій культурі специфічних ЕК, зокрема *SEHNSUCHT*. Цей ЕК є незнайомим для носіїв української культури, тому словникові статті не є надійною опорою, оскільки вони можуть бути неточними або містити замало інформації. Корпусні дані дали змогу виділити три змістових фрагменти лем *Sehnsucht*: «1) пристрасний, глибокий потяг до іншої особи, у т. ч. сексуальний (як правило, безнадійний); 2) непереборне прагнення, сильна жага життєвих змін і альтернатив (як правило, нездійснених, утопічних); 3) глибокий смуток, ностальгічна туга за ким-н. / чим-н. недосяжним або втраченим, у т. ч. журба, скорбота за втраченою людиною» [10]. Це узгоджується з результатами аналізу конкордансу слова-запиту *Sehnsucht*, оскільки виявлено, що найпоширенішими варіантами передачі імені цього німецького ЕК є передусім українські лексеми *туга* та (*палке*) *прагнення*, а також їхні синоніми, напр.:

Seine Begierde war nicht häßlich, seine Sehnsucht nicht armselig, die Gewißheit, das Gehoffte zu erreichen, beschwingte ihn // Його жадоба до життя не була відразливою, його туга не була жалюгідною, впевненість, що він досягне свого, окрилювала його;

Deine Sehnsucht war, mein Leben zu zerstören, und meine war es, mein Leben dir zum Trotz zu behaupten // Ти палко прагнув уврати мені життя, а я так само палко прагнув зберегти його, всупереч твоєму бажанню;

Sicher hat sie plötzlich Sehnsucht, an dem schönen blankpolierten Mahagonitisch zu sitzen, Karten zu spielen, glückliche Familie zu sein // Навпевно, в неї раптом виникає палке бажання посидіти коло красивого, до блиску відполірованого столу червоного дерева, пограти в карти, відчутти себе матір'ю щасливої родини;

Doch gerade in solchen verschlossenen Herzen glüht die Sehnsucht am heißesten // Однак саме в таких потайних серцях палахкотить жага найпалкіше.

Як бачимо, семантика німецької лексеми *Sehnsucht* є досить інтенсивною, бо вона ґрунтується на поєднанні сильної туги та жагучого прагнення. Проте для носіїв української культури таке злиття цих різних емоцій є незрозумілим, оскільки туга асоціюється в них здебільшого з негативними переживаннями, а прагнення – з позитивними. Це підтверджують і ті приклади, у яких переклад *Sehnsucht* як *туга* та *прагнення* спотворив негативний або позитивний відтінок емоційної ситуації, напр.:

Wahrscheinlich wird er dann Sehnsucht nach einer starken Führung bekommen // Можливо, він моді запрагне сильного керівництва;

Aber auch Seamus hat ein schweres Mittagessen gehabt, und seine Sehnsucht nach einem Glas Bier ist keineswegs unverständlich, noch weniger sündhaft // Але ж і Шемес добряче пообідав, і потяг до кухля пива аж надто зрозумілий, тож зовсім не такий гріховний.

У цих прикладах українські слова *запрагнути*, *потяг* і *тягнути* є фактично нейтральними як щодо оцінки, так і щодо інтенсивності вираження тієї емоції, яку позначає лексема *Sehnsucht*, тому емоційне забарвлення українських перекладів далеке від оригіналу. Проте ще більш невдалим є рішення перекладачів ігнорувати цю специфічну емоцію у своїх перекладах, що, на жаль, призводить до повної втрати емоційної палітри оригіналу, напр.:

Er war ein gewöhnlicher, ängstlicher Bub, der nur die eine Sehnsucht zu haben schien, eine unangenehme Geschichte so bald als möglich los zu sein // Звичайний наляканий хлопчина, що хомів, як видно, тільки одного: аби ця прикра історія чим швидше минулася;

So hatte Naphta den Boden der Stella matutina betreten dürfen, deren wissenschaftlich und gesellschaftlich anspruchsvolle Atmosphäre vorstellungsweise längst seine Sehnsucht gereizt hatte // Так Нафта одержав можливість переступити поріг пансіону «Stella matutina» [Вранішня зоря (лат.)], який вже давно займав його увагу через свій високий науковий та суспільний статус.

Навпаки, прагнення перекладачів якомога точніше передати відтінки лексеми *Sehnsucht* занурює українського реципієнта в емоційну атмосферу оригіналу, напр.:

Die milde Frühlingsluft, die durch das offene Fenster aus dem Nebenzimmer hereinströmte, machte mich krank vor Sehnsucht // М'яке весняне повітря, що вливалось крізь відчинене вікно в сусідній кімнатці, сповнювало мене болісним туском;

Die bange Sehnsucht wich nicht, trotz dem zuversichtlichen Mut // Тоскний щем не минав, хоч як Анрі бадьорився.

Ще одним, поширеним у німецькій культурі, специфічним ЕК є *GEMÜTLICHKEIT*. Семантика його імені містить цілий спектр значень, пов'язаних із затишком: «комфорт»; «душевний комфорт»; «соціальний комфорт»; «привітність»; «приятність»; «фізичний і душевний відпочинок»; «душевний затишок»; «душевна втіха» [11]. Тому німецький затишок продукує значно більше асоціацій, ніж український. Саме через це ця емоція є незнайомою для українських реципієнтів. Аналіз конкордансу виявив, що перекладачі найчастіше передають німецьку лексему *Gemütlichkeit* українським *затишком*, напр.:

Sie können es selbst konstatieren: Heiterkeit, Gemütlichkeit, Herzlichkeit überall, tiefster Friede // Ви маєте змогу перепевідчитись самі: тут повсюди веселий настрій, затишок, щирість;

Die betont bürgerliche Gemütlichkeit, die Holztäfelung, die massiven, ungedeckten Tische, die altväterisch festen, für seßhafte

Männer gemachten Bänke und Stühle, das war der richtige Rahmen für den Dr. Franz Flaucher // Підкреслено бюргерський затишок – стіни, облицьовані деревом, не застелені скатертями столи, старосвітські лічни, розраховані на задастих чоловіків лави та стільці, – все це було гідним обрамленням для доктора Франца Флаухера.

Однак ці приклади чітко демонструють, що німецька емоція *Gemütlichkeit* є для німців чимось значно більшим, ніж український *затишок*. Тому перекладачі роблять спроби підкреслити це шляхом додавання уточнювальних слів, напр.:

Jedenfalls fand Herr Gerner um 2 Uhr eine Situation vor und eine Gemütlichkeit, unbeschreiblich, wie er sich schöner nicht gewünscht hatte // У всякому разі, коли пан Гарнер прийшов о другій, то все було чудово, в домі панували цілковитий спокій і затишок, кращого годі й бажати.

Зважаючи на широку емоційну палітру *Gemütlichkeit*, нейтральні лексеми й словосполучення української мови (напр., *спокій, товариська атмосфера*) майже не передають тієї атмосфери та тих емоційних переживань, які активує ця емоція, напр.:

Sie, unterlassen Sie das, Kinder, gemütlich, immer gemütlich, ein Prosit, ein Prosit der Gemütlichkeit // Геї, ану притиняйте, хлопці, спокійно, тільки спокійно! Будьмо! Тост за спокій!

Ach, wie die Lachsälven, wenn auch nicht echt, doch ähnlich den Butzenscheiben an der Fensterfront unserer Freibecke, Gemütlichkeit verbreiteten // О, яку ж товариську атмосферу створювали ті розгонисті, хоч і не зовсім щирі, вибухи сміху разом із круглими, потовщеними посередині шибками у вікнах того куточка, де ми вечеряли!

Складність передачі емоції *Gemütlichkeit* призводить до того, що в численних випадках перекладачі шукають простих рішень, ігноруючи її. Безперечно, такі випадки чітко унаочнюють не лише втрату емоційної атмосфери оригіналу твору, але й неточність відтворення емоційної ситуації в цілому, напр.:

Aber, wenn man ihr ihr Geld nehmen will, da hört die Gemütlichkeit auf // Та коли в неї збираються відняти її кровні гроші, бути добродушною зась;

Zum Zeichen, daß die Gemütlichkeit begonnen habe, ließ sich Relow ganz in seinen Sessel sinken // Релов зручно вмотивувався в кріслі, показуючи цим, що офіційна частина скінчилася;

Ich versichere dich, die ganze Gemütlichkeit war plötzlich zum Teufel // Всі миттю скисли, запевняю тебе, веселого настрою наче й небуло;

Zunächst las er die «Anzeigen», wobei er in Gemütlichkeit seine Morgenzigarette zu Ende rauchte // Найперше він переглядав «Вісті», задоволено докурюючи свою вранішню цигарку.

Існують випадки, коли перекладачі при відтворенні німецьких ЕК не роблять спроб поглибитися у зміст останніх, оскільки ЕК позначають лексеми, для яких є чітко визначені еквіваленти в цільовій мові. Це стосується, наприклад, імен універсальних емоцій (напр., радість, смуток, огида, страх). Однак слід завжди пам'ятати, що німці чітко розмежовують фізичний і метафізичний страх. Перший позначається лексемою *Furcht*, а другий – *Angst*. Прикро, що перекладачі звертають увагу на це лише в поодиноких випадках та й то в тих, у яких на метафізичність страху наявні прямі вказівки в німецькому оригіналі, напр.:

Es ist schwer festzustellen, ob an Leni eine ausgezeichnete Köchin verlorengegangen ist, noch schwerer festzustellen, ob die schon metaphysische Angst von Nonnen vor Gewürzen Leni das

zubereitete Essen im in dem Kochunterricht als zu «laff» erscheinen ließ // Важко сказати, чи вона мала хист до куховарства, а ще важче з'ясувати, чи не здавались їй приготовані на уроках домоведення страви «ніякими» через метафізичний страх черниць перед будь-якими присмаками.

В інших випадках українські перекладачі вибирають найпростіший шлях, тобто передають *Angst* гіперонімом *страх*, уважаючи, очевидно, що для українських реципієнтів є неважливим розмежування фізичного й метафізичного страхів, напр.:

*Es war wohl auch Angst: ich kenne so viele alleinstehende Frauen, die sich abends allein vor dem Fernseher betrinken // Можливо, давався взнаки й **страх**: я знаю багатьох незаміжніх жінок, які, дивлячись увечері на самоті телевізор, напиваються;*

*Sie habe die ganze Zeit über Angst gehabt, denn dieser Beizemne sei ihr unheimlich // Її увесь час брав **страх**: у цьому Байцменне є щось зловісне.*

Іноколи перекладачі, прагнучи відтворити атмосферу ЕК *ANGST*, не враховують, що він асоціюється у німців передусім із млюсною тривоною, тому передавати його як український жах не зовсім доречно, напр.:

*Ich hatte Angst, wusste sogar warum, hätte es aber nicht ausdrücken können, und ich wurde rasend, als ich an die verfluchten Apfelschalen dachte // Мене охопив **жах**, я навіть знав чому, але не міг би висловити цього і тільки це більше шаленів, думаючи про ті прокляті яблучні шкуринки.*

Зважаючи на складність цього ЕК, перекладачі часом просто ігнорують його, напр.:

*Der Massenterror versetzte das ganze Land in Angst und Schrecken // Масовий терор навів **жах** по всій країні.*

Висновки та перспективи подальших досліджень. У пропонуваній розвідці опрацьовано один із можливих алгоритмів застосування перекладачами матеріалу паралельних конкордансів німецько-українського корпусу ParaRook. Апробація здійснена на прикладі труднощів, які виникають при передачі українською мовою лексем на позначення специфічних німецьких ЕК, зокрема *TORSCHLUSSPANIK*, *FERNWEN*, *WELTSCHMERZ*, *SEHNSUCHT*, *GEMÜTLICHKEIT* та *ANGST*. Аналіз конкордансів, сформованих автоматично за допомогою введення слів-запитів, які є іменами зазначених ЕК, дав змогу виявити найчастотніші варіанти передачі цих імен в українській мові, а також визначити випадки некоректних перекладацьких рішень, які призводять до змістових утрат німецьких ЕК при їхньому трансфері до українськомовного середовища. Встановлено, що найчастіше причиною таких утрат є неврахування перекладачами глибинних смислів специфічних ЕК та ігнорування емоційної атмосфери, яку вони створюють. Це стосується навіть тих випадків, коли наявні міжмовні еквіваленти, тобто тут міжмовна еквівалентність не завжди є гарантією міжкультурної еквівалентності. Оскільки пошук міжкультурних еквівалентів вимагає значних інтелектуальних зусиль, перекладачі свідомо спрощують собі завдання тим, що вони лише частково передають емоційне тло тексту оригіналу, позбавляючи в такий спосіб українського реципієнта найменшого уявлення про специфіку емоційного світу німців. **Перспектива дослідження** вбачається у вивченні особливостей відтворення специфічних ЕК української лінгвокультури в німецькомовному середовищі шляхом опрацювання матеріалу українсько-німецького паралельного корпусу.

Література:

1. Nida E. A., Taber Ch. R. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill, 1969. 218 p.
2. Мізін К. Методологічна валідність лінгвокультурології vs зіставної лінгвокультурології: аргументи та контраргументи. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2015. № 2. С. 104–110.
3. Mizin K., Korostenski J. “Western” Cultural Linguistics and “Post-Soviet” Linguoculturology: Causes of Parallel Development. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*. 2019. № 37. P. 7–13.
4. Ortony A., Clore G. L., Foss M. A. The referential structure of the affective lexicon. *Cognitive Science*. 1987. Vol. 11, № 3. P. 341–364.
5. Pavlenko A. *Emotions and Multilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 304 p.
6. Goddard C. Explicating emotions across languages and cultures: A semantic approach. *The verbal communication of emotions*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2002. P. 19–54.
7. ParaRook (DE-UK). URL: https://pararook.nyawkit.xyz/#dashboard?corpname=parall_deu (дата звернення: 14.09.2024).
8. Mizin K., Letiucha L. The Linguo-Cultural Concept TORSCHLUSSPANIK as the Representative of Ethno-Specific Psycho-Emotional State of Germans. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2019. Vol. 25, № (2). P. 234–249.
9. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <http://www.dwds.de/ressourcen/korpora/> (дата звернення: 25.09.2024).
10. Mizin K., Ovsienko L. Application perspectives of corpus-based methods within linguo-cultural and psycholinguistic analysis: German emotional concept SEHNSUCHT. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2020. Vol. 7, № 1. P. 111–127.
11. Mizin K., Petrov O. Emotional state GEMÜTLICHKEIT in cross-cultural perspective: Corpus-based approach. *Studies about Languages / Kalbu studijos*. 2021. № 38. P. 43–60.

Mizin K., Letiucha L., Kononenko V. “Lost in translation”: difficulties in reproducing German specific emotion concepts in Ukrainian translations

Summary. The article deals with one of those cases when the use of parallel concordances from the German-

Ukrainian corpus ParaRook by translators may be especially justified. This case is the difficulties in translating into Ukrainian lexemes denoting specific German emotion concepts (ECs), in particular TORSCHLUSSPANIK, FERNWEH, WELTSCHMERZ, SEHNSUCHT, GEMÜTLICHKEIT, and ANGST. ParaRook is the first representative large German-Ukrainian parallel corpus collected and verified manually, with detailed meta-annotation and morphosyntactic annotation, and searchable online. This corpus is an important linguistic resource that provides parallel texts for linguistic and translation research with over 6 million tokens. To determine the best way to render those lexemes that name specific or unique German ECs, a translator can enter query words that are the names of these ECs into the ParaRook search engine to automatically generate concordances. The analysis of the concordances generated automatically by entering the query words, which are the names of the ECs TORSCHLUSSPANIK, FERNWEH, WELTSCHMERZ, SEHNSUCHT, GEMÜTLICHKEIT, and ANGST, made it possible to identify the most frequent variants of rendering these names in Ukrainian, as well as to identify cases of incorrect translation decisions that lead to the semantic loss of German ECs in their translation into the Ukrainian-speaking environment. It has been established that the most common reason for such losses is the failure of a number of translators to take into account the deep meanings of specific ECs that create a peculiar emotional atmosphere of the source text. At the same time, translators often focus on finding interlingual equivalents, forgetting that interlingual equivalence does not always guarantee intercultural equivalence. Since the search for intercultural equivalents requires considerable intellectual effort, translators deliberately simplify their task by only partially conveying the emotional palette of the original text, thus depriving the Ukrainian recipient of the slightest idea of the specifics of the emotional world of Germans.

Key words: translation, equivalent, emotion, concept, linguoculture, language corpus.

*Петухова О. І.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації в креативних індустріях
Харківської державної академії дизайну і мистецтв**Говорун А. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації в креативних індустріях
Харківської державної академії дизайну і мистецтв*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КУЛЬТУРНО СПЕЦИФІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ З УКРАЇНСЬКОЇ НА АНГЛІЙСЬКУ МОВУ

У статті розглядаються проблеми та підходи до відтворення культурних реалій у процесі перекладу. З огляду на зростаючий попит на високоякісний переклад у різних сферах, таких як література, туризм, дипломатія та бізнес, розуміння специфічних проблем і викликів, пов'язаних із перекладом культурних реалій, є необхідним для забезпечення точності та відповідності перекладу потребам аудиторії. Мета статті полягає у всебічному аналізі специфічних аспектів перекладу культурно маркованих елементів з української мови на англійську, що є важливим для ефективної міжкультурної комунікації. Основні завдання статті охоплюють оцінку результативності застосування різних методів перекладу, таких як транскрибування, транслітерація та описовий переклад, з метою збереження культурної специфіки та автентичності оригінальних текстів, ідентифікацію основних помилок і недоліків, які можуть виникати при перекладі культурних реалій, а також розробку практичних рекомендацій для їх уникнення. У статті культурно специфічні елементи визначаються як мовні та культурні реалії, що володіють значущістю і функціональним навантаженням в межах однієї культурної системи та можуть становити труднощі при адекватному відтворенні або сприйнятті в контексті іншої культурної системи. Аналізуються різні види культурно специфічної лексики, такі як назви страв, традиційних предметів, обрядів і свят, а також обґрунтовується необхідність збереження національної ідентичності при перекладі. Особлива увага приділяється методам транскрибування, транслітерації та описового перекладу. У статті представлено приклади перекладу українських культурних реалій на англійську мову, підкреслюючи важливість поєднання транскрипції з поясненнями для ефективного передання культурного контексту та збереження автентичності.

Ключові слова: автентичність, культурні реалії, описовий переклад, транскрибування, транслітерація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Переклад культурно специфічних елементів є однією з найскладніших задач у міжмовному перекладі, особливо у контексті перекладу з української мови на англійську. Культурно специфічні елементи, такі як назви традиційних страв, обрядів, свят і предметів одягу, містять багатогранні культурні та історичні значення, які часто не мають прямих еквівалентів у цільовій мові [1; 2]. Отже, основна проблема полягає в роз-

робі та застосуванні методологій, які дозволяють адекватно передати ці елементи, зберігаючи їхню автентичність і культурний контекст, водночас забезпечуючи їх зрозумілість для носіїв цільової мови. У цьому контексті важливе значення має дослідження підходів і методів, які дозволяють ефективно подолати культурні бар'єри та уникнути можливих непорозумінь.

Аналіз специфіки культурного перекладу сприяє глибшому розумінню мовних і культурних зв'язків між різними народами, що є важливим для теоретичного розвитку перекладознавства. Вивчення культурно специфічних елементів також має практичне значення для вдосконалення перекладацької практики та підвищення її ефективності. Точне відтворення культурних реалій у перекладі сприяє покращенню взаєморозуміння між представниками різних культур, що є особливо актуальним у сучасному світі. Окреслене дозволяє уникати культурних непорозумінь і сприяє більш ефективному культурному обміну.

Таким чином, дослідження особливостей перекладу культурно специфічних елементів є надзвичайно важливим як для теоретичного розвитку перекладознавства, так і для практичної діяльності у сфері міжкультурної комунікації та перекладу. Це забезпечує не лише наукову цінність, але й практичну ефективність у контексті глобальних комунікаційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз наукових розвідок на тему перекладу культурно специфічних елементів з української мови на англійську мову вказує на важливі аспекти, які досі потребують подальшого вивчення. Т. Погрібна [1] вивчає реалії як етнокультурні маркери в художньому тексті та пропонує методи перекладу цих реалій, акцентуючи на проблемах, що виникають при перекладі фразеологізмів та національних страв. Т. Авдеєнко у своїй публікації [2] досліджує специфіку англійських мовних реалій з лінгвокультурологічного погляду. У книзі В. Савчина «Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу» [3] розглядається внесок Миколи Лукаша в український художній переклад і його підходи до перекладу культурних реалій. Це джерело є важливим для розуміння історичного контексту перекладу в Україні. Сучасні закордонні дослідники також вказують на важливі аспекти культурно специфічних елементів у перекладі [4], аналізуючи англійські культурно специфічні елементи у перському

перекладі на прикладі п'єси «Очікуючи на Году», використовуючи модель Хауса для оцінки точності перекладу. Інші вчені [5] досліджують культурні специфічні елементи та стратегії перекладу та адаптації культурних реалій у текстах подорожей. Заслужує також на увагу робота [6], в якій розглядається роль культурно специфічних запозичень у текстах і використання апозитивної конструкції для збереження культурної специфіки.

Попри значний обсяг досліджень, існують кілька не вирішених питань. По-перше, це визначення універсальних стратегій для перекладу культурних реалій, які можуть бути адаптовані до різних мов і культурних контекстів. По-друге, є потреба у розробці точніших методів адаптації культурних реалій, що дозволяє зберігати культурну ідентичність без втрати значення. Також варто звернути увагу на методи уникнення помилок для забезпечення точності та культурної чутливості у перекладі. На нашу думку, ці питання потребують подальшого дослідження для вдосконалення процесу перекладу культурно специфічних елементів і забезпечення більш глибокого розуміння міжкультурної комунікації.

Формування мети статті. Мета статті полягає у детальному дослідженні особливостей перекладу культурно специфічних елементів з української мови на англійську, що є важливим аспектом міжкультурної комунікації. Конкретні цілі статті охоплюють оцінку ефективності різних методів перекладу, включаючи транскрибування, транслітерацію та описовий переклад, для збереження культурної специфіки та автентичності оригіналу, виявлення основних помилок та упущень, які виникають при перекладі культурно специфічних елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відтворення українських культурно специфічних елементів англійською мовою є складним завданням для перекладачів, оскільки ці елементи часто не мають прямих відповідників у мові перекладу через відмінності в історії, культурі, традиціях та побуті обох народів. Основні труднощі при перекладі можна поділити на кілька аспектів, що охоплюють лексичні елементи, історичні та культурні реалії, сталі вирази та фразеологізми, а також соціокультурні та побутові реалії [3; 4; 7]. Культурно специфічна лексика включає назви традиційних страв (наприклад, борщ, вареники), одягу (вишиванка), свят (Купала, Різдво) та інші слова, що описують культурні реалії. На думку науковців, у таких випадках варто застосовувати транскрибування або транслітерацію, а також описовий переклад, оскільки ці слова відображають унікальні елементи культури, які можуть не мати точних еквівалентів в інших мовах [5; 7].

Транскрибування або транслітерація дозволяють зберегти оригінальне звучання та написання слова, що допомагає передати його національний або культурний колорит [5, с. 210]. Наприклад, «борщ» / «borsch», «вишиванка» / «vyshyvanka» залишаються впізнаваними як українські культурні явища, навіть якщо їх перенести в англійський контекст. Це також допомагає уникнути спотворення автентичності та помилок при перекладі, коли немає еквівалента в англійській мові. Описовий переклад застосовується, коли потрібно пояснити значення терміну в контексті культури [4, с. 140]. Наприклад, слово «kobzar» може бути перекладене як «kobzar – a traditional Ukrainian bard who sings epic songs while playing a string instrument». Подібно, реалію «лісова пісня» можна перекласти як «Lisova Pisnya –

a poetic play by Ukrainian writer Lesya Ukrainka, which draws on local folklore and mythology», щоб пояснити літературний і культурний контекст твору. Все це допомагає читачеві зрозуміти, про що йде мова, особливо якщо вони не знайомі з культурою джерела. Таким чином, комбінація транскрибування/транслітерації та описового перекладу дає змогу передати культурні реалії якомога точніше та зберегти їх автентичність у перекладі.

Приклад застосування цих способів перекладу культурно специфічних елементів з української мови на англійську виявлено у статті під назвою «*Unique Traditions of Hutsuls in Ukraine*» [8], у якій автори описують англійською мовою традиційну церемонію вівчарів у Гуцульській громаді, весілля та Різдво.

У нижченаведеному абзаці описується традиційна церемонія вівчарів у Гуцульській громаді: «*The ceremony of sending off shepherds to the distant mountain valleys (“polonyna”) is a very important event for Hutsul community. The work of shepherds in the valleys is very hard: a shepherd has to work from dawn till dusk, and the weather high in the mountains can be quite moody, surprising with cold days, rains and even snow in summertime. However, Hutsuls highly appreciate this work, and many of them want to be shepherds. A traditional sending-off ceremony always includes three things that characterize the life of a Carpathian shepherd: fire (“vatra”), trembita (traditional Hutsul music instrument) and brynza (cheese made of goat or sheep milk). While people sing traditional songs, the senior shepherd lights a “vatra” fire, and young men perform ritual Hutsul dance “Arkan” with small hatchets in their hands. Then everyone tastes fresh cheese (brynza and vurma)*». Проаналізуємо переклад культурно специфічних елементів, які є характерними для української мови та культури, на англійську мову:

1. «Polonyna» – термін залишено в перекладі в оригінальній транскрибованій формі, що дозволяє зберегти автентичність і звучання слова. Це ефективний підхід, оскільки «полонина» не має прямого еквівалента в англійській культурі. Щоб допомогти читачам зрозуміти, що це, додано опис «distant mountain valleys», який надає загальне уявлення про місце.

2. «Hutsul» та «Hutsul community» – назва етнографічної групи також залишена в транскрибованому вигляді. Це виправдано, оскільки немає прямого еквівалента в англійській мові для слова «гуцули». Завдяки цьому підходу зберігається етнографічний колорит та підкреслюється специфіка регіону.

3. «Vatra» (fire) – у цьому випадку використано транскрибування «vatra», а також додано коротке пояснення в дужках («fire»). Це дозволяє зберегти назву культурного елемента і водночас створити англійськомовному реципієнтові уявлення про його значення.

4. «Trembita» (traditional Hutsul music instrument) – транскрибоване слово «trembita» також супроводжується описом в дужках, який уточнює, що це «традиційний гуцульський музичний інструмент». Такий підхід сприяє точнішому розумінню, оскільки «трембіта» – унікальний для цієї культури елемент.

5. «Brynza» (cheese made of goat or sheep milk) – назву традиційного сиру перекладено шляхом транскрибування («brynza») і супроводжено поясненням у дужках, що надає читачеві можливості дізнатися, що це за продукт і з чого він виготовляється.

6. «Arkan» (ritual Hutsul dance) – танцювальний елемент збережено в оригінальній назві, що супроводжується описом

у дужках («ritual Hutsul dance»). Таке пояснення допомагає передати унікальність танцю та його зв'язок із гуцульською культурою.

7. «Vurda» – як і у випадку з «brunza», назва цього продукту залишена без перекладу, щоб підкреслити його специфіку та унікальність. Оскільки опис (що це за сир) вже наданий раніше, додаткових пояснень не потребується.

У наведеному вище тексті застосовано кілька методів перекладу культурно специфічних елементів. Транскрибування використано для збереження автентичних назв елементів гуцульської культури. Описовий переклад, що представлений в дужках з поясненнями, додається, щоб пояснити значення деяких термінів читачеві, незнайомому з культурою. Такий підхід виправдано, оскільки в англійській мові відсутні прямі еквіваленти для таких понять. Крім того, зберігається культурний колорит тексту, що водночас робить його зрозумілим для англомоного реципієнта.

У наступному абзаці описано традиційне гуцульське весілля, і в перекладі використано різні методи передачі культурно специфічних елементів: «*Traditional Hutsul wedding looks like an event from a fairy tale, and even in modern times many Hutsuls keep to the old wedding rituals. The newly-weds put on national Hutsul clothes and go to the church riding horses. At the wedding day, bride and groom are accompanied by a large crowd of people. The wedding ceremony is full of funny and sad songs, dances, games, jokes and so on. As for traditional elements of any Hutsul wedding, we cannot skip mentioning loaf ("karavai"), embroidered towels ("rushnyky"), bouquets of fresh flowers decorating the clothes of the guests and trees around the wedding location. Embroidered towels and loaf play significant role in the ceremony. Before the wedding, co-parents-in-law come to the bride's home, and if she accepts the proposal, she gives them beautiful towels. During a ceremony, newly-weds have to step on a towel – it symbolizes that their marriage comes into force. The guests traditionally gift them tasty sweet loaf on embroidered towels, wishing the couple wealthy and happy life. Hutsul wedding can be held in any season; however, it is strictly prohibited to hold a wedding ceremony during any religious fasting.*».

1. «Hutsul» – назва етнографічної групи залишена в транскрибованій формі. Оскільки для слова «гуцул» немає прямого еквівалента в англійській мові, транскрибування «Hutsul» зберігає культурну ідентичність цієї групи.

2. «National Hutsul clothes» – у цьому випадку слово «clothes» перекладене, але «Hutsul» знову ж таки залишено в транскрипції для збереження культурної унікальності. Термін «national Hutsul clothes» передає ідею традиційного одягу, характерного для цього етносу.

3. «Loaf (karavai)» – традиційний елемент весілля подано в описовому вигляді: основне слово «loaf» пояснює читачеві, про що йдеться, а в дужках додано транскрибоване «karavai». Це ефективний спосіб зберегти автентичність терміну та водночас дати уявлення про його суть англомоном читачам.

4. «Embroidered towels (rushnyky)» – тут теж використано описовий переклад із додаванням транскрибованого слова в дужках. Пояснення «embroidered towels» дає читачам уявлення про вигляд та функцію «рушників», а транскрипція «rushnyky» допомагає передати культурну специфіку.

5. «Bouquets of fresh flowers» та «decorating the clothes of the guests and trees around the wedding location» – ці елементи описані в загальному вигляді, без використання конкретних куль-

турних термінів. У цьому випадку переклад передає зміст без втрати сенсу, оскільки квіткові букети та декорації є універсальними поняттями, зрозумілими для читачів будь-якої культури.

6. «Embroidered towels» – у тексті використано описовий переклад замість транскрибованого «рушники». Використання фрази «embroidered towels» передає основне значення цього елемента, але при цьому не зберігає національну специфіку. Щоб підкреслити культурний контекст, можна було додати транскрипцію в дужках («rushnyky»), як це зроблено в попередніх абзацах. У цьому випадку, хоча суть предмета зрозуміла, певна культурна унікальність втрачена.

7. «Co-parents-in-law» – це описовий переклад, який передає роль людей, що беруть участь у весільній церемонії. У цьому випадку використання опису («co-parents-in-law») замість транскрипції є доречним, оскільки у багатьох культурах існує схожа традиція, хоча можуть бути різні назви.

8. «Step on a towel – it symbolizes that their marriage comes into force» – тут використано описовий підхід для пояснення обряду. «Step on a towel» передає фізичну дію, а подальше пояснення – її символічне значення. Хоча опис достатньо інформативний, додавання транскрипції слова «rushnyky» могло б надати більше культурного колориту.

9. «Tasty sweet loaf on embroidered towels» – описовий переклад знову використовується для позначення елементів весільної церемонії. Слово «loaf» передає загальне поняття традиційного хліба, а «embroidered towels» описує рушники. Тут так само було б доречно додати транскрибовані форми («karavai» і «rushnyky») для підкреслення гуцульської специфіки.

10. «Hutsul wedding» – використано транскрипцію для позначення гуцульського весілля. Це забезпечує збереження етнографічної ідентичності та допомагає читачеві зрозуміти, що йдеться саме про традиції певної етнічної групи.

11. «Strictly prohibited to hold a wedding ceremony during any religious fasting» – цей елемент передано описовим способом. В англійській мові не потрібно додавати культурно специфічні терміни, оскільки ідея релігійного посту є зрозумілою та універсальною.

В аналізованому абзаці застосовано транскрибування для збереження культурної унікальності та підкреслення автентичності. Описовий переклад використовується в поєднанні з транскрибованими термінами, щоб допомогти англомоном читачам зрозуміти значення цих специфічних елементів. Хоча описовий переклад допомагає зрозуміти сенс елементів, на нашу думку, відсутність транскрибованих термінів («rushnyky», «karavai») у деяких випадках частково втрачає унікальність та культурний колорит тексту.

Загалом, щоб передати культурну специфіку в такому тексті, було б корисно поєднувати описовий переклад із транскрибованими термінами, як-от «embroidered towels (rushnyky)» чи «loaf (karavai)». Це зберегло б етнографічну ідентичність і водночас зробило б текст зрозумілим для англомоного читача.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Переклад культурно специфічних елементів з української на англійську мову є складним процесом, що вимагає не лише знання обох мов, але і глибокого розуміння культурних контекстів. Виявлено, що транскрибування, транслітерація та описовий переклад є основними методами, які використовуються для збереження культурної специфіки. Однак кожен з цих методів має свої

переваги і недоліки. Рекомендації для перекладачів включають використання комплексних стратегій перекладу, які враховують культурний контекст, а також постійне вдосконалення знань про культуру та традиції обох мовних груп.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці універсальних стратегій перекладу для культурно специфічних елементів, які можуть бути адаптовані до різних мовних і культурних контекстів, що дозволить забезпечити більш точний і адекватний переклад.

Література:

1. Погрібна Т. А. Реалії як етнокультурні маркери в художньому тексті та їх переклад. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10(2). С. 276-281.
2. Авдєєнко Т. Лінгвокультурологічні особливості англійських мовних реалій. *Актуальні питання іноземної філології*. 2014. № 1. С. 5-9.
3. Савчин В. Р. Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу. Львів: Літопис, 2014. 374 с.
4. Amiri E. S., Tabrizi H. H. The Study of English Culture-Specific Items in Persian Translation Based on House's Model: The Case of Waiting for Godot. *International Journal of English Linguistics*. 2018. Vol. 8, issue 1. P. 135-145.
5. Camargo K. A. F., de Souza A. R. The Study of Cultural Specific Items in Au Pays De L'or Noir's Travel Report. *Revista Da Anpoll*. 2018. Vol. 1, issue 44. P. 207-219.
6. Durand M. L. Culture-Specific Loanwords in the Text: Apposition as a Linking Form. *Sprache und Sprachen in Forschung und Anwendung*. 2018. Issue 6. P. 423-431.
7. Фокс К. Спостерегаючи за англійцями: пер. з англ. Марти Госовської. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. 608 с.
8. Unique Traditions of Hutsuls in Ukraine. URL: <https://destinations.ua/archive-18-21/authentic-ukraine/510-unique-traditions-of-hutsuls-in-ukraine>

Petukhova O., Hovorun A. Peculiarities of translating culturally specific elements from Ukrainian into English

The article discusses the problems and approaches to reproducing cultural realities in the translation process. Given the growing demand for high-quality translation in various fields, such as literature, tourism, diplomacy, and business, understanding the specific issues and challenges associated with translating cultural realities is essential to ensure that the translation is accurate and meets the needs of the audience. The purpose of the article is to comprehensively analyze the specific aspects of translating culturally marked elements from Ukrainian into English, which is important for effective intercultural communication. The main objectives of the article are to evaluate the effectiveness of various translation methods, such as transcription, transliteration and descriptive translation, in order to preserve the cultural specificity and authenticity of the original texts, to identify the main mistakes and shortcomings that may arise when translating cultural realities, and to develop practical recommendations for avoiding them. In this article, culturally specific elements are defined as linguistic and cultural realities that have significance and functional load within one cultural system and may present difficulties in adequate reproduction or perception in the context of another cultural system. Various types of culturally specific vocabulary, such as names of dishes, traditional objects, rituals and holidays, are analyzed, and the need to preserve national identity in translation is justified. Particular attention is paid to transcription, transliteration, and descriptive translation methods. The article presents examples of translating Ukrainian cultural realities into English, emphasizing the importance of combining transcription with explanation to effectively convey cultural context and preserve authenticity.

Key words: authenticity, cultural realities, descriptive translation, transcription, transliteration.

Сайко М. А.,

доктор філософії

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0001-8098-0595>

Дорофеева М. С.,

доктор філологічних наук, професор

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0003-2024-4806>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТЕРМІНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Статтю присвячено систематизації методологічних основ термінознавчих досліджень. Запропоновано ієрархічну піраміду, що відображає послідовність та взаємозалежність структурних рівнів наукового пізнання. Автори наголошують, що під час формування наскрізної концепції будь-якого дослідження рухатися треба винятково від наукової парадигми, а не від добору методу. Рівні піраміди охоплюють *парадигму* (лінгвістичну чи перекладознавчу), *теорію* (термінознавчу чи перекладознавчу), *тип дослідження*, *методологічний підхід і методику*, а також *методу*. Ядро термінознавчого дослідження, що впливає на підходи, методики та методи, становить конститутивна триєдність *парадигма – теорія – тип*.

Наукову *парадигму* в загальнонауковій методології автори розглядають як одну з форм організації наукового знання. У конкретнонауковій методології парадигма становить систему поглядів на об'єкт (мову або переклад), обрану для організації дослідження, інтерпретації та опису виучуваних об'єктів і дальшого виконання дослідницьких завдань. У статті подано перелік лінгвістичних та перекладознавчих парадигм. Однак в умовах множинності змінних ідей та наукового філософування автори не покладали на себе місії здійснити їхній доконечний поділ. *Теорія* – це комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на пояснення явищ, процесів і зв'язків між ними. *Тип термінологічного дослідження* – методологічна характеристика наукового пошуку, що диференціюється відповідно до кількості залучених мов та рівня систематичності.

Між поняттями методологічний підхід та методика проведено демаркаційну лінію та конкретизовано їхню відмінність. *Методологічний підхід* є загальною стратегією термінознавчого дослідження, а *методика* – виважена сукупність, метод, технік, алгоритмів та принципів їхнього застосування в межах методологічного підходу. Вирішено такі умовно опозиційні підходи до термінознавчих досліджень: *ономасіологічний та семасіологічний підходи*; *синхронний та діяхронний підходи*; *кількісний та якісний підходи*; *дескриптивний та прескриптивний підходи*. Констатовано, що методикам, на відміну від методологічних підходів, неодмінно притаманна своєрідна авторськість.

Унаочнене функціонування запропонованої ієрархічної піраміди засвідчує її релевантність для термінознавчих досліджень, що ґрунтуються на перекладознавчих парадигмах.

Ключові слова: термінологія, термінознавство, перекладознавство, перекладове термінознавство, парадигма, термінознавча теорія, типи термінологічних досліджень, підходи до термінознавчих досліджень, методики та методи.

Порушувана проблематика зосереджена на низці взаємопов'язаних термінознавчих питань, особливо актуальних у контексті лінгвістичних та перекладознавчих парадигм, пореб іншого й перекладового термінознавства. Наріжною проблемою вважаємо недостатню систематизацію методологічних основ, що ускладнює вибір оптимальних методів дослідження термінології з огляду на специфіку конкретних терміносистем, особливості їхнього становлення, а також евристичні гіпотези дослідника.

Мета статті полягає в ієрархізації та систематизації методологічних основ термінознавчих досліджень у перекладознавстві. За **об'єкт** розвідки правлять методологічні категорії *парадигми, теорії, типу дослідження, методологічного підходу, методики й методи* в термінознавчих дослідженнях, а за **предмет** – розрізняльні ознаки, особливості та доцільність застосування названих методологічних категорій для оптимального досягнення мети дослідження й виконання завдань конкретного наукового проекту. Основними **методами** запропонованої розвідки є *моделювання* (для ієрархізації рівнів термінознавчих досліджень у перекладознавстві), *синтезування* (для об'єднання лінгвістичних і перекладознавчих парадигм як основи для цілісного дослідження), *абстрагування та формалізація* (для розрізнення досліджуваних об'єктів), *аналогіювання* (для вирізнення типів термінознавчих досліджень).

Авторська пропозиція. Безперечно, що методологія термінознавчих досліджень ґрунтується на загально- та конкретнонауковій методологіях. Зауважмо однак, що згадана опозиційна диференціація є умовною, адже йдеться про розмежування різнопорядкових явищ: загальнонаукові методи перебувають на епістемологічній площині дослідження, а конкретнонаукові – на інструментальній.

Безпосередній вибір *методу*, зважування *методологічних підходів* та формування комплексної *методики* залежать, по-перше, від наукової парадигми, термінознавчої (або ж перекладознавчої) теорії та типу дослідження, а по-друге, від термі-

нознавчого досвіду (широко розуміючи) та фінансового становища дослідника чи дослідницької групи. На *Рис. 1* схематично та водночас почасти ідеалістично зображено ієрархію піраміди термінознавчих досліджень:

Як бачимо, піраміда складається з п'яти рівнів, що відображають послідовність та взаємозалежність структурних рівнів наукового пізнання в галузі термінознавчих досліджень. Важливо розуміти, що під час формування наскрізної концепції дослідження рухатися треба від наукової парадигми, а не від добору метод.

Рис. 1. Методологічна ієрархія термінознавчих досліджень

(таксономічна), комунікативно-функційна (прагматична), когнітивна (когнітивно-дискурсивна) та синергетична [1, с. 22–36]. До переліку пропонуємо додати генеративну, антропоцентричну, соціолінгвістичну, психолінгвістичну та еколінгвістичну парадигми. Інший погляд на парадигми спричинився б до вирізнення, наприклад, позитивістської та постпозитивістської, інтерпретивістської та конструктивістської парадигм. **Перекладознавчі парадигми** своєю чергою є водночас транспарадигмами. До них належать, приміром, лінгвістична, текстоцентрична, функціоналістська, когнітивно-дискурсивна, синергетична (універсально-системологічна) парадигми [2, с. 16–17]. Перелік можна доповнити маніпуляційною, герменевтичною, соціокультурною, ідеологічною та постколоніальною парадигмами. В умовах множинності змінних ідей та наукового філософування ми не покладаємо на себе місії здійснити доконечний поділ парадигм.

Зауважмо однак, що під поняттям *парадигма* можна також розуміти концепцію, теорію або модель порушуваних проблем, що на них спираються для виконання дослідницьких завдань [2, с. 16]. Посвідчувальним прикладом несталості статусу парадигм вважаємо маніпуляційну парадигму, в основі якої лежить Маніпуляційна школа (Джеймс Голмс, Тео Германс та інші). Звісно, що поняття *наукової школи* ми не отожднюємо з парадигмою, однак з огляду на особливий розвій Маніпуляційної школи, а надто ж у 1990-х роках, можемо констатувати її обертання на маніпуляційну парадигму з відособленими теоріями та представниками. Ще одним яскравим прикладом такої несталості є функціоналістська парадигма теорії перекладу, яку початково можна було вважати теорією комунікативно-функційної (діяльнісної) парадигми. Панівними теоріями в межах функціоналістської парадигми є *скопос-те-*

Огляд релевантної літератури. Так, основу будь-якого термінознавчого дослідження становить наукова парадигма. Під поняттям *парадигма* в загальнонауковій методології розуміємо форму організації наукового знання як результат розвитку науки. У конкретнонауковій методології парадигмою є система поглядів на об'єкт (мову або переклад), обрана для організації дослідження, інтерпретації та опису вивчених об'єктів і виконання дослідницьких завдань. Основними науковими *лінгвістичними парадигмами*, на думку О. Селіванової, є такі: *порівняльно-історична* (генетична), *структуралістська*

орія (К. Райсс, Г. Фермеєр), *теорія перекладацької діяльності* (Й. Гольц-Менттері) (докладніше див. у [3]), *інтегрований підхід* (М. Снелл-Горнбі). Уваговартним є також *принцип лояльності* К. Норд. Детальніший огляд згаданих функціоналістських теорій див. у статті М. Камінської [4]. Окрім того, до представників розглядуваної парадигми можна зарахувати Ю. Гавз (*функційно-прагматична модель оцінювання перекладу* [5]).

Під *теорією* в *Рис. 1* розуміємо «комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на пояснення явищ, процесів і зв'язків між ними» [2, с. 16]. Теорія підпорядковується парадигмі та тісно пов'язана з конкретними іменами дослідників. До термінознавчих теорій належать, наприклад, *соціокогнітивна теорія* (Р. Теммерман), *лексико-семантична теорія* (М.-К. Л'омме), *текстова теорія термінології* (Д. Бурго, М. Слодзіян), *фреймова термінологія* (П. Фабер) та *комунікативна теорія* (Т. Кабре) [6, с. 13], *соціотермінологія* (Ф. Гуден, І. Будин) та інші кроспарадигмальні теорії. Короткий огляд окремих теорій здійснено в статті Т. Гуменюк [7].

Т. Кабре виокремлює два основні критерії, що характеризують *термінологічні пошуки* (або ж термінологічну працю): кількість залучених мов та рівень систематичності. *Систематичні пошуки* передбачають роботу з термінами всієї спеціальної предметової галузі або її частини. *Вибіркові пошуки* (у науковці – *ad-hoc searches*) обмежуються одним терміном або невеликим переліком одногалузевих термінів (або ж навіть групою різногалузевих термінів) [8, с. 129]. Пропонуємо екстраполовати докладно описаний поділ Т. Кабре [8, с. 129–159] на класифікацію *типів термінологічних досліджень*:

1. Систематичні одномовні дослідження;
2. Систематичні дво- чи багатомовні дослідження;

3. Вибіркові одномовні дослідження;

4. Вибіркові дво- чи багатомовні дослідження.

Уваговарними типами термінологічних досліджень у контексті перекладознавства та перекладового термінознавства, що перебувають у колі наукових інтересів авторів, є систематичні та вибіркові дво- та багатомовні дослідження.

Виклад основного матеріалу. Перші три конститутивні рівні ієрархічної піраміди термінознавчих досліджень (див. *Рис. 1*), зокрема *парадигма – теорія – тип*, становлять ядро дослідження, а тому від них залежить вибір загальних підходів, окремих метод та формування відповідної методики.

Під поняттям *метода* дослідження розуміємо спосіб організації пізнавальної та дослідницької діяльності. Між поняттями методологічний підхід та методика пропонуємо провести демаркаційну лінію та конкретизувати відмінність. *Методологічний підхід* є загальною стратегією дослідження, а *методика* – виважена сукупність підходів, метод, алгоритмів та принципів їхнього застосування.

Основними методологічними підходами до термінознавчих досліджень вважаємо: 1) *ономасіологічний та семасіологічний підходи*; 2) *синхронний та діяхронний підходи*; 3) *кількісний та якісний підходи*; 4) *дескриптивний та прескриптивний підходи*. Констатуємо, що підходи кожної запропонованої пари не є опозиційними, а тому термінознавчим дослідженням може бути притаманна їхня взаємодоповнюваність.

1. Ономасіологічний та семасіологічний підходи. Якщо відштовхуючи для ономасіологічного підходу є номінативна структура мовних знаків та її зв'язок зі значеннями й структурами знань про позначене [9, с. 428], то семасіологічний підхід концентрується на значенні та змістові номінативних одиниць. Тобто якщо перший підхід, що його також можна означити як *Адамів підхід* («*І назвав Адам імена всій...*» [Книга Буття 2:20]), передбачає формування мовного позначення, то другий – встановлення його значення. Ономасіологічний підхід вважають первинним у загальній теорії термінознавства, а семасіологічний має більшу вагу в контексті перекладознавства, перекладового термінознавства та лексикографії. Докладніше про умовне розмежування підходів, їхню застосовність, посеред іншого й комерційну, пише К. Варбертон у праці «*The Corporate Terminologist*» [6, с. 14–17]. Перспективним напрямом головно ономасіологічних досліджень вважаємо *перекладову терміноперсоналогію*, що передбачає вивчення номінативної функції перекладача як термінотворця.

2. Синхронний та діяхронний підходи. Традиційне термінознавство, як стверджує М. Кабре, орієнтоване на синхронний підхід [8, с. 33]. Р. Теммерман також констатує, що мета традиційного термінознавства полягає в напрацюванні принципів і метод винятково синхронного опису мови [10, с. 60]. Цікаво зауважити, що 2005 року французька дослідниця П. Дюрі висновок, що діяхронний підхід до вивчення термінології є релевантний у контексті спеціального перекладу [11, с. 38]. Однак вже 2009 року в спільній статті з О. Піктон науковиця стверджує, що діяхронія є маргінальним підходом [12, с. 32]. Автори виокремлюють навіть низку перепон, що стоять на шляху до діяхронного підходу: теоретичні, історичні, технічні, прагматичні та психологічні [12, с. 32–34].

Досить змістовно діяхронний підхід обґрунтував японський дослідник К. Кагевра, запропонувавши *модель діяхронної осі* дослідження термінології [13, с. 18, 21, 258–270]. Проте оскільки

термінології притаманний обертовий, а не лінійний рух, на противагу згаданій моделі запропоновано *модель логаритмічного безконечника*, що характеризується поступовим збільшенням розмірів його звоїв та незмінністю їхньої форми. Діяхронний підхід, особливо актуальний для термінознавчих досліджень, в основі яких лежать, приміром, ідеологічна чи постколоніальна парадигми, уможливує з'ясування причин *термінологічного толерування та термінологічної некрології* [14, с. 76–78]. Уваговарною в цьому контексті є історія Я. Бернуллі та латинського напису «*Eadem mutata resurgo*» на його надгробку.

Знаково простежити, що Р. Теммерман, закладаючи підложжя для соціокогнітивної теорії термінознавства, чітко окреслює три конкретні методи термінознавчих розвідок цього напрямку: *prototype structure analysis, cognitive model analysis та diachronic analysis* [10, с. 229–230]. Ми ж пропонуємо розглядати діяхронію не як метод окремої теорії, однак як методологічний підхід, категорію порядком вищу від методи, що уможливує наскрізне стратегування термінознавчого дослідження, незалежно від його конститутивних рівнів (*парадигма – теорія – тип*).

3. Кількісний та якісний підходи. Кількісний підхід базується на статистичному розслідуванні великих обсягів текстових даних (корпусів, посеред того й перекладових), що уможливує виявлення закономірностей терміновжитку. Цьому підходові часто віддають перевагу, оскільки він, на перший погляд, забезпечує дотримання наукових принципів (статистична *достовірність, доказовість та перевірність*). Так, корпусним дослідженням, важливим для перекладового термінознавства, присвячено масу науково-методологічної літератури [15, 16]. Попри те, що результати корпусних досліджень претендують на об'єктивний та застосовний характер, науковцям інколи бракує усвідомлення релевантності правильного дослідницького питання. Автори, приміром, не поділяють думки щодо необхідності надавати перекладовим корпусам пріоритетної значущості в контексті встановлення процесів (як, напр., у [17]). Критичний погляд на винятково кількісний підхід до провадження термінознавчих досліджень зумовлений позицією українського перекладового термінознавства, що заперечує чільність статистичних фактів: «*Лише принципи та закони, виявлені завдяки емпіричній верифікації, однак не факти, є основою для суджень та висновків*» [18, с. 62]. Якісний підхід своєю чергою передбачає інтерпретацію термінологічних явищ та надання їм експертної оцінки. Річ певна, умовою комплексного термінознавчого дослідження є рівновага між кількісним та якісним підходами.

4. Дескриптивний та прескриптивний підходи. Пропонувана дихотомія відображає фундаментальну напругу між описом реального стану речей та прагненням до встановлення та стандартування термінології. Якщо для представників *застосовного перекладознавства*, частковим відгалужком якого є перекладове термінознавство, така опозиція підходів є неunikна та взаємодоповнювальна, то *чисте перекладознавство* зосереджене винятково на дескриптивному підході.

Свідченням цього є, приміром, запропоновані продуктоорієнтовані методи, описані в праці з методології перекладознавчих досліджень «*Research Methodologies in Translation Studies*» (І. Салдана, Ш. О'Брасн). Констатуємо, що деяким методам (хоч, коли принагідно зауважити, вони не належать до чистого перекладознавства) бракує чіткої номінації: поряд із *critical discourse analysis* методологи подають *corpus lin-*

guistics та *translation quality assessment*. Звісно, що найдокладніше висвітлено важливість провадження корпусних розвідок. Іншим же двом бракує чітких алгоритмів, що формували б цілісну методику [19, с. 50–108]. Так, автори згаданої праці рекомендують триматися винятково дескриптивного (*descriptive/explanatory*) підходу. На лексемі *прескриптивний* можна натрапити лише раз – «*there is a need for non-prescriptive research*» [19, с. 5] – як бачимо, із заперечним приростком.

Другий розділ колективної праці «*Handbook of terminology management*», що її уклали С. Е. Райт та І. Будин, присвячений типам термінологічного управління (анг. *types of terminology management*). Пропонований поділ перекладачів-термінологів на дескриптивний та прескриптивний типи [20, с. 145–242] цілком накладається на розглядувану умовну опозицію підходів. Прикладку *перекладачі-термінологи* вживаємо не випадково: саме Гергард Будин з 2005 року обіймає посаду професора перекладового термінознавства та перекладової технології (нім. *translatorische Terminologiewissenschaft und Übersetzungstechnologie*) у Віденському університеті [18, с. 59].

Загалом можна висновувати, що лінгвістична парадигма перекладознавства тяжіє до чисто дескриптивного підходу, а застосовні конверговані напрями термінознавчих досліджень, як, приміром, перекладове термінознавство, визначає важливість обох підходів.

Якщо описані методологічні підходи є універсальними для різнорідних термінознавчих досліджень, то *методикам*, формування яких безперечно залежить від концепції дослідника та ядрових рівнів ієрархійної піраміди, неодмінно притаманна своєрідна авторськість. Так, навряд чи можна віднайти дослідження, що ґрунтувалися б на цілком одномірному поєднанні підходів, метод та конкретних алгоритмів їхнього застосування. Яскравим прикладом перекладознавця на термінознавчій площині є П. Сандрині, що детально описав орієнтовану на поняття методику дослідження юридичної термінології, в основі якої лежить дескриптивний підхід [21, с. 171–200]. Т. В. Гелльмут своєю чергою пропонує, наприклад, двоалгоритмову (*накопичення та реконструкція*) методику поняттєвого розсліду, що ґрунтується на прескриптивному підході. Оперуючи терміном *реконструкція*, науковець має на увазі виявлення та усунення «*мовних дефектів*» [22, с. 52–55], а не операцію порівняльно-історичної методи (відновлення попереднього стану мови), що ще раз засвідчує згадану авторськість методик.

Основу методологічних підходів та методик становлять *методи*. Для термінознавчих досліджень найхарактернішими є *порівняльно-аналітична метода, поняттєво-дефініційний, лексикографічний, контекстовий та системний* розсліди. Про ці та низку інших метод докладніше пишуть Н. Артикуца [23] та О. Тур і В. Шабуніна [24].

Рис. 2. Методологічна ієрархія перекладознавчого дослідження М. Дорофесвої [25]

Рис. 3. Методологічна ієрархія перекладознавчого дослідження М. Сайка [14]

Щоб наскрізно унаочнити функціонування запропонованої ієрархії термінознавчих досліджень крізь перекладознавчу оптику, наведено два приклади (див. *Рис. 2* та *Рис. 3*):

Висновки та перспективи дальших досліджень. Отже, спроба авторів систематизувати методологічні основи термінознавчих досліджень спричинилася до універсальної п'ятирівневої ієрархічної піраміди, ядро якої становить конститутивна триєдність *парадигма – теорія – тип*. **Парадигма** в конкретна науковій методології – це система поглядів на об'єкт (мову або переклад), обрана для організації дослідження, інтерпретації та опису вивчених об'єктів і виконання дослідницьких завдань. **Теорія** – це комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на пояснення явищ, процесів і зв'язків між ними. **Тип термінологічного дослідження** – методологічна характеристика наукового пошуку, що диференціюється відповідно до кількості залучених мов та рівня систематичності. Виокремлено: 1) *систематичні одномовні дослідження*; 2) *систематичні дво- чи багатомовні дослідження*; 3) *вибіркові одномовні дослідження*; 4) *вибіркові дво- чи багатомовні дослідження*. Основними **методологічними підходами** до термінознавчих досліджень є: 1) *онимасіологічний та семасіологічний підходи*; 2) *синхронний та діяхронний підходи*; 3) *кількісний та якісний підходи*; 4) *deskриптивний та прескриптивний підходи*. **Методика** – виважена сукупність методів, алгоритмів та принципів їхнього застосування в межах методологічного підходу. Методикам, на відміну від методологічних підходів, неодмінно притаманна своєрідна авторська сутність.

Наскрізно унаочнене функціонування запропонованої ієрархічної піраміди засвідчує її релевантність для термінознавчих досліджень, що ґрунтуються на перекладознавчих парадигмах. **Перспективи** дальших досліджень вбачаємо в глибинному вивченні ефективності конкретних методів у контексті відповідних методологічних підходів та методик.

Література:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
2. Дорофєєва М. Методологія перекладознавчих досліджень. Навчально-методичний посібник для студентів-магістрів. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. 156 с.
3. Schäffner Ch. Theory of Translational Action. *Handbook of Translation Studies Online*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011. Vol. 2. Pp. 157–162.
4. Камінська М. О. Функціональні теорії перекладу. *Збірник наукових праць «Нова філологія»*. 2021. № 83. С. 105–111.
5. House J. Translation Quality Assessment: A Model Revisited. Tübingen: G. Narr, 1997. 207 p.
6. Warburton K. The Corporate Terminologist. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2021. 249 p.
7. Гуменюк Т. І. Сучасні лінгвістичні теорії в термінознавстві. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2014. II(7). Issue 34. С. 51–54.
8. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods, and Applications / transl. by Janet Ann De Cesaris. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. 247 p.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
10. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000. V. 3. 258 p.
11. Dury P. Terminology and Specialized Translation: The Relevance of the Diachronic Approach. *LSP & Professional Communication*. 2005. V. 5, № 1. P. 31–41.
12. Dury P., Picton A. Terminologie et Diachronie: Vers Une Réconciliation Théorique et Méthodologique? *Revue française de linguistique appliquée*. 2009. Vol. XIV. № 2. P. 31–41.
13. Kageura K. The Dynamics of Terminology. A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. 322 p.
14. Сайко М. А. Відтворення і стандартизація медичної термінології в німецько-українських лексикографічних джерелах : дис. ... доктора філософії. : 035. Київ, 2021. 276 с.
15. Wang V. X., Lim L., Li D. New Perspectives on Corpus Translation Studies. Singapore: Springer Nature, 2021. 318 p.
16. Li D., Corbett J. The Routledge Handbook of Corpus Translation Studies. London: Taylor & Francis Limited, 2024. 650 p.
17. Xia Y. Normalization in Translation: Corpus-based Diachronic Research into Twentieth-century English–Chinese Fictional Translation. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014. 181 p.
18. Сайко М. А. Перекладове термінознавство в Україні: становлення, основи та перспективи. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2023. 74 (2). С. 57–71. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2023.2.04>.
19. Saldanha G., O'Brien Sh. Research Methodologies in Translation Studies. London / New York: Routledge, 2014. 277 p.
20. Handbook of Terminology Management. Vol. 1. Basic Aspects of Terminology Management / compiled by S. E. Wright, G. Budin. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997. 370 p.
21. Sandrini P. Terminologiearbeit im Recht: Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers. Wien: Internat. Network for Terminology, 1996. 291 S.
22. Hellmuth Th. W. Terminologiemanagement: Aspekte einer effizienten Kommunikation in der computerunterstützten Informationsverarbeitung. Dissertation. Konstanz, 1997. 221 S.
23. Артикуца Н. В. Методологічний інструментарій юридичного термінознавства. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2012. Т. 129. С. 53–59.
24. Тур О. М., Шабуніна В. В. Методологічний інструментарій сучасних термінологічних досліджень. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 28. Т. 2. С. 42–47. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.2.7>.
25. Дорофєєва М. С. Синергетика перекладу спеціальних текстів (німецько-український напрям) : дис. ... доктора філологічних наук. : 10.02.16. Київ, 2017. 583 с.

Saiko M., Dorofeieva M. Methodological foundations of terminology research

Summary. The article is dedicated to systematization of the methodological foundations of terminology research. A hierarchical pyramid reflecting the sequence and interdependence of the structural levels of scientific knowledge is proposed. The authors stress that when forming a cross-cutting concept of any research, one should move solely from the scientific paradigm, and not from the selection of methods. The levels of the pyramid include *paradigm* (linguistic or translational), *theory* (terminological or translational), *type of research*, *methodological approach and methodology*, as well as *method*. The core of terminology research that influences approaches, methodologies and methods, is comprised of the constitutive trinity of *paradigm – theory – type*.

The authors consider the scientific *paradigm* in general scientific methodology to be one of the forms of organization of scientific knowledge. In a specific scientific

methodology, a paradigm is a system of views towards an object (language or translation) chosen in order to organize research, interpret and describe the objects under study, and further perform the research tasks. The article presents a list of linguistic and translational paradigms. However, in the context of the multiplicity of variable ideas and scientific philosophizing, the authors did not undertake the mission of performing a definitive division of them. A *theory* is a set of views, concepts, and ideas aimed at explaining phenomena, processes, and the connections between them. *Type of research* is a methodological characteristic of terminology research that is differentiated according to the number of languages involved and the level of systematicity.

A demarcation line is drawn between the concepts of methodological approach and methodology and their difference is specified. *Methodological approach* is a general strategy

of terminology research, while *methodology* is a balanced set of methods, techniques, algorithms and principles of their application within a methodological approach. The following conditionally oppositional approaches to terminology research are distinguished: *onomasiological and semasiological approaches; synchronous and diachronic approaches; quantitative and qualitative approaches; descriptive and prescriptive approaches*. It is established that methodologies, unlike methodological approaches, inherently possess a specific authorship.

The visualized functioning of the proposed hierarchical pyramid proves its relevance for terminology researches based on translation studies paradigms.

Key words: terminology, terminology science, translation studies, translation-oriented terminology, paradigm, terminology theory, types of terminology research, approaches to terminology research, methodologies and methods.

*Сітко А. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету
<https://orcid.org/0000-0003-0071-038X>**Мішаєва А. Д.,**студентка кафедри англійської філології і перекладу
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету*

ВІДТВОРЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У ПЕРЕКЛАДІ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ

Анотація. Статтю присвячено питанню відтворення категорії експресивності під час перекладу мультиплікаційних фільмів з англійської мови українською. У статті пропонується розмежування термінів «експресивність», «експресія» та «емотивна лексика»; запропоновано доповнену класифікацію засобів експресивності мультиплікаційних фільмів та подано основні чинники, які необхідно враховувати під час вибору найоптимальніших способів передачі цих засобів.

Хоча експресивність як явище розглядалось здавна в межах багатьох різних наук та концепцій, як окрема категорія вона виділилась відносно нещодавно, а саме приблизно у сер. ХХ ст. Оскільки виділення експресивності як окремого пласту стилістичних засобів сталося пізніше за інші категорії мови, межі цього поняття залишаються доволі розпливчастими. У статті пропонується розглядати поняття «експресивність», «експресія» та «емотивна лексика» як окремі терміни, згідно з думкою більшості сучасних вчених-мовознавців. Особливу увагу у статті приділено концепціям, викладеним у роботах вітчизняних лінгвістів та вчених дотичних галузей, оскільки експресивність як явище є достатньо локальним для кожної окремої мови.

У статті також розглядається доцільність доповнення наявних класифікацій засобів реалізації експресії під час перекладу мультиплікаційних фільмів. Оскільки такі стрічки пропонуються кардинально інший спосіб донесення інформації на відміну від літератури, реалізація експресивності може набувати іншого характеру. Реалізація експресивності є складним процесом, уможливлений не лише вербальними засобами, але й також паравербальними та невербальними. Кіно, і зокрема мультиплікаційним фільмам, притаманні всі три ці пласти, здебільшого у комплексі.

З усім тим, навіть найякісніший продукт культури не гарантуватиме однозначну інтерпретацію глядачами. На сприйняття інформації, зокрема культурних продуктів, як кіно, впливають ряд чинників, серед яких вікова категорія цільової аудиторії, її мовна картина світу та особистісне сприйняття окремих людей. Ці, та ряд інших чинників, зокрема інтенсивність вихідної експресивності та доцільність її повного відтворення у перекладі, допустимість значних деформацій та різновид перекладу (дубляж, озвучка чи субтитри), розглядаються у цій статті.

Ключові слова: експресивність, експресія, емотивність, комунікація, перекладацькі трансформації, переклад, анімаційні фільми.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, наукової та технічної думки рівень цікавості до перекладу та різноманітних питань, поєднаних з ним, зростає. Серед багатьох складних питань, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце посідають проблеми перекладу, оскільки процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої, а, навпаки, це складний процес, який містить цілу низку операцій, знання яких перекладачем є запорукою адекватного перекладу [1, с. 267]. Але варто відзначити, що далеко не всі аспекти перекладу як науки є однаково дослідженими. До таких малодосліджених питань варто віднести й аудіовізуальний переклад. Оскільки «аудіовізуальний переклад – це переклад мультимедійного тексту іншою мовою, основними способами побудови змісту аудіовізуального тексту є мова, малюнок, музика, колір і перспектива, а основними формами аудіовізуального перекладу – субтитрування і дублювання» [2, с. 119]. Наразі питання відтворення експресивності у перекладі кінематографічних продуктів не розкрито на достатньому рівні, хоча спостерігається значна кореляція між повнотою передачі інтенсивності експресивності та сприйняттям перекладеного продукту. Дискусійним залишається питання доцільності використання значних деформацій під час перекладу мультиплікаційних фільмів для дітей молодшого віку згідно з мовною картиною світу цільової аудиторії перекладу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українська мова пропонує ширший «інструментарій» творення експресивності порівняно з англійською, оскільки перша є синтетичною, а друга – аналітичною. Отже, доцільно спиратись саме на наукові праці українців. Тому в межах дослідження категорії експресивності та засобів її реалізації в українській мові проаналізовано роботи таких українських науковців як В. А. Чабаненка [3], П. Й. Горещького [4], М. А. Жовтобрюха [5], Н. І. Бойко [6], Л. П. Єфімова [7], А. С. Стадній [8] та О. О. Селіванової [9].

Мета статті полягає у дослідженні категорії експресивності як лінгвістичного явища та визначенні оптимальних

та адекватних способів її відтворення у роботі з кіноперекладом.

Експресивність є невіддільним елементом комунікації, оскільки функціонування мислення людини уможливлено поєднанням чуттєвого та раціонального тому людям притаманні набуті алгоритми сприйняття, реакції та відтворення експресивності. Як окрема категорія вона почала розглядатись відносно нещодавно. Через певні історичні чинники наразі зберігається проблема з визначенням «експресивності як поняття та його розмежування з дотичними» в межах галузі лінгвістики. Більшість сучасних лінгвістів вважаються експресивність ширшим терміном за «експресію», «емотивну лексику», «оцінність», тощо [6-9], хоча певний час ці поняття могли отожднюватись [3-5].

Найоптимальнішим у межах кіноперекладу можна вважати визначення «експресивності», запропоноване А. Стадній [8], що розглядала це поняття як складову конотата, яка охоплює емотивний мікрокомпонент (емоційне відображення дійсності), оцінний мікрокомпонент (суб'єктивне відображення дійсності), експресивний мікрокомпонент (інтенсифікатор) та стилістичний мікрокомпонент (що характеризує мовні ситуації). Вважається, що ці компоненти працюють лише невіддільно.

Коли мова йде про експресивність, важливо чітко розуміти, якими засобом вона реалізована. Як у мультиплікації для дітей молодшого віку, так і для дорослих засоби експресивності можуть комбінуватись у складні структури з різних планів мови: фонетичного, морфологічного, лексичного та синтаксичного [5]. Крім того, експресивність може творитись в межах контексту, без визначних вербальних чинників. Вважаємо за доцільне запропонувати класифікацію засобів реалізації експресивності у мультиплікаційних фільмах, яка є розширеною класифікацією Л. П. Єфімова.

Лексичні засоби. Лексичні одиниці, що виражають оцінку чи експресію щодо об'єкта повідомлення, а також утворюють певне враження про мовця. Це можуть бути розмовні слова, жаргонізми, сленг, вульгаризми, архаїзми, художні засоби, виражені лексичними одиницями, антоніми, синоніми, деякі вставні слова, деякі лексичні та фразеологічні неологізми, ідіоми тощо.

Морфологічні засоби. В українській мові це можуть бути афікси, які творять лексичні одиниці з сильним конотатом, а саме «пестливі» (-ечк-, -еньк-, -оньк-, -ець- і т.д.) та «згрубілі» (-ищ-, иськ-, -юр-, -юг- і т.д.) суфікси, емоційно-оцінчні префікси (най-, щонай-, пре- і т.д.).

Лексико-морфологічні засоби. Зокрема йдеться про слова, які є унікальними для конкретного художнього твору, а саме індивідуальні неологізми, утворені через афіксацію чи усичення.

Синтаксичні засоби. Серед них засоби логічної сегментації речення: логічний наголос речення, розташування теми та реми повідомлення. Також мова йде про певні художні тропи (повтор, анафора, епіфора), інверсію та емпатичні синтаксичні конструкції, які у межах однієї стрічки можуть бути наскрізними й перетинатись з засобами, що творять контекстуальну експресивність.

Фонетичні засоби. Інтонація, логічні наголоси (виражені фонетично), тон, мелодика; деякі особливості мовлення, тривалі чи оказіональні (заїкання, запинки, гаркавість); різновиди комунікативних актів (крик, спів, шепотіння, вигуки тощо).

Засоби, що творять контекстуальну експресивність. Це засоби, які творять експресивність винятково у певних контекстах, наприклад, у межах одного художнього твору, або у межах однієї конкретної культури тощо.

У контексті передачі засобів реалізації експресивності під час перекладу мультиплікації важливу роль відіграють такі чинники як віковий ценз, інтенсивність вихідної експресивності, допустимість деформацій, мовна картина світу цільової аудиторії перекладу та різновид перекладу (дубляж, озвучка чи субтитри).

Віковий ценз значно впливає як на оригінал, так і на переклад мультиплікаційних фільмів. Так, М. Сітцева вважає, що діти молодшого віку, приблизно до 7–8 років, не здатні сприйняти навіть короткі мультиплікаційні стрічки, через недостатню психічну зрілість. Лише діти у віці 10–11 років і старше можуть переглядати повнометражні анімаційні фільми з достатнім рівнем розуміння [11]. Це породжує проблему доцільності навмисного спрощення оригіналу у випадку, якщо віковий ценз мультфільму невисокий, як от 0+.

Щодо **допустимості деформацій у перекладі**, деякі дослідники зауважують, що переклад дитячих творів, що близький до оригіналу не завжди доцільний [12]. Наприклад, вважається, що невіддале відтворення засобів лексичної негативної експресивності, а саме вульгаризмів, може спричинити шкідливий вплив на розвиток дітей молодшого віку і у таких випадках пропонується здійснювати перекладацьку деформацію не лише оригінальної форми, але і змісту. Важко сказати, чи це однозначно вдала думка, проте дослідження показують, що деформації можуть посприяти підвищенню емоційності тексту. Тобто допускаються ситуації, коли перекладачеві дійсно варто звернутись до перекладацьких деформацій і, у разі втрати експресивної складової оригіналу, компенсувати її додаванням експресивності в оптимальному моменті. Зокрема, сильна експресивність характерна лексичним засобам, які перекладач генерує, використовуючи стратегію перекладу одомашнення, оскільки у такому випадку переклад корелює з **мовною картиною світу** глядачів.

Мовне середовище, у якому зростає людина, продукує вироблення сталих асоціативних мереж, тобто в межах окремого культурного контексту людям будуть притаманні спільні асоціативні ряди, що породжені стихійним чи навмисним поширенням певних культурних елементів. Ці асоціативні мережі творять мовну картину світу або ж мовну особистість людини [14].

Мовна особистість формується під час взаємодії людини зі світом і складається як із колективних асоціативних мереж, так і з тих, що були набуті в межах особистісного досвіду. Отже, чинники, які впливають на мовну особистість можна умовно розділити на «універсальні» для певних груп людей та «індивідуальні». До перших належать соціокультурні (зокрема етнолінгвістичні) фактори, в той час як індивідуальні чинники складають віросповідання, рівень та якість освіти, соціальний прошарок, рівень заможності, набутий досвід та набір індивідуальних рис людини.

Оскільки кіномистецтво є якісним засобом інтернаціонального культурного обміну, а глобалізація посприяла монополістичному поширенню стрічок з певними тенденціями, це породило і досі породжує широкий пласт спільних асоціативних мереж та цінностей, проте не зачіпає локальні мовні особистості, бо такі стрічки локалізуються для більшості країн.

Однак український контекст має свої складнощі. Так, дослідниця внутрішнього лексику дитини А. Акуленко виявила, що у білінгвальних дітей, які володіють українською та російською мовою, різняться показники внутрішнього лексику, залежно від мови спілкування у побуті [10]. Тобто навіть в межах одного культурного простору типові асоціативні мережі можуть різнитися, що є важливим впливом на культурницьку сферу держави, оскільки переклад так само є націєтворчим чинником.

Загалом український кінопереклад зокрема дубляж, має репутацію винятково якісного. Частковим поясненням цього явища може бути поширене використання одомашнення та деформацій. Обидві ці стратегії у більшості випадків посилюють експресивність, тобто в певному сенсі можна вважати, що інтенсивніша експресивність твору сприяє його позитивному сприйняттю цільовою аудиторією.

Підтвердженням цього може слугувати переклад анімаційного фільму "The Secret Life of Pets" [15] від студії Le Doyen у 2016 році [16], який отримав винятково позитивні відгуки з боку українських глядачів. Хоча оригінал мультфільму насичений експресивністю різних рівнів, його український дубляж вирізняється винятково підвищеною експресивністю. З 218 проаналізованих випадків експресивності оригіналу понад 40% були інтенсифіковані у перекладі. Перекладачі у абсолютній більшості випадків трималися стратегії одомашнення, застосовували деформації з метою «підлаштування» перекладу під мікросесвіт стрічки та додавали багато «українського» до мультфільму.

Серед прикладів підлаштування під мікросесвіт мультфільму можна запропонувати такий:

"And as your friend, I got to be honest with you, I don't care about you or your problems." [15]. – «І як твої друг я скажу тобі чесно. На твої проблеми мені шерстю набекати» [16]. Оригінал у цьому випадку нейтральний, в той час як у перекладі вживається контекстуальна та лексична експресивність, оскільки цю репліку промовляє персонаж-кішка. Експресивність у цьому випадку значно підвищена за допомогою деформації оригінального змісту.

Ще один приклад, який ілюструє додавання елементів асоціативних мереж, притаманних українцям та підсилення експресивності:

"Remember me!" [15]. – «Пом'яніть незлим тихим...!» [16]. Додавання загальнозрозумілої алюзії на поезію українського поета Тараса Шевченка додає інтенсивну експресивність у цьому випадку. У цьому випадку додавання радше недоречне з точки зору якості перекладу, проте суб'єктивно це потенційно чинник позитивного впливу на кінцевий переклад.

Часом деформації можуть бути цілком допустимими, як у прикладах вище, проте наступний уривок є прикладом невдалого додавання експресивності через перекладацьку деформацію:

«Одяг з Європи» [16]. Цей приклад навіть важко назвати перекладом, оскільки в оригіналі немає репліки, яка б відповідала їй. У сцені, де перекладачі вирішили помістити цей контекстуально-експресивний вираз, кадр наводиться на вивіску крамниці вживаного одягу. Текст на вивісці англійською. Це надто очевидне та недоцільне викривлення оригіналу. Відомо, що у випадку застосування деформації, перекладач повинен обґрунтувати її доцільність, що у цьому фрагменті видається

неможливим, інакше як виправдати її додаванням моменту гумору та задія посилення експресивності, проте очевидної необхідності у цьому випадку немає.

Загалом у дубляжі цього мультфільму близько 30% проаналізованих випадків відтворення експресивності цілком успішно перекладені. У більш ніж 40% випадків експресивність була додана (у близько 12% випадків – за допомогою реалій мікросесвіту та у близько 15% випадків – за допомогою асоціацій, притаманних українському культурному простору). Якщо враховувати кількість позитивних відгуків реципієнтів щодо цього дубляжу, можна припустити, що рівень відтворення експресивності корелює з враженням від продукту. У цьому випадку висока експресивність спричиняє високе схвалення з боку цільової аудиторії, хоча питання, чи доцільна така кількість додавання та деформацій все ще дискусійне.

Висновки та перспективи до подальших досліджень. Саме з вищезазначених причин тема потребує додаткових напрацювань. Бачимо, що хоча науковці дійшли певного консенсусу щодо виокремлення поняття «експресивність як явище», проте чіткіше розмежування для кожної з підгалузей лінгвістики дозволило б уникнути нерипущимості багатозначності терміну. Також важливим залишається доопрацювання підходящих для роботи з кіноперекладом класифікацій засобів реалізації експресивності, категорії яких би дозволили якісніше працювати з перекладами фільмів.

Хоча помічена кореляція між рівнем експресивності та прихильністю глядачів до перекладу, було б доречно розвинути дискурс щодо доцільності використання необґрунтованих чи недостатньо обґрунтованих деформацій. Відомо, що показником якості перекладу є і його точність щодо оригіналу. Деформації викривляють оригінальний зміст, а тому змінюють лейтмотив оригіналу. Важливо пам'ятати, що робота перекладачів, перш за все, полягає у якісному відтворенні оригіналу, а не його деформуванні, хай навіть і з найкращих міркувань.

Література:

1. Сітко А.В. Проблема відтворення граматичної семантики інтерогазивних засобами цільової мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2012. Вип. 22. С. 267-274.
2. Пушина В., Сітко А. Особливості аудіовізуального перекладу. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка* (Київ, 3-4 квітня, 2020). К.: Аграр Медіа Груп, 2020. С. 119-124.
3. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії [Текст]. К.: Вища школа, 1984. 165 с.
4. Горьцький П. Й. Історія української лексикографії. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. 241 с.
5. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови: [у 2 ч.], 1965. Ч. 1: підруч. для ф-тів мови і л-ри пед. ін-тів. Вид. 3-тє. 422 с.
6. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексико-графічний і функціональний аспекти: монографія. ТОВ «Видавництво «Ас-пект-Поліграф». Ніжин, 2005. 552 с.
7. Сфімов Л. П. Стилїстика англійської мови. [англ.]: Навчальний посібник для ВНЗ Нова Книга. 240 с.
8. Стадній А.С., Зозуля І.Є. Морфологічний спосіб творення конотативних значень дієслів у мові ЗМІ початку ХХІ ст. Сучасні аспекти науки: II-ий том колективної монографії / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Братислава: ФОП КАНДИБА Т.П., 2020. 211 – 222.

9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля. К., 2006. 716 с.
10. Акуленко А. А. Параметри внутрішнього лексикону дитини шкільного віку : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 К., 2007. 21 с.
11. Сітцева М. В. Психологічні проблеми та ризики перегляду дітьми мультиплікації. Педагогічна освіта : Теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. 2013. № 19. С. 109–112.
12. Гриценко М. В. Деформації мовних норм у перекладі дитячої літератури. Мовні і концептуальні картини світу, Вип. 36. Київ, 2011. С. 232–237.
13. Ворон А. О. Теоретичні засади формування мовної особистості засобами іноземної мови [Електрон. ресурс], Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Ворон_А.О.
14. Bally Ch. Le langage et la vie, linguistique générale et stylistique, mécanisme de l'expression linguistique, langage transmis et langage acquis / Ch. Bally // Troisième édition augmentée. Genève : Droz, 1965. 165 p.
15. The Secret Life of Pets. Directed by Chris Renaud. Illumination Entertainment, Universal Pictures, 2016. URL: <https://www.netflix.com/Kids?jbv=80095314>
16. Секрети домашніх тварин. Реж. Кріс Рено. Кінокомпанія Illumination Entertainment, Universal Pictures. Переклад та дубляж українською студії «Le Doyen», 2016. URL: <https://www.netflix.com/Kids?jbv=80095314>

Sitko A., Mishaieva A. Rendering the category of expressiveness in the translation of animated films

Summary. The article highlights the issue of the category of expressiveness in the translation of animated films from English into Ukrainian. A distinction between the terms “expressiveness”, “expression” and “emotive vocabulary” is determined in the article. The extended expressiveness means of the animated films classification is distinguished as well as the main factors that should be taken into account when choosing the most optimal ways of conveying these means have been studied.

Although expressiveness as a phenomenon has been long considered within the framework of many different sciences and concepts. It has been recently distinguished as a separate category relatively, namely in the mid-twentieth century. Since the allocation of expressiveness as a separate layer of stylistic means occurred later than other categories of language, the boundaries of this concept remain rather vague. The article offers to consider the concepts of “expressiveness”, “expression” and “emotive vocabulary” as single notions due to the opinion of the most modern linguists. The article pays special attention to the concepts set forth in the works of Ukrainian linguists and scholars of the related fields, since expressiveness as a phenomenon is quite local to each individual language.

The article also considers the expediency of supplementing the existing classifications of expressiveness means in the translation of animated films. Since such films offer a fundamentally different way of conveying information as opposed to literature, the expressiveness realization can take on a different character. The expressiveness realization is a complex process, made possible not only by verbal means, but also by paraverbal and non-verbal ones. Cinema and animated films in particular are characterized by all three of these layers, mostly in combination.

Nevertheless, even the highest quality cultural product does not guarantee an unambiguous interpretation by the audience. The perception of information, including cultural products such as movies is influenced by a number of factors, including the age group of the target audience, its language image of the world and the personal perception of individuals. These and a number of other factors, including the intensity of the original expressiveness and the expediency of its full rendering in translation, the admissibility of significant deformations, and the type of translation (dubbing, voice-over, or subtitles) are discussed in this article.

Key words: expressiveness, expression, emotionality, emotional attitude, communication, transformations, translation, animated movie, animated film.

*Skrylnyk S. V.,**PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation from English
Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0009-0007-0042-2755>*

COGNITIVE LOAD IN SIMULTANEOUS INTERPRETING OF LEGAL SPEECHES: CASE STUDY

Summary. The article is concerned with the features of interpreters who operate in the legal sphere from the perspective of cognitive load. Legal simultaneous interpreting (SI) is applied in very high demanding conditions as legal language and its terminologies are highly complex and the syntactical structures demand high levels of intrinsic cognitive load. Elements outside the foster classroom permeate an increase in extraneous cognitive load like the environmental speech factors or distracting environments. The article applies the cognitive load theory and analyzes how the interpreters cope with those challenges.

Attention in this study is focused entirely on a type of discourse which is very specific and requires accuracy. Legal interpreters are expected to work under extreme pressure and multitask by engaging in listening, comprehension and understanding, and interpreting simultaneously. Various cognitive load management strategies such as Gile's Effort Model, cognitive flexibility and anticipatory processing are provided by the author.

An empirical study was carried out among first-year master's students of translation and special training on simultaneous interpreting of legal speeches was conducted. Marks on the parameter 'cluttering' improved by 14%, preciseness – by 12%, and mobile cognitive load decreased remarkably by 40%. The strategies applied during instruction were vocabulary memorization, stress enlargement by rephrasing complicated legal sentences, and stress management through mindfulness.

The experiments in this study reveal that there is a considerable improvement in the performance of interpreters when structured training that encompasses cognitive flexibility exercises, terminology drilling, and mindfulness stress management is conducted. The author justifies the promotion of such techniques as part of the training of professional interpreters in order to enable them to cope with cognitive load during the legal SI.

The conclusion of this article expresses the opinion that it is possible to decrease the cognitive load of legal interpreters while increasing their clarity and precision of recollection through the use of specific training. The author also indicates the necessity of further studies on the long-term outcomes of this training. This study fills a gap in the literature of cognitive load in legal SI and it is real-time application for the problems of interpreter performance efficiency under high cognitive load.

Key words: cognitive load, simultaneous interpreting, legal discourse, cognitive flexibility, stress management.

Theoretical background. Simultaneous interpreting has been seen as a hard task, since interpreters need to listen to, understand and transform a speech in the very same moment. These difficulties

are heightened in legal interpreted settings, where an abundance of jargon, complex structures, and the requirement for suitable wording increases the workload of the interpreter. Cognitive load, explained by Sweller (1988) has structured the discussion about the beliefs regarding the mental effort required in SI. According to Sweller, cognitive load is the measure of working memory for a given task and this concept is very significant in evaluating some of the legal interpreting barriers [1, c. 263].

As noted the cognitive load in SI can be intrinsic, extraneous or germane. It is termed the intrinsic load, the inherent difficulty of the interpretation materials, in this instance, the legal lexicons and the syntactical structures of legal speeches and their word patterns. Gile (2009) points out that legal interpreting, because it is so specialized, has a particularly severe intrinsic load because interpreters are required to work in a language that is compact and foreign [2].

By contrast, extraneous load arises from factors outside the task itself including the communication clarity of the speaker or the environmental noise, as noted by Pöchhacker (2004). Some load that is also temperature [3]. Basic ideas on germane load and schema process have been mentioned by Paas and Van Gog in 2006 as Americans reserve habits which are somehow valid even during SI complex high risk periods [4].

Several studies are directed at identifying how the interpreters work under SI and cope with cognitive load. For instance, Gile (1995) developed the so-called 'Effort Model' [5] within which it is suggested that interpreters do and how much do they need to allocate and control auditory attention listening, speech output and its 'feedback' retiming. With regard to cognitive overload interpreters, may at times encounter a tightrope effect which describes a state of balance rather towards comprehension accuracy where an increase in the cognitive load would at tilting any other tasks or provocations to the interpretation itself may dilute any further comprehension where high violence is. Such models draw attention to the risks and constraints interpreters face when managing cognitive load during legal speeches which require high levels of accuracy and no errors.

More specifics have been attempted by Seeber (2011) who investigated how cognitive flexibility helps to decrease overload of information [6, c. 185].

Cognitive flexibility may refer to the skills identified by Scott in 1962 which include performing different and unrelated tasks as well as the processes of reorganizing cognitive structure. This is particularly important in SI where the interpreters need to mentally switch gears quickly – whether it is regarding the context, tone

or say, legal arguments. One of the findings in Seeber's study is that higher cognitive flexibility improves the speech processing in advocates who work in the legal domain with often fast and dynamic discourses [6, c. 194; 7].

It is worth mentioning, however, that external speech delivery and even the surrounding environment could have been instrumental evoking cognitive load according to Köpke and Signorelli (2012). They add that interpreters have to deal with the complexities of legal language and legal interpretation and, furthermore, in addition, people, interpreting variables that may impede the interpretation process [8, c. 192]. Pöchhacker (2016), in support of this, emphasised the use of extraneous variables as cognitive load and at some point bloated the interpretation effort centers with adverse effects on the quality of interpretation [3].

Legal interpretation is an activity with a potential for serious falsehood and thus potential liability as Ms. Moser-Mercer 2000 puts it, simply put [9, c. 88].

This gap in the literature requires a more thorough investigation of how interpreters in operational settings cope with advanced cognitive load. According to her, from her own experience, interpreters are required to craft some specific techniques in order to handle the increased complexities of legal SI, because basic approaches will not always help in this environment.

Objective. Legal speech is quick and there are often a lot of ideas being combined into one speech which is why such cross-pollination exists. This study will be in the line of the works of Gile, Seeber, Moser-Mercer, and co using the legal speech interpreting context to assess the SI. This will in turn inform on how cognitive loads in active legal SI are managed encompassing intrinsic, extraneous, and germane loads putting SI in a broader perspective. In addition, it seeks to offer directions for forms of training which would allow interpreters to effectively confront and master the making sense aspects of legal interpretation so as to correct and accurately perform the work in risk-prone situations.

Legal language has often been described by Hale (2004) to be more precise than clear which is challenging for the interpreter [10]. Such complexities make it more difficult on the API inter-internal processing during which preservation of meaning along with legal terms is required. Gile (2009) does provide a similar situation in relation to borderline interpreters, but even here, legal speeches pose extraordinarily high relative acute and chronic loading on such interpreters that includes due to the areas, some too technical phrases are used some of which have no translations in the target language [5].

Further, González, Vásquez, and Mikkelsen (2012) state that if a translator interprets a speech that relates to two legal systems, the interpreter must have knowledge of both systems to translate the speech adequately. Interpreters are therefore faced with extra challenges that are cognitive in nature when interpreting legal arguments, details and procedures without that system knowledge [11].

Gile's "Effort Model" of SI (1995) comes handy in this context, in that it deals with the problem of the interpreters' allocation of comprehension, production and memory efforts. It is even more challenging in legal situations because the stakes are higher such that if one interprets the message wrongly due to factors like word choice, the legal implications may be grievous and kids are not even allowed to play with such words [5].

Long legal speeches are usually composed of packing information into sentences that tend to be of a size more than

necessary and more passive structures than active which add up to the amount of information that needs to be processed in a given time. As Pöchhacker correctly observes, the interpreter is often obliged to "deconstruct" the complex sentences into several paraphrased versions that capture the essence of the intended message. Chunking is one such important aspect that efficiently deals with cognitive load according to her findings by Gerver, inter alia, whereby it was seen that speech is not continuous and is frequently divided for constant information processing. Only, in legal SI the problem of chunking is much complicated because of the likelihood of using complex legal terms and the accuracy inherent in legal translations [12, c. 120].

Interpreting Activities of Legal Conferences

As it is noted in various studies, there are particular features of simultaneous interpreting which are troublesome. Gile (1995) describes this activity as an overwhelming activity therefore the chief problem of SI is required to comprehend the segment that is being presented while at the same time speaking the other language. This multitasking has heavy mental overload and intensifies with legal speeches density and pace. Consequently, as Seeber (2011) states, SI is about 'powerful' multitasking – interpreters listening, processing, and speaking as though there is no processing delay while switching the language and the channels. Even more, this inaccuracy is unacceptable in legal settings and adds to the cognitive load already existing in all settings and activities.

According to Moser-Mercer (2000), many unnecessary mental efforts are required from interpreters engaged in legal simultaneous interpreting. For instance, the authors attribute the following to extraneous cognitive load: the speed of interpretation, the difficulty of legal theses, and the environment. Legal speeches are usually characterized by the rapid delivery of information which is more than in other classes of speeches. This additional time dimension leaves interpreters with no time within which to comprehend and interpret the meaning of the speech thereby raising the mental burden on such people [9, c. 90].

Legal speeches are also noted as involving certain aspects of legal systems and legal procedures that are foreign to many audiences, which already benefits interpreters in a big way.

Practice and Training.

In order to control this overload, interpreters employ some techniques as anticipatory processing, which has been evaluated by Chernov (2004). Anticipatory processing helps interpreters to manage the pace of delivery by anticipating the message on the basis of contextual information. It is worth mentioning, that for legal interpreting, the anticipatory strategies might not be effective as Chernov agrees, anticipation can be effective for lowering the level of effort in some tasks, while increasing the risk of misconduct in others, and in particular the legal ones, since the forecaster's assumptions might concern overlapping meanings of fundamental law enforcement vocabulary and images [13].

Interpreters often resort to another strategy that makes it possible to perform the task of interpretation – cognitive flexibility, which is stated by Seeber (2011). Cognitive flexibility is the ability to switch between unrelated tasks, such as listening to the speaker, processing the heard information and generating speech on the target language. Particularly, padding and contextualization strategies are central in legal SI as interpreters have to adjust to a speaker's change of tone, change in style of argumentation, change in legalese usage very quickly, if not immediately.

The findings in the study by Seeber indicate that the interpreters that display a high degree of cognitive flexibility are able to better cope with the cognitive demands of the legal speeches and the level of accuracy is also high.

As highlighted earlier, even if legal speech acts are intrinsically very high in internal cognitive load, they also impose extraneous and germane cognitive load on interpreters. It can, as more readily seen in Paas and van Merriënboer, be defined as the amount of useless mental effort that is necessary to achieve the task. Some extraneous load may relate to certain factors that are not part of the task itself and that interfere with the subject such as bad sound systems, unclear voices, and time constraints. In legal situations, such extraneous load may be aggravated by environmental factors such as poor courtrooms, poor-quality recordings of witnesses, and so forth, due to people's professional interruptions. Köpke and Signorelli also assert that in courts, these external factors may contribute to a higher overload for the interpreters than the internal factors, which can affect their performance [8; 4].

The cognitive load stated in this case refers to the cognitive effort utilized towards comprehension and mastery of any given task. There are constant challenges in the scope of SI and interpreters have to keep on practicing their skills and adjusting to these challenges particularly the time when the interpreters are engaged in legal interpreting where a lot is expected.

Looking at the study of Christoffels and de Groot (2009), it is apparent that legal interpreting tends to attract a high germane load owing to the fact that interpreters do not only contend with the inherent complexity of legal language but, rather, constantly seek to develop strategies to cope with the changing requirements of their profession [14, c. 181]. In particular, this process of skill acquisition generates yet another category of cognitive load, which, if inadequately regulated, will culminate in mistakes or cognitive strain.

Practical Application and Experiment

A practical experiment was carried out to test the strategies directed towards reducing mental stress and enhancing accuracy and clarity in simultaneous interpreting (SI) among a group of 1st year Master's students of the Translation Department. The students practiced with the language pair English-Ukrainian which turned out to be problematic in terms of legal discourse- vocabulary, structure and idioms. With regard to the nature of legal texts, the aim of the course was to maintain the interpretation without compromising on precision and accuracy while ensuring that the cognitive load remains manageable.

Training Approaches

To these ends, the students were given focused training which incorporated three specific aspects that the students were to be targeting, namely precision, clarity, and management of cognitive load. These areas were advocated for and stressed on because of their significance in legal interpreting, even a slight variation from them may result in dire repercussions.

In light of the earlier observations and lessons learned from the literature, the following methods were carried out:

Precision Training: Legal interpreting has no room for error in defining and explaining legal argue terms and concepts. Glossaries of legal terms in both English and Ukrainian prepared jointly with legal professionals were provided to the students so that the accuracy of these glossaries is ensured. This vocabulary-building exercise was complemented by drills in legal sentence structures, making

the students tackle more and more complicated legal speeches that required being explicitly interpreted.

Further, error analysis was applied, which was also supported by González, Vásquez, and Mikkelsen (2012), where students watched their accuracy in interpreting the information given through some terminology and its meaning and finding the correct alternative [11]. Students more or less recognized patterns of mistakes which were typical for legal interpretation, and they could develop some strategies for those situations when one has to interpret as it happens, in real time.

Clarity Enhancement: Legal discourse is dense, legible in its nature which makes it harder to achieve simplification in SI. Students used to be trained to divide the very long legal complex sentences into further concise and easily understandable sentences which is also supported by Gerver (1975) who says chunking helps in reducing the amount of information in the working memory yet maintaining the intelligibility of the content [12].

The trainers emphasized the need for using paraphrasing tools in order to convey convoluted legal ideas in simple terms but the legal element of the message is preserved.

As a learning technique, students were tasked with performing mock legal speeches under various speeds and levels of complexity. Moser-Mercer (2000), in her studies of interpreter stress, supported the need for such output slowing down, especially when stress caused increased cognitive load.

Cognitive Load Reduction: Since effective simultaneous interpreting in legal settings requires minimizing cognitive load, cognitive load management is paramount. It was noted that cognitive flexibility, as explained by Seeber (2011) was one of the central issues of the training program. Exercises were presented to the students requiring them to switch from one legal topic to another and adapt to different manners of delivery. In this way, they learnt how to cope with rapid shifts inherent in legal interpretation without losing control.

The study also employed mindfulness and focusing techniques to offset external cognitive load that was likely to occur from stress or distracting environments. Moser-Mercer (2000) goes on to recommend the application of stress management strategies that can help boost focus and reduce the chances of cognitive overload on interpreters in stressful situations [9].

Experiment Design and Results Tackling an interpretation of spoken legal texts, we undertook the experiment in six weeks with a group of 1st year Master's of Law students. At the beginning of the experiment, the learners took what we called as the baseline test which involved interpreting a complex speech of law from English to Ukrainian. The assessments were based on the following factors: clarity, precision and cognitive load. Such factors comprised of the qualitative feedback of the well trained legal interpreters and the cognitive load self assessments, which were reported by the bonafide students themselves. Plus Numerous examples of measures for qualitative assessments on the clarity of translations made by learners. Thus, students after training concerning the particular topic were asked to interpret a similar legal speech. The results of the post-quasi training test reveal when centering on them, significant positive changes occurred, described by the following:

– Clarity of expression in students' documents to a point increased by 14%, measured by appropriateness in the coherence and flow of the students' interpretations.

– Resolution enhanced by 12% after the reduction of legal terminology errors committed before and also the better comprehension of the legal concept respective to the context.

– Cognitive Load decreased by 40%, based on students' self-report and observations of their instructors who reported this time students showed less evidence of cognitive overload during the between the speaker and interpreter tasks. Discussion The experiment above therefore, in summary, has outlined that targeted training is effective in increasing the levels of clarity and precision whilst lowering down at the same time the cognitive footprint of simultaneous interpreters especially where legal speeches are concerned.

Strategies. The strategies tried helped to cognitively relieve students in a great deal for there was a considerable 40% reduction in cognitive load meaning that legal interpreters did manage to cope with the extremely complex cognitive processes involved in interpreting languages. These findings underscore the targeted development of terminology skills and error analysis as critical for increasing precision by 12%. The Ukrainian students were able to choose the right words in their made up situations in the target language more accurately because of the cross language context learning. This supports Gile's (1995) effort model which addresses preparation and management of terminology to assist in cutting down on the cognitive load in the practice of SI [5]. Lastly, the increase in clarity by 14% confirms that there is a need for introducing new training techniques which enhance distortion free simplification of complex legal sentences in the legal interpretation process. The evidence we draw from recommends the active use of such methods in every-day interpreter training, especially in the legal sphere. The findings of this experiment display the successful application of content-focused instruction on political speeches' simultaneous interpretation with respect to accuracy, clarity, and management of cognitive processes. The application of such approaches substantiates the standing of the phenomenon for the professional and educational contexts of the English-Ukrainian interpreting triad.

Cognition overload and panic are two problems most students feel when doing interpreters' tasks working through legal texts. To do this, interpreter teachers can embed active instructional models that boost students' vocabulary and clarity and lessen cognitive overload.

Techniques

Clarity (+10%): The method with the most enhancement is here. In breaking the complex legal syntax into smaller pieces, it was easier for the students to put across the primary message of the legal speeches when they are conveyed. Understanding of legal constructs was simplified thus enhancing the listener and making it easier to interpret.

Precision (+2%): This could be said as clarity being the major goal of this method; a small pinch precision was achieved. Students committed less errors in the understanding of complicated legal phrases when condensing long sentences because the target was compresses content and not only simplification.

Cognitive Load (0%): Chunking and simplify did not directly decrease cognitive load, but through enhancing clarity, the students management of mental resources in content density did not get them overwhelmed.

Clarity (+4%): Terminology drills helped improve clarity since most students were familiar and confident using appropriate legal terms, increasing the quality of interpretation.

Nonetheless, as this detail showed, this training did not focus on clarity, rather, it was for precision. It is anticipated that the students who went through this training will become good in precision. By putting emphasis on legal lexis and analyzing errors of students, they were taught to interpret legal ideas accurately thus reducing mistakes and increasing the level of healthy interpretation. This method did not remove cognitive load per se, but added something to it that made it easier to participants to measure their efforts very well and therefore, it lessened the burden of searching for precision to the extent of ignoring it. This psychological method had two implications: enhancing cognitive flexibility and managing stress level during language interpretation in the target language, which is simultaneously performed as the target language speech. This type of loading did not influence clarity on this method that primarily had effects on cognitive load and stress management for simultaneous interpretation, which is already documented above. Just as illusory advances in clarity were in cows, never did this method persistently change in improvement in precision and accuracy. Instead, it was on the create the conditions by which students will remain precise and moderate cognitive overexertion in stressing interpreting situations. Out of all these factors, the greatest level of achievement with this method was on alleviating cognitive load.

As students practiced cognitive restructuring tasks (task-switching and recontextualizing) and stress reduction methods (mindfulness, breathing), they were able to reduce their cognitive strain significantly and achieve a 40% decrease in cognitive load. This led to effective performance under pressure and sustained mental stamina during long stretches of interpreting.

Conclusion. To sum it up, the ways did work to improve clarity, precision as well as cognitive load management in respect of specific aspects of the training showing how effectively a generic training should be concerning the simultaneous interpretation in legal situations in all possible dimensions.

Further Research Perspective. So, the results of this experiment give us good reasons to believe in such targeted training methods as allowing restoring SI clarity and precision, as well as solving cognitive overload issues when it comes to interpretative activities for legal speeches at SI. But still, this study also opens several doors towards further research. This includes but is not limited to the possible progression of these interventions and determining what influence other characteristics of interpreters have on cognitive load comprehension.

Extent and Persistence of the Benefits of the Training Programs; Despite showing reasonable short-term resolution of clarity, precision and cognitive load reduction in the present context, it is not known if such gains can be masked over a period of time. It is appropriate to commence an extended systematic investigation that looks at interpreter performance six or twelve months post training. Seeking whether the cognitive load is still decreasing and clarity and precision remain high enough would provide further insights on the effective nature of the training methods over the long term.

In the context of future studies, it is interesting to understand whether these methods have the same impact on different language pairs, particularly those that are more syntactically or lexically different. Moreover, as the arrangement of judicial systems is different in the countries of the study, the other areas investigating the interpreters working in different judicial systems as well as the cognitive loads and strategies for the cognitive loads could look for dominance in cause effect relationship.

Future studies might look into the neurocognitive correlates of cognitive flexibility in interpreters and suggest ways in which cognitive flexibility training might be incorporated into interpreter training to further prepare interpreters for effective performance in real time, high pressure situations such as face-to-face meetings.

Though the present study established that implementing targeted training procedures leads to improvement in clarity and precision at the same time decreasing cognitive load, there remains a huge gap in respect to the area of simultaneous interpreting especially in legal contexts where various studies could be conducted.

Such areas can further be explored in future studies for the betterment of understanding the optimization of interpreter and coping with the real-time translation aspect in of the specialized subject area through the integrity of processes being translated in real time.

Bibliography:

- Sweller J. Cognitive load during problem solving: Effects on learning // *Cognitive Science*. 1988. T. 12, № 2. С. 257–285. DOI: 10.1207/s15516709cog1202_4.
- Gile D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. 2-е вид. John Benjamins Publishing, 2009. DOI: 10.1075/btl.88.
- Pöchhacker F. *Introducing Interpreting Studies*. Routledge, 2004. DOI: 10.4324/9780203337637.
- Paas F., van Gog T. Cognitive load theory: Practical implications for medical education // *AMEE Guide No. 71*. 2006. DOI: 10.3109/0142159X.2014.889290.
- Gile D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. John Benjamins Publishing, 1995. DOI: 10.1075/btl.8.
- Seeber K. G. Cognitive load in simultaneous interpreting: Existing theories—New models // *Interpreting*. 2011. T. 13, № 2. С. 176–204. DOI: 10.1075/intp.13.2.02sec.
- Scott W. A. Cognitive complexity and cognitive flexibility // *Sociometry*. 1962. T. 25, № 4. С. 405–414. DOI: 10.2307/2785779.
- Köpke B., Signorelli T. M. Methodological aspects of working memory assessment in simultaneous interpreters // *International Journal of Bilingualism*. 2012. T. 16, № 2. С. 183–197. DOI: 10.1177/1367006911402981.
- Moser-Mercer B. Simultaneous interpreting: Cognitive potential and limitations // *Interpreting*. 2000. T. 5, № 2. С. 83–94. DOI: 10.1075/intp.5.2.02mos.
- Hale S. *The Discourse of Court Interpreting: Discourse Practices of the Law, the Witness, and the Interpreter*. John Benjamins Publishing, 2004. DOI: 10.1075/btl.52.
- González R. D., Vásquez V. F., Mikkelsen H. *Fundamentals of Court Interpretation: Theory, Policy and Practice*. 2-е вид. Carolina Academic Press, 2012.
- Gerver D. *A psychological approach to simultaneous interpretation // Translation: Applications and Research / Ред. R. W. Brislin*. Gardner Press, 1975. С. 119–128.
- Chernov G. V. *Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting: A Probability-Prediction Model*. John Benjamins Publishing, 2004. DOI: 10.1075/btl.57.
- Christoffels I. K., de Groot A. M. B. Cognitive control in bilinguals: Advantages in simultaneous interpreting // *Bilingualism: Language and Cognition*. 2009. T. 8, № 2. С. 173–186. DOI: 10.1017/S1366728905002258.
- Van Merriënboer J. J. G., Sweller J. Cognitive load theory and complex learning: Recent developments and future directions // *Educational Psychology Review*. 2005. T. 17, № 2. С. 147–177. DOI: 10.1007/s10648-005-3951-0.

Скрильник С. Когнітивне навантаження при синхронному перекладі юридичних промов: тематичне дослідження

Анотація. Стаття присвячена особливостям діяльності синхронних перекладачів, які працюють у юридичній сфері, з точки зору когнітивного навантаження. Юридичний синхронний переклад здійснюється в дуже складних умовах, оскільки юридична мова та її термінологія є дуже складними, а синтаксичні структури вимагають високого рівня внутрішнього когнітивного навантаження. Елементи, що знаходяться поза межами навчальної аудиторії, збільшують зовнішнє когнітивне навантаження, наприклад, мовленнєві фактори навколишнього середовища або відволікаюче оточення. У статті застосовано теорію когнітивного навантаження та проаналізовано, як усні перекладачі справляються з цими викликами.

Юридичні перекладачі повинні працювати в умовах надзвичайного тиску та багатозадачності, одночасно займаючись слуханнями, осмисленням і розумінням, а також усним перекладом.

Автор пропонує різні стратегії управління когнітивним навантаженням, такі як модель зусиль Джайла, когнітивна гнучкість та випереджувальна обробка.

Проведено емпіричне дослідження серед студентів першого курсу магістратури перекладу та проведено спеціальний тренінг з синхронного перекладу юридичних промов. Оцінки за параметром «громіздікість» покращилися на 14%, точність – на 12%, а мобільне когнітивне навантаження помітно знизилося на 40%. Стратегії, що застосовувалися під час навчання, включали запам'ятовування лексики, збільшення навантаження шляхом перефразування складних юридичних речень та управління стресом за допомогою усвідомленості.

Експерименти в цьому дослідженні показують, що ефективність роботи перекладачів значно покращується, коли проводиться структурований тренінг, який включає вправи на когнітивну гнучкість, термінологічне відпрацювання та управління стресом за допомогою техніки усвідомлення «майндфулнес». Автор обґрунтовує доцільність впровадження таких методик у підготовку професійних перекладачів, щоб вони могли справлятися з когнітивним навантаженням під час проведення юридичного синхронного перекладу.

У висновках статті висловлюється думка, що за допомогою спеціального навчання можна зменшити когнітивне навантаження на усних перекладачів і водночас підвищити їхню чіткість і точність запам'ятовування. Автор також вказує на необхідність подальших досліджень щодо довгострокових результатів цього тренінгу. Це дослідження заповнює прогалину в науковій літературі про когнітивне навантаження в юридичному перекладі та має безпосереднє відношення до проблеми ефективності роботи усного перекладача в умовах високого когнітивного навантаження.

Ключові слова: когнітивне навантаження, синхронний переклад, юридичний дискурс, когнітивна гнучкість, управління стресом.

*Khatser G. O.,**PhD in Philological Sciences,**Associate Professor at the Department of Theory and Practice of English Language Translation
Zaporizhzhia National University*

KEY FEATURES OF TRANSLATING BORIS JOHNSON'S POLITICAL SPEECHES INTO UKRAINIAN

Summary. The article focuses on the critical topic of studying political discourse, specifically political speeches, and their translation techniques and strategies. It examines the political speeches of the prominent English political figure Boris Johnson, who has made significant contributions to both his country and Ukraine. B. Johnson's oratorical styles are diverse and easily change depending on purposes and audiences. The following linguistic and grammatical features characterize Boris Johnson's political speeches: extensive use of complex sentences with a branched structure; the frequent use of appeals, such as «folks» and «my fellow» during speeches; creating speeches around such concepts as «people» and «government»; a sufficient number of monosyllabic and two-syllable words; a significant number of repetitions – both linguistic and stylistic; unique balance of the first person singular pronoun «I» and the first person plural pronoun «we»; preference to qualitatively descriptive adverbs and adverbs of degree and focus on adding emphasis and intensity to the message. The most frequently used adverbs in Boris Johnson's speeches, which serve to emphasize essential information, include absolutely, very, and highly. These adverbs play a crucial role in reinforcing the rhetorical impact and shaping the persuasive tone of the speeches. When translating these adverbs, a combination of equivalent matching, calque, and transpositional techniques has been used. These translation strategies ensure that the emphasis and nuance conveyed by the original adverbs are preserved in the target language and account for contextual and cultural factors.

When studying the translation of Boris Johnson's political speeches, the primary focus was directed towards the intricate nature of lexical and grammatical features. His speeches' translation process enclosed various lexical transformations, including calque, concretization, addition or omission of elements, rearrangement of linguistic components, and substituting one part of speech for another. These transformations were applied to ensure the accurate reflection of the original text's substantive content and style.

Key words: political speeches, translation of political speeches, political discourse, transformations, translation strategies.

Statement of the problem. Research on political discourse holds one of the leading positions in modern linguistics. It focuses on areas like functional and linguistic characteristics, political rhetoric, imageology, and conflict analysis. Political discourse serves as an accurate reflection of the linguistic worldview and the contemporary linguistic mindset of any society. Thus, within the context of political speech, the way politicians think, their communicative actions, and the linguistic elements of speech texts are closely interconnected.

The study of Boris Johnson's speeches is relevant because his unique rhetorical style, characterized by humor, cultural references, and rhetorical devices, presents significant challenges for accurate translation into Ukrainian. Analyzing these speeches helps ensure that critical political messages, tone, and nuances are preserved while adapting them to fit the linguistic and cultural context of Ukrainian audiences.

Analysis of recent research and publications. The study of political discourse and its translation has gained significant attention from scientists across different territories and disciplines, including linguistics, political science, and translation studies. Political discourse often contains ideological messages, cultural references, and strategic rhetoric. Thus, such elements make it particularly challenging for translators who must balance accuracy with cultural sensitivity.

Local and foreign scientists are studying the topic of political discourse. Among them are T. A. Dayk, V. V. Gromovenko, K. Kureley, E. Latif, I. S. Shevchenko, and many others. Linguists are delving deep into the semiotics of political discourse, the nuances of political speech, the unique characteristics of political speeches, the intricate methods of interpreting modern political discourse, the complex components of political discourse, the study of humor in political discourse, and the intricate lexical features.

Special attention is also given to pre-election discourse as a distinct element of political discourse. It is the focus of S. Asimakopoulos, E. N. Kadim, and Mashid Sadat Nagibzade Yalali's works.

Despite the considerable number of works devoted to political discourse, the issue of translation and the identification of communicative, stylistic, and lexical features in the political speeches of state politicians needs to be covered more and requires additional consideration. It is essential to study political texts, especially the speeches of state politicians, including the president and vice prime minister, to recognize and comprehend the lingo-pragmatic image of the speaker, their communicative tactics, and strategies for influencing and manipulating the audience. The ability to correctly use the means of speech to influence recipients is essential for building an effective political company, which makes their research not only necessary but also globally significant.

The goal of this work is to explore the characteristics of English-language political speeches and to identify the specific features and effective strategies for translating Boris Johnson's political speeches into Ukrainian. The study aims to ensure accurate and culturally appropriate translation while maintaining the original intent and impact of the content.

Outline of the main material of the study. The attitude towards Boris Johnson as a politician is quite controversial. Some

see him as a strong player, as one of “the best people who are available in the Conservative family” [1] or “a likable and trustworthy individual with strong intellectual capital» [2], while others question his suitability for leadership, describing him as “unfit” to govern [3] or “a serial liar and an amoral opportunist who sold Brexit to the British people on the basis of false promises” [4]. However, it is widely recognized that Boris Johnson's education and experience as a journalist played a crucial role in his political success. His background enabled him to skillfully engage with his audience, utilizing humor, wit, and various rhetorical devices to make complex ideas more accessible and persuasive. His journalistic flair helped shape his distinctive style, significantly contributing to his rise in British politics.

B. Johnson's oratorical styles are diverse and easily change depending on purposes and audiences. Often likened to that of a showman, his ability to shift tones and personas allows him to achieve his goals while maintaining an authentic public image effectively. At times, he can be a professional speaker who successfully connects with the audience and communicates his passion. On other occasions, Mr. Johnson presents himself as a friendly interlocutor who values the opinions of others and genuinely cares about their concerns.

The following linguistic and grammatical features characterize Boris Johnson's political speeches:

1. Extensive use of complex sentences with a branched structure.

2. The frequent use of appeals, such as «folks» and «my fellow» during speeches creates a sense of closeness and familiarity with the audience and fellow party members. This also aims to break down communication barriers and create a more relaxed atmosphere.

3. Creating speeches around such concepts as «people» and «government.» In the analyzed speeches of Boris Johnson, these lexical units and their derivatives are found in each of them. The former prime minister focuses on people and their problems, often providing numerous examples and characteristics of the difficulties people face and must overcome.

4. A sufficient number of monosyllabic and two-syllable words: *world, folk, life, work, human.*

5. A significant number of repetitions – both linguistic and stylistic. For example, in the final speech as Prime Minister, he often repeated the phrase «I want to thank.»

6. Boris Johnson's speeches stand out for their unique balance of the first person singular pronoun «I» and the first person plural pronoun «we.» This balance, unlike many leading political figures, demonstrates Johnson's willingness to express his own point of view while also sharing a collective vision. It creates a sense of individuality and inclusivity in his speeches.

7. Qualitatively descriptive adverbs and adverbs of degree and focus, such as «absolutely,» «very,» and «highly,» add emphasis and intensity to the message, making his points more compelling.

When translating Boris Johnson's political speeches, various translation techniques such as calque, generalization, specification, expansion, omission, and restructuring play a crucial role. These methods help ensure that the rhetorical nuances, cultural references, and linguistic characteristics of Johnson's speeches are effectively conveyed in Ukrainian while maintaining clarity and impact. Let's consider each of them.

In his speeches, the former Prime Minister of Great Britain makes extensive use of the stylistic device of comparison, which, when translated, is often conveyed by calque:

I feel like one of those beautifully drawn illustrations of what happens in a nuclear pile when the graphite rods are taken out at the wrong moment [5] – Я відчуваю себе, наче одна з тих прекрасно намальованих картинок того, що відбувається в ядерному реакторі, коли графітові стрижні витягують не в той момент.

In this sentence, Boris Johnson compares his feelings to those conveyed by inanimate illustrations of a nuclear reactor. When using calque, the translator also applies the transformation of adding words «відчуваю себе», instead of «відчуваю,» as it is written in the original, which corresponds to the norms of the Ukrainian language.

Never in the history of our species – not since the Almighty felled the Tower of Babel – has the human race been so obsessed with one single topic of conversation [5] – Ніколи в історії нашого виду – з часів, коли Всемогутній зруйнував Вавилонську вежу – людство не було так одержиме однією єдиною темою для розмови.

While translating the word combination “human race,” which is widely used by Boris Johnson in his speeches, the translator uses the transformation of generalization as the Ukrainian word “людство” has a broader meaning – “humanity.” In this context, the transformation simplifies the concept while maintaining the intended meaning of the speaker.

We don't always know who should have the rights or the title to these gushers of cash [5] – Ми не завжди знаємо, хто повинен мати права або титул на ці потоки грошей.

The idiomatic expression «gushers of cash» was translated with the help of modulation into a more regular and neutral phrase, «потоки грошей,» transforming the image from «gushers» to «streams,» which is more understandable in the target language.

Here in the UK we found ourselves unable to make gloves, aprons, enzymes which an extraordinary position for a country that was once the workshop of the world [6] – Тут, у Великій Британії, ми опинилися в ситуації, коли не могли виготовляти рукавички, фартухи, ферменти, що є надзвичайним становищем для країни, яка колись була майстернею світу.

The English verb to make is translated as «робити; вносити; приймати; примушувати» [7]. In this context, when Mr. Johnson speaks about «make gloves,» he means their production process. In Ukrainian, there is a more specific word for it – «виготовляти,» which was used by the translator. Also, the phrase «we found ourselves» was translated with the help of a specification that better conveys the meaning of the original passage in the Ukrainian language: «we found ourselves in a situation.»

Explicitation or implicitation during translation has also been revealed while analyzing Boris Johnson's speeches. Most often, they are used to ensure that the translated text complies with the standards of the Ukrainian language and has a high level of readability.

The people who delivered the fastest vaccine roll out in Europe [8] – Люди, які найшвидше розгорнули вакцинацію в Європі.

When translating the phrase «delivered the fastest vaccine roll out», the translator does not translate each word, but conveys the meaning and thereby omits the word delivered and leaves only to roll out.

Our study of the lexical units in the speeches of the former Prime Minister of Great Britain revealed a significant number of epithets of diverse structures. These epithets play a crucial role in enhancing the speech's brightness and emotionality, thereby aiding the addressee in achieving the intended goal. The research found that simple epithets, which include an adjective, noun, or adverb, are the most frequently used, while complex ones expressed by complex adjectives are a rarity.

For example, when translating the construction «Adjective + Noun» into Ukrainian, calque and transposition are usually used when the epithet is expressed by an adjective. In the Ukrainian language, when translated, we get adjectival phrases or phrases in the genitive case with a preposition.

We must limit the rise in temperatures, whose appalling effects were visible even this summer, to 1.5 degrees [9] – *Ми повинні обмежити підвищення температури, жахливі наслідки якого були помітні навіть цього літа, до 1,5 градуса.*

The attributive word combination with the epithet of emotional connotation «*appealing*» is translated with the help of calque with the attributive phrase in the Ukrainian language “*жахливі наслідки.*”

Also, during the research, it was found that the former Prime Minister of Great Britain prefers to use various adverbs such as increasingly, nationally, absolutely, only, and actually. This allows him to draw the audience's attention to the problem or statement the situation requires. When translating adverbial phrases, the search for equivalents in the target language, calque, and translation transpositions are used.

In the following sentence, the phrase «globally admired» requires transformations. The translator used the replacement of parts of speech and transposition. So, the adjective was transformed into a verb and the adverb into a noun. Also, the transformation of explication was used.

...because we are one whole and entire United Kingdom whose diplomats, security services and armed forces are so globally admired [9] – *...бо ми є єдиним і цілісним Сполученим Королівством, дипломати, служби безпеки та збройні сили якого викликають таке захоплення у всьому світі.*

When analyzing the grammatical features of Boris Johnson's speeches, it was found that the speaker prefers a combination of both simple and complex constructions, complex sentences, infinitive constructions, modal and passive constructions, as well as causative forms with *get* and *let*.

The former prime minister frequently uses the modal verbs «*can*» and «*could*.» This usage is explained by the desire to prove and demonstrate to the British people and his opponents the capabilities of both himself as a politician and his team, as well as the potential that the British have in achieving the goals set before them. However, when it is time to rally the community and the British people to take decisive action and demonstrate the reality of the situation and what needs to be done, Mr. Johnson decisively uses the modal verb «*must*» in his speeches. For example, in his address to the population of Great Britain regarding easing lockdowns due to the coronavirus COVID-19 pandemic, he used the word «*must*» eighteen times. This word is usually used to express mandatory actions or orders, which politicians often avoid in their speeches:

We must protect our NHS. We must see sustained falls in the death rate. We must see sustained and considerable falls in

the rate of infection. We must sort out our challenges ... we must make sure that any measures we take ...

When translating, the translator preserves the modality by using the equivalent in the Ukrainian language, «*повинен*».

In Boris Johnson's speeches, the modal verb «*should*» plays a significant role in shaping the emotional tone of his rhetoric. It is not merely a functional part of speech but heightens the sense of urgency, importance, and personal engagement with the subject matter. This deliberate and impactful choice of language injects his words with a sense of passion and enthusiasm, giving his position on issues a sense of urgency and importance. When translating his speeches into Ukrainian, it is essential to convey the literal meaning and capture and reflect this emotional nuance, ensuring that the translation carries the same depth of feeling and intensity as the original. Maintaining this emotional coloring is vital to preserving the impact of Johnson's rhetorical style.

That's what we should do, and pledge to do that at the COP in just 40 days time [6] – *Ось що ми повинні зробити, і зобов'язуємося зробити це на Конференції Сторін усього за 40 днів.*

In this sentence, the modal verb «*should*» carries an emotional nuance and functions as a categorical expression of desire akin to an order or directive. Therefore, it is appropriately translated into Ukrainian using the modal equivalent «*повинні*» to maintain its authoritative tone. Additionally, when translating the abbreviation COP, it is replaced with its full term, ensuring clarity and precision in the target language.

The reasonably wide use of passive constructions in Boris Johnson's speeches is attributed to the intention to convey specific facts to the audience without emphasizing the performers and their attitude toward the event. Also, he frequently utilizes them when discussing well-known facts and when focusing on the outcomes of actions rather than their performers is necessary. During the analysis of Mr. Johnson's political speeches and their translation into Ukrainian, it has been revealed that translators tend to either leave the passive construction in Ukrainian or change it into the active ones:

Zeus punished him by chaining him to a tartarean crag while his liver was pecked out by an eagle [6] – *Зевс покарав його, прив'язавши до тартараного кручі, поки орел викльовував його печінку.*

When translating a passive construction into English, the translator uses the transformation of grammatical substitution and changes the passive expression to active – “орел викльовував.”

In the following example, the translator preserves the syntactic structure of the original and conveys the passive form in English with a passive construction in Ukrainian:

And when I was elected mayor of London, only a mere 13 years ago, I was desperate to encourage more electric vehicles [6] – *І коли я був обраний мером Лондона всього лише 13 років тому, я був відчайдушно налаштований заохочувати більше електромобілів.*

Conclusions. The translation of political speeches presents significant challenges due to the necessity for comprehensive background knowledge of global and regional political contexts, as well as a comprehension of the political trends of the audience and the specific realities of the country in which the speech is delivered. This complexity is further deepened when the speaker's style varies, as illustrated by the former Prime Minister of the United Kingdom. The practical analysis highlights that achieving an equivalent transfer of the communicative intent in Mr. Johnson's politi-

cal speeches requires carefully applying diverse translation strategies. These strategies are crucial not only for capturing the lexical and grammatical features of the original text but also for preserving its emotional undertones. Thus, effective translation demands a careful balance between linguistic accuracy and conveying the speaker's emotive and rhetorical elements.

Bibliography:

1. Purnell S. Boris Johnson and David Cameron: How a rivalry that began at Eton spilled out on to the main stage of British politics. (Gove) URL: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/boris-johnson-and-david-cameron-how-a-rivalry-that-began-at-eton-spilled-out-on-to-the-main-stage-of-british-politics-a6891856.html>
2. Crines A. S. Why did Boris Johnson win the 2012 mayoral election? Public Policy and Administration Research , 1-7, 2013.
3. Penna D. Boris Johnson would be in my Cabinet, says Robert Jenrick. URL: <https://www.telegraph.co.uk/politics/2024/08/21/boris-johnson-would-be-in-my-cabinet-says-robert-jenrick/>
4. Staunton D. Boris Johnson: The UK's deeply polarising next prime minister. The Irish Times. 29.06.2019 URL: <https://www.irishtimes.com/news/world/uk/boris-johnson-the-uk-s-deeply-polarising-next-prime-minister-1.3933181>
5. PM speech at Sizewell: 1 September 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-at-sizewell-1-september-2022>
6. UK Boris Johnson UN General Assembly 2021 Speech Transcript. URL: <https://www.rev.com/blog/transcripts/uk-boris-johnson-un-general-assembly-2021-speech-transcript>
7. Сидоренко О. Українсько-англійський, англо-український словник. 120 000 слів. Харків: КСД, 2015. 640 с.
8. Boris Johnson's final speech as Prime Minister: 6 September 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/boris-johnsons-final-speech-as-prime-minister-6-september-2022>
9. Commissioning of HMS Anson: 31 August 2022 URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-at-the-commissioning-of-hms-anson-31-august-2022>

Хацер Г. Визначальні характеристики перекладу політичних промов Бориса Джонсона українською мовою

Анотація. Стаття присвячена актуальній темі вивчення політичного дискурсу, зокрема політичних промов,

а також способів і стратегій їх перекладу. У ній розглядаються політичні виступи видатного англійського політичного діяча Бориса Джонсона, який зробив вагомий внесок як у розвиток своєї країни, так і для допомоги Україні у її боротьбі. Ораторська манера Б. Джонсона різноманітна і легко змінюється в залежності від цілей і аудиторії. Політичні промови Бориса Джонсона характеризують такі лінгвограматичні особливості як широке використання складнопідрядних речень з розгалуженою структурою; часте використання під час виступів звертань, наприклад, «folks», «my fellow»; створення промов навколо таких понять, як «народ» і «влада»; достатня кількість односкладових і двоскладових слів; значна кількість повторів – як мовних, так і стилістичних; унікальний баланс використання займенника першої особи однини «I» та займенника першої особи множини «we»; використання якісно-означальних прислівників та прислівників ступеня та фокусу й зосередження на додаванні акценту та інтенсивності повідомленню. Найбільш часто вживані прислівники у промовах Бориса Джонсона, які слугують для підкреслення важливої інформації, включають такі одиниці як absolutely, very, та highly. Ці прислівники відіграють вирішальну роль у посиленні риторичного впливу та формуванні переконливого тону промов. При перекладі прислівників застосовуються поєднання еквівалентних відповідників, кальки та прийомів транспозиції. Ці стратегії перекладу гарантують, що наголос і відтінок, переданий оригінальними прислівниками, зберігаються в цільовій мові та враховують контекстуальні та культурні фактори.

При вивченні перекладу політичних промов Бориса Джонсона основна увага була спрямована на складний характер лексичних і граматичних особливостей. Процес перекладу його промов включав різноманітні лексичні трансформації, зокрема кальку, конкретизацію, додавання або опущення елементів, перегрупування мовних компонентів, заміну однієї частини мови іншою. Ці трансформації застосовуються для забезпечення точного відображення основного змісту та стилю оригінального тексту.

Ключові слова: політичні промови, переклад політичних промов, політичний дискурс, трансформації, стратегії перекладу.

*Шевчик К. Ю.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ АДАПТАЦІЇ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. У статті проаналізовано способи трансформації наукового тексту у науково-популярний, а також способи перекладу цих адаптацій. Розвиток науки і мови для позначення наукових термінів і знань привів до виникнення наукового функціонального стилю мови. Цей стиль, як правило, насичений професійними термінами, які мають строго визначене значення в межах певної наукової дисципліни і часто відрізняється від значення, прийнятого в загальній мові. Сутність текстів наукового стилю представити факти, довести гіпотези, створити нові концепції, виявити зв'язок між різними явищами. В результаті необхідності відображати знання, які належать до різних видів професійної діяльності, у науковому стилі сформовано декілька підстилів. Науково-популярний підстиль є різновидом наукового стилю. Мета текстів, написаних у цьому стилі, полягає в тому, щоб охопити якнайширшу кількість реципієнтів та сприяти та популяризувати конкретну галузь знання та науки. Автор має велику свободу у виборі жанру науково-популярного тексту.

Трансформація тексту з наукового у науково-популярний є адаптацією. Сутність адаптації полягає у скороченні тексту або доповненні його необхідними поясненнями та замінами, які сприятимуть полегшенню розуміння тексту невідповідним читачем. Основними засобами адаптації тексту є лексико-стилістичні та синтаксичні зміни. Адаптації піддають терміни та складні конструкції. Адаптація є обов'язковою умовою відтворення тексту у перекладі та передбачає здійснення стилістичних змін. Мовні засоби тексту оригіналу, за допомогою яких створюють прагматичний потенціал вихідного тексту, не можна замінювати виключно однотипними лексико-стилістичними засобами в адаптованому тексті, оскільки автор адаптованого тексту не зможе адекватно передати зміст і структуру тексту оригіналу. Водночас важливим для адаптатора є адекватне відтворення не лише лексико-семантичного, а й синтаксичного значення та стилістичного забарвлення тексту оригіналу. Під час адаптації тексту перекладачі використовують різні лексичні, синтаксичні і стилістичні трансформації; важливим засобом створення їх є, зокрема, метафора.

Ключові слова: переклад, науково-популярний текст, метафора, метафоричні висловлювання, адаптація.

Постановка проблеми. Формування мовної картини світу відбувається у тісному зв'язку мови та свідомості. У сучасних дослідженнях актуалізують увагу до вивчення семантичного словотворення і засобів вербалізації різних когнітивних структур. Найбільший інтерес науковців викликає метафора як феномен лінгвістики, оскільки поєднує в собі можливості

образного мовлення та естетики. Сьогодні метафору розглядають як складне поліфункційне явище, що охоплює дослідження семантики, стилістичної, логічної, філософської та інших характеристик метафори як мовної одиниці. У науковому тексті автори, як правило, уникають використання таких засобів виразності, як метафора, оскільки вона дає підстави для породження різних подвійних асоціацій та смислів. Це призводить до ускладнення розуміння сутності тексту або його некоректної інтерпретації. Під час адаптації науково-популярних текстів у тексти інших функційних стилів мовлення, використання метафор, навпаки, послуговує способом увиразнення тексту і насичення його творчістю автора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій На сучасному етапі розвитку мовознавства питанням вивчення наукового та науково-популярного стилю мовлення присвячено чимало наукових праць. Впродовж останніх десятиліть досліджувався науковий стиль, його підстилі та характерні мовні засоби: Ю. М. Данилюк, Н. Г. Іщенко, І. Л. Кабанченко, Т. Б. Маслова, Ю. Б. Мінцис, Ю. Ю. Соболев, Ю. П. Сурмін, Л. М. Черчата; А. Аленкар, Дж. Лакофф та ін. Неодноразово у науковій літературі порушувалася проблема адаптації та перекладу наукових текстів: М. І. Блажівський; С. Л. Бобрівник, В. Б. Конова-лова, Т. М. Лагута; К. Лермітте; Р. Ворінг, та ін.

Метою статті є дослідження засобів адаптації науково-популярного тексту, найвиразнішим з яких є метафора. Метафори широко використовують у науково-популярних текстах як важливий елемент створення системи образів для популяризації певних понять, їх пояснення, прикрашання мовлення тощо. Наука має особливе значення у житті людства, що зумовлює актуальність дослідження наукового стилю та його підстилів і особливостей використання у цих текстах засобів образності.

Виклад основного матеріалу. Кожна сфера наукової діяльності має власну картину світу і визначений підхід щодо відбору мовних засобів. Науковий стиль є одним із функційних різновидів стилів, який характеризує сукупність домінуючих ознак та особливий спосіб когнітивно-комунікативних мовленевих засобів. Ці домінуючі ознаки відрізняють дискурсивні особливості наукового стилю від інших стилів мовлення. Науково-популярний стиль являє собою сферу комунікації і мовної діяльності, яка пов'язана із реалізацією науки як форми суспільної свідомості і моралі. Науково-популярний текст характеризується об'єктивністю викладу, ясністю, логічною оціненістю та ін. У ньому відображене теоретичне мислення, втілене у понятійно-логічній формі. Змістом такого тексту є опис фактів, явищ дійсності, процесів, предметів та ін. Текстам науко-

во-популярного стилю властиве використання специфічних лінгвістичних і стилістичних засобів, метою яких є вербалізація позиції автора як представника певної культури [1].

Науково-популярному стилю властиві ознаки наукового стилю, публіцистики та художньої літератури. Це стосується головним чином використання у науково-популярних текстах мовних засобів виразності, використання прямої та непрямої мови. Науково-популярний стиль викладу сприяє полегшенню сприйняття наукового тексту, оскільки використання засобів виразності надає йому певної емоційної забарвленості. Специфіка науково-популярного стилю визначена його призначенням для широкого кола читачів, оскільки інформація, що подана у ньому, є зрозумілою для непрофесіоналів у певній сфері знань [2].

Аналіз науково-популярних текстів свідчить про існування метафори на подібності зовнішнього вигляду, форми або поведінки. Метафори створюють на основі різних типів образів. Вони виникають у результаті асоціації з якими-небудь рисами, які властиві об'єктам. Всі метафоричні (вторинні) найменування формують на базі того значення слова, ім'я якого використовують у новій для нього функції назви. Проте в сфері вторинної номінації розрізняють два принципово різних способи відображення дійсності й перенесення смислового змісту найменування до позначуваних об'єктів [3]. Під час вторинного використання слів в новій для них функції називання закономірно виникає смислова спадковість найменування, що призводить, в крайньому випадку на перших порах до багатозначності словесного знаку. Номінативне утворення зазвичай виражають у мотивованості вторинних найменувань, в наявності у них «внутрішньої форми», яка виступає як посередник між новим змістом та його відношенням до дійсності. Водночас потрібно зазначити, що, якщо в номінативному завданні переважає прагматична інтенція іменного суб'єкта, то мотив вибору мовної форми може відповідно до фантазії того, що називає, настільки далеко відійти від опосередкованого значення, як характерно загалом для жаргонної сфери номінації [4].

Метафори утворюють за загальними структурними моделями. Структурний розподіл метафор привів до утворення типології метафор в залежності від шляхів утворення.

1. Номінативні метафори. До них належать терміни, утворені за допомогою образного переосмислення загальноживаних слів. Вони утворені на основі безумовної аналогії, наприклад: *molecular chain, nucleus, equation formula* та ін. У термінах на позначення виконавця дії, переосмислення відбувається шляхом передачі властивостей людини механізмам, наприклад: *architecturer, designer* та ін.

2. Концептуальні метафори. Вони представляють собою явище, яке утворюється не у мові, а у мисленні. Отже, людина концептуалізує одну ментальну сутність в термінах іншої, наприклад: *energy of water atom is degenerate. Degeneration* у фізиці означає не саме те, що у медицині або біології.

3. Когнітивні метафори. Призначення цих метафор полягає в утворенні нових понять та поясненні сутності і властивостей досліджуваних об'єктів, наприклад: *planetary atom model. Planetary atom model* утворена на основі подібності атома до структури сонячної системи. У її центрі є позитивне ядро, а навколо неї – негативні електрони.

4. Образні метафори. Це метафоричні терміни, утворені за основі справжніх образів, наприклад: *Bosons has a tendency to accumulate in one stage and they are collectivistic*. Водночас метафора припускає лише однозначне тлумачення, яке відрізняє її від використання метафор у художньому творі [5].

Як показали результати дослідження, метафори у проаналізованих науково-популярних текстах використовували переважно для підсилення образності інформації. Основними чинниками утворення метафоричної моделі слугувала подібність за поведінкою, розташуванням, функцією та інше. Використання метафор надавало текстові більшої динаміки. Метафори, створені на основі образів, запозичували їх з історії, тваринного і рослинного світу, реалій сучасного життя та ін [6].

У сукупності, застосовані методи перекладу метафор у наукових текстах є типовими для передачі образно-виразних засобів мови. Так, повний переклад метафоричних одиниць здійснювався, коли мова та зміст терміну був однаковим в обох мовах. Коли неможливо було перекласти метафору, дотримуючись усіх граматичних правил, застосовували перекладацькі трансформації. Коли метафора не мала самостійної відмітної риси, тоді метафора була замінена з точки зору семантики та перекладена цільовою мовою. Наприклад: *Модель «Метафора пожежа – вогняна куля або стіна»*. “*The sky was lit with a huge fireball, ignited by an array of artisan works, guitars, pianos, bookshelves, bowls and countless other tinder like pieces*” [7]. – «Небо було освітлене величезною вогненною кулею, запаленою безліччю ремісничих робіт, гітар, фортепіано, книжкових полиць, мисок та незліченних інших шук, схожих на трут». У наведеному уривку метафорою є вираз *a huge fireball*. Асоціативно вогонь порівнюється з кулею, відповідно, акцентуація семантичного значення зосереджена на формі. У перекладі застосовано додавання, оскільки термін *fireball*, який в англійській мові є складеним, перекладено за допомогою двох термінів *вогняний і куля*.

“*The wildfire exploded on Nov. 28, as massive walls of flames spread down the mountains into Gallinburg and Pigeon Forge with shocking speed, according to those who fled with little more than the clothes on their backs*” [8]. – «Лісова пожежа вибухнула 28 листопада, коли масивні полум'яні стіни поширилися з гір на Галлінбург і Голубину кузню з вражаючою швидкістю, за словами тих, хто зміг втекти, прихвативши лише одяг». У цьому реченні метафора представлена виразом *massive walls of flames*. Говорячи про стіну спалахів, автор створює образ нищівної сили вогню, своєрідної вогняної пастки, яка наче стіна стоїть на дорозі.

Модель «Метафора пожежа – жива істота»:

“*The fires that engulfed the two tourist towns outside the park and shut down one of the country's most popular natural attractions left more than 2,450 structures damaged or destroyed, most of them single-family residences*” [7]. – «Пожежі, які охопили два туристичні містечка за межами парку і закрили одну з найпопулярніших природних пам'яток країни, призвели до пошкодження або руйнування понад 2450 споруд, більшість з яких – односімейні резиденції». У цьому прикладі з пожежного дискурсу складна метафора представлена виразом *fires that engulfed*. Дієслово *engulf* в складі метафори має значення “to submerge”. Вогонь пожежі асоціюють з живою істотою, що ніби поглинає в себе. Зокрема, в цьому контексті, вогонь

«поглинув» двох туристів. Йдеться про те, що туристи фактично потрапили у вогняну пастку. У перекладі вжито еквівалент пожежі, які охопили.

Модель «Метафора пожежі – смерть»:

*“In December, there was twice the number of fire deaths compared with the previous year, according to the Baltimore Sun” [9]. – «У грудні було зафіксовано вдвічі більше загиблих унаслідок пожежі порівняно з попереднім роком, за даними Балтіморського сонця». У цьому прикладі з пожежного дискурсу вираз *fire deaths* є метафорою. Завдяки цій метафорі автору вдається створити зв'язок небезпечності пожежі зі смерті людей як їх наслідок. В перекладі вжито опис загиблих унаслідок пожежі.*

Модель «Метафора – історичний образ»:

*“However, the cadre of Republican lobbyists, operatives and elected officials based in Washington is much more unnerved by Mr. Cruz, a go-it-alone, hard-right crusader who campaigns against the political establishment and could curtail their influence and access, building his own Republican machine to essentially replace them” [10]. – «Однак кадри республіканських лобістів, оперативних працівників та виборних чиновників, що базуються у Вашингтоні, набагато більш роздратовані паном Крузом, самотнім, жорсткоправим хрестоносцем, який веде кампанію проти політичного істеблішменту і може зменшити їх вплив та доступ свою власну республіканську машину, щоб по суті замінити їх». В основі метафори *hard-right crusader*, що має значення особи, яка радикально відстоює свою позицію, використано лексему напрямку та орієнтації *right*. Сам термін *crusader* відображає особу, що у Середньовіччі брала участь у хрестових походах.*

В ході дослідження виявлено такі функції метафор:

1) ілюстрація основної думки – гносеологічна функція. Наприклад: *“Interviews with more than a dozen donors and advisers to the candidate revealed a complicated picture of dissatisfaction with the group and its chief strategist, Mike Murphy” [8]. – «Інтерв'ю з більш як десятком донорів та радників кандидата виявили складну картину невдоволення групою та її головним стратегом Майком Мерфі». У цьому прикладі метафора *picture of dissatisfaction* ілюструє основну думку незадоволеності результатів, неуспішності справи;*

2) підказка для рішення (спосіб формування точки зору на проблему) – маніпуляційна функція. Наприклад: *“Some in Mr. Bush's campaign wish that the group had done more over the summer to blunt attacks from Donald J. Trump, who depicted their candidate as “low energy,” and to high light Mr. Bush's record as governor of Florida. – «Деякі учасники кампанії пана бажують, щоб протягом літа група зробила більше, щоб притупити атаки Дональда Дж. Трампа, який зобразив свого кандидата із «низьким енергоспоживанням», і підкреслити репутацію Буша на посаді губернатора Флориди» [10]. У цьому реченні метафорою є вираз *candidate as “low energy,”*. Ця метафора маніпулює свідомістю читача, створює образ повільного, неенергійного кандидата.*

“But Sally Bradshaw, a senior adviser to Mr. Bush, said she thought the group had handled its summer spending appropriately. “I think a strong argument could be made that going on the mirearlier than Labor Day would have been a terrific waste of money,” she said” [10]. – «Але Саллі Бредшоу, старший радник пана Буша, сказала, що вважає, що група належним чином

*обробила свої літні витрати. «Я думаю, що можна навести вагомий аргумент, що вихід на світ раніше Дня праці був би надзвичайною витратою грошей», – сказала вона. У наведеному фрагменті метафоричним є вираз *a terrific waste of money*. Ця метафора є засобом маніпуляції свідомістю читача завдяки використанню експресивної лексичної одиниці *terrific*. Завдяки цьому читач уявляє катастрофічність події;*

3) підсилення або підвищення інтересу – мотиваційна функція. Наприклад:

*““There is clearly disappointment in the polls, and there is obviously concern over the front-runners,” said Mel Immergut, a venture capitalist and Republican fund-raiser supporting Mr. Bush” [10]. – «Очевидно, що на виборчих дільницях є розчарування, і, очевидно, є стурбованість фаворитами», – сказав Мел Immerгут, венчурний капіталіст і республіканський фандрайзер, що підтримує пана Буша». У цьому прикладі використано метафору *the front-runners*. Ця метафори є мотиваційною, оскільки створює образ людей, які є лідерами, йдуть попереду. Завдяки цій метафорі створена мотивація прагнення до успіху;*

4) підсилення образності або емоційності висловлювання – експресивна функція. Наприклад: *“For months, great quantities of ink, political-science brain power and polling resources have been expended trying to dissect, if not exactly diagnose, the Trump phenomenon – precisely who supports him and why” [10]. – «Протягом кількох місяців витрачається велика кількість чорнила, розумових сил політичного спрямування та опитувальних ресурсів щоб розібратися, якщо не точно діагностувати, феномен Трампа – хто саме його підтримує і чому». У цьому прикладі наявна метафора *brainpower*. Експресія метафори полягає в передачі значення сили та потужності інтелекту.*

“They may share his impatience with ordinary political speak, with the hyper sensitivity that has crept into American public life. And they admire his attempts to crack and peel away that veneer of politesse” [10]. – «Вони можуть поділити його нетерплячість із звичайними політичними виступами, з підвищеною чутливістю, яка прокралася в американське суспільне життя». У наведеному прикладі вжито метафору-персоніфікацію. Гіперчутливість імпліцитно порівнюється зі зміною, що «вповзає» в життя американців.

Висновки. Переклад метафор у науково-популярних текстах підпорядковано загальним правилам досягнення еквівалентності під час відтворення текстів. Розбіжності у двох мовах вимагають від перекладача адаптації метафор до мови перекладу, коли перекладач використовує трансформації, еквівалентні заміни та пошук інших способів перекладу, як опис або семантична трансформація вихідної одиниці. За результатами дослідження, метафори у проаналізованих науково-популярних текстах використовували переважно для підсилення образності інформації. Основними чинниками утворення метафоричної моделі була подібність за поведінкою, розташуванням, функцією та інше. Використання метафор надавало текстові більшої динаміки. Метафори, створені на основі образів, запозичували їх з історії, тваринного і рослинного світу, реалій сучасного життя та ін.

У сукупності, застосовані методи перекладу метафор у наукових текстах є типовими для передачі образно-виразних засобів мови. Так, повний переклад метафоричних одиниць здійснювався, коли мова та смисл терміну був однаковим в обох мовах. Коли неможливо було перекласти метафору, дотриму-

ючись усіх граматичних правил, застосовували перекладацькі трансформації. Коли метафора не мала самостійної відмінної риси, тоді метафора була замінена з точки зору семантики та перекладена цільовою мовою.

Література:

1. Іщенко Н. Г. Лексико-граматичні домінанти наукового тексту. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Філологія. Педагогіка №1, 2013. С. 32-42.
  2. Коновалова В. Б. Жанрово-стилістичні проблеми перекладу науково-популярних текстів. *Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 березня 2018 р.* Одеса, 2018. С. 196-199.
  3. Бобрівник С. Л. Мовні засоби прагматичної адаптації перекладу газетно-публіцистичних текстів. *Творчий потенціал мовних кафедр в інноваційному розвитку дослідницького університету. Збірник матеріалів міжкаф. наук.-метод. конф., 18.02.2014*. Київ: КНЕУ, 2014. С. 86-89.
  4. Данилюк Ю. М. Жанри наукового стилю: структура, лексика, синтаксис. *Інтегровані комунікації*. №3, 2017. С. 66-69.
  5. Федоренко С. В. Метафора в науково-технічній літературі. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Серія Філологічна, Вип. 29. 2012. С. 376-377
  6. Блажівський М.І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. №1, 2014. С. 233-242.
4. California's Democrats Are Ready for Political War. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-11-18/california-s-democrats-are-ready-for-political-war> (Дата звернення: 03.09.2024)

Shevchyk K. Stylistic means of adaptation of popular science texts and their translation into the Ukrainian language

Summary. The development of science and language to denote scientific terms and knowledge led to the emergence of a scientific functional language style. This style, as a rule, is full of professional terms that have a strictly defined meaning within a certain scientific discipline and often differ from the meaning accepted in common language. The essence of scientific style texts is to present facts, prove hypotheses, create new concepts, and reveal the connection between various phenomena. As a result, the need to display knowledge that belongs to various types of professional activity, several sub-styles have been formed in the scientific style. Popular science sub-style is a type of scientific style. The purpose of texts written in this style is to reach the widest possible number of recipients and to promote and popularize a specific branch of knowledge and science. The author has great freedom in choosing the genre of popular scientific text.

The transformation of the text from scientific to popular science is an adaptation. The essence of adaptation consists in shortening the text or supplementing it with the necessary explanations and substitutions that will facilitate the understanding of the text by an untrained reader. The main means of text adaptation are lexical-stylistic and syntactic changes. Deadlines and complex designs are subject to adaptation. Adaptation is a prerequisite for reproducing the text in translation and involves making stylistic changes. The linguistic means of the original text, with the help of which the pragmatic potential of the original text is created, cannot be replaced exclusively by the same type of lexical and stylistic means in the adapted text, since the author of the adapted text will not be able to adequately convey the content and structure of the original text. At the same time, it is important to reproduce adequately not only the lexical-semantic, but also the syntactic meaning and stylistic coloring of the original text. During text adaptation, translators use various lexical, syntactic and stylistic transformations; an important means of creating them is, in particular, a metaphor.

Key words: translation, popular science text, metaphor, metaphorical expressions, adaptation.

Список ілюстративного матеріалу:

1. It was heartbreaking: Oakland warehouse fire leaves 36 dead, officials say. Режим доступу: https://www.washingtonpost.com/politics/death-toll-in-oakland-warehouse-fire-rises-to-33/2016/12/04/f021a668-ba50-11e6-ac85-094a21c44abc_story.html (Дата звернення: 06.09.2024)
2. Man who saved children from house fire faces deportation from the UK. Режим доступу: [https://www.theguardian.com/uk-news/2017/mar/03/man-who-saved-two-children-from-house-fire-to-be-deported-from-uk#:~:text=Man%20who%20saved%20two%20children%20from%20Manchester%20fire%20to%20be%20deported,-This%20article%20is&text=A%20man%20has%20been%20told,\"slap%20in%20the%20face\"](https://www.theguardian.com/uk-news/2017/mar/03/man-who-saved-two-children-from-house-fire-to-be-deported-from-uk#:~:text=Man%20who%20saved%20two%20children%20from%20Manchester%20fire%20to%20be%20deported,-This%20article%20is&text=A%20man%20has%20been%20told,\) (Дата звернення: 06.09.2024)
3. As Jeb Bush Struggles, Some Allies Blame His' Super PAC. The New York Times. Режим доступу: <http://www.nytimes.com/2016/01/22/us/politics/jeb-bush-right-to-rise-super-pac.html?ref=politics> (Дата звернення: 03.09.2024)

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Архипенко Л. М.</i> УПЛИВ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ НА ФОРМУВАННЯ ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНИХ ВІДНОШЕНЬ У ТЕРМІНОСИСТЕМАХ.....	4
<i>Базова В. І.</i> ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ-КОЛОРОНІМОМ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ	8
<i>Байдак Є. В., Тараненко К. В.</i> МОВНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СТЕНДАПІ.....	12
<i>Бойко Ю. П.</i> СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ В ОНТОГЕНЕЗИ АНГЛІЙСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	16
<i>Боса Т. С.</i> ЛІНГВІСТИЧНІ, МІЖКУЛЬТУРНІ ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ Й. В. ГЕТЕ.....	21
<i>Буць Д. В.</i> ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ ТУРЕЦЬКОЇ ТОПОНІМІЇ.....	25
<i>Vakhovska O. V.</i> THE CONTINUITY OF PANCHRONY IN MODERN LINGUISTICS.....	29
<i>Висоцька М. А.</i> ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЙКОНІМІВ НА -ІВК-А.....	35
<i>Гладкоскок Л. Г.</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТУ.....	41
<i>Грек М. О.</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛАХ СЕРІЇ ПІДРУЧНИКІВ «UPSTREAM»).....	46
<i>Doronkina N. Ye., Ivasiuk O. V., Sytailo N. M.</i> COMPOSITIONAL FEATURES OF ALAN ALEXANDER MILNE'S LITERARY WORKS.....	51
<i>Дружб'як С. В., Француз В. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТІВ «ВІЙНА» ТА «МИР» У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	55
<i>Загребельна Н. В.</i> АНГЛОМОВНИЙ МОРСЬКИЙ ДИСКУРС: АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	61
<i>Залужна О. О., Каземірова А. С.</i> СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ЮВЕЛІРНИХ ПРИКРАС В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	65
<i>Зінов'єв Г. О.</i> ГЛОБАЛЬНИЙ НЕОВЕНЬЯНЬ ЯК МЕТОД ТА ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЛІГЛОТІВ.....	69
<i>Карікова Н. М.</i> НОРМАЛІЗАТОРСЬКА СПРАВА ЄВГЕНА ТИМЧЕНКА.....	77
<i>Ковальова І. О.</i> СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАГАДКИ.....	83
<i>Корольова А. В.</i> МУЛЬТИМЕДІЙНИЙ ПІДКОРПУС ТЕКСТІВ ІЗ ЄВРОПЕЇСТИКИ: КРИТЕРІЇ ДЛЯ ТЕМАТИЧНОЇ РОЗМІТКИ	87

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Arkhypenko L.</i> THE IMPACT OF BORROWED VOCABULARY ON THE FORMATION OF HYPERO-HYPONYMIC RELATIONS IN TERMINOLOGICAL SYSTEMS.....	4
<i>Bazova V.</i> PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A COLOURONYM COMPONENT IN THE ENGLISH LANGUAGE: LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECT.....	8
<i>Baidak E., Taranenko K.</i> LINGUISTIC MEANS OF COMIC CREATION IN MODERN UKRAINIAN STAND-UP.....	12
<i>Boyko Yu.</i> SEMANTIC DERIVATION IN ONTOGENY OF ENGLISH POLITICAL TERMINOLOGY.....	16
<i>Bosa T.</i> LINGUISTIC, INTERCULTURAL AND NATIONAL-CULTURAL FEATURES OF THE WORKS OF J. V. GOETHE.....	21
<i>Buts D.</i> ON THE QUESTION OF THE HISTORY OF THE STUDY OF TURKISH TOPONYMY.....	25
<i>Vakhovska O.</i> THE CONTINUITY OF PANCHRONY IN MODERN LINGUISTICS.....	29
<i>Vysotska M.</i> THE HISTORY OF THE STUDY OF OIKONIMS ENDING IN -IVK-A.....	35
<i>Hladkoskok L.</i> STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF INTERNET TERMINOLOGY.....	41
<i>Hrek M.</i> STRUCTURAL-SEMANTIC AND MORPHOLOGICAL FEATURES OF PHRASAL VERBS IN PEDAGOGICAL DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF THE “UPSTREAM” SERIES OF TEXTBOOKS).....	46
<i>Doronkina N., Ivasiuk O., Sytailo N.</i> COMPOSITIONAL FEATURES OF ALAN ALEXANDER MILNE’S LITERARY WORKS.....	51
<i>Druzhibiak S., Frantsuz V.</i> PECULIARITIES OF VERBALIZING THE CONCEPTS OF WAR AND PEACE IN POLITICAL DISCOURSE.....	55
<i>Zagrebelna N.</i> ENGLISH MARITIME DISCOURSE: ASPECT OF STUDY.....	61
<i>Zaluzhna O., Kazemyrova A.</i> STRUCTURAL AND MORPHOLOGICAL PECULIARITIES OF JEWELRY NOMINATION IN THE ENGLISH LANGUAGE.....	65
<i>Zinoviev G.</i> GLOBAL NEOWENYAN AS A METHOD AND A MEANS FOR FORMING POLYGLOTS.....	69
<i>Karikova N.</i> WORK ON NORMALIZATION BY EVGEN TIMCHENKO.....	77
<i>Kovalyova I.</i> STRUCTURAL ORGANIZATION OF THE UKRAINIAN RIDDLE	83
<i>Korolyova A.</i> MULTIMEDIA SUBCORPUS OF TEXTS ON EUROPEAN STUDIES: CRITERIA FOR THEMATIC MARKUP.....	87

НОТАТКИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 68, 2024

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Ковальчук Ю.В.

Підписано до друку 02.09.2024 р. Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 35,41, ум. друк. арк. 29,53.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 1224/841.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua